

A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája

Bevezetés

Az 1956-1989 közötti időszak a monolit politikai rendszer sajátosságainak jegyeit viselte magán a kulturális élet területén is, azonban a könnyűzene történetének szempontjából mégsem tekinthetjük egységesnek. Habár az operatív intézkedések működési mechanizmusa nagyrészt ugyanazt a metodikát követte a Kádár-rendszer során – noha helyi szinten ennek eredménye különböző okokból változó volt –, a könnyűzene egyes ágaihoz való ideológiai-elvi hozzáállás többször módosult, természetesen a szocializmus eszmeisége általános vezérelveinek megsértése nélkül. Ez utóbbi tény indokolja azt, hogy a Kádár-rendszer könnyűzenei életét egészében tekintsük át, ugyanakkor fejlődési, változási folyamatait érzékeltessük, egymással összehasonlítsuk. Egyúttal ez teszi indokoltá, hogy a magyar politikatörténetnek ezt a 33 évét elhatároljuk mind az ezt megelőző Rákosi-korszaktól, amikor valójában a szó mai értelmében nem létezett könnyűzene, mind az 1989-1990-ben lezajlott politikai rendszerváltozás utáni korszaktól.

A történettudomány azonban az utóbbi időkig kevésbé érdeklődött a Kádár-rendszer szoros értelemben vett könnyűzenei politikája iránt, ebből fakad, hogy disszertációm írása közben eddig részben feltáratlan területeket kellett érintenem. Ez nyilván abból a természetszerű tényből következik, hogy a közelmúlt feldolgozása mindössze a rendszerváltás után indulhatott meg. A kutatások érthető módon először nem a művelődéstörténetre, hanem a politikatörténetre koncentráltak, ami indokolhatja disszertációm szakterületének elhanyagoltságát. A könnyű műfajhoz per tangens kapcsolódó témákban főleg az utóbbi években azonban születtek a későbbiekben konkrétan megemlített tudományos művek, amelyek segítik tájékozódásunkat, adalékokat szolgáltatnak a könnyűzene pártállami megítéléséhez. Különös figyelmet szenteltek a kutatók a huliganizmus kérdésének, amelynek voltak könnyűzenei vonatkozásai. Ezekből tájékozódhatunk a korabeli ifjúság viselkedéskultúrájáról, a hatalmi szféra válaszreakcióiról, utóbbi véleményéről a nyugati kultúra hatása alatt álló fiatal nemzedékről. Olyan, számunkra apró mozzanatoknak tűnő eseményekről, mint a hippik visegrádi és Velencei-tavi kirándulásairól szóló belügyi jelentéseken keresztül éppúgy bemutatják a belső elhárítás munkamódszereit, mint ahogy elénk tárják az ügynökhálózat tartó tiszteknek nyújtott információit a galerikkel szembeni bírósági tárgyalásokról vagy csupán egy-egy koncertről.

Átfogó rocktörténeti művek természetesen születtek újságírók tollából, amelyek egyrészt az oral history, a korabeli napi sajtó – amelyeket részben éppen ők írtak – megnyilatkozásaira alapoztak, másrészt levéltári forrásokat felhasználva érdeklődési körüknek megfelelően leginkább az előadók és zenekarok történetét helyezték előtérbe. Fontos adalékokat szolgáltatnak a történettudomány számára is, mégsem várhatjuk ezektől a művektől, hogy történeti műveltséggel, és főleg precizitással mutassák be a magyar könnyűzenei életben bekövetkezett események mozgatórugóit, társadalmi háttérét, pártállami kezelését, következésképp konzekvenciái természetesen csak részben utalnak érdeklődési területünk kérdéseire. Két művet mégis ki kell emelni ezek közül, az egyik Jávorszky Béla Szilárd-Sebők János: *A magyar rock története* kétkötetes munkája, a másik Szőnyi Tamás: *Nyilván tartottak* című könyve. Előbbi szerzőpáros a magyar könnyű műfaj legjelesebb képviselőinek történetét mutatja be a jazzmuzsikustól a népzeneészeket át az újhullámos zenekarokig, melynek során az intézményrendszer működésének egyes elemei is felbukkantak. Így óhatatlanul érintették a Kádár-rendszer kultúrpolitikájának néhány tényezőjét, azonban egyrészt helyenként ellenőrizetlen adatokat említettek, másrészt érdeklődésük homlokterében maguknak a könnyűzenei eseményeknek, együtteseknek a népszerűsítő jellegű bemutatása állt, ami mögött másodlagos szerepet tölt be a pártállami kultúrpolitika, mint befolyásoló tényező. Szőnyi műve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának iratanyagából indult ki, amelyet több más levéltárból, irattárból – Magyar Országos Levéltár (MOL), Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL), Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára (MTAKK), Kulturális és Oktatási Minisztérium irattára – kiegészített, a történeti aspektus számára sokkal közelebb álló módon. Az adatok feldolgozása azonban itt sem feltétlenül abba az irányba tendál, hogy fejlődési folyamatokat tárjon fel, kronológiai sorrendiségű eseménytörténet nem, vagy csak áttekintően bontakozik ki a kötetben, a szerző célja nem is ez volt. Figyelemre méltó viszont forrásainak bősége, felhasználása egy-egy témakörbe, amiket néhol azonban mindössze a zenészek személye vagy bizonyos intézkedések hasonlósága kapcsol össze.

Az 1956 utáni időszak a visszarendeződés jegyében telt a politikai életben éppúgy, mint a kulturális élet különböző szegmenseiben a forradalom és szabadságharc elképzeléseihez és a modern polgári demokrácia eszményeihez képest. Bár néhány korabeli kultúrpolitikus és zenei szervnél dolgozó hivatalnok visszaemlékezése szerint a represszió idején és az azt követő „puha diktatúra” alatt a pártállam nem tulajdonított túl nagy

jelentőséget a kultúrán belül a szórakoztatóiparnak, azon belül pedig a könnyűzenének,¹ történeti értékű dokumentumaink és forrásaink ennek az állításnak némileg ellentmondani látszanak. Egyrészt nem mosható össze a Kádár-rendszer első hat éve az utána következő konszolidációs folyamattal, mert ez utóbbiban meglehetősen megszorodott a könnyűzenével foglalkozó intenciók száma, másrészt viszont a különböző szintű kormányzati és pártszervek iratai között jelentős számban fellelhetők a kifejezetten a könnyedebb műfajjal foglalkozó források még az 1957-1963 közötti intervallumban is, amelyek jól mutatják, hogy a rezsimnek egyáltalán nem volt mindegy, hogyan alakul a magyarországi szubkultúra ezen ágának sorsa. Tevékenyen igyekeztek a pártállami rendszer restaurációjának kezdetétől befolyásolni a kultúrának ezt a területét, hatékony eszközöket bevetve a „három T” elve szerint, noha ez a közismert szlogen így szó szerint csak 1968-ban hangzott el Aczél György előadásában.: *„Világosan kell meghatároznunk kulturális munkastílusunk jellemzőit; [...] a támogatásnak, a tűrésnek és a tiltásnak azokat az elveit, amelyek az alkotóműhelyeken belül, és azokon kívül tehát az országos közvélemény előtt érvényesítünk.”*² Ezt az elvet a későbbiekben is érvényre juttatták, amit jelez Aczél 1979-es felszólalása is: *„Az elmúlt két évtizedben vált szinte szólás-mondássá, hogy művelődéspolitikánk a 'három T' elvére alapul: támogatunk, tűrünk, illetve türelmesek vagyunk, ha pedig kell tiltunk.”*³

A közvetlen beavatkozások szorgalmazása mellett, amelyeket többnyire a helyi párt vagy közigazgatási alkalmazottak hajtottak végre, természetesen több olyan párt- és állami állásfoglalást megemlíthetünk, amely ab ovo nem szolgálta a közvetlen beavatkozást, csupán irányelveket fogalmazott meg a későbbiekre nézve a legfontosabb végrehajtó szerveknek, ezzel együtt ideológiai keretet adva az operatív intézkedéseknek. Az intenciók másik jellegzetes tulajdonsága, hogy – amint azt a későbbiekben a konkrét eseménytörténetből láthatjuk – a „slendrián diktatúra” sajátosságai miatt nem volt minden esetben fogantatja a pártállami szervek utasításainak, mert a helyi viszonyok között másként hajtották végre, mint ahogy az elő volt írva, illetve más fontos szempontokra lehetett hivatkozni, amelyek miatt nem kiviteleztek maradéktalanul az előírásokat vagy a szóbeli kéréseket.⁴ A helyi szintű

¹ Harsányi László, a KISZ KB TKKO időben utolsó osztályvezetőjének közlése Silló Sándor: *Könnyű zene, nehéz évek* (2005) c. filmjében, illetve Pentz Zsolt a Nemzetközi Koncert Igazgatóság könnyűzenei osztályvezetőjének személyes közlése. 2005. május 9.

² MTAKK Ms 6120/57 (Aczél György kéziratanyag; Aczél György beszédei, előadásai, beszéd- és előadásvázlatai 1960-1991. Beszéd a Politikai Akadémián 1968. április 1.) Szőnyi Tamás: *Nyilván tartottak*. Budapest, 2005. Magyar Narancs-Tihany Rév Kiadó. (a továbbiakban Sz. T.) 73. o. Romsics Ignác a „3T” elvét szintén 1957-től számítja. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2004. Osiris Kiadó. 497. o.

³ *A Kádár-korszak (1956-1988)*. XX. századi akták CD-sorozat. szerk.: Kojanitz László. Budapest, 2005. Ráció Kiadó.

⁴ Még az is előfordult, hogy Kádár János nemtetszését fejezte ki egy mű valamely részlete iránt, a darab mégis a nagyközönség elé kerülhetett. Ez történt Timár Péter: *Moziklip* című filmjével, amelyben a KFT együttes

végrehajtás éppen azért lehetett állam az államban, mert annak ellenére, hogy a pártállami diktatúrában a rendszer igyekezett minden információt begyűjteni fontosnak vélt állampolgáiról, akkor sem ért feltétlenül retorzió egyes művészeket, ha a rendszer értelmezésétől eltérő felfogásban adták elő műveiket. Ez azzal magyarázható, hogy több szórakozóhelyen kedveltségük és nem utolsó sorban profitot hajtó tevékenységük miatt az üzletvezetők, művelődési ház igazgatók eltekintettek a zenészek olyan megnyilvánulásaitól, amelyek nem voltak összhangba hozhatók a szocialista állampolgár ideáljával, a kultúrpolitikai vezetés pedig nem egy esetben felhagyott a számonkéréssel. Nem véletlenül, hiszen a kádári híres összekacsintás – akár a kamerák előtt is – azt a célt szolgálta, hogy az átlagembereket megnyerje magának, amit leginkább az életszínvonal emelésével tudott megtenni, ehhez viszont hozzátartozott a könnyűzene térnyerésének engedése. Itt ki kell azonban emelni, hogy csak bizonyos keretek között lehetett feszegetni a rendszer határait, a médiumokon keresztül meghirdetett szocialista embereszménynek nem megfelelő zenészeket ennek megfelelően ellehetetlenítették.

A Kádár-rendszer nem csak idősíkok alapján, hanem egyazon időben különböző helyeken ugyancsak mutathatott anomáliákat a könnyűzene megítélése terén. A rendszer kijátszhatósága éppen abban mutatkozott meg, hogy egyes könnyűzenei objektumokban nagy szigorúsággal, máshol pedig szinte egyáltalán nem vették figyelembe az elvárásokat. Így fordulhatott elő, hogy míg egyes szórakozóhelyeken a rendezőgárda drákói szigora volt megfigyelhető, addig máshol esetleg ugyanazért a viselkedésért nem függesztették fel a fiatalok szórakozását és a zenészek tevékenységét.⁵ A politikai szereplők könnyűzenéhez fűződő viszonyának anomáliái viszont kitermelhették azt az attitűdöt, mely szerint a legkisebb kilengéseket a legnagyobb retorzióval sújtották. Ez a könnyűzenei élet területén egyértelműen

Kacsamajom című számát nehezményezte, mert az abban szereplő animációs figurák szovjet rendőrökre emlékeztettek. A filmmel szembeni fenntartások végül elhalkultak, és a dal benne maradhatott a filmben. *Múltkor*. 2007. február 1. MTV1

⁵ Hírhedt és ellentmondásos alakja volt a Kádár-rendszernek a Budai Ifjúsági Park majdnem húsz évig regnáló igazgatója, Rajnák László, aki birkózóedzőből avanszált az intézmény vezetőjévé. Kezdetben tiltotta a farmer és fiúk számára a hosszú haj viseletét, míg végül egyes vélemények szerint Kádár egyik felszólalásának („*Nem baj, ha hosszú a fiatalok haja, csak mossák!*”) szerepe lehetett abban, hogy engedett szigorából. Sebők János: *Rock a vasfüggöny mögött* Budapest, 2002. GM és társai Kiadó. 137. o. (a továbbiakban S. J.) szerint 1971-ben ezt a parlamentben mondta Kádár, ám az *Országgyűlési Napló* idevonatkozó száma ezt nem bizonyítja. Sok visszaemlékezés szerint sokszor elcsattant egy-egy pofon a rend kedvéért a későbbiekben is, sőt a zenekarokat leállította koncert közben, ha rendbontás történt. Jávorszky Béla Szilárd-Sebők János: *A magyar rock története I.* Budapest, 2005. Népszabadság könyvek. 56. o. (a továbbiakban J. B. Sz - S. J.) A brutalításra a Budai Ifjúsági Parkban további példa, amikor ifj. Rajk Lászlót francia egyetemista barátaival együtt megverték farmerviseletük miatt 1971-ben. Mivel a farmer viseletét éppen ettől az évtől engedélyezték itt, így egyes feltételezések (Gál Iván) szerint a két esemény között összefüggés volt. - Gál Iván, az Országos Rendező Iroda (ORI), majd az Ifjúsági Rendező Iroda (IRI) igazgatójának személyes közlése 2005. június 26. Másik verzió szerint Gyurkó László 1971. május 25-ei KISZ KB-nak címzett nyílt levele eredményezte a külsőségekkel való leszámolást a szórakozóhelyeken. *Valóság* XIV. évf. (a lapban tévesen XV. évf.) 1971/7 72-73. o.

a színpadoktól való eltiltást, cizelláltabban kifejezve a fellépési engedély megtagadását vonta maga után. Attól függően, hogy milyen magas pozíciót töltött be az egyes zenekarokat negligálni szándékozó személyiség, az eltiltások lehettek lokális, megyei vagy országos kiterjedésűek. Emögött feltétlenül a rezsim kiszolgálásának legmagasabb fokú kivitelezésének szándékát kell látnunk, ami viszont a rendszer iránti hűségnyilatkozattal és az azzal való – legalábbis a felszínen – azonosulással volt egyenlő. A rendszer alacsonyabb és magasabb fokán elhelyezkedő fogaskereknek ugyanis egyaránt féltették egzisztenciális alapjaikat, sőt a kulturális élet területén nem ritkán előfordult, hogy 1956-os múlttal, priusszal rendelkező személyek kaptak itt sine cura állásokat, a rendszer iránti hűségüket tesztelendő. Ez sokszor annyira jól sikerült, hogy az ezen a területen elhelyezkedett, lefelé buktatott egykori Nagy Imre köréhez tartozó másod-, harmadvonal-beli politikusok az adott intézmények első számú vezetőjévé nőttek ki magukat a hetvenes-nyolcvanas években.⁶ Ezeket a pozíciókat végül arra használták fel, hogy saját elképzeléseiket valósítsák meg a szocializmus ideológiájának leple alatt, ami miatt nézeteltérések keletkeztek a könnyűzenei szervek között.⁷

A kommunista rendszer könnyűzenét irányító jól megszokott és bevált működési mechanizmusát tekintve a pártállam sajátossága, hogy az állami szervekre rátelepült a pártszervezet hierarchiája, utóbbi dominanciájával. Így a közigazgatás, de az összes intézmény, szakmai szervezet a mindenkor helyi pártintenciókat kellett, hogy végrehajtsa, ami viszont végső soron egyértelműen a felsőbb pártvezetés akaratát tükrözte. A kormányban és a minisztériumok vezető pozícióiban nem egy esetben azok szerepeltek, akik valamilyen okból kikerültek a párt legszűkebb értelemben vett vezetői közül, így annak érdekében, hogy esetlegesen visszakerülhessenek oda, feltétlen odaadással szolgálták a párt elképzeléseit. Másfelől viszont témánk szempontjából az ifjúsággal kialakított szoros viszonya révén jelentős szerepet játszó KISZ élén sokszor azok álltak, akikre még fényes karrier várhatott a

⁶ Erre eklatáns példa Erdős Péter MHV márkamenedzser karrierje, aki egyéniségének köszönhetően jutott fel a csúcsra. 1956-os szereplése miatt 1957 márciusától fogva tartották, és másfél év börtönre ítélték, majd sokáig parkolópályára tették, többek között az Artisjusnál alkalmazták. 1968-ban került a lemezkiadóhoz, és bár hivatalosan soha nem töltött be itt igazgatói posztot, Bors Jenő mögötti második emberként a könnyűzenei élet befolyásos és tényleges irányítójaként tartották számon a cégnél. *Hogyan készül a popmenedzser?* - Erdős Péterrel beszélget Acsay Judit. Budapest, 1990. Unió Kiadó. 138., 155., 161. és 166. o. (A továbbiakban A. J.)

⁷ 1973-ban egy ilyen nézeteltérés kapcsán bontakozott ki a Jelbeszéd-ügy. Koncz Zsuzsa szólólemezt, rajta a címadó Jelbeszéd című Bródy János-szerzeménnyel, az MHV kiadta, ám a rádiónál skrupulusok fogalmazódtak meg a szám ideológiájával szemben, ami kimondva-kimondatlanul a cenzúrát és némi áthallással a szocialista jelszavakat állította pellengérré. Mivel a rádiót jóval többen hallgatták, mint ahányan lemezeket hallgattak abban az időben, ezért érthető módon a rádió jóval szigorúbb műsorpolitikát folytatott, így ezt a számot sem tűzték műsorra. Az MSZMP TKKO egyik alkalmazottját, Kőhát Zsoltot keresték meg ez ügyben, aki végül intézkedett, melynek következtében a már üzletkebe szállított lemezeket eladhatták ugyan, de a raktáron lévő készletet megsemmisítették. Bors Jenő túlzott liberalizmusa miatt abban az évben a szokásostól eltérően csak prémiumának felét kaphatta meg. S. J. 157-159. o. Sz. T. 385-386. o. Varjas Endre: *Koncz Zsuzsa*. Budapest, 1992. Ab ovo Kiadó. 92-99. o.

pártelitben. Ennek tudható be, hogy az ifjúsági szervezet legfelsőbb vezetése szintén igyekezett a legodaadóbban megvalósítani a párt érdekeit, amelyben változás csak a nyolcvanas években figyelhető meg, amikor a keményvonalas és a reformszárnyhoz tartozó ifjúsági politikusok között feszültség támadt.

A döntések előkészítésénél a legnagyobb szerepe az MSZMP Központi Bizottsága (KB) tematikus alapon szervezett osztályainak volt, ami egyébként mintául szolgált a KISZ hasonló szervezeteinek működéséhez. Ez a könnyű műfaj esetében a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályt (TKKO), valamint az Agitációs és Propaganda Osztályt jelentette. 1957-1963 között a TKKO-t Tudományos és Kulturális Osztálynak (TKO), 1964-1966 között Kulturális Osztálynak (KO) nevezték, amely 1967-től vette fel a TKKO nevet. A kettőt összefogó és irányító Agitációs és Propaganda Bizottság összegyűjtötte és elemezte az információkat, amelyeket ezt megelőzően a témánk szempontjából szakembereknek nem mindig mondható párhivatalnokok tártak elé. Ezek után az Agitációs és Propaganda Bizottság megtárgyalta az állásfoglalás-tervezetet, amit javarészt – az üléseket megelőző egyeztető informális tárgyalásoknak köszönhetően – elfogadtak. A bizottsági döntések többször a Politikai Bizottság (PB) elé kerültek, amiben szerepet játszhatott, hogy a politikai szokásjog és közfelfogás szerint ennek a bizottságnak az elnöke nagyobb vagy legalább akkora hatalommal bírt, mint a mindenkori kulturális tárca vezetője. Indokolt esetben a gyakorlatilag legfelsőbb vezető hatalommal bíró – elviekben a KB és a legnagyobb létszámú plénum, a kongresszus számított a párt legfelsőbb vezetésének, ami a gyakorlatban azonban nem valósult meg – PB a dokumentum elfogadása után előterjesztette a KB számára a témát. A KB legtöbbször fenntartás nélkül elfogadta a PB irányelveit, majd a megfelelő közigazgatási szervnek ajánlotta elfogadásra, amelyből ezzel lett miniszteri rendelet, törvényerejű rendelet, határozat, vagy akár a parlament által elfogadott törvény. Így születhetett meg például a témánkba vágó 1971-es ifjúsági törvény az 1970. február 19-20-i KB-határozat nyomán, vagy az 1974-es KB határozat szellemében fogant közművelődési törvény 1976-ban. Természetesen az MSZMP kongresszusok és értekezletek hasonlóképpen szolgálták a szocialista kultúra koordinálását, ám hatalmi koncentrációjuk és ezzel összefüggő hatékonyságuk messze elmaradt a fent említett pártszervek mögött.

Disszertációmban a fent említett alapelvek, politikai intenciók és útmutatások tükrében mutatom be a Kádár-rendszer kultúrpolitikájának könnyűzenei életre gyakorolt hatását. Az írott források tekintetében meg kell említeni, hogy a kezdeti, 1957-1963 közötti időszakban a politikai vezetés leginkább a rezsim újjáélesztésének kérdéskörével foglalkozott, emiatt egyrészt a párt legfelsőbb vezetése arányait tekintve kevesebb iratanyagot keletkeztetett

témánkban, másrészt viszont a rendszer zenei intézményeinek meg-, illetve újjászervezése állt tevékenységük középpontjában, ami a dokumentumok bőségében jól nyomon követhető. A hatvanas évek második felétől azonban megnövekszik a különböző hatalmi szinteken létrejött irategyüttes, a hetvenes-nyolcvanas évtizedekben pedig – összehasonlítva a korábbi, megtorlás időszakából származókkal – meglepően sok irat jelzi, hogy a Kádár-rezsim fogaskerekei intenzíven foglalkoztak a könnyűzenét fő vonalaiban vagy marginálisan érintő ügyekkel. Összességében ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy az előkerült dokumentumokban megnyilvánuló eszmeiség és a hatalmi gépezet működése közötti összefüggést meg lehet találni az ideológia és a gyakorlatbeli átültetése korrelációjában, ennek ellenére sok olyan intézkedéssel, állásfoglalással találkoztam, amelynek előzményét mai ismereteink szerint nem lehet kimutatni. Ez többek között annak tudható be, hogy sok esetben, a könnyűzenei műfajra nem szokatlan módon ad hoc jelleggel kellett intézkedni egy-egy ügyben, másfelől viszont előfordulhatott az is, hogy a politikai vezetés nem látta indokoltnak tovább foglalkozni bizonyos témákkal elszigeteltségük okán. A történész számára azonban az jelentette a legjelentősebb veszteséget, amikor a mutató- és iktatókönyvekben nyilvánvalóan szereplő eseményeknek selejtezés, megsemmisítés vagy más iratrendezési eseménynek – vagy a rendezés eddigi hiányának – tulajdoníthatóan nem talált nyomára (erre példa a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályának néhány szálás irata, Pozsgay Imre kulturális miniszter iratainak egy része, vagy a tárcához tartozó revizori ellenőrzések Nemzetközi Koncertigazgatóságot érintő egyes tételei). Ebből fakadóan az információk megítélése nem lehetett mindig egyértelmű, amit munkámban az adott előfordulásoknál érzékeltettem.

A levéltári forrásokat tekintve legfontosabbak a MOL-ban található, a kormányzatot irányító kommunista párt tevékenységét bemutató iratok, így az MSZMP PB, a KB Titkársága, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának, az Agitációs és Propaganda Osztálynak, illetve a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának iratai, valamint a végrehajtást képviselő mindenkori kulturális tárca Ellenőrzési Főosztályának, Közművelődési Főosztályának és a Zene- és Táncművészeti Főosztályának dokumentumai. Külön érdeklődésre tarthatnak számot ezenkívül a művelődésügyi, később kulturális, végül művelődési miniszterhelyettesek iratai, amelyek között külön helyet foglal el Aczél György megnyilvánulásainak sora, aki leginkább nem is mint a művelődésügyi miniszter első helyettese, hanem ahogy a köznyelvben szerepelt, „első felettese”-ként, mint a párt kultúrpolitikájának első számú irányítója szerepel disszertációmban. A források feltárasakor külön problémaként jelentkezett, hogy nem minden esetben álltak összhangban az egyes

pártszervek iratanyagai, nem egyszer teljesen különböző témákról tárgyaltak, más alkalommal pedig évekig nem keletkeztek a témánkba vágó iratokat olyan szervek, amelyeknél előismereteink alapján számítottunk volna. A belügyminisztériumi, rendőrségi, titkosszolgálati iratok ismeretében csak néhány esetet hoztam fel illusztrációképpen, tekintve, hogy a hozzáférhető iratok java része már publicitást nyert.⁸ A helyi szintű közigazgatás végrehajtó, operatív szerepének és ezzel összefüggő instrukcióinak bemutatása szintén helyet kapott munkámban, mint ahogy a történetek egyes szereplői is megszólalnak, akiknek megjegyzéseit mintegy kontrollálva láthatjuk az iratok adataiban.

I. A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája 1957-1963 között

I./1. Az MSZMP és a könnyűzenei élet szereplőinek kapcsolata 1957-1963 között

Az 1956-os forradalom és szabadságharc után az új állampárt, az MSZMP kultúrpolitikájának számos szegmensét megváltoztatta a Rákosi-rendszerhez képest. A változások a politikatörténeti értelemben vett megtorlás éveiben leginkább ott követhetők nyomon, hogy a legfelsőbb pártvezetés fórumain még ha oly kis gyakorisággal is, de előfordultak azok a témák, amelyek a korabeli szóhasználatban könnyűzenének számító műfajok valamelyik ágához kapcsolódtak.⁹ A párt hierarchiáját tekintve alulról felfelé csökken az idetartozó dokumentumok száma, de az MSZMP KB osztályain, ahol a gyakorlati munka során előkészítették a pártvezetés számára a döntéseket, szép számmal találunk forrásokat.

A párt könnyűzenét befolyásoló elvi megnyilatkozásai és a felső pártszervek feladatai

Az MSZMP elvi állásfoglalásokat, útmutatásokat adó vezető szerve, a PB elődjének számító Intéző Bizottság (IB) ülésein hangzott el először az ifjúság szórakoztatásával kapcsolatos megjegyzés, amelyből ugyan határozat nem született, mégis érdemes megemlíteni, mert az egyes tagok illetve meghívottak hozzászólásai befolyásolhatták a

⁸ Sz. T.; Fonyódi Péter: *Beatkorszak a pártállamban, 1963-1973* Budapest 2003. XX. Század Intézet. (Utóbbi szerző a Corvina együttesben dobolt - Cs. B.)

⁹ Könnyűzene alatt akkoriban minden olyan műfajt értettek, ami kívül esett a komolyzenén, így ide sorolták az operettet, a sanzont, a magyar nótát és a jazzt is. Ez a korabeli kínálat szükségessége miatt alakult így, annak ellenére, hogy már 1956. március 19-én elkészítette Kovács Andor és zenekara az első magyar rock and roll hanglemezt, ami természetesen még nem jelentette a műfaj elterjesztését. J.B.Sz. - S. J. 12. o.

később megszülető végső döntéseket. A PB egyébként féléves munkatervek szerint, kéthetente ülésezett, a KB végrehajtó szerveként működött, tevékenységét azonban elméletben a KB irányította és ellenőrizte. A KB két ülése között a párt politikai tevékenységét a PB irányította, és a KB üléseinek napirendi pontjait is a PB állította össze. A PB iratanyagában magas szintű tevékenységéből fakadóan meglehetősen ritkán találkozunk a könnyűzene kérdéseit illető határozattal, ezért különösen érdekes ez a hozzászólás, ami igaz, hogy csak per tangentem, de említette a könnyűzenei témát. Az MSZMP Intéző Bizottságának 1957. január 25-én tartott ülésén határoztak a KISZ megalapításáról, amelyhez a Komszomol segítségét és tanácsait kérték. Reálisan látták a helyzetet, miszerint ekkor még a fiatalok többsége nem állt a Kádár-kormány mellett, ezért volt szükség ennek a szervezetnek a pártállamot támogató tevékenységére, amelynek keretei között a könnyűzenei szórakozást meg lehetett szervezni. Id. Földes László – aki az énekes, szövegíró Hobo apjaként is érdeklődésre tarthat számot – szólalt fel először az ifjúság szórakoztatása érdekében ezen az ülésen, amelynek meglátása szerint a KISZ-t kellett állítani az élére, ugyanis így lehetett ezt a réteget megnyerni a rendszernek.¹⁰ A kádári politika nyomon követhető ebből a felszólalásból, ami abban állt, hogy az állampolgárok komfortérzetét növelni kellett a rendszer elfogadásának fejében. Ennek keretébe illeszthető a könnyűzene egyes alkotóinak publicitáshoz segítségének gondolata.

A politikai értelemben súlytalannak tekinthető MSZMP-értekezlet szintén foglalkozott a könnyűzenét érintő elvi kérdésekkel a rendszer átmeneti, megszilárdulás előtti fázisában. Itt kell megjegyezzük, hogy a magyar munkáspárt legfelsőbb vezető szervei természetesen a nagy plénumok által meghatározott alapelvek szerint végezték munkájukat, már csak azért is, mert minden pártkongresszuson vagy pártértekezleten a PB illetve a KB határozatait, állásfoglalásait foglalták írásba. Az 1957-ben rendezett MSZMP-értekezleten megfogalmazott kulturális feladatok mutattak rá először a párt által a stabilitás érdekében elérendő célokra. A kommunista elvek gyakorlati megvalósításában történt szemléleti változás bekövetkezett annak ellenére, hogy a párt 1957. június 27-29-én tartott országos értekezletén látszólag a legszigorúbb elveket fogalmazta meg. Bár ebből a dokumentumból kimutatható néhol a tolerancia, a dalszövegírókra nézve jogosnak tűnik a felvetés, miszerint már ekkor meghatározták, milyen stílusú szövegeket lehetett elfogadni a zenefelhasználók számára: *„A művészi élet területén elsősorban a pártos, szocialista realista művészeti alkotásokat kell támogatnunk. Elő kell mozdítanunk művészetünk, irodalmunk fejlődését a szocialista realizmus irányában. Helyet kell biztosítanunk más haladó törekvések érvényesülésének is,*

¹⁰ Magyar Országos Levéltár (MOL) M-KS 288. f. 5/1957 12. ö. e. 6. o. (MSZMP KB IB, majd PB iratai)

*természetesen mindenkor fenntartva a bírálát jogát is. A feladat tehát: erősíteni a párt hadállásait tudományos és kulturális életünkben is.”*¹¹ Az új elem az 1956 előtti kultúrpolitikához képest nem elhanyagolható, ugyanis a nem elkötelezett kommunista (dal)szövegírók publikálhattak, bár hozzátehetjük, hogy ennek fejében rengeteg kritikát kellett elviselniük mind a fennálló hatalmi rendszer, mind pedig a média egyes szereplői részéről.

Az MSZMP PB irányítása alatt álló Központi Bizottság inkább Titkárságán, illetve ezen belül kulturális ügyekért felelős titkárán keresztül fejtette ki a könnyűzenei életre gyakorolt közvetlen hatását. A KB Titkársága fontos szerepet töltött be a pártállami irányításban, bár a legfőbb hatalom ettől függetlenül a PB tagjainak kezében volt. A titkárság a KB végrehajtó szerveként megszervezte, összehangolta, ellenőrizte a határozatok megvalósítását, irányította a különböző osztályokban megszervezett pártapparátus munkáját, a döntések előkészítésében szerepet játszott, valamint a KB osztályainak és a területileg alájuk tartozó pártszerveknek a munkáját hangolta össze. A napi szintű teendők éppúgy előfordultak napirendi pontjaik között, mint a párt- és állami központi vezető szervek soron következő üléseinek témái. Ezen keresztül tehát változó intenzitással és mélységben ugyan, de foglalkozott a kulturális ügyekkel, amelyeken áttételesen – bár sokszor nem nevezték meg – a könnyűzenei életet is érthetjük.

Általános érvényű intencióit azonban a KB maga is megfogalmazta. A mintegy másfél évtizedre érvényes, folyamatosan hivatkozott művelődéspolitikai irányelveit 1958. július 25-én fogadta el a KB.¹² Ebben magának mentséget adva az esetleges későbbi kudarcokért a párt vezető plénuma leszögezte, hogy a többi ágazathoz képest a kulturális életben tarthat legtovább a szocialista viszonyok megteremtése. Ezt azzal magyarázták, hogy a párt által burzsoáziának nevezett polgári réteg a művelődés szinte minden ágában érdekelt volt, emiatt előnyre tett szert a munkássággal szemben, ami újabb kultúrharc meghirdetésére sarkallta a kommunista pártot. Többek között ez a művelődéspolitikai irányelv az, amelyhez minden esetben „illet” visszanyúlni, amikor valamelyik beatzenésszel szemben retorziót követtek el a későbbiek folyamán, ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül mi sem munkánkban – túlságosan általánosító megfogalmazása, mégis a könnyűműfajra minden nehézség nélkül értelmezhető volta ellenére – ezt a KB művelődési irányelv halmazta.

Az 1958-as KB-megállapítások között szerepelt a művelődési házak számának gyarapodásáról szóló eredmény említése, amelynek a későbbiekben a könnyűzene terjesztésében lett szerepe, noha a párt vezetősége ekkor még nem számíthatott tömeges

¹¹ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962.* szerk.: Ságvári Ágnes-Vass Henrik. Budapest 1973. Kossuth Kiadó. 87. o. (a továbbiakban S. Á.-V. H. 1956-1962)

¹² S. Á.-V. H. 1956-1962 243-271. o.

méretű látogatási hullámra, amivel társadalmi megmozdulások szintjén számolnia kellett. Többek között a művelődési házak lehettek a terepei azoknak a megnyilvánulásoknak, amelyek ennek a művelődéspolitikai iránymutatásnak a keresztüzébe kerültek, miszerint a forradalom ideológiai támadása a kommunizmus ellen nem múlt el nyomtalanul, a kulturális életben ezek az eszmék fel-felbukkantak. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése időben még nem volt annyira messze, hogy ne kellett volna félnie a hatalom birtokosainak az újabb ellenállási formák megjelenésétől, ami a könnyűzenei élet egyes képviselői tevékenységében tulajdonképpen folyamatosan megtalálható volt a Kádár-rendszerben. Többek között ezzel magyarázható, hogy olyannyira nem tekintette szövetségesének a rezsim ezeket a művészeket, hogy sokáig még nem sorolták őket ebbe a kategóriába. Az 1957-es pártértekezlet óta eltelt egy év megerősítette a pártot abban, hogy kijelentse: *„Ha nincs párt- és állami irányítás, nincs szocialista kultúra sem [...] A munkáosztály forradalmi pártja [...] megszabja a kulturális fejlődés fő vonalait [...] Az állami szervek pedig gondoskodnak az elvek gyakorlati megvalósításáról, a szervezeti feltételek biztosításáról, a rendelkezésre álló eszközök helyes felhasználásáról. De az állami szervek feladata a káros, negatív törekvések megfékezése, az ellenséges kísérletek megghiúsítása is.[...] Az irányítás módszereiben is figyelembe kell venni az egyes területek sajátosságait [...]”*¹³ Ez egyértelműsítette az addig sem kevésbé biztos helyzetet: a párt mindenhatósága a kultúrában, így a könnyűzenében is megmaradt, de az operatív intézkedéseket sok esetben az állami szervekre bízta. A dokumentumban kifejezésre juttatták ugyanakkor, hogy fokozni kellett a helyi kulturális szervek önállóságát, valamint az intézmények önállóságát és felelősségét. Ebben a kijelentésben benne foglaltatott a kulturális élet relatív liberalizálódásán kívül, hogy a pártnak egyelőre nem maradt elég ereje ahhoz, hogy minden apró ügygel foglalkozzék, emiatt ezeket rátestálta a helyi tanácsokra illetve a zenei szervekre, amelyek így nem egy esetben felelős döntéseket hozhattak a rájuk bízott területen. A tanácsi jegyzőkönyvek idevonatkozó gazdag anyagából láthatjuk, hogy ez az elv megvalósult. Nem különben a zenei intézményeknél, mint a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat (MHV), a Nemzetközi Koncertigazgatóság (NKI), az Országos Rendező Iroda (ORI) vagy az Országos Szórakoztatózenei Központ (OSZK), ahol szintén sok döntést maguk hozhattak, természetesen csak a megfelelő szinten, és csak a párt határozatainak figyelembe vételével. Ezen a téren elméletileg megengedték az 1958-as művelődéspolitikai irányelvek, hogy pártonkívüliek felelős posztokat töltsenek be, akik adott esetben a pártfunkcionáriusoknál jobban értettek bizonyos szakterületekhez. A könnyűzenei intézményeknél azonban nem fordult elő ilyen eset.

¹³ S. Á.-V. H. 1956-1962 269-270. o.

Az 1959-ben rendezett MSZMP VII. kongresszus az 1958-as KB közművelődési irányelvekhez képest meglehetősen marginális kérdésként kezelte a szórakoztatáshoz valamilyen formában kapcsolható könnyedebb műfajokat. A párt ebben a dokumentumban a nép képviselőjének, véleménye szószólójának állította be magát, melynek során a szocialista realista ábrázolásmódot várta el a művészekről. Ebbe beleérhetjük a szövegírókat is, akik a könnyűzene esetében műfaji sajátosságaik miatt nem tehettek maradéktalanul eleget ennek az elvárásnak (anakronisztikusnak és kissé parodisztikusnak hatott volna egy sanzont vagy egy jazz számot a kohászok életéről írni), amiből a pártállam által létrehozott zenei intézményekkel való különböző intenzitású összeütközések következtek. A VII. kongresszus határozata egyértelműen kijelentette, hogy a különböző szintű pártszervezetek feladata és joga lett a kulturális élet segítése, irányítása és ellenőrzése, amelynek körébe esetünkben többek között a koncertszervezés és a hanglemezkiadás tartozott.¹⁴

A Kádár-rendszerben határszakaszt jelentő 1962-es VIII. kongresszus határozata szintén foglalkozott néhány mondat erejéig a művelődés és szórakozás témakörével. Ebben optimistán, a korabeli viszonyokhoz képest talán illúziót keltő módon eltúlozva a tényeket azt állították, hogy *„Sok olyan mű – [...] zenei alkotás – készült, amely igyekezett szocialista választ adni változó életünk kérdéseire, és segített a nép erkölcsi, világnézeti nevelésében.”*¹⁵ Valóban, a kor szellemiségéhez idomulva az „Árnyékban is élni kell” elvet követve sok zeneszerző adta a nevét különböző szocialista jellegű művekhez, ám a könnyűzeneszerzők, szövegíróik és előadóművészeik a fent említett okok miatt még mindig kispolgárinak, felszínesnek, a múlthoz, a Horthy-rendszer maradványaihoz ragaszkodóknak minősültek a párt szemében – leginkább tánczenei szövegeik miatt. Az MSZMP VIII. kongresszusi határozatából azonban leginkább a párt különböző művészeti ágakhoz való viszonyának ismertetése fedte legkevésbé a valóságot: *„[...] teret adunk minden más jó szándékú, nem ellenséges művészi tevékenységnek is. [...] A jövőben sem döntünk el rendeletileg, adminisztratív eszközökkel olyan vitákat, amelyek a művészi megformálás, a stílus kérdéseiről folynak; a párt irányító munkájában továbbra is az eszmei meggyőzés módszerét alkalmazzuk, bátorítjuk az alkotó vitákat és következetesen harcolunk az idegen, káros nézetek, eszmék ellen.”*¹⁶ A korabeli viszonyokat más forrásokból – zenész és pártalkalmazotti visszaemlékezések, rendőri intézkedésekre, ügynökhálózati munkára vonatkozó iratok – ismerve cáfolható, hogy kizárólag megbeszéléses, meggyőzéses módszereket alkalmazva intézte volna el a párt konfrontációs ügyeit a könnyűzenészekkel, elég, ha csak az ORI

¹⁴ S. Á.-V. H. 1956-1962 414. o.

¹⁵ S. Á.-V. H. 1956-1962 599. o.

¹⁶ S. Á.-V. H. 1956-1962 600. o.

működési engedélyek megvonására vagy a későbbi szakaszra jellemző Koncz Zsuzsa hanglemez kapcsán kialakult Jelbeszéd-ügyre utalunk.

Az MSZMP kapcsolata a Magyar Rádióval

A párt kultúrpolitikájában a rádió, mint sokáig egyeduralkodó elektronikus médium nagy tömegbefolyása miatt kiemelt szerepet kapott. A KB Titkársága 1960. május 17-én tárgyalta a Magyar Rádió és Televízió tánczenekarának kiutazását a franciaországi Antibes-be 1960. július 1-15. között. A rádió zenei osztályának megbízott vezetője, Faludi Rezső által vezetett 21 tagú delegációnak engedélyt adtak az Európai Jazzfesztiválon való részvételre. A rendezvényen szerepeltek szovjet, lengyel, NDK és csehszlovákiai zenekarok, ami a titkárság döntését megkönnyíthette, mint ahogy az is, hogy az NKI feladatköréből adódóan vállalta az utazás és az ezzel járó bürokratikus ügyintézés lebonyolítását. A küldöttségben a 18 zenekari tag mellett egy karmester és két közkedvelt énekes, Sárosi Katalin és Németh Lehel szerepelt. A kiutazáshoz azonban állami anyagi támogatást nem kaptak.¹⁷

A Magyar Rádió éppen zenekarának hazautazása napján számolt be szórakoztató politikájáról az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának. Ebből kiderült, hogy a rádiónál a tánczenei repertoárban selejtezés történt, ami szerintük a számok szövegeinek általános színvonalának jót tett. Nyilvánvalóan a kispolgárinak minősített zenészsámokat vették ki a hangarchívumukból, ezért jelenthetett számukra előrelépést a változás. A rendszer melletti teljes kiállítás a rádió részéről egyáltalán nem meglepő, hiszen költségvetésük a pártállam belátásától függött, és az elektronikus sajtónak mindig az éppen fennálló politikai rendszer kiszolgálójaként kellett működni. Szintén örömdetes tényként kezelték az akkoriban létrehozott könnyűzenei stúdiót, amelyhez nagy reményeket fűztek. Célként ehhez kapcsolódóan kitűzték, hogy gondosabb szerkesztési munkálatokkal egybekötve növekedjen a tánczenei dalok mennyisége. Ez csak úgy jelenthette a fenti gondolattal való ellentmondás feloldását, ha hozzátették, hogy a munkások és a parasztok művelődési igényeit szándékoztak ezzel fokozottabban kielégíteni, amelynek részeként a tánczene színvonalát emelni igyekeztek.¹⁸ A Magyar Rádió Tánczenekarát pedig évente egy-két alkalommal ipari üzemben, egyenes közvetítésben tervezték felléptetni.¹⁹ A tánczenében egyébként úgy ítélték meg, hogy sikerült a giccset, az ízléstelenséget és az egészségtelen érzelműséget – ahogy

¹⁷ MOL M-KS 288. f. 7/1960 78. ö. e. 5. o. (MSZMP KB Titkársága iratai)

¹⁸ MOL M-KS 288. f. 22/1960 10. ö. e. 120-121. o. (MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya iratai)

¹⁹ MOL M-KS 288. f. 22/1960 10. ö. e. 130. o.

foglalmaztak – visszaszorítaniuk, valamint kijelentették, hogy a Táncdal- és Sanzonbizottság²⁰ által jóváhagyottak közül sem játszottak mindent, mert „*az ott elfogadottaknak elég jelentős része kihull a mi rádiós-rostánkon.*”²¹

A Magyar Rádió és Televízió helyzetével a fent említett pártszerveken kívül a TKO is foglalkozott. Az intézménnyel kapcsolatos teendőket 1958. december 3-án foglalták össze: „*Szórakoztató zene nélkül nincs szórakozás; hozzá tartozik ez az élethez. Kell az operett, kell a tánczene. [...] Tánczenében mindenekelőtt a szövegek igényelnek gondos figyelmet, mert a kispolgári életérzés, a giccses érzelműség ide nyomul be a legörömelebb. A tartalmatlanság, betegség, nihilizmus, cinizmus nem tűrhető meg dalszövegeinkben. Egészséges tartalmú, életörömet árasztó, jól énekelhető, gazdag, eleven ritmikájú táncdalokra van szükség. Itt is tanulmányozni kell a Szovjetunió példáját (mi is tettünk már erre biztató kísérleteket), ahol sok zeneszerző [...] dalt ír [...] a szocialista ember legkülönbözőbb érzelmi állapotairól. [...] azt kell mintegy minimális célként kitűzni, hogy a szórakoztatás ízlést és erkölcsöt ne romboljon [...] ne gondoljuk, hogy [...] nem fertőzi [...] a szemét-zene az emberek, főleg a fiatalság ízlését és erkölcsét, egész tudatát. [...] a zenében semmiféle szükségünk sincs arra, hogy olyanfajta divatos irányzatoknak adjunk teret, melyekben a formai újítás csak üres lelket vagy a művészi tehetetlenséget, tartalmatlanságot leplezi (puentilizmus, konkrét zene, elektronikus zene).*”²² Az 1956-1963 közötti időszakban eleinte a jazz és a rock and roll tartozott a művészileg és ideológiailag egyaránt elfogadhatatlan kategóriába. A világos, egyértelmű szöveg azonban olyannyira jellemző az egész kádári kultúrpolitikára, hogy ezek a kifejezések még két évtizeddel később más zenei stílusokkal összefüggésben is megjelentek a pártzsargonban, amikor egyes zenekarok túlzott népszerűségének letörése céljából indokot kerestek félreállításukra.

Az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának kapcsolata a könnyűzenével

²⁰ Pedig a sanzonbizottság sokszor indokolatlanul szigorúan járt el. A későbbiekben például Lerch István megréfálta őket, és egy Elton John szám kottáját küldte be nekik, amit szintén nem tartottak publikálásra alkalmasnak. Kiss Sándor – Lerch István: *30 év zene – Lerch István feketén-fehéren*. Budapest, 2001. Brazil Bt. 36. o. A sanzonbizottságot 1959. június 1-én hozta létre a Művelődésügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Színházi és Zenei Főigazgatóság utasítása. Tagjait a kormányzat által felügyelt zenei intézmények esetében a művelődésügyi miniszter, a rádió és a televízió esetében pedig a Magyar Rádió és Televízió elnöke nevezte ki. A bizottságot az Állami Hangverseny Igazgatóság alá rendelték. XIX-I-4-ff 50. d. 49936/1959 (Művelődésügyi Minisztérium Színházi és Zenei Főigazgatóság iratai) A sanzonbizottságba 1959. szeptember 1-től a zenei szakszervezet delegálta is bekerült, ekkortól a tagok tiszteletdíját a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége fedezte. XIX-I-4-ff 12. d. 49962/1959

²¹ MOL M-KS 288. f. 22/1960 10. ö. e. 144. o.

²² MOL M-KS 288. f. 33/1958 1. ö. e. 254-278. o.

A legtöbbet a korabeli könnyűzenével és a hozzá kapcsolódó ügyekkel ebben az időszakban az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya foglalkozott, amelynek vezetője 1957-1962 között Orbán László volt. Ez a pártszerv ebben az időszakban időről-időre, bár nem rendszeresen, kapott jelentéseket különböző, a könnyűzenével kapcsolatban álló intézményektől, mint a Magyar Rádió és Televíziótól vagy a Magyar Zeneművészeti Szövetségtől, de politikai hatalmi szervek is megküldték információikat, így a Művelődésügyi Minisztérium illetékes főosztálya, a KISZ országos vezetősége, de a helyi – járási, megyei – szintű pártbizottságok részéről is tájékoztatták a kulturális viszonyok alakulásáról őket. Sürgős esetekben természetesen a telefonos összeköttetés rendelkezésre állt, amelynek ugyan a dokumentumokban csak utalásszerűen van nyoma, ám ezt oral history alanyaim alátámasztották.²³ A pártirányítás fokozott kiépítése érdekében 1957. november 27-én a TKO határozatot hozott a szervezeten belül hozzájuk tartozó Művészeti Bizottság felállítására, amelynek feladata a párt művészetpolitikai irányelveinek rendszeres kidolgozása lett. Ezeket a téziseket láthatjuk viszont a KB művelődéspolitikai határozatai, irányelvei között is. A kommunista eszmék terjesztésének, és ezen keresztül a Kádár-rezsim megszilárdításának másik tervezett eszköze a kulturális, és ezen belül a zenei életben a klubhálózat lett, amelyről a TKO kijelentette, hogy *„Jól fel kell használni a meglévő, vagy közeljövőben létesítendő klubokat. Gondoskodni kell a klubok kommunista vezetőségéről.”*²⁴ A későbbi könnyűzenei események azonban ezt az elvárást nem igazolták, mert szinte napirenden lettek az atrocitások a fővárosi klubokban. Ezek mindössze annyiból álltak, hogy a közönség addig nem látott módon fejezte ki tetszését egy-egy zenekar iránt, ami viszont egyes intézményvezetők vagy a titkosrendőrség szemében felért egy botrányval, ami miatt operatív intézkedéseket vezettek be ellenük.

A Rákosi-érához képest a változást lemérhetjük az MSZMP KB TKO 1957. december 14-ei ülésén elhangzottakból, ahol az 1948-1953 közötti kultúrpolitikát az állam részéről polgárinak, kispolgárinak tartott művészeti irányzatokkal szemben foganatosított adminisztratív intézkedései miatt elítélték. A hátrányos megkülönböztetés érintette többek között a tánczene és a jazz jó néhány képviselőjét. A TKO megnyilvánulása azonban nem fogható fel liberalizálódásnak, mert az utókor történetéből egyértelműen kitűnik, hogy a valóságban számtalan adminisztratív intézkedést foganatosítottak a popzenészek ellen még a Kádár-rendszer legutolsó éveiben is. Az 1953 utáni időszakot általában véve a nacionalizmus felerősödésének állították be a művészeteken belül, amelynek során a párt- és az állami

²³ Kőháti Zsolt, az MSZMP KB TKO 1973-1977 közötti politikai munkatársának személyes közlése 2005. április 11.

²⁴ MOL M-KS 288. f. 33/1957 1. ö. e. 69-70. o. (MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztály iratai)

irányítást támadták, és feléledtek bizonyos polgári irányzatok és nézetek. A tánczenének ugyanakkor megszabták a többi nem-realista művészeti irányzattal együtt a szerepét az állami kultúrpolitikában, ami ugyancsak megtalálható mind az 1957. júniusi pártértekezleten elhangzottak, mind a KB 1958-as művelődéspolitikai irányelvei között: *„Pártunk és államunk lehetőséget ad a nem-realista irányzatok jelentkezésére is, amennyiben nem ellenségesek a népi demokráciával szemben. Ezek az irányzatok azonban állami támogatásban nem részesülhetnek, mert nem a nép széles rétegeihez szólnak, s nem töltik be azt a nevelőszerepet, amelyet népi államunk a művészeteknek szán, s amely minden haladó művészet követelménye is.”*²⁵

Megértőnek tüntette fel magát a párt a kulturális osztálya megnyilatkozásain keresztül a különböző művészeti – ezzel együtt természetesen a zenei – áramlatokkal szemben, amiről szintén tudjuk, hogy csak szólam volt, mert ennek szöges ellentéte maradt a gyakorlatban: *„Az egyes irányzatokon belül biztosítjuk a különböző stíluskísérletek szabadságát, és elítélünk minden állami beavatkozást az alkotó munka ilyen jellegű kérdéseibe.”* A könnyűzenének már akkoriban is akadhattak olyan hajtásai, amelyek viszont különösen veszélyesnek tűnhettek a korszak kultúrpolitikusi szemében: *„A művészetek területén ugyanakkor fellépünk minden ízlésrontó, selejtes művészeti termék és irányzat ellen, s elzárkózunk olyan művek elől, amelyek ellenségesek a szocialista társadalommal szemben.”* A művészeknek ugyanakkor a TKO szerint meg volt a joguk ahhoz, hogy a szocialista társadalom visszasságait feltárják: *„A művészek ábrázolják bátran társadalmunk ellentmondásait, a népen belüli ellentmondásokat éppúgy, mint a nép és ellenségei közti kibékíthetetlen ellentmondásokat.”*²⁶ Jól tudjuk azonban, hogy ezek is üres szavak maradtak, mert a nyolcvanas évek közepéig a sanzonbizottságon keresztül, utána pedig a zenei intézmények útján ellenőrizték a zenészek dalszövegekben a társadalommal szemben megfogalmazott kritikáit.

A pártvezetés azonban afelől nem hagyott semmi kétséget, hogy ők irányítják a kultúra valamennyi szegmensét: *„A párt- és állami irányításról a művészetek terén sem mondhatunk le[...].”* Az anyagi megbecsülés újabb eszközt jelentett a beavatkozáshoz: *„[...] gondoskodni kell arról, hogy a társadalmunkat támogató, művészileg értékes műveket jobban honoráljuk mint azokat, amelyek sem egyik, sem másik szempontból nem olyan jelentősek. A szubvencionálás rendszerében is érvényesülnie kell ennek a szempontnak. [...] anyagilag is jobban támogassuk a szocialista realista alkotások létrehozóit, a magas színvonalú alkotói munkát. Nagyon határozottan fel kell lépni viszont minden ellenséges irányzat vagy értéktelen*

²⁵ MOL M-KS 288. f. 33/1957. 1. ö. e. 55-62. o.

²⁶ MOL M-KS 288. f. 33/1957. 1. ö. e. 55-62. o.

munka anyagi támogatása ellen. A díjazásnak olyan rendszerét kell megvalósítani, amelyik megakadályozza a giccs, a selejt terjedését.” Az anyagi szembesítést ezzel együtt mind jobban próbálták kiirtani a kommunizmus szellemének megfelelően, amikor kijelentették: „Gyakran találkozunk a művészetek területén anyagi erőforrásainkkal arányban nem álló igényekkel [...] a művészek közt, a művészeti közvéleményben s az állami intézményeknél olyan szellemet kell megteremteni, amely elutasítja az ilyenfajta jelenségeket, magatartást.” A párt állásfoglalása után átültették a gyakorlatba ezeket az elképzeléseket, mert például az elektronikus hangszerek beszerzését valóban giccsadóval sújtották, a könnyűzenészek keresetét pedig jobban megadóztatták, mint komolyzeneszerző társaikét.²⁷

A párt KB TKO 1958-ban tévesen megállapította, hogy a könnyűzene azért virágzott és azért lett népszerűbb, mert eleve a komolyzene eltartására hagyták elterjedni, bár ebben a kijelentésben volt némi önkritika. Emiatt aztán szerintük a hivatalos kultúrpolitika ördögi körbe vetette az impresszálas ügyét, ugyanis éppen ebből a megfontolásból kifolyólag szerveztek több könnyűzenei koncertet, mint komolyzeneit, elsorvasztva a szerintük meglévő igényt a fajsúlyosabb műfajok iránt. A könnyűzene népszerűségét az alkoholfogyasztás növekedésével szintén összefüggésbe hozták, amit természetesen elítéltek, másrészt a tánciskolákba való tömeges jelentkezéseket hisztériának és társadalmi epidémiának minősítették.²⁸ A könnyűzenei koncerteknek helyet biztosító művelődési házak helyzetét úgyszintén tárgyalta a megyei pártbizottságoktól bekért anyagok alapján a TKO 1959. március 31-én, amikor megállapította, hogy „A műsoros estek jelentős részben nem a nívós szórakozást, hanem a burzsoá giccset terjesztik. Egy 1958. évi budapesti statisztika szerint 2190 műsoros rendezvény közül csaknem 90% a könnyű műfajhoz tartozik. [...] A Szerzői Jogvédő Hivatal adatai szerint 1958 novemberében az egész országban 6238 műsorengedélyt adtak ki. Ezek közül 4596 esetben a tánczene jelentette a műsort.” Indirekt módon arra is felhívta a figyelmet a jelentés, hogy ezek a műsorok egyáltalán nem tartozhattak a szocialista eszmeiségű produkciók közé az ő megítélésük szerint. Nem kis kritikával jegyezték meg, hogy „[...] sok művelődési otthon munkájának aránya eltolódik az üres, céltalan 'szórakoztató' jelleg felé.” A jelenséget, miszerint a művelődési házak tevékenységükben a szórakoztatóipar felé kezdtek tendálni, melynek szerintük egyetlen célja a profit termelése volt, erősen helytelenítették. A TKO felelőst keresett, amit a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályában, illetve a helyi párt- és tanácsszervekben talált meg, mivel szerintük egyrészt nem igazán éreztek közösséget ezekkel az intézményekkel, másrészt

²⁷ MOL M-KS 288. f. 33/1957. 1. ö. e. 55-62. o.

²⁸ MOL M-KS 288. f. 33/1958 24. ö. e. 64-69. o.

viszont az ifjúság erkölcsi nevelésében és a kommunista terminológia szerinti igényes szórakoztatásban nem igen vettek részt.²⁹ A különböző negatív jelzőkkel ellátott kritikának azonban személyi konzekvenciáit nem mutathatjuk ki a dokumentumok alapján, az általánosan megfogalmazott nemtetszésnek nem lehettek személyi felelősei.

A budapesti művelődési házak hasonlóan lehangoló helyzetképet mutattak a pártállam szemszögéből, mint az országos átlag. Kevesellték a TKO részéről az igazán kommunista szellemiségű produkciókat zenei téren, ami alatt nyilván az operett és a tánczene elburjánzását értették. A fővárosban némileg jobb volt a szocialista műsorok ellátottsága, mert itt 80 %-os könnyű műfaj arányról beszéltek, de ismételt meglátásuk szerint ez utóbbi a rossz ízlést terjesztette. Ahogy országosan, úgy Budapesten is a fiatalság jelentette a legneuralgikusabb pontját a művelődéspolitikának, amellyel kapcsolatban rosszallóan jegyezték meg az ösztancok, bálók túlbujjánzását. A programszervezők szocialista szempontból megállapított ideológiai alulképzettségét ugyancsak pellengérré állította a jelentés, melyhez fűződően megállapították, hogy túl sok volt a művelődési házaknál az előző Horthy-rezsimmel szimpatizáló munkaerő. A jövőre nézve abban látta a TKO a kiutat, ha a szocialista tömegszervezetek – KISZ, Hazafias Népfrent, Nőtanács, szakszervezetek – is beleszóltak volna a helyi műsorpolitikába, a művelődési házak dolgozóinak világnézeti nevelésére nagyobb gondot fordítottak volna, illetve a helyi pártszervezetek intenzívebben érdeklődtek volna a kulturális események iránt. Üdítő kivételnek számított az MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága részéről 1959. március 14-én Varga Kovács János TKO-nak tett feljegyzése, amelyben kijelentette: *„A kultúrotthonok munkája sokat javult az elmúlt két évben, ennek a javulásnak okát abban látom, hogy a párt, tanács és a társadalmi szervek együttműködése terén lényeges változás következett be. Ezek a szervek többet törődnek a kultúrotthonnal s a művelődési kérdésekkel.”* Ez egyet jelentett a közös fenntartással, és a helyi műsorpolitika befolyásolásával. Jellemző tény a vidéki kulturális életben, amit szintén megemlített a pártapparátus dolgozója, hogy a nyári időszakokban domborodott ki leginkább a művelődési házak szórakoztató jellege, amivel a pártvezetés alapvetően nem értett egyet, nyilván a mezőgazdasági munkálatok elhanyagolásának veszélyét látták ebben.³⁰ Az MSZMP KB TKO-n összefutó megyei jelentések háttér-információikkal minden bizonnyal hozzájárultak a PB 1959. április 7-i határozatához,³¹ amelyben az országos tapasztalatok alapján a termelőszövetkezeti községek párt- és KISZ-szervezeteiről szóló véleményüket összegezték, legalábbis a levéltári forrás ezt megemlítette.

²⁹ MOL M-KS 288. f. 33/1959 10. ö. e. 21-28. o.

³⁰ MOL M-KS 288. f. 33/1959 10. ö. e. 32-46. o.

³¹ S. Á. - V. H. 1956-1962 354-355. o.

A megyei pártbizottságoktól az MSZMP TKO-ra rendszeresített helyzetjelentésekben a megyék könnyűzenét érintő kulturális életéről nem csak áttekintő képet kapunk, mert ezekben beszámoltak a megyei pártpotentátok a járási párt végrehajtó bizottságainak ülésein való esetleges részvételükről, amellyel kapcsolatban véleményüket kinyilvánították. 1959 januárjában Bizó Gyula például a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei művelődéspolitikai tapasztalatokat írta le a megyei pártbizottság részéről, melyben megemlítette, hogy tárgyaltak a KB 1958-as művelődéspolitikai irányelvek végrehajtásáról többek között Ózdon, Szerencsen, Sárospatakon, Encsen, Abaújszántón a járási pártbizottság referenseivel, de ellátogattak néhány helyi művelődési objektumba is. Örömdetes tényként értékelte a járási pártbizottságok mellett működő Művelődési Tanácsok megalakulását, ami szintén a jobb pártellenőrzést célozta meg. Negatív hangsúllyal szerepelt viszont a jelentésben, hogy a komoly műfajokat a nép nem szerette, a Holéczy zenekar koncertjén viszont tömve volt a kultúrotthon Szerencsen. Ezt azzal magyarázták, hogy a párt művelődéspolitikai elveit nem tartották be, illetve nem ismerték meg még az értelmiségiek sem.³² Ugyancsak a járási pártbizottságok kulturális életbe való beleszólásának fokozott aktivitásáról kapott beszámolót a TKO a Szabolcs-Szatmár megyei pártbizottságtól, amelyben magát a jelentések tényét pozitív jelenséggént értékelték. Többek között a klubhálózat felügyelését említették meg, de leszögezték, hogy egyik járásban sem volt következetes a különböző szintű párthatározatok végrehajtásának ellenőrzése.³³

A Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettese is készített véleményt a TKO számára 1960. szeptember 28-án többek között a zenei életről, amelyben sekélyesnek tartotta a korabeli fiatalok ízlését. Ismertette, hogy a fiatalok az operettől a jazz felé fordultak, mert az állt leginkább közel a ritmusvilágukhoz „*Nem annyira a melódia, mint inkább a ritmus és az érzelmős szöveg miatt. Válogatás nélkül hallgatják és tanulják meg a jazz számokat. Ismerik az énekeseket, akik éneklék azokat, még a zeneszerzőket is felsorolják.*” Azt azonban elismerte, hogy a fiatalok szórakozási lehetőségei meglehetősen behatároltak voltak. A művelődési házakat leginkább táncos rendezvények alkalmával keresték fel, mert máskor nem találtak ott maguknak megfelelő rendezvényeket. Ugyanakkor a fiatalokban is talált hibát, amikor célzott rá, hogy a klubélet ne csak a táncos rendezvényekből álljon.

A tánc kérdésére egyébként külön bekezdést szánt a minisztériumi jelentés, a lehető legrészletesebben gondolva mindenre, ami ezzel kapcsolatban problémaként felmerülhet: „*E téren elsősorban kulturált körülményeket kell teremteni, átfogva a tánciskolák irányításától*

³² MOL M-KS 288. f. 33/1959 18. ö. e. 25-40. o.

³³ MOL M-KS 288. f. 33/1963 26. ö. e. 79-88. o.

*az illemszabályok betartásáig mindent. A tanácsoknak beleszólási joguk van abba, hogy a vendéglátóipari szórakozóhelyek milyenek legyenek. Helyileg sokat tehetnek annak érdekében, hogy a teremben tisztaság legyen, hogy a táncparkettet a helyiség befogadóképessége szerint növeljék, ellenőrizhetik és beleszólhatnak a zenekarok és énekesek műsorába. Az ízléses zene az alapja az ízléses táncnak. A zenekarok dallamot játszanak, amelyet szinte természetesen követ a tánc, és nem a hottolásra rángatózás. Feltétlenül ellenőrizni és állami irányítás alá kell vonni a társastáncoktatók munkáját. Nívós táncbemutatókat és táncversenyeket kellene szervezni, amelyek segítenének a modern táncok ízléses táncolásának terjesztésében.”*³⁴ Ebből kitűnik, hogy a minisztériumi irányítás alatt álló tanácsok szerepét szerették volna megnövelni az imperialista zenei stílusok, leginkább a jazz és a rock and roll terjedésének megakadályozásában, ugyanis az ötvenes évek végén még a jazz is ambivalens érzéseket szült a kommunista kultúrhivatalnokok körében.³⁵ A jazz a tűrés és a tiltás határán mozgott, de Paul Robeson magyarországi látogatásával megváltozott a helyzet. Az MSZMP KB TKO-nak a Hazafias Népfront Békemozgalmi Osztálya 1960. szeptember 17-én elismerően emlékezett meg koncertjéről.³⁶ Ebben a zenész politikai beállítottságának elismerése mellett fontos szerepet játszott, hogy a Szovjetunióban megváltozott a jazz megítélése, ugyanis Benny Goodman ekkor felléphetett náluk.

Az MSZMP KB TKO a zenészek társadalmi és gazdasági helyzetéről úgyszintén tárgyalt 1959. március 7-én. Megállapították, hogy a szórakoztató zenészek közül 3000-3500-nak volt rendszeres munkája, még egyszer ugyanennyi viszont csak alkalmi munkalehetőséggel rendelkezett, hetente-kéthetente léptek fel. A tánczenészek művészi színvonalát hullámnak ítélték meg, bár foglalkoztatottságuk ugrásszerűen nőtt az ötvenes évek végén, főleg a népzenezenészek rovására, emiatt a könnyűzeneszerzők és az előadóművészek keresetét kirívóan nagynak találták. Ezt úgy lehetett volna szerintük megelőzni, ha a párt és az állami irányítás egyértelműen beleszólta volna a jogdíjak elosztásába. Mint tudjuk, a Szerzői Jogvédő Hivatal azonban mindvégig megtartotta magának azt a jogot, hogy az általa beszédett szerzői jogdíjakat felosztási bizottságán keresztül saját belátásán alapulva maga ossza szét

³⁴ MOL M-KS 288. f. 33/1960 19. ő. e. 118-140. o.

³⁵ A titkos jazz-központok 1957-től az Astoriában, a Savoy-ban és az Újságíróklubban voltak, ahol záróra után jam-session-öket tartottak. Az első „jazz-csatára” a Holéczy együttes közreműködésével 1958-ban került sor a Margitszigeten, amelyről elitélő hangnemben tudósított a sajtó. In: *Hétféli Hírek* II. évf. 29. sz. 1958. július 21. 4. o. A jazz-zel kapcsolatos averzió megszűnésének jele: S. Finkelstein: *A dzsessz* In: *Valóság* IV. évf. 1961/1. 1. sz. 42-54. o. és L. Utyeszov, az OSZSZK népművészetének *Gondolatok a dzsesszről* című cikke részleteinek közlése *Szükség van a jó dzsesszre* címmel. In: *Élet és Irodalom*. V. évf. 1961/14. sz. 1961. április 7. 12. o. 1962. május 24-27-én pedig megrendezték az első szocialista jazz-seregszemlét Karlovy Vary-ban, ahol Magyarországot a Garay Trió képviselte. A folyamat betetőzéseként 1962. október 25-én hivatalosan is megnyithatta kapuit a Budapesti Ifjúsági Jazz Klub, közismert nevén a Dália. S. J. 21. o.

³⁶ MOL M-KS 288. f. 33/1960 21. ő. e. 262-266. o.

tagjai, azaz a szerzők között. Az előadóművészek nagy keresetében viszont – ahogy fogalmaztak – az játszott szerepet, hogy „Az érvényesülésben a szocialistának egyáltalán nem nevezhető kapcsolatok szerepe a döntő.” Ennek a problémának a megoldására ajánlották, hogy „Művelődéspolitikánk megvalósítását elősegítő műsorokat mind komoly, mind könnyűműfajban és az abban aktívan részt vevő művészeket anyagilag is megfelelően honorálni kell, az átlagnál magasabban.” A mind magasabb fokú ellenőrzést elérendő, ami a szocialista elveknek megfelelő darabok, zeneszámok játszását jelentette, az OSZK hatáskörét szerették volna kiterjeszteni, ennek érdekében a szervezetet „[...] a szórakoztatózenei terület felelős állami, kultúrpolitikai és szakmai gazdájává kell tenni.”³⁷

A könnyűzene megítélése sokszor ma már megmosolyogatóan naiv álláspontra helyezkedett, a ténylegesnél nagyobb szerepet tulajdonítva társadalmi befolyására, hiszen ekkor még nem rendeztek tízezreket megmozgató koncerteket. A nyugati befolyás léte is bosszanthatta a hatalom képviselőit: „A könnyű műfajban – elsősorban a táncdalok terén – ma nagy részben a nyugati ízlés dominál. Néhány évvel ezelőtt voltak ugyan gyenge kísérletek valamiféle jobb művek alkotására, azonban ez ma már teljesen megszűnt. Táncdalaink szövege és sok tekintetben 'fülbemászó' dallama komoly akadályokat gördít ifjúságunk erkölcsi nevelésében is.” Az OSZK hatalmának erősítését azért is fontosnak tartotta a párt szakszerve, mert „Az állami - és szövetkezeti vendéglátóiparban, kultúrházakban és tánciskolákban működő népi- és tánczenészek, énekesek az egyedüli réteg az országban, mely az államosítás óta gazda nélkül van. Minden más dolgozó réteggel szemben munkaviszonyuk rendezetlen, alapvető szociális kérdéseik (társadalombiztosítás, szabadságolás, stb.) megoldatlanok. Kultúrpolitikai irányításuk egyenlő a semmivel.” Az OSZK feladata lett a mintegy 10-11 ezer nem vagy alig foglalkoztatott zenész működési engedélyének bevonása,³⁸ amit a Népművelési Minisztériumtól könnyedén megkaptak korábban. A másik fő feladatának a párt TKO azt tartotta, hogy ideológiailag képezzék át a könnyűzenészeket, mert állításuk szerint körükben különösen elterjedt volt a nacionalizmus, a kozmopolitizmus és az anyagiasság. Az összefoglaló munka abban látta a legnagyobb bajt, hogy a vendégek kiszolgálása miatt elsikkadtak a párt művelődéspolitikai elvei.³⁹ Ezzel mintegy szinkronban, két évvel később a Zeneművész Szövetség választmánya 1961. június 13-án megállapította, hogy a könnyűzenében rá kellett volna térni a koncepciózusabb, tervszerűbb munkára, ami ebben az esetben a mind nagyobb ellenőrzést jelentette. Ez a TKO-nak 1961. június 28-án

³⁷ MOL M-KS 288.f. 33/1959 20. ö. e. 196-216. o.

³⁸ Ennek jegyében Zoránnak sem adott első alkalommal 1962-ben az OSZK működési engedélyt gitárra, de a Metró Klub népszerűsége miatt rövidesen mégis megkapta. Sztevanovity Zorán: *Az elmúlt 30 év*. Budapest, é. n. Hunga-Print Nyomda és Kiadó. 85. o.

³⁹ MOL M-KS 288.f. 33/1959 20. ö. e. 196-216. o.

küldött jelentésükből derül ki. A hozzászólók többsége ellenezte a szanzon kottakiadását, és szorgalmazták a tehetséges, fiatal zenészek felkarolását ízléses, nívós könnyűzene komponálására.⁴⁰ A TKO egy jelentésében 1962-ben az általános életszínvonal-emelkedéssel és a "polgári jómód"-dal magyarázta, hogy megnőtt az igény az általuk kispolgárinak nevezett szórakozási módok, így az „olcsó tánczene, a szentimentális könnyűzene” iránt. Ezzel kapcsolatban megállapították, hogy „*A zenei giccs hozhat anyagi eredményeket is, de az ezzel járó erkölcsi rombolás évekre vetheti vissza a kulturális fejlődést.*” A valóságot meglehetősen elferdítve hozzátették, hogy a könnyűzene az államtól olyan nagy támogatást kapott a vendéglátóiparban, amellyel szemben tehetetlennek bizonyultak. Ezzel kapcsolatban felvetődik, hogy a párt vezetői szervei furcsa módon kis befolyásúnak mondták magukat, holott ők szabhatták meg az egyes könnyűzenei irányzatok támogatását. Valószínűleg azért volt e bosszús kijelentés, mert a társadalomban oly nagy népszerűségnek örvendő vendéglátós zenét nem szoríthatták teljesen vissza, miután akkoriban mintegy zenei „szelep”-ként alkalmazták.⁴¹

A KISZ KB részéről Nagy Tibor írt jelentést 1959. március 6-án a KISZ nevelőmunkájáról az MSZMP KB TKO-nak, amelyben önkritikusan megállapította, hogy „*Sok KISZ-szervezet tevékenysége apolitikus, szórakozások szervezésében merül ki.*” A zenés szórakozóhelyeket a KISZ ötvenes évek végi állásfoglalásai negatív felhanggal illették, erre példa a KISZ KB IB 1959. június 17-i ülésén Komócsin Zoltán felszólalása, miszerint ezekben az objektumokban nem a szocialista erkölcsnek megfelelő slágereket játszották, amelynek alátámasztására konkrétan említett néhány dalcímet: *Én mellettem elaludni nem lehet, Ahogy lesz, úgy lesz, Csak átutazók vagyunk itt a Földön.* Az ellenük való küzdelemben kiemelte a KISZ KB IB az ifjú gárdisták szerepét, akik razziák tartásával felügylték a rendet a zenés szórakozóhelyeken. Az IB ezen döntése értelmében a KISZ-nek és a Belkereskedelmi Minisztériumnak Budapesten és a vidéki nagyvárosokban létre kellett hoznia zenés, alkoholmentes ifjúsági szórakoztató intézményeket.⁴² A KISZ KB IB 1962. december 6-án foglalkozott újra a KISZ KB ülése számára az ifjúság szórakozási szokásairól készítendő tanulmány elkészítésének alapelveivel, módszereivel.⁴³ Ennek során az iparban dolgozó brigádokat szűrőpróbaszerűen vizsgálták meg, illetve néhány művelődési ház, kollégium, munkásszállás igazgatójától, valamint az Ifjúsági Zenei Bizottság vezetőjétől kértek jelentést ez ügyben a későbbi elemzés számára. A tervezett körkérdésből ezenkívül nem maradt ki

⁴⁰ MOL M-KS 288. f. 33/1961 16. ö. e. 65-66. o.

⁴¹ MOL M-KS 288.f. 33/1962 2. ö. e. 87-91. o.

⁴² PIL 289/3 41. ö. e. 9-34. o. (KISZ KB IB iratai)

⁴³ PIL 289/3 113. ö. e. 54-61. o.

többek között az ORI, a SZÖVOSZ vendéglátóipari és kereskedelmi részlege és a Belkereskedelmi Minisztérium Vendéglátóipari Igazgatósága sem.

A későbbi szolidaritási rockfesztiválok ideológiai alapjait is kiolvashatjuk a KISZ KB TKO-nak készített jelentésének egyes részleteiből: „[az ifjúságnak] *Mélységes szolidaritást kell érezniök a békéért küzdő milliók mozgalma iránt, és telve kell lenniök elszántsággal, hogy megfékezik az atomháborúval fenyegető háborús uszítókat. Ismerjék meg minél jobban a magyar fiatalok a kapitalista országok és gyarmatok népeinek életét, harcát, küzdelmét a szabadságért, a kultúráért, az elnyomás és kizsákmányolás ellen. [...] vessék meg a nyugati szabadságukért küzdő népek morális erejét bénító, tudatát elhomályosító, az imperializmus érdekeit kiszolgáló nyugati álkultúrát.*”⁴⁴ A KISZ helyi alapszervezeteinek látogatottsága gyorsan nőtt – jelentették a TKO-nak ugyanebben a dokumentumban –, miután a szórakozásra nagyobb hangsúlyt helyeztek. Négy nagy témakörben hirdetett a KISZ megújulást Szabó János, a KISZ KB kulturális osztályvezetője koordinálásával, ezek egyike volt a szórakozás. Ezen belül megtalálható volt az ifjúsági klubok, a klubdelutánok, a klubestek fellendítésének igénye, a társastánc-klubok, tanfolyamok és versenyek, ifjúsági kávéházak, ötórai teák előtérbe helyezése, amelyeken köztudottan szerepet kaptak a könnyűzenei együttesek. Elismerték ugyan a tánc népszerűségét, oktatásának fontosságát és szükségszerűségét, de szigorúan szocialista keretek között, a KISZ irányításával és a prűdéria határát sokszor súroló szocialista embereszmény megteremtésével: „*Állandóan nő a fiatalok érdeklődése a modern táncművelés iránt. Népszerűek a társastánc tanfolyamok és versenyek, egyre több társastánc klub alakul városon és falun egyaránt. A társastánc a legáltalánosabb szórakozási forma, amely elterjedtsége és nagy vonzó hatása miatt – egyenlőre (sic!) kihasználatlan – lehetőséget kínál a fiatalok esztétikai és erkölcsi nevelésére. A különböző tanfolyamok, versenyek és klubok helyes irányítása esetén a fiatalok nagy tömegeit vezethetik el a szabadidő kulturált eltöltéséhez, a művelődéshez, az 'Ifjúság a szocializmusért' mozgalomhoz. A tavaly kiadott útmutató alapján tovább kell folytatni a társastánc tanfolyamok és versenyek szervezését, a társastánc klubok létrehozását és az ott folyó élet gazdagítását. Az igényesség, az ízlés és a hozzáértés fejlesztésével kell küzdeni az ízléstelenség, az erotika, a ritmus túlhajtása ellen. Minden tánc szép és szórakoztató lehet, ha kulturált mértéktartással, ízléssel táncolják.*”⁴⁵ Zárómondataikban megjegyezték, hogy az „Ifjúság a szocializmusért” mozgalom harmadik követelményét a KISZ-szervezetek

⁴⁴ MOL M-KS 288. f. 33/1959 16. ö. e. 83-123. o.

⁴⁵ MOL M-KS 288. f. 33/1963 26. ö. e. 20-40. o.

társastánc rendezvényein való részvétellel teljesíthették a fiatalok, azaz még az egymás közötti érintkezés mozzanataiba is beleszólást kívánt a hatalom.

Emellett a *Ki mit tud?* mozgalmat hatékonynak találták a TKO-nak küldött jelentésükben, annak viszont szerintük minden műfajt magában kellett foglalnia, tehát a könnyűzene bizonyos része zöld utat kapott. Ennek megfelelően az amatőr tánc- és jazz zenekarok⁴⁶ fesztiválját is megrendezte a KISZ Budapesten,⁴⁷ a KISZ KB IB pedig 1962. szeptember 13-án döntött a *Ki mit tud?* című ifjúsági műsor folytatásának szorgalmazásáról, melynek során határoztak a könnyű- és a komolyzene külön versenyeztetéséről. A sztárolás nyugati fajtájától ugyanakkor elhatárolódtak, amikor kijelentették, hogy ugyanazokat a fellépőket nem engedélyezik a következő évben kamera elé kerülni. Ez azonban nem csak rajtuk múlt, és észérvek szóltak amellett, hogy egy-egy ismertebb arcot, akiket a nézők megkedveltek, a későbbiekben is láthassanak a képernyőkön. A KISZ KB IB 1963. szeptember 19-i ülésén a *Ki mit tud?*-dal kapcsolatban kijelentette, hogy az akkori fiatalságot nem csak a könnyű- és tánczene foglalkoztatta, hanem a népdal, a műdal és a komolyzene is.⁴⁸ Ez a pártállami szervek hivatalos hozzáállását tükrözte, hiszen a korabeli közhangulatból jól lemérhető volt, hogy a könnyűzenei fellépők számíthattak a legjelentősebb sikerre.

Az MSZMP fővárosi szervezeteinek könnyűzenei kapcsolata

Az MSZMP Budapesti Bizottságának Pártbizottsága 1957. szeptember 26-án foglalkozott először a fiatalabb generációk kommunista befolyású irányításával,⁴⁹ és fogalmazott meg a későbbiekre vonatkozó fontos alapelveket. Összességében elmondható, hogy a tényleges vezető szerv, a fővárosi pártbizottság ülésein vetődtek fel az ifjúságra vonatkozó nagy, általános elvi kérdések budapesti viszonylatban, amelyeket a párt kéthetente ülésező végrehajtó bizottsága tárgyalt előzőleg részletesebben. Ez utóbbi összejöveteleken az

⁴⁶ Az amatőrízmust komolyan vették a rendezők, a Bergendy zenekart az 1962-es első vetélkedőn azért nem engedték elindulni, mert rendelkeztek ORI működési-engedéllyel. Miklós Tibor: *Keresem a szót, keresem a hangot*. Budapest, 1977. Zeneműkiadó. 40. o.

⁴⁷ MOL M-KS 288. f. 33/1963 26. ö. e. 20-40. o.

⁴⁸ PIL 289/3 130. ö. e. 130. o.

⁴⁹ Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXXV. 1.a/3 - 1957. szeptember 26. (Az MSZMP Budapesti Bizottsága Pártbizottságának jegyzőkönyve)

éppen aktuális problémákra is igyekeztek megoldást találni, természetesen a pártbizottság már meghatározott elvei és módszerei alapján. Mivel a főváros rendezvényein történtek a tánczenében, illetve a későbbiekben a könnyűzene valamennyi válfajában a legjelentősebb események - értelemszerűen itt volt található a legtöbb éjszakai mulató, mint zenés-táncos szórakozóhely, itt volt a legtöbb tánciskola, itt nyitotta meg kapuit az ország első jazz-klubja, a Dália 1962. október 25-én, és itt rendeztek először koncertet Nyugatról jött beatzenekar részvételével (Spencer Davis Group 1967-ben⁵⁰) -, amelyek országos hatással lehettek a kultúrálódás és a közízlés formálása terén, ezért érthető módon igyekeztek sok esetben a kommunista párt Központi Bizottságának egy-egy prominens személyiségét meghívni a pártbizottság üléseire. Ők gyakorta éltek a felszólalás lehetőségével, mivel a KB számára a könnyűzene legfontosabb területe Budapest volt. Ezzel mintegy nyomatékosították, hogy a párt odafigyelt az ifjúsági kérdésekre, és nem volt közömbös a hatalom számára a szórakozási formák alakulása sem, hiszen ezek hozzájárultak a szocialista személyiség kialakulásához.

Abban az esetben azonban, ha a fővárosban tapasztalt kikapcsolódási, kultúrálódási szokások, könnyűzenei áramlatok szétfeszítették a szocialista embereszménnyről alkotott kép kereteit, azonnal szóvá tették a párt különböző szintű fórumain, amelyek intézkedési mechanizmusokat indukáltak.⁵¹ Az új zenei áramlatot a Vasfüggönytől nyugatra a fogyasztói társadalom mentette meg a számkivetettségtől, ugyanis meglátták benne az üzletet, így eladott lemezei nyomán elindulhatott világhódító útjára, profitot termelve a beruházóknak. A fővárosi pártbizottság direktívái nyomon követhetők a kerületi pártbizottságok ülésein, valamint a munkahelyi pártbizottságoknál, de megjelentek az MSZMP Ifjúsági Bizottsága, illetve Propaganda és Művelődési Bizottsága üléseinek napirendi pontjai között is. A források tekintetében mégis a fővárosi pártbizottság és annak végrehajtó bizottságának iratai dominálnak, lévén, hogy ezek maradtak fenn a legjelentősebb számban.

Az MSZMP Budapesti Bizottsága Pártbizottságának 1957. szeptember 26-ai ülésén megjelent egy, a Rákosi érához képest önkritikus hang a párt ifjúságpolitikájával kapcsolatban, amelyet Kelen Béla, a fővárosi pártbizottság titkára ütött meg. Ebben elhangzott, hogy az MSZMP aktivistái – szemben a Szovjetunió közel negyven éves múltjával – nem értettek megfelelőképpen a fiatalok neveléséhez. Ezt azzal magyarázta, hogy a magyar kommunista politikusoknak nem voltak ifjúsági tapasztalataik, érthető módon – tette hozzá –,

⁵⁰ S. J. 95. o.

⁵¹ Itt jegyezhetjük meg, hogy a nyugati országokban, beleértve az Amerikai Egyesült Államokat, kezdetben szintén diszkriminálták a rock and rollt, annak egyik legnépszerűbb alakjával, Elvis Presley-vel együtt, aki kiérdemelte a „bolsevista szálláscsináló” nem túl hízelgő jelzőt. Itt azonban a fogyasztói társadalom igénye gyorsan életre keltette a könnyűzenei piacot, és az abban érdekeltek kialakították a jelenleg ismert megjelenési formákat, amik szükségeltettek a popzenei show-business fenntartásához. S. J. 18. o.

hiszen a Horthy-korszakban csak illegálisan tevékenykedhettek, a szó hagyományos értelmében tehát aktív pártélet sem folyhatott, következésképpen a fiatalok problémái jelentették az 1945-öt megelőző időszakban az egyik legmarginálisabb kérdést.⁵² Az MSZMP Központi Bizottságának delegáltjaként és a Kádár-rendszer akkori kulturális életének egyik irányítójaként szólalt fel ezzel kapcsolatban ugyanezen az ülésen Aczél György, aki szintén a szovjet mintát említette, mint ami üdvöztető lehet a magyar kommunista párt számára az ifjúsági kérdésben.⁵³ Tehát nyugodtan leszögezhetjük, hogy nem csak a legfontosabb pártpolitikai kérdésekben, de az ifjúsági, és ezen keresztül a relatíve súlytalannak ítélt könnyűzenei életre a szovjet állam mintája volt a mérvadó. Aczél György mondanivalóját átjárták a Szovjetunió irányában szervilis magyar pártvezetés szólamai, ugyanakkor érdemi változtatásokat sürgetett a nyugati szubkultúra elleni küzdelemben, amelyben szerinte egyrészt leginkább a közfelfogást kell megváltoztatni, másrészt a Kommunista Ifjúsági Szövetségre kellene nagyobb hangsúlyt fektetni, amely a politikailag közömbös fiatalokat tudná az addigiaknál jobban behálózni a szocialista állam számára: *„Menjenek táncolni fiataljaink, ha ezt szeretik, de ne tűrjük a jampeceket. A Szovjetunióban is vannak jampecek, de sokkal kisebb számban, mint nálunk, azért, mert ott színházban, cirkuszban és mindenütt kigúnyolják őket. Valami ilyesmit kellene nálunk is csinálni. A KISZ nemcsak politikai célkitűzéseket adhat, hanem kulturális neveléssel közelebb tudjuk hozni hozzánk azokat a fiatalokat, akik nem érdeklődnek a politika iránt.”*⁵⁴ Aczél György szavait alátámasztó további két pártbizottsági tag hozzászólását idézhetjük az 1957. szeptember 26-ai ülésükről, az egyik Schumet Lajosé: *„A KISZ-es fiatalok járjanak el a tánciskolákba, hogy példát mutassanak a párton kívülieknek.”*⁵⁵ A következő pártbizottsági felszólaló a fiatalság társadalmát már egyenesen kettéosztotta egy kommunista, és egy párton kívüli részre, ez utóbbiakat jampeceknek nevezte, átvéve Aczél György szóhasználatát, és ellenük az előtte szólóknál még radikálisabb fellépést követelt. A beszédből az MSZMP KB TKO szintén 1957. évi kijelentésével egybevágóan kitűnik, hogy vezetői szerepre a kulturális életben ugyancsak kizárólag a kommunista kötődésűeket tartották alkalmasnak, sőt bizonyos morális tartást is csak ezek a személyek képviselhetnek: *„[...]a kulturális házakat nem a mi fiataljaink, hanem a jampecek használják, mert nem lépnek fel ellenük. Hozzáértő, fiatalokat szerető, becsületes, kommunista emberek vezessék a kulturális házakat!”*⁵⁶ Szintén ezen a pártbizottsági ülésen elhangzottakból szűrhetjük le a budapesti pártbizottság és a kerületi pártbizottságok, valamint

⁵² BFL XXXV. 1. a/3 - 1957. szeptember 26.

⁵³ BFL XXXV. 1. a/3 - 1957. szeptember 26.

⁵⁴ BFL XXXV. 1. a/3 - 1957. szeptember 26.

⁵⁵ BFL XXXV. 1. a/3 - 1957. szeptember 26.

⁵⁶ BFL XXXV. 1. a/3 - 1957. szeptember 26.

a KISZ közötti együttműködést. Itt hangzott el ugyanis, hogy a fővárosi ifjúságpolitika további irányelveinek meghatározásához feltétlenül fel kellett használni a kerületi pártbizottságok első titkárainak, valamint a KISZ-szel kapcsolatban lévő bizottsági tagok véleményét. Ez utóbbiak rendszeresen eljárak a kerületi KISZ vezetőségének és a vállalatok KISZ alapszervezeteinek gyűléseire, ahol kifejtették a kommunista párt álláspontját.⁵⁷

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után a budapesti pártbizottság a művelődéspolitika „rendbehozatalára” – ahogy fogalmaztak – létrehozott egy átmeneti szervet, az úgynevezett értelmiségi bizottságot, amelynek közreműködésével felmérték, hogy a kultúra mely területén voltak találhatóak hithű kommunisták, és mely szegmenseket kell ideológiailag erősíteni.⁵⁸ A későbbiekben erről a szervezetről nem esett szó a pártbizottsági üléseken, így feltételezhetjük, hogy miután teljesítették feladatukat, és a Kádár-rendszer konszolidálódott, feladatkörük megszűnt vagy beolvadt más pátszervbe. Mindenesre ebben az átmenetinek mondható időszakban, amikor leginkább szükség volt a hatalom gyakorlóinak a legitimációra, sorra alakultak a művészeti tevékenységet űzők pártszervezetei, az egyetemi pártszervezetek és a KISZ kerületi egységei. Erre már csak azért is szükség volt, mert ahogy az 1958. október 1-ei pártbizottsági ülésen többek között Soós György megfogalmazta: „*A művészetek körében a dekadens hangulat uralkodik továbbra is. Polgári dőzsölés jellemzi őket. [...] Gyenge a pártellenőrzés a kulturális tömegmunka felett. [...] A fiatalok ezrével zülленek el. Sok esetben azért, mert nincs helyiség, ahol szórakozhatnának. Meginnák a narancsszörpöt is (előzőleg az alkoholfogyasztási szokásokról esett szó – Cs. B.) egy zenés, táncos helyen, ha lenne ilyen.*”⁵⁹ Ezeknek az áldatlannak mondott állapotoknak a felszámolása érdekében a pártbizottság meghatározta a feladatot: a fővárosi tanács és a párt végrehajtó bizottsága közösen – ahogy akkoriban nevezték: brigádmunkában – dolgozza fel Budapest kulturális szociográfiáját, azt, hogy hol szórakoznak a fiatalok, és milyen kulturális lehetőségeik vannak.⁶⁰ Ez persze nem mehetett végbe a párthierarchia legalsó lépcsőfokai, a művészeti pártszervezetek nélkül, akik a kommunista ideológiát képviselték a művészeti és ifjúsági körökben, bár ekkor még a könnyűzenészek számára nem volt ilyen tagszervezet. Később, csak az 1970-es évek derekán vetődött fel először komolyabb formában az MSZMP Tudományos Közoktatási és Kulturális Osztálya (TKKO) részéről, hogy a beatzenekaroknak legyen külön tagszervezete a Magyar Zene és Táncszövetségben belül, amely végül a popzenészek szakszervezetének 1981-es megalakulásához vezetett.⁶¹ Nem véletlen, hiszen

⁵⁷ BFL XXXV. 1. a/3 - 1957. szeptember 26.

⁵⁸ BFL XXXV. 1. a/3 - 1958. október 1.

⁵⁹ BFL XXXV. 1. a/3 - 1958. október 1.

⁶⁰ BFL XXXV. 1. a/3 - 1958. október 1.

⁶¹ Kőhádi Zsolt személyes közlése 2005. április 11.

ekkor még teljesen mást értettek könnyűzene alatt, leginkább az operett műfaja, valamint a tánciskolákban és vendéglátóhelyeken közreműködő tánczenekarok tartoztak ide, amelyek érdekeiről nem sok szó esett a szövetség keretein belül. Megbecsülésük hiányát viszont kitűnően jelzi, hogy a pártbizottsági üléseken meglehetősen elhanyagolt témaként kezelték helyzetüket.

Az 1958. október 1-ei pártbizottsági határozatot az MSZMP Budapesti Bizottságának Végrehajtó Bizottsága 1959. március 16-ai ülésére tűzte napirendre, amelyre meghívták az MSZMP KB, a Művelődésügyi Minisztérium, a Szakszervezetek Országos tanácsa (SZOT), a Budapest Fővárosi Tanács és a fővárosi pártbizottság képviselőit. Itt megállapították: a kultúrházakban kevés a kommunista vezető, de némiképp önirónikus hangsúllyal hozzátették, hogy ennek egyik oka a művelődési házak igazgatóinak alacsony fizetése volt.⁶² Aczél György ezen a megbeszélésen is részt vett, és koordinációs bizottság felállítását kezdeményezte, amely két-három hónapra előre meghatározza a feladatát, és ellenőrzi a kultúrházak tevékenységét. Ekkoriban meglehetősen kritikus hangnemet ütött meg mind a pártbizottság, mind pedig annak végrehajtó bizottsága a kultúrházakat illetően, egy végrehajtó bizottsági tag szerint: *„A becsületes emberek többségét elriasztja a jelenlegi közönség. Nem ártana egyik-másik klubot megtisztítani ezektől a huligánoktól.”*⁶³ Nyilvánvaló, hogy itt a politikus a művelődési házakban rendezett tánciskolákban megjelenő – a fentiekben már jampecekként aposztrofált –, a rock and rollt és más, nyugati stílusú táncot előnyben részesítő fiatalokról beszélt, akik abban a korban meglehetősen bonyodalmat jelentettek nem csak a párt funkcionáriusainak, de a kulturális élet más résztvevőinek is. Ehhez kapcsolódott egy másik – az utókor számára talán kicsit meglepő – megállapítás a párt végrehajtó bizottsága részéről: *„El kell érni, hogy a kulturális otthonokba fiatalok is járjanak.”*⁶⁴ Ebből világosan látszik, hogy az ifjúságot nem sikerült bevonni még 1959-ben sem a párt által kívánt fokon a kulturális életbe, nem tudtak kínálni olyan szórakozási formát, amelyet az ifjúság fenntartás nélkül elfogadott volna. Ez a következő években sem lett másként, viszont addigra megjelent egy új szórakozási forma, a beatkoncertekre járás, amely alapjaiban rengette meg az addigi konvenciókat, és megteltek a klubhelyiségek fiatalokkal. Mivel viszont ez a jelenség nem a párt kezdeményezésére jött létre, ráadásul a nyugati szórakozási mintákat másolta, kivívta a rendszer rosszallását, amit a párt különböző szintű fórumain tett megjegyzésekből is láthatunk.

⁶² BFL XXXV. 1. a/4 - 1959. március 16. (Az MSZMP Budapesti Bizottsága Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyve)

⁶³ BFL XXXV. 1. a/4 - 1959. március 16.

⁶⁴ BFL XXXV. 1. a/4 - 1959. március 16.

Érdekes módon a fővárosi párt végrehajtó bizottsága 1960-ban hasonlóan elmarasztaló véleménnyel volt az akkori könnyűzenéről, mint a fiatalok nagy része, a kiutat azonban mindkét fél másban látta. A fiatalság néhány év múlva a fent említett beatzenében adta meg a választ az elfáradt, anakronisztikussá váló tánczenei áramlatra, míg a párt inkább a tradicionális népzenehez visszavezető utat tekintette célravezetőnek, túlságosan polgárinak, azaz a munkás-paraszt szövetség ideológiájától távol állónak tartva a táncdalénekeseket és zenészeket.⁶⁵ A KISZ budapesti kulturális seregszemléjének kapcsán a párt végrehajtó bizottságának 1960. január 4-ei ülésén Hantos János, a Fővárosi Tanács elnökhelyettese hangsúlyozta, hogy a fiataloknak inkább népdalokat kellene énekelniük munka közben, mintsem „*mai, oly nagy népszerűségnek örvendő, semmitmondó, értelmetlen szövegű slágereket.*”⁶⁶ Ezen az ülésen vetődött fel – szintén a párt döntési mechanizmusát követve – a pártbizottság már tárgyalt témája, a „huligánkérdés”. Kelen Béla, a pártbizottság titkára ehhez kapcsolódóan szólalt fel, melynek lényege az „*Először megverni, aztán megnyerni*”⁶⁷ elv volt, ami így, szó szerint is elhangzott. A keményvonalas kommunista kultúrpolitika ebben a mondatban jól nyomon követhető. A tolerancia teljes elutasítását és a könnyűzene erőteljes kritizálását láthatjuk, hiszen a párt által huligánoknak nevezett és erkölcsileg elítélt egyének nagyban kötődtek a tánciskolákhoz, klubokhoz. Mindemellett a rendszer híveinek toborzására ugyancsak hangsúlyt fektettek. Ugyanennek a „huliganizmusnak” a visszaszorítását szorgalmazta a párt végrehajtó bizottságának beszámolója még mindig a KISZ budapesti seregszemléjéhez kapcsolódóan 1960. július 18-án, ahol célként fogalmazták meg az ifjúsági klubok számának gyarapítását.⁶⁸ A rendezvény nivójáról a végrehajtó bizottság nem volt különösebben jó véleménnyel, mint ahogyan már a fentiekben jeleztük a párt könnyűzenei élettel kapcsolatos általános hozzáállását: „*Nagy számban vettek részt a tánczenekarok is, amelyekre általában a zenei igénytelenség, a gyenge hangszertudás és a szakvezetés teljes hiánya jellemző.*” A kommunista ideológiának megfelelően ugyanakkor a munkásdalárdákat felmagasztalta a jelentés.⁶⁹ A KISZ-nek a klubokban lévő befolyása növelésére tartott igény ugyancsak hangot kapott ebben a beszámolóban, amit leginkább a tánciskolák és táncversenyek szervezésével tudna elérni.⁷⁰ Hozzátehetjük: ezt az 1960-as elképzelést teljes mértékben sikeresen keresztülvitték, mert a fővárosban jóformán nem volt olyan tánciskola a hatvanas években, amit ne a KISZ égisze alatt szerveztek volna. A vendéglátóipari

⁶⁵ BFL XXXV. 1. a/4 - 1960. január 4.

⁶⁶ BFL XXXV. 1. a/4 - 1960. január 4.

⁶⁷ BFL XXXV. 1. a/4 - 1960. január 4.

⁶⁸ BFL XXXV. 1. a/4 - 1960. július 18.

⁶⁹ BFL XXXV. 1. a/4 - 1960. július 18.

⁷⁰ BFL XXXV. 1. a/4 - 1960. július 18.

szórakozóhelyek kulturális tevékenységének kialakításában szintén tevékeny szerepet szántak a KISZ-nek.

A kommunista párt fővárosi vezetésében azonban más jellegű társadalmi-kulturális kérdésekben is bizonytalanság és tanácstalanság ütötte fel a fejét egy-egy könnyűzenei áramlat vagy jelenség megjelenésekor. Ennek példája, amikor a párt végrehajtó bizottsági ülésén 1960. szeptember 26-án Orbán László, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője a művészeti pártszervezetek kapcsán kijelentette: „*Gyakran a kommunistáknak sincs egységes álláspontjuk egy bizonyos művészeti kérdésben.*”⁷¹ Ugyanez hangzott el 1962-ben: „*Ne történhessen meg az, hogy két jólfészült elvtárs közül az egyik jónak, a másik rossznak tartja. Csak most fogalmazódott meg a Pártbizottság soraiban is, hogy legalábbis próbáljunk egységes álláspontra jutni.*”⁷² Az anomáliák felszámolását Orbán László az érdekek összehangolásában és a vitafórumok szervezésében látta, amelyeket „*az adott szakágat jól ismerő marxista vezetett volna le.*”⁷³ A viták azonban nem egyszer a színpalak mögött, informális úton zajlottak le. Ez a politikai rendszer sajátosságain kívül annak tudható be, hogy a korszak vezető kultúrpolitikusai nem sokra tartották a könnyűzenét, ezért inkább az egyes intézmények élén álló megbízható pártkatonákra hagyták a döntéseket.⁷⁴ Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a könnyűzenei irányzatokkal együtt járó társadalmi jelenségek ne keltették volna fel érdeklődésüket illetve nemtetszésüket. A felszínen azonban ennek ellenére a párt különböző szintjein szóba kerültek a legfontosabb, az ifjúságot és a könnyűzenét érintő kultúrpolitikai kérdések, mint ahogyan az eltiltásokról is szólt Kelen Béla, a főváros pártbizottsági titkára: „*Örökre szóló eltiltás szocialista körülmények között nincs. Mi azt az elvet valljuk, hogy minden ember átnevelhető.*”⁷⁵ Ebből az következik, hogy ha egy előadóművész bizonyos szintig elfogadta a kommunista irányítást, amely még a saját megítélése szerint nem sértette alapjaiban az alkotói szabadságát, akkor a megtúrt kategóriából a támogatottba avanszállhatott. Ilyen esetre példa a hatvanas évekből az Illés, a hetvenes évekből pedig a Piramis együttes. A teljes igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy a Kádár-rendszer intézményvezetőinek hozzáállása is változott az évtizedek során az állandóan fejlődésben és változásban lévő könnyűzenéhez, ezért fordulhatott elő egyes zenészek életében pozitív irányú változás.

⁷¹ BFL XXXV. 1. a/4 – 1960. szeptember 26.

⁷² BFL XXXV. 1. a/4 – 1962. május 28.

⁷³ BFL XXXV. 1. a/4 – 1960. szeptember 26.

⁷⁴ Vajda Tibor, a Kulturális Minisztérium Zene és Táncművészeti Főosztálya könnyűzenei referensének személyes közlése 2005. március 18.

⁷⁵ BFL XXXV. 1. a/4 – 1960. szeptember 26.

A fővárosi pártbizottságban 1961. december 18-án tartottak egy hosszabb hangvételi megbeszélést az ifjúság szórakozási és kulturálódási szokásairól, amelyen többek között Kelen Béla, a pártbizottság titkára, Sarlós István VI. kerületi pártbizottsági titkár és Nagy Richárd, a budapesti KISZ első embere elemezte a korabeli helyzetet, és tett javaslatokat az akkori állapotok javítására.⁷⁶ Kelen Béla bevezetőjében betekintést engedett abba, hogy milyen irányelvek alapján került terítékre ez a téma: figyelembe vette az SZKP XXII. kongresszusa, az MSZMP VII. kongresszusa és a KB kulturális határozatait, amelynek alátámasztására idézte Hruscsovot: *„A párt a nép kulturális felemelkedésében látja a győzelmes kommunista építés zálogát.”*⁷⁷ Ezután rátért a kultúrházak állapotára: *„Minden kulturális otthonban van kidobó ember. Ha valaki rosszul táncol (sic!), figyelmeztetik és kidobják. De olyan táncbemutatók, táncversenyek, amelyek ízlésre nevelnek, bizony ritkán fordulnak elő. És ezt is elő kellene segíteni, mert nem lehet haragudni a fiatalságra, amikor a modern városi életnek megfelelően modern zenére, jazzra táncol. Ezért nem a bíráló az, amelynek elsősorban érnie kel őket, hanem megfelelő ízlésformáló bemutatókon, versenyeken kell a megfelelő ízlést kialakítani.”*⁷⁸ Ebben tehát elsősorban a tánciskolák kommunista megközelítésben rossz helyzetét taglalta a pártbizottság titkára, amin viszont javítani lehetett volna. Emellett felfigyelhetünk a toleranciára, hiszen megértőbb hangot ütött meg az új zenei irányzat, a jazz térhódításával szemben, mint majdnem két évvel korábban, amelynek segítségével nyomon követhetjük ezúttal a hatalom nyitását az első új könnyűzenei irányzat magyarországi megjelenése felé. Sarlós István VI. kerületi politikai bizottsági titkár a szórakozóhelyeket és az ottani viselkedéskultúrát vette górcső alá: *„[...] egy éven belül felül kell vizsgálni a szórakozóhelyeket. Ez azért lényeges kérdés, mert Budapesten az esti szórakozóhelyek – még ha reggelig is vannak nyitva – állandóan zsúfoltak. Nem mindegy, hogy milyen műsort és zenét hallgat a közönség. Helyesnek tartom az egy éven belüli felülvizsgálatot, de jó lenne, ha a közbeeső időben is hatékonyabb ellenőrzést hajtana végre a Fővárosi Tanács Művelődési -, illetve Népművelési Osztálya.[...] Néhány héttel ezelőtt megnéztünk 8-10 éjjeli mulatót, és kiderült, hogy a fiatalok rendesebben viselkedtek, mint az idősebb generációkhoz tartozók. (Derűtség.) Szolidabbak és szelídebbek voltak, mint a felnőttek. Látszott rajtuk a mi nevelésünk. Rendesebben viselkedtek.”*⁷⁹ Ebből a szövegből három lényeges momentumot kell kiemelni. Az első, hogy 1961-ben az éjszakai szórakozóhelyeket sokan látogatták, ami arra enged következtetni, hogy a tánczenés

⁷⁶ BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

⁷⁷ BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

⁷⁸ BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

⁷⁹ BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

műsorokkal teletűzdelt helyekre tömegesen mehettek az emberek a rendszer hallgatólagos beleegyezésével, holott valószínűleg nem a munkás-paraszt szövetség képviselői voltak itt túlnyomó többségben. Nyilvánvalóan a tömeges előfordulás miatt volt egyre fontosabb a rendszer számára az ellenőrzés, hiszen itt könnyebben előfordulhattak a rezsimet burkoltan kritizáló zeneszámok. A második, hogy a párt kérésére már e felszólalás előtt megindult az illetékes tanácsokkal karöltve az ellenőrzés ezekben az éjszakai lokálokban, tehát Sarlós István megjegyzése csupán utólagos igazolása volt annak, hogy a többi kerületben is hasonlóképpen kell eljárni, amit természetesen a lehető legsűrűbben kellett megtenni a párt meglátása szerint a hatékonyság érdekében. A harmadik pedig már a hatalom teljes diadalát sugallta, amikor arról szólt, hogy a fiatalok sokkal inkább a kommunista elveknek megfelelően viselkedtek, mint az idősebbek. Ennek továbbgondolása egyet jelentett a kommunizmus ideológiai alapjainak kijelentéséhez, amit az MSZMP 1962-es VIII. kongresszusán mondtak ki.

A KISZ képviseletében Nagy Richárd a haladó, progresszív irányzatot képviselte 1961. december 18-án a pártbizottsági ülésen. A mai kor emberének talán kissé furcsa, milyen nagy jelentőséget tulajdonítottak a különböző külsőségek megjelenítésére: „[...] a KISZ fellépett a huligánkodással szemben, mert megjelent egy olyan jelenség, hogy nagyon sok helyen a fiatalok irányában felvetik, hogy ez indexes tánc, ez indexes zene, ez indexes ruha. Véleményünk szerint a pártnak nincs indexes tánc, a párt által meghatározva csak 'indexes' magatartás lehet, tehát ízléstelen magatartás, mert rock and rollt is lehet ízlésesen táncolni és tangóval is lehet botrányt okozni.[...] Véleményem szerint akármilyen zenét előadhatnak ott, csak azon múlik a dolog, hogy arra a zenére lehet botrányosan és nagyon nyugodtan táncolni. Mielőtt a Fővárosi Tanáccsal együttműködve, a Budapesti Pártbizottság segítségével meg nem kaptuk az ifjúság művelődési parkját a vároldalban, azelőtt nem volt nekünk egy tömeges tánchelyünk. Most van. Szeptemberben 24 ezer fiatal volt ott, s a 24 ezer fiatal között összesen hét pofon csattant el. (Derűltség) Tessék elképzelni, a megelőző időszakban, amikor különböző mulatókba jártak, amikor ellenőrzés nélkül táncoltak, hány pofon csattant! Most délután 5-től 11-ig a fiatalok táncolhattak, ízlésesen jól szórakozhattak, és nem volt semmi baj. A pozitív segítség igenis mutatja a kiutat. A jó szórakozáshoz egyáltalán nem kötelező a fiataloknak lerészegedniök, ízléstelenül viselkedniök, szórakozni, táncolni lehet ízlésesen, hiszen a szórakozás nem a rumnál kezdődik. Lehet sörrel is kezdeni (Derűltség).”⁸⁰ Az idézetből kitűnik, hogy a KISZ akkori vezetője igyekezett a fővárosi pártbizottság első emberének szavaival megegyezően vélekedni, egyrészt az ízlés

⁸⁰ BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

megítélésében, másrészt a rock and roll stílusra vonatkozó engedékenységgel megfogalmazásában, ami egyértelműen az ifjúsági szervezet MSZMP általi teljes befolyásoltságára utal. Nagy Richárd és Kelen Béla esetében olykor még a szóhasználat is nagy hasonlóságot mutat. A Budai Ifjúsági Park⁸¹ 1961-es megalapításáról szintén esett szó, amelyért a rendszer hierarchiájának megfelelően a párt vezetésének mondott elsősorban köszönetet, míg a fővárosi tanáccsal egyenrangúnak sugallta a KISZ-t a munkálatok során. A park megalapítását egyértelműen pozitív eseménynek ítélte meg, ahol sok fiatal szórakozhatott megfelelő körülmények között, történelmi környezetben. Az egy hónap alatti hét pofont ugyan a KISZ vezetője kevésnek ítélte meg, amit a nagy fegyelemnek tudott be, de hozzátehetjük, hogy azért a testi erőszaktól sem rettent vissza a hatalom, ha a szocialista erkölccsel szembenálló jelenségeket tapasztalt. A Budai Ifjúsági Park egyik célját indirekt módon fogalmazta meg Nagy Richárd: így könnyebb volt ellenőrizni a fiatalokat, mint a sok elszórt művelődési intézményben, és ez megint csak a kommunista hatalom diktatórikus jellegére hívja fel a figyelmünket. A Budai Ifjúsági Parkban kezdetben nem lehetett alkoholt fogyasztani, ami a rend minél nagyobb betartását célozta meg, ezt a témát viccel igyekezett enyhíteni Nagy Richárd.

Maróti János fővárosi pártbizottsági tag ugyancsak felszólalt ezen az ülésen a könnyűzene tárgykörében. *„Ha az elvtársak elmennek bármilyen értekezletre, amelyen a könnyűzene kérdéseiről esik szó, tapasztalhatják, hogy a műfaj hivatott képviselői állandóan az asztalt verik azzal: 'Íme mi most a tömegek igényeit képviseljük, hiába bármilyen kezdeményezés, a tömegek úgyis csak azt akarják, ami régi.' Feltáró munkát végeztünk pl. a Ganz-Mávagban, mégpedig úgy, hogy a legkülönbözőbb munkás csoportokkal folytattunk alkalmi beszélgetéseket [...] a legkülönbözőbb helyeken, pl. Újpesten is, a Magyar Pamutban és másutt egyértelműen azt tapasztaltuk: mihelyt a zenéről esett szó, a munkások egyhangúlag, felháborodva ítélték el a magyar könnyűzene mai posványát, rossz sablonjait, azt a klikkrendszert, ami megítélésük szerint – hiszen állandóan ugyanazokat az előadókat, szerzőket hallják – uralkodik a könnyűzene területén, s megbéklyózza az esetleges új kezdeményezéseket. Kiderül tehát, hogy amíg az ember értekezleteken ül, s hallgatja az ezeken az értekezleteken oly gyakori hivatkozásokat a tömegek igényére, addig a tömegek tényleges igénye másutt tart, esetleg előbb tart, mint azoknak az embereknek az elképzelése, akik csak az értekezletekről ismerik a problémákat.”*⁸²

⁸¹ A Budai Ifjúsági Park korabeli viszonyait mutatja be a *Volt egyszer egy Ifipark - Emlékkönyv*. szerk.: Sebők János. Budapest, 1984. Magánkiadás.

⁸² BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

Ez a legkevésbé sem elnéző hangnem egyrészt az akkori, meglehetősen sekélyes mondanivalójú, stílusában a két világháború közötti időszakot idéző tánczenére vonatkozott, ami nem illett a munkás-paraszt szövetség életvitelének ideológiájába, másrészt ostromozta az elvtársi hozzáállást. Ez utóbbi érthető, hiszen a legfelső pártvezetés általában véve kevésbé volt otthon a mindennapok tényleges problémái között, illetve egyoldalúan tájékozódott, így valójában csak akkor derült ki a munkásság véleménye, amikor, mint ahogy a fenti idézet bizonyítja, a pártaktivisták közvélemény-kutatás céljából elmentek a gyárakba az egyszerű emberek közé. Ez persze nem jelentheti azt, hogy minden munkás így gondolkodott a könnyűzene állása felől 1961-ben, sőt felmerülhet a gyanú, hogy erősen manipulálhatták ezt az eredményt, mindenesetre a fővárosi pártvezetésnek mindenképpen elmarasztaló volt a véleménye a korabeli szanzonokról. Itt ugyanúgy a Horthy-korszak polgári indíttatású zeneművészetének teljes negligálása, és természetesen a munkásdalok előtérbe helyezése fogalmazódott meg, mint 1958. október 1-én egy pártbizottsági ülés alkalmával. Maróti János beszélt még a szórakoztatózene korrumpálhatóságáról: a zenekarok 100 forint kíséretében adták át legújabb szerzeményük kottáját a vendéglők zenészeinek, hogy minél többet játsszák azt a művet, aminél fogva megemelkedett a játszottsági mutatójuk, és több szerzői jogdíjat kaptak a Szerzői Jogvédő Hivataltól. Ezt nyilvánvalóan fel akarták számolni, mert a megvesztegethetőség szintén nem illett a szocialista erkölcs normái közé. A zenés szórakozóhelyek programjának felülvizsgálatáról végül határozatot hoztak: *„A vendéglátóipar szórakoztatásában is háttérbe szorultak a kultúrpolitikai szempontok. Az irányításban a fő szerepet a vendéglátóipar szűk üzleti érdekei játsszák és nem a zenei szakértelem. Ez károsan befolyásolja a műsorpolitikát, de a foglalkoztatott zenészek munkáját is.”*⁸³ Az elképzelés az volt, hogy a KISZ és más tömegszervezetek segítségével a fiatal zenészeket – akik ekkor már bontogatták szárnyaikat, és belőlük alakultak meg a későbbi sztárcsapatok – elviszik a zenés szórakozóhelyekre, akik itt saját számaikat előadhatták és reklámozhatták volna, *„így szabadabb feltételek közötti versenyben (sic!) dőlhetne el a kérdés”*⁸⁴ Ez azt jelentette, hogy a rendszer számára korábban már kompromittálódott régi zenészeket felváltó, feltörekvő zenész-nemzedéket szintén kordában akarták tartani a párt és más kommunista szervezetek segítségével. A probléma csak azzal volt, hogy „ezek a fiatalok” nem kívántak ugyanabban a régi közegben működni, mint elődjek, számukra a klubéleti forma volt a legoptimálisabb, ami viszont 1961-ben a kommunista vezetésnek könnyűzenei szempontból idegen terepnek bizonyult, ezért akarták őket bekényszeríteni a vendéglői légkörbe, ami viszont nem sikerült.

⁸³ BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

⁸⁴ BFL XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.

A könnyűzenéhez kapcsolódóan volt olyan ifjúsági probléma, amelynek megoldásához a párt megítélése szerint már nem volt elegendő a társadalmi szervezetek mozgósítása, bár a KISZ szintén foglalkozott a kérdéssel. A KISZ KB IB 1959. június 17-i ülésén a párt ideológiai megnyilatkozásainak hatására ugyanis a huliganizmus jelenségét tárgyalta.⁸⁵ Ennek során a KISZ KB első titkára, Komócsin Zoltán vetette fel az amerikai divathullám egyik embertípusa, a hipster jellemzésének szükségességét. A téma felmerülésekor megegyeztek abban, hogy ez a kifejezés a Magyarországon használatos jampeccel volt egyenlő. A jelenséghez tartozott a rock and roll zenei stílusirányzat és a galerik fogalma, utóbbival kapcsolatban tisztázták, hogy a fiatalok nagy százaléka tömörült ekkor kisebb közösségekbe, ám ezek java része nem volt összefüggésbe hozható a bűnözéssel. Budapesten 104 galeri működött 1020 fiatallal a párt végrehajtó bizottságának 1961. december 22-i ülésén elhangzottak szerint.⁸⁶ Az információk a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) 1961. január 3-tól megnyitott *Budapesti galerik* című 2240-es számú objektumdossziéjából származtak, amely a rendszerváltozáskor megsemmisült, a benne található jelentések azonban az ügynökök munkadossziéjában fennmaradtak.⁸⁷ A jelentés pontosan leírta kialakulásuk körülményeit, amiből megtudhatjuk, hogy egyforma öltözetük, hajviseletük volt, és disszidensek is csapódtak hozzájuk. Kialakulásuk okát legfőképpen abban látták, hogy nem volt elég szórakozóhely Budapesten, amihez hozzájárult a romantika keresése. Ennek a konfliktusnak a kezelésére már korábban érdekvédelmi bizottságok létrehozása mellett döntöttek, amelyek a BRFK és a KISZ KB delegáltjaiból álltak. Működésüket eredményesnek ítélték meg, munkahelyeket, esetenként lakásokat biztosítottak a „megszelídített” galeri-tagok számára.⁸⁸ Kezdetben azonban a párt mutatott némi bizonytalanságot a galerik megfékezésének módszereivel kapcsolatban. A Magyar Rádió ezzel kapcsolatos munkáját az MSZMP KB TKO munkatársai felemásan értékelték, voltak, akik nem találták szerencsésnek a rádiós műsorok keretein belül beszélni erről a problémáról, mondván, hogy ez csak népszerűsítene a huligánokat. Más vélemény szerint viszont egyenesen ki kellett volna élezni ezt a polémiát a műsorokban a KISZ és a galerik közötti ellentétes életmód és szemlélet tekintetében.⁸⁹

⁸⁵ PIL 289/3 41. ö. e. 9-34. o.

⁸⁶ BFL XXXV. 1. a/4 – 1961. december 22.

⁸⁷ S. J. 147. o.

⁸⁸ BFL XXXV. 1. a/4 – 1961. december 22.

⁸⁹ MOL M-KS 288. f. 33/1959 10.ö. e. 174-192. o.

Ahhoz azonban, hogy ezen a téren eredményeket érjenek el, a rendőrség egységeinek összehangolt közreműködésére volt szükség. A belügyminiszter utasítására a BRFK osztályai – a Társadalmi és Tulajdonvédelmi, a Bűnüldözési, a Fiataikorú és Gyermekvédelmi Osztály, valamint a Bűnügyi Nyilvántartó, illetve a Fogdafelügyeleti Alosztály – és a kerületi kapitányságok külön-külön is foglalkoztak a huligánkérdéssel 1958 őszétől folyamatosan.⁹⁰ Ebben az ügyben zsinórmértékül a Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztályának 1958-ban írt tanulmánya szolgált. A továbbiakban a galerik felszámolására 1960. november 26-án adott parancsot Sós György, a BRFK főparancsnoka, amelyben az ügynöki munka fokozását és a bomlasztó tevékenységet írta elő, de a rendőrség ifjúságvédelmi előadóinak a tehermentesítését is ebben szabta meg. A parancs szakmódszertani pontossággal írta elő a rendőri tevékenység részleteit.⁹¹ A BRFK Ellenőrzési és Koordinációs Alosztálya 1962. november 8-án írt jelentést Mérges István alosztályvezető aláírásával a BRFK Titkárságára a rendőrség vezetése számára a huligánkérdéssel kapcsolatban.⁹² Ebben a fiatalkorú bűnözés alakulását vizsgálták meg, amelynek kapcsán megemlítették az ifjúság kapitalista, nyugati szemléletű rétegét, mint amely a bűnözés egyik melegágyának volt tekinthető. Róluk állították, hogy a nyugati divatot másoló ruházatuk volt, valamint az amerikai twist hódított körükben. Következtetésként azt állította az alosztályvezető, hogy a szabadidő tartalmas eltöltése hiányzott azon fiatalok körében, akik bűnözésre adták a fejüket. A szórakozóhelyeket a KISZ és az ifjúságőrök segítségével ellenőrizték, ám a jelentés kevésnek tartotta a KISZ-nek történő tapasztalatok átadását a rendőrség részéről. Az ügynöki vonalon erősítést szorgalmazott a szakember, a konkrétan felsorolt galerikre külön ügynököket kellett állítani. A galerikkel kapcsolatban sajnálkozott, hogy nem volt ráállítva mindegyikre külön ügynök, de néhányat kiemelt az eredményes titkos megbízottak közül, „Kiss Éva” fedőnevű ügynök például 500 forint jutalmat kapott többek között a „Fény” nevű galeri felszámolásában való közreműködéséért. Az ügynökök következetes alkalmazásának hiányát a tisztartók részéről azonban hiányossággént róta fel, ugyanis sok esetben nem az aktuális eseményekhez kapcsolódóan adták ki a feladatokat. Egyes kerületekben még az is előfordult, hogy nem alkalmaztak ifjúságvédelmi vonalon ügynököket.

A galerik hatvanas évek elején történő felszámolására számszerűen kitért Mérges István alosztályvezető. Ebből megtudhatjuk, hogy két részletben szüntették meg azokat, az első szakasz 1960. januártól júniusig tartott, a második pedig 1961 októberében kezdődött és folyamatosan zajlott. Az összesen 1810 főt magában foglaló 119 galerit 1960-ban számolták

⁹⁰ BFL XXIV. 1. 0250/1958 (BRFK iratai)

⁹¹ BFL XXIV. 111-07/14-1960

⁹² BFL XXIV. 1. 08/13-1/1959

fel, a szakember szerint kissé kapkodva és tapasztalatlanul. Bár sok fiataalt már ekkor sikerült leválasztani a galeriktól, több csoportosulás, mint az „Alvarez” vagy az „Öreg temetői” nevűek újjáéledtek. 1962-ben 20 galerit számoltak fel, de további 31 működéséről tudtak, átlagos létszámuk 70-100 fő között mozgott. Erre a létszámmra 1962-ben mindössze 20 ügynök jutott, amelyet kevésnek tartott a jelentés, további hibának róta fel, hogy eldöntetlen volt a hálózat ellenőrzésének beosztása, volt, ahol a csoportvezetők, volt, ahol az osztályvezetők végezték ezt a munkát. Ezenkívül a hiányosságok és szükséges intézkedések megállapításán túlmenően sokszor nem történt előrelépés a galerik tevékenységével szemben – állapította meg Mérges István.

Az előző évek eredményeinek felmutatása a BRFK 1964. április 24-én tartott főkapitány-helyettesi értekezleten is megtörtént, ahol a fiataalkorú és gyermekvédelmi rendőrségi munkáról esett szó. Idézték az MSZMP VIII. kongresszusának idevonatkozó részletét, ami a valóságosnál némiképp kedvezőbben vázolta fel a helyzetet: *„A nevelőmunka hatására előnyösen változott ifjúságunk erkölcsi és politikai arculata. Szilárd a tanulmányi fegyelem, megnőtt a politikai érdeklődés, nagyobb lett a fizikai munka becsülete. Ifjúságunk becsületes, dolgoz, egészséges szellemű, szocialista hazájához hű. Nagymértékben hozzájárult ehhez az iskolai nevelés és az iskolán kívüli népművelés. Nagymértékben előrehaladtunk a kispolgári nézetek, szokások és ízlés elleni harcban, a szocialista hazafiság, a nemzetközi szolidaritás eszméjének elmélyítése, az új közösségi erkölcs, életforma kialakítása útján.”*⁹³ A budapesti ifjúság bűnügyi helyzetét taglalva ezek után szóltak a galerik 1961-1962-es felszámolásáról, ugyanazokat az adatokat felhozva, amelyek 1962-ben Mérges István alosztályvezető jelentésében szerepeltek. Az 1963-as galerihoz fűződő tevékenységekről az értekezlet konkrétan megemlítette többek között az öntevékeny ifjúsági beatzenekarok köré történő csoportosulást, ám eredményként értékelték, hogy a preventív rendőri tevékenységeknek köszönhetően csökkent a számuk, sőt a galerik megmozdulásairól mindösszesen egy esetben nem szereztek tudomást azokat megelőzően 1963-ban. Ez annak is volt tulajdonítható, hogy 1963-ban az ügynökhálózat összesen 16 fővel emelkedett. Azt azonban rögtön hozzáfűzték, hogy az ifjúságvédelmi előadók nagyon le voltak terhelve. A galerikról szóló nyilvántartásokat a belügyminiszter-helyettes 005/1963. számú parancsával összeegyeztetve megújították. Végül ebben a dokumentumban ugyancsak előirányozták az ügynöki tevékenység fejlesztését. A nyílt rendőri intézkedések kapcsán pedig leszögezték, hogy a hatvanas évek fiatalságát már nem lehetett ugyanazokkal az eszközökkel kordában tartani, mint azt megelőzően. Konkrétan arra utaltak, hogy a rendőri veréseket vissza kellett

⁹³ BFL XXIV. 1. 111-017/6-1964

volna szorítani a rendezvényeken. (Ez a későbbiekben kevésbé valósult meg. - Cs. B.) Nem kifejezetten budapesti, de ide kapcsolódó rendőri sikertörténet az 1963. augusztus 4-re Balatonföldvárra tervezett huligán-találkozó felszámolása.⁹⁴ A mérnöki precizitással végrehajtott akció során a Budapestet közúton és vasúton a Balaton irányában elhagyni szándékozó személyeket igazoltatták, alkalmasint visszafordították úticéljuktól, a Székesfehérvárra menő vonatokon pedig megerősített rendőri jelenlét volt, de még a teherszállító vonatokat is ellenőrizték. A vizsgáló rendőröket lakásukon készenlétbe helyezték az előállítások várhatóan nagy száma miatt.

I. 2. A kormányzati és közigazgatási szervek kapcsolata a könnyűzenei élet szereplőivel 1957-1963 között

A pártállam sajátossága, hogy az egyetlen, a hatalom minden szegmensét birtokló párt különböző szintű szervei irányításuk alá vonják a kormányzati-közigazgatási szférát. Ez igaz a Kádár-rendszer könnyűzenei politikájára is, így amit az MSZMP egyes szervei meghatároztak, azt a Művelődésügyi Minisztérium és a helyi tanácsok szakigazgatási szervei végrehajtották. Ezért nem meglepő, ha akár ugyanazokkal a szófordulatokkal találkozunk vizsgálódásunk során mind a párt, mind a minisztériumi állásfoglalások kapcsán. Az 1957 és 1963 közötti időszak különlegessége, hogy témakörünkben kifejezetten kevés kormányzati típusú irat keletkezett. A Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztálya, amely a kezében tartotta az államigazgatási irányítást, alig néhány könnyűzenét érintő dokumentumot produkált, szemben a hetvenes-nyolcvanas évekbeli „teljesítményével”, de a kulturális tárca Közművelődési Főosztálya sem mutatott fel túl sok említésre méltó megmaradt iratot a könnyűzene terén. Ennél fogva még érdekesebb, hogy az ekkor még Kállai Gyula és Szirmai István KB-titkárok mögött meghúzódó, szárnyait bontogató Aczél György mint művelődésügyi miniszterhelyettes illetve első helyettes viszonylag jelentős mértékben szólalt meg témánkban. Ebből arra következtethetünk, hogy a feltörekvő politikus jónak látta a kultúra minél több ágában állást foglalni, ezért nem hagyta ki ezt a területet sem. Másrészt viszont a párt dokumentumok szigorú dominanciája a kormányzatiakkal szemben a Kádár-rendszer első hat évében mindenképpen arra utal, hogy a döntések a politikatörténeti értelemben vett legszigorúbb években még inkább a pártszerveknél keletkeztek mint később, és jó néhány esetben nem kérték ki a minisztérium véleményét, hanem az intenciókat a helyi pártszerveken keresztül a tanácsokhoz továbbították. Gyanúnkat megerősíti, hogy a

⁹⁴ BFL XXIV. 111-017/12-1963

tanácsulési jegyzőkönyvek viszont szép számmal tartalmaznak már ebben az időszakban is könnyűzenéhez köthető témákat.

Az Aczél Györgyhez befutó információk

A könnyűzene sajátosan mostoha helyzetét kiolvashatjuk Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes irataiból. A hozzá érkező információkat ebben az időszakban még a kormányzati fejezetben kell tárgyalni, hiszen KB-tagságán kívül hivatalosan semmilyen jelentős tisztséget nem töltött be a pártban 1956-1963 között. A könnyűzene egészének helyzetét elemezve Fasang Árpád, a művelődésügyi tárca 1955-1958 közötti zenei főosztályvezetője Aczélnek leírta, hogy a minisztérium nem lehetett kizárólag elvi irányító szerv az ötvenes évek végéig, mert egy sor operatív feladattal megbízta a rendszert. Így a vendéglátóipari zenészek kategorizálásával, működési engedélyeinek kiadásával, amit az Állami Hangverseny és Műsorigazgatóság 1958. február 1-től, az OSZK pedig 1960-tól vett át tőlük. A Zene- és Táncművészeti Főosztály 5 fővel működött, 2-2 zenei és táncművészeti előadóval és egy vezetővel. Megemlítette, hogy a zeneművészek szövetségének működését a többi művészeti szövetséghez hasonlóan 1957-ben a kormányzat felfüggesztette, mert a megtorlás kezdetén bizonytalankodtak pártállásukat illetően, viszont megjegyezte, hogy vissza kellett volna kapniuk működési engedélyüket. Fasang Árpád Aczélnek és Kádár Titkárságára küldött éves beszámolót a hazai zenei élet alakulásáról, amelyben kizárólag a konszolidációt és a zenészek Kádár melletti kiállását hangsúlyozta másfél oldalon keresztül, amitől a Zeneművészeti Szövetség működésének visszaállítását várták – úgy tűnik joggal, mert az hamarosan bekövetkezett.⁹⁵

Aczél 1958. augusztus 8-án készített feljegyzést a zenei élet állapotáról az MSZMP KB TKO adatai és a hozzá beérkezett feljegyzések, egyéb információk alapján. Elismerte, hogy a könnyűzenének meglehetősen marginális szerepe volt az akkori kultúrpolitikai viszonyok között. A jazz-zene véleménye szerint az ifjúság körében bizonyos esetekben szentimentalizmushoz, pesszimizmushoz, egzaltációhoz vezetett, ezenkívül a társadalom fő kérdéseiről elterelte a figyelmet és „amerikanista életformát” terjesztett. A kórusmozgalom és a tömegdal műfaja háttérbe szorult, helyét Aczél megfogalmazása szerint a „zenei ponyva” foglalta el, amelynek népszerűségét – sajnálattal állapította meg – a zenei intézmények a gazdasági tervezésnél messzemenőkéig figyelembe vették. Ezzel kapcsolatban az NKI tevékenységét kritizálta a könnyűzenei rendezvények preferálása miatt, ugyanis ezekből

⁹⁵ MOL XIX-I-4-aaa 56. d. 81. ö. e. 1957-1958

4500-at rendezett 1957-ben, míg komolyzeneiből csak 420-at.⁹⁶ A Szerzői Jogvédő Hivatalból Aczél Györgynek küldött összesítés alapján viszont a könnyűzenének a komolyzenével szembeni anyagi hátrányát olvashatjuk ki, ami a jogdíjfelosztás sajátosságaiból fakadt. A Szerzői Jogvédő Hivatal a premizált könnyűzeneszerzők számát az 1956-os állapotok szerint 22-ben állapította meg, összesen 195 311 forintot osztva ki közöttük, míg a komolyzeneszerzők 2 061 845 forintot kaptak, akik 84-en voltak. Ez jól jelzi a könnyűzeneszerzők alulértékelését, akik között elsősorban operettszerzők voltak, mint Fényes Szabolcs, Eisemann Mihály vagy Huszka Jenő, de a későbbi táncdalszerzők között már ekkor feltűnt Bágya András vagy a szanzonbizottság egyik oszlopos tagja, Balassa Tamás.⁹⁷

A Budapest Hangversenyiroda tevékenységével kapcsolatban több fenntartást fogalmaztak meg a minisztériumban 1957. szeptember 9-én egy házi feljegyzésben, amelynek során megállapították, hogy közvetlen impresszálási tevékenységet végeztek, amit nem lett volna szabad, hiszen az kizárólag az NKI feladata volt. Külföldön tánc- és jazz-zenekarok tekintetében szerződéseket kötöttek, amelyet egyáltalán nem egyeztettek a hivatalos szervekkel, nyilván azért nem, mert akkor nem kaptak volna rá engedélyt. Ennek eredményeként, ahogy fogalmaztak, külföldi jazz-zenekarok árasztották el Budapestet, így jöhetett a Román Rádió 42 fős tánczenekara után rögtön a prágai Vlach tánczenekar. Ez utóbbi esetében a helyiségekkel is gond lett, mert nem tudtak biztosítani elegendő termet nekik. Ezzel kapcsolatban megjegyezték, hogy *„Semmiképpen nem érthetünk egyet azzal, hogy a kerülő úton létrehozott szerződésekkel lekötött könnyűzenei együttesek rendezvényeit az Iroda (Budapesti Hangverseny Iroda – Cs. B.) rendezze meg a Filharmónia termeiben.”*⁹⁸ Alkalomadtán az Országos Filharmónia (OF) szintén rendezett könnyűzenei koncerteket, de ez egyrészt nem volt jellemző, másrészt leginkább az operettet vagy a népzene (!) tekintették annak, ami kívül esik vizsgálati tárgykörünkön. A minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztálya helyeselte az Országos Filharmónia programját az 1957-58-as évadra, amelyben nem csak operák és orosz dalok szerepeltek, hanem műsorra tűzték *A tánczene mesterei* című műsort, amelyben a néger spirituálék mellett a jazz és annak a kormányzat szerint egyik torzított válfaja, a blues szerepelt.⁹⁹

A könnyűzenei hanglemezpiaccal szintén foglalkozott Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettesként az 1957-1963 közötti időszakban. Magyarország importja jelentős volt Nagy-Britanniából és Franciaországból, amelyre nagy volt a kereslet, állapította meg Aczél

⁹⁶ MOL XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ö. e.

⁹⁷ MOL XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. (Aczél György miniszterhelyettesi iratai)

⁹⁸ MOL XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 58/1957/A

⁹⁹ MOL XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 8722-224/1957

György 1957. május 30-án a Belkereskedelmi Minisztériumhoz intézett levelében, amelyben olcsó anyamatrix (a lemezgyártás alapjául szolgáló korong – Cs. B.) behozatalát szeretne volna elérni az angol lemezgyártóktól, ugyanis ezzel az MHV nem rendelkezett megfelelő mennyiségben. A belkereskedelmi tárca 1957. augusztus 2-án válaszolt, melyben ugyanazon szándékukról számoltak be, de kérték Aczél további segítségét, mert bár a matrixa-behozatalra biztosították a devizakeretet és a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat felvette az angolokkal a kapcsolatot, nem kaptak választ. Ezen túlmenően a jogdíjak rendezését jelölték meg nagy nehézségként.¹⁰⁰ Ezek a tények némiképp árnyalják a szocialista tervgazdálkodásról alkotott sztereotípiákat. A modern technológia meghonosítása érdekében ugyanis a magyar gazdasági és kulturális vezetés hajlandónak mutatkozott az akkoriban olyan sokat kritizált imperialista országokból hozni mind a lemezgyártáshoz szükséges nyersanyagokat, mind a gyártási eljárásokat, amivel hallgatólagosan elismerte, hogy a magyar szocialista gazdaság messze nem állt azon a szinten, mint a nyugat-európai. Másrészt az is nyilvánvalóvá válik ebből a levelezésből, hogy a haszonszerzés, mint a gazdaság velejárója elismerést nyert a kommunista gyakorlatban, különben nem törekedtek volna a hazai lemezipar fejlesztésére. Ennek pozitív járuléka, hogy a piacvédelmet erősíteni szerették volna a külföldi termékekkel szemben, a lemezgyártás felfuttatásának szándéka mögött ugyanis ez állt.

A piaci megfontolások vezették Fehérvári Jenő MHV-igazgatót is 1957. december 16-án Aczélnak készített feljegyzésében, melyben azt állította, hogy a komolyzenére igen kicsi volt a kereslet, így az üzleti szempontból kisebb kockázattal járó könnyűzenére összpontosítottak. A kultúrpolitikailag fontos komolyzene felkarolása érdekében viszont kezdeményezte egy közös belkereskedelmi és művelődésügyi miniszteri megbeszélés összehívását. Aczél ezután írta a Belkereskedelmi Minisztériumba 1958. január 3-án: „*A magunk részéről mi is élesen bíráljuk a Hanglemezgyártó Vállalatot, mivel túlnyomórészt tánclemezeket állítanak elő.*” Ezután ez ügyben személyes találkozót kért a belkereskedelmi tárcát képviselő Halász Jánostól,¹⁰¹ ám ennek eredményéről nem állnak rendelkezésre dokumentumok. Fasang Árpád 1958. február 3-án Aczélnak készített beszámolójában többek között a hanglemezgyártásról készített feljegyzést. Javaslat szerint kizárólag a művelődésügyi tárca fennhatósága alá kellett volna helyezni a hanglemezgyártást, amellyel megszűnt volna a széttagoltsága. Ezenkívül probléma volt a kábelgyár érdektelensége a komolyzenei felvételek készítésében, mert túl munkaigényesek voltak, emiatt az MHV részéről elsősorban a tánczenét preferálták.

¹⁰⁰ MOL XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 132/1957/A

¹⁰¹ MOL XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 639/1957

A rádió működéséről Fasang Árpád 1957. június 15-én készített feljegyzésében viszont öröndetes tényként közölte Aczélnak, hogy a könnyűzenének tartalmi és előadás-technikai szempontból több figyelmet szentelt a rádió vezetősége, sőt még nyilvános hangversenyt is rendezett. A Záray-Vámosi pároson kívül Ákos Stefi, Petress Zsuzsa, Rátonyi Róbert, Hollós Ilona, Németh Lehel, valamint a Martiny és a Tabányi zenekarok szerepeltek a beszámoló összeállításában, mint akik jelentős könnyűzenei tényezőknek számítottak akkoriban. Az optimista hangvételű beszámoló így fogalmazott: *„Azért is nagy jelentőségű, hogy a Magyar Rádió komoly gondot fordít erre a műfajra, mert a könnyűzenei számok épp a rádión keresztül válnak népszerűkké, országosan ismertekké. Helyes tehát, hogyha a Rádió igazgatósága – átérezve az ezzel kapcsolatos nagyobb felelősséget – nagyobb gonddal figyeli és tökéletesíti ilyen témájú műsorait.”*¹⁰² Figyelemre méltó, hogy Aczél véleményétől eltérően a zenés ügyekkel foglalkozó hivatalnok üdvöztetőnek találta a tánczene térhódítását a rádióban, ami megnöveli azon kijelentésének jelentőségét, hogy a rádió zenei műsorainak egyfajta kultúrpolitikai állásfoglalást kellett tükröznie. Véleménye azonban szűk körben vált csak ismertté, nem mutatható ki, hogy a pártvezetéshez eljutott volna.

Hivatalosan a minisztériumot képviselte Aczél 1958. november 15-én az MSZMP KB TKO-n tartott megbeszélésen, ahol Orbán László koordinálása mellett a vendéglátóipari zenélés helyzetéről esett szó. Az eszmecserén a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége főtitkárán, Baranyai Tiboron keresztül képviseltette magát. Itt vetődött fel az OSZK megalapításának gondolata, mert az itt dolgozó zenészek kultúrpolitikai és szociális problémái meglátásuk szerint csak egy állami intézményen keresztül voltak megoldhatók. A Művelődési Minisztérium csak 1960. január 1-el tartotta objektív és szubjektív okokból kifolyólag keresztülvihetőnek az állami hivatal létrehozását. A vendéglátóipari műsorokat fokozatosan át kellett alakítani zenés, énekes, táncos jellegűvé, ezért a prózai műsorokat leállítását szükségesnek tartották. A vendéglátóhelyeken az ellenőrzéseket szigorítani kellett, amelynek kapcsán a legszigorúbb állami és társadalmi felelősségre-vonást is alkalmazhatták.

A Belkereskedelmi Minisztériumra bízták a nem megfelelő művészek cserélését és pótlását. A wurlitzerből származó gépzenét, mivel azok túlnyomórészt nyugati tánczenét adtak, műsorpolitikai szempontból rendkívül károsnak tartották, amelyek az ifjúság körében komoly ideológiai károkat okoztak, ezért azok megszüntetését tűzték ki célul, illetve szükségesnek tartották lemezállományuk lecserélését magyar és népi demokratikus országból származó lemezekre. Amíg ezek a változtatások nem mentek végbe, újabb zenegépet tilos volt üzembe állítani, ezek után pedig a szakszervezettel és a kulturális tárcával egyetértésben

¹⁰² MOL XIX-I-4-aaa 56. d. 81. ö. e. 1957-1958

lehetett csak újabb zeneszolgáltató gépezetet a nagyközönség szolgálatába állítani. A vendéglátóipari zenészek ideológiai és kultúrpolitikai irányítását szükségesnek tartották, mert mintegy 35-40 millió vendéget szórakoztattak évente, teljesítményük viszont a hatalom képviselői szerint hanyatlott. Ennek okait a következőkben látták: a vendéglátóipar a gazdaságossági szempontoktól vezérelve kis létszámú zenekarokat alkalmazott, így az igényesebb nagyzenekarok háttérbe szorultak, alkalmasint nem kaptak munkát, viszont a közönség egyre növekvő igényeit nem mindig elégítették ki ezek az együttesek. A szórakoztató zenészek nem kaptak közvetlen szakszerű vezetést sem, nem volt lehetőségük eszmét cserélni ankétokon, nem vonulhattak stúdióba, nem volt újságjuk és hiányosak voltak kottaanyagaik. Ebből fakadóan megállapításaik szerint a művészi színvonal minimuma sem volt elvárható tőlük. A fokozódó nemzetközi idegenforgalom azonban igényelte az igényesebb produkciókat, ennek orvoslását az OSZK-tól várták. Főleg vidéken volt a helyzet rossz a sok dilettáns állami és szövetkezeti vendéglátóipari egységekben. A munkafegyelem és az erkölcsiség ezeken a helyeken fokozottan romlott, amin a kommunista párt- és államvezetés sürgősen változtatni szándékozott.

A Belkereskedelmi és a Művelődésügyi Minisztérium együttes felügyelete alá tartozó OSZK feladata a vendéglátóipari zenészek és énekesek kiközvetítése volt, amelynél figyelembe kellett vennie a vendéglátóipari vállalatok vezetőinek esetleges személyi kívánságait az egyes vendéglátó üzemek osztályba sorolásának és jellegének megfelelően. Ha netán vita fordult volna elő az ilyen típusú kérdésekben, a döntés a szakszervezetre és a Belkereskedelmi Minisztérium Vendéglátóipari Főigazgatóságára hárult. A zenészek besorolása különböző bérkategóriákba szintén sok ellenállásra adott okot a művészek körében. Az 1958. március 1-én megjelent új kategória rendelettel¹⁰³ kapcsolatban a Hangverseny és Műsorigazgatóságot több száz zenész kereste fel, mert szerintük méltánytalanul sorolták be őket. Ennek orvoslására 1958. április 2-án egy bizottságot hívtak életre, ezt megelőzően pedig sokukat sikerült lebeszélni a fellebbezésről. A bizottságban helyet kapott a minisztérium zenei és színházi főosztálya, a Hangverseny és Műsorigazgatóság, a Művészeti Dolgozók Szakszervezete (MÜDOSZ) és a Népművészeti Intézet. Ahogy az várható volt, sokakat elutasítottak, mások kérelmének helyt adtak, míg néhányukat be kellett sorolni valamelyik kategóriába. Az ekkori besorolásokat ezután mindenkor zsinórmértékül használták, ellene nem lehetett óvást benyújtani, csak egy év

¹⁰³ 116/1958 M.M. sz. utasítás a hivatásos előadóművészek munkaviszonyon kívüli fellépéseinek díjazásáról. *Művelődésügyi Közlöny*. II. évf. 5. sz. 1958. március 1. 58-60. o.

eltelte, 1959. április 1. után. Ha netán a hatalom számára valamelyik muzsikus mégis fontos lehetett, adhatott soron kívüli besorolást a művelődésügyi miniszter vagy annak helyettese.

Az átsorolások alapelveinek megindokolása nagyon jól tükrözi a korabeli könnyűzene megítélését: „[...] a bizottság korrekciót döntő mértékben csak a klasszikus műfaj(ban – Cs. B.), az előadóművészeknél alkalmazott, akikre kultúrpolitikai szempontból elsőrendűen van szükségünk. A könnyűműfaj képviselőinél korrekciót csak ott alkalmazott, ahol a műfaj kimagasló képviselőjéről és olyan művészről van szó, pl. dalénekes, aki hajlandó új magyar számokat betanulni és általában Igazgatóságunk (az Állami Hangverseny és Műsorigazgatóság – Cs. B.) kultúrpolitikai elgondolásait magáévá tenni.” Balassa Tamás tánczenekari tagot ilyen érvek mellett utasítottak el, ugyanakkor Hollós Ilona táncdalénekesnőt éppen ezért léptették elő a bértáblán. (Utóbbinak ekkor már országos ismertsége volt, énekelt többek között Máriássy Félix: *Egy pikoló világos* című filmjében, és a későbbi hazai lokáléletből, valamint a táncdalfesztiválokból szintén kivette részét.) Ugyanígy a Záray-Vámosi házaspár valamint Váradi Magda táncdalénekesnő és Zsoldos Imre tánczenekar-vezető is előrébb léphetett a ranglétrán.

Az OSZK állami hatósági joggal ellátta az állandó és az alkalmi rendezvények zenei közvetítését, ellenőrzést gyakorolt a zenészek és énekesek felett. Joga és kötelessége lett a területén foglalkoztatottak működési engedéllyel való ellátása, felülvizsgálása, indokolt esetben annak bevonása.¹⁰⁴ Fegyelmi eljárást a zenészek ellen azonban a szakszervezetük is indíthatott, a munkafegyelemre vonatkozó jogszabályokat pedig a Belkereskedelmi Minisztérium dolgozta ki. Országos viszonylatban a kategorizáló vizsgákat lebonyolította, ami a zenészek egzisztenciáját konkrétan érintette. A Művelődésügyi Minisztérium csak elvi irányítást adott a megbeszélés szerint, ennek megfelelően alakíthatott ki az OSZK stúdiókat, ahol közvetlenül befolyásolhatták a zenekarok játéksztílusát, de itt rendezték a továbbképző tanfolyamokat is, ezenkívül pedig szerveztek szakmai bemutatókat többek között külföldi szakemberek bevonásával. Tervezték egy *Zenei Híradó* című havilap megjelentetését, erre azonban nem került sor. A Belkereskedelmi Minisztérium ígéretet tett arra, hogy nem csökkenti egy éven keresztül a vendéglátóipari zenészek számát még akkor sem, ha zenegépeket hoztak egy adott vendéglátóhelyre. A zenészeknek megmaradt a lehetőségük külföldre szerződni, főleg az ott működő magyar éttermeket említette a feljegyzés célpontként. A zenekarok szerződötetésük előtt legalább egy héttel kötelesek voltak megmutatni repertoárjukat egy szakmai bemutaton, ahol az OSZK, a helyi tanács kulturális

¹⁰⁴ A műsoros előadások rendezéséhez szükség volt még a helyileg illetékes tanács végrehajtó bizottsága művelődésügyi szakigazgatási szervének és a rendőrhatalóságnak az együttes engedélyére a 3/1958 számú Elnöki Tanács rendelete értelmében. *Művelődésügyi Közlöny*. II. évf. 3. sz. 1958. február 1. 26-31. o.

osztálya, a Művelődésügyi Minisztérium Műsorigazgatósága és a Belkereskedelmi Minisztérium képviselői vettek részt. Az engedély odaítélése után a megfogalmazódó kritikákat a zenészek és a műsorrendező vállalat egyaránt kötelesek voltak figyelembe venni. Az OSZK feladatainak ellátására évi 1 millió forintot kapott a belkereskedelmi tárcától, érdekes, hogy elődszervezete a Rákosi-rendszerben ugyanilyen időtartamra 1 120 ezer forintot kapott ugyanettől a minisztériumtól. Ezt az összeget ideológiai és szakmai továbbképzésekre, valamint helyszíni ellenőrzésekre kellett fordítaniuk.¹⁰⁵

Aczél azonban sok esetben még a legkisebb ügyekről is tájékoztatást kapott a könnyűzenei életben, amit több alkalommal írásban közöltek vele. A XIII. Kerület Tanács V. B. elnökhelyettese, Takács Jenő például a margitszigeti Vörösmarty Színpadon előadott *Ibusz kisasszony* című darab előkészületeiről számolt be. Ennek során Szenes Iván zeneműveit kritizálta a Záray-Vámosi páros, mint amit nem lehetett színvonalasan előadni. A parttalan vitában a levélíró a munkásság védelmezőjeként tüntette fel magát.¹⁰⁶ Az eset súlytalanságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy nem csak Aczél, de beosztottjai sem reagáltak erre a megkeresésre, legalábbis ennek nem maradt fenn írásos nyoma. Záray Márta más alkalommal személyesen fordult levélben Aczélhoz. Ebben 1958. augusztus 5-én rossz életkörülményeiket ecsetelte, valamint elnézését kérte, mert legutóbbi látogatásakor nevetlenül viselkedett (azt, hogy valójában mit tett, nem írta le). Házépítkezésüket addigi rossz lakáskörülményeikkel indokolták, OTP-kölcsönfelvételüket pedig annak alátámasztására hozták fel, hogy pályafutásuk alatt nem tettek szert nagyobb vagyponra. Az énekesnő levelében szólt családi háttérükről – Záray tatabányai bányászcsalád sarja, Vámosi a Ganz-Mávag vasesztergályosa volt, tehát származásuk tekintetében megfelelhetek a rendszer kívánalmainak –, amikor énekesi előrejutásukat jó színben tüntette fel. A levél tanúságát adta Aczél könnyű műfajhoz fűződő negatív hozzáállásának, amikor leírta, hogy „*Jól tudom, hogy Miniszterhelyettes Elvtárs nem kedveli a könnyű műfajt, ezt meg is mondotta nekem.*” Utána viszont alátámasztani igyekezett, hogy ők ebben a kategóriában a legjobbak közé tartoztak, amelynek elismeréseképpen többször kaptak anyagi támogatást. Így amikor autót kértek, megkapták rá az engedélyt, ennek ellenére elmondása szerint máskülönben nagyon puritán életet éltek.

A levél igazi indítóokára azonban csak a mondanivaló legvégén került sor: kiderült, hogy Aczél nem engedélyezte németországi útjukat (Záray Márta így írta, mintha nem vált volna szét a német állam, így nem tudhatjuk, melyik régióba hívták őket, de az már a levél hangvételéből sem valószínű, hogy ezzel meg szeretne volna fricskázni a hatalmat, egyszerű

¹⁰⁵ MOL XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ő. e.

¹⁰⁶ MOL XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ő. e. 1008/1958

elírásról lehetett szó). Efeletti nemtetszését kinyilvánította a művésznő, hangsúlyozva, hogy velük a rendszernek soha nem volt sem emberileg, sem politikailag problémájuk. A levél zárszava a Kádár-rezsim melletti eskütételnek is felfogható: *„Mi a jövőben is mindent meg akarunk tenni annak érdekében, hogy a nyugati számokkal szemben előnyben részesítsük magyar szerzők ízléses számain és a magunk szerény képességei szerint, és a magunk helyén és módján tovább dolgozhassunk.”* Aczél a hozzá írt levelet válasza sem méltatta – talán a fent említett udvariatlan viselkedés miatt – pedig a könnyűzenei életben sok témában állást foglalt fenntartásait írásban hangoztatva. Nagy hatásszünet után szeptember 7-i dátummal szerepelt egy kis bekezdésnyi válasz, aláírás nélkül, egy sajtópapírra odavetett néhány sor legépet változatoként. Mivel expediálva sincs, így joggal tehetjük fel, hogy ezt a néhány sort nem adták postára, ugyanis ceruzával odaírták: *„Aczél elvtárs nem kívánt válaszolni”*. A névtelen hivatali beosztott megfelelőképpen tükrözte a kommunizmus eszméit a Záray-Vámosi házaspár megítélését illetően. Leírta, hogy a könnyűműfaj megítélésében az volt a lényeges, hogy a szocialista társadalmi rendszert mennyire segítette kibontakozni, és megint csak ellenvetését fogalmazta meg az etikailag romboló hatású zenével szemben, amely *„az ifjúság minimális erkölcsi érzékét is aláássa.”* A továbbiakban a zene színvonalának megkérdőjelezése következett a rövid kioktatásban: *„Azonkívül mint zenekedvelő laikusnak igen rosszul esik időnként egyes táncdalok muzsikáját – mely a zene megcsúfolása – hallani.”* A nívó kétségbe vonása után már csak egy lépés volt az anyagi megbecsültség túlzott mértékűnek ítéltése: *„De ha csak pénzhajhászást látok alacsony színvonalú és sekélyes ízlésrontó 'művészi' alkotások címén, akkor milyen erkölcsi alapunk van tényleg kiváló alkotók, tudósok és művészeknek az ezeknél rosszabb anyagi ellátottságát indokolni.”* Abból, hogy az idézetben szereplő mondat nem kifogástalan nyelvtanilag, illetve hogy a következő mondat félbeszakadt, biztosra állíthatjuk, hogy nem küldték el a levelet a művésznőnek.¹⁰⁷

A tanácsok könnyűzenei politikája

A magyar pártállami berendezkedésben a minisztériumok fennhatósága alá eső különböző szintű tanácsok szintén foglalkoztak könnyűzenével. A megyei és fővárosi, a járási, városi, illetve Budapesten kerületi, valamint a községi tanácsok szakigazgatási szerveiken keresztül gyakoroltak hatást a könnyűzenei élet intézményeire, képviselőire. Mivel a könnyű műfaj eseményeinek jelentős része Budapesten zajlott, terjedelmi okokból fakadóan erre a területre helyezzük a hangsúlyt a tanácsok tevékenységének vizsgálatakor. A Budapesti

¹⁰⁷ MOL XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ö. e.

Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága (a továbbiakban B.F.T.V.B.), valamint 1956-1963 között a Népművelési Osztály néven működő szerve foglalkozott napi szinten a helyi kultúrpolitikával, amelyek utasították a hierarchia legalsó szintjén álló fővárosi kerületi tanácsok végrehajtó bizottságait illetve népművelési és művelődési osztályait a párthatározatok és a minisztériumi utasítások megvalósítására. Természetesen nem csak országos szinten valósult meg az MSZMP vezető szerveinek és a végrehajtó hatalomnak az összefonódása és feltétel nélküli együttműködése, hanem lokális keretek között is működött a pártállam irányítási mechanizmusa a helyi tanácsokra. Ennek megvalósítása érdekében az MSZMP kerületi pártbizottságai mellett megalakultak a kulturális bizottságok, a különböző kulturális szervek közötti együttműködés megszervezésének feladatával.¹⁰⁸ A kommunista kultúrpolitika gyakorlati életbe való átültetését segítették a társadalmi munkában működő népművelési, későbbiekben művelődési csoportok, amelyek állománya javarészt pedagógusokból, művelődési házak igazgatóiból, klubvezetőkből, valamint a szintén kommunista ellenőrzés alatt álló szakszervezeti vezetőkből, a Kommunista Ifjúsági Szövetség titkáraiból vagy más vezetőiből, és a Hazafias Népfront aktivistáiból tevődött össze. A Budapesti Koordinációs Bizottság célkitűzéseként a népművelési komplex program kidolgozását tették meg.¹⁰⁹

A Kádár-rendszer kezdetén még meglehetősen mostohagyermekként kezelték a könnyűzenei élet legtöbb területét, a B.F.T.V.B. kéthetes időközrel megrendezett ülési jegyzőkönyveinek tartalma az ötvenes évek végéig jóformán alig utal erre a témára, ugyanígy az egyes kerületekben sem található számottevő anyag ebből az időszakból. Még akkor sem, ha a párt és a minisztériumi terminológiát követve könnyűzene alatt az ötvenes évek végén általában leginkább a sanzont, illetve az operettet értették.¹¹⁰ Egyedül a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának iratai említhetők meg értékelhető történeti forrásként az ötvenes-hatvanas évek fordulójáról. Ennek egyik dokumentumában a tánciskolákat – amelyek akkoriban az egyetlen legális könnyűzenei kapcsolódást jelentett a fiatalságnak – szabályozó rendszert ismerhetjük meg,¹¹¹ amelyből kiderül, hogy a párt által irányított tanácsok a legmesszebbmenőkig beleszólhattak a szórakozást és művelődést nyújtó civil szervezetek, így a tánciskolák életébe. Minden megalakuló fővárosi tánciskolának be kellett nyújtania ügyrendjét jóváhagyás végett a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának, így tett az I. kerületi Semmelweis utca 4. szám alatt induló tánciskola is 1958. július 30-án. A

¹⁰⁸ BFL XXIII. 114. 171567 - XI - 1962 (Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága Népművelési Osztályának iratai)

¹⁰⁹ BFL XXIII. 114. 171567 - XI - 1962

¹¹⁰ S. J. 26.

¹¹¹ BFL XXIII. 114. 172493- XI-1958

Népművelési Osztály megvizsgálta az ügyrendjüket a 2/1956/VI. 1. számú népművelési miniszteri rendelet¹¹² alapelveit figyelembe véve, majd ezek után megadta az engedélyt a tánciskola beindítására. A Semmelweis utcai tánciskola hármas célt fogalmazott meg az ügyrendben: társasági tánc, balett tanítása, valamint a szocialista magatartásra való nevelés. Ez utóbbi megjegyzés nem meglepő annak fényében, ha tudjuk, hogy ezt a hatalmi rendszert az egyedül elfogadott szocialista eszmekör fogta össze. Az ügyrend megállapította, hogy „*a fiatalság szórakozását helyes irányba kell terelni*”,¹¹³ ami úgyszintén a szocializmus építésének elfogadását foglalta magában, továbbá, hogy kizárólag a Művelődésügyi Minisztérium tematikáját lehetett alkalmazni a tánciskolák házi szabályzatainak kidolgozásakor, ami egyben a szeszesitalok teljes kizárását, és a dohányzás kijelölt helyhez kötését jelentette.¹¹⁴ Jól jellemzi a pártállam szoros ellenőrzését, hogy a tánciskolai munkaközösség határozathozatalakor szavazategyenlőség esetén a szintén kommunista pártkatonákból álló szakszervezeti választott döntőbizottságnak kellett eldöntenie az adott kérdést.¹¹⁵ A tánciskolai munkaközösség ügyrendjét megkapta a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Országos Táncpedagógus Szakosztálya, akik észrevételt nem tettek, tehát elfogadták azt.¹¹⁶ A dokumentum leszögezte, hogy bizonyos időközönként taggyűlést kellett összehívni, ahol összeférhetetlenség esetén ki lehetett zárni a munkaközösségből a tanerőket.¹¹⁷ Nem nehéz kitalálni, hogy az összeférhetetlenség alatt ez esetben a szocializmus-ellenességet tekintették elsősorban, és hogy mennyire jól működött a gyakorlatban a megtorlás intézménye, arra álljon itt a következő eklatáns példa.

Szintén a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya állapította meg 1963-ban, hogy Török Károly III. kerületi táncpedagógus rendezvényei szocializmus-ellenesek.¹¹⁸ Az ügygel egyébként még az MSZMP KB Párt és Tömegszervezetek Osztálya is foglalkozott, erőteljes pressziót gyakorolva az intézkedések foganatosítására.¹¹⁹ A vád többek között az volt, hogy a „Vár-galeri” – akkoriban a baráti, a szocializmus eszmerendszerétől erőteljesen kirívó csoportosulásokat szintén galeriknek nevezték – ide jár „rázni”, mert „*a kisöregnél mindent szabad*” – állította a Budapest III. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának Népművelési Osztálya a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának adott jelentésében.¹²⁰ A „rázás” alatt ez

¹¹² *Népművelési Közlöny*. VI. évf. 11. sz. 1956. június 16. 92. o.

¹¹³ BFL XXIII. 114. 172493- XI-1958

¹¹⁴ BFL XXIII. 114. 172493- XI-1958

¹¹⁵ BFL XXIII. 114. 172493- XI-1958

¹¹⁶ BFL XXIII. 114. 172493- XI-1958

¹¹⁷ BFL XXIII. 114. 172493- XI-1958

¹¹⁸ BFL XXIII. 114. 171172- XI-1963

¹¹⁹ BFL XXIII. 114. 171172- XI-1963

¹²⁰ BFL XXIII. 114. 171172- XI-1963

esetben a rock and roll jelenségét kell értenünk, ami egyértelműen a nyugati társadalmak szubkulturális megnyilvánulásának számított, emiatt aztán valóban rendszer-ellenesnek lehetett nyilvánítani a III. kerületi tánciskola tevékenységét. További vád volt, hogy több esetben tanácsi engedély nélkül szedett belépődíjat – ezek voltak az úgynevezett ösztáncok, aminek a címén belépődíjassá válhatott egy rendezvény, de ezt csak évente egyszer lehetett megtenni –, valamint, hogy az OSZK nem közvetítette ki őt és feleségét hivatalosan a kerületi iskolákba táncot tanítani.¹²¹ Hiába állította Török Károly és neje, hogy csak a szokásos adminisztrációs csúszásról volt szó esetükben, különben rendben voltak az irataik, a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya eltanácsolta az I. és a III. kerület iskoláiból a tánctanárt és feleségét.¹²² Ez az eset mutatja, hogy bár a Kádár-rendszer megengedett ugyan néhány jelképes gesztust ezen a téren a nagyközönség számára, de a nyugati kultúra ilyen mértékű másolása még 1963-ban is jelentős ellenállást váltott ki a hatalomból. Nem mindenütt és mindig volt azonban ilyen „gyümölcsöző” a kerületek és a főváros kapcsolata már az ötvenes évek végén sem, ez azon a dokumentumon mérhető le, amelyben arról értesülünk, hogy a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya 1958-ban kifogásolta ellenőrzése során az V. kerület népművelési csoportjánál, hogy nem kontrollálták kellő intenzitással sem a tánciskolákat, sem az öntevékeny zenekarokat.¹²³ Láthatjuk, hogy ennek a kettős ellenőrzési rendszernek a határfoka hagyott néha – legalábbis a hatalom szemszögéből – kívánnivalót maga után.

A tánciskolák haszonszerzését pellengérezte ki szintén a Művelődésügyi Minisztérium Színház-, Zene és Táncművészeti Főosztályának írott levelében a Nagybudapesti Táncpedagógusok Munkaközösségének Előkészítő Bizottsága, amelyről egy példányt eljuttattak a fővárosi tanácsra. Ebben azt kérték, hogy hetven főben maximalizálja a minisztérium a tánccsoportok létszámát.¹²⁴ Ez azt a szocialista alapelvet tükrözte, hogy senki se szerezhessen magának túl nagy hasznót (ugyanis a tánctanárok tandíj ellenében tanítottak), hiszen akkor nem jöhetne létre a szocializmussal meghirdetett anyagi egyenlőség. Ezenkívül – ugyancsak a társadalmi nivellálódás jegyében – szorgalmazták, hogy a saját táncteremmel rendelkező tánciskolák, mivel már úgylis előnyre tettek szert a táncteremmel nem rendelkezőkkel szemben, ne rendezhessenek táncanfolyamokat állami vállalatoknál, szerveknél.¹²⁵ Kimondva-kimondatlanul ebben az esetben az anyagi gyarapodással helyezkedett szembe a táncpedagógusok munkaközössége. Arról, hogy hogyan reagált erre a Művelődésügyi Minisztérium, és valóban a fent említett módon szabtak-e gátat a nagy

¹²¹ BFL XXIII. 114. 171172- XI-1963

¹²² BFL XXIII. 114. 171172- XI-1963

¹²³ BFL XXIII. 114. 173928 - XI - 1958

¹²⁴ BFL XXIII. 114. 172326 XI - 1960

¹²⁵ BFL XXIII. 114. 172326 - XI - 1960

volumenű vállalkozásként működő tánciskolákkal szemben, nincsen adatunk, mindenesetre nem valószínű, hogy a minisztérium illetékesei ezt az észrevételt ne vették volna szívesen. Voltak természetesen kisebb horderejű panaszok a tánciskolákra nézve, mint például a Horizont Tánciskola ellen emelt panasz a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályánál, amelyet csendháborítás és erkölcsi visszaélés miatt tett meg Farkas András, aki a tánciskola helyszínéül választott Lenin körúti házban lakott. A panaszt nem fogadták el, de a tánciskolát kötelezték a csendrendelet betartására.¹²⁶ Mindez azt mutatja, hogy a tanácsai végrehajtó hatalom sem tiltott be minden kezdeményezést, amelyeket a tánciskolák képviseltek, de jól láthatjuk, hogy határozottan érzékeltették erejüket, mivel – bár nem bizonyosodott be, hogy valóban történt-e visszaélés a csendrendelettel kapcsolatban – szigorúan felhívták a tánciskola figyelmét a szocialista erkölcsi normák betartására.

Ennél sokkal nagyobb horderejű, és a Kádár-rendszer hatvanas évek eleji kultúrpolitikájának jellegzetességeire nagyon jól rávilágít az a dokumentum, amelyet a Budapest XIII. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának Népművelési Osztálya írt a B.F.T.V.B.-nek. Ebben megjegyezték, hogy kizárólag a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) által szervezett tánciskolákba engedték a fiatalokat.¹²⁷ Mivel a KISZ csak a József Attila Művelődési Házban szervezett tánciskolát a XIII. kerületben, ezért az egyes iskolákba nem engedték kimenni a tanárokat, ami ellen a Művészeti Szakszervezetek Szövetségének Országos Táncpedagógiai Szakosztálya felemelte a szavát.¹²⁸ A tiltakozás nem járt eredménnyel, és a dokumentum azt sugallja, hogy valóban elsősorban a KISZ által szervezett tanfolyamokon taníthattak a tánctanárok. A rendszernek megfelelő, példamutató munkával előljáró táncpedagógusok viszont társadalmi elismerésben részesülhettek, ami megnyilvánult például a KISZ érdemérem Haraszi Andornak történő 1962-es odaítélésében (ez volt a legmagasabb kitüntetés ifjúsági munkáért), aki feleségével együtt 1956 novemberétől a XIII. kerület KISZ Bizottságának státuszában tevékenykedett.¹²⁹ A szocialista embereszményhez való alkalmazkodás gyakorlati megnyilvánulása a VII. kerület esetében szintén jól nyomon követhető. A B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának leadott jelentésük szerint „*A helyes táncstílus és viselkedés kialakítása érdekében igénybe vesszük mind a kerület társas táncoktatói munkaközösségének, mind az Egressy Klub táncklubja vezetőinek és tagjainak közreműködését.*”¹³⁰ A KISZ rendezvényeken is tartottak bemutatót a tánciskolák, a KISZ

¹²⁶ BFL XXIII. 114. 171228/2 - XI - 1960

¹²⁷ BFL XXIII. 114. 171918/4 - XI - 1962

¹²⁸ BFL XXIII. 114. 171918/4 - XI - 1962

¹²⁹ MOL XIX-I-4-o 75. d. 73732/1966 (Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztály) A társastánc társadalmi jelentőségéről: Vitányi Iván: *A tánc*. Budapest, 1963. Gondolat Kiadó.

¹³⁰ BFL XXIII. 114. 172635 - XI - 1961

vezetői pedig még a premier előtti gyakorló ösztáncokat tekintették meg,¹³¹ amelyben az ellenőrzés lehetősége benne rejtett.

A tánciskolák mellett a másik fontos, akkoriban könnyűzeneinek minősített tevékenységnek a vendéglátó-ipari szórakoztatózene számított. Az ötvenes évek végén – az ötvenes évek első felének jól bevált, Rákosi által elfogadott gyakorlatát átvéve – a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya jelentéseket kért minden kerületi közigazgatási szervtől a helyi szórakoztatózene állapotáról.¹³² Így számolt be 1957. augusztus 2-án a Budapesti Hangversenyiroda a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának, amelyben Keszler Pál, későbbi ORI-igazgató szót emelt a „maszekolás” – ahogy ő fogalmazott – ellen.¹³³ Nyilvánvalóan ez a működési forma meglehetősen távol állt a szocialista termelési és hasznossági eszménytől, ezért kerülhetett sor erre a megnyilvánulásra, ugyanakkor Keszler kiemelt néhány olyan zenekart – hasonlóan a fővárosi tanács Népművelési Osztályához –, amelyek jó szolgálatot tettek és még tehetnek a magyar szocialista államnak: Magyar Rádió Tánczenekara, Martiny, Csepi, Tabányi, Rytmus, Holéczy, és rajtuk kívül még megemlített két baráti szocialista országból Magyarországon vendégszerepelt együttest, a román rádió negyvenkét tagú zenekarát, és a csehszlovákiai Gustav Brom dixieland band-jét. A gépzenés szórakozóhelyek közönségsikerét megemlítette Keszler, ahol a hanglemezzel átálltak a megnetofonos lejátszásra.¹³⁴ Ez számunkra azért érdekes, mert úgy látszik, hogy a könnyedebb műfaj technikai fejlesztésének teret engedett az ország vezetése. A B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának tett jelentés zárásaként azonban Keszler Pál nem hagyott kétséget afelől, hogy melyek azok az elvek, amelyeket a könnyűzenei élet terén a közigazgatási és a szakintézmények egyaránt szem előtt tartottak: *„Ahol a szocialista tartalom és a nívó nem jelenik meg, oda betör a nívótlanosság és a kultúrszemét. Ez az ellenforradalom óta hatványozottan fennáll.”*¹³⁵ Ennek a kijelentésnek természetes velejárója a másként gondolkodók kizárása a társadalom elitjéből, egyúttal jellemző megnyilvánulása annak az elképzelésnek, hogy csak a szocializmus eszmerendszerét elfogadók alkothattak igazán értékeset és maradandót az utókor számára.

A fővárosi kerületi tanácsok és az OSZK vendéglátóipari vállalatoknál történő ellenőrzései során különösen a zene- és műsorellátást kísérték figyelemmel. A szempontok között szerepelt az előadásmód, a magyar és a külföldi számok arányának betartása, a dalok színvonala, a játék és a szünet aránya, a zenészek öltözködésének egységessége, arcuk

¹³¹ BFL XXIII. 114. 172635 - XI - 1961

¹³² BFL XXIII. 114. 170665 - XI- 1957

¹³³ BFL XXIII. 114. 171565/3 - XI-1957

¹³⁴ BFL XXIII. 114. 170665 - XI- 1957

¹³⁵ BFL XXIII. 114. 170665 - XI- 1957

borotváltságának foka, tisztaságuk, a dobogó használata, valamint a hangszerek, erősítők minősége.¹³⁶ Az OSZK jelentése szerint 1961-ben megfelelő volt a színvonal, de hozzátették, hogy a Táncdal - és Sanzonbizottság által engedélyezett műsorszámokat volt szabad csak játszani a nyilvános szórakozóhelyeken, kifejezetten tilos volt bármiféle magánműsor – ahogy ők fogalmazták meg az engedély nélküli számokat – előadása.¹³⁷ Az OSZK egyébként éppen ezért kérte, hogy szabatos formában definiálják a magánműsor kategóriáját, valamint kifejtették, hogy háromfősnél nagyobb produkciók esetén lehessen belépődíjat szedni.¹³⁸ A B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya részéről Hága Mária zenei főelőadó kísérte figyelemmel ezeket a zenekarokat, ahogy saját feletteseinek beszámolt, 1961 novemberében a Kék madár, a Szimfónia, a Múzeum és a Vidám eszperesszókát, a Liliom, a Nemzeti, a Balaton éttermeket és a Deák kávéházat vizsgálta meg. Az OSZK-hoz hasonlóan ő is az előadasmódnak, a zenekari összetételnek és a nyugati számok mennyiségének szentelt nagyobb figyelmet, és ahogy megfogalmazásából kitűnik, időnként megjegyzéseket tett a repertoárok felépítésére.¹³⁹ A hatalom beleszólása azonban nem csak negatív irányban hatott a vendéglői tánczenészekre. Nem egy esetben az állástalan könnyűzenészeket felkarolta a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya, hét személynek például zenélési lehetőséget biztosított 1960-ban a budapesti Fiastyúk utcai étteremben és más hasonló profilú helyeken.¹⁴⁰ Ez persze nem csak a pártállam szociális érzékenységről árulkodik, hanem arról, hogy a teljes foglalkoztatottság, mint propaganda fegyver a nyugati államokkal szemben ne sérüljön meg a legkisebb mértékben sem. A fenti hét személy alkalmazásához természetesen a B.F.T.V.B. azonnal hozzájárult – nem véletlen, hiszen az ő érdekük is volt az elhelyezésük – ennek fényében a Vendéglátóipari Tröszt megkapta a műsorukhoz szükséges engedélyt.¹⁴¹ Főpróba hiányában a nagy sietség miatt az első két nyilvános előadást tekintették meg a tanácsi alkalmazottak, a Vendéglátóipari Tröszt pedig kezességet vállalt értük, miszerint kizárólag olyan számokat mutatnak be, amelyek a tanácsi dolgozók már előző ellenőrzéseik során megismertek.¹⁴²

A szórakoztató zeneiparral azonban voltak esetek, amikor meggyűlt a baja a tanácsi rendszernek. A Hűvösvölgyi Népkert sörözőben például 1962-ben rendszeresen „kalapoztak” – ahogy a forrásunk fogalmaz – a tizenkét tagú fúvószenekar tagjai, amit rendszerellenesnek ítélt meg a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya, mert a szocialista erkölccsel nem volt

¹³⁶ BFL XXIII. 114. 171913/4 - XI - 1961

¹³⁷ BFL XXIII. 114. 171913/4 - XI - 1961

¹³⁸ BFL XXIII. 114. 171913/4 - XI - 1961

¹³⁹ BFL XXIII. 114. 171913/4 - XI - 1961

¹⁴⁰ BFL XXIII. 114. 173717 - XI - 1960

¹⁴¹ BFL XXIII. 114. 173717 - XI - 1960

¹⁴² BFL XXIII. 114. 173717 - XI - 1960

összeegyeztethető.¹⁴³ Ebben az esetben a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya felszólította a II. kerületi tanács hasonló osztályát, hogy tiltsák be a zenekart. A II. kerületi Népművelési Osztály hiába szólította föl a zenekar tagjait több alkalommal, nem tudták betiltani az együttest, emiatt a népkert üzletvezetőjét kétszáz forint bírságra ítélte a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya. Az eljárás során kiderült, hogy a zenekar tagjai még az OSZK engedélyével sem rendelkeztek.¹⁴⁴ A negatív események miatt 1960. szeptember 14-én Lakatos Éva, az Állami Hangverseny és Műsorigazgatóság vezetője a hatékonyabb ellenőrzések érdekében azt javasolta a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálynak, hogy az OSZK-t integrálják hozzájuk, ugyanis szerintük azért nem folyt igazán jó hatásfokkal az ellenőrzés, mert nem volt megfelelő a szakmai gárda az OSZK-nál, és ez ügyben a szaktárca miniszterének utasítását kérte.¹⁴⁵ Érvként azt hozta föl, hogy a Művelődésügyi Minisztériumnak ez nem jelentett volna többletkiadást, mert az OSZK-nak voltak saját bevételei, és a Belkereskedelmi Minisztériumtól úgyszintén kaptak támogatást.¹⁴⁶ Az ellenőrzés egyébként a tanácsi rendszeren belül mindkét irányban hatott, azaz a helyi, kerületi szervek jelentést tettek a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálynak, ez utóbbi azonban koordinálhatott akár közvetlenül is könnyűzenei eseményeket, tapasztalatokat szerezve a helyi viszonyokról. A XVII. kerületi Népművelési Osztály jelentésében például megállapította, hogy kulturális életükben előrelépés történt, a műsoros előadásokat és a táncrendezvényeket havi lebontásban előre tudták tervezni, és a propaganda kérdését megoldották az egy hónapos programokat tartalmazó plakátokkal.¹⁴⁷

A tánciskolák és a vendéglátóipar könnyűzenei tevékenysége mellett a művelődési otthonok jelenthették a társadalmi élet színterét a fiataloknak, ahol a tánczenekarok kifejthették működésüket. Ezek az intézmények a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálynak ellenőrzése alatt álltak a kerületi népművelési csoportokon keresztül, amit a Kádár-rendszerben 1960-ban fogalmazták meg.¹⁴⁸ A fővárosiak nemtetszésüket fogalmazták meg annak kapcsán, hogy az egyes művelődési házak zenekarainak külföldi vendégszereplése körül azokban az években nagy bizonytalanság uralkodott a gyakorlatban, holott az akkori szabályozás egyértelműen kimondta, hogy a szocialista országokba a kulturális egyezmények keretében lehetett csak kimenni koncertezni, ezenkívül a szerepléseket a Művelődésügyi

¹⁴³ BFL XXIII. 114. 171485/2 - XI - 1962

¹⁴⁴ BFL XXIII. 114. 171485/2 - XI - 1962

¹⁴⁵ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁴⁶ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁴⁷ BFL XXIII. 114. 172615 - XI - 1961

¹⁴⁸ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

Minisztérium engedélyéhez kötötték.¹⁴⁹ A kerületi népművelési csoportoknak ennek fényében kellett jelenteni 1960. december 10-ig, hogy volt-e olyan zenekar a területükön, amely külföldre színvonalas produkcióval tudott kiutazni.¹⁵⁰ A belföldi tánczenei életet hasonlóképpen szabályozták, kizárólag olyan zenekarok léphettek fel a művelődési házakban, amelyeknek volt OSZK közvetítőlapja, azaz a pártállami szerv engedélyezte működésüket, és ezt bármelyik táncos mulatságon elkérhették a zenekartól az ellenőrző szervek.¹⁵¹ Az OSZK engedélye azonban szükséges, de még nem elégséges feltétele volt a fellépésnek, ugyanis a külföldi és ismert hazai előadók dalainak eljátszása után jogdíjat kellett fizetnie a zenekarnak, az erről szóló nyugtát pedig be kellett mutatni a kerületi tanácsnál.¹⁵² Mindez természetesen csak a profi zenekarokra vonatkozott, az amatőrök viszont nem fogadhattak el pénzt a fellépésükért, valamint a rendező szervnek hitelt érdemlően írásban kellett tanúsítani, hogy valóban térítésmentesen játszott az együttes. Mindezek az intézkedések az 1/1959-es művelődésügyi miniszteri rendelet¹⁵³ foganatosításai voltak.¹⁵⁴ A B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya problémaként említette, hogy a profi zenészek nem az OSZK-n és a tanácsokon keresztül, hanem ezeket az intézményeket megkerülve vállalták a fellépéseket, míg az amatőrök pénzt kértek a szereplésükért, aminek minél előbbi megszüntetését, és szigorú ellenintézkedések megtételét követelték.¹⁵⁵

A művelődési házak jobb felügyeletének érdekében úgynevezett bázis művelődési házakat hoztak létre, amelyek az állampárti megfogalmazás szerint kerületi szinten tanácsadói feladatokat láttak el. A gyakorlatban ezekben az intézményekben a szocialista kultúrpolitika legelkötelezettebb résztvevői szerepeltek, és általában szakszervezeti fenntartásban álltak, ilyenek voltak a XIX. kerületben a Vörös Csillag Traktorgyár és a XIX. kerületben a Csepel Vasmű művelődési házai, valamint a XX. Kerületi Vasas Művelődési Ház.¹⁵⁶ A várt eredményeket azonban nyilvánvalóan ők is csak a tanácsi szakcsoportokkal együttműködve érheték el. Ugyanilyen, a szocialista befolyást segítő, és a politikai, kulturális nevelést célzó tényező volt a társadalmi vezetőségek létrehozása jószerével minden művelődési ház élére. 1960-ban a IV. Kerületi Tanács V.B. Népművelési Csoportja beszámolt a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálynak, hogy a Ságvári Endre Művelődési Otthonuk és az ifjúsági házuk

¹⁴⁹ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁵⁰ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁵¹ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁵² BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁵³ *Művelődésügyi Közöny*. III. évf. 1. sz. 1959. január 1. 2-3. o.

¹⁵⁴ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁵⁵ BFL XXIII. 114. 173253 - XI - 1960

¹⁵⁶ BFL XXIII. 114. 171474 - XI - 1961

számára megszervezték a társadalmi vezetőséget.¹⁵⁷ A bizottságban szerepelt a Hazafias Népfront, a Nőtanács, a kerületi tanács népművelési állandó bizottságának egy-egy képviselője, valamint két pedagógus és egy fotóművész.¹⁵⁸ A személyi összetételből kitűnik, hogy a kommunista helyi vezetés szorosan figyelte a könnyűzenei eseményeket, és ha úgy látta rendjén valónak, beleszólt alakulásukba. Ugyanígy a III. kerületben is alakult társadalmi bizottság a József Attila és a Maxim Gorkij Művelődési Otthonokban, amely negyedévente hívta össze gyűléseit, megvitatni a közelmúlt és a közeljövő eseményeinek tanulságait.¹⁵⁹ A Metró Kultúrotthon, amely a későbbiekben az egyik leghíresebb magyar beatzenekarnak, a Sztevanovity Zorán által vezetett Metró együttesnek adott otthont, 1960-ban a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának írott levelében arról tájékoztatta az illetékeseket, hogy számukra az MSZMP kulturális irányelvei a mérvadóak, ezért kulturális bizottságukban „*a mozgalmi múlttal rendelkezők kapnak helyet*”.¹⁶⁰

Kritika mindezzel együtt elegendő akadt a művelődési otthonokat illetően, amelyeket a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya fogalmazott meg, és szükség esetén megkövetelte a kellő intézkedéseket. Ilyen esetről számoltak be 1961. február 18-án a SZOT Kultúrotthonában lezajlott Holéczy együttes koncertjéről. A hatvanas évek elején ez a zenekar a népszerűsége csúcsán volt, a fővárosiak szakigazgatási szerve azonban meglehetősen elmarasztaló kritikával illette őket, mondván, hogy nem voltak eléggé melodikusak a számaik, nem volt jó a humoruk, és a közönség kevésbé ismerte szerzeményeiket.¹⁶¹ Ez utóbbi megjegyzés nyilvánvaló csúsztatás, hiszen a kor szintjén ez a zenekar nagyon sok rajongót tudhatott magáénak, a humorukkal pedig azért lehetett baj, mert nem a megszokott, és a hatalom által ellenőrzött klisékkel álltak elő a zenészek. Az ötvenes évek szanzonokhoz szokott fülei számára azonban a Holéczy együttes koncertje maga volt a nyílt rendbontás. A szervező ORIT szintén elmarasztalták a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya részéről, mert a szocialista munkafegyelemmel merőben ellentétes volt nem csak a Holéczy együttes működése, de az is, hogy Kovács Erzsi művésznő azért maradt távol a SZOT-esttől, mert egy másik helyen – a szintén állami felügyelet alatt álló Magyar Televízióban – több fellépti díjat kapott.¹⁶²

A szocialista embereszmény propagálása más tekintetben ugyancsak megmutatkozott. A már említett Metró Kultúrotthon a hatvanas évek elején nem működött teljes kihasználtsággal, ezért az ELTE KISZ-titkára kérte őket, hogy adjanak az egyetemistáknak

¹⁵⁷ BFL XXIII. 114. 170681/2 - XI - 1960

¹⁵⁸ BFL XXIII. 114. 170681/2 - XI - 1960

¹⁵⁹ BFL XXIII. 114. 170651 - XI - 1960

¹⁶⁰ BFL XXIII. 114. 171279 - XI - 1960

¹⁶¹ BFL XXIII. 114. 170745 - XI - 1961

¹⁶² BFL XXIII. 114. 170745 - XI - 1961

helyet egy egyetemi klub erejéig. Kérelmét mereven visszautasították, arra hivatkozva, hogy a klub az építőmunkásoké.¹⁶³ Valóban, az intézmény fenntartója a Közlekedési Építőipari Vállalat volt, de még a gesztusgyakorlás szintjén sem voltak hajlandóak együttműködni az értelmiségiekkel, ami mindamelllett beleillett az akkori kultúrpolitikába, hiszen a munkás-paraszt szövetség fontosságát hirdette leginkább a pártállam. Ennek visszhangszerű lenyomata figyelhető meg Józsa Ödön, a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya helyettes osztályvezetőjének Fajkos Aladárnéhoz, a B.F.T.V.B. titkárának írott 1962-es levelében, amelyben leszögezte, hogy művelődéspolitikai irányelveik az MSZMP irányelvein és a *Munkásosztállyal kapcsolatos egyes feladatokról* című MSZMP-határozaton nyugodtak, valamint sietve igyekezett hozzátenni, hogy a komolyzenei koncerteknek öröndetes módon növekedett a számuk.¹⁶⁴ Ebből jól látszik, hogy az MSZMP nemcsak alapelveivel, de pártkatonáival is jelentős mértékben jelen volt a zenei élet irányításában. Ilyen megnyilatkozások közül kiemelhető még a Pedagógiai Szakszervezet Hága Máriának, a B.F.T.V.B. Népművelődési Osztályának zenei főelőadójához írt levele, melyben beszámoltak az Ifjú zenebarátok klubja nevű szervezet megalakulásáról.¹⁶⁵ A kezdeményezés egyértelműen a tánczene térhódítására volt válasz, mert kifejezetten a komolyzene támogatását emelték ki.¹⁶⁶ A B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya a Művelődésügyi Minisztériumon keresztül kért helyreigazítást Bajor Nagy Ernőtől, a *Hétfői Hírek* kulturális rovatvezetőjétől, mert előzőleg negatív hangnemben írtak a kezdeményezésről.¹⁶⁷ A kárpótlás sem váratott magára sokáig az Ifjú zenebarátok számára: 1962-ben a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya Moharos József osztályvezető kezdeményezésére jutalomban részesítette őket a komolyzene terén kifejtett tevékenységükért, amit Gyalmos János a B.F.T.V.B. elnökhelyettese ellátott kézjeggyel.¹⁶⁸ Ebben az időszakban azonban a könnyűzenei élet képviselőinek ilyen szintű elismeréséről még korántsem volt szó, néhány évet várni kellett arra, hogy a puha diktatúra a könnyebb műfaj egyes zenészeiben meglássa a lehetőséget a szocialista tábor védelmére az imperialista terjeszkedés ellen. Ilyen próbálkozás volt Dinnyés Józsefnek¹⁶⁹ és társainak a bevonása a kommunista propagandába, hiszen a hatvanas évek második felében a pol-beat mozgalom a békét hirdette, amit egyértelmű hidegháború- és imperializmus-ellenes állásfoglalásként értelmezett a kommunista puha diktatúra.

¹⁶³ BFL XXIII. 114. 171279 - XI - 1960

¹⁶⁴ BFL XXIII. 114. 171567 - XI - 1962

¹⁶⁵ BFL XXIII. 114. 172144 - XI - 1960

¹⁶⁶ BFL XXIII. 114. 172144 - XI - 1960

¹⁶⁷ BFL XXIII. 114. 172144 - XI - 1960

¹⁶⁸ BFL XXIII. 114. 171198 - XI - 1962

¹⁶⁹ Dinnyés Józsefről részletesen: Sebők János: *A daltulajdonos*. Budapest, 1988. Múzsák Kiadó.

A részben a művelődési házakban működő klubmozgalomban – ami úgyszintén jelentős helyszíne volt az éppen éledő beatzenekaroknak – természetesen részt kért magának a kommunista hatalom. Ennek keretében klubvezetői tanfolyamot hirdetett meg a Népművelési Intézet kezdeményezésére a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya a fővárosi kultúrházak vezetői és alkalmazottai számára, amelyen mindössze hat fő vehetett részt, tehát igen nagy kitüntetést jelentett az ezen való részvétel.¹⁷⁰ Ebben az időszakban a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) is kért számadatokat a különböző művelődési házaktól a látogatottságot és annak műfaji megoszlását illetően, de kielégítő választ nem kaptak, amit nehezményeztek a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának írott levelükben.¹⁷¹ Ebben a dokumentumban megállapították, hogy a tanácsok kellőképpen ellenőrizték ezeket a közművelődési intézményeket, de még ők sem tudták rávenni ezeket, hogy naprakész statisztikát vezessenek forgalmukról.¹⁷² Ebből azt kell meglátnunk, hogy egy elméletileg független szervezet, mint a KSH, a pártállami rendszer szolgálatába állította intézményrendszerének adatgyűjtő szolgáltatásait, igyekezett minél jobban tájékozódni és tájékoztatást adni az államnak a kulturális élet ezen szegmensében.

Érdekes intermezzo a művelődési házak hatvanas évek-beli történetében az a kérelem, amelyet 1962-ben Koncz Zsuzsa, Gergely Ági, Hacki Tamás, egy név nélküli tánczenekar és még jó néhány fiatal művész írt a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának színházi csoportjához, hogy számukra további fellépéseket biztosítsanak, mert nem szeretnék tevékenységüket abbahagyni a *Ki mit tud?* tehetségkutató televíziós verseny lezárulta után.¹⁷³ Az esetnek több konzekvenciája is van az utókor számára. Nem tudni, tájékozatlanságból vagy kényszerpályás megoldásból (ottani személyes kapcsolatok) fakadóan írtak Koncz Zsuzsáék a színházi csoportnak, mindenesetre elgondolkodtató tény, hogy a könnyűzenészek a színházi élet résztvevőivel kerültek egyazon megítélés alá. Annyira marginálisnak tekintette ugyanis a hatalom a könnyűzenei szereplőket, hogy nem szerveztek számukra külön csoportot a tanácsnál. Előfordulhat, hogy a szárnyait bontogató beatmozgalommal való pártállami ellenérzést reagálták le úgy a fiatal zenészek, hogy elébe mentek az eseményeknek, és ilyen formában kérték további nyilvános szerepléseik engedélyezését.

A művelődési házak mellett szezonális jelleggel szolgáltak a könnyűzenei élet színteréül a szabadtéri színpadok. Ezek közül a Budai Ifjúsági Park emelkedik ki, amely viszont annyira kiterjedt tevékenységet folytatott a könnyűzenei élet területén, hogy disszertációmban nem vállalkozhattam működésének teljes körű bemutatására. Ahogy a

¹⁷⁰ BFL XXIII. 114. 172168 - XI - 1962

¹⁷¹ BFL XXIII. 114. 173717 - XI - 1960

¹⁷² BFL XXIII. 114. 173717 - XI - 1960

¹⁷³ BFL XXIII. 114. 171777 - XI - 1962

művelődési házaknak, úgy a szabadtéri színpadoknak szintén volt jelentési kötelezettsége a tanácsi rendszerben, amely információkat a kerületi tanácsok szakigazgatási szervei adták be bizonyos, nem teljesen szabályos időközönként a főváros Népművelési Osztályának. Így tett a Budapest XIX. Kerületi Tanács Népművelési Osztálya is, amikor 1961-ben a Petőfi Parkszínpad tevékenységéről számolt be.¹⁷⁴ Ebben leírták, hogy a nyári évad során tizenhat előadást tartottak, ebből két komolyzenei és egy könnyűzenei koncert volt, ez utóbbit az ORI szervezte. Sajnálkozva jegyezték azonban meg, hogy a magyarországi közízlés még hagyott némi kívánnivalót maga után, mert a komolyzenei hangversenyre nem volt megfelelő számú érdeklődés, míg a könnyűzenei esten teltház volt.¹⁷⁵ Ez a jelentés alátámasztja a hatvanas évek első felének hivatalos kultúrpolitikáját, miszerint az igazán magasrendű művészet a zenei életben belül a komolyzene volt, a szórakoztatásra hivatott tánczene csak alárendelt szerepet játszhatott. Hasonló következtetést vonhatunk le a Városmajori Szabadtéri Színpad 1961-es nyári programjának végrehajtásáról szóló XII. kerületi tanácsi jelentésből, amelyben szinte mentegetőzve írták, hogy a közönség igénye igen erős volt a könnyűzene iránt.¹⁷⁶ Ahogy megemlítették, három könnyű-, és hat komolyzenei programot indítottak be abban az évben, de előbbieket színvonala meglehetősen nagy kontrasztot mutatott az utóbbiak javára. Szerintük nem volt kellő színvonalú a könnyűzenei kínálat, pedig ők igyekeztek a legnívósabb produkciókat színpadukra vinni, így abban az évben szonnelőadókat és a Magyar Rádió és Televízió Zsoldos Imre által vezényelt zenekarát hívták meg.¹⁷⁷ Ugyancsak a fenti két esetre emlékeztet a XI. kerületi tanácsnak a B.F.T.V.B. Népművelési Osztály számára tett jelentése, amelyben leírták, hogy a Bartók Színpadon az ORI nem látta el maradéktalanul a feladatát, mert kicsi volt a választék a jó minőségű könnyűzenei műsorokban – ebben az esetben Lehár operetteket értettek ez alatt –, pedig a párt és a kormány tekintélyes képviselői is megtisztelték jelenlétükkel néhány előadásukat.¹⁷⁸ Talán ebben az esetben kultúrpolitikai villongásról beszélhetünk, mert egy közigazgatási szerv, a XI. kerületi tanács igyekezett a felelősséget áthárítani egy másik szervezetre, az ORI-ra. Ennek lényege pedig abban állt, amely miatt már a XII. kerületi és a XIX. kerületi tanács is szabadkozott: túl kevés volt a könnyűzene a szabadtéri színpad repertoárján, és ami szerepelt, az sem volt megfelelő színvonalú, nem illett bele a szocialista kultúra fogalomkörébe, hiába emelkedett a látogatottsági mutató 34-ről 86 százalékra 1960-ról 1961-re.¹⁷⁹

¹⁷⁴ BFL XXIII. 114. 172661/2 - XI - 1961

¹⁷⁵ BFL XXIII. 114. 172661/2 - XI - 1961

¹⁷⁶ BFL XXIII. 114. 172662 - XI - 1961

¹⁷⁷ BFL XXIII. 114. 172662 - XI - 1961

¹⁷⁸ BFL XXIII. 114. 172736 - XI - 1961

¹⁷⁹ BFL XXIII. 114. 172736 - XI - 1961

Emiatt reformszándékkal különböző könnyűzenei szervezeti formák kialakításának kísérlete zajlott a minisztérium és a fővárosi tanács összefogásával, ami végül nem vezetett eredményre. 1957-ben például a kormányzat részéről könnyűzenének elkönyvelt népzeneét szerették volna integrálni a többi könnyűzenei műfajjal, ami kitűnik Pongrácz Kálmán fővárosi tanács V.B. elnök Mihályfi Ernő művelődésügyi miniszterhelyettesnek 1957. március 11-én írt leveléből. Ebben Könnyűzenei Hangverseny Irodának nevezte a Budapesti Hangverseny Iroda átalakításának ötletét. Ez utóbbi a Fővárosi Népi Zenekar beolvasztásával jött volna létre, ugyanis állami pénzt egyre kevesebbet kapott, így kényszerűségből inkább szerettek volna megpróbálkozni a szórakoztató zene szervezésével a népzene mellett. Ezzel sem a minisztérium zenei szakértői, sem az Országos Filharmónia nem értett egyet, így nem következett be az átszervezés.¹⁸⁰

I. 3. A könnyűzenei intézmények pártállami irányítása 1957-1963 között

A Kádár-rendszer monolit jellege megmutatkozott az intézményi struktúra kialakításában és irányításában. A könnyűzenei szervezetek legtöbbször hivatali szervezetek keretei között bonyolították az ügyeket, gazdasági személyes érdekek és kötődések hiányában nem egyszer kerékkötőivé váltak egy-egy műfaj elterjesztésének. Ennek magyarázata a piacgazdaság majdnem teljes és a fogyasztói társadalom részleges hiánya a könnyűzenei életben. Ilyen politikai-gazdasági-kulturális miliőben a könnyűzenei társadalom piac- és sikerorientált résztvevői nehezen érvényesülhettek, csak részeredményeket érhettek el a Nyugaton való ismertségre törekvés terén. Ehhez járult még több, tipikusan a szocialista blokk országaira jellemző hatalmi, államirányítási attitűd, ami tipikusan a kulturális szférát, ezen belül a könnyűzenei élet képviselőit érintette. Ezek közül a kötött devizagazdálkodást kell kiemelni, amely a külföldi menedzselési – vagy ahogy akkoriban fogalmaztak, impresszálsági – tevékenységet bénította meg mind a koncertszervezést, mind a lemezkiadást illetően, hiszen Nyugat-Európában, netán a tengerentúlon csak meghatározott mennyiségű pénzt lehetett elkölteni egy adott évben ezekre a célokra, ami legtöbbször kevésnek bizonyult hosszú távú eredmény felmutatására. A másik fontos, speciálisan a Vasfüggönytől keletre ismert, szinte már szokásjogként a Szovjetuniótól átvett metódus a kulturális vállalatok monopolhelyezete volt. Ez rányomta bélyegét minden könnyűzenei intézmény működésére, mert emiatt elsősorban nem a zenei teljesítmény lett a fontos, hanem az, hogy milyen volt a személyes kapcsolata egy-egy zenekarnak vagy szólistának a különböző intézmények

¹⁸⁰ MOL XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 8722-224/1957

vezetőivel, befolyásos potentátjaival. Ez a szinte a feudalizmusra emlékeztető személyi függési rendszer vezetett – a fent említett menedzselési problémákon túl – a kontraszelekcióhoz, ami részben magyarázatot ad a magyar zenészek külföldi sikertelenségére. Természetesen ezzel nem azt állítjuk, hogy az érvényesülésre kizárólag ez utóbbi nyomta rá bélyegét, de a sikerhez mindenképpen kellett a könnyűzenei intézmények vezetőivel való tökéletes viszony kialakítása.

A monopolhelyzet másik fontos, természetszerű velejárója a versenytárs nélküli vállalatok diktáló szerepe, mert amit ők nem fogadtak el terjeszthető zeneszámként, az nem kerülhetett nyilvánosságra. Talán az egyetlen kivétel ez alól az ORI helyzete, ugyanis, mint ahogy azt a későbbiekben láthatjuk, az ő hatáskörük nem tudott kiterjedni az egész magyar könnyűzenei életre, így koncertszervezés terén az egyéni, az állam által kevésbé ellenőrzött produkciók is napvilágra juthattak. A monopolhelyzetben lévő intézmények kötelességszerűen és szükségszerűen a cenzúra eszközét alkalmazták, ennek intenzitása attól függött, hogy mekkora közönséghez jutott el az általuk publikált zenemű. A szocialista táborban ugyanis nem az döntötte el, hogy mi kaphatott publicitást, hogy mekkora volt rá a kereslet, netán mekkora művészi értékkel bírt, hanem hogy mennyire felelt meg a kor kívánalmainak, azaz a szocialista művészeti eszmeiség kritériumainak. Itt érkeztünk a következő fontos tényezőhöz, ami a pártállami politikai rendszer sajátosságából fakadt: a párt és az állam hatalmát gyakorló résztvevők nyomásgyakorlásához, amellyel egyes zenekarokat felkaroltak és ideig-óráig vagy akár belföldön hosszabb ideig sztárrá avanszáltak, másokat pedig kirekesztettek a széleskörű nyilvánosságból. A rendszer fogaskerekeiként működő könnyűzenei intézményeket sorba vesszük a Kádár-rendszer minden egyes időszakában, így áttekintjük az 1957-1963 között történt legfontosabb eseményeket, véleménynyilvánításokat is. Disszertációm terjedelmi határai miatt azonban csak a három legjelentősebb és a könnyűzenéhez legközelebb álló intézmény (MHV, NKI, ORI) tevékenységét vizsgálom részletesen, a Magyar Rádió és Televízió, az Országos Szórakoztatózenei Központ, illetve a Táncdal és Sanzonbizottság működése előkerül a párt- és állami szervek intézkedései kapcsán.

Az MHV pártállami irányítása

A Magyar Hanglezgyártó Vállalatot, közismert rövidítésű nevén az MHV-t a 206/1951. sz. 1951. május 24-én kelt NT. (Népgazdasági Tanács) határozat hozta létre.¹⁸¹ Ennek bizalmas záradéka kétféle hanglezgyárat határozott meg: az első csoportba a „szocializmus építését szolgáló”, ezért államilag szubvencionált, a másodikba a normál adókulcsba eső hanglezmezek kerültek. A támogatást a mindenkori kulturális tárca költségvetésének terhére kellett megvalósítani. A préselést eleinte szovjet kézben lévő vállalat végezte, tehát kezdetben inkább kiadói joggal jött létre a 15 főt számláló MHV, célkitűzésként azonban megjelent az önálló magyar hanglezgyártás gondolata.

A Kádár-rendszerben szinte mindvégig monopolhelyzetet élvező vállalattal kapcsolatban az 1958. januárban tartott művelődésügyi minisztériumi ellenőrzés során Tihanyi Miklós revizor megállapította, hogy hat év alatt 2827 felvételt készítettek, a minőséggel a külföldiek – itt valószínűleg csak a szocialista országokra gondolt – meg voltak elégedve, és 1956-1957-ben készült ezeknek a felvételeknek arányait tekintve a nagy része (40 %). Ekkor még 48, 7 % komolyzene és 24, 1 % tánczene (a többi a mozgalmi dalok, népzene, operett között oszlott meg) volt a megjelentetett művek aránya. Az állami ellenőrök túlzottnak találták a tánczene mennyiségét, amit még a kereskedelemmel sem egyeztettek, amit szintén kellett volna szerintük. A kitételek között szerepelt, hogy ne legyen ízlésromboló vagy kultúrpolitikailag káros. A *Csokoládé* című slágert például ilyen okok miatt hiba volt 3 féle változatban is elkészíteni meglátásuk szerint, mert emiatt hiúsult meg Kodály és Bartók egyes műveinek felvétele. Túlzottnak tartották a könnyűzenei felvételek költségeit, mivel Fényes Szabolcs, Behár György dalainak hangszerelése és szalagra játsása többbe került, mint Bach C-dúr szonátájának Yehudi Menuhinval történő felvétele. Ez annak volt betudható, hogy túl sok zenésszel (30-40 fő) vették fel a tánczenét, és rengeteget költöttek hangszerelésre, közülük is kiemelte Tabányi Mihályt és Martiny Lajost (utóbbi a magyar rock and roll lemezek készítői között időrendben előkelő helyet foglalt el). Megállapította: „A lemezek műfaji megoszlása azt mutatja, hogy a gyártás a kultúrpolitikai feladatok sérelmére teljesen a szórakoztató lemezek felé tolódott el.” Mivel nagy volt a kereslet a könnyűzenei lemezekre, amiket esélyük sem volt kielégíteni, a revízió a szocializmust híven jellemző ötlettel állt elő: csökkentsék a tánczenei lemezek sokféleségét, így nagyobb lehetőségük lett volna ugyanabból a lemezből többet préselni, ráadásul a honoráriumkeretet ezzel lejjebb szoríthatták volna.¹⁸²

¹⁸¹ MOL XIX-A-19-b 28. d. 206/1951 (Népgazdasági Tanács ülések jegyzőkönyvei, előterjesztések, határozatok) és MOL M-KS 288. f. 33/1962 9. ö. e. 181-195. o.; *Magyar Kódex 6. Magyarok a XX. században. Magyarország művelődéstörténete 1918-2000.* főszerk.: Szentpéteri József. Budapest, 2001. Kossuth Kiadó. 228. o. (a továbbiakban MK)

¹⁸² MOL XIX-I-4-c 9. d. 488066-VI/1958 (Művelődésügyi Minisztérium Ellenőrzési Főosztály)

Az MHV-hoz nem csak a minisztériumból jöttek ellenőrizni, hanem az MHV igazgatója, Fehérvári Jenő is beszámolt többek között Aczélnak a működésükről. A hanglemezek terjesztését a KERAVILL-nál nem tartotta szakszerűnek, javaslata szerint csak akkor árusítsanak ebben a hálózatban lemezeket, ha az adott településen nem volt könyvesbolt, bár itt sem volt a könnyűzenéhez értő, szakképzett eladó gárda. Utóbbiakat viszont alkalmasnak tartotta a kultúrpolitikát szolgáló zenei művek propagálására. A KGST országainak segítségét szorgalmazta Aczélnak, amelynek keretében 30 ezer darab lemezt még elő lehetett volna állítani meglátása szerint, ugyanis a hanglemez az egész térségben hiánycikk volt. Éppen ezért szükségesnek tartotta, hogy *„Ha nem akarunk megrekedni a tánc – és operettlemezeknél, ezeknél a könnyen gyártható tömegcikkeknél, hanem súlyt helyezünk arra, hogy kultúrforradalmunknak, a tömegek színvonalas szórakozásának kedvelt eszköze, a hanglemez az üzletekben bő választékban álljon a vásárlók rendelkezésére és az export igényeknek is meg tudjunk felelni, úgy a megtörtént profilrendezés után továbbmenőleg foglalkozni kell a hanglemezgyártás fejlesztésének kérdésével.”* A hanglemezgyártás fejlesztését természetesen a 3, majd az 5 éves tervek keretébe illesztette az igazgató.¹⁸³ Érdekes, de jellemző momentum, hogy a hatalom képviselői magas szintűnek látták az MHV műszaki fejlettségét, a zenészek viszont nem. A fejlesztés érdekében 1959. január 1-től a Művelődésügyi és a Kohó- és Gépipari Minisztérium megállapodása alapján a Kábelgyár licence-díj fejében az MHV által készített hangfelvételekből lemezeket készített, majd azokat saját maga adta el a nagykereskedelmi vállalatoknak. A terjesztést viszont akadályozta, hogy a lemezjátszók gyártása elmaradt a tervezettől - vetette fel Jakab Pál, a Művelődésügyi Minisztérium Pénzügyi és Szervezési Osztályának megbízott vezetője 1962. január 2-án.¹⁸⁴ Ez a működési mechanizmus nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert még széttagoltabbá tette a lemezgyártást – komolyzeneszerzők is felemelték ez ellen a hangjukat – és kiélezte az egyes szereplők közötti ellentéteket, de a felvételek repertoárját végső soron alakilag mindig a Színházi és Zenei Főigazgatóság, később a minisztérium Zenei és Táncművészeti Főosztálya engedélyezte, tehát nem engedte ki saját kezéből más minisztériumnak. A könnyűzene egyes ágainak terjesztését ekkortól már gazdasági érdekekből kiindulva elfogadták, mert a tapasztalatok előrehaladtával technikai igényüket lejjebb tudták szorítani, a közönségnek pedig jobban el lehetett adni.¹⁸⁵ Sára Tibor, a Magyar Zeneművészek Szövetségének részéről ezzel összefüggésben panaszkodott a párt TKO-nak, hogy a komolyzene sokkal kevésbé volt keresett, mint a könnyűzene. Összehasonlításként hozta, hogy míg Bartók zongoraművéből, a

¹⁸³ MOL XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ö. e. 2198/1958

¹⁸⁴ MOL M-KS 288. f. 33/1960 41. d. 94088-VI/1961

¹⁸⁵ MOL XIX-I-4-aaa 20. d. 122088-VI/1959

Kolindák-ból 300 darab került forgalomba és javarészt azokat sem adták el, addig a *Pancsoló kislány* című slágerből 95 ezer fogyott.¹⁸⁶

Az MHV könnyűzenei politikáját egyértelműen meghatározta az MSZMP TKO, amelyből kitűnik a gondos odafigyelés, a ráhatás a megjelentetendő művek tekintetében, természetesen kizárólag a pártállami irányítás érdekeinek a figyelembe vételével. Fehérvári Jenő igazgató 1961. októberi jelentéséből egyértelműen kiderül a könnyűzene alsóbbrendűségének hirdetése: „*Könnyűzenei felvételeink kiválogatása komoly gondot jelent. Ebben a műfajban rendkívül nehéz olyan színvonalat biztosítani, ami hiánytalanul megfelel a kultúrpolitikai szempontoknak. Tánczenei és magyar nóta felvételeink anyagát a Tánczene és Magyar nóta Bizottság (helyesen: Táncdal és Sanzonbizottság, illetve Magyar Nóta és Műdal Bizottság – Cs. B.) által engedélyezett művekből állítjuk össze.*” A könnyűzenei művek szelektálásában a Zeneműkiadó Vállalatra is számított az MHV annyiban, hogy az általuk már kiadott darabokról igyekeztek felvételeket készíteni, sőt az MHV éves felvételi terveit a Zeneműkiadó Vállalat megkapta és véleményezte. Fehérvári Jenő elismerte, hogy a vállalat fenntartásának anyagi alapja a tánczenei művek forgalmazása volt, és bár fenntartásait megfogalmazta velük szemben, azt azért elismerte, hogy felvételeik színvonala sok fejlődést mutatott. Ugyanakkor nehezményezte, hogy a hivatalos kultúrpolitikával ellentétben a KERAVILL Vállalat a könnyűzenére helyezte a hangsúlyt a lemezek terjesztésében, mert ezeket könnyebb volt eladni.¹⁸⁷

Az 1962-es revízió során Tihanyi Miklós számba vette a leginkább foglalkoztatott tánczene előadókat – Záray, Vámosi, Németh Lehel – és zenekarvezetőket: Behár György, Körmendi Vilmos, Tabányi Mihály. A tényeket elferdítve szerinte indokolatlan volt ennyi felvételt készíteni velük, mert nem volt rájuk kereslet, ráadásul a stúdióidőből túl sokat használtak a komolyzenészekkel összevetve, mert nem voltak kellőképpen fegyelmezettek, ugyanis sokszor hónapokkal később vették fel velük a számaikat. Olyan táncdalokat is lemezre vettek a szűkös kapacitás ellenére, amelyeket a Szerzői Jogvédő Hivatal adatai alapján se a rádióban, se a szórakozóhelyeken nem játszottak, például a *Nem tagadom* és a *Szalmaláng* című dalokat. Hiányolta a jelentés az újdonságjegyzéket, ami alapvető feltétele lett volna az árusításnak. A táncdalok címeinek ötlettelenségét felrótták (pl. *Veréb a fán*), ami miatt nem lehetett sikeres a lemezeladás a könnyűműfajban. Úgy látszik ez a sikertelenség meglehetősen fejtörést okozott a hatalom felsőbb berkeiben, mert Ilku Pál művelődésügyi

¹⁸⁶ MOL M-KS 288. f. 33/1960 15. ö. e. 219-240. o.

¹⁸⁷ MOL M-KS 288. f. 33/1962 9. ö. e. 181-195. o.

miniszternek is írt a leülepedés, azaz az eladatlan példányok felhalmozódása ügyében 1963. január 28-án a minisztérium Revizori Osztályának vezetője, Balázs István.¹⁸⁸

Az NKI pártállami irányítása

A könnyűzenei előadók külföldi szerepeltetéséért volt felelős az NKI, amelynek jogelődje Állami Koncert Igazgatóság néven tevékenykedett. A minisztériumban 1957. október 8-án Köpeczi Béláné foglalta össze Aczél számára az intézmény legfontosabb feladatait. Ennek a szervezetnek a létrehozására indoklása szerint a túlzott bürokrácia kikerülése miatt volt szükség, mert előzőleg ezt a munkát a minisztérium emberei végezték, akik nemigen értettek az impresszáláshoz, és íróasztal mellől, levelezés útján gondolták ezt a feladatot megoldani. Bár a bürokrácia jelensége ezután is megmaradt, alacsonyabb, intézményi szintre helyeződött, és ezen a területen a korábbihoz képest némileg mégis javult a helyzet, hiszen a külföldi kiutazásokkal valóban közelebbi kapcsolatot tudtak kialakítani akár a nyugati zenei élettel is. Megállapították, hogy miniszter-helyettesi értekezlet ne foglalkozzon a továbbiakban a külföldi szereplésekkel, és a koncertszervező intézménynek jogot kellett kapnia arra, hogy döntsön a külföldre szerződött művészek és együttesek kiküldéséről. Ebbe beleszólási joga volt a minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályának mind politikailag, mind szakmai vonalon. Egy lista felállítását szorgalmazta Köpecziné, amelyben a disszidálásra hajlamos zenészek névsorát állították össze. Erre fel lehetett kerülni a későbbiekben is, és állítása szerint ki lehetett kerülni onnan. A kiutazási kérelmet a kulturális tárca illetékes osztálya továbbította a Belügyminisztérium képviselőjéhez, majd ezután került sor az útlevelek kiállítására, amit a későbbi NKI útlevélosztályával közösen készítettek el.

A szervezetnek tehát nem csak ellenőrző, hanem operatív szerepe is lett. Utóbbi alatt az impresszálás kezdeményező, irányító és lebonyolító feladatainak összességét kell érteni.¹⁸⁹ A Nemzetközi Koncert Igazgatóság szervezeti önállóságának kiépítésében nagy lépés volt, amikor 1958. augusztus 1-től a Kulturális Kapcsolatok Intézetének kikapcsolásával intézhette az útlevelügyeket, ahogy arról Aczél Györgyöt Szarka Károly külügyminiszter-helyettes tudósította. Ehhez kellett a Művelődésügyi Minisztérium és a Belügyminisztérium együttes hozzájárulása. A művészek kiutazásához azonban ezek után is szükség volt a kulturális tárca kiutazási bizottságának engedélyére, amely 2 hetente ülésezett.¹⁹⁰ A Külföldi Impresszáló

¹⁸⁸ MOL M-KS 288. f. 33/1962 44. d. 94088-VI-1962

¹⁸⁹ MOL XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ő. e.

¹⁹⁰ MOL XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ő. e. 1019/1958

Irodaként is emlegetett szervezet 1960. július 1-én vette fel a Nemzetközi Koncert Igazgatóság nevet, ténylegesen azonban csak 1961. január 1-től végzett önálló tevékenységet.¹⁹¹ Ez azonban nehézkesen indult a rutin nélküli állománynak, ahogy azt Marton Károly igazgató 1961 decemberében megállapította. További nehézséget jelentett az irodahelyiségek túlszűfoaltsága, ami a munkavégzésüket gátolta, egy szobában ugyanis egyszerre többekkel tárgyaltak. A kultúrpolitika szerinte csak az eredményeket várta tőlük, a munkakörülményeket már nem biztosította (ugyanakkor Mercedesük volt). Bevételeikből viszont már ekkor 68 %-kal részesült a könnyűzene, ennek ellenére az NKI a szórakoztatózenei tevékenységét mindössze 11 sorban foglalta össze a KB TKO-nak küldött 24 oldalas jelentésében. Ebben kiemelte, hogy leginkább a baráti országokból kellett volna ennek a műfajnak a magyarországi importigényét kielégíteni. Nyugatról ebben az időszakban maximum 1-2 művészt terveztek meghívni. A vendéglátóipari zenészekkel ugyanakkor igyekeztek a hazai devizaforrásokat gyarapítani az ekkori beszámoló szerint.¹⁹²

Az ORI pártállami irányítása

Az Országos Rendező Irodát (ORI) 1958-ban hozta létre a Művelődésügyi Minisztérium a belföldi könnyűzenei előadások szervezésére. Az Állami Hangverseny- és Műsorigazgatóság fennhatósága alatt korábban is működött az ORI az Országos Filharmóniával és a Nemzetközi Koncertigazgatósággal együtt. 1957-ben vetődött fel a minisztériumban a 3 szervezetet különválasztásának gondolata, mert saját bevallásuk szerint átláthatatlan volt a működésük. A változtatást kis hatékonyságuk miatt kellett végbe vinni, a költségvetésből ugyanis folyamatosan póthitelekre volt szükségük. Ezen okokból fakadóan Aczél György értekezletet hívott össze 1957. november 8-án az érintettek bevonásával. Itt kész tények elé állította a „tárgyaló” feleket a szervezeti különválasztásról, amelynek írásos nyoma 1958. január 3-án látott napvilágot a 3/1958 (I. 3.) számú törvényerejű rendelettel.¹⁹³ Ennek következtében az ORI hivatalosan 1958. február 1-én alakult meg, bár teljes önállóságukat az 1964. december 31-én kelt 2035/1964. számú művelődésügyi miniszteri rendelettel nyerték el, amikor feloszlatták az Állami Hangverseny- és Műsorigazgatóságot.¹⁹⁴ Nyereségüket¹⁹⁵ a Kulturális Alapba fizették be, amelyet szétosztottak az arra rászoruló

¹⁹¹ MOL XIX-I-4-c 42. d. 94117-VI-1961

¹⁹² MOL M-KS 288. f. 33/1961 16. ö. e. 20. o.

¹⁹³ *Magyar Közlöny*. XIII. évf. 1. sz. 1958. január 3. 17. o.

¹⁹⁴ MOL XIX-I-4-c 131. d. ORI-iratok

¹⁹⁵ Az ORI nyeresége rövid időn belül jelentős lett, mert koncertjeik irányában nagy érdeklődés mutatkozott, ugyanakkor nem kellett beruházniuk hangszerekbe, műszaki felszerelésekbe, mert ezeket a zenekaroknak

komolyzeneszerzők között. Működésük során szem előtt kellett tartaniuk a szocialista kultúra alapeszméit, amelyeket a pártkongresszusok és a KB 1958-ban kiadott művelődéspolitikai irányelvei határoztak meg, ennek alapján kellett megválogatniuk, kiket léptettek fel, mely műfajokat karolták fel. Ennek eldöntésére az ORI-n belül az Ellenőrzési Osztály volt hivatott, amely működési szabályzata alapján felügyelte a művészeti tevékenységet, céllenőrzéseket tarthattak a koncerteken, konkrét esetekben pedig a vizsgálati eljárásokban is részt vettek.¹⁹⁶ Az ORI-nak szintén beszámolási kötelezettsége volt egyrészt a hivatalos, üzemeltetői jogokat gyakorló Művelődésügyi Minisztérium felé, másrészt a párt különböző szervei is bármikor kérhettek tőlük információkat, melynek során saját 5 éves illetve éves tervük teljesítéséről nyújtották át beszámolóikat.

Az ORI igazgatója, Lakatos Éva Aczélnak 1958. június 23-án készített feljegyzést az ORI munkájáról, a korábbinál sokkal tudatosabbnak beállítva munkájukat. A 9 oldalas beszámoló alig fél oldalon foglalkozott a könnyűzenével, hiszen ekkor még ezen kívül nagy hangsúlyt helyeztek a zenei és irodalmi vegyes műsorokra, az esztrádra és a meseszínházra. A tánczenei hangversenyekről szólva elismerte, hogy *„A tánczene kedvelők hatalmas tábora igényli ezt a műsortípust.”* Változásként akarták bevezetni, hogy többségében magyar szerzők darabjait vigyék színpadra, mert a külföldiek ekkor 80%-ban képviseltették magukat, akiknek döntő részben jogdíj gyanánt valutát kellett fizetni. A kemény kéz politikája megmutatkozott elképzeléseik között a könnyűzenével kapcsolatban: *„Számúzzuk hangversenydobogóinkról a hevenyészett összeállításban meghangszerelt anyag nélkül dolgozó, zajos hatásokra törekvő zenekarokat. Nem adunk pódiumot a vendéglátóipari előadó-stílusban tevékenykedő énekeseknek.”* Ugyanakkor a pozitív értelemben vett spontaneitást célul tűzték ki, reagálva a közönség legújabb igényeire, feltéve, ha azok megfeleltek a kommunizmus kultúrpolitikai kívánalmainak: *„Az egyes hangversenyek részletes tervét előre nem dolgozzuk ki. Az adott időszakban legnépszerűbb, vagy új szerződésekre leginkább alkalmas műsorokból állítjuk össze.”* Érdekes módon a rég letűnt stílusok közül a sanzont meg akarták újítani, pedig annak már 1945 előtt is volt divatja (talán az ekkor már megjelent Kovács Andor és Martiny Lajos által játszott rock and roll fékentartására, táborának megosztására, népszerűségének letörésére): *„Ezt az elhanyagolt műfajt a rádió könnyűzenei osztályával együttműködve szeretnénk feleleveníteni és továbbfejleszteni. Irodalmi hangú, de könnyed, szórakoztató versek és igényesebb könnyűzenét ott összeházasítani. Új művek alkotására megbízásokat adunk ki.”* Ugyancsak elképzeléseik között szerepelt, hogy az előadóművészeket, így a

magukkal kellett vinniük fellépéseikre. A cég a szervezésért viszont nem elhanyagolható rezsiköltséget számolt fel, a zenészek ezzel szemben fix fizetést kaptak. J. B. Sz. - S. J. 112. o.

¹⁹⁶ MOL XIX-I-4-c 131. d. ORI-iratok

táncdalénekesek legjelentősebbjeit az ORI karámjába kötik, amivel jelentős gázsösszeget takarítottak volna meg, ugyanakkor színpadi viselkedésüket jobban tudták volna felügyelni: „Így módunkban állana műsorszámait ellenőrizni, játéktílusukat kialakítani és további fejlődésüket biztosítani.” Ez az elgondolás teljesen beleilleszkedett a szocialista államapparátus kultúrpolitikai elképzeléseibe, az ORI pedig látszólag önként ajánlotta fel a cenzúra lehetőségét szervezetén keresztül. Arra persze nincs adatunk, mennyire származtak az igazgatónő gondolatai saját kútfejből, vagy mennyire játszott szerepet ennek a műsorpolitikának a meghirdetésében felülről jött állami vagy pártirányítás részéről bekövetkezett presszió. Azt azonban, hogy az ellenőrzést mind ideológiai, mind a kulturális színvonalat tekintve megfelelően – sokszor a későbbiekben túlzott mértékben – végrehajtották, azt a nagy számú, rajtuk keresztül történő letiltás, illetve a fellépés lehetőségének megvonása jelezte.¹⁹⁷

Az MSZMP KB TKO 1958. július 10-én foglalkozott tevékenységükkel. A könnyű műfaj országos szervező és ellenőrző intézménye meglehetősen nehezen indult útjára a pártállam szemszögéből, mert meg kellett küzdeniük a szocialista embertípustól messze álló sztárkultusszal, a gázsicsökkentés problémájával, valamint azt az új szemléletet is be szándékozták hozni, hogy a magánszervezésű produkciókat és a „szemetet”, ahogy a jelentés fogalmazott, megszüntessék. Ez utóbbi elképzelésük kudarcot vallott, mert a Kádár-rendszerben mindvégig voltak a könnyűzenében haknik és magánturnék, ami fölött az ORI kapacitáshiánya miatt a rendszer kénytelen volt szemet hunyni, holott elvileg büntetést szabhattak volna ki az ilyen koncertek szereplőivel és szervezőivel szemben. További problémaként értékelte a TKO a Horthy-korszak miatti, általuk elromlottnak vélt tömegízlést, valamint az ORI számára államilag előírt bevételi kötelezettséget, amit folyamatosan csökkenteni igyekeztek az állami koncertszervező iroda részéről, 1958-ban végül sikeresen, mert Antos István pénzügyminiszter 1,8 millió forinttal kevesebb célbevételt írt elő számukra. Az ORI legfontosabb feladatának a „rendes, megbízható elvtársakkal és pártonkívüliekkel” történő állománynövelést tartották, továbbá azt, hogy a menedzserek helyett kommunista érzelmű kultúrpropagandisták szervezzék a zenei programokat.¹⁹⁸

A művészek fizetését egy Besoroló Bizottság állapította meg, a legmagasabb kategória 2500, a legalacsonyabb 500 forint volt 1958-ban. A zeneművészek ORI-kategória listájáról jól kiolvasható a könnyűzenészek alárendelése a komolyzenészekkel szemben. Míg az utóbbi műfajban a karmesterek nem ritkán 5-600 forintos honoráriummal dolgoztak, de volt 1000

¹⁹⁷ MOL XIX-I-4-aaa 56. d. 81. ő. e.

¹⁹⁸ MOL M-KS 288. f. 33/1958 12. ő. e. 62-64. o.

forintos tiszteletdíjú is, addig a könnyűzenész karmesterek rendszerint 2-300 forintokért dolgoztak. A fizetéseket csak tervlapok alapján lehetett folyósítani, amit az ORI munkatársai töltöttek ki még a produkció megvalósulása előtt. Ennek a tervlapnak a hiányában nem lehetett kifizetni a művészeket. A kifizetések módozatait és az alkalmazottak szállás és rezsiköltségeit a 8715/1958. számú ORI-főkönyvelői utasítás tartalmazta. (Ugyanígy a rádióban elnöki utasítás szabályozta a jogdíjakat, szereplések honoráriumait. A kamaraegyüttesek tagjai például 2-400 forint között, míg a tánczenekarok tagjai maximumként 200 forintot kaptak, általában inkább 100 forint volt a tiszteletdíjuk a 3/1960. számú elnöki rendelet alapján. A táncdalok jogdíja 100-400 forint között mozgott, nagyjából a csaszuska kategóriájában, míg a műdalért 300-1000 forintot fizettek, de a tömegdalért is 200-500 forintot fizettek. Ugyanakkor hozzátehetjük, hogy a stúdióban próbálással töltött időt ugyanolyan arányban fizették ki a komoly- és a könnyűzeneszerzőknek, mindegyik kategóriában 100 %-ot adtak érte, igaz, hogy a komolyzenének sokkal magasabb volt az alapja, aminek következtében megkapták még egyszer ugyanazt a honoráriumot.¹⁹⁹)

Az alkalmi rendező szervek részére a Műsorigazgatóság titkársága adott ki engedélyt. A revízió nem értette, hogy a sikeres Holéczy zenekart miért nem az ORI szervezte továbbra is, azaz miért engedték meg nekik, hogy saját maguknak szervezzék a koncertjeiket. Azt azonban tudták, hogy a koncertet a zenészek így sokkal nyereségesebben szervezték meg a maguk számára. Azonban nem csak a fellépők, de az ORI-val kapcsolatban álló művelődési intézményi alkalmazottak személyi kérdéseinek eldöntésébe is a párt szólt bele helyi szinten. Erre bizonyíték a debreceni kirendeltség revizori jelentése, amely kijelentette, hogy „*A Párt Bizottságon (sic!), Városi Tanácson hosszú idő óta nyitott kérdés az üzemekben megfelelő munkáját hivatástudattal is végző kultúrfelelősök kiválasztása. Évek hosszú során át tapasztaltuk, hogy a kultúrfelelősök nem tartották első rendű kérdésnek a város kulturális rendezvényeinek üzemekben történő propagálását. Erről a tényről több esetben személyesen meggyőződött a Városi Párt Bizottság kultúrosa Tar László elvtárs, ki [...] személyes közbenjárásával igyekezett a kultúrfelelősök passzív magatartásán változtatni.*”²⁰⁰

1959. február 9-én szintén Lakatos Éva adott helyzetjelentést az MSZMP KB TKO-nak szervezetük működéséről, többek között a könnyűzene helyzetéről. Ebben az esetben szintén a párt művelődéspolitikai irányelveire hivatkozott zsinórmérték gyanánt. Az 1958-as esztendőt útkeresésnek minősítette 1958 nyaráig, hiszen ki kellett szorítaniuk – az ő szavaival – a „kultúrszemetet”, de a párt útmutatásai segítették őket a hivatalos kultúrpolitika

¹⁹⁹ MOL XIX-I-4-c 102. d. 1966. évi revízió. dosszié.

²⁰⁰ MOL XIX-I-4-c 7. d. 48051-VI./1958

elismertetésében, érvényesítésében: „Az 1958. év IV. negyedében már sikerült megvalósítanunk, hogy könnyűzenei rendezvényeinken csak az általunk jóváhagyott számok hangozzanak el, és ez egyben arra is biztosíték, hogy az ORI rendezvényekből mindinkább kiküszöböljük az ízléstelen vagy cinikus hangú műsorszámokat. [...] A könnyű esztrád műsorainknál a IV. negyedben már nagyjából elértük, hogy az e műfajt kedvelő tömegekre az ízlésnevelés eszközeivel hassunk. [...] Elértük ezt azzal az eszközzel is, hogy az utóbbi időben nem juttatjuk pódiumhoz a nekünk nem megfelelő stílusban játszó tánczenekarokat.” Lakatos Éva szerint ezt a legeredményesebben úgy tudták volna elérni, ha összefogtak volna a többi zenei intézménnyel, ezért is írtak ki a későbbiekben közösen a Magyar Rádióval, a Zeneműkiadóval és az MHV-val dalpályázatot táncdalra és sanzonra. Ennek kapcsán rámutatott a könnyűzene szocialista eszmeiségű nevelő hatására, amit elmondása alapján igyekeztek mind jobban kihasználni. Újításként említette meg sanzon estjeiket, amelyeken színészek is (Psota Irén, Bara Margit) felléptek, összevonva ezzel a szépirodalmat a könnyűzenével. Ezzel párhuzamosan felállítottak egy külön ORI-tánczenekart, a lépésnek nem titkolt célja volt, hogy „hatósági úton megakadályozzuk, hogy a legkülönbözőbb jazz zenekarok kétes értékű produkciókkal elárasszák az országot.” A legfőbb problémát ez ügyben abban látta, hogy „nem egy tánczenekar vidéki városokban és nagyobb községekben 20-30 alkalommal lépett fel jazzműsorral pódiumfellépés formájában (havonta - Cs. B.).” 1959. január 1-től emiatt aztán 10-ben maximalizálták a jazzkoncertek számát egy-egy zenekar esetében vidéken, ami az operatív befolyás lehető legkonkrétabb formája. Összegzésként és a párt primátusának egyértelmű elismeréseként megjegyezte: „Úgy látjuk, hogy ma meg van a lehetőség, hogy a párt művelődéspolitikai irányelveinek megfelelően fejlessze tovább munkáját.” Ezzel összefüggésben a káderhelyzet javulásáról számolt be az ORI-nál, az egykori MDP-tag alkalmazottak kérték a felvételüket az MSZMP-be.²⁰¹

Az 1959. augusztus 15-október 6. között végzett minisztériumi revízió, amiről Aczél is kapott jelentést 1959. november 3-án, megállapította, hogy a párt művelődéspolitikai irányelvei szilárdan érvényesültek, és jó döntés volt az egyes szakterületeket szétválasztani, mert így azok foglalkoztak a könnyűzenével, akik értettek hozzá – legalábbis elméletben. A szervezeti önállóságot hangsúlyozták, ami jót tett mind az ORI-nak, mind a társintézményeknek. Az ORI a munkáslakta peremkerületekbe viszont nem vitt elég produkciót – fogalmazták meg a kritikát a revizorok, Vince János, Langer István és Tihanyi Miklós 1959. október 28-án. Különösen Újpest, Kispest, Pesterzsébet volt ilyen szempontból neuralgikus. A jazz előretörése megszűnt, állította a jelentés, a Holéczy együttes például

²⁰¹ MOL M-KS 288. f. 33/1959 27. ö. e. 3-25. o.

Beremenden 108 fős közönség előtt lépett fel, ráfizetésük a kalkulációk alapján 5340 forint volt. A falusi tánczenei és sanzonestek száma viszont megnőtt, amit nem mindig tartottak jó tendenciának, mert az irodalmi estek rovására ment, ráadásul jó néhány esetben a tánczenei programok deficitesek voltak, a Wenneberg nevű német tánczenekar például 11-ből 10 alkalommal. Az összeállítás konzekvenciáinak megvonásakor azonban felmerül a gyanú, hogy a tánczenével kapcsolatban csak a negatív jelenségeket domborították ki, valószínűleg nem volt ennyire borús a helyzet rentabilitásukat tekintve.

Az ORI fix fizetési kultúrpropagandistákkal dolgozott, amivel nem lettek érdekelték a minél több koncert szervezésében, pedig a szervezet célja többek között a műsorok jobb területi megoszlása volt. A könnyűzenei koncertekre egyébként is jellemző volt a jelentés szerint a szervezatlenség, a *Szól a jazz* című győri előadásra szerintük próba nélkül mentek el a művészek (nem tudni, hogy ezt az információt vajon honnan vette a revizor, illetve mennyire volt kompetens megállapítani, hogy a jazz műfajában mennyi próba kell a fellépéshez. Valószínűleg abból vonta le ezt a következtetést, hogy az egyik zenész súgott a másiknak egy bizonyos szöveget koncert közben, holott ennek a zeneszolgáltatás szempontjából valószínűleg nem sok jelentősége volt). Sokakat nem szerepeltettek a művészek közül, pedig volt működési engedélyük, másokat (Zárai-Vámosi duett, Kovács Erzs) túl sokat foglalkoztattak, ráadásul ők magasabb gázsit kaptak. Munkájuk során kisebb intermezzo alakult ki egyes koncertek miatt a Komárom megyei tanáccsal, ahol kilátásba helyezték az ORI műsorainak teljes leállítását, ennél fogva az 1959. szeptember 4-ei megyei tanácsi műsorpolitikai értekezletre el sem mentek az ORI képviselői. Szintén hideg volt a kapcsolatuk – bár idáig nem fajult el – a Tolna megyei tanáccsal.²⁰²

Az ORI 5 éves tervét vitatták meg 1960. szeptember 19-én a miniszter-helyettesi értekezleten. A jelentést Lakatos Éva igazgató készítette 1960. július 4-i dátummal. A vezető az ilyenkor szokásos frazeológiával az MSZMP segítségét és útmutatásait, művelődéspolitikai irányelveit – valójában intencióit – döntő jelentőségűnek nevezte. A könnyűzene területén így nem kaphatott helyet a jelentés szerint a léhaság, giccs, cinizmus. A tánczenei műfaj megjavítását és – ahogy fogalmaztak – nemesítését célul tűzték ki. Lakatos Éva meglátása azonban némi korral való haladásról és rugalmasságról is tanúbizonyságot tett, amikor így fogalmazott: *„Ez nem oldható meg valamiféle jazz-ellenes hadjáratral. Tudomásul kell venni, hogy a ma tánczenéje a jazz. Ezt a tánczenét kell helyes irányba terelni, megtisztítani attól az embertelen, elfajzott, mérgező jellegétől, amely az utolsó évek folyamán Nyugaton ráakódott, és ami nagy mértékben hat a mi tánczenénkire is. Ehhez kapcsolódó, nem kisebb probléma a*

²⁰² MOL XIX-I-4-c 16. d. 122082-VI-1-37/1959

táncdal-szövegek tartalmának, színvonalának megváltoztatása.” A célok számba vétele után az 1958 és 1960 közötti időszak eredményeit és hiányosságait vette számba. *„Műsorainkból nagyrészt sikerült kiszorítani az ízlésromboló, káros számokat.[...] Táncdalműsorainkban azonban még egyes számok – és ezeknek előadásmódja – színvonal tekintetében nem üti meg az általunk kitűzött mértéket, tartalmukban és hangvételükben érzeltősek. A tánczenei műsorokat illetően pozitívként elsősorban azt említhetjük meg, hogy a harsány és vad ösztönökre alapozott szélsőséges nyugati stílusú tánczenét a pódiumról kiküszöböltük.[...] A tánczenei műfajok megjavítása érdekében igen fontos szerepet tölt be az Állami Hangverseny Igazgatóságnál létrejött Sanzon- és Táncdalbizottság, amely megakadályozza a zeneileg és szövegileg ízlésromboló táncdalok bemutatását. A Bizottság egy éves működése jelentősen éreztette hatását ezen a területen.*” Tevékenységük további színvonalas folytatásához elengedhetetlenül szükségesnek ítélték meg a bizottság működését. A táncdal igényesebbé tételét célozta meg az állandó ORI-zenekar alapítása, ami elsősorban a fiatalok igényét elégítette ki. A minisztériumi alkalmazott széljegyzetben odaírta ceruzával kételyét: *„mennyire rentábilis?”*. Ez mutatta, hogy a hatalom mennyire nem bízott a tánczene kifizetődésében még akkor sem, amikor a visszajelzések alapján már egyértelművé vált ez a trend.²⁰³

Önmaguk helyzetének definiálása is bekövetkezett a távlati terveik megfogalmazásakor: *„Az Országos Rendező Irodát a szocializmus építésének jelenlegi szakaszában az általános kulturális felemelkedés fontos eszközének tartjuk, mert alkalmas arra, hogy olyan tömegekhez jusson el, amelyekhez nem ér el másfajta színházi és zenei intézmény.*” Az ORI bizonyos szempontból hálás helyzetben volt, mert szintén 1958-ban láttak napvilágot az MSZMP művelődéspolitikai irányelvei, így az intézmény kezdettől fogva arra alapozta munkáját. Ezért jelenthette ki Lakatos Éva, hogy *„[...] a szórakoztató műfajban is gyorsítani kell a szocialista kultúra fejlődését.*” A miniszter-helyettesi értekezlet elfogadta a beszámolót, de észrevételeit nem rejtette véka alá: *„[...] Az értekezlet felhívta a Műsorigazgatóság vezetőinek figyelmét arra is, hogy [...] fokozatos erőfeszítéseket kell tenni a [...] bedolgozó szerzők eszmei-politikai világnézeti magatartásának fejlesztése érdekében, és hogy az alkalmatlanokat fokozatosan megfelelőbbekre kell kicserélni.*” Ugyanez a probléma az előadóknál szintén jelentkezett, az ORI ellenőrzési csoportja sokszor hívta fel a figyelmet régi vagy a helyzethez, körülményekhez nem illő repertoár bemutatásra, amelyek eltértek az előre benyújtandó műsortól. Ilyenkor a művészekkel leültek megbeszélni a

²⁰³ MOL XIX-I-4-eee 4. d. 16. t. (művelődésügyi miniszterhelyettesi értekezletek iratai)

történeteket, és felhívták figyelmüket a hiányosságokra, amelyből fakadóan saját meglátásuk szerint emelkedett a műsorok színvonala.²⁰⁴

Az ORI-nál végzett 1960. november 3-11. közötti revízió kimutatta néhány alkalmazott felelősségét a deficit magasra ugrásában. Az új igazgató, Karádi Jolán szerint viszont nem tudta magát eltartani a könnyűműfaj, a magas rezsiköltség miatt ráfizetések voltak. Állami céggént joggal vonták felelősségre az alkalmazottaikat a kor logikája szerint. A revízió szerint sok olyan helyre szerveztek programot, ahol nem volt várható jelentős bevétel (pl. Állatkert), és a korábbi évek tapasztalatai alapján sem léptek előre a veszteséges helyek felszámolásában, valamint lelkiismeretlenül sokat költöttek bizonyos produkciókra, amely intézkedésekkel túllépték a 110/1958 P. M. számú közös pénzügyminiszteri és művelődésügyi miniszteri utasítást.²⁰⁵ A felelősség megállapításakor a revizor megemlítette, hogy „*A költségvetésben megszabott kiadási átlagokat még akkor sem léphették túl, ha ezt a bevételi többletből kívánták fedezni.*” Arról azonban már nem szólnak a dokumentumok, hogy lett-e személyi következménye ennek a feltárásnak. Anyagi szempontból akadtak azonban sikeresebb könnyűzenei produkciók, az ORI a *Tánczenei gimnázium* című előadásukról 1962. május 10-én tartott igazgatósági ülését követően a KB TKO-t büszkén tájékoztatta.²⁰⁶

A tanácsok műsorengedélyezési jogköre néha akadályozta az ORI munkáját, ami hozzájárult tervezett bevételeik csökkenéséhez. Egy angol tánczenekar például csak vidékre kapott engedélyt a helyi rendőrségtől és tanácstól, az ORI hiába szerette volna a fővárosban bemutatni őket. 1961-ben az úgynevezett „kishelyi” előadások deficitjét még a minisztérium kifizette, ám ezt szerették volna mihamarabb megszüntetni. Erre a kategóriára a kormányzat 1962-ben már csak 1500 forintot irányzott elő előadásonként, ami messze nem fedezte a veszteséget. (A ráfizetések oka többek között az volt, hogy az ORI alkalmazásában álló dramaturgok egyúttal szerzők voltak, így ezeket a darabokat nemigen vették le az ORI műsoráról még fél éven keresztül sem, hogy minél több jogdíjat kaphassanak, hiába termelt folyamatosan veszteséget.) Tóth György, az ORI gazdasági igazgatója 1962. október 27-én feljegyzésében leszögezte, hogy a tőkés országokból jövő művészek koncertjeinek elmaradása mintegy 840 ezer forint kiesést okozott. Ez mutatja, hogy a fellépőknek Magyarország még mindig kevés profittal kecsegtetett, emiatt mondtak le olyan könnyen az itteni koncertjeikről. A sok tárgyalás plusz költségeket jelentett, ami ebben az esetben teljes mértékben elveszett pénznek minősült. A szupersztárok abból a megfontolásból indultak ki, hogy két nyugati koncertjük között még mindig érdekesebb volt egy szocialista országban fellépni, mint

²⁰⁴ MOL XIX-I-4-eee 4. d. 16. t.

²⁰⁵ *Művelődésügyi Közlöny*. II. évf. 3. sz. 1958. február 1. 36-37. o.

²⁰⁶ MOL M-KS 288. f. 33/1962 11. ö. e. 195-222. o.

egyáltalán nem koncertezni. Így fordulhatott elő, hogy impresszárióik útján tárgyalásokba bocsátkoztak a legjobb fizetési kondíciókkal rendelkező szocialista ország intézményével, az ORI-val, de ha jobb ajánlatot kaptak, könnyedén lemondtak az itteni fellépésről. Így nem jött el Budapestre a Kisstadionba 1962-ben Louis Armstrong, Vico Torriani (ő 1960 szeptemberében járt Magyarországon), Gerry Scott, Jimmy Maculis, Innes Tadio, Fred Frohberg.²⁰⁷

Előfordultak az ORI életében kisebb súrlódások a helyi szervezők konkurrenciája miatt is. Németh Lehel és Szent Judit Nagykanizsán néhány nap eltéréssel léptek fel ORI és magánszervezésben egyaránt, az ORI rendezvényre azonban sokkal magasabb volt a belépti díj, így kudarcba fulladt, míg a másik helyen teltház volt. Ezt rosszalta az ORI, ráadásul ez utóbbi helyen sokkal több számot énekeltek, nyilván mert érdekeltebbek voltak a műsor színvonalát tekintve. A nemtetszésének kifejezésén túl viszont nem tehettek mást, mivel volt tanácsi engedélye a magánszervezésnek. Az ORI kudarcaiból tanulva a központi műsorain túlmenően az alkalmi rendezőszervek (ünnepi estek, vállalati rendezvények, jubileumi alkalmak) igényeit igyekezett kielégíteni a „műsorservice” csoportjával, amellyel a központi műsorszolgáltatás színvonalát szerették volna elérni. Ezek között azonban csak elvétve szerepelt a könnyűzene az 1961. augusztus 1-én kelt programjuk szerint. A műsортípusonkénti tervezetben a 9 féle műsorból mindössze 1 volt, ami az irodalmi fellépések mellett teret engedett a tánczenének Balassa Tamás zenekarán és más szólistákon keresztül, illetve terveztek egy szonestet Vécsey Ernő közreműködésével. A propagandára egyfelől nagy súlyt helyeztek, a plakátokon, hirdetőoszlopokon, műsorfüzeteken kívül a 60 legnagyobb budapesti üzletben hanglemezről történt az ORI-rendezvények reklámozása. A plakátolásra azonban szűkös lehetőségeik voltak, amikor egyszerre 6 produkciójuk futott, akkor egy budapesti kerületben egy műsort átlagosan mindössze 9 (!) plakáttal tudtak reklámozni. Új és követendő módszernek tekintették a *Fülesben* megjelent képes propagandát *Tánczenekarok találkozója* címmel.

II. A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája 1963-1967 között

II./1. Az MSZMP különböző plénumainak viszonya a könnyűzenéhez a konszolidáció első szakaszában (1963-1967)

²⁰⁷ MOL XIX-I-4-c 50. d. 94082/b-VI-1962

A kádári konszolidáció 1963-ban a széleskörű amnesztia-rendelettel kezdődött, amely indirekt módon hatással volt a kulturális, ezen keresztül a könnyűzenei életre. Ebben az időszakban már nem csak a jazz, de a beat magyar formája is megjelenhetett,²⁰⁸ igaz ez utóbbi először ugyanazt az ellenérzést váltotta ki a párt kultúrfelelőseiből és az idősebb generációkból, mint öt évvel korábban a jazz. A rendszer stabilitása megvalósulásának kézzel fogható látszata szempontunkból az, hogy könnyűzenei intézményei működésében kontinuitás mutatható ki, melynek során a pártállami határozatokat, utasításokat különböző mértékben ugyan, de igyekeztek végrehajtani. Mindezzel együtt azonban létrejöttek olyan ifjúsági szórakozási formák a műfajon belül, amelynek bizonyos külsőségeit a konszolidáció ellenére sem tudta elfogadni a Kádár-rendszer kultúrpolitikája ebben az időszakban. Ilyen volt a beatzenével együtt járó mozgáskoordináció, az énekesek hangképzési stílusa, a klubmozgalomban elterjedő tetszésnyilvánítás, amelynek megjelenésekor a koncertszervezők – akár a műsor félbeszakításával – gyorsan közbeléptek. A párt vezető plénumain tett kijelentések frazeológiájukban látszólag ugyan követték az előző időintervallum által megjelölt irányt, a gyakorlatba való átültetés azonban nem egyszer változott a korábbiakhoz képest. Ez kimutatható a párt szakmai munkát végző osztályainak megnyilvánulásain, jelentésein, utalásain keresztül, ami miatt indokolt a cezúrát a politikai váltással azonos időpontra, 1963-ra tenni. Ez a néhány év az 1968-ban beindított új gazdasági mechanizmust előkészítő időszak, amelynek bevezetése egyúttal számunkra is időbeli határt jelent, bár hozzátehetjük, hogy teljesen egzakt határmezsgyéket a könnyűzenéhez fűződő pártállami viszony vizsgálatakor meglehetősen nehéz adni. Fakad ez egyrészt abból, hogy a kulturális intézmények gyakorlati hozzáállása időben és térben egyaránt változó volt mind a könnyűzenét kísérő jelenségekhez, mind az ezeket kordában tartani igyekvő pártállami intenciókhoz. Az, hogy ez utóbbit megtehették, bizonyítja, hogy a politikai rendszer – legalábbis végrehajtó mechanizmusait tekintve – kezdte feladni keményvonalas voltát. A puha diktatúra másik jelzés értékű megjelenési formája a könnyűzene egyes, jól megszűrt irányzatainak adott nagyobb publicitás, ami a *Ki mit tud?* című 1962-ben indult televíziós vetélkedővel vette kezdetét, és az 1966-ban első alkalommal megrendezett táncdalfesztivállal teljesedett ki.

A Szovjetunió dominanciájáról azonban ebben a korszakban sem feledkezhetünk meg. Nem véletlenül fordult elő a párt kulturális osztályán a Szovjetunió javaslatára 1966. november-decemberben szervezett szocialista nemzetközi könnyűzenei fesztivál témája,

²⁰⁸ Az első magyar beatszámot a nógrádverőcei KISZ-táborban 1965 nyarán írta meg az Illés együttes Szörényi Levente-Bródy János szerzőpárosa. J. B. Sz. - S. J. 62. o.

hiszen a szocialista országok vezetőjének véleményére mindenképpen figyelni kellett.²⁰⁹ Hetente más-más országban zajlottak a hat hétig tartó események, először a szovjetek voltak a házigazdák. Magyarországon az ORI volt a program felelőse, de mivel az anyagi fedezet nem volt meg teljesen, a Pénzügyminisztériumtól kértek segítséget. A zenekarok hangszeres összetételéből (fuvola, vadászkürt, tuba, zongora, hárfa, üstdob, az elektronikus hangszereket csak a gitár képviselte) azonban arra következtethetünk, hogy mai értelemben nehezen volt könnyűzeneinek nevezhető ez a megmozdulás, inkább az operetthez állhatott közel.²¹⁰

A szocialista „testvériség” gyakorlása a könnyűzenei életben azonban nem maradt el, amit a fővárosi tanács végrehajtó bizottságán az 1964. május 23-31. között megrendezett *Budapesti Ifjúsági Napok* című rendezvény programjáról szóló tárgyalás is bizonyít. Itt szóltak a társastánc versenyről, amelyen szovjet, lengyel, NDK, csehszlovákiai versenyzők vettek részt.²¹¹ Ez mutatja, hogy a szórakoztatóiparban nagy politikai rendezvény esetén kizárólag a szocialista blokk országaival tartottuk a kapcsolatot. Jazzkoncertet jugoszláviai, csehszlovákiai és lengyel vendégzenészekkel rendeztek az Erkel Színházban, és a párt jazzhez való immáron pozitív viszonyulását mi sem jelzi jobban, mint hogy plakátokkal hirdették, valamint televízió és rádiófelvételeket készítettek ezekről a koncertekről. A propaganda szervezésében a fővárosi tanács végrehajtó bizottsága tevékenyen részt vett, az ifjúsági napok kerületi rendezvényeinek helyi tánczenekarait pedig többek között Koós János és Sárosi Katalin képviselte. Igaz, hogy sorrendben utoljára, de szólt a jegyzőkönyv a már akkor nagy pályafutási ívvel rendelkező, progresszív rockot játszó Bergendy zenekarról és egy prágai előadóművészről, Kamil Lochmann-ról is.²¹²

Az MSZMP elvi megnyilatkozásai a könnyűzenében

A könnyűzenét érintő fontos elméleti irányelveket a kultúrára vonatkozóan az MSZMP kongresszus és a KB fogalmazta meg, nyilvánvalóan a PB hatására.²¹³ Az irányításban azonban történt ebben a korszakban egy fontos változás: a PB 1965. június 14-én

²⁰⁹ A szovjet könnyűzenei ideológia dominanciája a magyar könyvkiadásban is megjelent. Az erről alkotott véleményt lásd Glagylin: *Az új év első napja* című regényében. In: Glagylin: *Örök küldetés* Budapest, 1964. Európa Kiadó. 209. o.

²¹⁰ MOL M-KS 288. f. 35/1966 2. ö. e. 41-52. o.

²¹¹ BFL XXXV. 1. a/4 - 1964. április 13.

²¹² BFL XXXV. 1. a/4 – 1964. április 13.

²¹³ A budapesti párt végrehajtó bizottsága 1964. április 13-án tárgyalta a célok megvalósításáról, a pártbizottság viszont egészen 1969. március 31-ig nem foglalt állást a könnyűzenei életéről. A nagy hallgatásnak talán az új gazdasági mechanizmus előkészítése volt az oka, amely 1965-től elterelhette a helyi pártvezetés figyelmét a könnyűműfajról. Se a *Ki mit tud?*, se a táncdalfesztivál beindításáról nem maradt fenn forrás, ami a pártvezetés magabiztosságát vagy nemtörődomségét jelezte ebben az időszakban. BFL XXXV. 1. a/4 - 1964. április 13.

tartott nem hivatalos megbeszélésén határoztak arról, hogy a kulturális élet területeit összefogó Művelődésügyi Minisztérium munkáját a párt Központi Bizottságából kellett ezentúl ellenőrizni.²¹⁴ Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a párt KB szervei közvetlen irányítást gyakorolhattak nem csak a kulturális tárcára, de a témánkban szereplő könnyűzenei intézményekre is.

A KB 1965. március 11-13-án tartott ülésén adott ki többek között kulturális irányelveket. Ebben szerepet kapott az ifjúságot ért nyugati szubkultúra káros hatása: *„A megfelelő élettapasztalatok és ideológiai tudatosság híján a fiatal nemzedék sokszor vérteszletlen a tetszetős formában jelentkező, magukat modernnek álcázó, valójában azonban a kispolgári életformát és szemléletet tükröző eszmékkel és divatokkal szemben. Ezek részben hazai forrásokból táplálkoznak, részben a kapitalista világból szüremkednek át.”* Láthatjuk tehát, hogy a fiatalokat a párt egyik vezető szerve szórakozási szokásaikat tekintve tájékozatlanságuk miatt féltette leginkább. Természetesen a féltés abból fakadt, hogy akár a könnyűzenei áramlatok hatása alatt eltávolodtak volna a szocialista államot támogató magatartástól. A KB ugyanennek az irányelv-gyűjteménynek egy másik helyén arra hívta fel a figyelmet, hogy a művészetek terén többen – bár nem ez volt szerintük a jellemző – régi kispolgári nézeteket elevenítettek fel, amelyeket sajnálatos módon a kulturális intézmények - sajtó, rádió, televízió - engedékenyen kezeltek. A KB leszögezte: *„A szocialista társadalom azt igényli az íróktól és művészekről, hogy alkotásaikban pontosan foglaljanak állást [...] a szocializmus mellett [...] A párt, amely egész társadalmunknak ideológiai és politikai vezető ereje, [...] a művészetben sem mondhat le az eszmei irányításról. A párt állásfoglalásai [...] irányt mutatnak [...] a művészeknek is. A párt [...] igényli részvételüket a szocializmus építésében. A párt [...] biztosítani fogja a kísérletezés szabadságát. A szocialista államnak elsőrendű feladata, hogy eszmei, szervezeti és anyagi eszközökkel segítse a művészetek [...] fejlődését, egyszersmind adminisztratív intézkedésekkel is föllépjen a politikailag ellenséges vagy a közízlést sértő jelenségek ellen.”*²¹⁵

A kulturális intézmények közül ekkoriban lett egyre nagyobb szerepe a televíziónak, amit a KB megemlégett. Ennél a médiumnál különösen fontos volt a fenti alapelvek betartása, mert egyre több állampolgárhoz jutottak el műsorai. A KB ugyanakkor megerősítette az 1958-ban meghirdetett irányelveket, megfogalmazva – ha nem is szó szerint – a kultúra támogatási, tűrési és tiltási kritériumait.²¹⁶ Azzal a kitételrel viszont nem érthetünk egyet, miszerint a

²¹⁴ Huszár Tibor: *Kádár - A hatalom évei 1956-1989*. Budapest, 2006. Corvina. (a továbbiakban H. T.) 158. o.

²¹⁵ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963-1966*. szerk.: Vass Henrik (a továbbiakban V. H. 1963-1966) Budapest, 1978. Kossuth Könyvkiadó. 149-157. o.

²¹⁶ Mivel az ebben az időszakban megjelenő beatzenével kapcsolatban a kultúrpolitikai vezetés kezdetben legfeljebb a tűrés kategóriáját alkalmazta, hamar kialakulhatott a zenészek és közönségük köréről az ellenzéki

művészeknek volt lehetőségük kísérletezni, mert akkor nem létezett volna a hivatalosan ugyan el nem ismert cenzúra és a rendszert rigorózus szabályok közé szorító pártszervezet. Az 1966. november 28. és december 3. között megrendezett MSZMP IX. kongresszus kulturális határozatában szerepelt az alkotóműhelyek, kiadók – amelybe beletartozott az MHV – önállóságának hangoztatása, amelynek irányításában a párt részéről az eszmei meggyőzés állt az első helyen a párt beállítása szerint. A művészetekkel kapcsolatban a kongresszus meghatározta a 3 T elvét, még ha ezt alakilag nem is ebben a formában tette közzé.²¹⁷ A megszövegezés viszont a megszokott metódust követve történt, az ezt megelőző MSZMP PB ülésen ezeket a szófordulatokat szó szerint olvashatjuk: *„Támogatásban részesítjük a nagy tömegekhez szóló szocialista és egyéb humanista alkotókat, helyt adunk a politikailag, eszmeileg nem ellenséges törekvéseknek, viszont kirekesztjük kulturális életünkől a politikailag ellenséges, antihumanista vagy közerkölcsöt sértő megnyilvánulásokat.”*

Az elvi útmutatások gyakorlati megvalósulását taglalta a Magyar Zeneművész Szövetség, amikor a fellazítási politikáról készített jelentést az 1966-ban Tudományos Közoktatási és Kulturális Osztállyá (TKKO) átszervezett MSZMP KB szervhez. Két tényező miatt volt a fellazításnak szerintük komoly befolyása: egyrészt a megnövekedett nyugati kapcsolatok, másrészt a magyar zenei intézmények nemtörődömsége miatt. A jelentés úgy látta, hogy a támogatás és a tűrés – bár az MSZMP IX. kongresszusa erről nyilatkozott a pontosítás szándékával – határai egybemosódtak, a tiltás kategóriája pedig egyáltalán nem jelent meg, amivel a kulturális politikát egyenesen gyengének minősítette. Ezeket a megállapításokat csak részben értették a könnyűzenére, de élő problémaként szerepelt – ami műfajra való tekintet nélkül igaz volt minden zenészre –, hogy az előadóművészek inkább nyugatra szerettek menni fellépni, mert ott valutában fizették őket. Ezzel összefüggésben az impresszálás gondjaira hívták fel a figyelmet, ugyanis a szocialista eszméknek nem megfelelő műfajokat preferáltak külföldön, ami – mint ahogy néhány bekezdéssel később figyelmeztettek rá – a művelődéspolitikai határmezsgyéinek tisztázatlanságából fakadt. Hivatkoztak Aczél György 1966 tavaszán a Magyar Zeneművészek Szövetségében mondott beszédére, amely szerint az új gazdasági mechanizmusban el kellett határolni a szórakoztató műfajt az igazi művészetektől. Előbbit csak tűrni kellett, ha nem a fellazítási politika – ahogy akkor fogalmaztak – részeként jelentkezett a hazai palettán, utóbbi viszont támogatásra volt méltó a pártállam szemében. Azt is megjegyezte a forrás, hogy a magyar zenei közéletnek

mítosza. MK 233-234. o.

²¹⁷ V. H. 1963-1966 556-559. o.

kifejezetten hasznos volt a Vasfüggöny létezése, nyilván itt az általuk károsnak ítélt hatások bejövételétől tartottak.²¹⁸

A pártvezetés hatása a könnyűzenei médiára

Az MSZMP PB ülésen 1966. május 23-án a televízió munkáját vitatták meg. Az ehhez szükséges információkat az Agitációs és Propaganda Bizottság szolgáltatta, amely kifejezetten a PB-ülés előkészítésének célzatával már 1966. május 6-án értékelte a Magyar Televízió munkáját. Ennek tartalmát jelentés formájában a Politikai Bizottságnak elküldték, amelyben megállapították, hogy a tömegszórakoztató műsoroknak nem lett volna szabad káros világnézeti, politikai tendenciákat közvetíteni. Ugyanakkor felhozták, hogy a tánczenét egyre nagyobb odafigyeléssel állították össze, amelynek során javult a szórakoztatás színvonala. A műsorszerkesztéssel kapcsolatban azonban leszögezték, hogy semmiféle politikai engedményt nem volt szabad adniuk ezen a téren sem a szerkesztőknek.²¹⁹ Az Agitációs és Propaganda Bizottság tapasztalatai a PB tagjait felszólalásra készítették. Ennek során Somogyi Miklós a *Ki mit tud?* vetélkedőkkel kapcsolatban megjegyezte, hogy ezek sokat jelentettek az ifjúság nevelése szempontjából, de ellenvetésként felhozta, hogy szerinte tíz énekszám közül nyolc idegen nyelven hangzott el, ami nem volt helyes. Valószínűleg itt angol nyelvű előadásokra gondolt, amivel kapcsolatban Orbán László megjegyezte, hogy már feltételül szabták a felkelők számára a magyar nyelvű éneklést.²²⁰ Az ifjúsági műsorokkal kapcsolatban a PB határozatban kimondta, hogy a műsorok szórakoztató jellege mellett meg kellett erősíteni a politikai arculatot. A tömegszórakoztatással összefüggésben viszont megjegyezték, hogy meglehetősen problémás területet jelentett a párt számára, mivel ennek volt a legvegyesebb társadalmi összetételű a nézőközönsége, és itt kapott lábra – ahogy fogalmaztak – az olcsó sikerre törekvés. A tánczenében ugyanakkor sikerként könyvelték el, hogy igényesebben válogatták össze a különböző fellépési helyeiken, a szórakoztatva nevelés elvét szem előtt tartva. További célkitűzésként a könnyűzenei választék bővítését szorgalmazták.²²¹

²¹⁸ MOL M-KS 288. f. 36/1967 9. ö. e. 21-28. o. (MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya iratai)

²¹⁹ MOL M-KS 288. f. 41/1966 58. ö. e. 1-47. o. (MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottság iratai)

²²⁰ MOL M-KS 288. f. 5/1966 396. ö. e. 16. o.

²²¹ MOL M-KS 288. f. 5/1966 396. ö. e. 41-53. o.

Az MSZMP PB a könnyűzenéhez kapcsolható új ifjúsági napilapot tervezett a *Magyar Ifjúság* helyett.²²² Ennek az ötletnek első megnyilvánulása a gyakorlati munkát végző egyik szervtől, az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságától származott, amely a lapot már 1965. december 22-én tartott ülésén kritizálta: „*Különösen tervszerűtlen és zavaros a lap kulturális rovata. Bizonyos aránytalanságok tapasztalhatók a szocialista kultúra és a nyugati kultúra propagálásában, a szocialista kultúra terhére. Olykor túlzásba vitt sztárkultusz tapasztalható a kultúra [...] területén. [...] Szüntessék meg az öncélú sztárkultuszt.*” Konkrét példaként a Beatles-mánia túldimenzionálását említették meg. A hatrészes tánczenei fesztiválokról szóló cikksorozatban a bizottság szerint túl sok szólt a nyugatiakról, kettő a Beatlesről, három pedig további amerikai és angol sztárok karrierjét tette közzé, amit szintén elítéltek. Ehhez hasonló megállapításokat tettek az Ifjúsági Magazinra is, amikor megjegyezték: „*Egy ifjúsági magazin napjainkban nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy olvasói elvárják tőle divatos tánczenészek, énekesek, színészek és sportolók bemutatását. De a divatos emberek bemutatásának minden esetben kellő kritikai realitással kell párosulnia, és csak az élet lényeges területein követésre méltó példaképek sokoldalú megszerettetésével arányban lehet helye a lap hasábjain.*”²²³ Az Agitációs és Propaganda Osztály felsorakozott felettes szerve, a bizottság mögé, mert 1967 nyarától ifjúsági napilapot javasolt a fenti hetilap helyett.²²⁴ Ugyanitt fogalmazódott meg, hogy az *Ifjúsági Magazint* havilapból 1968. januártól hetilappá kellett volna tenni. Ez azonban nem valósult meg a nagy nyomdai és terjesztési problémákra hivatkozva, valamint arra, hogy a KISZ mozgalmi céljainak ez kevésbé felelt volna meg.²²⁵ (Ez utóbbin hogy mit értettek, nem világították meg). A *Magyar Ifjúság* eredeti formában való megtartását az ismert tényen kívül Orbán László Politikai Bizottságnak küldött levele is alátámasztja.²²⁶

Az MSZMP KB TKO a médiával kapcsolatban kétszer foglalt állást 1963-1967 között. A párt TKO először 1964 novemberében elemezte a Szabad Európa Rádió műsortevékenységet, majd Lévai Béla vezetésével 1967. december közepén megismételte ezt a munkát. A zenesugárzásról megállapították, hogy az elmúlt rendszer iránti nosztalgiaébredés volt a célja. Szerintük a könnyűzene sugárzása – említettek itt sanzonokat és Rolling Stones dalokat egyaránt – arra volt jó, hogy a legapolitikusabb embereket

²²² MOL M-KS 288. f. 5/1967 416. ö. e. 129-131. o.

²²³ MOL M-KS 288. f. 41/1965 52. ö. e. 1-22. o. Az *Ifjúsági Magazin* első főszerkesztőjét, Gaál Ferencet éppen a túl sok beatsztár közlése miatt távolították el a lap éléről egy évvel kinevezése után. Gaál Ferenc közlése. RTL Klub XXI. század. 2007. augusztus 3.

²²⁴ MOL M-KS 288. f. 22/1967 1. ö. e. 38. és 45. o.

²²⁵ MOL M-KS 288. f. 5/1967 421. ö. e. 91. o.

²²⁶ MOL M-KS 288. f. 5/1967 421. ö. e. 39. o.

megcélozzák, így alkalmazva a fellazítás taktikáját. Cseke Lászlóról szólva megemlítték, hogy „*A Délutáni randevú szinte hallgathatatlan. (Ők is rájöhettek erre, mert rövidítették a három órás műsoridőt.) 'Cseke' egyébként állandóan fitogtatja nyelvtudását, bevett szokás, hogy gyorsan diktálja a lemezek címét, és aztán – mintegy nyelvleckét adva – elmondja, hogyan kell leírni helyesen. [...] A Teenager-party változatlan. Zenei anyaga: mindazok a számok, amikért a földkerekség fiatalsága hevül. [...] Táncdalfesztiváljaink dalait, jó néhány Illés-számot kénytelen a SZER is átvenni.*” A magyarországi ellenműsorokat megdicsérték, elismerve, hogy a nyugati turisták szórakozási szükségleteit szintén ki kellett elégíteni: „*Telitalát volt a Tánczenei koktél megindítása, ill. Komjáthy szerepeltetése [...] Nyáron megvalósítottuk a csak szórakoztató zenéből, hírekből és időjárás-jelentésekből álló, üdülőkhöz és külföldi turistákhoz szóló műsort.*”²²⁷

II./2. A kormányzati és közigazgatási szervek viszonya a könnyűzenéhez 1963-1967 között

A politikai rendszer konszolidációjának következtében a hatalmi gépezet kormányzati szeletének figyelme átstrukturálódva összpontosult a levéltári források tanúsága szerint. A kulturális tárca ügyvitelének újdonsága, hogy Közművelődési Főosztályán keresztül véleményt nyilvánított, utasításokat adott, érdekes módon a Zene és Táncművészeti Főosztály viszont többnyire még mindig hallgatásba burkolózott a rendelkezésünkre álló iratok alapján. A tanácsok ugyanakkor a közigazgatási szférában hasonlóképpen tették meg intézkedéseiket, mint az előző időszakban. Ezen túlmenően ugyanakkor a belügyi tárca hallatta a hangját egyes könnyűzenei kérdésekben, amelynek a rendőrséget érintő vonzata lett. Ez utóbbi alatt a titkosrendőrséget is érthetjük, ugyanis míg az ötvenes-hatvanas évek fordulóján nem volt jellemző a könnyűzenei művészekre való fókuszálás a Belügyminisztérium III/III-as ügyosztálya részéről – valószínűleg a stílusok elhalásával számolhattak az illetékesek és nem tulajdonítottak neki különösebb jelentőséget – addig a hatvanas évek közepén már a kultúrának ezen a területén szintén megjelentek a titkos híradások.

A tánciskolák és a kormányzat

²²⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1968 13. ö. e. 1-16. o. (MSZMP KB TKKO iratai) Ugyanez a szöveg szó szerint megtalálható: MOL XIX-B-1-ai 43. d. 1-a/295 (Belügyminisztérium miniszteri titkársága iratai). Ez mutatja, hogy egy elemzés több fórumra eljutott.

Az 1963-1967 közötti időszakban nagy jelentőséget kapott a tánciskolák irányítása a minisztérium Közművelődési Főosztályán, de még a miniszter-helyettesi értekezleteken is. A táncoktatás 8 évig gazdátlan terület volt - állapították meg a miniszterhelyettesek némi túlzással. Az állami felügyelet és a szakmai irányítás hiánya miatt a jövedelmük sokszor magasabb volt más művészeti ágban dolgozó pályatársaikénál, mert a táncanfolyamok tandíjait messze magasabbra helyezték az átlagosnál, holott ezt szabályozta a népművelési miniszter 2/1956 /VI. 2./ számú rendelete. A probléma ezzel kapcsolatban akkor vetődött fel, amikor a tánctanárokat a művelődési otthonokban helyezték el, ahol jóval kevesebbet kerestek. Ennek megoldását mind sürgetőbbnek ítélte meg az értekező.²²⁸ A realitások és a későbbi vélemények azonban azt mutatják, hogy nem sikerült ezt a korábbi évekhez képest kialakult diszkrepanciát megoldani, a tánctanárok folyamatosan elégedetlenek voltak fizetésükkel, amiből fakadóan a hetvenes évek elejére már komoly utánpótlásgondokkal küzdött ez a szakma.²²⁹

A korábbi fejezetben már említett Haraszi Andor özvegye 1966. október 4-én Aczél Györgyhez fordult segítségért, hogy idősebb napjaira ne a táncparketten, hanem a minisztériumban vagy a Népművelési Intézetben kereshesse kenyerét, ám nem talált megértésre, pedig érdemeiket szépen csokorba gyűjtötte (tsz-ekben, iskolákban mintegy 60ezer munkás és diák fiatalot tanítottak, ezenkívül a média is sokszor foglalkozott velük). A kommunista államirányítás megmutatta, hogy nem feltétlenül a szakembergárdára alapozta működését, a párthoz való hűség legalább annyira fontos volt, igaz Haraszi Andor és neje még ennek a kritériumnak is eleget próbáltak tenni. Az udvarias, ám visszautasító levél a tanácsainak meghallgatására nyílnak mutatkozott, amit a minisztériumon és a Népművelési Intézetben kívül az Országos Társastánc Bizottságon is benyújthatott, de állást nem adott neki. A házaspár „bűne” az lehetett, hogy a Horthy-korszakban ugyancsak prominens képviselői voltak a táncoktatásnak, de a negatív válaszhoz kis mértékben hozzájárulhatott, hogy az özvegy levelében rosszul írta le Aczél nevét, kihagyva a z-t.²³⁰ A társastáncoktatók közül többen Bács-Kiskun megyében is nyugdíj előtt álltak 1967-ben. A megyei tanács Művelődésügyi Osztálya szkepszt fejezte ki a minisztérium Művészetoktatási Osztályának,²³¹ hogy mennyire tudtak ezek a tanerők alkalmazkodni a legújabb trendekhez,

²²⁸ MOL XIX-I-4-eee 10. d. 15. t. 1964. július 6.

²²⁹ MOL XIX-I-4-rr 39. d. 14. t. 115468/1972 (Művelődésügyi Minisztérium Zene és Táncművészeti Főosztály iratai)

²³⁰ MOL XIX-I-4-o 75. d. 73732/1966

²³¹ A Művészetoktatási Osztály a Közművelődési Főosztály része volt. - Cs. B.

valamint fizikailag mennyire tudtak helytállni a táncórákon.²³² Minderre a kormányzati erők reagálása nem ismeretes, mindenesetre a témában való tájékozottságukat növelte.

A magántáncitanítás sem szűnt meg teljesen a kommunizmus évei alatt, ám nem nézték jó szemmel, amint kiderül Németh Jenő táncmester 1966. május 12-én a főosztályra írt panaszos leveléből. Ez a beadvány leírta, hogy mennyire ki volt szolgáltatva a táncitanításhoz értő kisember a minisztérium kényére-kedvére, még úgy is, hogy Békés megyéből áthelyezzék Komárom megyébe, ahol a Rákosi-rendszerben rákényszerítették, hogy ne magániskolát, hanem a megyei táncitanítói munkaközösséget hozza létre. A bürokrácia ellenállása nagy volt, mert többszöri írásbeli kérésre, sőt személyes megkeresésre sem engedett a hatalom ebből, mondván, hogy a Békés megyei táncitanítói munkaközösség 12 fővel, zárt létszámmal alakult meg, így Németh Jenőnek változatlanul Komárom megyébe kellett mennie. Nagy nehezen ugyan visszatérhetett később a szülőföldjére, de itt már nem csak táncitanításból, hanem a felesége szakmájából, fényképezésből kellett megélnie. A minisztérium 1966. június 20-i válaszából kitűnik, hogy hajlandóak voltak egyfajta kompenzációra, de csakis a Kádár-rendszerben történt sérelmekért. Erről a Békés Megyei Tanács VB Művelődési Osztályát értesítették ugyanezen a napon, sőt az ügy megnyugtató elrendezéséről tájékoztatást kértek.²³³

Komló város tanácsának művelődésügyi osztálya a minisztérium véleményét kérte ki 1966. február 15-én a társastáncanfolyamok össztáncaival kapcsolatban. A Szerzői Jogvédő Hivatal dél-dunántúli kirendeltsége szerint ugyanis ha nem táncitanítói munkaközösség, hanem más szerv, például művelődési otthon rendezte, akkor külön engedélyt kellett kérnie a hatóságoktól arra az egy alkalomra. A jogvédő társaság ezt arra alapozva tette meg, hogy ezeken az alkalmakon belépődíjat szedtek – tehát nem elhanyagolható cél volt a bevétel realizálása –, ami után jogdíjat kellett fizetni és engedélyt kellett kijárniuk, ha viszont csak egyszerűen a tanfolyam égisze alatt rendezték meg, akkor nem kellett semmiféle szerzői jogdíjat fizetniük, következésképp újabb engedélyt sem kellett kérniük. A minisztérium Jogi Osztályának 1966. február 26-i válasza szerint nem kellett engedély az össztánchoz, mert az a táncanfolyam szerves részének minősült. Ugyanakkor hozzátették, hogy csak az a táncos rendezvény minősült össztáncnak, amely valóban a táncitanítás része volt, azaz túlnyomó többségében a tanfolyam résztvevői alkották a közösséget, amit a 133/1961 M. M. számú utasítás²³⁴ 7. §-ának /10/ bekezdése állapított meg. Ez nyilvánvalóan feltételezte, hogy nem

²³² MOL XIX-I-4-o 86. d. 2. t. 72379/1967

²³³ MOL XIX-I-4-o 75. d. 73035/1966

²³⁴ *Művelődésügyi Közlöny*. V. évf. 12. sz. 1961. június 15. 196-199. o.

szedtek belépődíjat, tehát nem a vagyongyarapítás volt az elsődleges céljuk, ami megfelelt a szocializmus művelődéspolitikai elvárásainak.²³⁵

A Művelődésügyi Minisztérium időnként nem csak automatikus jelentéseket kapott a tanácsai szervektől, hanem ő maga is kért ilyen típusú tájékoztatói segítséget. Ez történt 1966. január 5-én, amikor a Művelődésügyi Minisztérium főelőadója, Orosz Sándor a Fejér Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályától kérte a Fejér megyei tapasztalatok megírását az ifjúság zenés-táncos szórakozásáról. Érdeklődésük tárgyát – ahogy az levelükből kiderül – szerették volna megosztani a KISZ KB Kulturális Osztályával, ami a téma szélesebb körű felkarolására utal. A Fejér Megyei Tanács VB már ezt megelőzően 1965. május 19-én megtárgyalta a belkereskedelmi miniszter és a SZÖVOSZ elnöke együttes utasítását, ami az ifjúsági vendéglátóipari szórakozóhelyek létrehozásáról szólt. A minisztérium megállapításában új hangként szerepelt az elismerés a tanácsai munkát illetően, leginkább a szórakozás kérdéskörének művelődéspolitikai szintű felkarolása miatt: „*Hasznos dolognak tartjuk, hogy a VB napirendre tűzte az ifjúság táncos, zenés, műsoros szórakozásának kérdését. A hozott határozatok – nagyon helyesen – kifejezik, hogy az ifjúság ilyen irányú szórakozását is művelődési feladatnak kell tekinteni.*” A KISZ pedig a kulturális minisztérium hatására megállapodott a Belkereskedelmi Minisztériummal a szeszmentes szórakoztatásról, ami szintén a kikapcsolódás kérdésének komolyan vételét jelzi.²³⁶

Nyitott kérdések és kis fajsúlyú ügyek a kulturális tárcánál

Előfordultak olyan témák is, amelyekről csak rutinszerűen, és kiváltképp szüksézáuan intézkedett a minisztérium ebben az időszakban. Ilyen volt a *Ki mit tud?*-ok sorozata, amit mindig a VIT-re való kiküldetés jegyében rendeztek a KISZ KB-vel és az MTV-vel karöltve. Az ifjúsági szervezet részéről az egyeztető tárgyalásokon a delegáció vezetője a Kulturális Osztály vezetője, Orosz László volt.²³⁷ A vetélkedő ágazataiban szerepelt a könnyűzene, az ének kategóriában 1967-ben a pol-beat, a szonon, a táncdal, illetve a tánczenekarok és a jazzzenekarok. A versenyt 1967 júliusában hirdették meg a KISZ VII. kongresszusának döntése értelmében.²³⁸ A könnyűzenéhez még jobban kapcsolódó táncdalfesztiválok megrendezésének kérdésköre azonban egyszer sem merült fel a művelődésügyi tárca iratai között. Erre még az sem ad magyarázatot, hogy a vetélkedő szellemi atyjának Bánki Lászlót, az MTV rendezőjét

²³⁵ MOL XIX-I-4-o 77. d. 2. t. 72253/1966

²³⁶ MOL XIX-I-4-o 77. d. 2. t. 72019/1966

²³⁷ MOL XIX-I-4-o 86. d. 2. t. 72944/1967

²³⁸ MOL XIX-I-4-o 92. d. 3. t. 73118/1967

szokták tartani, mert a miniszteriális, sőt pártállásfoglalások nélkül minden bizonnyal ezt a műsort sem lehetett beindítani. Továbbá az sem tekinthető megnyugtató válasznak, hogy nem lehetett fontos a hatalom képviselőinek, miközben minden kis tánciskoláról és klubról tudomással bírtak. Az azonban előfordulhat, hogy ezzel kapcsolatos iratok eltűntek, a KISZ irattárából erre van is példa, viszont a minisztériumi iktató- és mutatókönyvek nem jeleztek erre vonatkozóan iratokat a táncdalfesztivál indulási, tehát 1966-os időpontjára vonatkozóan.

További két ügyel kapcsolatban kapott még tájékoztatást a kulturális tárca 1963-1967 között az iktatott iratok alapján. Keresztes Tibort, alias Cintulát, a magnós klub elnökét Drucker Tibor, a Fővárosi Művelődési Ház (FMH) igazgatója 1967. február 10-én kizárta a klubból, amiről március 10-én értesítette a minisztériumot. Ennek okát „kollektíva-ellenes magatartásában” jelölték meg, amelyen többszöri figyelmeztetés ellenére sem volt hajlandó változtatni. Ezzel a Budapesti Könnyűzenei Klubbal szintén megszakadt egy időre minden kapcsolata a beszámoló szerint, mert az is az FMH-ban működött.²³⁹ Arra, hogy a lemezlovas szocializmus-ellenessége miben nyilvánult meg, nem tér ki a dokumentum. A másik ügy jóval barátságosabban zajlott, melynek során a Magyar Rádió Szórakoztatózenei rovata nevében Gonda János ajánlotta meleg hangú levélben a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályának a Debreceni Jazz Quartettet egy svájci koncertkörútra 1967. július 13-án. Ismertették, hogy a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya minden akadékoskodás nélkül küldte tovább a zürichi rendezőségnek a jelentkezési lapokat, a kulturális tárca Utazási Bizottsága és a Népművelési Intézet úgyszintén megszavazta a kiutazásukat, így elhárult minden akadály a kiutazásukat illetően.²⁴⁰

A Belügyminisztérium viszonya a könnyűzenéhez

A Művelődésügyi Minisztériumon kívül a Belügyminisztérium is érdeklődését fejezte ki a könnyűzene iránt a hatvanas évek közepén. Egy aláírás nélküli belügyminisztériumi jelentésben egyértelművé tették a galérik²⁴¹ és a könnyűzene közötti kapcsolatot, amikor kijelentették, hogy *„Az utóbbi években – főként 1967-ben – egyes sport és kulturális rendezvényeket (FTC-mérkőzéseket, külföldi beat-együttesek hangversenyeit, stb.) használták fel rendbontásra, botrányokozásra. Magatartásukkal nem egyszer nagyobb ifjúsági tömegeket*

²³⁹ MOL XIX-I-4-o 85. d. 1. t. 72390/1967

²⁴⁰ MOL XIX-I-4-o 86. d. 2. t. 73053/1967

²⁴¹ A rendőrség behatóan foglalkozott a galéri-kérdéssel: Dr. Hipp Károly: *A galéri bűnözés helyzete és az ellene való harc néhány kérdése*. In: *Belügyi Szemle*. V. évf. 1967/9. sz. 15-23. o. A magyar rendőrség szovjet mintára a kemény leszámolás politikáját vallotta ezzel kapcsolatban: *Belügyi Szemle*. 1967/6. sz. Lapszemle, 115. o. *A huligánok ellen a Szovjetunióban* címmel.

is befolyásuk alá vontak. A 'galeri'-tevékenység mellett 1968 elején bontakozott ki egy újszerű, ún. 'hippie-huligán' mozgalom. Ennek alapját a fellazítás szolgálatában tudatosan propagált és népszerűsített nyugati 'beat-hipster-filozófia' képezi. Jelenleg a fiataloknak csak szűk rétegére van hatással. Mozgalommá válását megfelelő összehangolt intézkedésekkel sikerült megakadályozni, jelenlétük azonban a megtett intézkedések ellenére is észlelhető. Politikai veszélye abban rejlik, hogy ellenséges beállítottságú személyek, politikailag zavaros elemek, 'galeri'-vezérek és hangadók próbálják őket ellenséges, bűnös céljaik megvalósítása érdekében maguk köré tömöríteni.” A jelentés ezenkívül negatív tendenciaként értékelte, hogy a fiatalok egy része kapitalista országok nagykövetségeit látogatta, a nyugati rádióadók ifjúsági műsorait, angol nyelvleckéit hallgatta. Megemlítették ezenkívül az ifjúsági klubokat, ahol sok esetben a nyugati ideológiai áramlatok terjedtek többek között zenei csoportok segítségével, de a klubok apolitikus magatartását ugyancsak elítélték, nem beszélve az itt megjelenő hippikről.²⁴²

A Belügyminisztériumban – szintén aláírás nélkül – jelentés készült az 1967/68. évben a klubokban tapasztalt ellenséges tevékenységről. Ebben megemlítették a Monszun nevű pol-beat együttest, amely revizionistának nevezte az MSZMP akkori kultúrpolitikáját. A klubot, ahol egyébként Haraszi Miklós többször felszólalt, az Újpesti Gyapjúfonó és Szövőgyár tartotta fenn, de az üzem pártbizottsága és gazdasági vezetése megvonta a támogatást a zenekartól az ellenséges politikai nézeteik miatt. A Monszun zenekar a korabeli szakzsargon szerint féllegálisan működött, mert korábban kaptak támogatást az üzemtől, ugyanakkor működési engedéllyel nem rendelkeztek. Ez annak volt betudható, hogy a kluboknak ekkoriban nem volt központi nyilvántartása, valamint az engedélyek tekintetében nem volt különválasztva az együttes és a klub engedélye, amelyeket ráadásul különböző fórumokon (különböző szintű tanácsok szakigazgatási szervei, Országos Szövetkezeti Tanács valamint a rendőrség) lehetett kérni, így sokszor előfordulhatott, hogy „nem tudta a fej, hogy mit csinál a kéz”.²⁴³

Ezek az összegező, minisztériumi szintű jelentések az ügynökök által elkészített írások alapján, többszörösen ellenőrzött adatokat felhasználva jöttek létre. A Belügyminisztérium III/III-as ügyosztályán a hatvanas évek közepétől tartótiszteket állítottak a könnyűzenei témára, mivel a szocialista állam elleni tevékenység gyanúja több zenésszel és közönségük egyes tagjaival szemben is fennállt. Le kell szögezzük, hogy bár jelenlegi ismereteink szerint több ezer oldalnyi jelentés készült a több mint két évtized alatt mintegy három tucat, javarészt a

²⁴² MOL XIX-B-1-ai 57. d. 1-a/450 8-13. o.

²⁴³ MOL XIX-B-1-ai 58. d. 1-a/540

könnyűzenére szakosodott ügynök tollából (ezek a személyek leginkább maguk is zenészek vagy hozzájuk közelálló hangtechnikusok, színpadi munkások, úgynevezett roadok voltak, kisebb részben pedig a klubvezetők és a közönség soraiból kerültek ki), a megfigyelésekből következően az ügyek nem vagy csak alig jutottak nyomozati stádiumba. Azaz az ügynökök jelentettek, a tartótisztek meghallgatták, rendszerezték az elmondottakat, majd továbbították feletteseiknek – azután nem történt büntetőjogi retorzió. Még akkor sem, amikor meglehetősen kemény, elítélő kritikákat kaptak egyes zenészek (pl. fasizmus vádja). Az azonban kétségtelen, hogy az ügynöki jelentésekben megfigyelt illetve elmarasztalt zenészek javarésze karrierjének egyes szakaszaiban sérülhetett, amelyben lehettek fokozatok. Volt, akiknek a külföldi turnéit húzták keresztül, volt, akik Magyarországon sem koncertezhettek és nem juthattak lemezszerződésekhez sem, amire már a hatvanas évek derekától vannak példák. Mivel ezt a témát megfelelő alapossággal körüljárta a szakirodalom, továbbá disszertációmnak nem az a célja, hogy kiderítsem, ki mennyivel ártott vagy használt jelentéseivel egyik vagy másik zenésztársának, így itt csak érzékeltetésképpen jelenítek meg néhány momentumot a hatvanas évek közepéről.

A „Zavartkeltők” fedőnevű titkos megbízott például 1965. július 8-án, augusztus 23-án és augusztus 31-én adott információt a galerikkal összefüggésben a házibulikról és a huligánok megjelenéséről a Metro klubban valamint az Ifiparkban. A megszövegezés több hibát tartalmaz annak ellenére, hogy a tartótiszt által javított szöveget olvashatjuk az iratokban. A könnyűzenével kísért összejöveteleket így jellemezte: *„Ezek a találkozók [...] minden nap létrejönnek Franklék lakásán. [...] Legutóbb hat fiú [...], akik Elvis Presley és Beatles együttesek műsorát hallgatták. Ezután az általános mindig felmerülő téma: a nemzetiszocialista és antiszemita kijelentések és ezek körüli eszmecsere folyik.”*²⁴⁴ Láthatjuk, hogy a jelentésben bár komoly politikai vádak hangzottak el, amit a hálózat más tagjaitól szerzett információkkal ellenőriztek, mégsem történt a társasággal szemben operatív intézkedés. A „Papp Ferenc” fedőnevet viselő hálózati személy is jelentett már 1965-ben, április 20-án például arról a lemezgyűjtő társaságról, akik a Metro zenekarnak adtak Nyugatról hangfelvételeket.²⁴⁵ Az akkoriban népszerű Atlasz zenekarról 1965. május 8-án adott széleskörű tájékoztatást, amelyben szó esett a rajongótábor verekedéseiről (ezért inkább slepp szóval illette a közönséget), kor-, és társadalmi megoszlásáról. Ez utóbbi kapcsán kijelentette, hogy „rendes munkások” és „bicskás vagányok” egyaránt jártak a Csilibé,²⁴⁶ majd

²⁴⁴ Állambiztonsági Szolgálatok Levéltára (ÁBTL) O - 12548

²⁴⁵ Közben elárulta magáról, hogy a katonai elhárítástól vették át, lakatosként dolgozott a MÁV-nál, miközben zenélt a Metro együttesben. ÁBTL M-39755

²⁴⁶ Csilinek nevezték a korabeli fiatalok a Pesterzsébeti Vasas Művelődési Házat. - Cs. B.

június 25-én kelt jelentésében előadta, hogy a nyár miatt az atrocitások csökkentek, mert inkább bementek szórakozni a fiatalok a Budai Ifjúsági Parkba. A Csiliben azonban később is történtek botrányok, ennek könnyűzenei vonatkozása az a momentum volt, amikor a Syrius zenekart bojkottálta az úgynevezett „piros inges galeri”, melynek során agitáltak a koncertlátogatás ellen. Hogy mennyire nagy urak lehettek ezek a legények a saját pátriájukban, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy valóban elkezdett esni a nézőszám a művelődési házban. A Csilihez kapcsolódó galeriról 1967-ig adott jelentéseket, tagjainak egy részét utána ugyanis elvitték katonának. Nem maradt azonban munka nélkül ezután sem „Papp Ferenc”, 1967. június 22-én már a Spencer Davis Group koncertjének várható eseményeit ecsetelgette, nagy tumultuózus jelenetekre és petárdázásra számítva. Az újonnan felnövekvő „Csilis” generáció tagjait azonban meglehetősen nehezen tudta magának megnyerni az ügynök, végül hat „Csili”-be szóló tiszteletjegyet szerezve elbeszélgetett velük politikai kérdésekről.

Az ügynöki jelentések hozzájárulhattak a rendőrség széles közönség előtt „látható” részének irányításához. Sós György vezérőrnagy-rendőrfőkapitány 1966. szeptember 29-én kiadott utasítása szerint a közbiztonság megszilárdítása és a bűncselekmények megelőzése érdekében az általa fertőzöttnek nevezett vendéglátóipari szórakozóhelyeket jobban kellett ellenőrizni október 10-től. Az utasítás két részre bontotta a vendéglátóiparban történő rendőri intézkedéseket, mégpedig a nyílt és az operatív munkára. Előbbi az egyenruhába öltözött rendőrök igazoltató és bűnfeltáró tevékenységét jelentette,²⁴⁷ utóbbi az ügynökmunkát, amelyet az úgynevezett hálózat segítségével oldottak meg. A rendőrfőkapitánynak az sem tetszett az addigi gyakorlatban, hogy a kétféle munka nem volt összehangolva, ami miatt az objektumok átfogó biztosítása nem minden esetben valósult meg.²⁴⁸ Az utasítás az intenzívebb ellenőrzést írta elő, melynek során állandó rendőri jelenlétet tartott indokoltnak, valamint szorgalmazta a vendéglátóhelyek vezetői és a rendőri szervek közötti mind szorosabb kapcsolatot, de az ügynökmunkára szintén nagyobb hangsúlyt helyezett. A továbbiakban meghatározta, hogy a nyomozótiszteknek rendszeresen jelen kellett lenniük az ellenőrzött objektumokban, az ő munkájukat viszont a felettük álló alosztályvezető kontrollálta. Az operatív tiszteknek objektum-dossziékat kellett vezetniük, és rendszeres kapcsolatot kellett ápolniuk az ellenőrzött intézmény vezetőjével. Ezenkívül lehetőség szerint saját ügynökkel kellett rendelkezniük, aki lehetett ott dolgozó személy vagy oda rendszeresen betérő vendég. Ezeknek a személyeknek társadalmi kapcsolatokat kellett kiépíteniük, ami nem jelentett mást,

²⁴⁷ A beatzenekarok koncertjeinek rendőri biztosításáról: Dr. Tóth Tihamér: *Beat-zenekar budapesti hangversenyének rendőri biztosítása és tanulságai*. In: *Belügyi Szemle*. V. évf. 1967/9. 84-92. o.

²⁴⁸ BFL XXIV. 1. 111-011/8-1966 1. o.

mint hogy az ott folyó hétköznapi eseményeiről beszélgessenek emberekkel, és azokról jelentést készítsenek. A BRFK egyes osztályainak az objektumokban végbemenő tudomásukra jutott eseményekről azonnal kellett értesíteni az operatív tisztet vagy az objektumot ellenőrző szerv vezetőjét. Az utasítás egyértelműen az operatív tiszteknek biztosított elsőbbséget az ellenőrző munka során, a közrendvédelmi beosztottak – URH-szolgálat, körzeti megbízottak – ugyanis csak akkor léphettek fel az adott intézményben, ha arra azt megelőzően eligazításon kaptak utasítást. Arra felhívták a figyelmüket, hogy csak annyi ideig tartózkodjanak a szórakozóhelyeken, ameddig arra feltétlenül szükség volt.²⁴⁹ A BRFK központi osztályai által biztosított objektumokról külön lista készült. Ebben szerepelt többek között a beatkoncerteknek helyet adó Budai Ifjúsági Park, vagy a Citadella étterem, ahol többek között a legendás Tűzkerék együttes mutatkozott be a szakmai vezetés előtt.²⁵⁰

A tanácsi szervek és a könnyűzene

A kultúrpolitikai irányítás tanácsi szinten nyomon követhető az 1963-1968 közötti időszakban. Különösen érdekes számunkra Budapest I. kerülete, mert az ország akkori legnagyobb szórakoztatócentruma, a Budai Ifjúsági Park itt működött. Az I. kerületi tanács 1964. július 3-án tartott ülésén az MSZMP KB plénumon már 1958-ban elhangzott – később 1965-ben megerősített – irányelveket a gyakorlatba átültetve kijelentették: kerületükben a tanács végrehajtó bizottsága vezette és ellenőrizte a lakosság általános műveltsége terjesztésének, kiegészítésének, elmélyítésének érdekében folyó iskolán kívüli népművelést, és az ehhez kapcsolódó intézményeket, egyebek közt az I. Kerületi tanács V.B. Művelődési Klubját, a későbbi híres Bem-rockpartot és a szabadtéri színpadot, azaz a Budai Ifjúsági Parkot.²⁵¹ Tehát ez a sok esetben kissé nehézkes, a különböző tanácsi szintek között funkciójában átfedéseket mutató államigazgatási rendszer felügyelte és irányította helyi szinten a kultúrpolitikát, beleértve a könnyűzenei életet. Annak ellenére, hogy a hatalmi struktúra híven követte a párt határozatait és a minisztériumi utasításokat, a gyakorlati, mindennapi élet szintjén a különböző könnyűzenei intézmények relatíve nagy mozgásteréből fakadóan előfordult, hogy azok eltérően ítélték meg az egyes könnyűzenei stílusokat. A hatvanas években azonban – a többi kerülethez hasonlóan – az I. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága kijelentette 1965-ben a népművelési program értékelésekor, hogy *„Ifjúságunk egy része türelmetlen a szocializmus építésének ütemével szemben. Számos illúzió él bennük a*

²⁴⁹ BFL XXIV. 1. 111-011/8-1966 2. o.

²⁵⁰ BFL XXIV. 1. 111-011/8-1966 10-14. o.

²⁵¹ BFL XXIII. 201. a 1964. július 3. (Budapest I. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyve)

*nyugati életformáról, s ez gyakran elhomályosítja a szocialista perspektívát.*²⁵² Tehát a Kádár-rendszer politikai megszilárdulása után a hatalmi struktúra legalsó lépcsőfoka még mindig fenntartásokkal kezelte a Nyugatról – rokonok, barátok, ismerősök útján – beáramló kultúrát, beleértve a könnyűzenét. A fenntartás mértéke viszont meghatározta, milyen fokú szűrés után engedte a kerületi tanácsi és intézményi rendszer a Nyugatról beáramló könnyűzene közelébe a nagyközönséget. Ezen a téren mutatkozhattak anomáliák az egyes művelődési házak és ifjúsági klubok között.

Az ideológiai kontroll szorosabbá tételének érdekében a B. F. T. V. B. utasítására az egyes kerületek tanácsaiban létrehozták a népművelési állandó bizottságok ellenőrző albizottságait, ez történt az I. kerületben is 1966-ban.²⁵³ Feladatukul tűzték ki az I. kerületi zenés szórakozóhelyek műsorpolitikájának, az énekesek, zenekarok vagy hangszerszólísták szakmai tudásának és magatartásának, valamint a zenés rendezvények ellenőrzését.²⁵⁴ Negyedévente négy-öt zenés szórakozóhely került sorra, így évente mindegyiket megvizsgálták. Az első kerületben ebben az évben mindent rendben találtak, ahogy az ellenőrző albizottság fogalmazott: „*Nem tapasztaltunk semmi olyant, ami külön intézkedést igényelt volna.*”²⁵⁵ Ahhoz, hogy ilyen, elégedettségről tanúbizonyságot tevő jelentéseket olvashassunk, ezt megelőzően megfelelő szigorral kellett fellépnie az államnak.²⁵⁶ A kerületeknek kiadott körlevél természetesen jelen esetben is felsőbb utasításra született meg, ugyanis a Népművelési és a Belkereskedelmi Minisztériumok közös határozatban ítélték el a „*kozmpolita hatásokat hordozó zenekarokat*”.²⁵⁷ Ugyanitt tették közzé, hogy tánczenekarok helyett népi zenekarokat kellett helyezni az EMKE és a Margitszigeti Nagyszállóba, és ebből a dokumentumból megtudhatjuk, hogy a fővárosi tanács több alkalommal figyelmeztetett énekeseket a megfelelő előadásmódra, de ennek hatástalansága után már minisztériumi szinten kérték a rendőrséget néhány működési engedély visszavonására.²⁵⁸ A hatalmi hierarchiába beépült Budapesti Népi - és Tánczenei Központ ugyancsak eltiltatott néhány énekest, és voltak, akiket a fővárosi tanács Népművelési Osztályára hívtak elbeszélgetésre, és kötelezték őket bizonyos normák betartására. Mivel ezeknek a zenekaroknak nagy része budapesti volt, a nyári szezonban figyelemmel kísérték működésüket a Balaton partján.²⁵⁹ A

²⁵² BFL XXIII. 201. a 1965. október 1.

²⁵³ BFL XXIII. 201. a 1966. április 1.

²⁵⁴ BFL XXIII. 201. a 1966. április 1.

²⁵⁵ BFL XXIII. 201. a 1966. április 1.

²⁵⁶ A B. F. T. V. B. Népművelési Osztálya 1957-ben még elégedetlenségének adott hangot, hogy csak a IX. kerülettől kapott megfelelő tájékoztatást a könnyűzene ügyében. Ezt követően valószínűsíthetően nagyobb odafigyelést tanúsítottak az ellenőrzés ezen ágazatára. BFL XXIII. 114. 170665 - XI - 1957

²⁵⁷ BFL XXIII. 201. a. 1966. április 1.

²⁵⁸ BFL XXIII. 201. a. 1966. április 1.

²⁵⁹ BFL XXIII. 201. a. 1966. április 1.

megmaradt zenekarokat zenei felkészültségük alapján A, B és C kategóriákba osztották, a szocialista bérezési elvek alapján azonban nem kereshettek kimagaslóan jól egy átlagos munkáshoz viszonyítva.²⁶⁰ Mindez a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának olvasatában nem is lett volna indokolt, mert – mint azt megállapították – alacsony volt a zenészek képzettségi színvonala, sokan ápolatlanok voltak közülük, és mértéktelenül fogyasztottak alkoholt. Az ilyen munkaerőket természetesen megrótták, de nem volt fórum, ahol ezeket a szankciókat közzé tehetnék volna – sajnálkozott a B.F.T.V.B. Népművelési Osztálya.²⁶¹ A még közvetlenebb irányítás érdekében kiadattak egy gondosan összeállított, tizenhat számból álló táncalbumot, és tervbe vették egy zenész havilap kiadását. Ez utóbbi mellett azért döntöttek, mert saját bevallásuk szerint a párt még fiatal volt, a szakszervezetnek pedig nem fejlődött ki megfelelően a hálózata, ami az egyszemélyes zenészvállalkozásoknál még nagyobb gondot okozott, mert ők így a pártállam által sokkal kevésbé voltak befolyásolhatók. Az ő szocialista szellemű átnevelésüket a különböző zenei ankétok szervezésével és stúdiók felállításával tervezték. A fővárosi tanácsi beszámoló azonban nem csak a negatívumokra hívta fel a figyelmet, hanem néhány zenekart dicséretben részesített, így a Martiny és a Fóty együtteseket.²⁶²

Az EMKE kávéház más szempontból is felkeltette a helyi tanács érdeklődését, 1965-ben ugyanis megszegte a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának 1965. május 15-ei *Irányelvek a vendéglátóipari zenés szórakozóhelyek ellenőrzéséhez* című intézkedését.²⁶³ Ebben többek között az állt, hogy nem volt szabad egész nyitvatartás alatt zenélni, a szünetek nem lehettek annyira hosszúak, hogy a zenei előadások eltartsanak zárásig. Az irányelvek megszegéséről Hága Mária, a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának zenei főelőadója győződött meg, utasítva a VII. kerületiek Népművelési Osztályát, hogy intézkedjenek a zenekar műsorrendjéről, majd értesítsék az eredményről a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályát. Az 1965. november 3-án Hága Mária által írt levélre még e hó 11-én reagált Érsek József, a VII. Kerületi Tanács V.B. népművelési csoportvezetője, a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának csoportvezetőjének, Gerőfy Sándornak címezve a levelet, teljes mértékben egyet értve az elhangzottakkal.²⁶⁴ Érsek József új zenei szakember beállítását javasolta az EMKÉ-hez. Ugyanehhez a dokumentumhoz kapcsolódva Hága Mária csatolt egy jelentést a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának a budapesti vendéglők könnyűzenei ellátottságáról, amelyben a fent említett „kalapozást” és a zenekarok összetételét illetve legnagyobb kritikával, de a technikai felkészültségről is

²⁶⁰ BFL XXIII. 201. a. 1966. április 1.

²⁶¹ BFL XXIII. 201. a. 1966. április 1.

²⁶² BFL XXIII. 201. a. 1966. április 1.

²⁶³ BFL XXIII. 114. 171802/2 - XI - 1965

²⁶⁴ BFL XXIII. 114. 171802/2 - XI - 1965

véleményt alkotott.²⁶⁵ A Szófia Étteremben működő bolgár zenekart feldicsérte – valószínűleg a „szocialista barátság” jegyében – és volt olyan vendéglő, ahol hiányolta a zenekart. Két nagy név azonban kivívta Hága Mária nemtetszését: a Payer István-S.Nagy István páros szerinte alacsony színvonalú produkciót nyújtott, ráadásul nem volt működési engedélyük.²⁶⁶ A művészileg utóbb elismert szerzőket illető negatív kritika jól mutatja, hogy nem feltétlenül a hozzáértő alkalmazottak küldtek jelentést a B.F.T.V.B. Népművelési Osztályának, illetve a szocializmus elveivel ellentétesnek ítélt stílusokat nagy vehemenciával igyekeztek félreállítani. Erdődy Kálmán előadó esetében az ízléstelenséget marasztalta el, amely ráadásul rossz hatással volt zenész társaira. Kijelentette, hogy a Sanzon – és Táncdalbizottságnak a működését ki kellett volna terjeszteni a blüettek, kuplék, zenés paródiákra.²⁶⁷

Koncepcionális probléma vetődött fel a Margitszigeti Szabadtéri Színpad műsorprogramjával kapcsolatban is 1965-ben, kevéssel azelőtt, hogy először nyitotta volna meg kapuit. A Világifjúsági Találkozó és az Operettszínház műsora mellett – amit jóváhagytak a tanácsi vezető szervek – ugyanis a *West Side Story* szerepelt négy előadással a programtervezetben, ez utóbbit azonban gyors döntéssel a kulturális tárca illetékes főosztálya leköltöztette Szegedre, mert nem tartották biztosítottak a fővárosba hozni ezt a könnyűzenei darabot – említette meg Hantos János előadó a B.F.T.V.B. 1965. június 23-án tartott ülésén.²⁶⁸ Ismét felmerül tehát a kérdés, hogy a vezető szervek milyen okból határoztak végül a darab vidékre költöztetése mellett, pusztán racionális megfontolásból, vagy valóban tartottak attól, hogy egy nyugati musicalt Budapestre hozzanak. Mindenesetre tény, hogy egy könnyűműfajt képviselő zenemű nem kapott engedélyt a fellépésre, igaz a szegedi szerepeltetés azt mutatja, hogy a publicitást ez a műfaj szintén megkapta.

II./3. A KISZ szerepe a könnyűzene irányításában 1963-67 között

Az 1957. március 21-én alapított KISZ²⁶⁹ messzemenőig támogatta a kádári hatalmi struktúrát, ennél fogva ifjúságpolitikájának kiépítését is, amelybe a könnyűzene, a szórakoztatás problémái beletartoztak. A párthatározatok, állásfoglalások és irányelvek gyakorlati kivitelezése – helyzetéből eredően – sokszor a KISZ szervezeteire hárult,

²⁶⁵ BFL XXIII. 114. 171802/2 - XI - 1965

²⁶⁶ BFL XXIII. 114. 171802/2 - XI - 1965

²⁶⁷ BFL XXIII. 114. 171802/2 - XI - 1965

²⁶⁸ BFL XXIII. 102. a. 1965. június 23. (Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága iratai)

²⁶⁹ Terjedelmi okokból a KISZ tevékenysége külön fejezetben nem szerepel disszertációm más részeiben, szerepét azonban minden időszakban megvilágítottam. Erről részletesen lásd: Csátári Bence: *A KISZ könnyűzenei politikája*. In: *Múltunk*. LII. évf. 2007/3

ugyanakkor véleményüket – ahogy azt fent láthattuk – nem egyszer kikérte az állampárt, leginkább a TKO-n keresztül. A kezdeti, a szervezet kialakításával eltelt időszak után több energiája jutott a KISZ-nek, hogy kulturális ügyekkel foglalkozzon, amit a levéltári források alátámasztanak. Az 1962. novemberi MSZMP VIII. kongresszus a későbbiekre nézve hosszú ideig meghatározta a KISZ helyét általában véve a pártállamban, és konkrétan a hatalmi struktúra különböző szintjein. A kongresszus egyértelművé tette a párt addig is létező dominanciáját a KISZ felett, ami többek között abban mutatkozott meg, hogy csak a pártszervezet legsőbb szintjén kellett figyelembe venni a KISZ legfelsőbb vezetésének határozatait.²⁷⁰ A pártkongresszus ugyanakkor – miután az már egyébként is az MSZMP teljes befolyása alatt állt – a KISZ támogatásáról biztosította az ifjúságot: *„A párt határozatai kötelező érvényűek a Kommunista Ifjúsági Szövetségre. A KISZ-szervek és szervezetek a megfelelő pártszervek és pártszervezetek irányításával végzik munkájukat. A helyi pártszervek az ifjúságra, a KISZ-re vonatkozó határozataik meghozatalánál vegyék figyelembe és támogassák a KISZ felső szerveinek határozatait. A párt minden szervének és szervezetének kötelessége, hogy támogassa a KISZ egész tevékenységét, ideológiai és szervező munkáját, kezdeményezéseit. Mozdítsák elő, hogy a társadalmi, állami és gazdasági szervek adjanak meg minden segítséget a KISZ szervezeteinek az ifjúság neveléséhez.”*²⁷¹

A KISZ legfelsőbb vezetőségi plénuma, a KISZ KB Intéző Bizottsága (IB) 1966. március 17-én a fiatalok zenei kultúrájáról tanácskozott.²⁷² Ebben kritikusan megállapították, hogy *„A gitáregyüttesek által játszott beatzene divatja kedvezőtlenül befolyásolja a fiatalok zenei ízlését, ugyanakkor a magyar dalkultúra és tánczene fejlődése nem tart lépést a fiatalok egyre növekvő igényével és zenei ízlésnevelésünk követelményeivel. A határozat (a KISZ KB 1964-es szabadidős határozata – Cs. B.) elfogadása óta a Kulturális Osztály szorgalmazza a helyzet megváltoztatását, de a körülmények bonyolultsága miatt az előrehaladás lassú ütemű, úgy a mozgalmi dalok, mint az iskolán kívüli zenei nevelés, és a színvonalas táncdalok íratása területén.”*²⁷³ Ebből az idézetből kiderül, hogy a KISZ a különböző pályázatokon és rendezvényeken keresztül hatást gyakorolhatott a könnyűzene alakulására, bár ahogy azt önkritikusan megjegyezték, nem érték el azokat az eredményeket, amelyeket eredetileg kitűztek maguk elé. Némi bizakodásra adott okot mégis a KISZ legfelsőbb vezetésének az,

²⁷⁰ A fővárosi párt végrehajtó bizottsága viszont annál inkább hangoztatta véleményét a KISZ-szel kapcsolatban. 1964-es megállapításuk szerint a KISZ-nek több figyelmet kellett volna fordítania a fiatalok szabadidejének kulturált kihasználására, csak akkor tudta volna befolyását növelni a munkásfiatalok körében. BFL XXXV. 1. a/4 - 1964. április 13.

²⁷¹ S. Á.-V. H. 1956-1962 618-619. o.

²⁷² PIL 289/3 190. ö. e. 136-141. o.

²⁷³ PIL 289/3 190. ö. e. 136. o.

hogy Nyugaton a beatmozgalom szerintük már 1966-ban lehanyatlóban volt – amiből mindössze annyi volt igaz, hogy valóban elveszítette az újdonság varázsát ez a műfaj, de látogatottsága egyáltalán nem csökkent, illetve a fiatalok más zenei stílusok iránt kezdtek érdeklődni. Az általuk nivótlanak, nem egyszer káros hatásúnak ítélt beatzene ellensúlyozására a Nagy Októberi Szocialista Forradalom (NOSZF) 50. évfordulójára tervezték egy mozgalmi dalpályázat kiírását, amelynek a Magyarországra várt beathullám leáldozása miatti űrt kellett volna betöltenie. Annál is inkább, mert a KISZ KB IB tisztán látta az új vetélytárs, a popzene Magyarországra való betörésének „veszélyét”, amelynek szerintük méltó vetélytársa lehetett volna a könnyedebb zenei formákkal megfogalmazott mozgalmi dalok sorozata. Ennek televíziós publicitást szerettek volna adni 1967-ben *Ifjúsági mozgalmi dalfesztivál* munkacímmel. A KISZ vezetése ezenkívül örömmel nyugtázta, hogy zenés és táncos rendezvényekre külön társas – és fejtörő játékokat tartalmazó könyv jelent meg, amelynek szintén az volt a célja, hogy a kommunista ideológia a szórakoztatás területén elterjedjen.

A KISZ KB IB-nek az ellenséges erők jellemzését tárgyaló 1968. február 22-én tartott ülését még ebbe az időintervallumba helyezzük, mert azt az 1966. április 26-i MSZMP PB határozatának végrehajtása kapcsán szervezték. Itt utaltak a tánczene szerintük káros kísérő jelenségére, valamint számba vették, hogy a KISZ-nek milyen eszközei és lehetőségei voltak a nyugati ideológiai hatások megszüntetésére a könnyűzenei élet terén.²⁷⁴ Az egyik leginkább problematikusnak tartott rendezvénysorozatot az ELTE klubjában látták, ahol szinte csak tánczenei összejövetelek voltak, ahelyett – tette hozzá az állásfoglalás –, hogy eszmei-politikai tartalommal megtöltött estéket szerveztek volna. A KISZ KB IB jelentős eredménynek könyvelte el ugyanakkor, hogy a rádióban és televízióban beindított műsorok – *Táskarádió, Húszas stúdió, Csak fiataloknak!, Halló fiúk, halló lányok!* – kellőképpen eltántorították a fiatalokat a nyugati adók hallgatásától a könnyűzene hazai propagálásának segítségével. Azt azonban sajnálattal vették tudomásul, hogy az első, 1967-ben rendezett politikai dalfesztiváltól a zenei szakma meglehetősen távolságtartóan nyilatkozott (ezzel egy időben az V. kerületi KISZ-bizottság viszont sikerként értékelte a helyi pol-beat versenyeket a középiskolások körében).²⁷⁵ Az amatőr tánczenei életet a salgótarjáni fesztiválon keresztül is figyelemmel tudták kísérni, ahol a KISZ vezetése eredményként számolt be arról, hogy a III. könnyűzenei rendezvényükön 1967-ben már külön szovjet kategória szerepelt az 1917-es események 50. évfordulója alkalmából, ami Szovjetunió-beli fellépőket jelentett. Káros

²⁷⁴ PIL 289/3 232. ö. e. 12-37. o.

²⁷⁵ PIL 289/3 234. ö. e. 34. o.

jelenségként jelezték viszont a beatmisék jelenségét, konkrétan felhozva két esetet (Abony, Siófok).

A gyakorlatban az IB-nek alárendelt KISZ KB 1964. március 13-án tárgyalta az ifjúság szabadidejének célszerű eltöltéséről szóló témáját a KISZ KB IB 1962. decemberi intézkedési tervének megfelelően. A több mint egy éves előkészületi munka eredményeit Nádasdi József, a KISZ KB titkára ismertette. A KISZ fokozottabb részvételét szorgalmazta a táncrendezvények megrendezésében, amihez viszont káderek kiképzését tartotta szükségesnek. Nyilvánvalóan ennek az lehetett a célja, hogy a kommunista befolyás még az olyannyira marginálisan kezelt könnyűzene területén is megnyilvánuljon, sőt a klubvezetőktől elvárták, hogy a kor szintjén modernnek számító táncstílusokat ismerjék, és eldönthessék, melyiket tartják a szocialista embereszmény számára elfogadhatónak. A tanácsok és a helyi KISZ-szervezetek közötti ellentétek megemlítése során megfogalmazást nyert, hogy a tanácsok sokszor türelmetlenek voltak a fiatalokkal, a közigazgatási szféra fenntartásába tartozó művelődési házakban még a lemezjátszót sem bocsátották rendelkezésükre.

A következő hozzászólók a Dália jazz-klubot emelték ki, mint pozitív példát a táncos rendezvények lebonyolítására. Kurcz György, a Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának művelődésügyi főosztályvezető-helyettese kijelentette, hogy számos kiváló hivatásos művész működött az országban, és a fiatalok rendkívüli módon érdeklődtek a tánczene iránt, de a zenekarok összeteljesítménye mégsem volt mindig kielégítő, amit a vendéglátóipari érdekek ellentétes hatásának lehetett betudni (ugyanakkor elhangzott, hogy a SZÖVOSZ nagy összegeket áldozott a vendéglátóipari helyek fejlesztésére). Kritikus hangvételben szólt a rádió munkásságáról ezen a téren, mert szerinte azért hallgattak olyan sokan külföldi adókat a fiatalok közül, mert a hazai kínálat nem elégítette ki őket. A népszerű beatmozgalom hazai képviselőiről, mint amatőr tánczenekarokról szólt, akik mintegy 150-en lehettek, és zeneileg teljesen képzetleneknek tartotta őket, mert a klasszikus tánczenei műfajokat nem játszották, csak rock and rollt. 1964 őszétől úgy határoztak, hogy az OSZK vezetésével továbbképzik őket, ám erre a legemblematikusabb beatzenekarok esetében nem került sor. Ezt betudhatjuk a Kádár-rendszer döntéshozói mechanizmusa következetlenségének, de a beatzenekarok közmondásos lavírozási képességének is. Aczél György ugyancsak felszólalt ezen a KISZ KB ülésen, ahol a *Ki mit tud?* zenekarainak azt vetette a szemére, hogy dilettantizmusuk ellenére hivatásossá váltak, és – ahogy fogalmazott – alvilági helyeken folytatták működésüket, ahol a huligánok közönségükké váltak. Rövid

beszéde végén megemlítette, hogy összességében a komolyzene alacsony arányát sem tartotta helyesnek ezeken a vetélkedőkön.²⁷⁶

A KISZ KB 1966. július 13-án a KISZ 10 éves működését értékelő ülésén szintén előkerült a szórakozás kérdése többek között abban a kontextusban, hogy a klasszikus kommunista értékrendtől való eltávolításra is alkalmas lehetett, mert a KISZ nem használta fel mindig kellő körültekintéssel: „*Miközben kiszélesedett a KISZ tevékenysége, ma már a munkától a szórakozásig igyekszik befolyásolni a fiatalok életét, gyakran ellentmondások keletkeznek ifjúsági szövetségünk jellege és szervezetének tevékenysége között. A sokoldalú szervező munka nem mindig párosul kellő eszmei-politikai tartalommal. [...] Ezért káros, ha a KISZ-szervezetek eredményesen fejlődő művészeti és népművelési tevékenysége helyenként leszűkül az úgynevezett 'divatos' szórakozási igények kielégítésére.*”²⁷⁷ A KISZ rendezvényein éppen emiatt sokszor kellett érvényesíteni a párt kívánalmait a korábbi atrocitások megfékezésére. Ilyen eset fordult elő 1963-ban, amikor a Sportcsarnokban az amatőr zenekarok számára rendezett vetélkedőn az Illés rajongói ledobálták a színpadról a Benkó Dixieland Band tagjait, mintegy tüntetve a beat megjelenése mellett a konzervatív zenei stílusokkal szemben, miközben odakint feldöntöttek egy villamost. Az eset nem maradt megtorlás nélkül, Illésék egy évig nem szerepelhettek KISZ-rendezvényeken.²⁷⁸

A KISZ KB számára készített, a munkásifjúság helyzetéről szóló jelentés 1968-ban megemlítette, hogy „*A munkásfiatalok is érdeklődnek a színvonalas modern tánc- és könnyűzene iránt. Sokuknál azonban ez más zenei ágak és műfajok teljes háttérbe szorításával jár együtt. [...] Az ifjómunkások szabad idejük jelentős részét szórakozásra fordítják. [...] Szívesen keresik fel a fiatalok a táncos-zenés ifjúsági szórakozóhelyeket, bár ilyen nagyon kevés van, mert a vendéglátóipar a szerényebb fogyasztás miatt ezekben nem találja meg számítását. [...] A klubokban a legtöbb fiatal a kötetlen időtöltés lehetőségeit keresi, a különböző játékokon és táncalkalmakon kívül alig igényel mást.*”²⁷⁹ A vetélkedőről a KISZ KB 1968-ban a KISZ KB Kulturális Osztályától szintén kapott feljegyzést, amelyben megemlézték, hogy a verseny színvonala a korábbi évekhez képest magasabb volt, mert a VIT-hez kapcsolódóan rendezték meg. Többek között szinte megkönnyebbülve írták, hogy megszűnt a táncdal egyedurialma. Arról viszont elismerően szóltak, hogy 1968-ban Egerben megrendezték a falusi és földműves-szövetkezeti tánczenekarok országos vetélkedőjét. Az ugyanannak a műfajnak szóló különböző vélemények annak tudhatók be, hogy utóbbi a vidéki

²⁷⁶ PIL 289/2 23. ö. e. (KISZ KB iratai)

²⁷⁷ V. H. 1963-1966 518. és 521. o.

²⁷⁸ S. J. 38-39. o.

²⁷⁹ PIL 289/2 45. ö. e. 318. o.

kultúrafejlesztés részeként, a munkásság természetes szövetségésének számító parasztság felemeléseként szerepelt. Ezzel összefüggésben említették meg a klubmozgalom felfutását, mint a könnyűzenei élet egyik lehetséges területét, amely mintegy beteljesítette az 1965-ös MSZMP KB szabadidős irányelveit. Szólt a feljegyzés az 1968. április 2-án a *Halló fiúk, halló lányok!* című műsor különkiadásaként megrendezett II. Nemzetközi Pol-beat Fesztiválról is, ahol a finneken kívül csak szocialista országok zenekarai vettek részt.²⁸⁰ A kezdeményezés, bár a szocialista államvezetésnek kapóra jött volna, nem vált be, ezért lassan levették a napirendről.

A TKO-nak ebben az időszakban a KISZ KB IB részéről Méhes Lajos KISZ KB első titkár adott jelentést az 1964. március 13-án tartott üléséről, ahol „*Az ifjúság szabadidejének célszerű, hasznos eltöltéséről*” tanácsoztak. A KISZ vezetői önkritikusan megjegyezték, hogy a szórakoztatás terén meglehetősen elmaradtak az ifjúság igényeitől. Budapesten kevés volt a művelődési otthonok száma, amelyek nem elégítették ki „*a fővárosi ifjúság rohamosan növekvő igényeit*”, holott ezeken a helyeken meg lehetett volna tartani a táncos összejöveteleket. A tánc alapvető helyet foglalt el a KISZ szerint a fiatalok szabadidejének kitöltésében: „*[...] az ifjúság érdeklődésében egyeduradalomra tör a modern tánczene. Ütemére táncolnak, sétálnak, kirándulnak, táskarádióval ülnek a parkokban. A magnetofonok és táskarádiók (ez utóbbiról még nagysikerű sláger is született – Cs. B.) vásárlói, kölcsönzői többnyire fiatalok. A jó magnószalag nagy kincs, átjártsszák, cserélik, forgalmazzák, a közkedvelt felvételeknek tekintélyes árfolyamuk van. Az utóbbi tíz év legnagyobb példányszámban eladott hanglemezei szinte kivétel nélkül táncdalok (kiemelés az eredeti szövegben). [...] A modern tánczene diszkreditálja a fiatalok zenei ízlését, ugyanakkor a magyar tánczene fejlődése nem tart lépést a fiatalok egyre növekvő igényével és zenei ízlésnevelésük követelményével.*”²⁸¹

A jelentés ezek után rátért a beategyüttesek jelenségének jellemzésére, ami nem túl jó színben tüntette fel őket. A fiatal generáció új hangvételét azonban nem feltétlenül tudatos vállalkozásoknak fogták fel, hanem egyszerű eltévelyedésnek, a negatív felhangon azonban ez mit sem változtatott. A KISZ vezetésének ilyen módon való éles kritikája, amit a dokumentum mutat, pregnánsan eltér a bizonyos körökben hangsúlyozott korabeli felfogástól, miszerint az ifjúsági szervezet igyekezett volna minél több mozgásteret kiharcolni a modern zenei műfajoknak: „*A modern tánczene térhódítása (itt a beatelőadókat kell érteni – Cs. B.) érthető és természetes, de nem egyértelműen öröndetes jelenség. [...] nem egyszer a nyugati*

²⁸⁰ PIL 289/2 45. ö. e. 365-369. o.

²⁸¹ MOL M-KS 288. f. 35/1964 8. ö. e. 1-15. o. (MSZMP KB Kulturális Osztály iratai)

világ iránti nosztalgiák keltésére is alkalmas. [...] a magyar tánczene helyzete mind művészeti, mind a zenészek továbbképzése szempontjából rendezetlen. A helyzet ellentmondásain a Magyar Rádió és Televízió tánczenekara sem tudott változtatni. [...] gomba módra elszaporodtak az amatőr tánczenekarok és énekesek, s a fiatalok tömegesen pártolnak át hozzájuk. Hangszerből divattá lett a gitár, két év alatt hatszorosára nőtt a kereskedelmi forgalma. [...] Néhány – főleg budapesti – kevesebb zenei műveltséggel, de jóval nagyobb feltűnési vágygal megáldott együttes 'stílusra' talált egyes külföldi rádióadók tánczenéjében, amely az utánzásban tovább veszített értékeiből és 'gazdagodott' ritmust túlhajtó erotikájában. Az amatőr táncdalénekesek nem népszerűsítik a sok esetben bárgyú és igénytelen magyar táncdalszövegeket, de annál több kárt okoznak a nyugati sztárok utánzásával, a hibásan és értelmetlenül előadott idegen szövegekkel. A korszerű tánczenét kereső fiatalok egy része – főleg Budapesten – az ilyen zenekarok és énekesek köré csoportosult, és ebben már nehéz szétválasztani a kozmopolita, egzisztencialista életjelenségek hordozóit az erkölcsében, világnézetében romlatlan, de ízlésében fejletlen fiataloktól.”²⁸²

A jazz pozitív színben való feltüntetése a beat-tel szemben azonban nyilvánvaló volt a KISZ részéről²⁸³ – mint ahogyan kultúrpolitikai irányításának szükségessége is – a könnyű műfajon belül: „A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség egyes szervezetei hasznos kezdeti lépéseket tettek a színvonalas tánc- és dzsesszzene népszerűsítéséért, a fiatal amatőr tánczenészek szakmai és politikai irányításának megszervezéséért. A KISZ Budapesti Bizottsága [...] rendszeresen pódiumhoz juttatta a legjobb ifjúsági tánczenekarokat. [...] A fiatalok örömmel fogadják a színvonalas tánc- és dzsesszzenét, tömegesen látogatják a KISZ rendezvényeit, s az elmúlt években alakult ifjúsági dzsesszklubok tapasztalatai mutatják, hogy a tánczenénél jóval igényesebb dzsessz igénylése és művelése magasabb zenei kultúrát, virtuóz hangszertudást kíván [...] A KISZ szervezetek tánc – és dzsesszzenei ízlésformáló tevékenysége egyelőre kevés fiataalt érint, további előrehaladás azonban nem képzelhető el az alapvető problémák gyors és gyökeres megoldása nélkül.” A legfontosabb fővárosi helyszínről, a Budai Ifjúsági Parkról is írt néhány elismerő sort a KISZ KB, valószínűleg azért, mert itt állandó felügyelet és ellenőrzés alatt állhattak a könnyűzenészek és rajongóik:

²⁸² MOL M-KS 288. f. 35/1964 8. ö. e. 1-15. o.

²⁸³ Érdekes, hogy még egy évvel korábban is ellenséges hangot ütött meg az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága a jazz kapcsán. 1963. augusztus 7-én Aczél szerint a legnagyobb problémák éppen a KISZ-nél voltak megfigyelhetők, sőt egyes zenekarokat (ideértve az Illést is) szerinte meg kellett volna szüntetni, mint ahogy a rádióban és a televízióban a tánczene műsoridejének csökkentését szorgalmazta. MOL M-KS 288. f. 41/1963 11. ö. e A szigorú intézkedések igénylését az 1963-as Sportcsarnok-beli incidens okozta. S. J. 38-39. o. Láthatjuk, hogy ebben az időszakban a pártvezetés még teljesen összemosta a beat, a táncdal és a jazz fogalmát.

„A Budapesti Ifjúsági Park téli és nyári helyisége a modern tánc kultúra, az ízléses öltözködés és a kulturált szórakozás otthona lett. Esténként télen több száz, nyáron több ezer fiatal táncol, szórakozik ízlésesen, szépen, kulturáltan.” Nem így a károsnak ítélt baráti összejöveteleken, ahol már a belügyminisztériumi ügynököket leszámítva nem lehetett hatékony ellenőrzést gyakorolni: „A kispolgári individualizmus [...] talaján termékenyülnek meg a Nyugatról számtalan csatornán hozzánk jutó egzisztencialista életjelenségek: [...] az esetenként erkölcstelenné fajult 'házibulik' és a tánczene erotikussá torzított ritmusába 'menekülő' fiatalok gátlástalan kilengései.”²⁸⁴

A KISZ legfelsőbb vezetése a sok kritikának megfelelően a tánczene és a beatmozgalom kordában tartását szorgalmazta az állami és a pártirányítás felé. Bár a fejlesztési tervekben nem sok minden valósult meg, mégis kiolvasható belőlük a könnyűzene irányítására való törekvés: *„Támogassák a dzsessz-klubok tevékenységét, ösztönözzék a hivatásos és tánczenészeket, hogy vegyenek részt a dzsesszklubok munkájában, mert a dzsessz-zene művelése fejleszti és feltételezi a magasabb zenei kultúrát, alapos zenetörténeti ismereteket és virtuóz hangszertudást kíván. A minisztérium, a szakszervezetek és a KISZ illetékes szervei vizsgálják felül az amatőr tánc- és dzsesszzenekarok helyzetét: módosítsák az amatőr tánczenekarok működését szabályozó rendeleteket; rendezzék szakmai és politikai irányításukat, gyors, olcsó és színvonalas anyagellátásukat. Budapesten és más nagyvárosokban szervezzenek szakmai konzultációs központokat, ahol az amatőr tánczenészek és táncdalénekesek művészeti segítséget kapnak, tanfolyamokon vehetnek részt, megvásárolhatják vagy kölcsönözhetik a legjobb hazai táncdalok szakértelemmel hangszerelt és szövegfordításokkal ellátott kottáit. Dolgozzanak ki többlépcsős minősítési rendszert, szerves összefüggésben a működési, fellépési és honorárium feltételekkel. A megyei, járási, városi KISZ-bizottságok és tanácsok időnként rendezzék meg az amatőr tánc- és dzsesszzenekarok fesztiváljait, ahol megfelelő minősítéssel jutalmazták az ízlésesen, kulturáltan, színvonalasan játszó együtteseket. [...] Minden budapesti kerületben és megyei székhelyen jelöljenek ki egy-egy – legfeljebb II. osztályú – zenés táncos szórakozóhelyet, ahol a kerületi, illetve a városi KISZ-bizottság és a vendéglátóipari vezetők megegyezése szerint hetenként egy-két napon társadalmi vezetőség által irányított szeszmentes ifjúsági zenés, táncos programot bonyolítanak le 18-22 óráig. (Ellenőrzött és előírt táncrend; szakavatott táncfelügyelet; öltözködési ellenőrzés; tánc és divatbemutató; illemtanítás stb.) Nagyobb járási székhelyeken, ipari és diákvárosokban is tegyék lehetővé, hogy a fiatalok között legnépszerűbb zenés, táncos szórakozóhelyek hetenként egyszer hasonló ifjúsági programmal*

²⁸⁴ MOL M-KS 288. f. 35/1964 8. ö. e. 1-15. o.

*működjenek.*²⁸⁵ A KISZ által javasolt ellenőrzési szempontok már a gyakorlati élet tapasztalatain alapultak, így azokat igyekeztek mind szélesebb körben elterjesztetni a művelődési intézmények kultúrfelelőseivel. A TKO-hoz való fordulás ezen természetesen még inkább segíthetett, hiszen ez a pártszerv utasításokat adhatott a megyei, járási, községi pártszerveknek, amelyek pedig realizáltatták a kívánalmakat a helyi tanácsokon és művelődési házakon keresztül.

II./4. A könnyűzenei intézmények pártállami irányítása 1963-1967 között

Az MHV pártállami ellenőrzése

A Művelődésügyi Minisztérium részéről lefolytatott revíziók ebben az időszakban szintén támpontot jelentenek az egyes könnyűzenei intézmények tevékenységének megítélésénél, mozgásterük értékelésénél. 1964. március-áprilisban Lénárt Ernő és Várady Géza, 1965. április-májusban pedig Dominek Márta végzett revíziót az MHV-nél. A mindenre kiterjedő, részletes jelentés többek között a szervezeti változásokra és a szocialista munkavégzés mikéntjére világít rá. 1965. február 15-től Bors Jenő lett az igazgató, elődje Fehérvári Jenő pedig az újonnan létrehozott Gyártási Főosztályt vette át. A gyártást továbbra is a Kábel- és Műanyaggyár (1964. január 1-től új nevén Villamosszigetelő és Műanyaggyár) részeként üzemelő Budapesti Hanglemezgyár végezte, a készletezés a RAVILL Nagykereskedelmi Vállalatban történt, a külkereskedelmet a Kultúra Könyv és Hírlap-kereskedelmi Vállalat bonyolította, bár a szállítandó lemezmenyiségekről az MHV kötötte 1963-tól a szerződéseket a kül- és belkereskedelmi vállalatokkal egyaránt. A felvételek készítése és a nagybani értékesítés ezzel egy kézbe került 1964. január 1-től, mert a gyártó először az MHV szervezetének adta át az anyagokat és nem közvetlenül a terjesztőknek és tárolóknak. Így nagyobb cenzúrára nyílt lehetőség, hiszen a kész lemezeket az MHV még egyszer ellenőrizhette a terjesztés előtt. Szállítási kötelezettségének azonban csak 60-70 %-ban tett eleget címke és tasakhiány miatt, a revízió szerint azért, mert csökkent az érdekeltségük (ami viszont előzőleg sem volt magas, mert a többletbevételt át kellett adniuk felettes szervüknek, a kulturális tárca által felügyelt Kulturális Alapnak).

A hanglemezgyártás egésze viszont továbbra is összesen 6 minisztériumhoz tartozott, a címke és tasakgyártás miatt a Könnyűipari Minisztériumhoz, (amelynek felügyelete alatt

²⁸⁵ MOL M-KS 288. f. 35/1964 8. ö. e. 1-15. o.

álló gyárakban – Fővárosi Nyomda, Globus – csak a szabad kapacitásuk erejéig állítottak elő címkéket keretszerződés hiányában), a hanglemez préselése a Kohó- és Gépipari Minisztériumhoz, a többi munkafázis pedig a Belkereskedelmi Minisztériumhoz, a Külkereskedelmi Minisztériumhoz, a Művelődésügyi Minisztériumhoz és a Pénzügyminisztériumhoz. Az MHV-nek is megosztott volt a működési rendszere, mert a préselési munkálatokra nem volt ráhatása a tőlük független üzem miatt. Az MHV-nek az összes gyártási szakaszt sokkal szigorúbban kellett volna felügyelnie, ami a könnyűzenei lemezek átfutási idejének csökkentését célozta. Ebben az időszakban a hangfelvételi idő csökkent ugyan, de a préselésé nőtt, emiatt nem lett gyorsabb a kereskedelem. Mindenesetre Ilku Pál és Csergő János kohó - és gépipari miniszter az MHV működési rendjéről megállapodást kötött 1963-ban. Ahogy fogalmaztak: *„Az MHV köteles gondoskodni arról, hogy a hanglemezkiadás programozása a hanglemezzel szemben támasztott népgazdasági követelmények szerint történjék.”* Az, hogy mi tartozott a népgazdasági érdekének megfelelő szektorba, azt innentől kezdve nagyon képlékenyen lehetett értelmezni, az aktuális kultúrpolitikai megfontolásokat is erre a hivatkozási alapra lehetett helyezni. Ugyanebben az időben – a dátum és az aláírás hiányzik a dokumentumokról – Hanglemezgyártási Művészeti Tanács alakult, amelynek tagjai a kulturális tárca, a Kohó - és Gépipari, a Belkereskedelmi és a Külkereskedelmi Minisztériumok, valamint a Szerzői Jogvédő Hivatal, a Magyar Rádió és Televízió, továbbá a Magyar Zeneművészek Szövetsége voltak. Ez a szervezet hagyta jóvá elviekben a felvételek ütemtervét, de kijelölte azokat a szórakoztatózenei műveket is, amelyekből érdemesnek tartotta hanglemezt készíttetni, külön kitérve minden hanghordozó példányszámára, az esetleges utánnyomással, azaz imprimálással együtt. A tanács elnöke a minisztérium egy szakértője lett.²⁸⁶

Az MHV forgalmából származó szerzői jogdíjakat szocialista módon fizették ki, a BIEM (mechanikai jogdíjakat intéző nemzetközi szervezet – Cs. B.) előírásaira hivatkozva. Mivel Magyarországon a kiskereskedelem korlátozott volt, így csak megkötésekkel lehetett hivatkozni a BIEM gyakorlatára, ugyanis az MHV kizárólag a RAVILL és a Kultúra Vállalat részére szállított lemezeket. Ezek viszont kifizették a jogdíjat a teljes részükre átadott lemezmennyiség után, tehát nem az eladott példányszám számított, hanem a kiszállított. Ez persze a forgalmazó cégnek sem volt kifizetődő, mert voltak eladatlan példányok, és akadt leértékelt áron eladott példány, amely esetben viszont a teljes ár után fizették a jogdíjakat. 1962. jan. 1-től a Szerzői Jogvédő Hivatal (SZJH) beleegyezett, hogy az úgynevezett leülepedés miatt az összes lemezhez számított jogdíjakból 10 %-ot visszatartathatott a 2 állami

²⁸⁶ MOL XIX-I-4-c 70. d. 129088-VI-1964

cég az ilyen esetekre, ami viszont ellentétes volt a BIEM szabályzatával. 1963. jan. 1-től ezért új rendelkezés lépett életbe, melynek következtében a RAVILL raktáraiból a kiskereskedőknek kiszámlázott példányok után járt csak a szerzőknek a jogdíj. Az MHV ezzel kapcsolatban írt a BIEM-nek, melyben leszögezte, hogy csak az eladott példányok után fizettek jogdíjat – ahogy azt eddig is kellett volna – a szerzőknek 1963 után, miután levonták a forgalmi adót. A külföldre szóló jogdíjfizetés ennek ellenére a Kultúra Vállalatnak²⁸⁷ további problémát okozott a kötött devizagazdálkodás miatt, ráadásul az eladatlan példányokból 1, 1 millió Ft leülepedésük képződött.²⁸⁸

Az MHV zenészeknek kifizetett felvételi költségei és honoráriumai jól mutatják az MSZMP KB útmutatásainak hatását, bár attól eltérő tendenciát ugyancsak felfedezhetünk az intézmény sajátos körülményei miatt. A legtöbb pénzt előadói tekintetben a komolyzenei kategóriára áldozta az MHV, az operett ennek átlagosan a felét, a tánczene pedig a negyedét kapta. A hangszerelési költség viszont a könnyűzenében volt a legtöbb, ennek magyarázata a kottanélküliségben keresendő. A pártállam ellenőrző szerepe kimutatható ott is, hogy 1964. március 27-én a Művelődésügyi Minisztérium Színházi és Zenei Főigazgatósága kérésére az MHV betérjesztette az előadóművészek, betanítók részére kifizetett tiszteletdíjak részletes jegyzékét felsőbb pártszervekhez való továbbítás céljából. Itt a művészek időtartam szerinti foglalkoztatásán kívül a művészi teljesítmény és a gazdaságosság szempontjait szintén vizsgálták. A felvételek időtartamában a komolyzene túlsúlya (60%) jelentős volt 1963-ban, a szórakoztató zene csak 22%, míg a 3. helyezett próza (nyelvleckék) csak 8 %-kal vette ki a részét. A helyzet 1966-ra annyiban változott, hogy a komolyzene iránti alacsony igény miatt a könnyűzene 1965-ben 68, 5 %-kal részesült az összvolumenből. Az éves felvételi terveket a művelődésügyi tárca hagyta jóvá, ezen belül a negyedéves terveket már a közreműködők szabadidejéhez igazították. A Belkereskedelmi Minisztériumnak csak a gyártásba volt beleszólása, ezért a velük való egyeztetés már a gyártási szakaszban elkezdődött, a kompromisszum kötése ugyanakkor a terjesztésbe való beleegyezést is jelentette. A komolyzenéhez képest a könnyűzenének természetesen kisebb volt az átfutási ideje (60-70 nap, ugyanez komolyzenében 400 nap felett is lehetett). Az egy felvételi órára jutó montírozott (azaz hasznos) idő meglehetősen kevés volt, a könnyűzenében 1963-ban 1'04"-

²⁸⁷ Az MHV külföldre utazási devizaköltségeit is a Magyar Kultúra Külkereskedelmi Vállalat fedezte, a folyóforint szükségletet viszont a vállalat állta. Ez derül ki Bors Jenő kérelméből, amelyben Barna Andrásnéól moszkvai útjához, amelyen a szovjet hanglemezimportot beszélték meg, engedélyt kért. MOL XIX-I-4-rr 37. d. 9. t. 114146/1972

²⁸⁸ MOL XIX-I-4-c 70. d. 129088-VI-1964

ami a rossz technikai körülményekre, a bonyolultabbá vált eljárások nehézkes átvételére és a technikai személyzet alulképzettségére utal.²⁸⁹

A belföldi lemezforgalom visszaesését szintén konstataulta a revízió, ami azzal volt magyarázható, hogy a háztartásoknak még mindig mindössze 5 %-a rendelkezett lemezjátszóval, holott ezek a termékek 40%-os ártámogatást kaptak az államtól. Ennek a magnetofonok elterjedése állt a háttérében, ami miatt a tánczenei lemezeladás visszaesett. Barna Andrásné, a tárca Zene- és Táncművészeti Főosztályának vezetője szakbizottság felállítását javasolta az eladatlan lemezek értékesítése érdekében a revizoroknak. A gazdaságosság elveit szem előtt tartva a kritikus 50 stúdióban töltött nap túllépése után a tánczenekaroknál prémiummegvonást kellett volna alkalmazni – írta 1965. jún. 17-én. A monopolhelyzet viszont nem sarkallta ilyen lépésekre az MHV-t, és forrásaink sem tanúskodnak ilyen irányú intézkedésekről. Az 1965-ös revízió csak azt említette, hogy a tánclemezek felvételi idejének hosszúságát a tapasztalatokból kiindulva igyekeztek határok közé szorítani, a lemez összeállításának keltétől 6 hétnél hosszabb nem lehetett a sokszorosításra kész állapotba hozatal, de bírságról nem esett szó, ha nem sikerült teljesíteni a tervet.²⁹⁰

Az MHV lemezkiadási egyeduralmából következett, hogy propagandájuk szocialista viszonyokat tükrözött, a rádió és a televízió mindössze 6 hetente adott reklámot a lemezeknek, de még így is ők voltak a legaktívabbak a többi könnyűzenei intézményhez képest. Ez betudható annak, hogy nem volt versenytársuk, a kapacitásukat pedig a végsőkéig kihasználva sem tudták kielégíteni az igényeket. 1963-ban Budapesten mindössze három hanglemezbolt működött hivatalosan, illetve ekkoriban esett szó a Rózsavölgyi Zeneműbolt megnyitásáról. Az összes többi elárúsító helyen csak melléktevékenységként foglalkoztak hanglemezekkel. Az el nem adott lemezeket a revízió bezúzásra ajánlotta, amelyek anyagát újra lehetett hasznosítani. Ellenkező esetben ugyanis az újonnan megjelent lemezeknek a régiék jelentették volna a belső konkurenciát. A tőkés exportot ugyanakkor növelni akarták, sőt 1964. okt. 13-án a Kulturális Vállalat levelet írt egy NSZK-beli cégnek (DGG), hogy létesítsenek Magyarországon közösen présüzemet, és segítsenek a Qualiton termékeit terjeszteni. A beruházás 40-60 %-ban a németek vállán nyugodott volna, de nem sikerült keresztülvinni a tervet – a dokumentum sugalmazása szerint éppen a Kulturális Vállalat vétője miatt.²⁹¹

Az MHV-nál tartott 1965. április-májusi revízió elismerte, hogy a komolyzene gyártása veszteséges maradt, de a könnyűzene több mint 4, 5 millió Ft nyereséget

²⁸⁹ MOL XIX-I-4-c 70. d. 129088-VI-1964

²⁹⁰ MOL XIX-I-4-c 70. d. 129088-VI-1964

²⁹¹ MOL XIX-I-4-c 70. d. 129088-VI-1964

eredményezett. A nagy átfutási időt téves módon a könnyűzene vonatkozásában értékelte úgy egy külső elemző – a Magyar Nemzeti Bank (MNB) 46. sz. fiókjának csoportvezetője, Sági Károly –, hogy eladhatatlan lemezeket produkált, mert szerinte a boltokba kerülésük nagy idővesztéssel járt, amiből sok elfekvő készlet lett. Azt nem tette hozzá, hogy akkora volt a kereslet a tánczenei lemezekre, hogy akár féléves csúszásokkal is hajlandók voltak a vásárlók megvenni azokat. A hiány pótlására az sem lehetett elég gyógyír, hogy 1964-ben a jazz műfaja felkerült az MHV palettájára, többek között megjelent a Qualiton Jazz Együttes lemeze, ugyanakkor a jazzt 1965-ben már csak mérsékelt érdeklődésűnek mondták. A tánczene MHV-tervbe illesztése mindig a pillanatnyi kulturális és kereskedelmi céloknak megfelelően történt, ami már a piaci tényezők felé mutatott rugalmasság egyik példája. A jobb propaganda érdekében 1965. április 16-án készítettek egy tánczenei bemutató műsort az MHV új lemezeiből, amelyeken Németh József és Ambrus Kyri éppúgy helyet kapott, mint az első Illés felvétel²⁹² vagy a Bergendy.²⁹³ Más irányból ugyanakkor támadások érték a hanglemezkidadás repertoárját, ugyanis Szatmári Antal, a Nemzetközi Munkásdalkutató Központ Állandó Bizottságának titkára méltatlankodott Molnár János művelődésügyi miniszter-helyetteshez 1966. július 6-án intézett levelében a munkásdalok alacsony propagálása tárgyában, főleg a művelődési otthonok érdektelenségét hangsúlyozva. A minisztérium azonban nem vette teljesen komolyan a felháborodást, Gőnyei Antal főosztályvezető-helyettes Molnár János számára készített belső feljegyzése szerint Szatmári túlbuzgó volt, emiatt csak semleges hangvételű választ írtak neki, amelyben biztosították a további munkásdalok reklámozásáról.²⁹⁴

Az MHV-nál tartott revíziókról legmagasabb körökben szintén esett szó, az 1966. aug. 10-én befejeződött ellenőrzésről például Polinszky Károly művelődésügyi miniszterhelyettes számolt be Aczélnak 1966. augusztus 26-án. Polinszky szerepe ebben az esetben mindössze gazdasági vonatkozású volt, az ideológiai ellenőrzés Aczélhoz tartozott. Ebben szinte mérnöki precizitással ismertette a tényeket az MHV által szervezett Hanglemezklubról, ami 900 fős létszámával kudarcot jelentett, pedig a jobb lemezterjesztés és a profit növelése miatt hívták életre. A tagok 6 lemez vásárlása esetén a hetediket ingyen kapták, viszont a klub működése veszteséges volt, mert mindössze 13 – 1967-ben „már” 28 – lemez szerepelt a repertoáron, ráadásul ebből kettőt a XX. századi magyar komolyzenéből kötelező módon kellett választani. A jobb terjesztés érdekében közvélemény-kutatást tartottak, és hirdetésekre szerződtek a

²⁹² Az Illés első lemezen megjelent számainak címei: *Protonok tánca*, *Séta az aranyhúrokon*, illetve még két angol nyelvű feldolgozás szám (Shannon: *Little Baby* és Routers: *Bucket Seats*) J. B. Sz. - S. J. 62. o.

²⁹³ MOL XIX-I-4-c 83. d. 129088-VI-1965

²⁹⁴ MOL XIX-I-4-o 76. d. 1. t. 73129/1966

Magyar Ifjúság, a *Filharmonia Műsorfüzet*, a *Népszabadság* és a *Film Színház Muzsika* című lapokkal. A kudarc egyik oka lehetett, hogy a kereskedelem résztvevői nem voltak érdekeltek az eladásban, viszont az új gazdasági mechanizmus előszele érződött annyiban, hogy az MHV-nél piackutatással kezdtek foglalkozni, igaz kezdetleges szinten. Propagandájukban a televízió és a rádió játszott fontos szerepet, illetve a hanglemeztasak, amelyek igényesebbek, figyelemfelkeltőbbek lettek a korábbiaknál. Erre azért is szükség volt, mert 1966. július 1-től a szovjet hanglemezek kereskedelme átkerült a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalattól az MHV-hez. A reklámon kívül fontos szerepet játszott a takarékoság az MHV programjában, 1965-ben 204 ezer forintot takarítottak meg, amit a revízió az 1964. decemberi párt- és kormányhatározatok végrehajtásaként értékelt.²⁹⁵

Speciális revíziót, úgynevezett célvizsgálatot tartott Dominek Márta 1967. július 6-13. között az MHV-nél egy kisebbfajta incidens miatt, aminek hullámai még Polinszky Károly miniszter-helyettesig is eljutottak. A Belkereskedelmi és a Művelődésügyi Minisztérium ugyanis megállapodott a debreceni és a szegedi hanglemezboltok megnyitásáról, a két bolt megnyitásának költségeit pedig az MHV vállalatfejlesztési alapjából finanszírozták. Egy véletlen összegelírás miatt azonban, aminek – mint utólag kiderült – egyébként semmi jelentősége nem volt, mert a megbeszélte aktuális összeget már úgyis kifizette az MHV, a RAVILL bepanaszolta a Művelődésügyi Minisztériumnál az MHV-t. A miniszter-helyettes végül az MHV-nak adott igazat az ügyben.²⁹⁶

Az NKI pártállami ellenőrzése

Az NKI-ról Borbély Gyula főrevizor készített jelentést, melynek alapján a minisztérium Revizori Osztályának vezetője, Surányi László a céggel kapcsolatban a piackutatást és a piacismeretet emelte ki 1964-ben mind belföldi mind külföldi vonatkozásban, ami kevéssé volt szokványos elvárás a szocialista gazdálkodás gyakorlata alapján. Surányi részletes nyilvántartást ajánlott a Báthori utca 10-ben működő NKI-nek a művészekről, személyi adatokkal, művészi ismereteikkel, színvonalukkal, a bel- és külföldi kritikákkal, elért honoráriumaikkal, lekötöttségeikkel, az impresszáriók szakmai felkészültségéről pedig a minisztérium beszámolót kért. Ennek alapján természetesen szoroson nyomon követhetővé vált a könnyű műfaj résztvevőinek tevékenysége. A javaslat ezzel együtt azt is mutatja, hogy azt megelőzően az NKI alkalmazottai nem végezték az elvart

²⁹⁵ MOL XIX- I- 4-c 94. d. 129088-VI-1966

²⁹⁶ MOL XIX- I-4-c 110. d. 129088-1967

módszerességgel munkájukat. Nem meglepő módon a szocialista országok hasonló profilú intézményeivel nagyon fontosnak tartotta a kapcsolattartást, amelyek szervezeti felépítését szintén figyelmükbe ajánlotta. Adataik szerint a szólisták között kicsivel többen voltak a szocialista, mint a tőkés országokba utazó zenészek, 1963-ban 219-199 volt az arány a szocialista államok javára. Az együttesek már inkább mentek (mehettek) nyugatra, 1963-ban 85-en, míg a keleti blokk országaiba csak 32-en. Ebből úgy tűnik, hogy a politikai rendszer kevésbé tartott attól, hogy egész zenekarok hagyják el az országot, azt azonban hozzátehetjük, hogy csak a feddhetetlen múlttal rendelkezők kaptak kiutazási engedélyt. Az importált együttesek és szólisták között ebben az időszakban egyensúly mutatkozott a szocialista és a kapitalista országok között. A könnyű- és a komolyzene nagyjából egyformán realizálta külföldről a bevételt, a könnyűműfaj zenészei termelték az NKI devizabevételeinek 55%-át 1963-ban (igaz, hogy a jelentés a könnyűműfajhoz sorolta a népzene, akiknek a képviselői ekkor Japánban sikeresen turnéztak). A devizabevételekre egyebek mellett azért volt szükség, mert az NKI 1963-tól nem kapott állami támogatást, kiadásait bevételeiből kellett fedeznie.

A jelentés a komolyzene impresszálsát szorgalmazta, de kitűnik, hogy tisztában voltak a könnyűzenészek jelentős profittermelésével, akiket a szocializmusra jellemző módon nem előadásonként és bevétel alapján, hanem fix összegért szerződtek. Ausztriában például havi 350, Dániában 213, USA-ban 480 USA-dollárt kerestek a magyar zenészek, az NSZK-ban a viszonylag szerényebb összeget viszont az indokolta, hogy túlkínálat mutatkozott könnyűzenekarokban, a szállást és az ellátást pedig természetben biztosították. A politikai-gazdasági rendszernek megfelelően túl akkurátusan vette figyelembe a revízió a devizagazdálkodás szabályait. A határátlépés időpontját szerintük nem mindig tüntették fel megfelelőképpen, bemondás alapján működött a külföldi adózás, a külföldi menetjegyeket nem csatolták az elszámolásokhoz, és azt sem lehetett ellenőrizni, hogy ugyanannyit fizetett-e be az MNB számlájára az NKI, mint amennyit kapott a zenészektől. Ez utóbbi azért keltette fel az ellenőrök figyelmét, mert sokszor sorszámozatlan elismervényt adtak a zenészeknek az átvételről.²⁹⁷

Az ORI pártállami ellenőrzése

²⁹⁷ MOL XIX- I-4-c 74. d. 129117-VI-1964

Az ORI életében ugyancsak vízvázasztó volt 1963, ugyanis ettől kezdve nem kaptak állami támogatást. Fenntartásukat viszont biztosították a nagy bevételű rendezvények, 1963-ban a Torriani koncertek hoztak igen nagy profitot, ami korrupcióra sarkallta az alkalmazottakat, mert az el nem adott jegyeket a bejáratnál a saját szakállukra árusították. 1964. decemberben az ügyelők jelentéseire is alapozó revízió megállapította, hogy hatékonyabb lett a működésük, ami a veszteséges koncertekről való lemondásnak volt köszönhető. A közönségszervezésükön ennek ellenére javítani kellett a jutalékok feljebbvitelével, továbbá leszögezték, hogy nem volt jó az a gyakorlat sem, hogy nem lehetett 3 ezer forint felett a havi fizetése az ORI-ban dolgozóknak. Volt olyan alkalmazottuk ugyanis, akinek 24 130 forintot visszatartottak a felső határ átlépése miatt a fizetéséből. Ennek csak első hallásra látszik ellentmondani, hogy a 139/1958 M. M. sz. rendeletre²⁹⁸ és az ezt módosító utasításra hivatkozva viszont kijelentette a revízió, hogy a fővárosi jutalékos szervezők díjazására fordítható összeg az ORI évi budapesti összes jegybevételének 4 %-át nem haladhatta meg. Ebben ugyanis benne volt a lehetőség, hogy az összbevételt feljebb tudták vinni. A szocialista szellemiségnek megfelelően voltak garantált bevételű rendezvényeik, ide tartoztak a SZOT-, és a Magyar Hirdető (MAHIR) előadások, ahol az állam biztosította, hogy nem lehettek deficitesek. A Keszler Pál igazgató és Bali György gazdasági igazgató által vezetett ORI-nál 1964-ben 39-en dolgoztak, ebből 14-en a rendezési, 8-an a gazdasági osztályon, 5-5-en a műsorszolgálatnál és a gépkocsivezetőknél, hivatalsegédeknel, 4-en a dramaturgiánál és 2-en az igazgatói titkárságon (plusz az igazgató).²⁹⁹

Az ORI munkája akkor vált teljesen önállóvá, amikor a művelődésügyi miniszter 7/1965/VII. 16./ M. M. számú rendeletével³⁰⁰ megszüntették az Állami Hangverseny-és Műsorigazgatóságot,³⁰¹ helyette a feladatokat az ORI és az Országos Filharmónia vette át. Az ORI határozta meg ettől kezdve a fellépti díjat, és az azokra vonatkozó rendelkezések betartását ellenőrizhette, valamint a hanglemez és magnetofon-műsorokhoz az ORI-tól kellett beszerezni az engedélyt. A rendelet tételesen felsorolta a műfajokat, amelyekben az ORI volt az illetékes: operett, népi-, tánc- jazz-zenekar, jazz-énekegyüttes, népi ének és táncegyüttes, magyar nóta, sanzonok, táncdalok felhasználásából származó hangszeres és énekszóló-hangverseny, artistaműsor (Szécsi Pál: *Egy szál harangvirág* című dalának televíziós felvétele

²⁹⁸ *Művelődésügyi Közlöny*. II. évf. 9. sz. 1958. május 1. 136-139. o.

²⁹⁹ MOL XIX-I-4-c 74. d. 129082/b-VI-1964

³⁰⁰ *Művelődésügyi Közlöny*. IX. évf. 15. sz. 1965. augusztus 1. 254. o.

³⁰¹ MOL XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié. (Pozsgay Imre miniszter iratai)

például kizárólag egy ilyen cirkuszfellépésről maradt fenn), prózai műsor, prózai és zenei vegyes műsor.

A Revizori Osztály vezetője, Vince János instrukciói között szerepeltette, hogy munkatársainak a könnyűzenei műfaj átfogó irányításának megvalósulását, illetve a műsorengedélyezési feladatokat (1965-ben több mint 3000 engedélyt adtak ki) kellett az ORI esetében ellenőrizniük, illetve azt, hogy a műfajok tekintetében az arányosítás bekövetkezett-e a művészfoglalkoztatásban. Megállapították, hogy az ORI-nak „*gondoskodni kell az engedélyezett műsorok tartalmi vonatkozású figyelemmel kíséréséről*”, azaz a cenzúráról, ennek során át kellett venniük a magánszervezők tevékenységét. Az engedélyezési illetéket, amit az ORI szedett be, egységesebbé igyekeztek tenni, 3-4 féle összeget helyezett kilátásba a minisztérium a műsor látogatottságához igazodóan. Eredménynek könyvelték el, hogy a veszteséges műsorokat felszámolták, ezáltal kevesebb volt ugyan az előadásszámuk, de nagy sikere – és ezáltal anyagi haszna – volt Torrianinak (Kisstadion), Armstrongnak (Népstadion) és a Golden Gate együttesnek. Ugyanakkor gazdasági kárt eredményezett, hogy aláírt szerződés nélkül reklámozták a Gr. Rockers amerikai zenekart, ami 13 ezer forintba került, ám végül nem jöttek el.³⁰²

Az ORI a saját rendezésű műsorait előzetesen ellenőrizte, viszont a hankik felett kapacitásuk elégtelensége miatt nem tudott ilyen típusú eljárást gyakorolni. Így fordulhatott elő, hogy a revízió szerint ízléstelenül személyeskedő műsorok kerültek a gépezetbe. Az ellenőri jelentések elkészülte után a Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályának vezetője általában intézkedést és felvilágosítást kért az ORI igazgatójától az egyes esetekre vonatkozóan. Így Barna Andrásné kérte 1966. június 17-én, hogy a Gr. Rockers zenekarral való tárgyalások kudarcáról, annak körülményeiről számoljanak be. Ezenkívül több anyagi természetű ügyet kellett tisztázniuk a művészek szállásköltségeivel, a szabálytalan többletgázsikkal és az üzletszerző magatartással kapcsolatban. A gyors válaszból (1966. július 8.) – amit Barna Andrásné levélben köszönt meg – kiderült, hogy 1966 őszétől az engedélyezéseket szakmai bemutató kötelezettségéhez kötötte az ORI. A könnyűzenei koncertekről szólva elmondta, hogy bizonyos spontaneitás ezen a területen mindig is lesz, így erre a tervgazdálkodás szabályait nemigen lehetett alkalmazni, viszont a bevétel érdekében néha bele kellett menni kétes kimenetelű ügyletekbe. Az ilyen jellegű ügyeket érintve az új gazdasági mechanizmus tárgyában a tárca főosztályvezetője megbeszélésre hívta be a kulturális intézmények vezetőit. Ekkor kiderült, hogy a komolyzenétől nem akarta teljesen elválasztani a kormányzat a könnyűzenét, mert az Országos Filharmóniával együtt kellett

³⁰² MOL XIX-I-4-c 129082/b-VI-1966

kidolgozzák a tervüket a gazdálkodásra vonatkozóan (egyébként az OF jutalékért szintén segített szervezni koncerteket az ORI-nak, amit Keszler Pál eredményesnek nevezett, mert állítása szerint ennél olcsóbban nem tudták volna országosan kiterjeszteni koncertjeiket). Ennek határidejét 1966. szeptember 1-ben állapította meg Barna Andrásné, és bár nem találtunk adatot az ORI-OF közös gazdálkodási tervre, Keszler Pál véleménye valószínűleg jól tükrözte a valóságot.

Az ORI-ról kedvező kép alakult ki a későbbiekben a kulturális tárcánál. 1967-es teljesítményüket tekintve megállapították, hogy kevesebb koncerttel majdnem kétszeres bevételre tettek szert, mint az előző években. Kiemelték a szocialista embereszményhez való pozitív hozzáállásukat: *„Az intézmény nagy súlyt helyez a műsorok kulturált körülmények közt történő lebonyolítására, a fellépő művészek fegyelmezett magatartására.”* Negatív megjegyzéseik között szerepelt, hogy az Illés zenekart a múlt évi plakátjaikkal reklámozták 1967-ben, ami sokszor félreértésekre adott okot, de az szintén előfordult, hogy teljesen más zenekar lépett fel, mint amit meghirdettek. A koncertekkel kapcsolatos panaszokra külön Ellenőrzési Osztályt állított fel az ORI saját embereiből 1969 márciusában, melynek segítségével szűrőpróbaszerűen ellenőrizték saját turnéikat. A panaszok orvoslásáról adtak tájékoztatást a megyei tanácsok művelődési osztályainak, amelyek ezek után értesíthették az ORI-t műsorigényeikről. Volt olyan szervező, akit szinte havi rendszerességgel ellenőriztek, míg másokat alig, ami nem vezethetett jó eredményre, állapította meg a revízió. Az új gazdasági mechanizmusból – amit inkább átfogó megoldásokra, módszertani változtatásokra szerettek volna felhasználni – fakadó esetleges kiskapuk ellenőrzése azonban ajánlott volt, állította az ORI.³⁰³

III. A pártállam könnyűzenei politikája az új gazdasági mechanizmus éveiben (1968-1972)

III./1. Az MSZMP és a könnyűzenei élet résztvevőinek kapcsolata 1968-1972 között

³⁰³ MOL XIX-I-4-c 120. d. 1968. június-július. dosszié.

A párt elvi útmutatásai

Az új gazdasági mechanizmustól a könnyűzenei élet résztvevőinek nagy része szabadabb mozgásteret várt, ami csak részben valósult meg. A szellemi élet liberalizálása a párt részéről ugyanis a könnyűzenét tekintve sem ment végbe,³⁰⁴ ami könnyen kimutatható egyebek mellett a legismertebb beatzenekar, az Illés ellen elkövetett retorziókkal.³⁰⁵ A változásokat annyiban mégis lemérhetjük, hogy törvényi szinten foglalkoztak a korábban ilyen fokú figyelemre nem érdemesített témával, bár hozzátehetjük, hogy a Kádár-rendszerben nem ez a fórum jelentette a politikai szabályozás csúcsát, hanem a pártszervek utasításai. A PB 1970. január 27-i ülésén elhangzottak³⁰⁶ nyomán hozta meg a KB ifjúságpolitikai állásfoglalását 1970. február 18-19-én, melynek következtében 1971-ben megszületett az Ifjúsági törvény. Ennek egyes részei kis arányban ugyan, de vonatkoztathatók a könnyűzenére. Az addigi ifjúsággal kapcsolatos tapasztalatokat a KB osztályai összegyűjtötték, majd az ennek vonatkozásában felvetődő kérdésekre igyekeztek választ adni. Ezek között fontos információforrás volt Ilku Pál művelődésügyi miniszter 1970. február 2-án az ifjúságpolitikáról tartott beszéde a KB részére. Az előterjesztést – az ügy súlyát megadva – a párt által kiküldött párt-, állami-, és tömegszervezeti funkcionáriusokból álló bizottság készítette, amit Ilku Pál interpretált. Az elemző munka elkészítéséhez a megyei pártbizottságok hozzájárultak, amelyek önálló napirendi pontként tárgyalták a megyei szintű ifjúsági problémákat. Ilku az imperializmus gátlástalanságáról és a neokolonializmusról szólt, utalva az 1968-as diáktüntetésekre. Figyelemre méltó, hogy időnként az ifjúságot védő hangot ütött meg a miniszter. Idetartozik az „*eltérő ízlésviláguk miatt morálisan és ideológiailag marasztalják el őket*” kijelentés, amit a beatzenekarokra is lehetett vonatkoztatni, hiszen ezzel azt sugallta a kormányzat, hogy attól, hogy más volt a fiatalok zenei ízlése és másként szórakoztak, még nem feltétlenül voltak a rendszer esküdt ellenségei. Az avantgardizmus – és itt egyben lehetett szó az új zenei áramlatokról – a beszámoló szerint a felnőttek türelmetlen

³⁰⁴ A pártirányítás szükségességéről írt Vitányi Iván Aczél Györgyre is hivatkozva *Művészet és irányítás* című cikkében. *Társadalmi Szemle*. XXII. évf. 8-9. sz. 1968. július. 22-33. o.

³⁰⁵ Az Illés egyik tagja, Szörényi Szabolcs ellen büntetőeljárás indult 1969-ben az úgynevezett „kukarugdosási ügy” kapcsán, amelynek során 1970-ben felmentették ugyan, de a zenekarral együtt turnézó Tolcsvay Lászlót 1000 Ft büntetésre ítélték. További részletek: BFL XXV. 4. a XXX. 819/1970-17 (Fővárosi Bíróság iratai) és S. J. 122-125. o. Az Illés 1970-ben egy másik ügy, a BBC-nek tett szerencsétlen félhangú nyilatkozata miatt nem kapott fellépési engedélyt az ORI-tól Budapestre vonatkozóan egy éven keresztül. S. J. 126-128. o. A párt hatalmát jól mutatja, hogy a zenekar szilenciuma akkor szűnt meg, amikor Illés Lajos zenekarvezető a KB-titkár Aczélnál járt meghallgatáson. Sz. T. 73. o.

³⁰⁶ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1967-1970.* szerk.: Vass Henrik. (a továbbiakban V. H. 1967-1970) Budapest 1974. Kossuth Kiadó. 479. o.

ifjúságpolitikájára volt válasz, mert nem akarták elismerni, hogy „*az ifjúság ügye a KISZ és a rendőrség dolga.*” Mindezzel együtt a miniszter javasolta, hogy a KISZ-nek legyen nagyobb szerepe az ifjúság kulturális életének megszervezésében, ami a KB állásfoglalásába bekerült néhány héttel később. A megyei pártbizottságok és a KB mellé ifjúsági bizottságok létesítését látta szükségesnek, amelyek az aktuális kérdések megválaszolását végezték volna. Ez utóbbiaknak állami szinten kialakult szervezete az 1974-ben létrehozott Állami Ifjúsági Bizottság (ÁIB) lett. Ilku némileg anakronisztikusan hozzátette, hogy a táncon és a zenén kívül ugyanúgy érdekelt a fiatalokat a tanulás és a politika, tehát ezeknek a bizottságoknak ilyen jellegű kérdésekkel is foglalkoznia kellett volna. Ismerve a társadalom apolitikus állapotát, ez az állítás minden bizonnyal nem állta meg a helyét.³⁰⁷

A KB 1970. február 18-19-i állásfoglalásában megállapította, hogy az egyes generációk közötti különbség szükségszerűen vezetett társadalmi ellentmondásokhoz, az ifjúság a nagyobb önállóságot kereste. Azt már csak mi tesszük hozzá, hogy ennek egyik legszembetűnőbb megnyilvánulása a könnyűzenében mutatkozott meg. A KB állásfoglalása helytelenítette az ifjúság fogyasztói társadalmak iránti rajongását, kijelentve, hogy hamis illúziókat kergettek. Ennek is volt könnyűzenei vonzata, hiszen a fogyasztói társadalom tartotta életben ezt a műfajt Nyugaton, és éppen azért működött speciálisan a szocialista országokban, mert itt a fogyasztáshoz más viszonyt táplált a pártállam. A magyarországi állapotok pedig ezen belül képeztek különleges helyet, kiváltképp az új gazdasági mechanizmus idején, mivel ekkor némileg lazítottak a keleti blokk országaiban megszokott fogyasztás-ellenes terminológián és gyakorlaton.

A fiatalok nyugati szubkultúrákhoz való kötődését a párt KB állásfoglalása testi-szellemi fejlettségük és társadalmi érettségük közötti átmeneti egyensúlyzavarának tudta be, amiben annak lehetősége rejlett, hogy a „dackorszak” elmúltával integrálódhattak a szocialista társadalomba. Felelősnek ítélte meg ennek felerősítésében a KB a szórakoztató intézmények kultúrpolitikáját, mondván, hogy a televízió szórakoztató műsoraiban sok volt az elvi engedmény, szellemiségét tekintve a nyugati erkölcsromboló produkcióknak adtak helyet. Az ifjúsági lapoknál ugyanígy előfordult a KB szerint, hogy a nyugati divatot és sztárkultuszt terjesztették, ami a könnyűzenével volt a legpregnansabban összefüggésbe hozható.³⁰⁸ A KB

³⁰⁷ MOL XIX-I-4-zs (Ilku Pál miniszter-helyettes iratai) 106. d. 60. t.

³⁰⁸ A PB 1969. július 29-én már tárgyalta a KB-állásfoglalást és az ifjúsági törvényt előkészítő gondolatokat. Itt éles kritika fogalmazódott meg az ifjúságra gyakorolt negatív hatásokról, többek között a televízió szórakoztató műsorairól, amelyben a „burzsoá kommersz termékek” is helyet kaptak. Szóhasználatuk a KB-határozatban is megjelent, szavaikkal élve sekélyes divatokat és kultuszokat (valószínűleg itt a sztárokról írt cikkekre utaltak) segítettek az ifjúsági lapok egyes cikkei is. A KISZ-t pedig azzal vádolták, hogy elvesztette politikai jellegét többek között azért, mert tevékenységében a tánc és egyéb szórakozási formák megszervezése állt a középpontban, bár a zenei klubokról inkább elismerően nyilatkoztak (azt ugyan nem tették hozzá, hogy milyen

állásfoglalása első fejezetének utolsó mondatában ennek a gondolatsornak befejezéseként számunkra jelentős kijelentést tett: „*Nem lehetünk megelégedve a gyermekeknek és az ifjúságnak szóló [...] zenei alkotások mennyiségi és minőségi fejlődésével sem.*” A zenei színvonallal való elégedetlenség a szabadidő problémáinak tárgyalásakor szintén előtérbe került. Ezzel kapcsolatban megjegyezték, hogy szocialista töltésű, legális szórakozási formákat kellett volna fenntartani, ahol ez nem valósult meg, ott alakulhattak ki a pártállam számára nemkívánatos szórakozási formák, amibe egyes könnyűzenei áramlatok beletartoztak. Ebből kifolyólag célul tűzték ki, hogy többek között a művelődési otthonokban javítsák a szórakozás feltételeit, többek között ennek érdekében KB ifjúsági munkabizottság, valamint a Társadalomtudományi Intézetben belül ifjúságkutató részleg felállítását szorgalmazta, de ebből a célból a kormány mellett is létrejött egy tanácsadó testület, az Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanács (OIOT).

Az MSZMP KB azt is előírta határozatában, hogy „*A kormány, a tanácsok és más költségvetési szervek nyissanak külön költségvetési rovatot, amelyet a fiatalok művelődésének, [...] klubéletének fejlesztésére [...] kell fordítani.*” A klubéletben a KISZ befolyásának növelését kívánatosnak tartotta a KB. Nyitottságukat jellemzi a szabadidő tartalmasabb eltöltése terén az a kijelentésük, hogy „*A városi és falusi fiataloknak egyaránt legyen lehetőségük, hogy lakóterületi klubokban, [...] zenekarokban és kulturális csoportokban tevékenykedjenek, és hasznosan eltöltsék szabadidejüket.*” Ennek kivitelezésében ugyancsak fontos szerepet játszott a párt terveiben a KISZ az állásfoglalás szerint, mert még tánczenekarok szervezését is bízták rájuk. Ez a szó szoros értelmében ugyan nem történt meg a későbbiekben, tehát nem volt hivatalos zenekara az ifjúsági szervezetnek, de a legtöbb helyen az ő irányításuk alatt lévő klubokban jöttek létre különböző könnyűzenei formációk. Ezenkívül a párt a KISZ-nek a rádiós és televíziós szórakoztató műsorokba való nagyobb beleszólást szeretett volna adni.³⁰⁹ Ennek megfelelően a KISZ KB a párt 1970. február 18-19-i ifjúságpolitikai állásfoglalására szinte azonnal, március 25-én határozatban reagált. Nem meglepő, hogy csupa elismerő szóval köszöntötték azt, hogy az MSZMP külön foglalkozott az ifjúsági kérdéssel, amelyben iránymutatást adott, és feltárta hiányosságait, amelyeket később a KISZ VIII. kongresszusán megtárgyaltak: „*A KISZ Központi Bizottsága egyetért az állásfoglalásban megfogalmazott elemzésekkel, megállapításokkal, bírálatokkal, és teljes*

stílusú zenét értettek ez alatt). Azt is megjegyezték rosszallóan ennek alátámasztására, hogy a hatvanas évek végén egyszerűbb volt táncestet szervezni, mint politikai fórumot - ami minden bizonnyal igaz is volt. MOL M-KS 288. f. 5/1969 495. ö. e. 12-60. o. 1969. december 2-án szintén elővették ezt a témát a PB ülésén, ahol az 1969. július 29-ei szöveg átdolgozott változata jelent meg. MOL M-KS 288. f. 5/1969 506. ö. e.

³⁰⁹ V. H. 1967-1970 488-524. o.

*mértékben azonosítja magát a határozatban megjelölt feladatokkal.*³¹⁰ A KISZ-kongresszus anyagát a döntéshozó mechanizmusnak megfelelően a KISZ KB és az IB a párt állásfoglalása alapján készítette elő. A legszélesebb KISZ-plénum programpontjaiban konkrétan a könnyűzenére azonban a szórakoztatáson belül nem tértek ki.

A KB határozatának szellemében hívták össze a párt X. kongresszusát, amely 1970. november 27-én kiadta a párt munkájáról és a további feladatokról szóló határozatát. Ebben az 1965-ös PB ülésen elhangzottakkal megegyezően leszögezték, hogy a párt és az általa irányított állam volt az egyedül illetékes kulturális ügyekben dönteni. Ennek során megadták a lehetőséget a nyilvánosságra a szocialista kötődésű művészeknek, és türelmet tanúsítottak a nem teljesen szocialista művek irányában, ha látták a fogékonyságot a szocialista eszmék irányában. Ugyanakkor leszögezték, hogy közpénzekben nem támogattak a szocializmusban elfogadottól jelentősen eltérő mondanivalójú műveket, így például a könnyűzenei hanglemezgyártás a kádári években egyáltalán nem kapott támogatást. Ennek a kitételnek a könnyűzenei életben további kézzelfogható nyoma volt, hogy egyes zenekarokat nem, vagy csak kevésbé engedtek megszólalni a médiában. A tömegkommunikációs eszközök azonban úgy látszik ennek ellenére nem teljesítették maradéktalanul a párt elvárásait,³¹¹ mert a X. kongresszuson megállapítást nyert, hogy bár az írott és elektronikus sajtó munkája egyes szeleteinek színvonala emelkedett, *„Kulturális-szórakoztató munkájuk azonban nem fejlődött a kívánt módon. Gyakran közvetítenek alacsony színvonalú, kispolgári ízléstelenséget árasztó, s különösen az ifjúság erkölcsi fejlődését károsító műsorszámokat. Határozottabban kell fellépni az ilyen tendenciák, a burzsoá dekadencia, a kulturális selejt ellen.*”³¹² Az „erkölcsileg romboló” szórakozási formák elleni fellépés akár a betiltás is lehetett, ahogy azt maga Kádár János hangoztatta a „munkásellenzék” előretöréséről elhíresült MSZMP KB 1972. november 14-15-i ülésén: *„Sohasem tagadtuk, hogy nem mondunk le az adminisztratív módszerekről, a betiltásról sem, ha ez szükséges [...]”*³¹³ Ezt az álláspontot és az ehhez járuló jelzőket egyrészt már ismertették a párt különböző plénumain korábban, másrészt

³¹⁰ PIL 289/2 55. ö. e. 265-270. o.

³¹¹ Az elvárásokat a PB 1968. május 28-án tartott ülésén tűzték ki, ahol az 1966. február 1-én hozott PB-határozat végrehajtását tárgyalták. Itt megállapították, hogy a külső és belső ellenséges erőkkel szemben eredményesen vették fel a harcot (megemlítették az Ifjú Gárda szerepét a koncertek biztosításában és a hippimozgalommal szemben). Ebből a PB szerint a televízió és a rádió zenei és ifjúsági műsorai kivették részüket, mivel így jóval kevesebben néztek illetve hallgattak nyugati zenei műsorokat. A PB tagjai 1968-ban a csehszlovákiai fordulattól félve azonban szükségesnek látták a könnyűzenei köntösben megjelenő ellenzéki magatartásformák addiginál is jobb elszigetelését. MOL M-KS 288. f. 5/1968 456. ö. e. 118-127. o. Ennek egyenes folytatásaként az MSZMP X. kongresszusán a csehszlovákiai események miatt átmenetileg felülkerekedett konzervatívok 1970 végén a televízió szerkesztőségeinek a párt által a megengedettnél többnek tartott nyugati típusú műsorok arányait rótták fel.

³¹² V. H. 1967-1970 684-719. o.

³¹³ *Pártélet*. XVII. évf. 1972/12. sz. 8-18. o.

visszaköszöntek azokban a könnyűzenei intézményekben később megjelenő kritikákban, amelyekben a pop-rockzenekarok mellőzését indokolták.

A pártvezetés és a könnyűzenei média kapcsolata

Az előző időszakhoz képest az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és a TKKO szokatlanul bőbeszédű volt kutatásom tárgyában 1968-1972 között. Ezek a pártszervek a PB, a KB és az MSZMP kongresszus témáinak tárgyalását segítették elő, így közöttük központi helyet foglaltak el ekkoriban a média kulturális vonatkozásai, amelyben való tájékozódásukat leginkább a párt Agitációs és Propaganda Osztálya segítette elő információival. A jelentésekből azonban legtöbbször a TKKO is kapott egy példányt, amiket a két szerv fölötti Agitációs és Propaganda Bizottság továbbított a PB felé. Az Agitációs és Propaganda Osztály a PB és ezen keresztül a KB üléseit előkészítve 1968. augusztus 27-én állásfoglalást adott ki, amelyből jó néhány kijelentést átvettek a párt legfelsőbb vezető grémiumai. Eszerint az *Ifjúsági Magazin*ban túlságosan sok helyet kapott a tánczene, ráadásul annak csak egy-két irányzata. A terminológiát a pártapparátus itt sem használta helyesen, hiszen világos, hogy a beatzenére gondoltak, mégis tánczenét írtak, holott a beatzenekarok jó néhány képviselője mereven elzárkózott a korábbi generációk által képviselt valódi tánczenétől. Szemére vetette a lapnak az osztály, hogy a fiatal politikusok vagy a tudományos élet képviselőinek rovására szenteltek nekik nagyobb hangsúlyt: „Az Ifjúsági Magazin akaratlanul is az ízléstelenség, az ostoba divathóbortok terjesztőjévé válik, amikor közli egyes hosszú hajú szakállas 'zenebohócok' képeit anélkül, hogy kifejezné egyet nem értését az ízléstelen külsővel szemben.”³¹⁴

A Hajdú-Bihar megyei pártbizottság viszont a TKKO-nak 1969-ben rosszállóan jelentette, hogy a *Magyar Ifjúság* című lap tízszer-húszszor annyit foglalkozott a beatzenével, mint az összes többi művészettel együttvéve. Ha ez mindenképp túlzás is volt, némi igazságtartalmat tulajdoníthatunk neki, bár tudjuk, hogy a kommunista értékrend szerint a hatvanas évek újságírásában nem lett volna szabad ekkora teret engedni a könnyűzenének.³¹⁵ Szintén a *Magyar Ifjúság*ról készített az MSZMP KB TKKO-nak összefoglaló tanulmányt Kulin Ferenc³¹⁶ 1971-ben. Ebben sokat ostromozta a lap kulturális cikkeit, azok tematikus

³¹⁴ MOL M-KS 288. f. 22/1968 13. ö. e. 142-143. o.

³¹⁵ MOL M-KS 288. f. 36/1969 13. ö. e.

³¹⁶ Kulin Ferenc ekkor az *Irodalomtörténet* című lap segédszerkesztője volt, 1972-1975 között a *Jelenlét* című diákújság felelős szerkesztője, majd 1975-1980 között a *Mozgó Világ* főszerkesztő-helyettese és rovatvezetője, végül 1981-1983 között főszerkesztője volt. *Magyar ki kicsoda 1990*. Főszerk.: Hermann Péter Budapest, 1990. Texoft-Láng Kiadó. (a továbbiakban MKK) 347. o.

arányát, mivel túl sokat foglalkoztak a könnyűzenészekkel: „[...] miközben a könnyűműfaj és a divat reklámja a látványosan jelentkező igényeket kielégíti, a lappangó, vagy nem is lappangó, de megteremthető igények elől elfoglalja az életteret.” Az *Extázis 7-től 10-ig* című filmmel kapcsolatban pedig felhozta, hogy nem volt elég következetes a lap a kritikájában, amikor azt támadta, amit az egyik szereplő mondott, miszerint a beat azért jelentkezett Magyarországon, mert a KISZ nem fejtett ki megfelelő tevékenységet a fiatalok körében. Kulin Ferenc szerint ezt a megjegyzést az újságnak nem kellett volna kritizálnia, ugyanis lehetett benne némi igazság, és egyúttal előmozdíthatta volna a KISZ munkáját, ha ezt a megjegyzést megszívlelte volna.³¹⁷ Az új gazdasági mechanizmus szabadabb légkörének volt köszönhető ez utóbbi megnyilvánulás, ám a KISZ könnyűzenéhez fűződő viszonyában a fenti kritika ellenére csak a hetvenes évek második felében tapasztalhatunk óvatos stílusváltást.

A könnyedebb zenei műfajok előretöréséről tudósította felettes szerveit az Agitációs és Propaganda Osztály a rádiótól kért információk alapján is. Ezek szerint az összes műsoruk 39,2%-a volt könnyűzene 1967-ben, de 1969-re tervezett műsorpolitikájuk szerint még több könnyűzenét szándékoztak adni.³¹⁸ Vasárnapra nagyobb számban igyekeztek elhelyezni tánczenét a *Vasárnapi koktél* című műsor keretében, valamint az URH-adó kétórás vasárnapi többletét a *Csak fiataloknak!* című népszerű tánczenei műsor előző heti adásainak megismétlésére tervezték felhasználni. Grósz Károly osztályvezető-helyettes 1968. szeptember 6-án kelt levelében azonban felemelte hangját a könnyűzene ilyen mérvű műsoridő emelése ellen.³¹⁹ Műsorpolitikájának megvédése érdekében a rádióhallgatási szokásokban beállt változásokat viszont a figyelmébe ajánlotta a Magyar Rádió az Agitációs és Propaganda Bizottság számára 1968. szeptember 10-én. Ez többek között azt jelentette, hogy növelték azoknak a műsoroknak a mennyiségét, amelyeket már eleve az úgynevezett háttér-rádiózásra szerkesztettek, és amiknek döntő többsége könnyűzenei műsor volt. Ezeket az adásokat a Petőfi adón tervezték elsősorban, de a Kossuth hullámsávján ugyancsak megjelenhettek a jelentés szerint. Az URH-adások népszerűsítését is úgy tudták elképzelni, ha kezdetben szórakoztató jellegű adásokat sugároztak rajta. Főleg a vasárnap délelőtti órákra szándékoztak tánczenét adni, de ezen a sávon ismételték meg a *Csak fiataloknak!* című népszerű tánczenei műsort is. Figyelemre méltó, hogy a Kossuth-adó esti csúcsidejét korábbra

³¹⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1971 35. ö. e. 165-193. o.

³¹⁸ Ehhez képest a rádió munkájáról szólva az 1971. november 23-án tartott Agitációs és Propaganda Bizottság ülése kijelentette, hogy az összműsor 10 %-át tették ki a tánc- és könnyűzenei műsorok, amelyek az országos színvonalat tükrözték, teljesítményük viszont meglehetősen hullámzó volt. Megítélésük szerint sok volt benne a kommersz elem, a szövegek nem egyszer silányak voltak, és az előadói teljesítmény is gyengére sikeredett sok esetben. MOL M-KS 288. f. 41/1971 169. ö. e. 16. o.

³¹⁹ MOL M-KS 288. f. 22/1968 15. ö. e. 92. o.

tervezték hozni, amiben nagy szerepet szántak a könnyűzenei összeállításoknak. A rádió jelentéseit a bizottság többnyire elfogadta, nem találtunk olyan adatot, melyben ehhez képest a műsorstruktúra átalakítását követelte volna a pártvezetés.³²⁰

A közvetlenül az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának irányítása alatt álló Magyar Rádió és Televízió 1971-ben elküldte a TKKO-nak az intézmény közművelődési szerepéről tartott ülésének anyagát. Ebben leszögezték, hogy *„semmilyen fajta közönségigény kielégítése nem adhat felmentést az általános műsorpolitikai célkitűzések alól. A kispolgári giccset, amely nyíltan vagy burkoltan jelentkezik a műsorban, nem szabad terjeszteni. A közönség szórakozási igényeinek kielégítése azonban a jelenleginél magasabb színvonalon az MRT fontos és nem lebecsülhető feladata. Tudomásul kell vennünk, hogy a szórakoztatás és a művészet két külön fogalom. [...] A szórakoztatás tehát nem cél, hanem eszköz, amely hibái és eltévelyedései ellenére is alkalmas arra, hogy széles néprétegek előtt megnyissa a művelődés útját.”* Ennek keretében röviden beszámoltak többek között a könnyűzenei tevékenységükről: *„A zenei életről a kialakult műsorformák segítségével elsősorban a rádió nyújt sokat: az 'Új Zenei Újságban', a 'Könnyűzenei Híradóban' és az egyedi műsorokban a komoly- és könnyűzenei élet egész keresztmetszete megtalálható. [...] egészen nyilvánvaló, hogy az emberek szórakozásuknak, felüdülésüknek, pihenésüknek jelentős részét a következő években is ezeknél az eszközöknél keresik. Az egyik legfontosabb feladat, hogy olyan zenei [...] műsorokkal, játékokkal stb. javítsuk a kínálatot, amelyek tartalmilag és formailag igényesek, izlést fejlesztőek.”*³²¹ A rádió tehát a fent említett háttérzene szolgáltatásra nagy hangsúlyt fektetett a könnyűzene segítségével. Különösen nagy nyitottságról tanúskodik azon elképzelése, amelyben implicite megállapította, hogy a könnyedebb zenei műfajok segítségével lehetnek volna a hallgatóságnak abban, hogy megtalálják az utat a klasszikus zene irányába.

Az MSZMP KB TKKO 1969-ben a média³²² szórakoztató szektoráról jelentős hosszúságú tájékoztatásokat kapott minden területileg illetékes megyei szintű vagy annak megfelelő pártszervtől, ami egyebek mellett a táncdalfesztiválok népszerűségének volt köszönhető. Az információs jelentéseket a megyei agitációs és propaganda bizottságok készítették, amelyeket a megyei pártbizottságok továbbítottak a KB TKKO-ra, ahonnan a KB Agitációs és Propaganda Bizottságára kerültek. Ennek során egyéni és csoportos beszélgetések útján kérdőívekkel közvélemény-kutatást végeztek a munkahelyeken, a KISZ-alapszervezetekben, klubokban és a lakosság körében, beleértve a nyugdíjasokat. A szocialista

³²⁰ MOL M-KS 288. f. 41/1968 105. ö. e. 21-25. o.

³²¹ MOL M-KS 288. f. 36/1971 31. ö. e. 31-90. o.

³²² Ebben az időszakban hivatalos cikkekben is közzétették a pártállami álláspontot a médiával kapcsolatban: Hermann István: *A szórakoztatás problémái*. In: *Rádió és Televízió Szemle*. II. évf. 1970/1 45-52. o. és Szecskő Tamás: *Szórakoztatás – műsorpolitika*. In: *Rádió és Televízió Szemle*. III. évf. 1971/3 5-27. o.

államberendezkedéstől teljesen idegen, demokratikus eszköznek tekinthető közvélemény-kutatás stílszerűen ahhoz a műfajhoz kötődött, amelyhez alulról jövő szerveződése és könnyen fogyaszthatósága miatt mindenki értett: a könnyűzenéhez. Ez a módszertani eljárás azonban nagy valószínűség szerint nem következett volna be az új gazdasági mechanizmus relatíve szabadabb légköre nélkül. Meglepő módon a párt felsőbb vezetőségének – mint például az Agitációs és Propaganda Bizottság – véleményére befolyással voltak ezek a megállapítások.³²³

A Győr-Sopron megyei pártbizottság a televízió működése kapcsán a fiatalok körében népszerű táncdalfesztiválok megjelenését emelte ki, mint amelyet a legszívesebben fogadtak. A megye pedagógusainak és népművelőinek a véleményét tolmácsolta, miszerint a televízió a könnyű műfaj felé fordulása nem szült nevelési problémákat, de ennek rohamos emelkedését már károsnak ítélték volna meg. Ugyanakkor hasznosnak mondták a beatzenében megjelenő folklorisztikus törekvéseket. A Hajdú-Bihar megyei pártbizottság szerint azon túlmenően, hogy túl sok beatzenét adott a televízió *„a felléptetett fiatalok, sztárok öltözködése, magatartása, megjelenése divattá emel hóbortokat, s a külsőségek hajszolása szemléletté válik, ami a későbbiekben már életvitelt is meghatároz.”* A Budapest I. kerületi pártbizottság által összegyűjtött vélemények az utóbbihoz konvergáltak: *„A táncdalfesztiválok egy már kialakult 'rétegizléstől' elvonatkoztatva, lassan a tv nézők bosszantását fogja (sic!) szolgálni. Nem a jelentkező divat áramlatok kiszolgálását bírálják, hanem az ennek során jelentkező torzulásokat. Azt például, amikor a nyugaton már rég lejárt divatot veszik át és a késedelmet túlhajtással akarják behozni. Ezért bírálják a beat-zene felesleges nagyarányú propagandáját. Nem egyszer megjegyzik, hogy a 'tv szinte reklámot csinál az ízléstelen külsejű fiataloknak.' (A sok bírálat ellenére nagyon sokan nézik a táncdalfesztivált. A Magyar Villamos Művek országos energiafelhasználásából kimutatható, hogy azokon a szombatokon, amikor táncdalfesztivál van, kb. 6-700 000-el több tv készülék van bekapcsolva, mint egyéb szombatokon.)”* A II. kerületiek alátámasztották azt a véleményt, hogy az 1969-es táncdalfesztiválon a megkérdezettek egy jó része „elcsépeltnak és ócskának” tartotta a produkciókat. Az adatok valószínűleg kozmetikázottak, különben nem lett volna annyi tévékészülék bekapcsolva, ahogy az a fenti idézetből kitűnik. Viszont az V. kerületi pártbizottság közvélemény-kutatása felsorakozott a többiek mellé, amennyiben a beatzenészek – vagy ahogy ők nevezték: „hosszú hajúak” – szerintük túlzott szerepeltetését említették. A VIII. kerületi pártbizottság egyenesen ellentmondásosnak állította a táncdalfesztiválok megítélését környékükön, azzal az egyébként más összeállításokból

³²³ MOL M-KS 288. f. 36/1969 13. ö. e. 1-208. o.

visszaköszönő kiegészítéssel, hogy a színvonal csökkenése kétségtelenné vált. A X. kerületiek ezt azzal a megállapítással toldták meg, hogy ebből adódóan érdekesebb lett volna inkább 2-3 évente rendezni ezt a megmozdulást. Ennek a pártszervnek a táncdalfesztiválokkal kapcsolatban tett másik megállapítása a mai napig megállja a helyét, mely szerint a nézők a szavazások során demokratikus jogaikkal élhettek, ennek politikai konzekvenciáiról azonban természetesen mélyen hallgattak. Nem csak a táncdalfesztiválokat, de a *Halló fiúk, halló lányok!* című műsort is kritikával illették a párt XVIII. kerületi bizottságának jelentése szerint. Konkrétan az 1968. március 28-i adást bírálták tömegével, „*az ott szereplő fiatalok nyegle viselkedése, komolytalan fellépése*” miatt. Az általuk példaképként kezelt beatzenekaroknak szintén kijutott az észrevételekből: „*Sokan nem tartják jónak, hogy a különböző 'beat' zenekarokat ízléstelen maskarákban, hosszú hajjal engedik színpadra, illetőleg a kamerák elé. Úgy vélik, ezzel csak táplálja a TV a fiatalság hajlandóságát a kirívó öltözködésre, viselkedésre.*” A táncdalfesztiválok kapcsán emiatt mind a zsűrit, mind a fellépőket illette kritika. „*Olyanokkal ne járassuk le a fesztivált, akiknek nincs hangjuk, vagy botfülűek*” – tolmácsolta ez a pártbizottság a lakosok véleményét az előadók tekintetében.³²⁴

A kerületeken kívül a Budapesti Rendőr-főkapitányság pártbizottsága és az MTA kutatóintézetei számoltak be véleményükről. Az MTA Szociológiai Kutatóközpontja képviseletében a fenti állításokat Vitányi Iván árnyalta tanulmányában, utalva publikációira.³²⁵ Véleményéből azonnal kiviláglik, hogy értő szakember tette hozzá a témához érdemben a gondolatait olyan alapvető kérdéseket feszegetve, mint a hatalmi struktúra lassú reagálása egyes könnyűzenei stílusokhoz, az állami koncepcionális könnyűzenei politika alapvető hiánya, ami helyett kényszerű kapkodás, spontaneitás mutatkozott meg a párt- és állami szervek részéről, vagy a könnyűzeneszerzők és előadók érdekképviselete: „*A beattal kapcsolatos politikánk (ismét nem csupán a tévében) lényegében kimerült a tiltás-népszerűsítés rossz kettősségében. Vagy igyekeztünk kiszorítani (ami nem mindig sikerült), vagy ráadtuk fejünket a nagy látványos elismerésre és népszerűsítésre, de mindkét esetben*

³²⁴ MOL M-KS 288. f. 36/1969 13. ő. e. 1-208. o. Az idősebb közönség nem csak a pártbizottsági felmérésen, de a televízióhoz írt levelekben is hallatta a hangját. Kóbor Jánost például az *Azt mondta az anyukám* című szám miatt rótták meg sokan, mert hosszú hajjal énekelt. A műsor után 8,5 kg levél érkezett a Szabadság térre. Csengey Dénes: „...és mi most itt vagyunk” Budapest, 1983. Magvető Kiadó. 34. o.

³²⁵ Vitányi Iván nem csak a párt felelős szerveinek írt szakvéleményt, de a párttól kapott felhatalmazás alapján publikációiban megfogalmazhatta óvatos kritikáját a Kádár-rendszer könnyűzenei politikájával kapcsolatban. Vitányi Iván: *A könnyű műfaj*. Budapest, 1965. Akadémiai Kiadó. Bácskai Erika - Makara Péter - Manchin Róbert - Váradi László - Vitányi Iván: *Beat*. Budapest, 1969. Zeneműkiadó. *Beat, ifjúság, közművelődés* című cikkében kijelentette, hogy a beatnek nem volt gazdája. *Népszabadság*. XXIX. évf. 275. sz. 1971. november 21. Vasárnapi melléklet 4-5. o. Ugyanakkor 1971 őszén az *Élet és irodalomban A beat jelene és jövője* címmel vitát kezdeményezett a beat műfajról, ami elsikkadt. S. J. 138. o. A fiatalok zenei viselkedés-szociológiájáról írt: *Az ifjúság zenei magatartás-vizsgálata Magyarországon* címmel. In: *Rádió és Televízió Szemle*. IV. évf. 1972/ 4. sz. 14-25. o.

passzivitásra kárhoztattuk magunkat, a kezdeményezést minden esetben kiadtuk a kezünk közül. Ki voltunk és ki vagyunk szolgáltatva annak, hogy X vagy Y beat-sztár mit talál ki, milyen művészetpolitikát akar folytatni az ifjúsággal, ezért elítélhetjük vagy kitiűntethetjük őket, de nem találunk módot arra, hogy a szocialista művelődéspolitika jól átgondolt célkitűzéseit a beat terén érvényesítsük, mindenekelőtt azért, mert ezen a téren nem voltak ilyen elképzeléseink. Nem voltunk elég gyorsak, nem voltunk elég – bocsánat a kifejezésért – elég heurisztikusak ahhoz, hogy egy ilyen új jelenséget azonnal vagy legalábbis gyorsan a helyére tudjunk tenni. Ennek következtében a beatben sem tudtuk eléggé elválasztani a jót a rossztól, az értékeset a talmitól, sőt a lassan fejlődő jót gyakran összemostuk a gyorsan burjánzó kommerciális sweet-beattal, ami semmivel sem jobb (csak hangosabb) a régi típusú slágernél. [...] megvolna a lehetősége annak is, hogy megfelelő pozitív, kezdeményező, sőt szocialista művelődéspolitikát alakítsunk ki ebben a vonatkozásban is. Ennek azonban először is a feltételeit kellene megteremteni: ki kellene alakítani a beatesek megfelelő szakmai szervezeteit, továbbképzési lehetőségeit (nem tartoznak sehova, nem tanulhatnak sehol, újabb tehetséges együtteseknek kellene teret biztosítani, számukra célokat tűzni ki, őket tanítani, minta-klubokat szervezni és így tovább), a feladatok kifejtése e kérdésben is külön tanulmányt igényelne, melyet a megvalósítás lehetőségeinek hiányában megírni is felesleges.”³²⁶

Az MTA Irodalomtudományi Intézete viszont, hasonlóan a helyi pártszervekhez, pálcát tört a táncdalfesztiválok felett: „A táncdalfesztivál kóros jelensége mellett azonban nem mehetünk el szó nélkül. Ez a heteken át tartó verseny az óriási propaganda hatására nemzeti üggyé válik, és mondhatjuk nyugodtan, egyfajta pszichózis tárgya lesz. S mi van mögötte? Sokszor ízléstelen vagy sekélyes erkölcsi és gondolati tartalom, valamint a zenei ízlés tekintetében is értéktelen vagy egyenesen káros anyag. Egy példa: szövegéért díjat kapott egy nyelvileg, nyelvtanilag értelmetlen (és az irodalmi hetilapban előzőleg megglosszázott) dal. Jól tudjuk, hogy a táncdalfesztivál is nem mellőzhető igényt elégít ki, [...] De mindezt figyelembe véve is: a jelenlegi méreteken, ilyen hangsúlyosan a táncdalfesztivál kóros túlzás.” Az MTA Történettudományi Intézete hasonlóképpen vélekedett, a profi zenélésre dobva követ, ugyanakkor a klasszikusokhoz vezető lehetséges utak egyikét éppen a tánczenében látta: „[...] nem egészséges jelenség, hogy országos ügy lesz egy-egy táncdalfesztiválból, s mellette akár nemzetközi horderejű események is elhalványulnak. Azonban az amatőr sztár-kultusz intézményesítése – melyet ez a műsor teremtett meg – társadalmilag valószínűleg kevésbé káros, mint a profi-sztár kultusz (sic!), s esetleg ez utóbbiakkal szemben előnyös versenyt is támaszt. [...] azt mondhatjuk, hogy még a kommersz

³²⁶ MOL M-KS 288. f. 36/1969 13, ö. e. 1-208. o.

áru (pl. a rendes beat zene) is előmozdíthatja az ízlés fejlesztését bizonyos széles rétegeknél. [...] A modern szórakoztató zene, a beat és a dzsessz alkalmas arra, hogy a fiatalokban kialakítsa a diszsonáns zene természetes voltának érzését és ez adhat alapot arra, hogy a modern komolyzene (pl. Bartók) kis előképzettség után is élvezhető legyen.” A Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutatóközpontjának véleménye ennél sokkal lehangolóbb volt a táncdalfesztiválokról, amit Bartha Lajos tolmácsolt a TKKO-nak: „[...] ha egy táncdalfesztiválon a bemutatott dalok túlnyomó százaléka alatta marad annak, amit táncdalnak illetve dalnak, és a táncdalénekeseké, amit táncdalénekesnek illetve énekesnek nevezhetünk, akkor bemutatásuk ugyancsak káros hatással van a közízlésre.”³²⁷

A KISZ KB Kulturális Osztálya szintén elkészített egy vitaanyagot többek között ebben a témában az Országos Ifjúsági Kulturális Fórum tanácskozása számára, amit a TKKO megkapott. A KISZ KB IB 1969. február 6-i ülésén tárgyalta a magyar ifjúság művelődési tevékenységét a KISZ KB 1964. évi szabadidővel foglalkozó határozatának fényében.³²⁸ Ebben többek között szerepelt, hogy a televízió *Halló fiúk, halló lányok!* című műsorában túl nagy teret engedett a beatzenének. Azt viszont elismerték, hogy a zenei kultúrára a tánczene és a beatzene primátusa nyomta rá bélyegét, amit leginkább a fiatalok mozgásigényének és a ritmusok iránti fogékonyságának tudtak be. A tánc kultúra tekintetében kritikával illették a beatzenét, mint amely elszegényesítette az ifjúság mozgásvilágát. A debreceni járási KISZ értekezleten egyenesen slágerőrületnek nevezték a helyi zenekarok túlbujánzását, kidomborítva a helyi együttesek színvonaltalanságát, a veszprémiek pedig az OSZK túl laza vizsgáztatási rendszerét okolták ezért. A KISZ vezetősége azonban nem abban látta a megoldást, hogy tiltsák az ilyen típusú zene hallgatását, hanem abban, hogy megtanítsák a fiatalokat zenélni és kulturáltan zenét hallgatni. Ennek kapcsán foglaltak állást a pol-beat és a folk-beat mellett, amelynek ugyan nem voltak hagyományai Magyarországon, ám nagy jövőt jósoltak neki (ami végső soron nem realizálódott). A zenei nevelésnek szintén megfelelő eszközöként értékelték az 1966 óta tartó salgótarjáni könnyűzenei fesztiválokat, valamint az amatőr ifjúsági tánczenekarok találkozóit Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén és Tolna megyékben, ahol saját nézeteik szerint színvonal tekintetében jelentős mértékben megszűrték a fellépőket.³²⁹

Az Agitációs és Propaganda Osztályra ugyancsak érkeztek a tárgyban észrevételek, amelyekben a párttal megegyező gondolkodású egyszerű emberek keresték meg a pártszervet a könnyűzenét elítélő leveleikkel. Gulyás János, egy egri gyár alapszervi párttitkára az

³²⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1969 13. ö. e. 1-208. o.

³²⁸ PIL 289/3 253. ö. e. 55-144. o.

³²⁹ PIL 289/3 253. ö. e. 117. o.

imperialista popzene és a hosszú haj ellen felemelte szavát, mint ami a szocialista embertípussal szerinte összeegyeztethetetlen. Konkrét példaként Zoránt, Zalatnayt,³³⁰ Neményi Bélát és az Omegát említette meg. Úgy vélte levelében, hogy a párt 1958-as közművelődési irányelvei nem nyertek teret a gyakorlati életben. Az osztály továbbította a kérdésfelvetést a Magyar Rádió és Televízió elnökhelyettesének, Gódor Ferencnek, aki 1968. április 16-i válaszában vitatkozott a levélíróval, mert szerinte a beatzene nem vált uralkodóvá a televízió műsorai között. Azt pedig egyenesen pozitívumként említette, hogy a táncdalfesztiválok segítségével a nyugati zenei termékeket kiszorították a hazai médiumokból. Az elnökhelyettes ugyanakkor nagyon határozottan megfogalmazta a szórakoztató intézmény állásfoglalását a hosszú haj viselésével kapcsolatban, ami a kompromisszum jegyében fogant: „A hosszú hajviselő fiatalokat, különösen a zenekarokban közreműködő fiúkat a képernyőről teljesen letiltani nem tudjuk, arra törekszünk, hogy megjelenésük és viselkedésük a jó ízlés határain belül maradjon. Úgy tekintjük, mint divatot, mely ahogy jött, el is múlik majd.” Gódor Ferenc levelét végül nem továbbították a felháborodott helyi párttitkárnak, de az osztály ígéretet tett arra, hogy ha Egerben járnak, feltétlenül felkeresik és tolmácsolják számára a Magyar Rádió és Televízió helyettes vezetőjének gondolatait.³³¹ A Magyar-Szovjet Baráti Társaság Nógrád megyei titkára, Monostori Ottó ugyancsak felemelte szavát egy érzelmeiktől sem mentes levélben az 1968. április 2-án a *Halló fiúk, halló lányok!* című műsorban elhangzott beatdalokkal szemben, mert szerinte rendszerellenesek voltak mind a Memento együttes, mind Máté Péter számai. Tény, hogy az egyik szövege a hirosimai atomtámadásról írt az akkori igények szerint talán túl naturalista módon, másik a pártfunkcionáriusok alkalmatlanságáról és hatalomféltetéséről szólt nem is annyira burkolt formában, míg Máté Péter a piroslámpás házakról énekelt az ominózus műsorban. A levélíró az Agitációs és Propaganda Osztályt – egy másik levelet saját bevallása szerint elküldött a Központi Bizottságnak – a műsor szerkesztői munkájának politikai szempontból való felülvizsgálatára kérte. A levél végigfutott szinte az egész hatalmi rendszeren: minden valószínűség szerint megkapta a KB, az Agitációs és Propaganda Osztály, ez utóbbi átküldte Tömpe Istvánnak a Magyar Rádió és Televízió elnökének, majd legfelsőbb szinten is foglalkoztak vele. Aczél Györgyre hivatkozva ugyanis tájékoztatták az Agitációs és Propaganda Osztály helyettes vezetőjét, Katona Istvánt a párt hivatalos véleményéről, igaz csak egy alig olvasható kézírás tudósít erről: „Aczél e is beszéltünk már ezzel (sic!). Neki is rossz a véleménye erről (sic!). Gondolkozzunk azon – mert izzik a tiltakozás szélesebb

³³⁰ Az énekesnő pályafutásáról lásd: Zalatnay Sarolta: *Nem vagyok én apáca*. Budapest, 1985. Szerzői kiadás.

³³¹ MOL M-KS 288. f. 22/1968 15. ö. e. 118-123. o.

körökben – hogyan lehetne ezt hasznosítani. (Ebben a mondatban talán a „munkásellenzék” véleménye lehetett, akik az új gazdasági mechanizmus kidolgozói ellen ki szeretnék volna használni a táncdalfesztiválokkal kapcsolatos elégedetlenséget.) *Azt is szem előtt tartom, hogy egy Társadalomnak (sic!) nem érdemes ilyen piszlicsáré dologból politikai ügyet csinálni – de ha azzá válik – más.*” Ehhez képest a levélíró meglehetősen semmitmondó választ kapott a párt Agitációs és Propaganda Osztályától, amelyben az észrevételekkel részben egyet értettek.³³²

A megyei pártbizottságokról jövő hivatalos jelentéseket a TKKO elküldte az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságnak, amely 1970. január 22-én analizálta, összegezte és jóváhagyta a televízió munkájáról szóló véleményeket. A TKKO előzetes véleménye mérvadó lehetett számukra, mert állásfoglalásukban javarészt szó szerint vettek át tőlük szövegrészleteket.³³³ A konklúzió szerint a táncdalfesztiválok szüneteltetése mellett a szórakoztatózene egész műsorstruktúráján belüli arányának megtartása volt a cél: *„Gyarapodtak könnyűzenei műsoraink. Ugyanakkor ezeknek színvonala hullámzó és visszhangja is nagyon ellentmondásos. A Táncdalfesztiválok és más tánczenei műsorok megtörték hazánkban a nyugati tánczene monopóliumát, bővült, tért hódított a korszerűbb magyar könnyűzene. Sok ellenérzést váltott ki egyik oldalról a beatzene, a fiatalság részéről pedig a szirupos, konzervatív dal-stílus és különösen a Táncdalfesztivál körül kialakult indokolatlan lármá és hisztéria. Olykor az említett káros műfaji eltolódások, máskor az előadott művek színvonala, de sokkal inkább a zenészek és énekesek megjelenése volt irritáló. Mindebből eredendően indokoltnak tartjuk, hogy a Táncdalfesztivált a következő években szüneteltessük anélkül, hogy a tánczenei műsorok arányát a műsorban csökkentenénk. Erőfeszítéseket teszünk a túlzások lefaragására és új könnyűzenei műsortípusok kialakítására.*” Összességében viszont megállapították a televízióról, hogy a párt – többek között a PB 1966. májusi – határozatainak megfelelően működött, bár a közönség bizonyos soraiban az ellenérzés nőtt egyes szórakoztató műsorok irányában. Ennek ellenére belátták, hogy a fiatal nézőkkel gyengült volna a kapcsolatuk, ha a könnyűzenei irányzatoknak nem adtak volna teret, emiatt bizonyos megkötésekkel ugyan, de továbbra is sugároztak ilyen típusú műsorokat: *„Tekintettel azonban arra, hogy éppen a legszínvonalasabb tánczenei irányzatok párosulnak sokak számára elviselhetetlen megjelenéssel (hosszú haj, extravagáns jelmezek, stb.), ezért az ilyen műsorokat többnyire nem csúcsidőben sugározzuk majd.*” Ennek ellenére a Magyar Televízió műsorstruktúrájában szombati 21 és 22 óra közötti időpontot

³³² MOL M-KS 288. f. 22/1968 15. ö. e. 126. o.

³³³ MOL M-KS 288. f. 36/1969 13. ö. e. 1-208. o.

határoztak meg a könnyűzenének. Az összesítésekből kiderül, hogy míg a tánczene-revű kategóriába tartozó műsorok 1967-ben nem érték el összesen a 3 ezer perces műsoridőt, addig 1968-ban már majdnem 4 ezer percet sugároztak ebben a műfajban.³³⁴ A jelentés ugyan alapjaiban nem rendítette meg a pártállam könnyűzenéhez fűződő általános hozzáállási metódusát, de részben ez a véleménycsokor indíthatta be azt az intézkedést, melynek eredményeként a beat háttérbe szorításának jegyében 1972-ben ebben a formában megszűnt a táncdalfesztivál.

A Magyar Televízió Szórakoztató és Zenei Szerkesztőségének Könnyűzenei Csoportja 1972. november 23-án írt levelében tájékoztatta az MSZMP KB TKKO Kulturális Alosztályának munkatársát, Kőháti Zsoltot jövőbeli elképzeléseikről. A beat marginálissá tétele itt is teret kapott: *„A Táncdalfesztivál és a Sanzonról sanzonra c. sorozatot kivéve sugárzott könnyűzenei műsoraink nagyobb részére jellemző, hogy zenei anyaguk túlságosan egyhangú ízlésvilághoz kötődik. Ez a beat, vagy beates hangvételű zene. Ha meggondoljuk, hogy a tévét nézők táborában kisebbség a tizenéves korosztály és a többség olyan nézősereg, amely irritálónak tarthatja azt, ha könnyűzenei műsorok címén javarészt együttesekkel találkozunk. Megfelelő mennyiségű, modern formában jelentkező tánczenét kell adnunk a helyes arányok kialakításához. 1973-ban új típusú tánc és könnyűzenei műsorokat kívánunk indítani, differenciálva az egyes nézőrétegek között – a műsorellátás idejét is tekintve.”* A jelentés ezt követően felsorolta a tervezett könnyűzenei műsorokat, közülük a *Slágermúzeum* című tíz szám bemutatását tűzte ki célul, ahol elsősorban énekes szólistákkal számoltak. A *Hangulatban* című inkább az úgynevezett evergreenekre épített, míg a *Sztárparádé* Módos Péter szerkesztésében stúdiófelvételeket tervezett, esetleg külföldi előadóművészekkel kiegészítve. Ezenkívül a *Jazzpódium*, a *Figyelem, próba!* és az *Interklub Budapest*, valamint a *Sanzonról sanzonra* című sorozatműsor szerepelt az elképzelések között.³³⁵ Láthatjuk tehát, hogy az elektronikus média szoros kapcsolatban állt a párt szakszerveivel, ennek megfelelően igyekeztek minél részletesebben beszámolni terveikről, tapasztalataikról, amelyben fontos részt kapott a beat háttérbe szorítása.

Az MSZMP KB hivatalos lapja, a *Pártélet* című folyóirat is foglalkozott ebben az időszakban a beatmozgalommal. Habár láthatjuk, hogy a „3T” elve továbbra is megmaradt, ennek ellenére az új gazdasági mechanizmus eszmeisége érezhető már a pusztán tényen is, hogy egyáltalán foglalkoztak a beat jelenségével, és nem próbálták szőnyeg alá söpörni ezt a problémát. Kéri Elemér *Beat - a „lázadó ifjúság”* című cikke igyekezett megideologizálni a

³³⁴ MOL M-KS 288. f. 41/1970 130. ö. e. 8-38. o.

³³⁵ MOL M-KS 288. f. 36/1972 26. ö. e. 43-78. o.

beat elterjedésének jogosságát a szocialista országokban. Ebben megjegyezte, hogy a párt számára fontos volt az ifjúság körében keletkező új jelenségek megértéséhez a beat vizsgálata. A cikk szerzője szerint a beat megítélése a párton belül végletes volt, sokan a huliganizmussal tették egyenlővé, mások – ahogy fogalmazott – istenítték. A cikk írója meglehetősen felvilágosult és objektív hangot ütött meg, amikor mindkét felfogással vitába szállt. Érdekes módon viszont a beat-et – idézve az Olasz Kommunista Párt hivatalos lapjának, a *Rinascita*-nak az írását – a piaci alapon működő nyugati fogyasztói társadalmak elleni ifjúsági mozgalomnak állította be, mintegy fogást találva a működő polgári demokráciákon. A beathez kapcsolódó ifjúsági mozgalomban ugyanis leginkább a pénzellenességet domborította ki (holott a beatzenekarokra Nyugaton már ekkor is egész üzleti gépezet települt). Ugyanakkor jelezte, hogy a fiatalok a hetvenes évek elejére várhatóan egyre többen lesznek számarányukat tekintve a különböző nemzetek társadalmában, emiatt számolniuk kellett követeléseikkel. Ez a lázadásnak is felfogható magatartás azonban nem szült bűnözést – tette hozzá –, mivel azonosult olasz újságíró kollégájával, aki szerint a diktatúrákban nagyobb volt a bűnözés a politikai rendszereket összehasonlítva, következésképp ártalmatlansága miatt hagyni kellett a beatmozgalmat kibontakozni. Kéri Elemér ezzel önellentmondásba keveredett, hiszen arra nem tér(het) ki, hogy Magyarországon diktatúra volt, míg Olaszországban virágzott a demokrácia – igaz, hogy a közbiztonság az egyébként kriminalisztikailag túldimenzionált huliganizmus ellenére relatíve jónak volt mondható Magyarországon.³³⁶

Előadások és alkalmi műsorok estek engedélyezése

A Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályának vezetője, Barna Andrásné a párt KB kulturális szerveivel folytatott tanácskozásain felvetette az alkalmi műsoros rendezvények rendezetlenségének problematikáját. Többek között ezt megoldandó 1971. október 19-én kérte az MSZMP KB TKKO helyettes vezetőjétől, Molnár Ferencről, hogy a két intézmény kölcsönösen tájékoztassa egymást, a TKKO munkatársa pedig félévenként vagy évenként vegyen részt a főosztályhoz tartozó intézményvezetők tanácskozásán, ahol konkrétan tájékozódhatott az egyes műfajok, így a könnyűzene aktuális helyzetéről, terveikről, gondjaikról. Ezzel együtt kérte Barnáné, hogy a Zeneművészek Szövetségénél tegyen látogatást a TKKO képviselője, részint hogy megismerje problémáikat,

³³⁶ *Pártélet*. XIII. évf. 1968/2. sz. 56-59. o.

részint, hogy a párt művészetpolitikai irányelveit első kézből tolmácsolja felénk.³³⁷ A kapcsolat szorosabbra fűzése jegyében Barna Andrásné 1972. március 28-án jelentést küldött a TKKO-nak az MSZMP X. kongresszusa óta eltelt időszak munkájáról. Ebben megemlítette: „A legnagyobb tömegeket vonzó szórakoztató könnyűzene iránt az elmúlt évek során 1969-ben tapasztaltuk a legnagyobb érdeklődést mind a közönség, mind sajtó részéről. Azóta az érdeklődés bizonyos egészséges csökkenése tapasztalható, amit annak tulajdoníthatunk, hogy a táncdalfesztiválok már veszítettek az újdonság varázsából, s a beatzene sem rendelkezik már a 'tiltott gyümölcs' vonzerejével. Ugyanakkor tapasztalhatjuk azt is, hogy a beatzene bizonyos mértékig 'megszelídült', stílusosan árnyaltabbá vált, s megszűnőben van a közönség zajos, feltűnősködő magatartása, amely a beatkoncertek korábban elkerülhetetlen velejárója volt. Pozitív jelenséggént értékelhetjük, hogy a könnyűzene legértékesebb ágát képviselő dzsessz iránti érdeklődés emelkedik, melyhez jelentősen hozzájárult a dzsesszzene néhány világnagyságának budapesti bemutatkozása. A könnyűzene helyzetével kapcsolatban azonban tudomásul kell vennünk azt, hogy az alkalmi műsoros előadások irányítása megoldatlan, és a színvonal emelésének perspektívái még bizonytalanok. [...] A megoldást részben az előadóművészi működési engedélyek felülvizsgálatában látjuk, részben pedig az engedélyezési eljárás egyszerűsítésében, a tanácsok felelősségének növelésében.”³³⁸

Az alkalmi műsoros előadások engedélyezési rendjének tisztázása érdekében Barnáné még 1972 végén készített egy előterjesztést, amit a TKKO-nak 1972. december 7-én küldött el. Akkoriban három engedély szükségeltetett, hogy hivatalosan megrendezhessenek egy előadást: az ORI rendezési engedélye, amelynek megadásakor megállapították a rendezési díjat és a szerzői jogdíjat, valamint jóváhagyták a fellépő művészek tiszteletdíjait. Másodszor műsorengedélyt kellett kapniuk, amit a helyi tanács művelődésügyi osztályai adtak ki. Ezzel szemben már nagyobb fenntartásai lehettek a hatalomnak, mert tollal mintegy megjegyzésként ehhez kapcsolódóan odaírták: „*Látatlanban!*”, ami arra utal, hogy legtöbb esetben valóban nem tekintették meg az illetékes szakigazgatási szervek alkalmazottai a produkciót, hanem anélkül adták meg a műsorengedélyt. Így ez az – egyébként az ellenőrzést célzó – eljárás nem töltötte be a neki szánt szerepet. Harmadik aktusként a rendőri szervek engedélye is kellett, melyet láttamozásnak neveztek, ami ennek a fogaskeréknek a szintén formai jellegére utalt. Barnáné a praktikus szempontokat felhozta, ami miatt az ellenőrzés nem lehetett magas hatásfokú. Ez abban volt kereshető, hogy az évi több mint 6000 műsort az ORI megfelelő ellenőri hálózat nélkül nem volt képes kontrollálni, valamint abban, hogy a tanácsi

³³⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1971 8. ö. e. 49. o.

³³⁸ MOL M-KS 288. f. 36/1972 12. ö. e. 12-19. o.

művelődésügyi részlegek túlterheltek voltak, így megelégedtek az előadások előzetes jóváhagyásával. A minisztérium javaslata szerint – ami néhány évvel később megvalósult – az ORI-nak a helyi szervezésű produkciókat már nem kellett engedélyeznie, szerepét a megyei tanács szakszerve vette át. Ezzel csökkent a bürokrácia, a rendezési díjat pedig a megyei tanácsok a rendezői-ellenőri gárda kiépítésére használhatták fel. A kezdeményezéseket Garamvölgyi József művelődésügyi miniszter-helyettes még a TKKO-ra küldésük előtt elfogadta az 1972. október 27-ei javaslatában, valamint Kőháti Zsolt is megtette észrevételeit a TKKO Kulturális Alosztályának részéről. Utóbbi arról írt, hogy a vidéki koncerteknek ne legyenek előre meghatározott fellépti díjaik, hanem az adott vidéki kultúrház minősítse azokat, és ennek alapján adjanak nekik jutalmat, vagy vegyenek el az előre kialkudott összegből, ám ez később sem valósult meg.³³⁹

A fellépések engedélyeztetése körüli bizonytalanságokat jól mutatja a *Jézus Krisztus Szupersztár* ügye. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának művelődésügyi főosztályvezető-helyettese, Kurcz György ugyanis tájékoztatást adott a TKKO-nak 1972. július 25-én a *Jézus Krisztus Szupersztár* című rockopera „terjesztőiről”, ahogy ők fogalmaztak. Ebben megmutatkozik, hogy a végrehajtói apparátusban nem csak a minisztérium szakszervei, de a fontosabb tanácsok szakigazgatási szervei is ápolták a kapcsolatot a párt tematikus osztályaival. Kapcsolatuk azonban egyértelműen alá-fölérendeltségről tanúskodik, természetesen a párt javára. Kurcz az OSZK-val történt előzetes szóbeli tájékozódás alapján tette meg jelentését a rockoperát játszó Korong együttesről, amely a budapesti IV. kerületi Derkovits Ifjúsági Klubban tevékenykedett. Jellemző a beszámolóra, hogy a zenészek közül néhánynak még a nevét – Csuha Lajost Csukának, Hönig Rezsőt Fönignek írták – sem tudták helyesen megemlíteni. A mű bemutatásának pontos helyszínét megadták, ezek szerint 1972. június 14-én a Műszaki Egyetemen, 1972. június 23-án pedig annak Vásárhelyi Kollégiumában adták elő a darabot, valamint ezzel közel egy időben több helyen magnós klubok filmvetítéseken mutatták be a művet. Külön sajnálatát fejezte ki Kurcz György azzal kapcsolatban, hogy a fővárosi tanács „a vitatott kompozíció terjesztésére szinte elsőnek (1972. VI. 8.) vállalkozott.” Az ügyben megszólalt Keszler Pál is, aki 1972. július 14-én kelt levelében arról tudósította Barna Andrásnét, hogy az ORI megadta az engedélyt – ahogy fogalmazott: jóhiszeműen – a Műszaki Egyetem klubjának, hogy ott a Korong együttes előadhassa a darabot. Őket, mint írta, az tévesztette meg, hogy a *Népszabadság* sem írt róluk elmarasztalóan egész oldalas cikkében, a *Ki mit tud?*-on is szerepelt már a rockoperából bizonyos részlet, ráadásul a rádió rendszeresen játszotta betétdalait. Az 1972. július 7-én

³³⁹ MOL M-KS 288. f. 36/1972 12. ö. e. 184-204. o.

keletkezett feljegyzésében Rátki András a TKKO részéről azt írta, hogy „*Javaslom, hogy a rádiónál is állítsuk le a szupersztár propagálását, részben vagy egészben való előadását.*” A levél alján már csak tollal állt ott a megjegyzés: „*A Rádióban Aczél e(lvtárs) leállította; leállította továbbá azt a tervet, hogy a Korong együttes bemutassa műsorát a Fővárosi Operettszínházban is.*”³⁴⁰ Az ügynek szinte már csak a lecsengése volt, amikor Polinszky Károly művelődésügyi miniszterhelyettes 1972. október 13-án ugyancsak elmarasztalta a darabot, és a fiatalok igényes szórakoztatására alkalmatlannak minősítette.³⁴¹

Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1972. július 18-án tárgyalta a Művelődésügyi Minisztérium tájékoztató jelentését az 1972/1973-as színházi évad műsortervéről, amelyben engedélyt adtak a Presser Gábor-Adamis Anna szerzőpáros által írt *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról*³⁴² című musical bemutatására, nívósnek ígérkező darabnak minősítve azt. Zárójelben az a kitétel is szerepelt a mű címe mellett, hogy a nyugati hippi-életmód kritikájáról volt benne szó. Az ülésen a szocialista eszemeiségű darabok arányának javítása kapcsán hangsúlyozták, hogy „*[...] különösen fontos azon színházak műsortervének módosítása, amelyekben retrográd polgári profil érvényesül.*”³⁴³ El szerették volna tüntetni, de a mondat végén halványan látszik a *pl. Vígszínház* megjegyzés, ahol a könnyűzenés darabot bemutatták. Bár hangsúlyozták, hogy a lista a művekről nem volt végleges, a Vígszínház produkcióit nem említették ezek között, általában véve pedig a műsorpolitikai koncepció számára megfelelőnek mondták az évad tervezetét.³⁴⁴

A fővárosi pártszervezetek befolyása a könnyűzenei életre

Az új gazdasági mechanizmus ideje alatt is állást foglaltak a helyi pártszervezetek vezetőségei az aktuális könnyűzenei kérdésekben, amint azt már láthattuk a KB TKKO-nak és Agitációs és Propaganda Osztályának tett jelentéseikből. Helyzetükből fakadóan azonban elsősorban nem országos, hanem lokális jellegű ügyekben emelték fel szavukat, és igyekeztek befolyásukat érvényesíteni. A fővárosi pártszerveknél természetesen előfordult a szokásos felettes szerveknek benyújtott beszámolójukon kívül, hogy országos jelentőségű könnyűzenei intézményben történt események indukáltak egy-egy budapesti pártbizottsági vagy végrehajtó bizottsági állásfoglalást, különösen, hogy ezek székhelye Budapesten volt található. Kis

³⁴⁰ MOL M-KS 288. f. 36/1972 18. ö. e. 80-89. o.

³⁴¹ S. J. 190-192. o.

³⁴² A musical előtörténetéről: Sebők János: *Szemétre való-e a Popfesztivál?* In: LI. évf. *Élet és irodalom*. 2007. augusztus 17. 5. és 8. o.

³⁴³ MOL M-KS 288. f. 41/1972 85. ö. e. 1. o.

³⁴⁴ MOL M-KS 288. f. 41/1972 85. ö. e. 6-29. o.

megszorításokkal ilyen intézmény volt a Budai Ifjúsági Park, amely létrejött ellenére megállapítást nyert Németh Károly, a budapesti pártbizottság első titkára részéről, hogy *„Nincsen hely, mondják, ahol a fiatalok táncolhatnak. Annyi helyet biztosítani, hogy minden fiatal táncoljon, nem is tudunk, nem is lehet.”*³⁴⁵ A probléma bemutatására munkabizottságot hozott létre a budapesti pártbizottság, amely 1969-ben ismertette eredményeit. Ebben szerepelt, hogy Budapest világvárosi szerepet töltött be, itt tudtak a legjobban szórakozni a fiatalok, lehetőségeik mégis csekélyek voltak, mert egyrészt anyagi helyzetük behatárolta őket – ilyen volt az utcán csellengő, a párt megítélése szerint a közrendet zavaró fiatalok nagy része –, másrészt a túlszűfolttság miatt kevésbé voltak hozzáférhetők a klubok, amelyek pótlására házi összejöveteleket, pinceklubokat szerveztek.³⁴⁶ Itt azonban már megfigyelhető a párt pozitív viszonya a klubszervezetekhez, amelyekben természetesen igyekeztek minél több pártbefolyást szerezni. Elismerte a jelentés, hogy a fiatalok körében a tánczene és a beatzene volt a legnépszerűbb, és nőtt a tánczenekari klubtagok száma. Joggal feltételezhetjük, hogy mindkét jelenség mögött nagy valószínűséggel a táncdalfesztiválok közönségsikere állhatott. Jellemző, hogy a párt vezetése szempontjából közömbös volt, hogy éppen melyik zenei stílusról beszélt, általában összemosták a különböző könnyűzenei műfajok elnevezéseit, nem egyszer összekeverve azokat, mint ahogy ebben a helyzetértékelő összefoglaló munkában is.³⁴⁷

Új jelenségekre, többek között a beatzenekarok gombamód történő szaporodására is felhívta a figyelmet a beszámoló: *„Az elmúlt években a passzív zenehallgatás mindinkább kiegészül sokszor ugyan egyszerű, primitív, de alapjában mégis aktív zenéléssel. A fiatalok tömegei tanultak meg gitározni, vagy más hangszeren játszani. Rövid idő alatt az amatőr zenekarok számai alakultak. Ez az átrendeződés is bizonyítja, hogy az ifjúság kulturálódása, szórakozása egy-egy időszakban formáját tekintve megújul, és mint divat terjed tovább. A pesti fiatalok is nagyon szeretnek táncolni. Túlnyomó többségüknek csak alkalmanként van lehetősége részt venni táncos összejöveteleken. Mindez nem elégíti ki őket. Többet szeretnének táncolni, közösen szórakozni, azonban igényeiknél kisebb mértékűek a kulturált lehetőségek.”*³⁴⁸ Az utolsó mondatok tulajdonképpen megerősítették Németh Károly szavait, de ezt megelőző kijelentéseikben rámutattak a beatzene divathullámának jelenségére is. Ebben pozitív szemlélettel meglátták, hogy ez a zenei stílus nem feltétlenül jelentett dekadenciát az előzőekhez képest, hanem új formákat hozva szórakoztatta a fiatalok nagy

³⁴⁵ BFL XXXV. 1. a/3 - 1969. március 31.

³⁴⁶ BFL XXXV. 1. a/3 - 1969. március 31.

³⁴⁷ BFL XXXV. 1. a/3 - 1969. március 31.

³⁴⁸ BFL XXXV. 1. a/3 - 1969. március 31.

többségét, amelynek mintegy előnyös hozadéka lett, hogy sokan vettek a kezükbe gitárt, és bár nem magas színvonalon, de elsajátították a zenei fogások alapjait. A budapesti legfőbb vezető pártszerv végül abban állapodott meg, hogy az MSZMP KB ülése után újra megtárgyalják az idevonatkozó fejezeteket, tehát újabb érdemi döntést ezúttal nem hoztak.³⁴⁹ Ez a hozzáállás teljes egészében beleillik abba a képbe, ami a Kádár-rendszert a közélet számos egyéb színterén mindvégig jellemezte, ugyanis az intézkedési mechanizmusok nehézkes beindítása sok esetben mondhatni, hogy a kommunista pártállami diktatúrának velejárója volt.³⁵⁰ A helyi pártszervek szervilizmusa érezhető volt ez utóbbi kijelentésen, mert jellemző attitűd volt, hogy a párt KB határozatára kellett várniuk a cselekvés megindításához.

Ígérétéhez híven a Központi Bizottság 1970. februári ülése után 1970. április 23-án foglalkozott a fővárosi pártbizottság újra az ifjúságpolitikai kérdésekkel. Galerik alakulásáról számolt be Venécz János, a budapesti pártbizottság titkára, ami a szabadidő szervezetlen eltöltésének tudott be.³⁵¹ Negatív csoportosulásnak nevezte őket, amelyek amiatt jöttek létre, mert nem fértek be a klubrendszerbe, ugyanis 150 klub nem volt elég Budapest fiatalsága szabadidejének és energiáinak lekötésére. Venécz szerint ifjúsági szórakoztató parkokat kellett volna létrehozni, amelyeket ki kellett volna egészíteni téli kulturális központokkal.³⁵² Kada István, az I. kerület pártbizottságának első titkára erre reflektálva javasolta, hogy a IV. ötéves terv keretében hozzanak létre újabb szabadtéri szórakozási intézményeket, hogy ne legyen egy helyen minden fiatal. Ahol erre lehetőség adódott, mint például a Népligetben vagy a Városligetben, létesítsenek ifjúsági parkokat, és jöjjön létre egy Központi Ifjúsági Ház.³⁵³ Kada István kijelentésében tetten érhető a kommunizmus felfogása, miszerint nem jó, ha sok ember egy helyen csoportosul, kivéve, ha pártrendezvényről volt szó. Másrésről viszont előfordulhat, hogy az ifjúságpolitika felelősségének súlyát igyekezett megosztani kollégáival, ami az egyetlen igazán nagy volumenű ifjúsági szórakozóhely, a Budai Ifjúsági Park miatt nehezedett a vállára, mint az ennek az intézménynek helyszínt adó kerület első emberére. Az MSZMP fővárosi pártbizottsága végül ezen az ülésen megfogalmazta: „*A Budapesten élő fiatalok nevelésében jelentős szerepet töltenek be a tanácsok és az irányításukkal működő intézmények. A PB (a főváros pártbizottsága - Cs. B.) megbízza a fővárosi és kerületi tanácsok kommunista vezetőit és az e területen dolgozó pártszervezeteket,*

³⁴⁹ BFL XXXV. 1. a/3 - 1969. március 31.

³⁵⁰ Ezzel összefüggésben Kádár János megfogalmazta ellenvetését egy 1975-ös KB-ülésen. Moldova György: *Kádár János*. Budapest, 2006. Urbis Könyvkiadó. 98. o.

³⁵¹ BFL XXXV. 1. a/3 - 1970. április 23.

³⁵² BFL XXXV. 1. a/3 - 1970. április 23.

³⁵³ Ennek a kérésnek nem sokkal később már a megvalósulásáról beszélhetünk a fővárosi pártbizottság 1973. június 28-i ülésén elhangzottak alapján. BFL XXXV. 1. a/3 - 1973. június 28.

hogy a Minisztertanács rendeleteivel összhangban dolgozzák ki azokat a feladatokat, amelyek hatékonyan segítik a KB állásfoglalásában jelzett tennivalók végrehajtását.”³⁵⁴ Ebből jól látható, hogy a fővárosi pártvezetés alárendelte magát az országos testület döntéseinek, ugyanakkor irányította a kerületi pártbizottságokat, a feladatok végrehajtását ugyanis ez utóbbi helyi pártszervekre és tanácsokra bízta. Másrészt – bár ez az idézet ezt nem teszi egyértelművé – leszögezhetjük, hogy az államigazgatás irányítása egyértelműen a párt, és nem a kormány kezében volt, mert a Minisztertanács és a miniszterek csak olyan rendeleteket és utasításokat hozhattak, amelyek az MSZMP KB irányelveivel megegyeztek, illetve amit a pártvezetés előírt számukra.

A fővárosi pártszervezet végrehajtó bizottsága az általa kiadott 1971. augusztusi művészeti ideológiai határozat után 1971. szeptember 10-én folytatta a hatáskörébe tartozó klubokról szóló tárgyalásait. Ennek keretében elhangzott, hogy ezek az intézmények kevésbé elégítették ki az ifjúság kultúrigényét, mert a tanácsi, szakszervezeti fenntartású klubok szerintük programjaikat tekintve nem eléggé igazodtak az ifjúság igényéhez.³⁵⁵ Ez nem jelentett mást, mint a nyugati könnyűzenei számok játszását – és a szovjet és a többi szocialista kultúrát képviselő ország képviselőinek nem kellő gyakoriságú beépítését a klubok életébe –, ami éppen ellenkezőleg, az akkori ifjúság érdeklődésének homlokterében állt. Jellemző a pártvezetés korabeli szólamaira, hogy az ifjúság igényeire hivatkozva igyekezett akarátát a klubhálózatra erőltetni, holott annak kulturálódási szokásai némely esetekben szöges ellentétben állt a kommunista elképzelésekkel. A párt végrehajtó bizottsága a valóságtól teljesen elrugaszkodott helyzetelemzést is tartalmazott, ami jóformán csak az idősebb generációk egy részének elmarasztaló véleményét tükrözhetette a beat-jelenséggel, és az egyéb, az imperializmus szellemét tükröző művészeti áramlatokkal szemben: *„A budapestiek műveltségének, magatartásának fejlődését mutatja az is, hogy egyre szélesebb körben emelik fel szavukat a szocialista kultúrától, erkölctől és ízléstől idegen jelenségekkel szemben. Növekszik azoknak a száma, akik túl kívánnak lépni az alacsony igényeket megjelenítő, csak szórakoztató formákon.*”³⁵⁶ Mint láthatjuk, a kulturálódás tekintetében a hatvanas-hetvenes évek fordulóján a hatalom számára az jelentette az igazi dilemmát, hogy mennyire megengedhető a csupán szórakoztató célzattal készülő zeneszám vagy egyéb művészi alkotás, amely áramlatokkal szemben ebben az időszakban még leginkább az elmarasztalás hangját ütötték meg, igénytelenségnek minősítve azt. Ezáltal megállapíthatjuk,

³⁵⁴ BFL XXXV. 1. a/3 - 1970. április 23.

³⁵⁵ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. szeptember 10.

³⁵⁶ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. szeptember 10.

hogy az új gazdasági mechanizmus a kulturális életben nem hozta el azt a fokú liberalizálódást, amit esetleg feltételeznénk az ekkor induló gazdasági folyamatok miatt.

A negatív felhang ellenére a főváros lakosságszámához képest nem volt elhanyagolhatónak mondható 1970-ben az a 150 klub, amelynek több mint fele üzemi kezelésben volt, a másik kevesebb, mint a felén pedig a főiskolai, egyetemi klubok és a lakóterületi klubok osztozkodtak.³⁵⁷ A klubok után a fővárosi művelődési otthonok számát vizsgálta a budapesti pártbizottság végrehajtó bizottsága, melynek során megállapította, hogy számuk az 1960-as 428-ról 1970-re 223-ra csökkent, szemben az itt működő tánczenekarokkal, amelyből 1960-ban 36, 1970-ben már 49 működött (igaz, 1967-ben 76-ot jegyeztek belőlük). A 15 táncdalénekes, 573 tánczenész és a vendéglátóiparban tevékenykedő 287 zenekar 1970-ben összességében szintén jelentős számnak ítéltető.³⁵⁸ Mindebből vonta le a pártvezetés azt a következtetést, hogy – bár kommunista szempontból voltak kedvező jelek a művelődés színvonalának változására –, a sekélyes szórakozási formák még mindig jelentős arányban képviseltették magukat. Kiadták a jelszót: „*A munkások közművelődési igényeit emelni kell!*” – amelyhez a legjobb útnak azt tartották, hogy az akkoriban nagy fluktuációt mutató népművelői réteg számára – akik a művelődési politika végrehajtóiként tevékenykedtek – megszervezzék a politikai, szakmai továbbképzést. Ezenkívül kitértek arra, hogy a Fővárosi Tanács a szakszervezetekkel együttműködve dolgozza ki az ifjúsági klubok továbbfejlesztésének tervét a művelődési és szórakozási igények figyelembe vételével³⁵⁹ – természetesen az igényeket ebben az esetben is végső soron az MSZMP KB Politikai Bizottsága diktálta. Némiképp optimistább képet festve az MSZMP KB TKKO-n Rátki Andrásnak 1972. március 25-én számolt be az 1957-1972 között működő Népművelési Intézet képviselőjében Bíró Vera ezzel kapcsolatban. Az országos szinten több ezer klub munkáját sikeresnek értékelte, ahol a tánciskolákon kívül magnetofon klubok működtek és koncerteket szerveztek. Saját bevallásuk szerint eredményesen törekedtek a párt kultúrpolitikájának torzításmentes továbbítására, ami többek között az ifjúság avantgarde mozgalmakhoz fűződő rokonszenvének csillapításában volt tetten érhető.³⁶⁰

A pártvezetés azonban nem csak az ifjúság szórakoztatásának kérdését tartotta napirenden a hatvanas-hetvenes évek fordulóján, hanem az őket kultúrával ellátó művészekét is. Az 1971. augusztus 13-i pártbizottsági ülésen László Tibor fővárosi pártbizottsági tag beszámolójából kiderült, hogy zenészből Budapesten nem volt munkanélküli – ez

³⁵⁷ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. szeptember 10.

³⁵⁸ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. szeptember 10.

³⁵⁹ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. szeptember 10.

³⁶⁰ MOL XIX-I-4-o 132. d. 43358/1972

összeesengett a korszak kommunista követelményeként számon tartott teljes foglalkoztatottság elvével –, de körükben – mint ahogy általában a művészek között – nagy volt a fenntartás a párttagsággal szemben, ugyanis nem akartak belépni a helyi pártszervezetekbe.³⁶¹ Ennek az ülésnek a határozati javaslatoként szerepelt, hogy a helyi pártszervek a hatáskörileg hozzájuk tartozó kulturális intézmények – külön megemlítették az Országos Rendező Irodát – kommunista vezetőit számoltassák be arról, hogyan látják a kommunista művészek alkotó tevékenységét és milyen segítséget kívánnak nyújtani művészetük kibontakoztatása minél jobb feltételeinek megvalósítása érdekében.³⁶² Ennek a célnak a megfogalmazásában utolérhetjük azt az intenciót, hogy a nem kommunista elkötelezettségű vagy érzelmű művészeket nem kellett támogatni. A Nyugatról behozott beatzene művelői javarészt ehhez a körhöz tartozhattak, ugyanakkor azok a könnyűzenészek, akik elfogadták a párt játékszabályait, bizakodhattak az érvényesülésben és a sikerben. Az 1971. augusztus 13-i határozat szövegéből jól kivehető, hogy a művészeti pártszervezeteket sem tekintették kivételezettnek, őket is csak annak alapján ítélte meg a pártvezetés, hogy milyen kapcsolatot ápoltak a kommunista ideológiával. Másfelől viszont rámutatott arra a tényre, hogy a művészek között nem egyszer áthidalhatatlan ellentétet jelentett a kommunista ideológiával való megalkuvás, vagy akár művészsorsokat befolyásolhatott a diktatúrával való kiegyezés, illetve megbékélés: *„A művészeti területen dolgozó pártszervezetek befolyásának, tekintélyének fontos tényezője a párttagság művészi színvonala, alkotó tevékenysége. Ugyanakkor le kell szögezni, hogy a művészeti területen dolgozó pártszervezetek működésének, a párttagsággal szemben támasztott követelményeknek politikai, ideológiai normái ugyanazok, mint a más területen dolgozó pártszervezeteknél. Nem a tehetség valamilyen meghatározott szintje, vagy valamely művészeti stílusfelfogás kell, hogy egyesítse a kommunistákat, hanem a munkásosztály politikai-ideológiai céljainak követése, a párt politikájáért való közös felelősségérzet és együttműködés. A művészeti területen dolgozó pártszervezetek ezt az alapvető elvet igen nehezen tudják érvényesíteni, és sokszor a kommunista művészekben belül is keveredik a párthoz tartozásuk politikai-ideológiai követelménye a művészi stílus és művészi kvalitás szintjével.”*³⁶³ A sok nehézség ellenére azonban megállapítást nyert, hogy a művészeti pártszervezetek taggyűlésein *„pártszerűbb és elvtársiasabb légkörben folynak a viták”*, rendszeresebb a tagság tájékoztatása, jobban figyelnek az egyes párt alapszervezetek vezetői a tagság véleményére és ügyeik intézésére.³⁶⁴

³⁶¹ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. augusztus 13.

³⁶² BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. augusztus 13.

³⁶³ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. augusztus 13.

³⁶⁴ BFL XXXV. 1. a/4 - 1971. augusztus 13.

Az akkori művelődéspolitikai neuralgikus pontjának mutatkozott a szórakoztatóipar zenéjének színvonala. Katona Imre, a budapesti pártbizottság titkára a pártbizottság 1971. szeptember 27-i ülésén szokatlanul nyíltan fogalmazta meg a proletárdiktatúra viszonyát ehhez a műfajhoz. Egyenesen silánynak minősített némely szórakozóhelyet, és hangsúlyozta, hogy az idevonatkozó kongresszusi határozatot végre kell hajtani, ha kell, adminisztratív eszközök bevetésével.³⁶⁵ Hantos János, a Fővárosi Tanács szemszögéből a szórakoztatózene hangvételét kritizálta elsősorban, mint ami nem sugárzott kellő derűt a jövőre nézve, holott egy kommunista országban szerinte az nem volt elképzelhető, hogy bárki aggodalommal gondolt volna a szocializmus ügyét illetően. Meglátása szerint mindez a nem kielégítő szórakoztatózenei kontroll miatt alakulhatott ki, ami megint csak azt a tényt támasztja alá, hogy a kultúra ezen területén szintén erős pártállami befolyást igyekeztek kialakítani: *„A vendéglátóiparban és egyes kulturális rendezvényeken alapvetően pesszimista, lehangoló műsorokkal is találkozunk. Ezek az ellenőrzés hiánya miatt fordulhatnak elő.”*³⁶⁶ Ugyanezt taglalta Aczél György, aki ekkor az MSZMP KB részéről szólalt fel, mutatva, hogy az országos vezető testület élénken érdeklődött a téma iránt. A legfontosabbnak viszont azt láthatjuk megnyilvánulásából, hogy a felelősséget a szórakoztatózene – a hatalom által elmarasztalt – színvonala miatt a legfelsőbb pártvezetés a tanácsokra hárította: *„A vendéglátóipart sok kritika éri, ennek van alapja. Ez a terület a tanácsi szervek hatásköre, és a jövőben a közízléssel többen kel törődni. Tegyenek meg a tanácsi szervek mindent a szórakoztatás színvonalának emeléséért! Vidámságot sugárzó szórakozásra van szüksége a társadalomnak!”*³⁶⁷

A vidámság zene általi megjelenítését szinte minden felszólaló hangsúlyozta ezen az ülésen, ami mögött a fenti okon kívül még az állhatott, hogy a fennálló politikai rendszer kritizálása nem lett volna megvalósítható ilyen hangvételben. A pesszimistának nevezett zeneszámok pedig sokszor utalhattak 1956 vagy 1968 leverte forradalmaira, ami különösen érzékeny pontja volt a kommunista kultúrpolitikának. Kazimir Károly színházigazgató, mint fővárosi pártbizottsági tag felsorakozott Katona Imre mellé, leginkább a nyugati kultúra beáramlása ellen emelve szót, amellyel szembeni küzdelemben az MSZMP-nek volt a legnagyobb felelőssége: *„Kellene tiltakozni az abszolút nyugati, ún. kulturális termékek propagálása ellen. A fiatalok egy része nincs kellően felvértezve a nyugatról beáramló nézetek ellen. Ebben nem csak a KISZ szervezeteknek vannak feladatai, hanem elsősorban a*

³⁶⁵ BFL XXXV. 1. a/3 - 1971. szeptember 27.

³⁶⁶ BFL XXXV. 1. a/3 - 1971. szeptember 27.

³⁶⁷ BFL XXXV. 1. a/3 - 1971. szeptember 27.

*pártszervezeteknek.*³⁶⁸ A hozzászólások után a határozat kijelentései igen kétarcúak voltak, egyrészt a tennivalókat, másrészt a már elért eredményeket hangsúlyozták. Megállapították ugyan, hogy általában véve javult a kulturális nevelőmunka, de a munkásifjúság körében végzett ilyen irányú tevékenység színvonalát alacsonynak minősítették, és a szórakozásban az igénytelenséget emelték ki, mint az egyik fő problémát. Kijelentették, hogy a fővárosban kialakultak a kulturált szórakozási lehetőségek, de a művelődési otthonokban a nem megfelelő körülményeket hangsúlyozták, mint a legfőbb okát annak, hogy a szórakoztató rendezvények látogatottsága esett. A közművelődési apparátus fluktuációja újra felvetődött a határozatban, amelyet a káderek szakképzettségének és ideológiai felkészültségének fejlesztésével lehetett volna megakadályozni (a jobb anyagi megbecsülés megoldásként fel sem merült, pedig ebben az időszakban bérek és fizetések terén elmaradtak a legtöbb pedagógustól). Végül az FMH, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a szakszervezetek számára előírta a határozat, hogy a szocialista brigádok kulturális programjait tegyék színesebbé, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy a még mindig a nyugati kultúra elővédjének számító népszerű könnyűzenét és a hozzá hasonló művészeti irányzatokat háttérbe szorítsák.³⁶⁹

Rövid intermezzóként, de érdekes színpontként 1972. április 7-én egy különös, személyi ellentétekről tanúskodó, az eddigi témáktól merőben eltérő történet került napirendre a fővárosi párt végrehajtó bizottsága elé, amely egyben mutatta a felmerülő intézmény fontosságát. Serédi István, az MHV zenei rendezője Németh Károlyhoz írt levelet, amelyben tiltakozott Erdős Péter politikai megbízatása – szakszervezeti jelölőbizottsági elnöki posztra nevezték – ellen a hanglemezgyártó vállalatnál. Az ügy háttérében az állt, hogy Serédi István az utolsó 4 esztendőben 93 vállalati fegyelmet kapott, amit indokolatlannak tartott, mert háttérében Erdős Pétert vélte felfedezni, mint aki keresztül akarta húzni Serédi karrierjét úgy, hogy Bors Jenő MHV-igazgatót tüzelte fel ellene.³⁷⁰ A teljes képhez azonban feltétlenül hozzátartozik, hogy kiderült, Serédi alaposan megverte egy kollégáját, Major Jánost, amelynek indokáról azonban nem ejtettek szót az ülés során. Serédit saját feltételezése szerint azért szerették volna állásából meneszteni, mert Erdős Péter számára kellett a jó állásnak számító munkahely – ami 1956-os tevékenységét és az egykori Nagy Imre-körhöz való tartozását ismerve kissé érthetetlen, viszont mégis bizonyíthatóan igaz feltevés –, de a panaszos szerint ez csak azért fordulhatott elő, mert a pártmunka gyenge volt az MHV-nél.³⁷¹

³⁶⁸ BFL XXXV. 1. a/3 - 1971. szeptember 27.

³⁶⁹ BFL XXXV. 1. a/3 - 1971. szeptember 27.

³⁷⁰ BFL XXXV. 1. a/3 - 1972. április 7.

³⁷¹ BFL XXXV. 1. a/3 - 1972. április 7.

Az előzményeket taglalva ismertette Serédi, hogy 1971 közepén az V. kerületi párt végrehajtó bizottságánál be kellett számolnia saját munkájáról, amiben az intrikus Erdős Péter kezét látta.³⁷² A panaszos levél szó szerint bajkeverőnek nevezte Erdöst, akinek nem lett volna szabad az MHV-nél maradnia, mégis gyökeret eresztetett, mert három funkciót birtokolt 1972-ben: propagandaosztály-vezető, titkárságvezető és jogtanácsos volt egy személyben. Személye miatt lett egyre fontosabb a cégnél Serédi meglátása szerint – ami később bizonyítást is nyert a visszaemlékezések³⁷³ és a lemezeldási mutatók alapján – az üzleti haszon.³⁷⁴ A levélben Bors Jenő MHV-igazgató szintén meglehetősen negatív színben szerepelt, mint aki egyre inkább kezdett kispolgári nézeteket vallani. Serédi új párttitkár kinevezését szorgalmazta, Czapkó Endre MHV-párttitkár ugyanis Serédi szerint ugyancsak Erdős hatása alatt állt (ám éppen ez idő tájt indult ellene egy vizsgálat).³⁷⁵ Serédi István védekezési mechanizmusa terminológiáját tekintve – lásd kispolgárivá válás Bors Jenő esetében – egy baloldali offenzívával ért fel Erdős Péter ellen, ami az MHV vezetésének átalakítása érdekében zajlott. Erdős korábbi megnyilvánulásai – többek között elítélte a Szovjetunió csehszlovákiai és kínai beavatkozásait – Kádár-ellenes felhangokat pendítettek meg, így valóban hagyott magán támadási felületet.³⁷⁶ A pártbizottság propagandaosztályának véleményét is felolvasták, miszerint fölösleges és helytelen volt ennyi fegyelmet adni Serédinek, mert ez csak fokozta arroganciáját, inkább ennek kapcsán többször le kellett volna vele ülni beszélgetni. Nem tartották megfelelőnek az MHV-pártvezetés összetételét sem, mert az összefonódott a vállalat vezetésével (holott az intézmények jelentős többségénél ebben az időszakban ez az állapot fennállt), a 3 tagú grémium tagjai a párttitkár, a személyzeti osztály vezetője és a stúdió vezetője voltak.³⁷⁷ Az ügyet 1972. július 28-án zárta le a végrehajtó bizottság, amikor határozatban kijelentette, hogy Serédi István munkaviszonyát jogosan szüntette meg az MHV, mint munkáltató, Czapkó Endrét viszont jogtalanul marasztalta el.³⁷⁸ Az eset tanulsága számunkra az, hogy a könnyűzene egyik legfontosabb intézményének belső villongásai akár a fővárosi párt végrehajtó bizottságának plénuma elé is kerülhetett, mintegy döntőbírói posztra emelve ezzel a testületet.

³⁷² BFL XXXV. 1. a/3 – 1972. április 7.

³⁷³ A. J. 198. o.

³⁷⁴ BFL XXXV. 1. a/3 – 1972. április 7.

³⁷⁵ BFL XXXV. 1. a/3 – 1972. április 7.

³⁷⁶ Ekkoriban skizofrén módon tévesen elterjedt zenei belső körökben, hogy az MHV-nél „üldözik a kommunistákat” - ugyanis Serédi Svédországba emigrált, nem tudta magát megvédeni Erdős támadásai elől, a budapesti pártbizottság ugyanis nem nyújtott neki segítséget. A. J. 196-197. o.

³⁷⁷ BFL XXXV. 1. a/3 – 1972. április 7.

³⁷⁸ BFL XXXV. 1. a/4 - 1972. július 28.

III./2. A kormányzat és a közigazgatás szerepe a könnyűzenében az új gazdasági mechanizmus idején

Az 1971. évi IV. törvény az ifjúságról és más jogszabályok hatása a könnyűzenére

A könnyűzenét érintő intézkedések között horderejét tekintve egyértelműen kiemelkedik az 1971. évi IV. törvény az ifjúságról, amelynek tartalmát már az MSZMP KB 1970. február 18-19-én megalkotott ifjúságpolitikai állásfoglalása nagyrészt meghatározta.³⁷⁹ A törvény meghozatalát indokoltta az a tény, hogy 1971-ben az ország lakosságának fele 30 éven aluli volt.³⁸⁰ A Művelődésügyi Minisztérium az Ifjúsági törvény megszövegezésében aktívan részt vett, néhány módosítást 1970. szeptember 6-án Sárdi Lajos főosztályvezető-helyettes javasolt, ami érintette a fiatalok kulturálódását, szórakozását, ezen keresztül a könnyűzenei élet alakulását. Az ifjúság kulturálódásával foglalkozó fejezetben például javasolták bevenni a szövegbe a kultúra értékelésének elsajátítását, de hogy ennek részét képezte-e szerintük a könnyűzene, arról nem szóltak. A fiatalok szabadidejének tartalmas eltöltését is szorgalmazták, valamint azt, hogy az ifjúság „*saját kulturális tevékenységének kifejlesztése által képes legyen tartalmas, színvonalas, szocialista életmódot kialakítani.*” Tehát a kulturálódás megfelelő módján a hatalom csakis a szocialista embertípusnak megfelelő változatot tartotta elfogadhatónak, ugyanakkor igényelte, hogy az ifjúságnak legyenek saját kezdeményezései, elgondolásai önnön szórakoztatása felől. Ebbe mögöttes tartalomként a klubhálózat igenlése, illetve a beatmozgalom helyeslése belefért, igaz csak akkor, ha azt a kommunizmus eszmeiségének szolgálatába állították. (Ilyen esetre akadt példa szép számmal, elég, ha a rehabilitált Illés együttes *Human rights* című lemezére utalunk, amit fel kellett ajánlaniuk Angela Davis USA-beli kommunista emberjogi harcosnak, vagy a hetvenes évek második felében a KISZ által szervezett szolidaritási rockfesztiválokra, ahol a nagy népszerűségnek örvendő kemény rockzenekarokat – Piramis, P. Mobil³⁸¹ – nyerték meg a megmozdulások ügyének. Itt többnyire valamelyik fejlődő ország kommunista átalakítása szerepelt a szervezők propagandájának középpontjában, ugyanakkor kihasználták, hogy a fent említett zenekaroknak nagy népszerűségük volt, így tömegek jöttek el az egyébként a

³⁷⁹ A törvény végrehajtásáról a 1043/1971. (X. 2.) Korm. számú határozat gondoskodott. *Törvény az ifjúságról.* Budapest 1971. Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanács Ifjúságpolitikai Titkársága. 13. o. (továbbiakban: *Törvény az ifjúságról.*)

³⁸⁰ *Törvény az ifjúságról* 35. o.

³⁸¹ A zenekar története két szerző tollából is megjelent. Sárvári Vilmos: *Örökmozgó lettem...* Budapest, é. n. Magánkiadás. (a továbbiakban: S. V.) Szakács Gábor: *Maradsz, aki voltál (?)* Budapest, 2001. A szerző kiadása.

közönség számára kevésbé érdekfeszítő rendezvényekre.) A minisztérium általánosságban említést tett a zenei művekről, mint amelyek a fiatalok szocialista eszmeiségű nevelésének eszköze lehetnek.

Ugyanígy a többek között zenével foglalkozó intézmények – rádió, televízió, művelődési házak – elsőrendű célja az ifjúsággal kapcsolatban a világnézeti nevelés és a társadalmi magatartás pozitív irányú alakítása volt a törvényjavaslatuk szövege szerint, tehát a szocialista államberendezkedés és hatalomgyakorlás elfogadása, sőt támogatása. Mindezekkel a szórakozás, művelődés lakóterületi feltételeinek javítása kellett együtt járjon, amely egyúttal elismerte, hogy addig nem igazán adtak meg ezek a körülmények a fiatalok számára. A teljes igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy a hetvenes években ezek a feltételek tényleg javultak, bár messze elmaradtak a kor nyugat-európai színvonalától. A törvény a helyi végrehajtó szervek, a tanácsok, valamint a társadalmi és tömegszervezetek – KISZ, szakszervezetek – feladatául rótt ki, hogy a kulturálódás feltételei adassanak meg a fiataloknak, természetesen csak a szocializmus eszméjének kritériumait szem előtt tartva.³⁸² Az MSZMP KB Párt és Tömegszervezetek Osztálya is készített egy jelentést 1969. augusztus 29-én az ifjúság helyzetéről és a KISZ munkájáról, amit a Belügyminisztériumba a tárca vezetőjének, Benkei Andrásnak küldtek meg Aczél György külön ajánlásával a KB határozatának és az ifjúsági törvény előkészítésének elemeként. Ebben szerepelt, hogy az ifjúsági klubok programjai egyoldalúak voltak, politikai-kulturális szempontból a pártállam számára nem volt megnyugtató a vezetésük sem, programjaikban pedig sok volt a nyugati hatás, amely „*olcsó divatoknak hódolt*”. A jelentés a KISZ-szel kapcsolatban megjegyezte, hogy foglalkozásaikon túl sok volt a tánc, a szórakozás, mert a klubok számára könnyebb volt táncestet szervezni, mint politikai vitát.³⁸³

A kerettörvény végleges szövegének általános rendelkezései között megemlítették, hogy az ifjúságnak joga volt többek között a művelődéshez, a pihenéshez és szabadidejük kulturált felhasználásához, amelyek vonatkoztathatók voltak a könnyűzenére is. A törvény kijelentette, hogy az ifjúság szocialista nevelése részben a kulturális intézményekre hárult, azaz a művelődési házaknak és az ifjúsági kluboknak immáron jog szerint is felelőssége volt a fiatalok ideológiai befolyásolásában. Az ifjúsági törvénynek ez a passzusa adhat magyarázatot arra, hogy sok kulturális intézmény vezetője mereven elzárkózott egyes könnyűzenészek felléptetése elől. Ezen objektumok pártállami befolyásolásának ideológiai megalapozása a törvény VI. fejezetében figyelhető meg, ahol kijelentették: „*A fiatalok szabadidejének*

³⁸² MOL XIX-I-4-o 113. d. 80830/1970

³⁸³ MOL XIX-B-1-ai 62. d. 1-a/1239

hasznos felhasználásához – különösen művelődéséhez, szórakozásához [...]– szükséges feltételeket az állami szervek, a szervezetek, valamint a társadalmi szervezetek együttes, céltudatos tevékenységével kell megteremteni, illetőleg továbbfejleszteni.” Ez egyúttal felhatalmazta az állami felügyeletet, hogy beleszólhassanak a különböző kulturális intézmények ifjúságpolitikájába, ezen keresztül könnyűzenei életébe is. Ugyanennek a fejezetnek a következő gondolata, mely szerint az állam a művelődési házak, klubok fellendítésében a fiatalok munkaerejét és esetleges anyagi segítségét igénybe szándékozott venni, viszont éppen ellentétes eredményekre vezethetett volna a későbbiekben. A fiatalok ugyanis joggal mondhatták volna, hogy az ő áldozataik hozzájárultak egy-egy klub felvirágoztatásához, ezért nekik is lehetett volna szavuk a programok kialakításában. Ezt úgy oldotta meg a Kádár-rezsim, hogy a KISZ-en keresztül végeztette el az ifjúsággal a társadalmi munkát, amellyel viszont a kommunista ideológiai örízet töretlenül megmaradt. Ilyen háttér tudatában már minden ideológiai félelem nélkül jelenthette ki a törvény következő bekezdése, hogy *„A településfejlesztés során gondoskodni kell a fiatalok művelődéséhez, szórakozásához [...] szükséges létesítményekről.”* Az ifjúságról szóló törvény részletes indoklása kiemelte, hogy a fiatalok szabadidejüket többek között kulturált szórakozással töltsék el, valamint a kultúrának aktív, alkotó közreműködői legyenek. Ez utóbbit akár a szocialista államhoz alkalmazkodni tudó beategyüttesek alapítására való felszólításnak is értelmezhetnénk, amelyek az öntevékenységen alapuló ifjúsági klubokban zenélhettek. A törvény végrehajtásáról szóló kormányhatározat megerősítette, hogy a közművelődési intézmények, a sajtó, a rádió, a televízió, és a színházak feladata többek között a fiatalok szocialista nevelése, ízlésformálása volt. Ezeket az elveket kellett megvalósítani a szórakozóhelyeknek, amelyek zavartalan működését az államnak elő kellett segítenie. A közvélemény meggyőződéses baloldali beállítottságú része viszont túlzott reményeket táplált az ifjúsági törvénnyel kapcsolatban, amire Horváth István KISZ KB első titkár világított rá a törvény vitájában. Ilyen szélsőséges felfogás volt, miszerint *„Végre megnyírják a hosszúhajúakat!”*,³⁸⁴ holott erről szó sem volt a hatalom képviselője szerint. Sőt, éppen ellenkezőleg, ekkortájt lett elfogadott a farmer viselése és a fiúk hosszú hajviselete.³⁸⁵

A kulturális minisztérium titkársága az Ifjúsági törvénnyel összefüggésben, annak tartalommal való megtöltése érdekében 1971. május 6-án megfogalmazta azokat a feladatokat, amelyek az MSZMP KB 1970. február 18-19-én született ifjúságpolitikai

³⁸⁴ Ezt megelőzően szinte két részre szakadt a társadalom a fiúk hajviselete kapcsán. Illés Lajost saját elmondása szerint még az autóbuzson is tetteleg bántalmazták hosszú haja miatt. S. J. 105. o.

³⁸⁵ *Törvény az ifjúságról.* 3-59. o.

állásfoglalásából és a kormány 1016/1967 /VI. 26./ számú határozatából³⁸⁶ rájuk eső feladat lett. A kettő közül az előbbi neveztek fordulatnak, amivel nyíltan elismerték, hogy a párt vezető plénuma volt a meghatározó, legnagyobb hatalmi szegmens, utána a kormány, és csak ezek után következtek a minisztérium egyes szervei. A könnyűzenére is érthető volt az a megállapítás, miszerint „*Gondoskodni kell az ifjúság színvonalas művelődéséről, kulturált szórakozásáról.*” A minisztérium leszögezte a párt felsőbbbségének elismerésével egy időben, hogy ezeket az elveket már ezt megelőzően fontosnak tartották. Tevékenységük között megemlítették az 1970-es Népművelési Konferencia rendezését, valamint az V. Országos Nevelésügyi Konferencián való részvételüket. A hatvanas évek végén pedig számos előterjesztést nyújtottak be felső párt- és állami szervekhez, és kaptak megerősítést, iránymutatást további munkájukhoz, ezenkívül a KISZ-t és a SZOT-ot említették meg, mint együttműködő szervezetet.

A KB határozattal egybehangzóan állapították meg, hogy ki kellett dolgozni az állami művelődési házak továbbfejlesztésének tervét, szakosítását, hogy azok „*programjukban, eszközeikben és formájukban [...] a művelődés és az ifjúság otthonává váljanak.*” Tervezték a művelődési otthonok vezetőinek országos értekezletét a párt intencióinak mind hatékonyabb végrehajtása érdekében. Célul tűzték ki a minisztérium és a KISZ KB együttműködésével művelődési központok létesítését, valamint a tanácsok és a KISZ helyi szervezetei által történő közös fenntartását. Az ifjúsági klubokban felméréseket, vizsgálatokat hajtottak végre, hogy tevékenységük színvonalát emeljék, amelynek érdekében végrehajtási terveket készítettek. A KISZ KB és a Művelődésügyi Minisztérium a KISZ VIII. kongresszusa alkalmából politikai dalokra pályázatot hirdetett, amelyekből hangfelvételt készítettek. Az ifjúság szórakoztatásának társadalmi funkciójával kapcsolatban Simó Jenő és Garamvölgyi József miniszterhelyettesek nevével fémjelezve elemzést készítettek a tömegszórakoztatásról és az ízlésnevelésről, amit az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságának küldtek el.³⁸⁷

Művelődésügyi miniszteri rendeleti úton is életbe léptettek szabályozásokat az új gazdasági mechanizmus idején, ami viszont nem tett tanúbizonyságot a könnyűzene felkarolásáról. Az Orbán László művelődésügyi miniszter első helyettese által aláírt 6/1971. (XII. 17.) MM számú rendelet³⁸⁸ a szellemi tevékenységet folytatók jövedelemadójának meghatározására jött létre, minősítve az egyes művészeti ágakat. Ennek 2. §-a a társadalmilag értékes művészetek között nem sorolta fel a tánczeneszerzői, táncdalszövegírói, valamint a tánczene előadóművészi tevékenységet, ami nagy felháborodást keltett a könnyűzenészek

³⁸⁶ Magyar Közlöny. XXII. évf. 42. sz. 1967. június 26. 340-342. o.

³⁸⁷ MOL XIX-I-4-kkk 11. d. 48. t. (Simó Jenő művelődésügyi miniszterhelyettes iratai)

³⁸⁸ Magyar Közlöny. XXVI. évf. 95. sz. 1971. december 17. 1054. o.

körében, akik ez ellen tenni természetesen semmit nem tudtak.³⁸⁹ A rendelet kimondta, hogy a 3 százaléknál magasabb adókulcsba (az úgynevezett giccsadó) csak a tánczenei és népzenei³⁹⁰ előadóművészek (zenekar, énekesek, táncosok, stb.) külföldi vendégszerepléséből származó jövedelmek estek. A rendelet lehetőséget adott arra, hogy különböző művészek besorolásuk ellen tiltakozzanak, de ez igazából csak a különböző művészetek határmezsgyéjén tevékenykedőkre nézve volt lehetőség. Nem állnak rendelkezésünkre olyan iratok, amelyben valamelyik beatzenekar ez ellen felemelte volna a szavát a rendelet adta lehetőség keretei között.

A jogszabálynak talán többek között az állt a háttérében, hogy csökkenteni akarták a pártállami viszonyokhoz képest jól kereső beatzenészek és a náluk jóval kevesebbet kereső komolyzenészek közötti anyagi különbséget. 1969. október 21-én ezért írt a minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztálya a Közművelődési Főosztálynak a beatzenekarok bűjtatott fizetéseivel kapcsolatban. Nem látták indokoltnak ugyanis, hogy költségtérítés címén nagyobb összeghez jussanak annak ellenére, hogy nagy értékű erősítőkre volt szükségük a fellépésekhez. Véleményük ugyancsak tükrözte Aczél György 1968-ban elhangzott 3 T-elméletének „tűrés” tézisé: *„A népművelési mozgalomnak nem lesz kára abból, ha a fiatalok – nem remélvén jó befektetésnek – a beat zenéhez szükséges gitár és erősítő helyett hagyományos gitárt vagy egyéb más hangszert vásárolnak, és ezekben élik ki zenélési vágyaikat. Az amatőr beat együttesek gombamód szaporodnak. Abszolút értelemben is, nem beszélve az egyéb – kultúrpolitikai szempontból sokkal fontosabb – összeállítású vagy stílusú együttesekhez viszonyítva. Úgy véljük, hogy az amatőr beat mozgalom nem szorul semmiféle anyagi támogatásra.”* Ezen túlmenően az átirat megállapította, hogy igazolt költségtérítés ellenében jogosultak voltak anyagi juttatásokra, amelynek betartását a rendezőszervnek és az engedélyező tanácsi szerveknek kellett biztosítania. Az OSZK igazgatója 1969. augusztus 5-én ugyanakkor kilátásba helyezte, hogy ideiglenes működési engedélyt kaphattak a legjelentősebb produkciót nyújtók a későbbiekben, tehát legálisan is kereshettek pénzt a zenéléssel.³⁹¹

A fiatalok szórakozási szokásainak állami megítélése

A magyar ifjúság kulturális helyzete címmel Ilku Pál részére sajtótájékoztató céljára összeállítást készítettek a kulturális tárca munkatársai 1972. szeptember 12-én. A nagy

³⁸⁹ Bródy János személyes közlése. 2006. február 11.

³⁹⁰ A pártállam szemszögéből még 1971-ben is a könnyűzenéhez tartozott a népzene - Cs. B.

³⁹¹ MOL XIX-I-4-o 103. d. 80281/1969

szocialista szlogenek ebben ugyanúgy meg voltak találhatók, mint a párt határozataiban vagy magában az ifjúsági törvényben. Az ifjúságpolitika fő céljának az ifjú nemzedék szocialista nevelését, a szabad idő kulturált felhasználását tartották. Az ifjúság kulturális igénye megnőtt – állapította meg a miniszteri beszámoló a koncertlátogatás növekedése kapcsán, amit dicséretes eredménynek tüntetett fel. Az öntevékeny művész csoportokat megemlítette, mint amelyek leginkább a fiatalokra voltak jellemzők. Szórakozási igényeik nagyobbak lettek, mint egy-két évtizeddel korábban, de már szocialista szellemben nevelkedtek, ami apáikhoz képest mindenképpen lépéselőnyt jelentett – állt a sajtótájékoztató anyagában. Ugyanakkor negatívumként szólt arról, hogy életkorukból fakadóan „*kulturális és szellemi világunkban könnyebben hódolnak a divatoknak*”, ami egyértelműen utalás volt akár a Radio Luxemburg, a Szabad Európa Rádió és más nyugati csatornák könnyűzenei adásai iránt mutatott fokozott érdeklődésre, akár a beatzene akkoriban már leáldozófélben lévő mozgalmára. Ugyanakkor megállapította, hogy az ifjúságnak nem volt egységes a szórakozási igénye, ezért könnyen elképzelhetjük, hogy a szocialista elveknek leginkább megfelelő könnyűzenei formák (pol-beat, egyes szonok és táncdalok) alkotóit könnyebben elfogadta a kormányzat, míg másokat csak kevésbé vagy egyáltalán nem ismertek el.³⁹² Az elismerésre a hetvenes évek elején jó példa volt a különböző fesztiválokra való kiküldetés, mint Kovács Kati és Koncz Tibor tokiói³⁹³ vagy előbbi és Zalatnay Sarolta MIDEM Fesztiválra³⁹⁴ illetve Karda Beáta Egyiptomba,³⁹⁵ Ihász Gábor Bulgáriába³⁹⁶ vagy Zalatnay Sarolta Pozsonyba³⁹⁷ történő utaztatása (mindegyik 1972-ben történt), de ugyanúgy fogadtunk a kultúrpolitikának megfelelő könnyűzenészeket, mint például 1972-ben Oscar Peterson vagy Rhoda Scott jazzegyüttesét.³⁹⁸ Ugyanígy a rendszert szolgálta ki az ORI szervezésében lezajló KISZ építőtáborok koncertjeinek rendezése.³⁹⁹

Az ifjúság zenei neveléséről sok vonatkozásban tárgyalt 1969-ben több szervezet a minisztérium vezetésével, párhuzamosan a TKKO által vezetett közvélemény-kutatással. A Népművészeti Intézet Művészeti Osztálya nem kis negatív felhanggal állapította meg, hogy „*hazánk lakossága többségének zenei érdeklődése még ma is főként a könnyű műfajok felé fordul.*” Ezen a tánczenén kívül a magyar nótát is értették. A zenei nevelésben fontosnak tartották az ideológiai, érzelmi befolyásolást. A komoly műfaj irányában nagyon kevés

³⁹² MOL XIX- I-4-kkk 10. d. 30. t.

³⁹³ MOL XIX-I-4-rr 115257/1972

³⁹⁴ MOL XIX-I-4-rr 115242/1972

³⁹⁵ MOL XIX-I-4-rr 114885/1972

³⁹⁶ MOL XIX-I-4-rr 114706/1972

³⁹⁷ MOL XIX-I-4-rr 114583/1972

³⁹⁸ MOL XIX-I-4-rr 114937/1972

³⁹⁹ MOL XIX-I-4-rr 115253/1972

érdeklődés mutatkozott szerintük, még ha voltak is tehetséges kamarazenekarok, koncertlehetőségeik nagyon hiányosak voltak. A könnyűzene pedig szerintük nem pótolhatta ezt a hiányt sem a hanglemezgyűjtő, sem a magnós klubok által. A könnyűzenéről egyértelműen elítélő véleménnyel voltak, ez alól csak a népi hagyományokat ápoló és a politikával a rendszer szája íze szerint foglalkozó együttesek voltak kivételek: *„Az ifjúság nagy tömegeit elsősorban a tánczenélés – annak is a beat változata – vonzza. A zeneileg fejlettebbeknek egy csekély hányadát a jazz. Az amatőr tánczenekarok (jelenleg kb. 600 zenekar működik) széles körben visszahúzó zenei hatást fejtenek ki. A TV Ki mit tud? adásai, a szombathelyi és salgótarjáni fesztiválok hozzájárultak ugyan a legjobb együttesek műfaji differenciálódásához (pol-beat, folk-beat), és közönségük értékítélő készségének fejlődéséhez, de ez az amatőr tánczenélés egészének jó irányú befolyásolásához nem elegendő. A zenekarok többsége megreked a legprimitívebb zenei gyakorlatnál és a mögöttük felsorakozó rajongó tábor meglehetősen alacsony igényeinek kiszolgálásánál. Az amatőr tánczenekarok tagjainak zenei képzését jelenleg sem az állami zeneiskolai szervezet, sem az OSZK stúdiója, sem a népművelési intézményhálózat nem biztosítja.[...] A kiterébélyesedett tánczenélés tehát az ifjúság igényes zene iránti érdeklődését, tevékenységét mindenképpen hátrányosan befolyásolja. Szemben egy hibás közhiedelemmel, a tánczene műfaj sajátosságainál fogva semmiképpen sem vezet el a komolyzenéhez, vagyis azt nem is pótolhatja!”* A televízió műsorpolitikájában szerintük a könnyűzene volt a centrális helyen, amelynek rovására a komolyzenét jobban kellett volna propagálni. A tánczenélést némi iróniával „már-már ’nemzeti ügyé’ duzzadt” állapotúnak tüntette fel (utalva a táncdalfesztiválokra), amihez a hanglemezgyártás is hozzájárult szerintük a lemezkiadások arányainak eltolódásával. Egy okból azonban mégiscsak megbocsáthatónak minősítette ezt a tendenciát, mégpedig az „ellenséges rádióadók” zenedömpingje miatt, amelynek ellensúlyozására a magyar tánczenékre helyezték a hangsúlyt.⁴⁰⁰

A jelentés több okra vezette vissza az ifjúság vonzódását a könnyű műfajhoz. Ezek között szerepelt a divatra való érzékenység az életkori sajátosságaikból fakadóan, az idősebb korosztálytól átvett magyar nóta és operett igény (lásd Metró zenekar *Citromízű banán* vagy az Omega *Trombitás Frédi* című számait),⁴⁰¹ amelyekben a beat elemei keveredtek a kissé operettes műfajjal, valamint a tömegkommunikáció és az ifjúsági klubok tánczenei koktélműsorai és a vendéglátóipari zeneszolgáltatás hatásai. Nem kis felháborodással írt

⁴⁰⁰ MOL XIX-I-4-o 107. d. 3. t. 80242/1969

⁴⁰¹ A jelenségről Frenreisz Károly ejtett szót 2006. július 13-án a *Dob meg basszus* című MTV műsorban több évtized távlatából alátámasztva ezt a megállapítást anélkül, hogy tudta volna, a hatalom ezen intézményének mi volt a konkrét véleménye az ilyen típusú szerzeményekről

ezenkívül a „táskarádió kultusról” és a strandok, kirándulóhelyek zeneszolgáltatásairól, ami szerintük még inkább elmélyítette a fiatalok könnyűzene iránti igényét. A térhódítás okai között szerepelt a művelődési intézmények bevételi kötelezettsége is, amit a tánczenéből jóval könnyebben tudtak realizálni, mint más műfajokból. Elítélően írt a kultúrpolitika hezitálásáról, amikor az „adminisztratív elfojtás” és a „műfaj megszelídítése” közötti ingadozás hangzatos szlogenjeit használta, és a felelős posztokon ülők időnként felelőtlen magatartását ostorozta. A zenekritikusok fölött is pálcát tört a Népművészeti Intézet, amikor azt állította, hogy az igazán igényes zenének – ez alatt egyértelműen a komolyzenét értette – a nagy példányszámú lapokban sem volt külön rovata, míg a *Magyar Ifjúság* a külföldi és a hazai beat-nagyságok reklámozásával, nyilatkozataival és a tánczenei világranglista ismertetésével volt elfoglalva. Az utánpótlás szerintük leginkább a könnyű műfajnak kedvezett, mert a *Ki mit tud?*-okon és más vetélkedőkön nekik adtak különböző működési engedélyeket. Az 1, 8 millió fiatalnak megállapításuk szerint igen vegyes lehetőségeik voltak az igazán igényes zenei művelődésre. Ennek megfelelő mederbe terelése érdekében bizottság felállítását szorgalmazták a tánczenével kapcsolatos népművelői feladatok tisztázására, a kétes értékű zenei hatások visszaszorítására.⁴⁰²

Az amatőrizmus jegyében viszont felkarolta a Népművelési Intézet a jazzt, amely tovább élvezte a hatalom kegyeit. 1970. szeptember 2-án a csehszlovákiai Prerovban 1971. április 15-17 között megrendezett amatőr jazz fesztiválra a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettesének, Sárdi Lajosnak a Hajdú-Bihar Megyei és Debrecen Megyei Jogú Városi Művelődési Központ jazz quartettjét ajánlotta, akiket el is fogadtak az 1970. október 10-én Müller Pál minisztériumi főelőadó által aláírt levél tanúsága szerint. Előtte az ügyet megtárgyalták a művelődésügyi tárca utazási bizottságával, akik szintén áldásukat adták a kiutazásukra. Szocialista eljárás szerint a határig biztosítanunk kellett a debreceni együttes utazását, fellépti díjat nem fogadhattak el az amatőrizmus szabályai szerint, ezt azonban kompenzálták 90 cseh korona napidíjjal, amit a szállásra és ellátásra költhettek el. A kormányzat beleegyezése után a Népművelési Intézetnek kellett az előkészületek lebonyolításáról gondoskodni. Ők a debrecenieket a jazz-beat jelzővel látták el, az újabb zenei irányzatok elnevezésének megfelelően. A választás azért esett rájuk, mert a népzenei motívumokat is használták.⁴⁰³

A Népművészeti Intézethez hasonló gondolatokat fogalmazott meg a KISZ KB számára 1968-ban készített, a munkásifjúság helyzetéről szóló jelentés, amely felemás képet

⁴⁰² MOL XIX-I-4-o 107. d. 3. t. 80242/1969

⁴⁰³ MOL XIX-I-4-o 114. d. 80799/1970

festett ennek a rétegnek a szórakozásáról: „A munkásfiatalok is érdeklődnek a színvonalas modern tánc- és könnyűzene iránt. Sokuknál azonban ez más zenei ágak és műfajok teljes háttérbe szorításával jár együtt. [...] Az ifjúmunkások szabad idejük jelentős részét szórakozásra fordítják. [...] Szívesen keresik fel a fiatalok a táncos-zenés ifjúsági szórakozóhelyeket, bár ilyen nagyon kevés van, mert a vendéglátóipar a szerényebb fogyasztás miatt ezekben nem találja meg számítását. [...] A klubokban a legtöbb fiatal a kötetlen időtöltés lehetőségeit keresi, a különböző játékokon és táncalkalmakon kívül alig igényel mást.”⁴⁰⁴

A fiatalok szórakozási szokásait nagyban befolyásolta a Táncdal és Sanzonbizottság, mert nagy nyilvánosság csak az általuk engedélyezett dalokat hallhatták. Üléseikről folyamatosan, éves szinten tájékoztatták a minisztérium Zene és Táncművészeti Főosztályát. A felügyelő bizottság számára a sanzonbizottság és a Magyar Nóta és Műdal Bizottság titkára is készített beszámolót. 1972. április 14-én Keszler Pál az ORI igazgatójaként és a sanzonbizottság tagjaként küldte el a minisztériumnak ezt a tájékoztatást. Ebből tudjuk, hogy 1971-ben 95 ülést tartottak, amelyből 48 alkalommal az éppen aktuális táncdalfesztivál és a *Made in Hungary* anyagával foglalkoztak. Összességében egy év alatt 1725 dalt bíráltak el, amiből csak 331-et engedélyeztek, 150 esetben zenei illetve szövegbeli módosítást javasoltak. 1971-ben a felügyelő bizottság a szövegek bírálati mércéjének további emelését szorgalmazta. 1972. július 1-től a bírálati eljárás díja emelkedett, a táncdalokért 100, a külföldi számok magyar szövegének bírálatáért 50 forintot kértek. Az infláció elhallgatásával azzal indokolták az emelést, hogy a színvonalat akarták ezzel növelni, ugyanis ettől azt várták, hogy kevesebb, de jobb minőségű dalt visznek majd eléjük.⁴⁰⁵

A kisemberek elkötelezett kommunista érzelmét mutatja Szajkó István, a budapesti Hajtómű- és Felvonógyár alkalmazottjának 1972. március 8-án a minisztériumhoz címzett levele, amelyben a székesfehérvári *Ki mit tud?* visszasságait ecsetelve kitért a zsűri nyugatimádatára, és felháborodva írta, hogy a beat-et jobban szerette a zsűri, mint a népzénét. Azt is megjegyezte, hogy a Szovjetunióba kellett volna mennie a zsűrinek, hogy a népzene szeretetét megtanulják, a könnyűzene ugyanis szerinte nap mint nap változott és nem volt jövője. A minisztérium osztályvezető-helyettese, Poszler György 1972. április 11-én válaszában megvédte a zsűrit, mondván, hogy a népzénészeket éppen azért nem engedte tovább az országos selejtezőbe a zsűri, mert nem akarták, hogy felsüljenek, tehát a népzénészeknek ezzel csak jót tettek. Ettől függetlenül a levél hangvétele nagyon kedves,

⁴⁰⁴ PIL 289/2 45. ö. e. 318. o.

⁴⁰⁵ MOL XIX-I-4-rr 39. d. 14. t. 114500/1972

elvtársias, egyáltalán nem leereszkedő.⁴⁰⁶ A kisemberekkel, mint tánczenekarokkal szintén foglalkozott közvetlenül a minisztérium, legalábbis ezt a látszatot igyekezett fenntartani. 1972. augusztus 21-én egy csákberényi zenekar írt a Közművelődési Főosztálynak, hogy nem volt kielégítő műszakilag a berendezésük, emiatt anyagi segítségre szorultak. „Természetesen” nem kaptak segítséget, de a Fejér Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályára és a zenekarnak egyaránt válaszoltak egy héten belül a tárcától, amely szerint a megyei szerv lehetőségeihez mérten támogassa az együttesnek helyet adó kultúrházat, ha arra méltóak.⁴⁰⁷

Művelődési házak, klubok az új gazdasági mechanizmus idején

A kulturális tárca a művelődési házaktól bekérte féléves programjaikat, ahogy azt 1969-ben is tette. Így a nagykáta művelődési ház tervezetében 1969 májusára a Gemini együttes tinédzser matinéja valamint tánczenekarok könnyűzenei versenye, augusztusban a jazz-ről szóló szemléltető előadás szerepelt, míg a tápiószecsői Bejárók ifjúsági klubja nevet viselő szervezet 1969 szeptemberében az Omega és a Syrius zenekarok valamelyikét tervezte felléptetni. Erről a Pest Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya tájékoztatta a minisztériumot 1969. június 21-én. Ugyanígy az akkori Győr-Sopron megyei tanács szerv is hírt adott 1969. június 30-án a tárcának, amelyben a Mosonmagyaróváron legismertebb Ad Flexum nevű zenekar rendszeres táncos összejöveteleken való klubfellépéseiről számolt be, valamint arról, hogy meghívták Komjáthy Györgyöt a *Táskarádió* című programjukra, amelynek előzményeként egy másik alkalommal a *Tinédzser party* című rövidfilmet levetítették.⁴⁰⁸ A nyugat-magyarországi kisváros egyébként előrehaladott helyzetben lehetett a kortársaihoz képest, mert a beat mellett már a bluesról is szerveztek előadást 1969. október 4-én, továbbá nagy érdeklődésre tarthatott számot az 1969. december 20-i helyi *Mini Táncdalfesztiváljuk* – ahogy ők nevezték, ahol Mary Zsuzsi és Dobos Attila látták el a zsűri elnöki tisztjét. Ugyanígy a győriek és a győrszentivániaiak programjából sem hiányzott a könnyűzene, de a helyzet hasonló volt Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is a jelentések tanúsága szerint. A beszámolókat az MSZMP IX. Kongresszusán elhangzottak alapján kérte a

⁴⁰⁶ MOL XIX-I-4-o 132. d. 43225/1972

⁴⁰⁷ MOL XIX-I-4-o 131. d. 8. t. 43957/1972

⁴⁰⁸ MOL XIX-I-4-o 107. d. 3. t. 80669/1969

kormányzati szerv, ott ugyanis megállapították, hogy a munkaidő csökkenésével párhuzamosan megnőtt a szabadidő, amelynek kulturált eltöltésének módozataira volt a hatalom kíváncsi helyi szinten.⁴⁰⁹

A Művelődésügyi Minisztérium az ifjúsági klubmozgalommal sokat foglalkozott, Közművelődési Főosztálya 1971. március 22-re összehívta három megye (Fejér, Tolna, Baranya) szakértőit a témában, amelyre a megyei tanács VB-k népművelési csoportvezetői, a megyék művelődési központjainak igazgatói vagy népművelési vezető tanácsadói, a klubokkal foglalkozó előadók, a megyei KISZ-bizottságok munkatársai, valamint a KISZ KB Kulturális Agitációs Propaganda Osztályának és a Népművelési Intézetnek a képviselői kaptak meghívást. Már a megbeszélés előtt, március 5-ig meg kellett küldeniük a résztvevőknek írásos jelentésüket 30 példányban a tárca Közművelődési Főosztálya Népművelési Osztályának, amelyeket ezek után nagy valószínűséggel tájékoztatásul elküldtek a többi megyei szakigazgatási szervnek. Mindhárom megyéből tájékoztatást tartottak az ülésen a klubok 1969. és 1970. évi helyzetéről, ellátottságáról, a látogatók számáról és kor, nem és foglalkozás szerinti megoszlásáról. Külön kitértek ezen belül a falusi lányok és asszonyok klub-beli részvételére. A megbeszélésen helyet kapott a fiatalok politikai-világnézeti nevelése, mint a klubmozgalom egyik sarokköve a hatalom számára. Tudjuk, hogy ez utóbbi kérdés aktivizálta legkevésbé a fiatalabb korosztályt, eltekintve egy elenyésző kisebbségtől, akik különböző megfontolásból érdeklődtek a politika iránt. Az akkori viszonyoknak megfelelően azonban a különböző megbeszéléseknek ez szinte kötelező elemévé vált, hiszen a hatalomnak nem az volt a legfontosabb, hogy a klubélet résztvevői jó közérzettel látogassák ezeket az objektumokat, hanem az, hogy a jövő nemzedékei pártos szemlélettel, meggyőződéssel szolgálják ki a proletárdiktatúrát. Ennek mind jobb kialakításában nagy feladat hárult a klubvezetőkre a minisztérium szemlélete szerint. Külön megvizsgálták ezen a találkozón a szórakozást és a művelődést szolgáló programok arányát, a kötött és a kötetlen összejövetelek viszonyát. Nyilván ez utóbbi szempont fontos lehetett a hatalom számára, mert igyekeztek a műsorpolitikába olyan elemeket beépíteni, amelyek a párt uralmának minél magasabb fokú elismerését célozták a fiatalok részéről. A klubmozgalom ilyen módon való befolyásolására megfelelő eszköznek bizonyult a „Kiváló Ifjúsági Klub” cím megpályáztatása, amin legtöbb eséllyel azok az intézmények vettek részt, amelyek a könnyűzenei műsorok mellett kellő arányban vettek fel programjaikba a kommunizmus eszmeiségének megfelelő irányultságú rendezvényeket. A klubirányítás szellemiségét mi sem

⁴⁰⁹ MOL XIX-I-4-o 107. d. 3. t. 80639/1969

példázza jobban, mint hogy a kulturális tárca már a találkozó lebonyolítása előtt hangsúlyozta az MSZMP KB 1970. február 18-19-i ifjúságpolitikai állásfoglalásának figyelembe vételét.⁴¹⁰

A munkásfiatalok klubmozgalma KISZ KB IB 1968. március 22-i ülésén került elő, ahol az üzemi klubok látogatottságának emelését abban látták, hogy hírességeket, többek között tánczeneszerzőket és előadókat kellett volna meghívniuk. Ennek realitásalapja igencsak kérdéses volt, bár a haknik kereteibe beleférhetett, leginkább a munkásság művelődése és szórakoztatása felkarolásának a párt különböző fórumain elhangzó elképzelése miatt.⁴¹¹ A KISZ KB Kulturális Osztálya ugyanakkor a KISZ KB IB 1969. február 6-i ülésére elkészített anyagában fogalmazta meg kritikáját az általuk divatosnak nevezett klubokkal – Illés, Metró, Omega – szemben, amelyek szerintük nem merítették ki az ifjúsági klub kritériumait, mert „bizonyos nevelői szándékú műsorpolitikai törekvés mellett egyéb szervezett foglalkozást nem jelentenek.”⁴¹² A KISZ-nek már csak azért sem lehetett jó véleménye ezekről a klubokról, mert a fiatalok ideológiai nevelését többek között ebben a formában szerette volna véghez vinni.⁴¹³ Hogy ezt minél hatékonyabban megtehesse, klubvezető táborokat szervezett. Az 1972. május 28-június 5. közötti, a KISZ Központi Bizottságának Kulturális Osztálya által lebonyolított VI. Országos Ifjúsági Klubvezető Tábor programjában helyet kapott a popzene Boros Lajos pol-beat, és Eszményi Viktória folk-beatnek minősített énekesek műsorával, illetve Wilpert Imre Ginsberg: *Üvöltés* című diaporáma vetítésével és Berki Tamás jazz együttesével. A programról Tóth Pál osztályvezető tájékoztatta a minisztérium közművelődési osztályvezetőjét, Takács Kálmánt.⁴¹⁴

Klubokban fellépő amatőr beatzenekarokról és énekesekről számolt be a minisztériumnak a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa Kultúrnevelési Bizottságának vezetője is. Pallós János 1969. szeptember 15-én az EVIG Művelődési Központban tartott beatvetélkedőről tájékoztatta a Művelődésügyi Minisztériumot. A vetélkedő szocialista jellegére utal, hogy eszmei alapjának a Vasas Szakszervezet Kulturális Osztálya, a SZOT Kulturális Agitációs Propaganda Osztálya és a Szovjet-Magyar Baráti Társaság Kultúrnevelési Bizottsága álláspontjait tartották. A vetélkedőn megfelelő szűrőről gondoskodtak, ami elsősorban inkább az ideológiai, és nem szakmai megítélést jelentette, bár a szervezők a színvonal megtartására hivatkoztak, amikor nem újságírókat, hanem zenészeket hívtak meg a zsűribé. Az előzsűrizésbe bevonták a Vasas Szakszervezet Kulturális Osztályát,

⁴¹⁰ MOL XIX-I-4-o 126. d. 3. t. 43079/1971

⁴¹¹ PIL 289/3 234. ö. e. 16-27. o.

⁴¹² PIL 289/3 253. ö. e. 117. o.

⁴¹³ PIL 289/3 253. ö. e. 137. o. Ennek érdekében felméréseket is végeztek: Temesvári Judit: *Önismereti kör egy fővárosi beat klubban*. In: *Valóság*. XV. évf. 1972/2. sz. 70-77. o.

⁴¹⁴ MOL XIX-I-4-o 132. d. 43541/1972

ami szintén nem feltétlenül a szakmai szempontok megerősítését jelentette. A Vasas Szakszervezet ugyanakkor magának tartotta fenn a jogot a beatversenyek lebonyolítására ebben a néhány hónapban a fővárosban, amint erről levélben szóltak a többi intézmény igazgatóinak, hogy ne fordulhasson elő átfedés közöttük. Ebből arra következtethetünk, hogy a rendszer szemében ekkor már teljesen elfogadott volt a beat műfaja, alkalomadtán előfordulhatott, hogy egy időben több szerv rendezhetett volna ebben a műfajban programokat, tehát még dicsőséget is jelenthetett ez a tevékenység, ha a megfelelő hatalmi szervekkel karöltve kiviteleztek. Ugyanakkor szoros ellenőrzés alá vették a zenészeket, sokszor azt is megmondva, kik lehetnek a hivatalos képviselőik díjak átvételekor vagy nyilatkozatok alkalmával. Ez a verseny azonban nem versenyezhetett a *Ki mit tud?* és a táncdalfesztiválok népszerűségével, mivel nem lehetett OSZK működési engedélyt nyerni, ami egyet jelentett az amatőr státuszban való maradással. A versenyeket zenés táncdélutánok keretében rendezték, így a siker és a magasfokú érdeklődés biztosítva volt, eljátszva mintegy azt a szereposztást, hogy a Kádár-rendszer képviseleti szervei atyáskodtak a beat műfaján, a közönség pedig a segítségükkel ismerkedett meg a beatzenével. A valóság ezzel szemben az volt, hogy a kommunista vezetés megpróbálta kifogni a népszerűség szelét a beat divatjának hajójából, egyúttal átterelve azt a sajátjába. Ehhez szükségszerűen kellett ezek a versenyek.⁴¹⁵

A könnyűzenés film ellenőrzése

A hatalom a megfelelő szelepekkel igyekezte a beatet a szocializmus eszmeiségének megfelelő útra terelni vagy azon tartani, ennek egyik kis epizódja volt Kovács András *Extázis 7-től 10-ig* című filmje, amit 1969. május 24-én szombaton az akkori televíziónézési szokásokhoz képest a késő éjjeli órákban mutattak be. Az időpontválasztás mögött két kultúrpolitikai szempont is meghúzódhatott: egyrészt a beat jelenségének mélyebb, társadalmi-szociológiai hátterével, problémafelvetéseivel nem szándékoztak terhelni a közönséget, másrészt a töményen csak a beatzenével foglalkozó műalkotás csak erős megszorításokkal illhetett bele abba a képbe, amit még a táncdalfesztivál szervezői alkottak meg és közvetítettek a társadalom számára. Ennek ellenére mégis az elektronikus médium csatornájára kerülhetett a film, számot adva a fiatalok szórakozási szokásairól és az ezzel kapcsolatos problémáiról, nem kis bátorsággal és szokatlan őszinteséggel nyúlva a témához. Ebben szólalt meg a későbbi sztár Hobo, aki ekkor még csak mint rajongó fogalmazta meg a

⁴¹⁵ MOL XIX-I-4-o 103. d. 80920/1969

fiatalok életérzéseit. Későbbi nyilatkozataiban⁴¹⁶ és könyvében⁴¹⁷ elmondta az akkori belügyminiszter-helyettes, idősebb Földes László fiaként is ismert Hobo, hogy családjukban rendkívül nagy kataklizmát jelentett az ő rockzenei pályára térése, és egyáltalán az, hogy nagy intenzitással vett részt nézőként a koncerteken, nem egy esetben hangulatfokozó show-elemeket bevetve, kiváltva ezzel a rendőrség nemtetszését. Apja egy balatoni rendőrőrsi kihallgatás után szabad kezét adott telefonon keresztül a rendfenntartó szerveknek fiával kapcsolatos intézkedések megtételére, más alkalommal pedig édesanyja egy hatvanas évek végén megrendezett Kex koncert után vette észre, hogy fiát véresre verték – ahogy Hobo fogalmazott – ugyanazok az elvtársak, akik viszont ugyanúgy szenvedtek a Horthy-korszak csendőreinek erőszakoskodásaitól, mint Hobo édesanyja, aki érthető módon ezért szolgálta ki a kommunista rezsimet. A család ezzel skizofrén helyzetbe került, a korábban az illegalitásban érdemeket szerzett kommunista szülők kifelé elhatárolódtak „fekete bárány” fiuktól, ugyanakkor a családon belül felvállalták vele a közösséget, és szerették volna a számukra jó útra visszatéríteni. Ez nem vezetett eredményre, ugyanis még a nyolcvanas évek legelején is érte Hobot atrocitás a rendőrök részéről. Egy alkalommal például Benkő László, az Omega együttes vezetője és zenekarvezetője jelenlétében teperték le kutyás rendőrök, és fújták le spray-vel egyik közös koncertjük előtt. Ezt megörökítette *Illatos dal* című számában, amit az MHV vezetői annak ellenére, hogy ekkor már jelenhettek meg lemezeik, érthető módon még mindig nem engedett kiadni, így csak 1990 után kerülhetett sor a teljes nyilvánosság előtt való megjelentetésre a *Tiltott gyümölcs* című lemezen.

A filmben szerepet kaptak a hatalom képviselői közül a rendőrök, akik igazoltatták a koncertre igyekvőket a Balaton partján, és még abba is beleszólhattak, hogy mennyi pénz elegendő a kikapcsolódásukhoz. Ezt a rendőrség a közbiztonság fenntartásának érdekében tette a filmben elmondottak szerint, holott tudjuk, hogy jócskán belejátszottak állambiztonsági szempontok a rendőrség koncerteken való részvételébe, igaz közülük legtöbben civilben voltak jelen. A film visszhangjáról a Művelődésügyi Minisztérium körkérdezt intézett a művelődési központokhoz, így a Csili néven elhíresült Pesterzsébeti Vasas Művelődési Ház is tolmácsolta a velük érintkezésben lévő fiatalok véleményét a filmről 1969. május 27-én Bíró Verának, a Közművelődési Főosztály vezetőjének, valamint azt, hogy a fiatalság szerint mennyire volt reális a filmben vázolt kép a hatvanas évek végének állapotairól. Jellemző módon a levél némiképp kozmetikázta és szelektálta a XX. kerületiek véleményét, amikor azt állította, hogy a fiatalok hiányolták a filmből az idősebb generáció szerepeltetését, mondván,

⁴¹⁶ Dám László: *Rockszámla*. Budapest, 1987. Ifjúsági Rendező Iroda. 40. o. (a továbbiakban D. L.)

⁴¹⁷ Földes László: *Hobo Sapiens*. Budapest, 1989. Hírlapkiadó.

hogy ellenvéleményre szükség lett volna az alkotásban. Ehhez kapcsolódóan a rendező álláspontját és a problémák megoldását hiába várták a levél szerint, ám joggal feltételezhetjük, hogy a fiatalok már akkoriban is saját maguk szerették volna megoldani a problémáikat. Stílustörténeti momentum a filmben megjelenített, ma már kissé megmosolyogtató vitasorozat, ami a beat és a tánczene hívei, azaz – kissé leegyszerűsítve – a fiatalok és az idősebbek között zajlott a különböző műfajok megítélésében. (Elég, ha csak a *Fáj minden csók* című Illés szám által felkavart nagy felzúdulásra utalunk az 1966-os első táncdalfesztiválon.) A levél hivatkozott a filmben elhangzó fiatalok véleményére a Koós János által előadott *Kislány a zongoránál* című szám kapcsán, miszerint az teljesen idejétmúlt alkotás volt. Ugyanakkor a levélből nem tisztázható egyértelműen, hogy a Csili közönsége ehhez miképpen viszonyult, Horváth István művelődési ház igazgató-helyettes ugyanis a bizonytalan fogalmazással ennek el szerette volna venni az élet. A valóságnak ugyanakkor megfeleltethető, hogy a fiatalok Vitányi Iván beszédét a diákokkal szemben aránytalanul hosszúnak ítélték meg. Ennek ellensúlyozására azonban a levél rögtön közölt egy szó szerinti idézetet egy fiattól a Csilből, ami a beat helyét kérdőjelezte meg a szórakoztatóiparon belül. Ez jól mutatta a közönség véleményfelmérésének irányított voltát: „*A filmen megnyilatkozó fiatalok tömegéből engem legjobban az lepett meg, hogy néhány egyetemistának mennyire szélsőséges a véleménye, mennyire nagy jelentőséget tulajdonítanak a beatnek, amely kedvezőtlen eredményt hoz, ha emellett más érdeklődési területe nincs a fiataloknak.*” A levélben szereplők hiányolták a zenei betéteket a film második feléből, ami érhető, amennyiben ennek az alkotásnak alapvetően ez lett volna az elsődleges célja. Az Illés együttes túlsúlyát kritizálták, aminek megvolt a szociológiai háttere, hiszen a külvárosi zenekarok – Dogs, Meteor, Livelsing, Scampolo, Sakk-Matt, Tűzkerék, Gesarol stb. – ekkor már saját számaikkal is jelentős sikereket arattak, amelyek rajongótáborához többek között éppen a Csili közönsége tartozott. A fiatalok ezenkívül kifogásolták az adás kései időpontját, és azt, hogy miért nem lehetett látni moziban a filmet, ami az akkori korszak kultúrpolitikai megfontolása lehetett.⁴¹⁸

A Belügyminisztérium ráhatása a könnyűzenére

A szempontunkból másik fontos kormányzati szerv, a Belügyminisztérium szintén tevékenykedett ebben az időszakban a könnyűzenei életben. 1968. május 2-án a BRFK tájékoztatót készített a BM-nek a hippie jelenségről és az addig bevezetett rendőri

⁴¹⁸ MOL XIX-I-4-o 103. d. 80522/1969

intézkedésekről. A beat-tel és a hozzá kötődő szórakozási formákkal kapcsolták össze ezt a jelenséget, ami miatt könnyűzenei vetülete lett az ügynek. A jelentés elismerte, hogy volt pozitív hozadéka ennek a mozgalomnak, ha a háborúellenességet tekintették, ám a galerik szerveződése már bűnügyi vonatkozásokat vetett fel (kábitószerezés, munkakerülés, fokozott szexualitás). Beszámoltak az egyik csoportosulás vezetőjének, a szovjetellenes verseket író ifj. Barta Istvánnak az őrizetbe vételéről. Valószínűsíthető, hogy a rendszert kritizáló műveket elszavalták az Eötvös Klubban 1968. március 10-én tartott *Zuhanás* című szerzői estjén. Megtudhatjuk azt is, hogy a budai hegyekben felolvasták a *Beat jegyében* című tanulmányát, amit a BM-jelentés írója politikailag károsnak ítélt. Megemlítték még a hippie megjelenésű (hosszú szakállú, mezítlábas) Jancsó Andrást, aki ellen úgyszintén eljárás indult. Az egyébként már publikált hippie-kirándulásokkal⁴¹⁹ többek között az ő személye hozható összefüggésbe. A jelentés külpolitikailag forrongó helyzetben készült 1968-ban, hiszen ekkor már javában tartottak a csehszlovákiai reformok, valamint a párizsi diáklázadások hangulata is érződött. Ebből fakadóan a kádári vezetés fokozott figyelmet szentelt minden potenciális ellenzéki megmozdulásra, ami veszélyeztethette hatalmát.

Kezdetben részben a galerik miatt mind mennyiségileg, mind minőségileg fejlődött a rendőrség hálózati operatív munkája, 1968-ban 4034 ügynök dolgozott náluk, az ifjúságvédelmet pedig kifejezetten kiemelte a szakterületek közül a Körösi György miniszter-helyettes által készített jelentés. Ebben szerepelt, hogy az operatív feldolgozások és az operatív adatgyűjtések száma több lett.⁴²⁰ Ezt a jelentést Benkei András belügyminiszter Kádár Jánosnak is felterjesztette. A jelentést megkapta az összes PB-tag, a KB titkárok és a kormány tagjai, valamint a legtöbb KB osztályvezető. Aczél György megjegyzései között a mi szempontunkból a galeri kérdését lehet kiemelni. Ebben megemlíttette, hogy érdemes lett volna a galerikbe tömörülő fiatalok életfelfogását alaposabban megvizsgálni, azt

⁴¹⁹ Kenyeres István: *A superman hippik és a tanácstalan rendőrök*. In: *Közel-Múlt - Húsz történet a 20. századból*. szerk.: Majtényi György-Ring Orsolya. Budapest, 2002. Magyar Országos Levéltár. 135-154. o. A galerikról továbbá: Markó György: *A KALEF. A Moszkva téri galeri 1964-1965*. Budapest, 2005. H&T Kiadó. Horváth Sándor: *Ifjúsági lázadás a hatvanas években? Önteremtés és beavatás: feljegyzések a galeriből*. In: *Fons*. XIII. évf. 2006. 1. sz. 21-61. o. További részletek: MOL XIX-B-1-ai 50. d. 1-a/644 ÁBTL M-39755, O-12548

⁴²⁰ Ebben az időben egyre részletesebb jelentéseket adtak a könnyűzenészekről, legtöbbjükre több ügynököt is állítottak. Radics Béláról például „Papp Ferenc” titkos megbízott az ÁBTL M-39755 és „Farsangi” az ÁBTL M-37864, a Kex együttest vezető Baksa Soós Jánosról „Gara” az ÁBTL M-37332 és „Rátkai András” az ÁBTL M-36061 jelzetű munkadossziében jelentett. „Gara” az Illérről is beszámolt, mint ahogy „Somlay György” is. ÁBTL M-38326. Az ugyanarról a személyről szóló többszörös jelentések az információk ellenőrzését szolgálták, így az is előfordult, hogy egymást is figyelték a hálózat tagjai. Dobos Attila és Mary Zsuzsa táncdalénekesekről pedig „Rátkai András”-nak köszönhetően a rendszer előre tudta, hogy disszidálnak 1970. augusztus 19-én. A hálózat tagja egyben Dobos Attila testvérének, Dobos Zsuzsának volt a barátja. A Budai Ifjúsági Park vizsgálati dossziében is szerepelt, amelyben az ottani koncertekről számoltak be. ÁBTL V-158094/I. Az ügynökök 1970. szeptember 25-től a belügyminiszter 0022/1970. számú parancsa alapján dolgoztak, amit még a PB 1968. május 28-i ülése indukált. Sz. T. 89-91. o.

összehasonlítani a kapitalista országokban élő ifjakéval.⁴²¹ A BM III. főcsoportfőnöksége 1970. április 23-án a kulturális területen folyó ellenséges tevékenységgel szembeni operatív munkáról kijelentette, hogy politikai és szakmai értelemben bátrabban dolgozott az állomány, Kádár János korábbi KB ülésen ez ügyben történt felszólalása ugyanis bátorítást adott nekik. Emiatt hatékonyabb állambiztonsági fellépést és fokozottabb hálózatépítést sürgetett a főcsoportfőnökség, bár hozzátette, hogy jogi szabályozás hiányában nem tudtak eredményesen fellépni a megfigyelt személyekkel szemben.⁴²²

1970. május 20-án az ifjúságvédelem témájában tartottak rendőrpáncsnoki értekezletet a párt 1970. február 19-20-i határozatának fényében.⁴²³ A galerik felszámolása után a XVIII. kerületi rendőrkapitány beszámolója alapján klubokat alapítottak számukra és a KISZ-en kívüli fiataloknak. Reálisan értékelve a helyzetet hozzáfűzte, hogy ezek nem töltötték be funkciójukat, mert a KISZ-en kívüli klubokat a pártállam egyik fóruma sem támogatta elvi állásfoglalással, ami után a fiatalok újra galerikbe tömörültek. A csepeli rendőrök első számú embere elmondta, hogy a hippy-jelenséggel felvették a harcot. Az összes általános és középiskola igazgatóit valamint a KISZ alapszervezetek titkárait felkeresték és kérték segítségüket, melynek eredményeként ebben a kerületben szinte elő sem fordult ilyen típusú deviancia. Saját rendőreinek intézkedéseit dicsérte akkor, amikor a csepeli Radnóti Miklós Kultúrházban tartott Sakk-Matt koncert után „arénázó” fiatalok határozott előállítását említette, melynek során 6 fő ellen szabálysértési eljárást indítottak, mert nem volt munkaviszonyuk, illetve személyi igazolványuk rendezetlen volt, további 6 főt pedig jegyzőkönyvileg figyelmeztettek. Ennek következtében a rendbontások a beszámoló alapján megszűntek. A BRFK vezetője, Sós György vezérőrnagy egyetértett a határozott fellépésekkel. Hozzászólásában megemlítette, hogy a Balaton parti és egyéb szabadtéri szórakozóhelyeken a nyáron megerősödött forgalom miatt még határozottabb rendőri jelenlétre lett szükség.

Az 1970. május 20-i ifjúságvédelmi értekezlet előkészítő fázisában Györök Ferenc ezredes, a főkapitány bűnügyi első helyettese készített értékelést a fővárosi galerik helyzetéről, amelyben szintén szerepet kapott a galerik preventív bomlasztása.⁴²⁴ A

⁴²¹ MOL XIX-B-1-ai 57. d. 1-a/459

⁴²² MOL XIX-B-1-ai 69. d. 1-a/653

⁴²³ BFL XXIV. 1. 111-025/4-1970

⁴²⁴ BFL XXIV. 1. 111-025/4-1970 A problémáról továbbá: Györök Ferenc: *A visszaesés és a fiatalok - Harc az ifjúsági bűnöző csoportok ellen.* In: *Belügyi Szemle.* IV. évf. 1966/9. sz. 36-45. o. és *Magyar Rendőr* XXII. évf. 1968/27. sz. 7. o., 28. sz. 7. o., 29. sz. 7. o. 30. sz. 7. o. 31. sz. 7. o. 32. sz. 7. o. 33. sz. 7. o. A Györök Ferenc-Szendroi Sándor által publikált cikksorozatban szó esett a galerik politikailag káros hatásáról, munkanélküliségéről, akik ugyanakkor kiálltak Kuba és Vietnam harca mellett. A beatzenekarokkal is összefüggésbe hozták őket, megemlítve, hogy még mindig jobb, ha a magyar zenészeket hallgatták, mint a nyugatiakat. Ugyancsak kiemelték szovjetellenességüket, ifj. Barta István általuk zavarosnak tartott nézeteit, a

legégetőbb probléma ebben az időben ennek a tevékenységek a periodikus megélénkülése volt, amelyek a bűnözés mellett huligántalálkozó szervezésével, jazz-fesztiválok rendjének megzavarásával foglalkoztak. A rendőrség vezetése ekkor már tehát nem mosta össze a huligánokat a beatkoncertek széles közönségével, az viszont leszögezhető, hogy a rendőri intézkedések szintjén ez a differenciálás nem jelent meg ilyen élesen. A beat-huliganizmusra is kitért a tanulmány, amelynek keletkezését 1968 körülre tette, amikor a „Belvárosi galeri” megkezdte működését. Ők terjesztették maguk között a *Beatizmus jegyében* című irományt, amit a szerző politikailag károsnak ítélt. Az ifjúság újjászületésének meghirdetése volt ebben, melynek kapcsán nem nehéz megtalálnunk a párhuzamot a szintén ebben az évben lezajló párizsi diáktüntetésekkel. A hatalomnak már csak azért is fájó volt ezeknek a hosszú hajú, beatnikeknek a megjelenése, mert Csehszlovákia és Jugoszlávia reformjai mellett álltak ki. Az értékelés írója szerint ezek az elemek nem játak beatkoncertekre, bár ezt a kijelentését nyilván megfelelő kritikával kell kezelnünk, hiszen jó néhány együttes számaiban jelent meg a hippimozgalom eszmeisége.

A beatnikeket három részre osztotta Györök Ferenc: a divatból szimpatizálók, akik a nevezetes hajókirándulásokra is elkísérték a „kemény magot”, az intellektuális hippik, akik a beat-irodalmat magukévá téve terjesztették Magyarországon ezeket az eszméket, valamint az úgynevezett radikális hipsterek, akik a rendőrség megítélése szerint tényleges politikai veszélyt jelentettek az államra nézve. Utóbbiakról mégis elismerte, hogy a beatkoncertek sleppjei voltak, de megemlítette a felszámolásukra tett intézkedéseket. Külön eredményként értékelte, hogy 1968-ban nem jött létre a tervezett hippitalálkozó. A radikálisok számlájára köztörvényes bűnöket ugyancsak felróttak, amiket a Balaton mellett vagy a Budai Ifjúsági Park környékén követtek el, de külön színfoltként szerepelt nála is a Sakk-Matt koncertekhez kapcsolódó arénázás, mint a vad zenére történő szórakozás formája. Az imperializmus ifjúságra gyakorolt negatív hatását megemlítette, mint aminek rádióműsorain keresztül szerepe volt a hazai beatmozgalom elterjedésében.⁴²⁵ A munka szerzője a fiatalok ideológiai képzetlenségének tudta be, hogy ezek a rádióadások termékeny talajra hullottak körükben, de a következő oldalakon már arról olvashatunk, hogy a margitszigeti, a „Nagyfa”, és a „Kelly

beat-hippi kirándulásokat, jelvényeiket, az Abbázia éttermi incidenst és a beat miséket. Konklúzióként visszaszorulásukról adtak hírt.

⁴²⁵ A beatzenének ezzel az aspektusával még Kádár János is foglalkozott 1969 júniusában a kommunista és munkáspártok nemzetközi moszkvai tanácskozásán. A magyar első titkár azokra a nyugati rádióadásokra utalt itteni sajtótájékoztatóján, amely a tánc- és zeneszámok közé fellazító szöveget iktatott a magyar pártállammal szemben (Amerika hangja, Szabad Európa Rádió) A szöveg tartalma: *Népszabadság*. XXVII. évf. 137. sz. 1969. június 15. 3-4. o.

brigád” nevű galeriket milyen ügyes módszerekkel bomlasztották fel.⁴²⁶ A kifejezetten engedély nélküli tevékenységet űző Pop Pickers Co Klubbal kapcsolatban szintén sikert könyvelt el a rendőrség. A Zieser András és Lugosi Mária által alapított társaság célja a beatzenével foglalkozó fiatalok ismereteinek kicserélése volt. Tagjai rendszeres hallgatói voltak a BBC vasárnap délelőtti *Zenei randevú* című műsornak, és rendszeres levelezést folytattak a műsorvezető Nicki Granddal. 1968. szeptember 15-én úgynevezett „Nicki-találkozót” szerveztek, ahol alig több mint egy tucat fiatal jelent meg, ám a rendőrség azonnal bomlasztani kezdte a „tömeget”. Ennek során a három főszervezőt a rendőrség központi szervei, további 11 főt az érintett megyei szervek részesítettek rendőrhatalósági figyelmeztetésben. A fennálló helyzet miatt a belügyminisztériumi jelentés kilátásba helyezte, hogy a tárca ellenőrizni fogja a klubok működési engedélyeit, az illetékes felügyeleti szerveket tájékoztatja az engedély nélküli klubokról, ellenőrzi a klubvezetők személyét, valamint egységes országos klublistát is felállítanak a KSH vezetésével, amely megszüntette volna az itt tapasztalt áttekinthetetlenséget.⁴²⁷ A munka eredményességében természetesen szerepet játszott az ügynöki vonal kellő színvonalú mozgatása.⁴²⁸

A huliganizmussal összefüggésbe hozták a jelentések a Liversing együttes körül kialakult rajongótábort, amelynek klubja, a Premier a legalitás és az illegalitás között lebegett. Ezt Wandraschek Árpád 18 éves foglalkozás nélküli és Vadas Tamás üzletkötő hoztak létre, saját bevallásuk szerint a beatzene érdekvédelmi egyesületeként. A klub legalizálása érdekében többek között felkeresték a Szabadtéri Színpadok Igazgatóságát, az MHV-t, a Zeneművészeti Szakszervezetet, a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságát és a VIII. kerületi tanács népművelési csoportját, amelyek a felügyeletet ugyan nem, de támogatást ígértek, és nem egy esetben nyújtottak is. Kovács György, a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának munkatársa látta az 1968. október-novemberi műsorukat, és a Liversing működési engedélyének hiánya ellenére aláírta a programjukat. Ennek alapján kapta meg a klub a VIII. kerületi tanács szakigazgatási szervétől az egyszeri alkalomra szóló műsorengedélyt. A Szabadtéri Színpadok Igazgatóságának vezetője, Kerék Antal segítségével folytatn ezután OTP-számlát nyithattak, az MHV részéről pedig Erdős Péter⁴²⁹ sajtófőnök és jogtanácsos

⁴²⁶ A galerik felszámolásáról 1970-ben a B. F. T. V. B. ülésén is szó esett. Itt Hantos János kiemelte: ellenük nem csak a rendőrségnek, de a civil lakosságnak is fel kellett volna lépniük, ugyanakkor a vidékről a fővárosba feljött „csövesekkel” behatóbban kellett volna foglalkozni. BFL. XXIII. 102. a. 1970. július 8.

⁴²⁷ MOL XIX-B-1-ai 58. d. 1-a/540

⁴²⁸ Ennek alapján az utolsó két évet összegezte Aczél és Biszku számára Benkei 1973. június 14-én, amelyben az imperialista fellazítási tevékenység árnyaltabbá válásáról számolt be, amelynek során a fiatalokat a nyugati életszínvonal propagálásával befolyásolták. Az antiszocialista nézeteket vallók közül kiemelte a jelentés a galeriket. MOL XIX-B-1-ai 69. d. 1-a/653

⁴²⁹ Jellemző, hogy a negatív cselekmények sorában fűzte hozzá a jelentés Erdős Péter korábbi rovott múltját, miszerint Nagy Imre köréhez tartozott és így 1958-ban a Legfelsőbb Bíróság elítélte a népi demokratikus

biztosította a meghívók és tagsági jegyek elkészítését, amelyeket postai úton terjesztettek, így lett a klubnak 120 fizető és 30 tiszteletbeli tagja. A Royal Szállóban működő klub kezdetben média nyilvánosságot kapott, még a rádió és a televízió is foglalkozott velük. Utolsó rendezvényük azonban botrányba fulladt, a bárhelyiség berendezését összetörték, 28 ezer forintos kárt okozva. Ezek után nem csoda, ha nem kaptak újabb megnyilvánulási lehetőséget, Wandraschek ellen pedig egyesülési joggal való visszaélés címén vádat emeltek két társával együtt, Vadas viszont csak rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesült.⁴³⁰

Többek között, hogy a fenti típusú események ne következhesse be túl sűrűn, 1968. február 14-én Szendrő Sándor alezredes készített beszámolót a rendezvények rendőri biztosításának tapasztalatairól.⁴³¹ Ebben szerepelt, hogy a Budai Ifjúsági Parkban többször előfordultak tumultuózus jelenetek a sztárok megtekintése céljából, ám ezek a gyülekezések legtöbb esetben nem voltak felforgató jellegűek. Ezért a dokumentum szerzője az események közötti differenciálást tartotta szükségesnek, valamint azt, hogy a rendőröket oktassák ki, hogyan tehetnének különbséget a tömegek között, amelynek eredményeként nem lett volna szabad mindig gumibotot használniuk. A felesleges erőszak példaként egy angol tánczenekar budapesti koncertjét hozta fel, amikor a lovasrendőrök pusztája jelenléte hergelte a tömeget (utalás a Spencer Davis Group koncertjére - Cs.B.). Az 1968-as tanulmány a tömegek kezelésének leghatékonyabb módszerét az ügynöki hálózat fejlesztésében látta. Ennek eredményeként információkkal rendelkeztek a problémásabb személyekről, intézkedni tudtak kiemelésükről, előállításukról, amit az egyenruhás helyi rendőrpáncsnokkal tartott közvetlen kapcsolattal érhetek el. Kiemelte, hogy csak a botrányosan viselkedőkkel szemben lehetett eljárni. Kategóriákba sorolták a rendezvényeket, a könnyűzenei külföldi zenekarok a legerősebb készenlétezt igényelték a rendőrségtől, amelynek élén a főkapitány-helyettesnek kellett állnia. Ennek során 150-200 rendőrré, 200 önkéntes rendőrré, 100 operatív munkásra, 100 tartalékba helyezett BM karhatalmista, 25 közlekedési rendőrré, 10 URH gépkocsira és 8 lovasrendőrré számítottak. Az I. kategóriába sorolt eseményekről a BRFK vezetőjének be kellett számolni aznap vagy másnap reggel. Csökkentett létszámmal ugyan, de a magyar koncertekre is kivezényelték jelentős számú rendőrt. 1968 első felében a magyar könnyűzenei események közül az ORI műsorterve alapján kiemelték többek között a Metro együttes Corvin moziban tartott koncertjét és az Erkel Színházban rendezett Nemzetközi Táncdalfesztivált.

államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdításáért.

⁴³⁰ MOL XIX-B-1-ai 58. d. 1-a/540

⁴³¹ BFL XXIV. 1. 111-026/4-1968

A BM hatáskörébe tartozott a könnyűzenészek utazási engedélyének megítélése is. Cintula (Keresztes Tibor) disc-jockey útlevelét először megadták, majd még mielőtt az olasz vízum belekerült volna, a VI. kerületi BM Útlevélosztályon bevonták 1968. december 23-án. A lemezlovasnak ezzel kéthavi bevételkiesést okoztak, mert mind az 1968. decemberi, mind az 1969. januári programjait lemondta a tervezett nyugat-európai körút miatt. Barátnője és ő külön-külön írtak a belügyminiszternek illetve titkárságának, ám a határozatot ennek ellenére nem változtatták meg. A Belügyminisztérium Útlevélosztályának vezetője, Szabó Károly rendőr ezredes ugyanis arról tájékoztatta a belügyminiszteri titkárt, Kiss Lajos rendőr alezredest 1969. január 13-án kelt levelében, hogy Cintula illegális disco tevékenységet folytatott az ORI állása mellett. Erről a BM III/III-as csoportfőnökség 2. osztályától szereztek tudomást, így ezt a nem hivatalos klubot felszámolták. Keresztes Tibornak további bűne volt, hogy dezorientálta a rendőrséget, ezzel akadályozta munkájukat, valamint társait igyekezett menteni, és még egy politikai bűncselekményre utaló dokumentumot is megsemmisített a rendőrség szerint. Az útlevelét végső soron azért vonták be, mert visszaélt az ORI nevével, és így *„szélhámos úton jogtalanul anyagi előnyökhöz jutott”*. A rendőrség mindezekből azt feltételezte, hogy emigrálni akart. További büntetésül az egyetemi tanulmányait sem folytathatta a lemezlovas.⁴³²

A tanácsok és az ifjúság szórakoztatása

A tanácsi szervek témánk szempontjából egyik legfontosabb kérdésköre a hatvanas-hetvenes évek fordulóján a fiatalok szórakoztatásának problémája, azon belül a krónikus helyhiány⁴³³ volt. Kurcz György megjegyezte a fővárosi tanács V.B. ülésén 1969. április 30-án, hogy leginkább a peremkerületekben okozott gondot a népművelési intézmények hiánya, ugyanakkor a művelődési otthonokat – számuk 225 volt 1968 végén – ekkor kezdték felújítani. Velük kapcsolatban viszont éppen azt jegyezte meg, hogy több helyütt alacsony volt a kihasználtságuk, amiből arra következtethetünk, hogy ezekben az objektumokban a fiatalok érdeklődésére kevésbé számot tartó, a könnyűzenét elhanyagoló programokat szerveztek.⁴³⁴ Szintén ezen a fórumon hangzott el 1969. október 15-én, hogy a táncmulatságokra különösen nagy kereslet mutatkozott a művelődési házakban, leginkább ott, ahol a vendéglátóipari helyek nem tudták kielégíteni az igényeket, ugyanakkor rendkívül

⁴³² MOL XIX-B-1-ai 54. d. 1-1969

⁴³³ Ennek felszámolása érdekében egy második, 3000 fős, nyáron nyitva tartó ifjúsági parkot terveztek. BFL XXIII. 102. a 1970. július 22.

⁴³⁴ BFL XXIII. 102. a. 1969. április 30.

kulturálatlanok voltak az itteni körülmények, amit az infláció alatt maradó állami dotációnak tudott be a B.F.T.V.B.⁴³⁵ Ezt a véleményüket 1970. június 24-én megerősítették, miközben Mulató János a VIII. kerület részéről szóló beszámolójában ingatag logikával a beat- és táncstéket okolta, mint amelyek a fenntartási költség 60 százalékát elvitték,⁴³⁶ azt viszont már elfelejtette hozzátenni, mekkora bevételeket produkáltak ezek a rendezvények.

A B.F.T.V.B. 1971. április 28-i ülésén külön foglalkoztak az FMH⁴³⁷ szerepével, ahol az igazgató, Drucker Tibor tartott beszámolót. A budapesti pártbizottság javaslatára a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa és a B.F.T.V.B. támogatása által 1966-ban létrejött intézmény feladatai között említették a zenei műsorok szervezését, céljuknak pedig a szocialista közgondolkodásra nevelést tartották. A műsorpolitikát a fővárosi tanács, a Magyar-Szovjet Baráti Társaság és a KISZ Budapesti Bizottsága határozta meg. Az FMH bármennyire is fontos volt a könnyűzenei élet terén, az igazgató mégis kizárólag a komolyzenei tevékenységekre hozott példát, bár azt elismerte, hogy az ifjúsági klubmozgalom fellendült. Az intézmény fontosságához további adalék, hogy a 47 fő alkalmazottból 20 politikai munkatárs volt (köztük minden valószínűség szerint több belügyi hálózati tag). A pártállami ellenőrzés fontosságát mutatja, hogy míg a könnyűzenei kérdésekhez kevésbé értő politikai munkatársak főállásban tevékenykedtek itt, addig a tényleges munkát végző népművelők közül 250-en csak társadalmi megbízatásokat láttak el. Az FMH népszerűségét pedig jól mutatja, hogy az igazgatói beszámoló szerint a 2000 fős befogadóképességük sok esetben kevésnek bizonyult.⁴³⁸

A könnyűzenei programokat is érintette a B.F.T.V.B. 1971. november 29-i ülése, ahol a kultúráért felelős főosztály interpretálásában betekintést nyerhetünk a korabeli közművelődési és művészetpolitikai intézkedések metódusába. Kiemelték, hogy a tanácsok és a társadalmi szervezetek kulturális tevékenységében egységes szemléletet kellett létrehozni, különösképpen, hogy erősödött a klubmozgalom. A fővárosi tanács Művelődésügyi Főosztálya a kerületi szakigazgatási szervek és a maguk befolyásának erősítését tervezték, túlterheltségük miatt azonban létszámfejlesztést irányoztak elő Budapest szintjén. Feladataik között viszont immáron nem csak a szocialista világnézetre való nevelés és a közízlés formálása kapott hangsúlyt, hanem a kulturális és szórakozási igény kielégítése is, amit a kultúrpolitika liberalizációjának kis lépéseként értékelhetünk. A kerületi tanácsok kulturális osztályainak tevékenységébe beleszólhatott a fővárosi tanács Művelődésügyi Főosztálya,

⁴³⁵ BFL XXIII. 102. a 1969. október 15.

⁴³⁶ BFL XXIII. 102. a. 1970. június 24.

⁴³⁷ Az FMH-ban jött létre az Illés együttes Fonográf klubja 1968. szeptember 17-én. J. B. Sz. - S. J. 62. és 210. o.

⁴³⁸ BFL XXIII. 102. a. 1971. április 28.

amely részben magára vállalhatta – mintegy a minisztériumot tehermentesítve – a kulturális intézmények, szövetségek, tömegszervezetek feletti szakmai felügyeletet. Ennek keretében a kulturális szolgáltatásoknál az árhatósági jogkört is gyakorolhatta. Külön kiemelendő, hogy a B.F.T.V.B. a budapesti ORI műsorok figyelemmel kísérését előírta a Művelődésügyi Főosztály számára. A felügyelet ellátása abból állt, hogy a főosztályvezető jóváhagyta a kulturális intézmények műsortervét, valamint bizonyos időközönként beszámolókat készítettett velük. A művelődési házakban és klubokban azonban jártak a főosztály és a kerületi szakigazgatási szervek alkalmazottai is, nem bíztak mindent a kötelező beszámolókra. Szükséges esetben – koncerteken történő rendbontás, anyagi helyzettel való visszaélés, ideológiai problémák – a közvetlen felettes szervhez, a minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályára vagy Közművelődési Főosztályára futottak be az információk,⁴³⁹ de ahogy a *Jézus Krisztus Szupersztár* esetéből láthatjuk, különösen fontos esetben a párt KB TKKO-t is tájékoztatták. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy csak a tanácsi szervektől értesültek volna a párt szakszerveinek vezetői, hogy mik történtek, elég, ha csak az ügynökhálózatra vagy a pártszervek intézményekkel való kapcsolattartására utalunk. Bizonyos időközönként a különleges eseteken kívül is behívták a kulturális intézmények igazgatóit a tanács főosztályára, ahol irányelveket kaptak, és megbeszélték az eredményeket és a hiányosságokat. A Művelődésügyi Főosztály végső soron hatósági jogkörét alkalmazva bevonhatta egyes előadóművészek működési engedélyét, sőt kiszabhatott ezer forintig terjedő bírságot. Ez nyilvánvalóan abból a tényből következett, hogy műsoros előadások és vendéglátóipari műsorok engedélyezését, valamint művelődési otthonok működési engedélyének kiadását is végezték.⁴⁴⁰

⁴³⁹ A B.F.T.V.B. Művelődésügyi Főosztálya a VI. kerület Majakovszkij u. 58. szám alatti Gyenes Rudolf által vezetett tánciskola ösztáncával kapcsolatban végül működésüket engedélyező határozatot hozott 1972. november 9-én - tájékoztatták a tárca Közművelődési Főosztályát. Az egyik lakó ugyanis - Fillecz Sándorné lakóbizottsági elnökhelyettes - ezt megelőzően bepanaszolta őket a zajtérlet határának (40 decibel) átlépése miatt, ami be is bizonyosodott. A tanács szakigazgatási szerve ezután az előírások betartására szólította fel a tánciskolát, aminek eleget is tettek. A földem viszont továbbra is közvetítette a lakoshoz a zajt, minek következtében cserelakást ajánlott fel a tanács. Erről a határozatról a sértett, a tánciskola, a minisztérium és a VI. kerületi Tanács Építési Osztálya is kapott értesítést. A tánciskolát 1973 januárjában beattanfolyamnak hirdették meg a napi sajtóban, ami további működésüket is bizonyítja. MOL XIX-I-4-o 132. d. 9. t. 44286/1972

A KISZ KB Kulturális Osztálya a kávéházi táncmulatságokról nyilatkozott elmarasztalóan 1969-ben, ahol nem jöttek létre szeszmentes teadélutánok. Ezzel kapcsolatban az Ifjúsági Kulturális Fórum megjegyezte: „A korszerű műveltség egyik eleme a kulturált szórakozni tudás készsége. Az eddiginél nagyobb figyelmet kell fordítanunk a fiatalok társasági táncműveltségének fejlesztésére. KISZ szervezeteink kezdeményezték, hogy a fiatalok bekapcsolódjanak a jelvénytulajdonos táncversenyekbe. Ki kell szélesíteni a társasági tánc és illetékes állami szervektől és intézményektől kérjük, hogy növeljék a táncitanítói oktatásba bevonhatók létszámkeretét. Változatlanul fontosnak tartjuk a társadalmi táncoktatók képzésének megoldását.” PII 289/3 253. ö. e. 137. o.

⁴⁴⁰ BFL XXIII. 102. a 1971. november 29.

A hatalmi rendszer legalsó szintjén a fővárosi kerületi tanácsok szakigazgatási szervei szintén foglalkoztak könnyűzenei programok engedélyeztetésével. Az I. kerületi művelődésügyi osztály vezetője, Malomszki Jánosné például engedélyezte a Fortuna Bár *Made in Hungary Fortuna Show – Randevű éjjélkor* című műsorát. A fellépők között megtaláljuk Cserhádi Zsuzsát, Pege Aladárt és Carlos Klintet, valamint a Hair-ből részleteket előadó Tarjányi Istvánt. Az engedély 1971. július 22. és október 1. közötti időintervallumra szólt éjjél és 0 óra 50 perc közötti időpontra. A művelődésügyi osztály annak ódiumával adott lehetőséget a műsor bemutatására, hogy az engedélyezett műsortól való esetleges eltérés szabálysértésnek minősült, ami eljárást vonhatott maga után. Az engedélyt azután kapták meg a program szervezői, hogy megfelelték a főpróbán, ami egyúttal meghallgatásnak is minősült, mivel az I. kerületi tanács erre elküldte alkalmazottait. A megfelelés kritériumainak a művelődésügyi előadók az 1/1959 M.M. sz. rendeletet és a 170.606/1968. sz. B.F.T.V.B. Művelődésügyi Főosztály intézkedését állították. A főpróba előtt Gellai Imre, a Pest-Budai Vendéglátó Vállalat igazgatója elküldte a műsor forgatókönyvét és a fellépők főállású munkahelyeinek listáját. (Érdekesség, hogy Pege Aladárnak⁴⁴¹ ekkor nem volt hivatalos munkahelye, Cserhádi Zsuzsának⁴⁴² pedig a Halló Bár volt a munkáltatója.) A forgatókönyv az összes elhangzó magyar és angol dal, valamint még a konferálás szó szerinti szövegét is tartalmazta. A megadott engedélyt annak rendje és módja szerint elküldték a B.F.T.V.B. Művelődésügyi Főosztályának, a Fortuna Bár vezetőjének és a Pest-Budai Vendéglátó Vállalatnak. Ebből világosan láthatjuk tehát, hogy az új gazdasági mechanizmus idején sem változott a tanácsi szervek munkavégzése, sőt ha lehet mondani, még precízebb lett.⁴⁴³

A főváros I. kerülete könnyűzenei tekintetben az ország egyik frekvenciát, ha nem a legfrekvenciáltabb részének számított. Ezt levéltári forrásaink bizonyítják, hiszen a munkaszüneti napokat jelentő nagy pártállami ünnepek háttérrendezvényeiként megjelenő koncertek közül a legtöbbet itt állítottak színpadra. Például 1971. május 1-én a Komár László vezette Scampolo és a Török Ádám által alapított Mini lépett fel,⁴⁴⁴ amihez természetesen az I. kerületi tanács Művelődésügyi Osztályának engedélye kellett. A május 1-ei programokat általában – politikai súlya miatt – a B.F.T.V.B. szakigazgatási főosztályával egyeztetették, amire az I. kerületi Művelődési Ház (a „Bem-rockpart”) igazgatója is meghívást kapott.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ A siker és mellőzöttség kettősségét jól mutatja, hogy Pege Aladár 1977-ben Liszt Ferenc-díjat kapott, majd 1986-ban érdemes művész lett. MKK 457. o. Pályafutásáról lásd Riskó Géza: *Pege Aladár*. Budapest, 1985. Ifjúsági Lap - és Könyvkiadó. Itt 1978-at jelölök Liszt Ferenc-díja évének. 55. o.

⁴⁴² Cserhádi Zsuzsa első lemeze csak 1978-ban jelenhetett meg. MKK 107. o.

⁴⁴³ BFL XXIII. 201. b 7397/1971 (I. Kerületi Tanács Végreható Bizottság Művelődésügyi Főosztály iratai)

⁴⁴⁴ BFL XXIII. 201. b 7375/1971

⁴⁴⁵ BFL XXIII. 201. b 7325/1971

Közös koncertet adott 1970. május 1-én a Mini a Gellérthegy Szabadtéri Színpadon a Kex zenekarral. Ennek külön jelentősége volt, hogy a helyi tanács végrehajtó bizottsága az MSZMP PB határozatra hivatkozva felhívta a figyelmet az 1945 utáni 25. jubileumi május 1-vel kapcsolatban az eddigieknél gazdagabb, de mértéktartóbb ünneplésre.⁴⁴⁶ A nem kevésbé politikai színezetű augusztus 20-ára szintén adtak fellépési engedélyt a Scampolo-nak 1971-ben.⁴⁴⁷ Paradox módon azok a zenekarok kaptak a nagy pártállami ünnepek alkalmával a legjelentősebbnek számító könnyűzenei színpadokon fellépési lehetőséget, amelyek más fórumokon – MHV, MTV, NKI, stb. – nemigen jutottak széles nyilvánosságához. Nagy tömegeket tudtak ugyanis személyes varázsuknál fogva ennek ellenére megmozgatni, amiben talán éppen az is közrejátszott, hogy csak élőben voltak hallhatók.⁴⁴⁸ A leglátványosabban ennek ott akadunk nyomára, amikor a hatvanas évek végének egyik legrosszabb hírű botrányzenekara, a Radics Béla által vezetett Sakk-Matt⁴⁴⁹ nagy sikerrel lépett fel 1969. augusztus 20-án a Tabánban – a fent említett Gellérthegy Szabadtéri Színpadon –, Kurcz György, a B.F.T.V.B. művelődésügyi főosztályvezetője pedig megdicsérte az I. kerületi művelődésügyi osztályt az ünnepségek színvonalas műsoraiért.⁴⁵⁰

III./3. A könnyűzenei intézmények tevékenysége 1968-1972 között

Az MHV pártállami kontrollja

Az MHV felügyeletét ellátó Művelődésügyi Minisztérium irányában Bors Jenő rendszeresen beszámolt Barna Andrásnénak. Így tett az 1971. december 13-20 közötti moszkvai útjáról is 1972. január 4-én. A tárgyalások témái a szocialista országok hanglezgyártó vállalatainak együttműködése, a szovjet művészek magyar lemezen való megjelentetése Nyugaton – aminek kevés lehetősége volt, mert a szovjetek már elkötelezték magukat több nyugati céghez ezen a téren, ennek ellenére mégsem zárkóztak el teljesen a

⁴⁴⁶ BFL XXIII. 201. b 7332/1970

⁴⁴⁷ BFL XXIII. 201. b 7391/1971

⁴⁴⁸ A Mini első albuma csak 1978-ban jelent meg *Vissza a városba* címmel. Ezt megelőzően mindössze három kislemezt engedélyezett nekik az MHV, amit 1972-ben adtak ki. A nagylemez megjelenésének az volt az ára, hogy a szövegíró S. Nagy Istvánt is foglalkoztatniuk kellett. J. B. Sz. - S. J. 146-153. o. A Scampolo a Minivel ellentétben még csak meg sem öröközhette a Kádár-rendszerben nagylemezen tevékenységét, munkásságukból csak egy kislemez maradt hátra. J. B. Sz. - S. J. 47. o. A Mini együttes teljes történetét lásd: Ómolnár Miklós - Rózsa Péter: *Bem-rockparty*. Budapest, 1989. Múzsák Kiadó. Göbolyös N. László: *Fuvolalovag*. Budapest, 1998. Crossroads. A Scampoloét pedig Zoltán János: *Vesztesnek születünk*. Budapest, 2004. Music City Kiadó.

⁴⁴⁹ A Tabánban a Sakk-Matt adta az első önálló beatkoncertet 1969. május 1-én. Tóth Tamás Béla - Zoltán János: *Csodálatos utazás* Budapest, 2002. Zoltán és Tsa Bt - East Europe Bt 311. o. Radics Béláról továbbá lásd: Ómolnár Miklós: *R. B. kapitány, avagy pengék és halak*. Budapest, 1986. Ifjúsági Rendező Iroda.

⁴⁵⁰ BFL XXIII. 201. b 7439/1969

magyar ajánlat elől –, a műszaki termelési együttműködés, a szalagcsere és a szovjet lemezek Magyarországra szállítása voltak.⁴⁵¹ Azt tehát megállapíthatjuk, hogy a KGST-országok még a Szovjetunió dominanciáját érvényesítő könnyűzenei ipar terén is hatottak egymásra.⁴⁵² Ez a hanglezgyártásban többek között ott mutatkozott meg, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom jubileumaira különkiadvánnyal kedveskedett a cég a közönségnek, 1977-ben a 60. évfordulóra még Kádár egyik beszédének részlete is felkerült részben oroszul, részben magyarul. Ehhez természetesen már a felsőbb pártszervek beleegyezése kellett, amit a KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetőjétől, Grósz Károlytól kaptak meg.⁴⁵³

A legfontosabb feladat a források bősége szerint viszont az MHV számára ebben az időszakban az új hanglezgyár létrehozásának engedélyeztetése és felépítésének beindítása volt. A kapacitás fejlesztésének pártállami engedélyezése óhatatlanul magában foglalta a könnyűzene lehetőségeinek kitágulását, noha a komolyzenei lobbinak ugyanúgy fűződtek hozzá érdekei. Ezt jelzi Petrovics Emil parlamenti képviselőként történő felszólalása, amiről Erdős Péter MHV titkárságvezető 1972. február 2-án értesítette a kulturális minisztériumban Vajda Tibort. Az 1971. december 21-én a kohó- és gépipari miniszterhez a Villamos-szigetelő és Műanyaggyár (VSZM) fejlesztési munkálataival kapcsolatban tett interpelláció hiteles szövegét úgy tűnik, így tudta a legegyszerűbben megismerni a kormányzat zenei ügyekkel foglalkozó szerve, pedig az megjelent az Országgyűlési Naplóban is. A zeneszerző arra hivatkozott, hogy a VSZM jelentős nyereségre tett szert a hanglezgyártásból, 1970-1971-ben 8 millió forint tiszta haszna származott ebből, ami az MHV összebevételének mintegy kétharmadát jelentette. Ezt az összeget Petrovics szerint nem adta át az MHV-nak, hanem más fejlesztéseire fordította, a lemezgyártás technológiája mindeközben elmaradott lett. Ahogy fogalmazott: „[...] a présüzem műszaki leromlása válságba sodorta a magyar hanglezkiadást.” A vállalat emiatt és a kapacitás szűkösségéből eredően egyéves lemezmaradást halmozott fel, nem tudtak mindent kiadni, amit szerettek volna. A külföldi kiadók viszont kérték az MHV új kiadványait, amelyek így elmaradoztak. Ezért fogalmazta meg Petrovics a kérdés legfájóbb pontját: *„Tisztelt Országgyűlés! A kultúra sokba kerül. A kulturális terület emberei sokat kilincselnek pénzért. Meg is értjük, ha nem telik mindenre. Azt*

⁴⁵¹ MOL XIX-I-4-rr 37. d. 9. t. 114020/1972

⁴⁵² Talán az egyetlen terület kulturális és elsősorban zenei területen, ahol a magyarok kézzelfoghatóan és egyértelműen erőfölényben voltak a szovjetekhez képest, a szerzői jogvédelem volt. Itt ugyanis a magyarok adták a szovjeteket időben jócskán megelőzve a nemzetközi jogvédő szervezet, a CISAC Végrehajtó Irodájának egyetlen szocialista tagját Tímár István személyében. Ő udvariassági gesztusból 1975-ben felajánlotta Pankinnak, a szovjet szerzői jogi társaság elnökének, hogy helyette legyen a CISAC vezetőségében, de ezt Pankin - aki egyébként tisztségéből fakadóan kulturális miniszterhelyettes is volt - nem fogadta el. Géra Eleonóra - Csátári Bence: *Az Artisjus 100 éve.* (előkészületben, Artisjus kiadvány)

⁴⁵³ MOL M-KS 288. f. 22/1977 2. ö. e.

*azonban mégsem várhatja senki, és nyilván Önök sem várják, hogy zeneművészetünk tartsa el a kohó és gépipart. (Élénk derűtség és taps.) Büszkék lennénk rá, ha menne. Ha tehát van olyan kulturális vállalat, amely nem a költségvetésből él, hanem saját erejéből, legalább annak a pénzét ne gazdálkodják el más célokra. A fenti tények alapján kérdezem tehát a kohó- és gépipari miniszter elvtársat, mit kíván tenni annak érdekében, hogy a Villamos-szigetelő és Műanyaggyár meggondolatlan fejlesztési politikája ne tegye tönkre azt a magyar hanglezgyártást, amelynek kétségszondhatatlan érdemei vannak Liszt, Bartók, Kodály és a mai magyar zene itthoni és külföldi terjesztésében, népszerűsítésében. (Taps.)*⁴⁵⁴

Horgos Gyula kohó- és gépipari miniszter válaszában megállapította, hogy az 1968 és 1971 között végbement nagy, 900 ezer darabos példányszám-növekedés egyértelműen a könnyűzenei termékeknek volt köszönhető. Horgos ennek ellenére csak 5 millió forintos tiszta nyereségről beszélt, Petrovics megállapításait pontatlannak nevezve. Hozzátette, hogy a VSZM ebből 4 milliót a lemezgyártás fejlesztésére fordított, amelynek során korszerű gépeket, technológiai berendezéseket vásárolt, továbbá felújításokkal és egyéb intézkedésekkel bővítette a szűk keresztmetszetű kapacitásokat. A sztereo lemezek gyártása így 1968-1971 között a nyolcszorosára növekedett. Tehát technikailag semmiféle lemaradásban nem volt a kormányzat szerint az MHV, mégis elismerték, hogy 60 ezer darabos lemaradást halmoztak fel, ezért a felújításokat tovább kellett folytatni, ami még nagyobb összegeket igényelt. Horgos végül utasítást adott, hogy 1972 első felében a komolyzenei kiadásokat meg kellett gyorsítani akár a könnyűzene rovására is. Az igazán nagy eredményt azonban a miniszter utolsó kijelentése jelentette, amelyet az országgyűlés egyöntetű igennel, egy tartózkodással megszavazott. Ebben pedig az állt, hogy a negyedik ötéves terv befejezéséig, tehát 1975-ig a VSZM-nek át kellett adnia a lemezgyártás teljes folyamatát a felvételek készítésétől egészen a gyártás befejezéséig az MHV-nek „a gyártás kívánt fejlődésének biztosítása mellett”.⁴⁵⁵ Az önálló gyártás alapgondolata egyébként konkrétan csak 1969-ben vetődött fel először Bors visszaemlékezése szerint.⁴⁵⁶

Bors Jenő 1972. augusztus 15-én elküldte Barna Andrásnének fejlesztési terveiket, amit állami költségvetésből fedeztek. A beruházásokat 1971 és 1975 közötti időszakra bontották fel a tervgazdálkodás elveinek megfelelően, az új gazdasági mechanizmus tehát nem érintette a nagy állami beruházások rendjét. Összesen 58 millió 850 ezer forintba rúgtak a kiadások, ebből az Országos Tervhivatalon keresztül 40 millió, egyéb állami forrásból 5

⁴⁵⁴ MOL XIX-I-4-rr 39. d. 14. t 114174/1972

⁴⁵⁵ A probléma felmerült már a miniszter-helyettesi értekezleten is 1957. július 16-án. MOL XIX-I-4-eee 1. d. 8. t. 1963. február 20-án a miniszter-helyettesi értekezleten a gyártás szétforgácsoltságáról esett szó. MOL XIX-I-4-eee 8. d. 4. t.

⁴⁵⁶ MOL XIX-I-4-rr 39. d. 14. t 114174/1972

millió forint hozzájárulást kértek. A „tőkés forint” kategóriában a nyugatról beszerzett technológiát tüntették fel, az adatok szerint semmit nem szereztek be szocialista országból, ami jól mutatta a szocialista gazdaság versenyképtelenségét ezen a téren. A nyugati termékeket az Elektroimpex és az Elektromodul állami kereskedelmi cégeken keresztül hozták be, az alapanyag-ellátást pedig az ugyancsak állami kézben lévő Chemolimpen keresztül oldották meg. A fejlesztések nyomán bekövetkezett pozitív változások következtében 1982-re 175 millió forint árbevételre számítottak, amelynek 10 %-át tervezték tiszta haszonnak, a kapacitásnak pedig a megduplázását várták az új dorogi gyártól. A kivitelezés végül 1973. II. negyedévében indult meg. A befektető a Művelődésügyi Beruházó Vállalat, a tervező a Komárom Megyei Tanácsi Tervező Iroda, a kivitelező a Dorogi Szénbányák Szolgáltató Üzeme volt. A beruházási programot és a technológia tervet az MHV Beruházási Csoportja készítette el.⁴⁵⁷ A VSZM-nél átmenetileg tartalék-kapacitást hagytak meg a folyamatos gyártás érdekében a Dorogra történő háromlépcsős áttelepülés idején, de voltak olyan gépek, amelyeket lecseréltek. A VSZM az állóeszközöket könyvjóváírással (tehát ingyen), a forgóeszközöket térítés ellenében adta át Dorogra.⁴⁵⁸

Az NKI pártállami kontrollja

Az egyszerre három minisztérium (Művelődésügyi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Belügyminisztérium) felügyelete alá tartozó Semmelweis utca 1. szám alatt működő Nemzetközi Koncertigazgatóságnál 1969-ben Tihanyi Miklós vezetésével végzett revízió szerint rohamosan megnőtt a forgalmuk, de a szervezetségi szintjük nem állt ennek megfelelő színvonalon – Mercedes autójuk volt, de helyiségproblémákkal küszködtek – ezért létszámot kellett volna emelniük. Varga István igazgató 1969. július 19-én a tárcához intézett levelében a változtatásokra ígéretet tett, és a szocialista viszonyoknak megfelelően megemlítette, hogy szükséges volt a dolgozók káderfejlesztési tervének kidolgozása. Az NKI azonban a továbbiakban a pártállami metódustól eltérően – minden bizonnyal az új gazdasági mechanizmusnak köszönhetően – külső üzletkötők felvételével enyhített ezen a gondon, ennek eredményeként NSZK, Ausztria, Svájc területén egyre többször léptek fel magyar könnyűzenészek, az egyéni kiutazással fellépő zenészek száma pedig 2 év alatt megduplázódott. A külföldi televíziós társaságokkal szintén igyekeztek kialakítani gyümölcsöző kapcsolatokat. A tánczene NSZK-ból ebben az időszakban majdnem 10-szer

⁴⁵⁷ MOL XIX-I-4-rr 41. d. 15. t. 115042/1972

⁴⁵⁸ MOL XIX-I-4-rr 115028/1972

annyi bevételt hozott, mint az összes komolyzenei műfaj együttvéve, ugyanis az utóbbi 114 ezer, előbbi 965 ezer forintot hajtott, ráadásul az egyéb zenés vagy táncos előadások további 237 ezer forintot realizáltak innen. A másik két német nyelvű országban hasonlóak voltak az arányok. Nagy-Britanniával az NKI könnyűzenei kapcsolata viszont a tizedére csökkent néhány év alatt az ottani erős zenész szakszervezetek fellépésének következtében, amelyek legalább annyi angol zenész magyarországi fellépését követelték, mint amennyi magyar fogadásáról ők gondoskodtak.⁴⁵⁹ Ugyanakkor a zenészek behozatala mégis fontos szempont volt az NKI terveiben, 1971. október 6-19 között Nagy-Britannia, Hollandia, NSZK területén a könnyűzenei trendeket térképezték fel, ahol az 1972-es import zenekarokat nézték ki maguknak menedzserek segítségével. Ide az ORI igazgatója, Keszler Pál is elkísérte őket.⁴⁶⁰

A külföldi szocialista társintézményekkel sem volt mindig felhőtlen a kapcsolatuk, mert árban alákínáltak a magyar művészeknek. Kevesellte a jelentés az NKI Szovjetunióval tartott kapcsolatait, Romániával és Bulgáriával ugyancsak meglehetősen keveset érintkeztek, Csehszlovákia pedig jelentős összeggel tartozott a magyar fellépők után. Különösen sok kintlévőséget állapítottak meg az akkoriban népszerű, ám 1970-ben már disszidensként emlegetett dr. Holéczy Ákos által vezetett Holéczy zenekarnál. Ezért szerepelhetett a revízióban az a megállapítás, hogy *„A szocialista országokba irányuló szellemi művészexport nem éri el az általános fejlődés ütemét, és az elvárható mértéket.”* Ezt kompenzálendő *„A szomszédos országokban ugyanakkor sorra szerepeltek nagy sikerrel a magyarul lakta területeken hahnicsapatok, amelyek jórészt a könnyűműfaj képviselőiből álltak.”* Kultúrpolitikai megfontolásból azonban a minisztérium a komoly műfaj propagálását szorgalmazta – noha ebből kevesebb devizabevételt lehetett realizálni –, annál is inkább, mert az ezen a téren érvényes impresszálisti jogot időközben elvették a SZOT-tól, így a monopóliumból fakadó kapacitásait most már az NKI egyebek mellett erre fordíthatta volna. Ennek némileg ellentmond, hogy külön szervezeti egységet hoztak létre már 1968-ban a könnyűműfaj menedzselésére. A propaganda minősége az MHV lemeztasakjai miatt időközben javult, de az erre a célra 1968-ban fordított 124 ezer forintot nem tartotta elegendőnek a későbbiekre nézve a revizor. A propagandaanyagok között a kritika ellenére leginkább komolyzenészek szerepeltek, az 1968. október 26-november 1. közötti franciaországi üzleti út után készült kimutatásból kiderül, hogy a könnyűműfajt egyedül Koncz Zsuzsa képviselte.⁴⁶¹

⁴⁵⁹ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114859/1971

⁴⁶⁰ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114598/1971

⁴⁶¹ MOL XIX-I-4-c 131. d.

Az 1970. augusztus-szeptemberben Dominek Márta vezetésével lezajlott revízió alapján úgynevezett realizáló ülést tartottak 1970. október 22-én az NKI és a Művelődésügyi Minisztérium szakemberei. Ez általánosan bevett szokás volt az ellenőrzések után minden intézménynél, ugyanis itt beszélték meg, miben kellett változtatnia a vállalati vezetésnek. Ezen az összejöveten megállapították, hogy az intézmény fejlődése kultúrpolitikailag jelentős volt, ami érthető, mivel a külföldre menő zenekarok reprezentáltak is amellett, hogy devizát termeltek az országnak. Az NKI kultúrpolitikai jelentőségét annak ellenére hangoztatták, hogy a könnyűzene impresszálási díjából befolyó összeg minden évben, így 1970 első félévében is mintegy ötszörösen meghaladta a komolyzenéét, holott a komolyzenével kétszer annyi munkatárs foglalkozott (14 fő), mint a könnyűzenével (7 fő). Beosztottjaikról megemlézték, hogy sok volt közöttük a nyelvtanár, de senkinek nem volt zenei végzettsége. Ebből arra következtethetünk, hogy a pártállami vezetésnek nem a szakértelem – ami ebben az esetben csak a nyelvtudást illetően volt meg –, hanem a párthűség volt a legfontosabb még az új gazdasági mechanizmus idején is, továbbá az sem kizárt, hogy közülük néhányan a belső elhárításnál dolgoztak.⁴⁶²

A kormányzat azonban sokszor direkt módon és gyorsan intézkedett az NKI-vel kapcsolatban. Ez történt, amikor 1970. július 9-én Barna Andrásné nem járult hozzá a NKI-n belül tervezett pódiumcsoport létrehozásához, így beleszólva az NKI belügyeibe. Ugyanígy eredménnyel járt, amikor 1970. november 30-án Varga felvetette a minisztériumnak, hogy alapítsanak kockázati alapot az NKI-nél. Ezzel a piaci változásokra tudtak volna gyorsabban reagálni, ami főleg a fiatal művészek impresszálásában jelentett volna előnyt, ám ezt sem engedte meg a tárca. A minisztérium ellenben aktívan beleszólt az NKI költségvetésébe, mondván, hogy nem voltak érdekeltek a takarékoságban, viszont túl sokat költöttek a premizálásra (ez utóbbi viszont a munkatársak érdekeltségét megemelte, csak ezt már szocialista viszonyok között nem ismerhette el a tárca). A kormányzat állítása szerint nem voltak reálisak a következő évekre szóló tervezett bevételek, ezért az NKI utólag kidolgozott egy rendszert, amit elfogadtatott a kulturális kormányzattal. Ennek alapján az elért nyereség maximum 8 %-a lett ezentúl jutalomként kifizethető, de csak addig, míg át nem lépte az összes rész- és egészállású alkalmazott összbérének 15 %-át. Ha ennél több lett volna a tiszta nyereségük, a fennmaradó összeget jótékony célokra kellett fordítaniuk.⁴⁶³ Nem csak a deviza-elszámolásokat, de az útiterveiket is le kellett adniuk félévenként a minisztériumnak, amelyek között szintén szerepeltek könnyűzenei események. Például 1971. II. félévében a második

⁴⁶² Gyanúját Bródy János is megfogalmazta ezzel kapcsolatban személyes közlése során. 2006. február 11.

⁴⁶³ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114259/1971

legnagyobb devizatermelő régióként említették a skandináv országokat, ahol leginkább a szórakoztatóiparban dolgoztak az együttesek, így az OSZK-val együtt tartották velük a kapcsolatot, illetve kiemelkedő képességű magyar zenekarokkal tervezték, hogy magasabb gázszintű területekre viszik őket. Ezen a területen fél éven belül kétszer fordultak meg, turnét azonban végül csak komolyzenészekkel terveztek. A kormányzattal való aktív kapcsolatot jelentette nem csak az útitervek leadása, hanem a külföldi utakról szóló beszámolási kötelezettség is, amit az NKI a korábbiakhoz hasonlóan ebben az időszakban maradéktalanul teljesített. Rózsa Miklósné NKI alkalmazott NDK-beli útjukról számolt be 1969. október 2-án, ahol állítása szerint nagyon baráti fogadtatásban részesültek. Az útijelentés nagy része a komolyzenészekről szólt, a könnyűzenészekről mindössze 6 sorban számolt be, jellemző módon társadalombiztosítási és vámproblémáik kapcsán. Ezenkívül csak egy Heigl nevű német zenekar meghallgatását említette egy későbbi magyarországi koncertjük reményében.⁴⁶⁴

Az NKI belső életébe szólt bele a kormányzat az új útlevélrendelettel is, amelyet Varga István 1970. március 20-i levelében kritizált, ugyanis ezzel a szolgálati útlevél vagy állandó kilépő helyett kiutazásonként plusz 500 forintba került volna a zenekarok felléptetése. Az így megnövekedett bürokrácia miatt plusz két embert fel kellett volna vennie, ráadásul a zenészek csökkent kiutazási kedve devizakiesést eredményezett volna az országnak. Leírása szerint főleg a magyarok lakta határos területeket érintette érzékenyen ez az intézkedés. Külön kiemelte a vendéglátóhelyeken évek óta dolgozó könnyűzenészeket, akik emiatt nemigen látogattak haza, így disszidálásuk vagy legalábbis politikai megingásuk felvetődött. Hangsúlyozta a zenészek kultúrpolitikai és gazdasági jelentőségét, és azt, hogy mindig a magyar törvényeknek megfelelően rendezték kötelezettségeiket, a külföldi és magyar adókat, az impresszálási díjakat és a szociális biztosításokat. Javaslatára szerint a 4/1970/III. 3./ számú kormányrendelet⁴⁶⁵ 6.§ /2/ bekezdését alkalmazzák a muzsikusokra, ami kivenné őket a fizetésre kötelezettek köréből.⁴⁶⁶ Felvetésére nem érkezett válasz, így joggal feltételezhetjük, hogy nem talált meghallgatásra. Az általános jövedelemadó emelésének zenészekre történő kiterjesztésének gondolatát viszont elvetette a kulturális tárca, amikor 1971. szeptember 6-án kiállt a zenészek mellett a Pénzügyminisztériummal szemben, mondván, hogy ők már külföldön is fizettek adót, bel- és külföldi impresszálási díjat, ráadásul a nyugaton dolgozóknak magasabbak voltak a megélhetési költségei. Még arra is hivatkozott Barna

⁴⁶⁴ Az NKI alkalmazottai félénként mintegy két hetet töltöttek általuk kiküldött magyar vendéglátóipari zenekarok ellenőrzésével, a beat, pop, rockegyütteseket pedig minden alkalommal elkísérték külföldi útjaikra. Pentz Zsolt, az NKI könnyűzenei osztályvezetőjének személyes közlése. 2005. május 9.

⁴⁶⁵ *Magyar Közlöny*. XXV. évf. 13. sz. 1970. március 3. 92-95. o.

⁴⁶⁶ MOL XIX- I-4-c 141. d. Az NKI 1970. évi vizsgálatának 9. sz. melléklete 8717/1970. március 20.

Andrásné, hogy a külföldi világsztárok behozatalának anyagi feltételeit a külföldön szereplő magyar zenészek teremtették meg.

Az ORI-nak a zenészek külföldi gázsijának kifizetésébe történő bevonását szintén elvetette a tárca, amely hosszabbá tette volna az ügyintézés, mivel alkalmazottai egyébként sem voltak tisztában az NKI által kötött szerződések feltételeivel.⁴⁶⁷ Jelentős devizatermelése révén érte el az NKI, hogy bizonyos helyzetekben a kulturális kormányzat kiállt mellette. Ez azért történhetett, mert a kormánynak érdeke volt, hogy jól működjön az NKI, mivel profitjukból leginkább az állam részesedett. Így tehát minél több koncertet szerveztek, annál több nyereséget termeltek, ami adóztatásuk megemelésével veszélybe került volna. Összes kiadásuk és bevételük tevékenységük intenzívebbé válásával nöhetett évről évre, átlagosan mintegy kétszerese volt ebben az időszakban a bevétel a kiadásnak, ami reálértékben növekedést jelentett. Az NKI a szervilis magatartásról azonban egyáltalán nem feledkezhetett meg, ugyanis ahogy ők maguk megállapították: *„Devizakiadásaink tehát részben attól függnék, hogy a Művelődésügyi Minisztérium milyen összegű kiadási keretet biztosít fenti intézményeinknek (előtte az ORI-ról és az Országos Filharmóniáról is szó volt - Cs. B.), részben pedig attól, hogy ezek az intézmények költségvetésünkben milyen összegű honoráriumot tudnak biztosítani a külföldi előadóművészeknek.”*⁴⁶⁸ Tehát itt újból felmerült a külföldi zenekarok felléptetésének állandó kerékkötője, a kötött devizagazdálkodás. Másrészt megemlítették, hogy az NKI devizakiadásai nem csak a külföldi zenekarok gázsijára és itteni ellátására mentek el, hanem arra is, hogy külföldre impresszálnak néhány magyar produkciót, ami értelemszerűen sok utazással és promócióval járt. Ez utóbbi költségek a hatvanas évek végén-hetvenes évek elején a nyugati országokban megháromszorozódtak, a keleti blokkban megkétszereződtek, ami jól mutatja, hogy a kapitalista országokban szerettek volna több produkciót eladni.⁴⁶⁹

A magyar zenekarok és szólisták külföldön való reklámozásának egyik legjelentősebb fóruma a MIDEM fesztivál volt. Sailer Károly sajtó és propaganda csoportvezető 1970. február 9-én jelentést készített az 1970. január 9-26. közötti MIDEM-en kifejtett propaganda tevékenységükről, többek között Hacki Tamás és EX A nevű zenekarának bemutatásáról. 300 Hacki prospektust osztottak szét, de a nagyméretű Hacki kép kiállítására, amihez a felület bérleti díja 700 frankba került volna, már nem tellett, sőt a telexezés is majdnem meghaladta lehetőségeiket, viszont megállapodtak a Craven cigarettacéggel, hogy Hackit az ő Rolls Royce autójukkal szállítják a főpróbára, amivel mindenki jól járt. Nagy sajtót biztosítottak

⁴⁶⁷ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115064/1971

⁴⁶⁸ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114727/1971

⁴⁶⁹ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114727/1971

neki, de jellemző a szocialista szervezésre és a tőkehiányra, hogy az NKI mindössze egyetlen képet tudott megvásárolni Hackiról a profi fotóstól. A siker érdekében életrajzokat vittek ki magukkal az NKI-alkalmazottak más könnyűzenészekről is (itt megemlézték Késmárki Marikát, aki nem vitt be a hivatalba önéletrajzot, így Cannes-ban sem tudták őt bemutatni). Megállapították, hogy esélytelenek voltak, mert nem rendelkeztek angol nyelvű és jó minőségű hanglemezekkel. Ekkor került előtérbe a SID nevű francia lemeztársaság Máté Péter lemezének elkészítése kapcsán, amellyel előzetes megállapodást kötöttek. Az erről szóló részletes jelentést a minisztériumnak Szász Gábor NKI-alkalmazott készítette. A többi esetben a kudarc oka leginkább ott kereshető, hogy művésztúlkínálat volt, erre hivatkozva az NKI lerázhatta magáról a felelősséget.⁴⁷⁰

Görög Péter megbízott igazgató 1971. december 23-án számolt be a Művelődésügyi Minisztérium Zeneművészeti Főosztályának az egyébként rendszeresen megtartott szocialista országok közötti konferenciáról, amit 1971. december 13-15. között Prágában tartottak a nyugati fesztiválokra való részvételről. Ebben elhatározták, hogy kölcsönösen tájékoztatják egymást, hogy melyik ország milyen nyugati fesztiválon vett részt, illetve hova szándékozik a későbbiekben elmenni. Ennek keretében az anyagi feltételekről beszámoltak egymásnak, hogy ne állhasson elő az a helyzet, hogy a nyugati rendezők konkurrenciaharcot generálnak közöttük. A szocialista országok tehát megközelítően egységes gázsikban állapodtak meg, sőt egymás zenekarait kiegészíthették, amelyek propagálására nagy figyelmet fordítottak. Ez a szűkös anyagi lehetőségeiket figyelembe véve nem ment olyan zökkenőmentesen, mint ahogy azt eredetileg elképzelték. A fejlődő országok fesztiváljait ennek ellenére támogatásukról biztosították, nyilvánvalóan a szocialista kultúra terjesztésének céljával. Hogy ez jelentett-e valamiféle anyagi kiadást, arról nem szóltak, valószínűleg inkább csak erkölcsi melléállásról volt szó.⁴⁷¹ A szocialista országok tanácskozásai e téren nem voltak mentesek a paranoisztikus elemektől sem. Mindamellet, hogy belátták azt, hogy leginkább az anyagiak miatt léptek fel Nyugaton a szocialista országok zenészei, felvetették, hogy *„bizonyos nyugati körök céltudatosan széleskörű tevékenységet fejtenek ki, hogy nemcsak a könnyű, de a komolyműfajt is befolyásolják és mindkét műfajba politikailag (!) beavatkozzanak. E célból indítják útnak jelentős együtteseiket és művészeiket.”* Tehát megállapíthatjuk, hogy a különböző beatzenekarok ebben az időszakban a fellazítási politikába illeszthető módon kerültek Magyarországra az NKI meglátása szerint, mert céljuk végső soron a szocializmus létének megkérdőjelezése volt. Hozzátehetjük, hogy a fogyasztási kultúra propagálásával és a fejlett

⁴⁷⁰ MOL XIX- I-4-c 141. d. Az NKI 1970. évi vizsgálatának 26. sz. melléklete

⁴⁷¹ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115613/1971

hangtechnikai berendezések felvonultatásával valóban azt a meglátást támasztották alá, miszerint a szocialista országok messze le voltak maradva ezen a téren (is) a nyugat-európai társaiktól. Ehhez már csak adalékként szolgált, hogy fellépési költségeik akár a tízszeresére is rúghattak keleti blokk-beli társaiknál.⁴⁷² A Szovjetunióban fellépő magyar művészek honoráriumemelését viszont keresztül tudták vinni, jellemző módon azonban nem szovjet pénzből, hanem abból a keretből, ami megmaradt a szovjet művészek magyar honoráriumemelésének elmaradása miatt. A Szovjetunió koncertszervező irodájával, a Goszkoncrttel folytatott tárgyalások során az NKI felvetette, hogy művészeiket szervezettebben kellett volna kiküldeni, így javasolták, hogy a turnéterveket és a műsorokat legalább két hónappal a fellépések előtt juttassák el a szervezőknek, a belső utaztatásra és a szállodai elhelyezésre pedig nagyobb gondot fordítsanak. Különösen a fiatal zenészeket szerették volna jobban reklámozni, illetve az elektronikus és írott sajtót mindinkább bevonni a promócióba. Ezt mintegy a gyakorlatba átültetve 1971 decemberében a Szovjetunióban könnyűzenei célzattal fordultak meg az NKI munkatársai.

A Coupe d'Europe Musicale elnevezésű könnyűzenei fesztiválon az NKI munkájának köszönhetően rendszeresen részt vettek a magyar előadók, így 1968-ban Innsbruckban, 1970-ben Bernben, 1971-ben Belgrádban. Ez utóbbira Korda György énekes, illetve összesen 5 fős küldöttség ment, de az NKI nehezen kapta meg az engedélyt, hogy saját költségére kiutaztassa a művészeket, mert előtte nem egyeztette a tárcával. Vajda Tibor a minisztérium zenei főosztályának főelőadója hozzátette a kormányzat beleegyezéséhez, hogy ezt követően előtte mindig meg kellett beszélni a Művelődésügyi Minisztériummal, hogy idejében beállíthassák a rendezvény költségeit.⁴⁷³ Mint láthatjuk, minden egyes külföldi vendégszereplést engedélyeztetni kellett a minisztériummal, de hasonlóan kellett cselekedni a külföldről Magyarországra hozott művészekkel is, leginkább a devizaköltségek miatt, melyek közül Duke Ellington jazzkoncertje emelkedett ki az 1971-es évből, 1972-ben pedig a Free⁴⁷⁴ adott nagy sikerű koncertet a Kisstadionban. A könnyű műfajban 1971-ben 2694 kül- és belföldi művészt impresszáltak, míg a komolyzenében 1706-ot.⁴⁷⁵ A külföldről hívott zenekarok sokszor próbára tették a kötött devizagazdálkodás kereteit, volt, amikor az NKI és az ORI közösen szervezett emiatt koncertet, mint 1971. szeptember 30-án, amikor a sok

⁴⁷² MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115088/1971

⁴⁷³ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115299/1971 Így hiúsult meg a Budapesti Jazzquintett karlsruhei vendégszereplése, mert két tagjuknak, Tarján Györgyinek és Faragó Antalnak nem volt működési engedélyük, mivel még a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolába jártak. Elvileg ez a kettő nem feltétlenül függött össze, a kormányzat viszont sugallta, hogy ha lett volna működési engedélyük, mehettek volna. MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115268/1971

⁴⁷⁴ J. B. Sz. - S. J. 187. o.

⁴⁷⁵ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115280/1971

nyugati fellépő miatt az NKI dedvizakeretéből már nem futotta volna a nemzetközi sztárok – Ella Fitzgerald, Fairport Convention, Georgie Fame-Alan Price, Tremolos – gázsijának kifizetésére.⁴⁷⁶ Ekkor az NKI írt a minisztériumnak, hogy engedélyezzék az ORI-nak a devizakeretük átlépését a Fővárosi Szabadtéri Színpadok Igazgatósága keretének átcsoportosításával, amelynek Vajda Tibor főelőadó eleget tett: „*Javaslom az ORI-devizakeret felemelését. A meghívott együttesek és előadóművészek közismertek a szakmában.*”⁴⁷⁷

Noha a hivatalos kultúrpolitika a Művelődési Minisztériumon keresztül a komolyzenei propagandát tartotta elsődlegesen fontosnak, 1972-ben mégis jelentős könnyűzenei nemzetközi fesztiválok kaptak helyet az NKI szervezésében. Így a tárcának írt jelentésükben megemlézték a Sopot-i Fesztivált Zalatnay Sarolta és Hacki Tamás részvételével, a Split-i Fesztivált Korda György, a Brassói Fesztivált Monyók Ildikó, a Rio de Janeiro-it és a Kanári-szigeteket Késmárky Marika, az Arany Orpheuszt (Bulgária) Koós János, az athénit Szécsi Pál,⁴⁷⁸ a tokióit Szécsi Pál és az Omega, a mallorca-it az Omega és Zalatnay Sarolta fellépésével. A részeredmények nem maradtak el, bár világsztárt ekkor sem sikerült kitermelni a hazai könnyűzenei élet résztvevői közül. Késmárky Marika kislemezt készíthetett Spanyolországban, 1971 márciusában pedig szerepelt a spanyol televízióban. 1971 februárjában Malagába, az ottani fesztiválra hívták Zalatnayt, amit szintén nem sikerült kamatoztatni. Az Omega Münchenben és Franciaországban egyaránt fellépett, bár a jelentés szemérmesen hallgat arról, hogy nem ezek voltak a legjelentősebb állomásai a zenekar pályafutásának. Sőt az igazi karrierjét az Omega azzal kezdte, hogy 1967-ben elkészített Nagy-Britanniában egy nagylemezt, amit csak éppen utol tudott érni a magyar lemezgyár, amikor karácsonyra sietve piacra dobták a magyar hanghordozót. Utoljára Szécsi Pált említették, mint akivel a hamburgi Polydor Lemeztársaság több felvételt készített. A magyar reklámaparnak azonban az NKI ekkori meglátása szerint nem csak a kötött devizagazdálkodás, de a szűkös nyomdai kapacitás is útját állta, ami a propagandaanyag elégtelen voltát vonta maga után. Ezt hangzóanyagokkal próbálták ellensúlyozni, ami viszont nem helyettesíthette a prospektusokat. A szocialista hiánygazdaság így akadályozta a magyar könnyűzene külföldi terjesztését. Az NKI ezen kívül saját intézményének alacsony létszámát és a bemutató koncertek hiányát tüntette fel, mint a nyugati piacok meghódításának legnagyobb akadályait. A sajtó és propagandamunkát a csoportvezetőn kívül egyetlen

⁴⁷⁶ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115261/1971

⁴⁷⁷ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115199/1971

⁴⁷⁸ Szécsi Pál még Ausztriát is képviselhette a Yamaha Fesztiválon Paul Moro néven. Paulina Éva: *Zenészballada*. Budapest, 1987. A szerző kiadása. 194. o.

munkatársuk végezte, aki a szabadságolások és a megbetegedések alkalmával besegített más osztályok tevékenységébe, ráadásul ő egyben pártvezetőségi tag volt a munkahelyi apparátusban, amely munkából aktívan kivette a részét. Ilyen háttérrel bonyolítottak le 1970-ben összesen 8 osztrák, 1 olasz, 16 francia, 10 NSZK-beli, 4 amerikai, 22 svájci és Benelux államok-beli, 8 skandináviai utat, összesen pedig 77 tőkés országokba vezető utat perfektuáltak. A szocialista országokba viszont összesen csak 59 utat szerveztek, ezek közül 8 szovjet, 11 NDK-beli, 18 csehszlovákiai, 6 lengyel, 7 román, 3 bolgár, 6 jugoszláviai volt.⁴⁷⁹ Ennek valószínűleg a profitorientált tevékenység állt a háttérében, mivel több hasznot reméltek a nyugati kapcsolatok kiépítéséből.

A minisztérium főelőadója, Vajda Tibor 1972. szeptember 22-én méltatlankodó feljegyzésében ugyanakkor bírálta az NKI-t, miszerint véleményüket több esetben sem kérték ki, hogy kit küldhetne Magyarország a nemzetközi fesztiválokra, pedig erre nyomatékosan és rendszeresen felszólították őket. Ez abból a szempontból, hogy hozzá nem értők ültek ezeken a posztokon a tárcánál, érthető volt, bár az NKI esetében sokszor el lehetett mondani ugyanezt, amit azzal akartak kompenzálni, hogy az ORI-tól kértek szakvéleményt. Ebben a kis házi jegyzetben Vajda konkrétan Sztevanovity Zoránt és Karda Beátát említette meg, mint akiket már a minisztériumot kész tények elé állítva kiküldtek különböző megmérettetésekre. Valószínűnek tarthatjuk, hogy ennek a két személynek a felkészültségével valamint a rendszerhez fűződő lojalitásával semmi probléma nem lehetett, a kormányzati szerv mégis – némiképp érthető módon – presztízskérdéssé tette az ilyen fajta magatartással való szembeszegülést. Horváth József, az NKI igazgató-helyettese a sopoti dalfesztiválról szóló jelentéseiben ehhez kapcsolódóan utólag bizonyos szempontból szintén elmarasztalta Zoránt illetve a választott számot (*Mária volt*), más viszonylatban viszont védte a mundér becsületét, mert összességében mégis érett, színvonalas előadóként említette, mint akit jogos döntés volt szerepeltetni. A kudarc okát abban látta, hogy az állam nem szánt megfelelő anyagi keretet a művészek felléptetésére – tehát elhárította a felelősséget a hatalom felé –, illetve, hogy az NKI által kidolgozott koreográfia, beleértve a ruházkodást, nem volt megfelelő. Azt azonban szintén megemlítette, hogy húszezer forintot mégis áldozott a sopoti fesztiválra való felkészülésre a kultúrát irányító tárca, amit azonban „nevetségesen kevés”-nek minősített.

Az elmondottakból ugyanakkor látszik, hogy az állam a megfelelő szerveken, jelen esetben az NKI-n keresztül gyakorolta az ellenőrzést és az ideológiai ráhatást az előadókra, hiszen még a ruházkodásukba is beleszólhatott.⁴⁸⁰ A fesztivál résztvevőinek névsorát az állam

⁴⁷⁹ MOL XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114252/1971

⁴⁸⁰ MOL XIX-I-4-rr 38. d. 9. t. 115144/1972 Ugyanez hatványozott formában volt igaz a szovjet koncertszervező cégre, amelynek alkalmazottai az Omega fellépésein még abba is beleszóltak, hogy ne vegye le az énekes az

előzetes felkérésre jelentették csak be 1972. augusztus 24-én is, amikor a svájci Gmundenben megrendezett Coupe d'Europe Musicale-re kiküldték Cserháti Zsuzsát, Szűcs Juditot és Payer Andrást. Arról már azonban nem szólt az írat, hogy az énekesek személyét érdemben megtárgyalták-e a felettes szervükkel, vagy csupán kész tényeket közölve értesítették őket. Valószínűsíthető, hogy nem csak a minisztériumi felkérés, hanem a közlekedési eszköz megváltozása – vonat helyett autóval utaztak – játszott közre abba, hogy a résztvevők névsoráról pontos tájékoztatást adott az NKI.⁴⁸¹ Ráduly Mihály és jazz együttese Szabados György vezetésével 1972-ben viszont csak harmadszori nekifutásra mehetek ki a san sebastianoi fesztiválra. Az első kettőre önhibájukon kívül nem tudtak elmenni, végül a minisztérium zenei főosztálya segítette kiutazásukat anyagilag, amelyről az 1972. június 15-én kelt levélből értesülünk Rusz Ferenc, a tárca főelőadójának tolmácsolásában.⁴⁸² Tehát leszögezhetjük, hogy az arra érdemeseket a kulturális tárca nem egyszer felkarolta – erre azonban sok ellenpélda is van –, igaz nem minden esetben azonnal.⁴⁸³

Az ORI pártállami kontrollja

A belföldi koncertszervezés monopolhelyzetben lévő intézménye, az ORI a helyi közigazgatási szervekkel együttműködött, noha nem kellett a tanácsoktól külön engedélyt kérni a helyi rendezésre, mert ők maguk voltak az állami rendező szerv. Ebben ugyan időnként némi bizonytalanság mutatkozott helyi szinten, ami tükröződött a Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága Művelődésügyi Főosztályának vezetője, Mezei Gyula részéről, amikor 1972. augusztus 16-án kelt levelében érdeklődött a minisztériumnál, számon kérve az ORI-rendezvények tekintetében a tanácsi engedélyezési jogkört a vendéglátóiparban. A minisztérium azonban megerősítette az ORI hídfőállását ezen a téren az 1972. augusztus 29-i levelében.⁴⁸⁴ A hatékonyabb munka érdekében 1969-ben 12 tájékoztató jellegű előadást tartottak az ORI szakemberei a megyei tanácsokkal közösen a megyei és járási népművelőknek, kultúrotthon igazgatóknak. Tájékoztatójukban elmondták, hogy már régóta változatlan létszámmal működtek, de a propagandaköltség emelésével bevétel- és ezzel együtt

állványról a mikrofont. A szovjet delegáció évről-évre meglátogatta a Kisstadion-beli Omega koncerteket, és averziói ellenére meghívta őket, akik sikertelenül próbáltak meg kibújni a kötelezettség alól. Dalia László – B. Molnár László: *A dal ugyanaz marad.* Budapest, 2002. Media Nox Kiadó. 52. o. (a továbbiakban: D. L. – B. M. L.) A Dinamit szovjet turnéja előtt pedig még Budapesten mindenkinek ellenőrizték a hajhosszát, és akinek egy gyufáskatulya szélességénél hosszabb volt a haja, elküldték fodrászhoz az NKI alkalmazottai. Pentz Zsolt személyes közlése. 2005. május 9.

⁴⁸¹ MOL XIX-I-4-rr 38. d. 9. t. 115077/1972

⁴⁸² MOL XIX-I-4-rr 37. d. 9. t. 114672/1972

⁴⁸³ Ráduly Mihály a nevezetes Sirius együttes tagja volt, 1973-tól az USA-ban élt. Sz. T. 304. o.

⁴⁸⁴ MOL XIX-I-4-rr 36. d. 3. t. 115084/1972

a nézőszám-növekedést érték el. Előnynek említették, hogy a sajtóval, főleg az *Iffjúsági Magazinnal* intenzív kapcsolatot ápoltak. Ugyanakkor hiányosságként rótták fel, hogy nem volt elég idejük a propagandára, és a közönségszervezők véleményét sem kérték ki rendszeresen. A szocialista viszonyok ellenére tehát a nyereségre való törekedés megjelent az ORI üzletpolitikájában. Ennek jegyében az előadásokra különböző rezsikulcsot számítottak, a keresettebb produkciók után 30, a kevésbé kurrens előadások után csak 15%-os rezsit róttak ki. A koncertszervezés során az ORI a művész elfoglaltságát egyeztetette a televízióval, rádióval, színházakkal.

Az 1969. évi táncdalfesztivál produkciói az ORI szerint nem hoztak új szint a hazai poppalettára, ezért – mivel véleményük szerint ezek a slágerek tiszavirág-életűek voltak – külföldről kellett importálniuk műsorokat. Kevés volt a teremlehetőség, és az Erkel Színház sem működött közre konstruktívan a koncertszervezésben, mert nem mondták meg előre, mely napokon volt szabad a színpad. A zenészek inkább hakniztak, mert itt nem volt progresszív adólevonás hivatalosan sem, csupán konstans 4, 2 %-ot vontak le adóban. A kultúrpolitika viszont az ORI által szervezett műsorokat szorgalmazta, amelyek progresszív adó alá estek, de könnyebb volt ellenőrizni, mert ebben az esetben mindig volt velük egy ORI-ügyelő. Az 1968-as reformoknak köszönhetően a revízió nagyobb belső szabadságot helyezett kilátásba az ORI-nak,⁴⁸⁵ ami a reformok háttérbe szorulásával sok téren nem valósult meg. Az 1969-es revizori jelentést – ahogy a többi hasonló cégnél láthattuk – megtárgyalták előszóban is, amikor 1970. március 9-én összegyűltek a Művelődési Minisztériumban. Ott volt az ORI részéről Keszler Pál és Bali György, illetve a párttitkár Lengyel György, a szakszervezeti bizalmi, rendezési osztályvezető-helyettes Kardos Sándor és Fonda Almerigó számviteli osztályvezető. Ezenkívül a Művelődésügyi Minisztérium Pénzügyi és Ellenőrzési Főosztálya részéről Vince János osztályvezető és Baranyai Zoltán főrevizor, valamint a Zenei és Táncművészeti Főosztály részéről dr. Nyilas Imre gazdasági tanácsadó és Vajda Tibor főelőadó. A pénzügyi kérdéseken – rezsiköltség, jutalékrendszer –túlmenően a könnyűzene propagálása is szóba került, kérdésként felmerült, hogy mennyi energiát érdemes beleölni a több műsor elérése érdekében.⁴⁸⁶

Az ORI működése közben többször történtek kellemetlenségek fellépőik viselkedése kapcsán, amit a helyi művelődésért felelős tisztviselők szóvá tettek különböző fórumokon. Ez alatt mai szemmel nézve semmiségeket kell értenünk, ami a korabeli szocialista erkölcs

⁴⁸⁵ Az ORI belső szabadságával igyekezett élni, ami nem egyszer a zenekarok életébe történő beleszólást jelentette. Így lett 1968-ban az addigi Decca zenekarból Olympia Keszler Pál nyomására, tekintettel a mexikóvárosi olimpiára. Kiss Sándor: *Tátrai Band - Az első tíz év*. Budapest, 1998. T. B. Bt. 30-31. o. (a továbbiakban K. S. T. B.)

⁴⁸⁶ MOL XIX-I-4-c 131. d.

számára viszont súlyos hibának számított. Erre példa a Siklósi Járási Művelődési Központ megbízott igazgatója, Hajdú Valéria bejelentése az ORI-nál Zalatnay Sarolta és a Tolcsvay Trió ellen, amiről 1971. október 13-án a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályát is tájékoztatta. A helyi szervezők számára nem lehetett közömbös az ügy, ha azt írták, hogy *„Kérjük szíveskedjenek odahatni, hogy a jövőben a művelődési házakkal hasonló eset ne fordulhasson elő.”* Október 27-én ugyanerről az esetről Barna Andrásné, a Zene- és Táncművészeti Főosztály vezetőjét értesítette házon belül a Közművelődési Főosztály egyik osztályvezetője, Takács Kálmán, bár kormányzati beavatkozást nem tartott fontosnak. Nem lehet tudni, hogy pontosan mi történt, mert az iratot kiemelték a helyéről, csak a kísérőlevél maradt meg, de az bizonyos, hogy a politikai rendszer legelső bástyái is megmozgattak minden követ a hatalom ideológiai szilárdságának védelmében. Bár az is előfordulhatott – ami megint csak a hatalmi struktúra egyik sajátja volt –, hogy egy jelentéktelen ügyet igyekeztek rendszerellenes színben feltüntetni, egy kicsit az öncenzúrához hasonlóan (ami egyébként a zenekarokon belül éppúgy működött, mint a párt- és államapparátusban), hogy bebizonyítsák, szükség volt rájuk a hatalom építményében, amikor megtették az általuk szükségesnek ítélt lépéseket. Ennek következtében a teljesen ártatlan elszólások, zeneszámok közötti összekötő szövegek alapul szolgálhattak a hatalom kritikájára, adott esetben különböző szintű retorzióira.⁴⁸⁷

IV. A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája 1973-1979 között

IV./1. A pártszervek és a könnyűzene kapcsolata 1973-1979 között

Az új gazdasági mechanizmus lefékezése után Magyarország politikai vezetése teljes mértékben igyekezett azonosulni a Szovjetunió által diktált politikával, de természetesen a visszarendeződés is Brezsnyev és Kádár 1972. február 11-14. közötti zavidovói találkozójának hatására indult meg.⁴⁸⁸ A kultúrában is érzékelhető volt a reformok háttérbe szorítása, Aczél Györgyöt, aki köztudottan a reformok pártján állt, 1974-ben leváltották KB-titkári tisztségéből és megtették miniszterelnök-helyettesnek, helyébe a keményvonalasok delegáltak új tagokat a KB Titkárságba. A könnyűzenében ez éppen egybeesett a „nagy generáció” kiöregedésével, akik a beatkoncertek látogatása helyett a hetvenes évek közepén

⁴⁸⁷ MOL XIX-I-4-o 123. d. 44063/1971

⁴⁸⁸ H. T. 193-197. o.

már a családalapítással foglalkoztak. Mindennek a folyamatnak a tetőzéseként 1973. május 1-től kizárólag a helyi tanács VB-k kulturális osztályainak engedélyével üzemelhettek klubok, megalakulásukhoz és feloszlásukhoz pedig kellett a helyi KISZ-bizottságok beleegyezése.⁴⁸⁹ Ennek következtében a könnyűzenei koncerteknek teret adó klubok száma megcsappant, a 4000-ból mintegy 1000 függesztette fel vagy szüntette meg tevékenységét, többek között az Omega és az Illés zenekaroké. A különböző könnyűzenei intézményeknél a balratolódás egyenes következményeként megnőtt az atrocitások száma a közönség és a rendező szervek között, amelynek háttérében meggyőződésünk szerint nem a beat- pop- rockzenekarok nyugati kultúrához való közelebb kerülése, hanem a pártállami szervek kontrolljának erősödése állt. A hetvenes évek második felében következett be a kemény rock térhódítása, képviselőinek egy részével szemben a hatalmi rendszer sokáig a tiltás, másokkal szemben pedig a tűrés kategóriáját alkalmazta. Vele egyidőben jelent meg a diszkózene, amely viszont bármennyire a Nyugat terméke volt, szabad beengedést nyert a különböző könnyűzenei fórumokra. Nemzetközi téren ezzel a stílussal igyekeztek a magyar vállalati menedzsment tagjai befuttatni az előadókat, így tehát ez az irányzat számított leginkább támogatottnak ebben az időszakban. Az időhatárt a Kádár-rendszer ezen időszakában nehéz élesen elhatárolni, hiszen itt az új gazdasági mechanizmushoz való óvatos visszatérés (1977) után további baloldali támadások, majd megint az enyhülés (1982) következett be, amelynek óhatatlanul voltak hatásai a kultúrára és a könnyűzenére. Úgy véljük, hogy szempontunkból az 1980-as évtől kezdődött némi enyhülés a rockzenéhez kapcsolódó politikában (más irányzatok, mint az újhullámos zenekarok esetében pedig folytatódott, sőt néhol erősödött a tiltó intézkedések sorozata), ezért ez jelenthet valamennyire indokolható határmezsgyét. A „fekete bárányok” zenekarainak egyike ugyanis 1980-ban hanglemezhez jutott, a többiek a következő évben kaptak erre lehetőséget,⁴⁹⁰ másrészt a könnyűzenészek mint munkavállalók hivatalossá váltak, melynek keretében megalapították saját szakszervezetüket, a Szabadfoglalkozású Zenészek Szakszervezetét.⁴⁹¹ Az illetékes pártszervek ez idő alatt szintén

⁴⁸⁹ S. J. 142. o. és *Tanácsok közlönye*. XXII. évf. 2. sz. 1973. január 13. 136-138. o. Az OIOT, a Minisztertanács Tanácsai Hivatala és a KISZ KB közös irányelvekben fogalmazták meg, hogy az ifjúsági klubok létesítését a területileg illetékes tanács szakigazgatási szervénél kellett bejelenteni, az állami felügyeletet pedig minden esetben a helyi tanács látta el. 1973. május 1-től csak tanácsai működési engedéllyel lehetett klubot létrehozni az OIOT Ifjúságpolitikai Titkárságának útmutatója alapján. A tanácsnak ellenőriznie kellett többek között, hogy a klub működéséhez megvoltak-e a politikai feltételek. A megyei és fővárosi tanácsnál tartották a területileg hozzájuk tartozó klubok jegyzékét, a változásokról minden év február 1-15. között kellett az OIOT Ifjúságpolitikai Tanácsát tájékoztatniuk. A szakmai-módszertani irányítást a Népművelődési Tanácsadóra bízták.

⁴⁹⁰ A Hobo Blues Band volt az első a „fekete bárány” együttesek között, amelynek már 1980-ban megjelenhetett első hanglemeze. J. B. Sz. - S. J. 420. o. A P. Mobil 1981-ben adta ki *Mobilizmo* című lemezét. J. B. Sz. - S. J. 422. o. A Beatrice viszont csak az Omegával és az LGT-vel közösen adhatott ki - igaz dupla - koncertalbumot, amelyen mindössze három számmal szerepeltek. Tardos Péter: *Rocklexikon* Budapest 1982. Zeneműkiadó. 32. o. (a továbbiakban T. P.)

⁴⁹¹ J. B. Sz. - S. J. 420. o.

megszólaltak könnyűzenei ügyekben, a párt legfelsőbb plénumai pedig elvi állásfoglalásaikkal segítették a rendszer fenntartását ezen a téren.

A pártvezetés elvi megnyilatkozásai

Az MSZMP PB 1973. november 6-án jelentette meg határozatát az MSZMP X. kongresszusa által megerősített 1970-es KB ifjúságpolitikai határozatának végrehajtásáról, amelynek megvalósítását egyre több helyi pártbizottság ellenőrizte a PB állítása szerint. Megállapították, hogy megváltozott a közvélemény hozzáállása az ifjúsághoz, amit az is alátámaszt, hogy a beatzenekarokkal szemben az MTV-be és a pártközpontba küldött tömeges levéláradat megszűnt – igaz, táncdalfesztivált sem rendeztek 1973-ban. A PB egyébként a korábbi levélírókkal sok esetben egyetértett, amikor ebben a PB-határozatban az ifjúsági lapok elítélése kapcsán arra utalt, hogy szerintük sok cikk az ifjúság szélsőséges rétegeinek ízlését tükrözte, mivel itt egyértelműen elsősorban a popzenei szubkultúrával foglalkozó publikációkat marasztalták el. A tömegkommunikáció minden ágának éppen ezért előírta a PB, hogy „[...] kerüljék a sekélyes értékű divat és ízlésirányzatokat szolgáló írásokat, műsorokat és műalkotásokat.” A szórakozási lehetőségek és a szabadidő kulturált eltöltése módjainak mind gyorsabb elterjesztését úgyszintén célul tűzték ki. A PB a pártszervektől és a pártszervezetektől ezzel összefüggésben többek között a szabadidő kulturált eltöltése módzatainak terjesztését várta el az ifjúság körében, a kormányt pedig arra kérte – a valóságban inkább utasította –, hogy az ifjúság számára a szocializmushoz méltó művelődés és a szórakozás lehetőségeit helyi végrehajtó szervein keresztül biztosítsa.⁴⁹² A PB határozatának eredményeként az OIOT megszűnt, helyette viszont 1974-ben megalakult az ÁIB.⁴⁹³

Az MSZMP KB is hozzátette a maga megjegyzéseit a kultúrához 1974. március 19-20-án tartott ülésének közleményében.⁴⁹⁴ Mintegy kapcsolódva az előző időszakok megállapításaihoz – azzal a különbséggel, hogy itt ha akart, mást értett alatta –, a peremkerületi művelődési otthonok felkarolása mellett kardoskodott, ami azt bizonyítja, hogy a korábbi célkitűzéseket ezzel kapcsolatban nem sikerült véghezvinni. Ezenkívül az ifjúság közművelődési lehetőségeinek kiterjesztését javasolta, ami a visszarendeződés folyamatát

⁴⁹² MOL M-KS 288. f. 5/1973 623. ö. e. 10-50. o.

⁴⁹³ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1971-1975.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1978. Kossuth Kiadó. (a továbbiakban: V. H. 1971-1975) 571-582. o. és MOL XIX-I-9-t 20-1/1981 (Művelődési Minisztérium Titkárság - Igazgatási, Jogi és Tanácsai Főosztály iratai)

⁴⁹⁴ Ebben a dokumentumban kapott helyet Aczél KB-titkárságból való felmentése is.

ismerve csak mérsékelten lehetett a könnyűzene felkarolása.⁴⁹⁵ A közleménynél azonban sokkal meghatározóbb jelentőségű az ugyanekkor kiadott KB közművelődési határozat. Ez az iskolán kívüli aktív művelődés legfontosabb feladatának a szocialista életmód és magatartás megvalósítását tekintette, amelynek egyik alappillére a könnyűzenei tevékenységnek is teret biztosító falusi művelődési otthonok kulturáltságának fejlesztése volt. A jellemzően városi szintűen működő üzemi kultúrotthonoktól pedig elvárta, hogy a környék lakosainak is nyújtson szórakozási-művelődési lehetőséget. A szórakoztatóiparral kapcsolatban ugyanakkor szorgalmazta, hogy a profi és az amatőr tevékenység összehangolására hozzanak létre bizottságot a rádió, a televízió, a Belkereskedelmi Minisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium részvételével. Ezzel összefüggésben kiemelte, hogy javítani kellett volna a televízió szórakoztató műsorainak színvonalán. Habár itt nem szólt róla, de nyilván a kispolgárinak nevezett nyugati kultúrát átvevő könnyűzene visszaszorítására is célzott a határozat. A szórakoztatóipari tevékenységet folytató intézmények közül többek között az ORI és az OSZK munkafeltételeit szerette volna a KB megjavítani, ami a korabeli szakszargonban a kultúraellenőrző, cenzurális funkciójuk fejlesztésének szándékával volt egyenlő. A korabeli szóhasználat ellenére begyűrűző olajválság indukálta gazdasági recesszió kulturális hatása is érzékelhető volt némely mondatban, szempontunkból leginkább a művelődési házak építése kapcsán, ahol egyrészt a pazarlás ellen emelte fel a hangját, másrészt az államot némileg kivonva az üzemekre, szakszervezetekre, termelőszövetkezetekre és a helyi tanácsokra bízta ezek építését. Ezen túlmenően a megyékben közművelődési bizottságokat kellett szervezni, amelyek feladata az illetékes tanács elnökhelyettesének vezetése alatt a párt- és tanácsi testületek határozatainak gyakorlati megvalósítása volt.⁴⁹⁶ A hétköznapi életben azonban a könnyűzenei pártállami kontroll megmaradt a helyi szintű tanácsok művelődésügyi osztályainak kezében, amennyiben éltek ezzel a lehetőséggel. A KB 1974-es művelődési határozatának eredményeként 1976-ban megszületett a közművelődési törvény, amit a kormányzattal foglalkozó fejezetben tárgyalunk.

Az MSZMP programnyilatkozata 1975. március 21-én szintén foglalkozott a társadalom szórakozásával, leginkább azért, mert – mint ahogy azt a párt jól látta – a szabadidő mennyisége megnövekedett, így egyre égetőbb kérdése vált annak a pártállam szempontjából helyes és hasznos eltöltése. Ebben kiemelték, hogy *„Az ízlést romboló jelenségeket ki kell szorítani a szórakoztatásból.”* Nem nehéz ebbe beleérteni a nyugati könnyűzene által „megfertőzött” magyar szórakoztatóipar jelentős részét, amelyet igyekeztek

⁴⁹⁵ V. H. 1971-1975 658-659. o.

⁴⁹⁶ V. H. 1971-1975 677-690. o.

minél minimálisabbra szorítani a művelődéspolitikában ebben az időszakban. Az viszont általában véve visszaköszön a különböző pártszervek irataiból, hogy a magyar motívumokkal átszőtt beatzenét még inkább megtűrték a különböző fórumokon, mint a külföldi adaptációkat. Az alkotói szabadság fontosságát szintén hangsúlyozta ez a dokumentum, ám azt nyugodtan kijelenthetjük, hogy ez csak a szocializmussal megegyező ideológiát képviselő művészekre volt igaz, tehát a polgári demokrácia értékrendje szerint nem valósult meg. A szocialista alkotók termékeinek a programnyilatkozat szerint az egyre növekvő számú művelődési házak hálózatában tervezték megadni a publicitást.⁴⁹⁷ A hetvenes években a KB még két alkalommal foglalkozott mélyre hatóan és átfogóan a művelődéspolitikával, ebből az egyik inkább annak gazdasági vonzatával.⁴⁹⁸ A másik, az 1978. április 19-20-án az MSZMP XI. kongresszusa óta végzett munkáról és a párt feladatairól szóló határozat ideológiáról és művelődésről szóló ötödik fejezetében megállapították, hogy „[...] az előadó - és alkotóművészek értékes művekkel gazdagították életünket”, amelynek következtében a határozat szerint erősödött a lakosság szocialista világnézete. A szocialista tudat erősítésében a pártállam többek között a művészeti alkotásokra, az írott és az elektronikus sajtóra támaszkodott. Ebből a körből azonban óhatatlanul kiszorították azokat a könnyűzenészeket, akiknek a zenei hivatalokként működő intézmények különböző okokra hivatkozva nem adtak megszólalási lehetőséget. A határozat azonban mindezt cáfolta, hiszen arról beszélt, hogy „csak kivételes esetben kelljen adminisztratív eszközhez nyúlni”, ami arra utal, hogy bizonyos esetekben mégis használták ezt a módszert.⁴⁹⁹ Azt azonban hozzátehetjük, hogy a könnyűzenében nem csak kifejezett működési engedély megvonásáról beszélhetünk, hanem a zeneszámok átírásának kötelezettségéről is abban az esetben, ha az nem felelt meg a szononbizottságnak vagy más zenei intézménynek.⁵⁰⁰ Ezzel cseng össze a KB-határozatának másik kijelentése, miszerint a párt - és állami szervek elvi-politikai irányításának fokozása szükségessé vált.

Minden bizonnyal a PB 1977. december 28-ai ülésén elhangzottak finomodtak a KB 1978. áprilisi kifejezéseiben, ugyanis a PB a pártállam művészetpolitikájának időszerű kérdései kapcsán megállapította, hogy a hatalom „Ellenzi, indokolt esetben adminisztratív eszközökkel is akadályozza a szocializmussal ellenséges, antihumanista, társadalmunk erkölcsi értékrendjét sértő művek nyilvánosságát. A tiltást mint kivételes eszközt alkalmazza.” Ezek után némileg önellentmondásos módon hangsúlyozták, hogy ízlés- és stílusbeli kérdésekbe nem avatkoztak. Sajátos művészeti ágként ítélték meg ezen a PB-ülésen a

⁴⁹⁷ V. H. 1971-1975 967-970. o.

⁴⁹⁸ *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975-1980.* szerk.: Vass Henrik Budapest 1983. Kossuth Kiadó. (a továbbiakban: V. H. 1976-1980) 832-835. o.

⁴⁹⁹ V. H. 1975-1980 771-774. o.

⁵⁰⁰ Bővebben erről lásd J. B. Sz. - S. J. 214-219. o.

könnyűzenét, amely iránt egyre nagyobb igény jelentkezett, viszont ezzel együtt elterjedt szerintük a giccs és az álművészet, amely az igényes szórakozásnak és kikapcsolódásnak ellentmondott. Nagyon önkritikus és a valós helyzetet reálisan feltáró megjegyzésük volt, miszerint a helyes, kommunista szemléletű művészetpolitikai elvek a gyakorlatban nem egyszer eltorzultak, amit a művészek politikai felelősségének hiányával hoztak összefüggésbe. Ez csak féligazság volt, hiszen a pártállami hatalmi gépezet működésének hibáit ugyanakkor nem rótták fel ezzel kapcsolatban. Konkrétan a televízió munkáját emelte ki a PB, ahol szükség volt a Kulturális Minisztérium felelősségének növelésére, hiszen itt rengeteg, részint a könnyűzenéhez tartozó művész jelent meg. A PB nem volt elégedett a helyi szintű tanácsi szakigazgatási szervek kulturális munkájával sem, mert határozatában leszögezte, hogy *„a helyi állami, tanácsi irányításban a szakmai, ideológiai munka színvonalának emelése a feladat.”* Ennek érdekében a káderutánpótlás kérdésére nagyobb hangsúlyt szándékoztak helyezni.⁵⁰¹

A párt gyakorlati működése – műsorpolitika

A magasabb szintű plénumok döntéseit előkészítő pártszerveknél jól körülhatárolhatóan jelentkeztek ebben az időszakban a könnyűzenét érintő témák, úgy mint a műsorpolitika általános elvei és gyakorlati alkalmazása – ideértve a szocialista erkölcs problémakörét –, a média szereplőivel való kapcsolattartás és felügyelet, a könnyűzenével foglalkozó intézmények ellenőrzése, valamint az egyes, könnyűzenét érintő rendezvények tapasztalatai. A pártapparátus munkája ezúttal is kétirányú volt: egyrészt a felettes szerveknek készítettek jelentéseket, másrészt a szervezetileg alájuk tartozó hivataloktól, intézményektől kértek beszámolókat, számon kérve rajtuk a korábbi párthatározatok végrehajtását. A számonkérés azonban nem volt teljesen konzekvens, a jéghegy csúcsának számító együtteseket illetve intézményeket érte el csupán, míg ha ugyanazt a kihágást szűkebb körben egy sokadrangú zenekar hajtotta végre, akkor – nem lévén nagy publicitása – elnézőbben vehették tudomásul a helyi hatalmi szervek, illetve a szankciók nem kelthettek nagyobb feltűnést. A különböző műsorpolitikai szervek munkáját érintették a Titkárság 1978. február 9-ei ülésén elhangzottak, amelyet az MSZMP XI. kongresszusa határozatainak végrehajtásával kapcsolatban hívtak össze. A párt 1975-ös programnyilatkozatával összhangban álságos módon kijelentették, hogy a kulturális élet területén nagyfokú alkotói szabadság érvényesült, viszont a párt nem tudta megvalósítani megfelelően kultúrpolitikai

⁵⁰¹ MOL M-KS 288. f. 5/ 1977 734. ö. e. 78-110. o.

elképzeléseit, mert a párthatározatokat nem mindig kérték számon következetesen még a pártközpontban sem.⁵⁰² A TKKO 1977-ben számolt be a Titkárságnak a XI. kongresszus óta végzett munkájáról. A szórakoztatással kapcsolatban – amelynek egyébként nem adtak a beszámolóban nagy terjedelmet – itt is megjelent az ezzel szemben megnyilvánuló korábbi arisztokratikus elzárkózás elítélése, bár megjegyezték, hogy az utóbbi időszakban történtek biztató kezdeményezések ezen a téren.⁵⁰³

A KB Titkársága a Fejér megyei pártbizottságtól kapott műsorpolitikai jelentést 1973. január 8-án tárgyalta a KB 1970. február 18-19-i ifjúságpolitikai határozatának fényében. A helyi szintű végrehajtás elemzésekor a könnyűzenei rendezvényeknek is teret adó kultúrházak munkájáról nem voltak a legjobb véleménnyel: *„A művelődési házak nem váltak még az ifjúság politikai nevelésének, kulturált szórakozásának központjaivá. A kultúrházak többségénél kiszorulnak a KISZ politikai rendezvényei a bevételcentrikus (értsd: sok jövedelmet hozó populáris zenei rendezvények - Cs. B.) szemlélet miatt.”*⁵⁰⁴ A klubmozgalom hanyatlásának időszakában tehát a párt a KISZ-től várta – joggal – azt a szerepet, hogy a fiatalok szabadidejét lekösse, ám az ifjúsági szervezetnek behatárolódtak az eszközei, amikor a klubokban működő zenekarok száma drasztikusan csökkent. Az 1973. június 28-án megtartott budapesti pártbizottsági ülés ezzel szemben örömmel állapította meg, hogy a fiatalok növekvő arányban – becslésük szerint 60-70 százalékban – vettek részt a művelődési otthonok megmozdulásain, és a nevelő, valamint a szórakoztató, leginkább könnyűzenei programok között is kialakult az egészséges arány, bár a KISZ befolyását még mindig erősíteni akarták. A pártbizottság megállapította: *„A munkásfiatalok körében folytatott közművelődési tevékenység elsősorban a tanácsok, szakszervezetek és a KISZ szervezésével fejlődött, a szórakozási lehetőségek kedvezőek.”*⁵⁰⁵ A bejelentési kötelezettséggel bíró klubokról viszont aggodalommal mondták, hogy szakmailag és politikailag egyaránt ellenőrizhetetlenek, mert túl sok volt belőlük – nem nehéz kitalálni, hogy ezentúl számuk redukálására törekedtek, amely később sikerrel járt. A Budai Ifjúsági Park tehermentesítésére a kerületi tanácsok és a KISZ szervezetek segítségével a peremkerületekben létrejött 3 új ifjúsági parkkal kapcsolatban viszont inkább a tárgyi és személyi feltételek hiányát emlegették.⁵⁰⁶ A pártbizottság állásfoglalását szokásos módon elküldték az országos pártközpontba, a kerületi pártbizottságok első titkárainak, a Budapesti Pártbizottság osztályvezetőinek, a Fővárosi Tanács elnökének, a társadalmi szervezetek budapesti

⁵⁰² MOL M-KS 288. f. 7/1977 543. ö. e. 48-49. o.

⁵⁰³ MOL M-KS 288. f. 7/1977 543. ö. e. 154. o.

⁵⁰⁴ MOL M-KS 288. f. 7/1973 416. ö. e.

⁵⁰⁵ BFL XXXV. 1. a/3 – 1973. június 28.

⁵⁰⁶ BFL XXXV. 1. a/3 – 1973. június 28.

vezetőinek, a KISZ budapesti bizottsága titkárainak és a kerületi KISZ-titkároknak. A budapesti pártvezetők ebben az esetben információikat továbbították ezenkívül az MTI-nek, a művelődési házak kapcsán pedig intézkedtek, hogy az *Esti Hírlap* is foglalkozzon a témával.⁵⁰⁷ Ezúttal tehát a párt érdekei azt diktálták, hogy minél többen értesüljenek a zömében jó ifjúsági hírekről a médián keresztül.

A Vas megyei pártbizottság 1977. május 23-án számolt be a KB Titkárságának az ifjúság körében végzett politikai nevelőmunka helyi tapasztalatairól, valamint a PB 1973. november 5-ei határozatának végrehajtásáról. Ennek kapcsán megjegyezték, hogy a KISZ által szervezett szolidaritási akciókban tömegesen vettek részt az ottani fiatalok. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a szolidaritási megmozdulásokon sok esetben rockkoncertek is zajlottak, ami valószínűleg döntően közrejátszott abban, hogy ezeket az akciókat ennyire sikeresnek állíthatták be. A Titkárság tudomásul vette a jelentést, és az ilyenkor szinte obligát módon felhívta a Vas megyei pártbizottság figyelmét ezirányú munkájuk színvonalának további emelésére.⁵⁰⁸ A párt vezető szervei ugyanis úgy tűnik nem engedhették meg maguknak, hogy teljes elégedettségüknek adjanak hangot, a folyamatos kontroll hangsúlyozása sokszor megjelent utasításaikban. Másrészt lehetett a szórakoztatás igényesebbé tételének kíváncsága is e mögött, mivel a bőrruhába öltözött kemény rockegyüttesek igaz, hogy sok nézőt vonzottak, ám nem lehettek soha biztosak a hatalmon lévők, hogy mikor milyen kritikával illették a szocialista világnézetet egy-egy koncerten.⁵⁰⁹

A kulturális intézmények – többek között a művelődési házak, a bennük működő klubok, az országos jelentőségű MHV és ORI – pártellenőrzése a kezdeti bizonytalankodás után erősödött az 1977. január 17-én hozott KB Titkárság határozata szerint. Ez egyúttal a párt dominanciáját jelentette ezen a téren, mivel „Az állami vezetők többsége elfogadja és igényli is a pártellenőrzést.” A kontroll a helyi – fővárosi kerületi, községi, üzemi – pártszervezeteken keresztül valósult meg. Az intézményvezetők többek között a párt ifjúságpolitikai és közművelődési határozatának végrehajtásáról számoltak be a helyi párttitkároknak,⁵¹⁰ utóbbiak ideológiai képzését tanfolyamon oldották meg – jelentették a KB

⁵⁰⁷ BFL XXXV. 1. a/3 – 1973. június 28.

⁵⁰⁸ MOL M-KS 288. f. 7/1977 526. ő. e.

⁵⁰⁹ Miskolci csapoló közönsége miatt még a KISZ által felkarolt Piramis együttes is kapott szilenciumot 1976-ban az ORI-tól, ami miatt több megyében nem játszhattak. Mivel a fellépések engedélyeztetése ekkor már a megyei tanácsok kulturális osztályaira volt bízva, volt ahol koncertezhettek, volt, ahol nem. A büntetéshez tartozott az is, hogy 1977 közepéig a Balaton körül utazó hajón csak az ORI által megszabott fizetésük feléért játszottak. S. J. 239-240. o. A Piramis 1976-os koncertjeiről lásd: Som Lajos: *Piramis-vádirat*. Budapest, 1989. Hélioszi Kiadó. 27-40. o.

⁵¹⁰ A valóságban a helyi pártbizottságok titkárai egymástól eltérő gyakorisággal, az általános pártállami alapelvek számonkérésében különböző fokú szigorot alkalmazva hívták be beszámolni a területükön működő zenével is foglalkozó intézmények vezetőit. Az SZJH például a legminimálisabbra tudta korlátozni érintkezését a Budapest V. kerületi párttitkárral a hetvenes évek végén. Boytha György, a Szerzői Jogvédő Hivatal

Titkárságának a TKKO és a Párt és Tömegszervezetek Osztálya (PTO) vezetői. A határozat alapján még szorosabb ideológiai ellenőrzést írtak elő a pártmunkások számára a kulturális területen.⁵¹¹ Történt ez annak ellenére, hogy a TKKO felügyeletével már 1973-ban munkabizottság alakult, amely a szórakozás és a művelődés témakörét vizsgálta. 1973. január 30-i ülésükön Rajk András, a *Népszava* főmunkatársa megjegyezte, hogy a tánczene gazdátlan volt, emiatt erre jobban oda kellett volna figyelniük. A tanácskozáson elhangzott, hogy a szórakoztatóipar intézményvezetőinek értékrendje meg kellett volna egyezzen a kultúrpolitika elképzeléseivel, amely viszont – sajnálattal állapították meg – nem következett be.⁵¹² A bizottság fél éves megbízatást kapott, amelynek végén tanulmányt készítettek.⁵¹³ Ugyanők 1973. április 24-én megállapították, hogy „*A társadalmi konszenzus ma már elismeri azt, hogy kell a szórakoztatás. Ma már nem illik puritán véleménnyel nyíltan fellépni a szórakoztatással kapcsolatban [...]*” Azt a felismerést, hogy a szórakoztató-zenére szükség volt, alátámasztották azzal, hogy Komjáthy György *Tánczenei koktél*-ja vonzotta a rádió elé a széles tömegeket.⁵¹⁴

A munkabizottság 1973. július 30-án foglalta össze kutatásainak eredményeit. A különböző szórakozási formák közül csak azokat tartotta elfogadhatónak, amelyek legalább nem sértették a jóízűt, ellenkező esetben azonban preventív intézkedések megtételét látta szükségesnek: „*Társadalmunk nem zárt a nyugatról jövő divatos áramlatok előtt (például beat), de azt kell elérnünk – és eddigi tapasztalataink lehetővé teszik, hogy bizonyos fokig előre felkészüljünk az újabb áramlatokra –, hogy ezekből a jót, a viszonylag értékeset, a társadalmunk céljaival összeegyeztethetőket támogassuk, ne a kommercializálódottat és értéktelent.*” A beszámolót megkapta Kornidesz Mihály, a TKKO vezetője, aki elismerte, hogy a szórakoztatóiparra, beleértve a tánczenét, szükség volt, azonban még mindig a könnyűzene viszonylagos gazdátlanságából fakadó tennivalókra hívta fel a figyelmet: „*Az MRT, az ORI és a vendéglátóipar összefogásával meg kell teremteni a szórakoztatóipar műhelyeit és iskoláit (ének, zene, tánc).*” Az ORI központi ellenőrző szerepét Kornidesz növelni szeretne volna, holott ekkor került el az engedélyek kiadásának jogköre a megyei tanácsok művelődésügyi osztályaira.⁵¹⁵ Ez utóbbi tényből következik, hogy a KB TKKO vezetője sem mindig tudta keresztülvinni akaratát, a felette álló Agitációs és Propaganda

igazgatójának személyes közlése. 2005. január 28. Az SZJH párttitkárai ebben az időszakban úgyszintén kis befolyással rendelkeztek, esetleges ellenvéleményüket az igazgatóval szemben nem tudták kellő hatékonysággal érvényesíteni. Pyka Józsefné, az SZJH párttitkárának személyes közlése. 2005. február 11.

⁵¹¹ MOL M-KS 288. f. 7/1977 517. ö. e.

⁵¹² A korábban említett Jelbeszéd-ügy is ebből a konfrontációból fakadt.

⁵¹³ MOL M-KS 288. f. 36/1973 44. ö. e. 79-90. o.

⁵¹⁴ MOL M-KS 288. f. 36/1973 44. ö. e. 180-193. o.

⁵¹⁵ MOL M-KS 288. f. 36/1973 46. ö. e. 145-160. o.

Bizottság és a KB kulturális ügyekért felelős titkára valószínűleg keresztülhúzta elképzeléseit ebben az ügyben, de az is előfordulhat, hogy a TKKO vezetője sem ragaszkodott konzekvensen ehhez az álláspontjához.

Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1974. március 27-ei ülésén kijelentette, hogy az alkalmi rendezvények, műsoros előadások száma a hatvanas évek közepe óta jelentősen megnövekedett, 1965 és 1973 között 3051-ről 7262-re emelkedett.⁵¹⁶ Ez azzal a ténnyel nincs ellentétben, hogy a klubok száma 1970 után csökkent, mert ezen adatok mögött a művelődési házakban rendezett koncertek, táncos mulatságok is benne voltak, és 1965-höz képest valószínűleg még mindig több volt a klubok száma 1973-ban. A 7262 koncert több mint fele tartalmilag és művészileg egyenetlen színvonalú tánc- és beatzenét jelentett, amit főleg a számbeli növekedésnek tudtak be. Szélsőséges esetként említették meg a szocialista politikával, sőt még szerintük a közrenddel is összeegyeztethetetlen jelenségeket, amiket a beatmozgalom generált; különösen negatív felhangot kapott az 1973-as diósgyőri popfesztivál.⁵¹⁷ A bizottság túlságosan szövevényesnek találta a zenekarok műsorainak ellenőrzését, ami miatt sokszor ki lehetett bújni a felelősségre vonás alól, ugyanis a tanácsok és az ORI a felelősséget a gyakorlati életben szabályozatlanul osztotta meg egymás között. Állásfoglalásuk szerint a Művelődésügyi Minisztériumnak határozottabban és egyértelműbben kellett volna fellépnie a politikailag a szocializmusra szerintük káros jelenségek és az ízlésromboló művek előadóival szemben, valamint az ORI-nak időről-időre meg kellett volna vizsgálnia a működési engedélyeket.⁵¹⁸ *„Törekedni kell ezért arra, hogy ezeken a műsorokon keresztül minél kevesebb, a szocialista elveinktől idegen hatás jusson el a közönséghez. Változtatni szükséges továbbá azon a szemléleten is, amely a szórakoztatást kizárólag anyagi oldalról tekinti és abban csak pénzszerzési lehetőséget lát, figyelmen kívül hagyva a téma művelődéspolitikai oldalát.”*⁵¹⁹

A szaktárca és a pártszervek összekapcsolódását mutatja, hogy Simó Jenő művelődésügyi miniszter-helyettes beszámolót készített erre az ülésre. Az ebben felvetett fontos kérdések és a velük összefüggő teendők lényegében fedték a párt által elmondottakat. A „három T” alapelveit éppúgy kiolvashatjuk Simó Jenő szavaiból, mint a koncertek során

⁵¹⁶ MOL M-KS 288. f. 41/1974 221. ö. e. 3. o.

⁵¹⁷ A diósgyőri popfesztiválról részletesebben lásd: S. J. 155-157. o. és J. B. Sz. - S. J. 194-199. és 213-214. o. A legnagyobb problémát itt Bródy János rendőröknek mondott szavai jelentették. A közhiedelemmel ellentétben itt a zenész valóban komolyan gondolta, hogy a koncert sikeres biztosítását megköszöni a rendfenntartó szervnek. Bródy János személyes közlése 2006. február 11.

⁵¹⁸ Az ügy végül azzal zárult, hogy a 3/1974/XII. 14. K.M. sz. rendelet a koncertek engedélyezési jogkörét a helyi tanácsok művelődésügyi szakigazgatási szerveinek utalta. BFL XXIII. 102. a 1976. augusztus 4. *Hatályos jogszabályok gyűjteménye 1945-1987 IV.* szerk.: Petrik Ferenc, Raft Miklós. összeállította: Hársfalvi Rezsőné, Komáromi Gábor, Tamás Andrásné. Budapest, 1989. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 995-996. o.

⁵¹⁹ MOL M-KS 288. f. 41/1974 221. ö. e. 45-46. o.

keletkező botrányoktól való félelmet, amit ebben az esetben valószínűleg a diósgyőri popfesztivál eseményei indukáltak. Következtetésként levonta a miniszter-helyettes, hogy az alkalmi koncerteket az ORI által ismert és engedélyezett műsorokkal kellett volna feltölteni, noha az ORI koncert-engedélyezési jogköre rövidesen megszűnt. Ettől függetlenül azonban ORI-vizsga kellett a fellépésekhez, és az engedélyezési tevékenység megszűnéséből felszabaduló kapacitást Simó Jenő az ORI-műsorok színvonalának emelésére javasolta felhasználni. Ennek következtében még biztosabb lett volna, hogy a szocializmushoz hű eszmeiségű zeneszámok jelennek meg a színpadon, amit helyszíni ellenőrzéssel a megyei tanácsok művelődésügyi alkalmazottai még inkább bebiztosíthattak. A nagyobb megmozdulások biztosítására viszont profi rendezőgárdát javasolt: „[...] a könnyű műfajú alkalmi előadásoknak helyük van a kulturális életben, elsősorban a helyi közönség szórakozási igényeinek kielégítésében. [...] Ezt a tevékenységet azonban művelődéspolitikánkkal összhangban kell folytatni, figyelemmel a műfaj közízlést befolyásoló szerepére és ügyelve arra, hogy – túl az egyértelműen tiltott kulturális tevékenységen – ezeken az előadásokon keresztül a közönséghez ne jussanak el negatív ideológiai mozzanatok, káros magatartásminták, eszményképek, életérzések, vagy a közízlés, közgondolkodás legselejteesebb elemei. [...] Ennek érdekében, megkönnyítve a műsort engedélyező tanácsai szervek feladatát, csak olyan művek előadását tesszük lehetővé az alkalmi műsoros előadásokon, melyeket már belföldön kiadtak, nyomdai terméként, vagy hanglemezeként forgalomba hoztak, hivatásos rendezőszerv már bemutatta, illetve a Magyar Rádió és Televízió sugározta. Nagy tömegeket mozgató műsoros előadások megrendezését (sporttelepeken rendezett műsorok, fesztiválok, divatbemutatók, stb.) hivatásos rendezőszervek kizárólagos feladatává tesszük, mert ilyen típusú előadások megrendezésére és zavartalan lebonyolítására az alkalmi rendezőszervek nem eléggé felkészültek. [...] Az előadások ellenőrzését megerősítjük. Ennek érdekében a műsoros előadásokra vonatkozó jogszabályi rendelkezések betartásának eseti helyszíni ellenőrzését a megyei tanácsok művelődésügyi szakigazgatási szervének feladatává tesszük. A műsoros előadások rendjét ugyanis nem az előzetes és többszörös engedélyezés biztosítja, hanem az eddig elhanyagolt helyszíni ellenőrzés és az arra alapított következetes felelősségre vonás. Az ellenőrzési feladat ellátásához a művelődésügyi és a pénzügyi tárca a megyei tanácsok javára lemond az alkalmi rendezőszervek által fizetendő rendezési illetékről. [...] A rendezési engedély megszüntetése folytán felszabaduló munkaerőt az ORI saját előadásai színvonalának emelésére fordíthatja. [...] Keresse a szórakoztatás új formáit és állandó feladatként szorgalmazza a pozitív emberi magatartást, társadalmi elkötelezettséget közvetítő könnyűzenei produktumok bemutatását és terjesztését. Az ORI feladatává tesszük továbbá a

*könnyűműfajhoz tartozó előadóművészi működési engedélyek kiadását, megvonását és azok időszakonkénti felülvizsgálatát. A jövőben az ORI látja el az előadóművészek műsoros előadással kapcsolatos fegyelmi felelősségre vonását is.”*⁵²⁰

A Simó-féle elképzelések megvalósulásáról a TKKO is alkotott véleményt. Kőháti Zsolt a Kulturális Minisztérium átiratára reagálva a párt 1974-es közművelődési határozatára utalt 1976-ban, amikor feljegyzésében megemlítette, hogy az ORI tevékenységében mind több professzionális munkát lehetett felfedezni, amelynek eredménye a minőségi szórakoztatás fejlődése lett. Ellentmondásosnak ítélte meg a pártközponti alkalmazott azt, hogy állami támogatás nélkül működtek, holott már egy sor kultúrpolitikailag értékes produkciót vittek színpadra. A könnyűzene egyes ágait ugyanis a politika még akkor is károsnak vagy túrtnek vélte, amikor Kőháti szerint a pop - és beatzenekarok egyre több értéket teremtettek. A párt véleménye szerint tehát a Kulturális Minisztérium irányító munkáján keresztül kellett volna a legnagyobb változtatást eszközölni, amelynek keretein belül új támogatási koncepciót kellett volna kidolgozni. Ez a megjegyzés egyúttal sejtette, hogy ezentúl a könnyűzene egyes ágai kaphattak volna valamilyen formában állami támogatást. Ez nem feltétlenül anyagiakban lett mérhető, ugyanis a kormány kitüntetés-politikája változott meg ebben az irányban, hiszen a következő évben már Koncz Zsuzsa, Presser Gábor és a Benkó Dixieland Band is kaptak állami kitüntetést.⁵²¹ Kortársaihoz képest további felvilágosult – és idejét megelőző – elképzelést fogalmazott meg Kőháti már 1976-ban ugyanebben a feljegyzésében, amikor kijelentette, hogy a sanzonbizottság⁵²² teljesen

⁵²⁰ MOL M-KS 288. f. 41/1974 221. ö. e. 40-43. o.

⁵²¹ Koncz Zsuzsa Liszt Ferenc-, Presser Gábor Erkel Ferenc-díjat kapott 1977-ben. J. B. Sz. - S. J. 414. o. és T. P. 165. és 187. o. Benkó Sándor és zenekara 1977. augusztus 20-án kapta meg a Szocialista kultúráért kitüntetést. Koltay Gábor: *Benkó Dixieland Band story*. Budapest, 1982. Zeneműkiadó. 119. o. A sokszor kritikával illetett Sebő-Halmos duó és a később a Kormorán folk and roll zenekarban ismertté vált Koltay Gergely kapott *Szocialista kultúráért* kitüntetést 1974-ben, amint arról értesülünk a minisztérium főelőadója, Müller Pál 1974. szeptember 5-i leveléből, amit a SZOT Kulturális, Agitációs és Propaganda Osztályára írt Simó Tibor osztályvezetőnek. A díjakat a minisztérium Koltay Gergelynek postán küldte ki, minden ünnepélyes kereteket mellőzve. MOL XIX-I-7-j 1. d. 4. t. 43561/1974 (Kulturális Minisztérium Köz művelődési Főosztály)

⁵²² A kéthetente ülésező Táncdal- és Sanzonbizottság meghatározó szerepet játszott, mert akiknek a dalszövege nem ment át a szűrőjükön, az sehol nem szerepeltethette szerzeményét nyilvánosan. A zenészek úgy vártak egy-egy döntést az ülés helyszínének folyosóján, mint „a szülőszobánál a leendő édesapák újszülöttjükre.” Benkó László közlése Silló Sándor: *Könnyű zene, nehéz évek* (2005) c. filmjében. A sanzonbizottságot kijátszandó Bródy János kitalálta, hogy minden lemezre 2-3 számmal többet írjanak, amelyek a szocializmus mércéjével mérve biztosan felháborodást keltenek, viszont így a többi dalt továbbengedték a rostán, miközben az igazán mély értelmű társadalmi kritikák a maradék, hanglemezre került zenés számokban lettek elrejtve. Bródy János személyes közlése. 2006. február 11. A sanzonbizottság általában előre megírt formaszövegeket küldött ki a szerzőknek: „Értesítjük, hogy [...] c. dalát a Bizottság elfogadta, és erről a Szerzői Jogvédő Hivatalt értesítette.” A szövegek fontossága a *Szakszofon-szóló* című szám esetében domborodott ki, mert itt odaírta a bizottság, hogy „[...] terjesztéséhez a Bizottság hozzájárulása nem szükséges, mivel az nem szöveges szám.” Az el nem fogadott számok szövegeihez fűzött leggyakoribb megállapítások: „kezdetleges”, „szakmai szempontból nem felel meg a követelményeknek”, „nem elég ötletes, jellegtelen, kevésbé sikerült alkotás”, vagy „a szöveg nem alkalmas tánczenében történő feldolgozásra”. Artisjus Irattár (AI) Dokumentációs és Felosztási Osztály. Sanzon és Magyar Nóta Bizottság jegyzőkönyve az engedélyezett művekről. dosszié.

funkcióját veszítette, ezért meg kellett volna szüntetni. Állítását azzal támasztotta alá, hogy ennek az intézménynek a döntései nem voltak kötelezőek egyik szórakoztatóipari intézményre sem, ráadásul a rádió és az MHV a szanzonbizottság által elfogadott számok egy részét még ezen túlmenően saját hatáskörében negligálta. A disc-jockeyk-kal azonban már nem volt ennyire türelmes, nekik nézete szerint mihamarabb ORI-vizsgát kellett volna tenniük, hogy legyen műsorvezetői engedélyük.⁵²³ Kőhát ezenkívül hiányolta az egységes kultúrpolitikát ezen a téren, ennek érdekében tárcaközi bizottság létrehozását javasolta, amely a szórakoztatás amatőr és profi szféráját egyaránt felügyelte volna.⁵²⁴

A TKKO alkalmazottja azonban nem volt mindig elnéző a könnyűzenészekkel szemben. Egy másik, 1973. december 4-én kelt feljegyzésében Kőhát arra utalt helyeslően, hogy egyes popegyüttesek politikailag kifogásolható fellépésekor (konkrétan az Illés zenekart említette meg) a Művelődésügyi Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztálya határozottan lépett föl. Másik visszasságként rátért a kultúrpolitikai rendszer ezen részének kevésbé leszabályozott voltából fakadó egyenetlenségekre, így a *Nemzeti dal* és más Petőfi versek az Illés és a Tolcsvay együttesek által történt megzenésítésére. A zenekarokat az V. kerületi Hazafias Népfront keretében működő Belvárosi Petőfi Emlékbizottság kérte fel, amelynek vezetője Gyenes József belügyminisztériumi alkalmazott volt, ám ezt a lépését ezúttal a TKKO munkatársa helytelennek ítélte meg, hiszen ekkor Bródy diósgyőri szereplése miatt nem kívánatos zenészeknek minősültek Illésék. Kőhát azonban 1973-ban progresszív politikát is képviselt a popzenészek körében: ebben a feljegyzésében jelent meg először az a gondolat, hogy a könnyűzenészeket integrálják a Magyar Zeneművészek Szövetségébe, első lépésként a tömegzenei szakosztályt javasolta, mint felvevő részleget, amiből a későbbiekben kiválva önálló művészeti szövetség lehetett volna az ORI és a Népművelési Intézet felügyelete alatt. A popzenészek pártaktívájának és szakszervezetének megalapítását szorgalmazta, valamint itt is megjelent a kulturális kitüntetésekkel való részesítésük. Ennek érdekében megfogalmazta: *„Csak átgondolt, minden részletre kiterjedő intézkedésekkel érhetjük el, hogy a szórakoztató terület is a kultúrpolitika pozitív irányba ható tényezőjévé váljék, s az őt megillető – nem alacsonyabb és nem magasabb – helyet foglalja el a társadalomban. Csak így érhetjük el, hogy e terület művészei önmagukat is szelektálják (a külön művészeti szövetség mint szakmai fórum alkalmasnak látszik a megfelelő színvonal*

⁵²³ Tóth Pál, a KISZ KB Kulturális Osztályának képviselőjében már 1974. november 26-án jelezte a tárcánál Barna Andrásnak, hogy a disc-jockey-k működését engedélyhez kellett volna kötni, amit össze kellett volna hangolni a Belkereskedelmi Minisztériummal. Írt egyúttal a képzésük szükségességéről, és az MHV segítségéről, amelynek keretei között a klubok „ízlésformáló” lemezműsorokat állíthattak volna össze. MOL XIX-I-7-g 6. d. 15. t. 115478/1974 (Kulturális Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztály iratai)

⁵²⁴ MOL M-KS 288. f. 36/1976 18. ö. e. 1-5. o.

ellenőrzésére, a kontárok kirekesztésére stb.); így jöhet létre helyes értékrend a kereseti viszonyokban, az életszínvonalban is a 'komoly' művészet és a tömegművészet művelői között. (Ennek nem kevés morális, hangulatformáló, tehát belpolitikai jelentősége is lenne.)”

A könnyűzenészek mind jobb ellenőrzése érdekében javasolta értékelő jelentések írását a TKKO számára azoktól az intézményektől – így az Országos Szórakoztatózenei Központtól –, amelyek nem álltak a Művelődésügyi Minisztérium hatásköre alatt. Ezenkívül az illetékes minisztériumi főosztályok (Színházi Főosztály, Közművelődési Főosztály, Zene- és Táncművészeti Főosztály) értekezletén jónak látta volna a szórakoztatóipari intézmények megszólaltatását. Végül művészeti tanácsok felállítását szorgalmazta e terület társadalmi ellenőrzésére, amelyeknek konkrét ügyekben kellett volna állást foglalniuk. Ennek keretében ekkor is megemlítette a Sanzon- és Táncdalbizottságot, amely szerinte problematikus összetételű volt nem egy személyt illetően.⁵²⁵ A probléma itt elsősorban az lehetett, hogy túl liberálisan, vagy a kultúrpolitikai elveknek nem megfelelően alkottak véleményt néhány zenei alkotásról.

A TKKO műsorpolitikája megnyilatkozott a kulturális tárcánál a Polimer-ügy kapcsán is. Erkel Tibor, a Kulturális Minisztérium osztályvezetője 1979. augusztus 13-án írt levelében arról számolt be a TKKO-nak, hogy a sajtó kritikájával szemben a magyar állam 1,5 millió dollárt költött nyugati popzene importjára. Ezt annak alátámasztására írta, hogy a Polimer által gyártott műsoros, külföldön huszadrangú zenészekkel felvett anyag terjesztését – amit egyébként etikátlan piaci magatartásnak tartottak, mert nagy betűkkel csak a feldolgozások alapjául szolgáló híres zenekarok szerepeltek a borítókön, az igazi zenészeket csupa kisbetűvel tüntették fel – megakadályozták a magyar hanglemezgyártás megvédésének indokával. A nyugati popzene korlátlan megjelenése Erkel Tibor szerint az ország ifjúságpolitikai érdekeit is sértette, az általa közismerten kábítószer-fogyasztónak nevezett zenészeknek állítása szerint nem kellett további reklámot adni. Még döbbenetesebb példaként a Boney M. zenekar *Rasputyin* című számát hozta fel, amely az oroszokat csúfoló száma miatt nem kerülhetett hivatalosan forgalomba, holott a kultúrpolitikusok jól tudták, hogy ezzel ennek a számnak a feketepiaci értéke ugrásszerűen megnőtt. Ugyanígy az *YMCA* című számot is reakciónak ítélték meg, mert az a szocialista ideológiától idegen ifjúsági szervezetet reklámozta. Végezetül a jelentés leszögezte, hogy teljes mértékben megbízott az MHV importpolitikájában, amely egyúttal ideológiai szűrőt jelentettek az országnak a popzene területén. Az ügy a levéltári forrás szerint nagy port kavart az *Élet és irodalom*, a *Magyar Hírlap* hasábjain, de még a Kossuth Rádió *Jó reggelt!* című műsorában is foglalkoztak a

⁵²⁵ MOL M-KS 288. f. 36/1974 48. ö. e. 141-143. o.

kérdéssel. Az ügy a Polimer cég vezetőit mindenesetre a korabeli sajtóviasshang alapján arra vette rá, hogy ne erőltessék a továbbiakban ezt a tevékenységüket, amit a nyugatnémet Magna céggel közösen kezdtek. Az eset jó példa arra, hogy az állami és pártfelügyelet milyen magas fokon felügyelte azokat a cégeket, amelyek alkalomadtán a szocialista ideológia bástyáján rést ütöttek volna, vagy legalábbis a pártállam ezt feltételezte róluk.⁵²⁶

A KB mellett működő Ifjúsági Bizottság⁵²⁷ ugyancsak segítette a pártvezetést az ifjúsággal kapcsolatos műsorpolitikai állásfoglalások előkészítésében, valamint az ezen a területen való jobb tájékozódásban. 1974. február 12-i tájékoztatójukban meglehetősen disszonáns képet festettek a fiatalok kultúrálódási lehetőségeiről: *„Az ifjúsági törvényből adódó feladatok teljesítése érdekében a fővárosi és a kerületi tanácsok végrehajtó bizottságai és szakigazgatási szerveik a lehetőségeikhez képest fokozatosan növelték az ifjúság művelődését, szórakozását biztosító ifjúsági klubok és más intézmények tevékenységének [...] anyagi támogatását [...] Az ifjúság művelődési, szórakozási [...] lehetőségeinek javítása a fentiek ellenére nem haladt a kívánt ütemben.”*⁵²⁸ Az ifjúság eszmei – tehát szocialista – nevelésének túlságosan lassú előrehaladásának okát abban látták, hogy nem alakult ki a tanácsi és az intézményi dolgozók között egységes szemlélet, azaz amit az egyik szerv esetleg megengedett volna, azt a másik éppen tiltotta. A tanácsoknak az ifjúsági bizottság szerint az volt a feladata az ifjúsági törvénnyel kapcsolatban, hogy a klubok mozgalmát azok vezetésével karöltve tartalmassá tegye (erre buzdította a pedagógusokat is, akikről megjegyezték, hogy nem voltak eszmeileg homogének). Ez persze – igaz, csak indirekt módon – egyszerre jelentette a beatzenekarok klub-beli tevékenységének koordinálását, és a klubvezetőség szerint nem odavaló zenekarok mellőzését, hiszen a tartalmas szórakozás fogalmába nem tartozhatott bele az együttesek nacionalistának vagy „nyugatimádónak” minősített része. 1979. január 15-én tartott ülésükön megállapították, hogy a rádióknak és a televízióknak megnőtt az ifjúsági műsorideje, amelyhez hozzátartozott a könnyűzene. Ugyanakkor negatívumként említették meg, hogy a művelődési intézményekben a fiatalok körében a szabadidő eltöltésben igénytelenség mutatkozott, különösen, miután kikerültek a különböző iskolákból. Ebben hibáztatták a közművelődési intézmények hálózatának rossz időbeosztását és térbeli elhelyezkedésének aránytalanságát, de leginkább a programok

⁵²⁶ MOL M-KS 288. f. 36/1979 12. ő. e.

⁵²⁷ Az ifjúsági törvény előkészítésekor a PB 1970. július 14-ei határozatában létrehozta az Ifjúsági Bizottságot. Minden, az ifjúságot érintő fontosabb állami intézkedés előtt kikérték ennek a testületnek, valamint emellett a Minisztertanács alá tartozó Állami Ifjúsági Bizottságnak (ÁIB) a véleményét. MOL M-KS 288. f. 53/1975-1976 1. ő. e. 4. o. (MSZMP KB Ifjúsági Bizottság iratai) Az ÁIB az 1028/1974 (VI. 13.) sz. minisztertanácsi határozattal jött létre. *Magyar Közlöny*. XXIX. évf. 40. sz. 1974. június 13. 380. o.

⁵²⁸ BFL XXXV. 1. a/19 - 1974. február 12. - (Az MSZMP budapesti pártbizottsága Ifjúsági Munkabizottságának jegyzőkönyve)

egyoldalúságát, amelynek keretében az események nagy többsége a discok rendezésében merült ki.⁵²⁹ Ehhez kapcsolódóan szintén rosszállón jegyezték meg, hogy még mindig nem terjedtek el a szeszmentes szórakozóhelyek. A fiatalok igényesebb szórakoztatásának segítésére az V. ötéves tervidőszakban a Központi Ifjúsági Alap támogatásával 50 új ifjúsági létesítményt terveztek átadni.⁵³⁰

A szintén az MSZMP KB mellett működő, Óvári Miklós igazgató vezetése alatt álló Kultúrpolitikai Munkaközösség ugyancsak foglalkozott 1976. április 7-én a beat-tel az amatőr művészeti mozgalom elemzésekor. Ennek során kijelentették, hogy a fiatalok számaránya általában véve az amatőr művészeti mozgalomban jelentősen megnőtt, a munkások számaránya pedig folyamatosan csökkent – előbbi nyilvánvalóan a beatmozgalomnak tudhatjuk be. Erről a munkaközösség így írt: *„Az ifjúság kulturális magatartásában a '60-as évektől kezdődően számottevő változások voltak tapasztalhatók, különösen az aktív közösségi művelődés iránti igény fokozódott, de nem öltött határozott alakot, ezért tudta egy ideig betölteni az akkor nagy erővel jelentkező beatzene (az ürt – Cs. B.). A beat gyorsan terjedt, szinte az ifjúság egész körében, de éppen mivel kialakulatlanság és ellentmondásosság jellemezte, csakhamar elégtelenné is vált. Differenciálódás következett be. Maga a beat jelentős részben elslágeresedett, eredeti funkcióját az amatőr művészeti mozgalomban is más műfajok kezdték betölteni.”* A tanulmány a továbbiakban egy félmondatban arra is utalt, hogy a beatzenészek elindultak a profizmus útján.

A beat-en belül azonban egy negatív jelenségre hívta fel a figyelmet ez a jelentés: a pol-beat stílus elterjedésével együtt jártak az újbaldali nézetek. A dokumentum szerint ezek a dalok – és persze más vonatkozásban a többi műfaj, például a színdarabok – viszonylag magas szinten álltak, hatásuk éppen ezért volt jelentős. Az ezekkel szembeni intézkedésekre nézve is találunk útmutatást, a kor szellemiségéhez képest meglepő toleranciáról téve tanúbizonyságot: *„Véleményünk szerint az a kialakult gyakorlat volt a helyes, amely az eltiltás (illetve akkor is többnyire a lebeszélés) fegyverével csak kivételes esetekben élt, amikor az intézkedés már elkerülhetetlenné vált. Ennek hatása ugyanis egyes esetekben negatívabb lehet (mivel híre széles körben szétfut), mintha kis közönség előtt néhányszor eljátsszák. Az irányításnak a szereplő fiatalokat – néhány kivételes esettől eltekintve – még akkor sem szabad ellenséggént kezelnie, ha darabjukban objektíve ellenséges nézetek is*

⁵²⁹ Az Állami Ifjúsági Bizottság 4/1977-es számú irányelve az ifjúsági klubok működését igyekezett le szabályozni. Az ÁIB 1975-ben foglalkozott a Nógrád és Békés megyei ifjúsági létesítmények működésével, ezen belül a fiatalok művelődési-szórakozási lehetőségeivel. MOL M-KS 288. f. 53/1977-1979 2. ö. e. 174-175. o. és 205. o. Az országos szinten jelentkező tapasztalatok megjelentek Csaplár Katalin: *A beat klubok és a közművelődés* című cikkében. In: *Valóság*. 1973/11. sz. 68-77. o.

⁵³⁰ MOL M-KS 288. f. 53/1977-1979 2. ö. e. 174-175. és 205. o.

*érvényesülnek, hanem lehetőleg az őszinte viták útján való türelmes meggyőzést kell választania. Ez még olyan esetekben is helyesnek bizonyult, mint az Orfeo báb és színjátszó együttes ügyében.*⁵³¹ A tanulmány szerint miután a beat újdonsága eltűnt, jelentősen csökkent a politikai-ideológiai töltete, ettől függetlenül azonban továbbra is népszerű volt. A tanulmány szerzője szerint az értelmiségi fiatalok között talán csökkent a népszerűsége, de a munkásifjúság soraiban és a parasztfiatalok között továbbra is nagy divatja volt. Emiatt leszögezték, hogy az ifjúság közművelődési tevékenységének fejlesztésében jobban kellett volna erre a műfajra számítani. A jelentés által felsorolt könnyűzenei irányzatokat kritikával illették, például a slágeresedés folyamatát nem találták kedvezőnek, de az avantgarde-nak minősített irányzatot ugyanúgy elítélték. Velük szemben a „kétfrontos harc” kifejezést használták, ugyanis nem szerették volna, ha bármelyik irányzat elterjedt volna. A pártvezetés terminológiájában ekkor tűnt fel a popzene kifejezés, szemben a városi népzenevel, melynek során az előbbi elnevezés helyessége mellett tört lándzsát a tanulmány.⁵³²

A zenészek egymás közötti kenyérféltése és az új műfajok megjelenésével szembeni averzió a TKKO-hoz írt levelekben megmutatkozott. Ez indította Krizsik Ali szórakoztatózenészt, az OSZK időszakos lapjának munkatársát, hogy a punk mozgalom ellen emelje fel hangját 1979 végén a TKKO-nál. A punkot egyenesen fasisztoidnak írta, megfelelő a korszak terminológiájának. Az aluljárók népét felkaroló, a sehová sem tartozást, a nihilt hirdető együtteseket elítélte, egyértelműen a Beatrice zenekarnak címezve a megjegyzést, bár nem nevesítette meg őket. A levelének végén intenzívebb pártirányítást kért a művészetek terén, hogy csökkenjenek a szocialista társadalomtól idegen vonások ezen a téren. A korszaknak egyik jellemző „irodalmi műfajával”, a kisember pártközpontozó írott levelével állunk szemben, amelyet a párt felé szóló, már-már kórosnak mondható megfelelni akarás és karrierféltés indukált. Ebben ugyanazokat a hangzatos eszméket szajkózta, amiket a médiumokból, valamint a párt- és államirányítástól lehetett hallani. Felfoghatjuk ezeket egyfajta, a párt irányában ható megerősítésnek is, amelynek egyik legfőbb motivációja a szervilizmus volt. A frázisoktól hemzsegő, tényleges cselekvést nem igazán sugalmazó válaszlevelet 1980. január 4-én írta Rátki András a TKKO részéről.⁵³³

A szocialista erkölcs védelme azonban nem csak a kisemberek szintjén jelentkezett a TKKO-nál. Vitányi Iván is írt ez ügyben Kornidesz Mihálynak, a TKKO vezetőjének 1975. április 14-én, amelyben az LGT együttes és Zalatnay Sarolta kárpátaljai koncertjéről

⁵³¹ Az Orfeo társulatának voltak népzenei kapcsolatai, ugyanis a Vízöntő együttes javarészt belőlük alakult 1972-ben. J. B. Sz. - S. J. 229-230. o.

⁵³² MOL M-KS 288. f. 50/1976 2. ö. e. 1-44. o. (MSZMP KB Kultúrpolitikai Munkaközösség iratai)

⁵³³ MOL M-KS 288. f. 36/1979 29. ö. e. 166-170. o.

tolmácsolta az ottani ismerősei tapasztalatait. Ebben megemlítette, hogy erkölcstelennek tartották az ottaniak Zalatnay ruházkodását, és egyfajta szégyenkezést váltott ki, hogy „*Ezt a kultúrát termeli ki és küldi el nekünk a Magyar Népköztársaság?*”. Vitányi állítása szerint ezeket a panaszokat többször hallotta, a kárpátaljai magyarok szerint valakiknek ellenőrizniük kellene politikailag, hogy milyen műsorok mentek ki Kárpátaljára. A megítélések nem csak az ottani kommunista pártalapszervezetek intenciói alapján fogalmazódtak meg, a TKKO-nak mégis az ortodox felfogású, minden valószínűség szerint kommunista befolyás alatt álló nézők panaszait továbbította a szociológus. Az esetet Kőháti Zsolt vizsgálta ki a párt TKKO részéről, véleményét 1975. augusztus 11-én papírra vetette Vitányi számára (az eset után eltelt majdnem fél évből arra következtethetünk, hogy nem volt annyira sürgős ezt az ügyet lezárni, tehát nem volt annyira fontos a TKKO-nak): „*Jelzésem alapján megbeszéltem a Nemzetközi Koncert Igazgatóság illetékes vezetőjével (Pentz elvtárs), hogy a jövőben ügyeljenek gondosabban a szocialista országokba – így Kárpát-Ukrajnába – küldendő műsorok izlésbeli, tartalmi – tehát egyszersmind politikai – minőségére. [...] az általad jelzett észrevételeket tudomásul vették, törekednek arra: ilyen esetek ne forduljanak elő.*”⁵³⁴

Akadtak azonban sikertörténetei a szocialista államok között is a magyar zenekaroknak. A PB az 1973. július 28-augusztus 5. között megrendezett berlini X. VIT-en való részvételről az 1973. március 27-ei ülésén határozott. A nemzetközi eseményen a magyar könnyűzene is képviseltette magát a Bergendy zenekarral a 700 fős delegációban, amiből jellemző módon 450 főt a politikai küldöttség tett ki. A kulturális résztvevőket négy napos politikai tanfolyamon készítették fel, amelyen szó esett az időszerű belpolitikai kérdésekről, a nemzetközi helyzetről, az internacionalista munkásmozgalom és a nemzetközi ifjúsági mozgalom legfontosabb témáiról. Ennek alapján még a könnyűzenészeknek is elviekben komoly kultúrpolitikai feladatokat adtak a többi társukkal együtt: „*Delegációnk számoljon be hazai szolidaritási mozgalmunk eredményeiről. Tényekkel bizonyítsa, hogy népünk és ifjúságunk minden lehetséges támogatást megad a felszabadulásukért és nemzeti függetlenségükért, a békéért, a demokráciáért és a társadalmi haladásért küzdő népeknek. Ismertesse fiataljaink akcióit, amelyek az imperializmus, a gyarmatosítás és újgyarmatosítás, a kapitalista kizsákmányolás, a fasizmus és a militarizmus újjáéledése ellen küzdőket segítik.*”⁵³⁵ Ha nem is a PB-határozat miatt, de a Bergendy zenekar nagy sikert ért el Berlinben, a pártállami diktátum alapján képviselte Magyarországot a könnyűzenén keresztül. A PB 1978. augusztus 22-ei ülésén foglalkozott a kubai VIT-tel is, amelyben megjegyezték,

⁵³⁴ MOL M-KS 288. f. 36/1975 42. ö. e. 114-115. o.

⁵³⁵ MOL M-KS 288. f. 5/1973 607. ö. e. 105-110. o.

hogy a magyar zenei résztvevők – legjelentősebb képviselőjük a Fonográf együttes volt⁵³⁶ – a berlinihez hasonló tömegsikert arattak.⁵³⁷

Pártirányítás a könnyűzenei médiában

A pártszervek a média ügyeinek fontos szerepet szántak, amely nem egyszer befolyásolta a könnyűzenei életet. A szórakoztatózene létjogosultságát 1973-ban elfogadta *Az MRT szerepe a közművelődésben* címet viselő TKKO-nak szóló jelentés – amiből a kulturális tárcsa is kapott⁵³⁸ –, hangsúlyozva, hogy a szórakozás és a művészet nem helyettesítheti egymást. A szórakoztató-zenére külön fejezetet szánt a beszámoló, mely szerint „*A legigénytelenebb tánczene – melyet a jobb megjelölés híján vendéglátóipari zenének is neveznek – már évek óta nem szerepel a televízió könnyűzenei műsoraiban. Hazánkban az igényesebb együttesek hosszabb idő óta kiépítették a könnyűzene pódiumváltozatát. Ez sarkalatos változást jelentett a korábbi tánczenei gyakorlathoz képest, a televízió pedig, erre reagálva, igyekezett fórumot teremteni ennek a műfajnak. A mai magyar beat-zene bizonyos vonalának dallamanyaga népi motívumokból táplálkozik. A pódium-beatzenének teret nyújtó tévéműsorok egy-egy adásán belül jól megférnek a különböző stílusok, a soul, a dzsessz-rock, a sweet, vagy akár underground. (E műsoroknál időnként problémát jelent az együttesek külső megjelenése.) A hagyományos tánczene a beat által megtermékenyített, megfiatalodott formában, ismét visszaszerezte létjogosultságát a televízióban. A könnyűzene két legrangosabb ága a dzsessz – mely zenei tartalmában legközelebb áll a modern műzenéhez – és a sanzon, mely szövegében az irodalomhoz közelít, rendszeresen jelentkezik a képernyőn.*”

A részletből jól kivehető, hogy a hivatalos álláspont még 1973-ban is a leghagyományosabb műfajokat, a dzsesszt és a sanzont karolta fel, a beatzenekaroknál viszont problémát jelentett az extravagáns öltözködés és a színpadi viselkedés, ám ennek ellenére teret engedtek nekik. A rádió szórakoztatózenei tevékenységét elemezve viszont kategorikusan kijelentették, hogy ez az irányzat – összhangban a 6/1971. MM. sz. rendelettel – nem jelenthetett kulturális értéket: „*Itt mindenekelőtt a hagyományos tánczenére, a magyar nótára, az operettre és jórészt a beat-zenére gondolunk. Legfőbb jelentőségük a kellemesség érzetének keltése, a kikapcsolódás megteremtése.*” Néhány sorral lejjebb ugyanakkor már azt hangsúlyozták, hogy a musicalek, és alkalomadtán a beatdalok túlmutathattak a hagyományos

⁵³⁶ J. B. Sz. - S. J. 416. o.

⁵³⁷ MOL M-KS 288. f. 5/1978 753. ö. e. 38-46. o.

⁵³⁸ MOL XIX-I-7-dd 14. d. *Az MRT szerepe a közművelődésben*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadványa. é. n.

szórakoztató-zenén. Ez a Janus-arcú hozzáállás jelezte a hatalom tanácstalanságát a beat-tel és a popzenével kapcsolatban még 1973-ban is. Statisztikájukban ismertették, hogy 1972-ben a rádió teljes műsoridejéből a könnyűzene 37,4 %-kal részesedett, míg a komolyzene csak 27 %-kal. Javuló tendenciát jelzett a dolgozat szerint az, hogy a könnyűzenén belül a tánczene csak 6, 8%-kal vette ki a részét. A televízió műsoraiból a tánczene és a revü még kevesebb, 3,1 %-kal, míg a jazz 0, 3 %-kal képviseltette magát.⁵³⁹ Az évtized végére már másként alakultak ezek az arányok Hárs István, a Magyar Rádió elnökének az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya számára 1979 augusztusában készített beszámolója alapján. Ebben a popzene előretöréséről számolt be, amikor megemlítette, hogy a *25 perc beat* című műsor heti egy helyett két alkalommal jelentkezett, valamint új sorozatokat alapítottak a könnyűzene rajongói számára.⁵⁴⁰

Az MTV az Agitációs és Propaganda Bizottságnak számolt be 1979. szeptember 7-én eredményeiről, amelyben a könnyűzenét érintették. Érthető módon a nyugati műsorok magyar és egyben szocialista változatának elkészítését tekintették legnagyobb erényüknek: *„A könnyűzenében alapelvünk: (lehetőleg a világ) könnyűzenei életének minden elfogadható ágából válogatni: a lehetőségeken belül itt is a minőséget, a jó zenét keresve. Az Egymillió fontos hangjegy sorozatot továbbra is a fiataloknak szánjuk. Igyekszünk elkerülni a túlzásokat, kirekesztjük a hisztériát, az önkívület ábrázolását. Ugyanakkor a fiatalok igénye, ízlése szerinti 'divatos' műsort szeretnénk nyújtani, amely a jelen idejű könnyűzenei áramlatok, stílusok mögött nincsen irritáló lépéshátrányban. E divatos irányzatoktól való aggályos tartózkodás, a képernyőn késlekedő megjelentetésük arra készítetné a fiatalokat, hogy igényüket más, külföldi forrásokból egészítsék ki. Természetesen a dzsessz, az operett, a szonon, az örökzöld, a régebbi ízlést követő tánczene is helyet kap könnyűzenei műsorpolitikánkban.”* Mint minden beszámolóban, itt is a legutóbbi, XI. kongresszus határozatainak végrehajtását kapcsolták össze az intézmény eredményeivel és programjaival.⁵⁴¹

A média másik szelete, az újságok helyzete a központi pártszervekhez küldött iratok alapján meglehetősen marginális helyet foglalt el ebben az időszakban. Ennek az „eredménye” lett, hogy a többi szocialista országhoz képest ezen a téren Magyarország volt a legelmaradottabb, ugyanis ekkor már ebben a régióban majdnem minden államban volt naponta megjelenő ifjúsági lap, igaz jelentős kommunista felhangokkal és kötődéssel. A KISZ KB Agitációs és Propaganda Osztálya 1974. június 5-én jelentést készített a KISZ KB Intéző

⁵³⁹ MOL M-KS 288. f. 36/1973 46. ö. e. 39-112. o.

⁵⁴⁰ MOL M-KS 288. f. 22/1979 15. ö. e. 39. o.

⁵⁴¹ MOL M-KS 288. f. 41/1979 333. ö. e. 21-27. o.

Bizottságának az ifjúsági sajtó helyzetéről, amiről természetesen a párt Agitációs és Propaganda Osztálya is kapott egy példányt. Ebben megjegyezték, hogy a *Magyar Ifjúság* című lapban a könnyűzenei rovat munkáját megfelelőnek tartották.⁵⁴² Az újságok terjedelmét és kivitelét tárgyaló 1977. július 12-ei PB-ülésen pedig a *Magyar Ifjúság* színes mélynyomásáról és az *Ifjúsági Magazin* színes kiadásáról döntöttek.⁵⁴³

Az MSZMP fővárosi szervezetének irányító tevékenysége

A párhierarchia alsó szintje továbbra is foglalkozott a helyi könnyűzenei állapotok felmérésével, melynek célja kettős volt: ellenőrizni, milyen mértékben sikerült végrehajtani a korábbi párthatározatokat, valamint meghatározni a következő évek tennivalóit. A Kertészeti Egyetem Klubja 1974. december 9-én számolt be a párt ifjúságpolitikai határozatának végrehajtásáról a budapesti párt végrehajtó bizottságának, amelyben szerepelt, hogy a tudományos, irodalmi, komolyzenei esteken kívül hétvégenként könnyűzenei, az ifjúság szórakozását szolgáló programokat is rendeztek. Egyben megállapította, hogy az egyetem pártszervezetének legfontosabb feladata az MSZMP X. kongresszusának és az MSZMP KB ifjúságpolitikai határozatának végrehajtása, ennek elősegítése.⁵⁴⁴ Ugyanígy a XIV. kerületi pártbizottság is jelentett a fővárosi párt végrehajtó bizottságának, amely szerint a fiatalok „[...] szeretik az ifjúsági klubokat, ahol értelmesen tölthetik el szabadidejüket.”⁵⁴⁵ Ebben nyilván benne volt az a vélemény, hogy a nemkívánatos elemeket kiszűrték mind a közönség, mind a fellépők soraiból, és csak a szocialista erkölcs szerint megfelelők szerepelhettek a zuglói klubokban. A párt végrehajtó bizottsága 1978. október 4-én ugyancsak foglalkozott a klubok fejlődésével, melynek keretei között a KISZ ösztönző szerepét emelte ki. A művelődési házak munkájában intenzív fejlődést mutatott ki, ugyanis javultak az üzemi kapcsolataik, ami ebben a korban különösen fontos volt, mert a gyárakban dolgozó munkások számítottak elviekben a hatalom letéteményeseinek.⁵⁴⁶

Az MSZMP budapesti végrehajtó bizottságának ülésén 1978-ban körvonalazták a pártbizottság művelődési osztályának feladatait, ami ekkor már természetesen jól bevált mechanizmust követett, de a párt vezetői érdemesnek tartották az elveket írásban is rögzíteni. Ez – ha csak tangenciálisan is, de – érintette a könnyűzene helyzetét. Kijelentették, hogy az osztálynak közvetlen kapcsolatot kellett ápolnia az MSZMP KB TKKO-val, a fővárosi tanács

⁵⁴² MOL M-KS 288. f. 22/1974 24. ő. e.

⁵⁴³ MOL M-KS 288. f. 5/1977 722. ő. e. 57. o.

⁵⁴⁴ BFL XXXV. 1. a/4 – 1974. december 9.

⁵⁴⁵ BFL XXXV. 1. a/4 – 1978. március 8.

⁵⁴⁶ BFL XXXV. 1. a/4 – 1978. október 4.

illetékes főosztályaival, szerveivel, tömegszervezetek és mozgalmak budapesti szervezeteinek vezetőivel. Irányítóinak a párt kongresszusai, a budapesti pártbizottság és a végrehajtó bizottság számítottak. Feladatkörébe tartozott a fővárosi művelődési munka összehangolása és ellenőrzése, a pártbizottságnak a kulturális élet folyamatairól való tájékoztatása, az állami és társadalmi szervek, szervezetek munkájának irányítása. Ezenkívül segítenie és ellenőriznie kellett a tudományos, művészetpolitikai irányelvek és célok megvalósítását, párt és állami határozatok végrehajtását, amelynek érdekében rendszeres munkaértekezleteket kellett tartania.⁵⁴⁷ A párt fővárosi agitációs és propaganda osztálya hasonló kötelezettségekkel és hatalommal bírt a maga területén, rendszeresen tájékoztatnia kellett az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályát és a budapesti pártbizottságot a kulturális élet területén jelentkező tapasztalatokról.⁵⁴⁸ A dokumentum hangvételéből és a feladatkörök elosztásából következtethetjük, hogy a művelődési osztálynak és az agitációs és propaganda osztálynak alárendelt szerepe volt a pártbizottsághoz és annak végrehajtó bizottságához képest, viszont a hatalom részéről az egyes intézményekkel a kommunista ideológia megőrzése céljából napi szinten rendszerint ők tartották a kapcsolatot.

A legnagyobb fővárosi helyi hatalom, a pártbizottság viszont 1978. november 23-án némi önkritikát gyakorolva kijelentette, hogy – kis túlzással – 10 évig nem foglalkoztak az ifjúságot érintő kérdésekkel, amit nehezen lehetett csak bepótolni. Mindebből levonhatjuk következtetésként, hogy a legfőbb vezető testületnek nem ez a kérdés állt érdeklődésének középpontjában. Önmaguk mentegetésére itt jelentette ki Somogyi Imre pártbizottsági tag, hogy még a pártfunkcionáriusok gyerekei is követnek el hibát⁵⁴⁹ – feltehetően többek között olyan magas beosztású káderekre utalt ezzel, mint id. Földes László korábbi belügyminiszter-helyettes, akinek fia Hobó néven akkoriban kezdett rockkoncertek énekeseként mind nagyobb népszerűsége szert tenni. Az ifjúságpolitikát érintő kérdésekhez Maróthy László, a KISZ KB első titkára szólott hozzá érdemben ezen az ülésen. Beszédében megállapította, hogy a katolikus egyház, amelyet egyáltalán nem tartott haladónak, beatmisékkal szerezte magának a híveket, leginkább az ifjúság köréből. Ezt a kommunista párt számára negatív tendenciát kompenzálандó a rockzenét a pártnak sem lett volna szabad kiengedni a kezéből, mert – ahogy fogalmazott –, akkor más ragadta meg az alkalmat a rockzenével való csábításra, amint ezt a mellékelt példa mutatta. Ebből fakadóan – kicsit öndicséretszerűen – jónak tartotta a KISZ szolidaritási rockfesztiváljait. Az, hogy a rockzenekarokat beengedték a KISZ rendezvényeire, némi enyhülést mutatott a hatalom részéről – természetesen saját jól felfogott

⁵⁴⁷ BFL XXXV. 1. a/4 – 1978. november 29.

⁵⁴⁸ BFL XXXV. 1. a/4 – 1978. november 29.

⁵⁴⁹ BFL XXXV. 1. a/3 – 1978. november 23.

érdekük, a népszerűség fokozásának céljából –, másrészt pedig annak a szintén ezen az ülésen tett megállapításnak a velejárója volt, hogy a budapesti ifjúság eszmei-politikai állapota lassan, de fejlődött, mert „a szocialista demokrácia (sic!) elveivel egyet értenek”, tehát megérették a proletárdiktatúra elveivel való teljes azonosulásra.⁵⁵⁰

IV./2. Az állam- és közigazgatás működése a könnyűzene terén 1973-1979 között

A kormányzati szervek és a hierarchiában alattuk elhelyezkedő közigazgatási egységek az évek előrehaladtával a hetvenes években egyre nagyobb érdeklődést mutattak a könnyűzenét érintő témák iránt, ami megmutatkozik a keletkeztetett iratok mennyiségéből és sokszínűségéből egyaránt. A miniszteriális szintű határozatok, rendeletek és állásfoglalások szóhasználata erősen konvergál az időben ezeket megelőző párthatározatok hasonló jellegű irataihoz, amelyből a párt erős befolyására következtethetünk.

Az 1976. évi V. törvény a közművelődésről előkészítése és tartalma

Az MSZMP legnagyobb horderejű dokumentuma ebben az időszakban egyértelműen a KB 1974-es közművelődési határozata, amely lényegében az 1976. évi V. szám alatt jegyzett közművelődési törvényt készítette elő. A kodifikációs folyamatot segítette elő a Minisztertanács 1035/1974. (VII. 10.) számú határozatával⁵⁵¹ létrehozott Országos Közművelődési Tanács, amelynek elnöke Aczél György volt. Feladata a közművelődési tevékenységre vonatkozó fejlesztési koncepciók, irányelvek, javaslatok előterjesztése és a közművelődés-politika általános megvalósulásának értékelése.⁵⁵² A pártállami irányítás azonban a lehető legaprólékosabb ügyekben is hallatta a hangját, operatív beavatkozást azonban ritkán alkalmazott. Az állami intervenció egyik példája az ORI- és a magánszervezésű műsorok ellenőrzésének igénye, melynek érdekében a Központi Népi Ellenőrzési Bizottsággal (KNEB) tárgyalt a tárca, tanácsot adva bizonyos szempontok figyelembe vételére. Így a költségvetés ellenőrzése mellett a helyi rendező szerv és a párt műsorpolitikájának összevetését és a rendezvények tartalmi jóváhagyásának módozatait szorgalmazták. Azt ajánlották a KNEB munkatársainak, hogy ne csak a tanácsi fenntartású intézményeket vizsgálják, és állapítsák meg, kik voltak a legtöbbet foglalkoztatott művészek.

⁵⁵⁰ BFL XXXV. 1. a/3 – 1978. november 23.

⁵⁵¹ *Magyar Közlöny*. XXIX. évf. 49. sz. 1974. július 10. 516-518. o.

⁵⁵² MOL XIX-I-7-a 18. d. 46. t. (Orbán László kulturális miniszter iratai)

Elsősorban a közepes és a kis településeken tanácsolták az ellenőrzést.⁵⁵³ A minisztériumban ezen túlmenően egyebek között felvetődő problémaként jelentkezett a tánciskolák, a klub- és művelődési hálózat, a média, a könnyűzenei intézményekkel kapcsolatos kérdések megválaszolásának igénye. Ugyanakkor a közművelődési törvény szellemiségét követő elvi kinyilatkoztatásokat tett a kormányzat a párt megnyilvánulásai és intenciói alapján,⁵⁵⁴ amelynek kézzel fogható nyomai Orbán László kulturális és Pozsgay Imre kulturális majd művelődési miniszter iratai között találhatók, nem egyszer valamely konkrét ügy kapcsán.

Az 1976. évi V. törvény a közművelődésről általános rendelkezései között szerepelt a kulturált szórakozás feltételeinek megteremtésére vonatkozó kötelezettség pártállami vállalása, amit az abban érdekelt szervekre rótt ki feladatul. A II. fejezetben külön hangsúlyt kapott az „*ifjúság sajátos művelődési érdekeinek képviseléről*” szóló paragrafus, amelynek teljesítése a szakszervezetek és a KISZ hatáskörébe tartozott. A közművelődést szolgáló intézményeknek ugyanakkor törvény szabta feladata lett az amatőr művészeti – ideértve a popzenekarok is – és klubtevékenység elősegítése. Közülük kiemelték a művelődési otthonokat, mint amelyeknek a szabadidő kulturált eltöltését kellett megszervezniük. Rajtuk kívül a média szereplőinek színvonalas szórakozási lehetőséget kellett biztosítaniuk, ami egyet jelentett a szocialista erkölcsnek és világnézetnek megfelelő kultúra terjesztésével: „*A szórakoztatás intézményei kötelesek gondoskodni az igényes szórakozás feltételeiről, a műsorok minőségének javításáról és rendszeres ellenőrzéséről. A szórakoztató tevékenység nem sértheti a közízlést, az alapvető szocialista eszményeket és nemzeti értékeket.*” A törvény világossá tette, hogy a tanácsai rendszeren és az azokat felügyelő Minisztertanácson keresztül végezte a pártállam az ellenőrzést, ami csak részben volt igaz, hiszen rajtuk kívül a könnyűzenei intézmények sokszor alkalmaztak cenzúrát, többször pedig a párt valamely szerve adott közvetlen utasítást.⁵⁵⁵

Ezt a kerettörvényt a Minisztertanács 1035/1976. (XI. 13.) Mt. h. számú határozatával⁵⁵⁶ hajtatták végre. Ennek harmadik pontja utalta a tanácsok végrehajtó bizottságának művelődésügyi szakigazgatási szerveinek hatáskörébe a közművelődési intézmények munkaterveinek jóváhagyását és azok végrehajtásának ellenőrzését. Ez többek

⁵⁵³ MOL XIX-I-7-j 45. d. 2. t. 40153/1978

⁵⁵⁴ Terjedelmi okokból csak a legfontosabb kinyilatkoztatásokat tudjuk közölni, néhány további levéltári forrás a témában: MOL XIX-I-7-dd 4. d. Balatoni Intéző Bizottság. dosszié. (Tóth Dezső kulturális miniszterhelyettes iratai) MOL XIX-I-7-dd 4. d. Országos Közművelődési Tanács. dosszié. MOL XIX-I-7-dd 4. d. Színház-, Zene- és Táncművészeti Főosztály. dosszié. MOL XIX-I-7-dd 5. d. Tudomány. dosszié. MOL XIX-I-7-dd 5. d. Országos Közművelődési Tanács 1979. dosszié.

⁵⁵⁵ *Törvény a közművelődésről*. Összeállította Bíró Zoltán és Dr. Für Sándor. Budapest 1976. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 5-31. o. (A továbbiakban *Törvény a közművelődésről*.)

⁵⁵⁶ *Magyar Közlöny*. XXXI. évf. 86. sz. 1976. november 13. 1033-1035. o.

között azt jelentette, hogy a könnyűzenei koncertek engedélyezése és ellenőrzése is jogkörükbe tartozott. Ez elméletileg a zenés műsor előzetes megtekintésével kellett volna párosuljon, ám erre meglehetősen ritkán került sor a gyakorlatban. A tanácsoknak ezen túlmenően az akkoriban újonnan épülő lakótelepek művelődési otthonokkal való ellátása is feladata lett, amelyeket komplex módon kellett megoldaniuk, azaz az ott élők minden generációja számára kellett nyújtania művelődési lehetőségeket. A törvényben és ebben a határozatban foglalt kötelezettségek teljesítését az Országos Közművelődési Tanács ellenőrizhette. A szórakoztató tevékenység koordinálásával a Belkereskedelmi Minisztérium csatlakozásával tárcaközi bizottságot bíztak meg, amely ezen a területen színvonal-növekedést kellett, hogy előidézzon, beleértve a rádió és a televízió műsorait.⁵⁵⁷

A kormányzati és közigazgatási szervek kultúrpolitikája

Pozsgay Imre a *Művészetpolitikánk néhány időszerű feladata* című házi jegyzetének bevezetésében leírta, hogy a szocialista társadalom átmeneti jellegű volt, ezért ideológiailag nem lehetett egységes. Ezt akkoriban úgy kellett értelmezni, hogy a kommunizmus felé haladva félúton állt a magyar társadalom, ami a szellemi életben heterogenitást eredményezett. A szocialista társadalom átmenetiségével magyarázta, hogy a művészetek közül minden, a szocializmussal nem ellentétes irányzatnak teret engedett a kultúrpolitika. Ezek lehettek humanista, realista alkotások, amelyek Pozsgay szerint mindezzel együtt hozzátehettek a szocialista kultúra összességéhez. Viszont sietve hozzátette mindazoknak a művészeknek a körét, akiket a pártállamnak meg kellett akadályoznia művészetük kiteljesítésében: „[az állam - Cs. B.] *Adminisztratív eszközökkel is akadályozza a szocializmussal ellenséges, háborúra uszító és a közérkölcset sértő művek létrejöttét, terjesztését.*” Az életszínvonal emelkedésével és az anyagi jólét növekedésével magyarázta azt a jelenséget, hogy a szocialista társadalomtól idegen polgári nézetek és magatartásformák megélénkültek. A könnyűzenét az újonnan kialakuló életforma hozadékának tartotta: „*A közönség művészeti érdeklődésének, természetes szórakozási igényeinek kielégítésében mind nagyobb szerephez jutnak a szórakozást szolgáló kulturális termékek: sikerkönyvek, könnyűzenei műsorok, népszerű sorozatok, stb.*” A tömegtájékoztató eszközöknek – így a televízióknak és a rádióknak – ezért a szórakoztatás színvonalát emelniük kellett Pozsgay

⁵⁵⁷ *Törvény a közművelődésről* 33-37. o. A KB 1974-es közművelődési határozata után az MSZMP XI. kongresszusa is megtárgyalta ezt a témát 1975-ben, majd a Hazafias Népfront segítségével 1975 márciusában széles körű vitára bocsátották, melynek során ezernél több észrevétel jutott el a Kulturális Minisztériumba. *Törvény a közművelődésről* 45. o.

meglátása szerint, amit egységes elvek alapján szorgalmazott, főleg a tartalmi irányításban. Leginkább a fiatal művészek körében kellett az elméleti, politikai képzést erősíteni – amiből egyelőre a könnyűzenészek kimaradtak, ezt csak a szakszervezetük megalakulása és a Magyar Zeneszerzők Szövetségébe való felvételük után lehetett volna koordinálni. A művészetkritikusoknak szintén megadta az irányvonalat munkájukhoz, amennyiben a szórakozás kulturáltabbá tételét kérte tőlük, ugyanakkor az ifjúsági sajtót továbbfejlesztésre szorulónak tekintette annak érdekében, hogy jobban terjessze a szocialista eszmeiségű esztétikai nevelést.⁵⁵⁸

További fontos elvi kijelentéseket tett a könnyűzenével kapcsolatban a Szórakoztatásügyi Koordinációs Bizottság, amelynek elnöke a mindenkori kulturális miniszter volt. A jelentés iratanyaga több sajátos magyarországi jellemzőt tárt fel, amely többek között a szocialista államberendezkedésből fakadt. Váratlanul őszinte, önkritikus hangon kijelentette, hogy a szórakoztatóipar azért volt alacsony színvonalú – a sommás kijelentésnek ellentmond, hogy a vendéglátóiparban Skandináviától Nyugat-Európán át a Közel-Keletig mindenütt szívesen látták a magyar zenekarokat –, mert „*a terület lényegében ki van szolgáltatva a különböző intézmények, vállalatok monopolhelyzetének*”. A kijelentéssel annyiban feltétlenül egyet érthetünk, hogy a verseny tökéletes kizárása nem tett jót a könnyűzenészek alkotókedvének, ami valóban rányomhatta bélyegét a zene általános színvonalára. Ugyanakkor a többi párt és állami szervhez hasonlóan megállapították, hogy a szórakoztatózene nem képzett kulturális értéket. Ezek közül kiemelte a bizottság egyebek között a beatet és a tánczenét, amelyek közvetítése során ki kellett választani a legszínvonalasabb előadókat, hogy ne kapjanak publicitást a referátum szerint giccsesnek ítélt és nem szocialista magatartásmódot tükröző alkotások. Magasabb igényeket elégítettek ki, emiatt túlmutattak a szórakoztatás kategóriáján a bizottság szerint a sanzon, a folklór és jazz felvételek, valamint – hangsúlyozva, hogy csak kivételes esetben – a tánc- és beatdalok. A beatzenekaroknál külön kiemelte a Szórakoztatásügyi Koordinációs Bizottság az öltözködésük problémáját, ugyanakkor hangoztatta, hogy a sanzon mellett ugyanabban a televíziós műsorban jól megfértek egymás mellett a különböző stílusú beat- és egyéb zeneszámok. A tánczenére pedig megjegyezte, hogy a beat termékenyítőleg hatott rá, emiatt megfiatalodott, és visszaszerezte létjogosultságát a televízióban. A beatet többé-kevésbé degradáló kijelentések mögött azonban annak a kényszerű elismerése húzódott meg, hogy „*a (tartalmi) értéket nélkülöző műsorok sugárzásával társadalmilag szükséges igényt elégítünk ki, melynek jelentős pszichés értékei vannak*.” Itt találkozhatunk tehát újra a „szükséges rossz”

⁵⁵⁸ MOL XIX-I-7-cc 17. d. 116. t. (Pozsgay Imre kulturális miniszter iratai)

jellegű megítéléssel a magyar beatzenével kapcsolatban. A rádióműsorok hallgatottságát elemezve a tanulmány megállapította, hogy háttérbe szorulóban voltak a televízióval szemben, ugyanakkor kiemelte a keddi *Könnyűzenei Híradót*, amellyel a rádió a számára negatív tendenciával dacolni tudott, és a közönség 15-20 %-át tudta a rádiókészülékek elé vonni, elismerve ezzel a könnyűzene mozgósító erejét. A rádió közönségén belül feltűnőnek nevezte a fiatal korosztályok súlyának növekedését, amit egyértelműen a nekik tetsző zenei irányzatok rádióban történő megjelenésének tudott be.⁵⁵⁹

A Szórakoztatásügyi Koordinációs Bizottság szerint a könnyűzene alacsony színvonala utánjátszó, defenzív jellegéből fakadt, amely alatt a nyugati sémák másolását értették.⁵⁶⁰ Ezt nyilvánvalóan főleg nem a parafrázisok szolgáltsága – amellyel még a legnagyobb magyar beatzenekarok is éltek – felett érzett aggodalom, hanem az imperialista propaganda sikerétől való félelem mondatta velük. Ennek megakadályozására alkalmazták a szórakoztatóiparban – igaz korántsem mindig következetesen – a „három T” elvét. Az ebben megmutatkozó ideológiai ingadozásról írta a jelentés 1973 októberében, hogy *„A szórakoztató zene problematikájának tartalmi elemzése is a korábban már megfogalmazott szemléletbeli bizonytalanságot tükrözi. A kultúrpolitikát e területen képviselő intézmények szerepe általában csak a tiltás-engedélyezés kettősségére korlátozódott, végül a mérséklés politikájában csúcsosodott ki.”* Az ellenőrzés negatív hatásairól szólva elismerték, hogy elsorvadtak a szakmai szempontok a politikai-ideológiai aspektusok mögött, emiatt következett be a bizottság szerint az átlagos színvonal csökkenése,⁵⁶¹ és ezért történt, hogy *„[...] nem figyeltünk fel kellőképpen a slágerek hangvételének bizonyos változásaira, az azokban rejlő pozitív tendenciákra.”* Ennek fényében érthető, ha a hivatalos intézmények inkább a hagyományos tánczenei sláger védelmezőjeként léptek fel, hiszen ekkor ebben a műfajban már kevésbé kellett tartaniuk a pártállami retorzióktól.

Megjegyezhetjük, hogy tényleg történt visszaesés a klubok látogatottsága és a lemezek kiadása tekintetében, valamint ebben az évben oszlott fel az Illés, mintegy lezárva a beatmozgalom hőskorát. Az ORI nyilvános vizsgálataik színvonalát egyenesen minősíthetetlennek ítélték a zsűritagok információ-szolgáltatása alapján. Ennek okát a képzés

⁵⁵⁹ MOL XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-Szórakoztatás. dosszié.

⁵⁶⁰ Ezzel kapcsolatban a Kulturális Minisztérium Közművelődési Főbizottsága reális álláspontra helyezkedett 1973. július 30-án, amelyen maga Aczél György elnökölt: a magyar társadalom nem volt zárt a Nyugatról jövő divatos áramlatok, így a beat előtt sem, de azt el kellett érnie a hatalomnak, hogy ezekből a szocialista társadalommal összeegyeztethetőt vegyék át. A főbizottság megállapítása szerint a különböző áramlatokra már bizonyos fokig fel tudtak készülni addigi tapasztalataik alapján. MOL XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-Szórakoztatás. dosszié. Emlékeztető a közművelődési főbizottság 1973. július 30-i üléséről.

⁵⁶¹ A színvonal csökkenése csak a publikált hanghordozókra érhető, mivel több tehetséges zenekar - Syrius, Tűzkerék - működött a média körén kívül, amely megállta volna a nemzetközi összehasonlítást. - Cs. B.

alacsony színvonalában és a műfaj állami lekezelésében látták. A képzés sok helyütt mindössze a vizsgára való bejelentkezésre és az adminisztrációra szorítkozott, így erről gyakorlatilag nem beszélhetünk, amiről a jelentés érthető módon szemérmesen hallgatott. Az OSZK szervezésében lebonyolított vendéglátóipari zenélés kapcsán pedig megjegyezték, hogy *„Meg kellene vizsgálni, hogy a hagyományos hangvételű tánczenére is ilyen nagyok-e az igények, nem lehetne-e több helyen kísérletezni a dzsesszel, a csendesebb beat-tel (cool).”* Azt azonban leszögezték, hogy a színvonal hagyott kívánnivalót maga után, ugyanis a Pannónia Vállalat kivételével nem működött egyik területi egységben sem szórakoztatási csoport. A többi szervezeti alegységnél a műsor megszervezésével lényegében az áruforgalmi vagy a kereskedelmi osztály illetékesei foglalkoztak, akiknek csak az igazgatási határozatokat kellett figyelembe venniük, szakmai és kultúrpolitikai állásfoglalást nem tudtak adni. Ennek volt betudható, hogy a jelentés egyszerűen ízléstelennek minősítette a vendéglátóhelyeken elhangzó összekötő szövegeket, amelyek ellenőrzésébe a fenti okok miatt nem tudott hatékonyan beleszólni az OSZK. A megoldást a tárcaközi egyeztetésekkel együttjáró egységes pártállami irányításban látta a referátum, ami viszont sokszor nehezen ment át a gyakorlatba a pártapparátus figyelmének megoszlása és más irányú leterheltsége, valamint a könnyűzenei intézmények relatív szabad mozgástere miatt.⁵⁶² Az OSZK egy másik jelentés alapján évente 40-50 ezer alkalmi táncmulatságra közvetített ki zenészeket a hetvenes évek közepén. A dokumentum a zenészek kiszípolozása és az anyagi szemléletmód terjedése miatt sajnálatosnak tartotta, hogy ugyanezek az OSZK által közvetített zenészek mentek a szocialista brigádok meghívására is.⁵⁶³

A beatről ugyanakkor azt jegyezte fel referátumában a tárcaközi bizottság tagja, Vajda Tibor, hogy jellemzője kezdetben dallamban és ritmusban egyaránt a primitívség volt, amely *„[...] a dilettánsok tömegét zúdította a szórakoztatóiparba. A beat megteremtette a tehetségesebb vagy sokszor csak szerencsésebb fiatalok számára a gyors, világot jelentő deszkára kerülés lehetőségét, a nagy többség számára pedig ennek illúzióját.”* A hetvenes évek közepén azonban méltán jegyezhetette meg az összefoglaló munka, hogy a kifulladás jelei érzékelhetők voltak a beat-en, eltűnt az újdonság varázsa, *„és a tiltott gyümölcs helyzeti előnyét is elvesztette, mert a felnőttek, ha maguk nem is kedvelik, de nem is tiltják tőle a fiatalokat.”* A jazz-ről azonban feltétel nélkül elismerően beszélt a munka összeállítója, mint

⁵⁶² Az NKI az ORI-val szerette volna 1973-ban az LGT-t betiltatni, mert a zenekar külügyminisztériumi engedély nélkül nyilatkozott egy USA-beli újságírónak. Az ORI igazgatója, Keszler Pál ezzel szemben csak arra az időszakra állította le az LGT koncertjeit, amikor egyébként is stúdióban voltak lemezt készíteni. D. L. - B. M. L. 81. o.

⁵⁶³ MOL XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-Szórakoztatás. dosszié. *Az igényes szórakoztatással kapcsolatos feladatok, helyzetfelmérés.* 21. o.

amely műfajnak a hatvanas évek közepétől volt már tanszaka a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolán, valamint a Magyar Zeneművészek Szövetségén belül külön alosztályt tartott fenn. Jellemző a korabeli kulturális viszonyokra, hogy pusztán azért tartották a legértékesebb irányzatnak a hatalom képviselői, mert megítélésük szerint ez állt a legközelebb a komolyzenéhez. Ugyanez a referátum találóan mutatott rá a könnyűzene mostohagyerekként kezelésére a hivatalos kultúrpolitikában: *„A közművelődés feladatairól szóló MSZMP KB határozat megjelenéséig egyáltalán nem volt, vagy csak igen áttételes formában létezett magas szintű elvi állásfoglalás a könnyűzenével kapcsolatban. Volt azonban egy – a műfajjal szemben követett – gyakorlat, mely az alábbi elgondolásokból és elvekből fakadt: A komoly- és könnyűzene szétválasztása a legkülönbözőbb témákban és szinteken annak érdekében, hogy a komolyzene kapjon anyagi és erkölcsi támogatást. A műfaj – függetlenül a saját értékrendszerén belüli minőségtől – nem tartozik a támogatott kategóriába. Adminisztratív eszközökkel nem lehet felszámolni a múlt örökségeként ma is meglévő igényt a könnyűzene legkevésbé értékes termékeire, a giccsre sem, legfeljebb hátrányos helyzetet lehet teremteni a számára. Meggátolni a minden művészet számára tiltott művek (antihumánus, rendszerellenes, erkölcstelen stb.) terjesztését, és betartani azokat a politikai és erkölcsi normákat, melyeknek a szórakoztatás területén is érvényesülni kell.”* Kétség nem férhet hozzá, ez a párt és állami vezetők egyértelmű dominanciáját jelezte a zenészek felé ideológiai és gyakorlati téren egyaránt, valamint világossá tette a könnyűzene elhanyagoltságának okait a pártállam részéről.⁵⁶⁴

Ezen szokásjogon alapuló elveknek a betartása egy sor gyakorlati lépéssel járt együtt, amit Vajda Tibor számba vett. Ilyen volt a rentabilitás elvárása minden könnyűzenei intézménytől, mivel állami támogatást egyáltalán nem kaptak. Minden könnyűzenei termék kulturális járulék alá esett (ún. giccsadó), és az 1971-ben életbe lépő jövedelemadó-rendelet művészekre vonatkozó kedvezményei a könnyűműfaj képviselőit kisebb előnyökhöz juttatták, mint más területen működő társaikat. További diszkrimináció volt, hogy szerzőik, előadóik ritkán részesültek művészi kitüntetésekben, nívódíjakban.⁵⁶⁵ A külföldi zenei versenyekre való felkészülés – ellentétben a komolyzenével, ahol intézményesített formában foglalkoztak a zenészekkel – gyakorlatilag a könnyűzenész magánügye volt. Ami viszont talán a legérzékenyebben érintette a beat-, pop- és rockzenészeket, hogy nem rendelkeztek

⁵⁶⁴ MOL XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-szórakoztatás. dosszié. 9-32. o.

⁵⁶⁵ Bródy János 1978. március 15-én, amikor KISZ-díjjal tüntették ki, szintén felvetette a popzene visszaszállását és az ezzel kapcsolatos teendőket a kultúrpolitikában: *„Jó lenne, ha a szocialista kultúra megbecsült részeként alakíthatná magát és a fiatalok izlésvilágát. Ha a műfaj megkapná a szükséges támogatást, általánosan és művészi értékűvé válhatna, kulturális küldetést teljesíthetne.”* Gréczy Zsolt – Retkes Attila: Bródy. Budapest, 2003. Vince Kiadó. 42. o.

munkaviszonnyal, az ORI a haszonelvűség miatt eseti megbízással foglalkoztatta őket. Végezetül a felsorolás megemlítette, hogy a Magyar Zeneművészek Szövetségében – a jazz-en kívül – a könnyűzenészek nem kaptak helyet. Az akkor már egyre kevésbé tartható helyzetet⁵⁶⁶ jól tükrözi a dolgozat végkövetkeztetése: „*A műfaj teljes egészében túrt jellege (a tiltásról nem tett említést) oda vezetett, hogy a megtúrt jelző egyre inkább azonosult az értéktelen jelzővel, melynek következményeként a műfajjal foglalkozó alkotók, előadóművészek és intézmények társadalmi megítélése fokozatosan devalválódott. Ez odáig ment, hogy a művelődésügyi miniszter 6/1971 MM. számú rendeletében valamennyi művészeti alkotás társadalmilag értékesnek minősül kivéve 'a tánczeneszerzői, táncdalszövegírói, valamint a tánczenei előadóművészi (énekesek, zenészek stb.) tevékenységét'.*” Saját munkatársaival vitatkozva a dolgozat szerzője meglepő rugalmasságról téve tanúbizonyságot hangsúlyozta, hogy a könnyűzene iránti igényeket nem azért kellett kielégíteni, mert alkalmasint elvezethettek a komolyzenéhez, hanem mert önmagában is jelentkezett rá meglehetősen komoly társadalmi igény. További érdekes meglátása ennek a jelentésnek, hogy kivételes esetekben el lehetett volna tekinteni a beatzene területén is a rentabilitás eszméjétől, ami viszont soha nem valósult meg. A minőség javításának érdekében azonban úgy látta, hogy az egységes kollektív kontrollnak és koordinációnak kellett volna érvényesülnie, amelynek célja az itt született alkotások értékelése és minősítése lett volna.⁵⁶⁷ Tudjuk, hogy a kontroll minden esetben működött a zenészek öncenzúrájától kezdve a legkülönbözőbb intézményes kereteken keresztül a sanzonbizottságig, ám érdekellentétek és viszonylagos, a pártállami intenciók alkalmazásában létező belső autonómiájuk miatt illúzióknak kell minősítenünk azt az elképzelést, hogy ezeknek a munkáját össze lehetett volna hangolni.

A kormányzat döntéseit végrehajtó tanácsi gépezet szintén megszólalt a Szórakoztatásügyi Koordinációs Bizottság munkája kapcsán. Mezei Gyula, a fővárosi tanács művelődésügyi főosztályvezetője – részben a Vajda Tibor által készített tanulmány eredményeit felhasználva – a végrehajtó bizottságnak 1976. június 15-én mondott beszédet. Ebben megállapította, hogy a szórakoztató rendezvényekkel kapcsolatos állami, vállalati, intézményi feladatokból jelentős rész hárult a budapesti tanácsi szervekre. A beszéd orientáltságát mutatja, hogy tartalmát előzőleg egyeztette a Kulturális Minisztérium Közművelődési, továbbá Zene és Táncművészeti Főosztályaival, valamint a főváros

⁵⁶⁶ A gyakorlatban a komolyzene alkotóit a könnyűzenészek által termelt profitból juttatták bizonyos, nem is lebecsülendő kedvezményekhez, amelyre jó példa a Szerzői Jogvédő Hivatal működése. Itt a játszsági mutatók alapján beszedett jogdíjaknak csak a felét osztották fel a tényleges szerzők között, a másik felét egyértelműen a komolyzeneszerzők kapták a hivatalon belül működő felosztó bizottság által kidolgozott pontérték-táblázat alapján. Bródy János személyes közlése 2006. február 11.

⁵⁶⁷ MOL XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-szórakoztatás. dosszié. 9-32. o.

Közművelődési Bizottságával, Pénzügyi, Kereskedelmi és Szervezési Főosztályaival valamint a Szakszervezetek Budapesti Tanácsával. Az MSZMP KB 1974. március 19-20-án hozott közművelődési határozatára utalt bevezetőjében, mint ami a legfontosabb útmutatást adta a szabadidő hasznos eltöltésére és a kulturált szórakozás feltételeinek megteremtésére nézve. Kijelentette Mezei, hogy bár nagy tömegeket mozgatott meg a szórakoztatóipar – meglátása szerint a társadalom valamennyi rétegére kiterjedt –, a nevelést csak közvetve segítette, amiben volt egyfajta arisztokratikus lekezelés többek között a pop - és rockzenészek felé. Nagyon népszerűnek említette a vendéglátóipari zene- és műsorszolgáltatást, amelynek színvonalát viszont emelni kellett volna a korábbiakhoz képest. Ebben közvetlenül kimutatható a párt irányító szerepe, mivel az 1974-es közművelődési KB-határozat hatására vállalta az ORI, hogy műsorokat szolgáltat a vendéglátóhelyekre is, ha felkérlik őket, amitől a vendéglátóipari könnyűzene színvonalbeli emelkedését várták a szakértők. A párthatározatnak Mezei szerint az OSZK-ra nézve meg lett a hatása, amennyiben a vizsgarendszerüket szigorúbbá tették. A hierarchia legalsó fokán pedig úgy kapott érvényt a párthatározat, hogy a tanácsok illetékes szakigazgatási szerveinek művelődésügyi előadói szigorúbbá tették az ellenőrzéseket ezekben az egységekben – legalábbis Mezei szerint –, mivel *„Határozottabban éltek a tiltás eszközével az ízléstelen vagy eszmeileg zavaros műsorok esetében.”* A szórakoztató-zenében ezek az intézkedések érezhető pozitív változást eredményeztek, ám az akkori 325 zenét szolgáltató budapesti egységben – amibe beleszámolta a korabeli lemezlovas klubokat is – korántsem volt minden rendben a beszámoló alapján, mivel az ORI szolgáltatásait nem minden helyen vették igénybe (a későbbiekben sem történt ez meg - Cs. B.), és szakképzetlenek voltak a vendéglátóipari vállalatok műsorrendezői. Más vonatkozásban pedig a játékidőt nem mindig tartották be a zenészek, és a közönség „igénytelen” kéréseinek is készséggel tettek eleget. A műsorok gerincét kitevő zenekarok azonban elmondása szerint egyenletes teljesítményt nyújtottak, számaikat mindinkább megválogatták. Az ideológiai problémás zeneszámok kiveszőben voltak, aminek szoros összefüggése volt a magyar táncdalok szövegének állítólagos fejlődésével. Ennek egyenes következménye lett a magyar dalok előretörése az angolszász muzsika rovására.

A zeneszámokból álló repertoárokat a tanácsok művelődésügyi szervei hagyták jóvá, miután megtekintették a forgatókönyvet és a főpróbát. Ezt az 1/1959 M.M. számú utasítást módosító 186/1968 MM. számú utasítás⁵⁶⁸ írta elő. A kerületi tanácsok mindemellett zenészekből, táncosokból, dramaturgokból álló szakbizottságok véleményét is kikérték egy-egy engedély kiadásakor. A valóság azonban nem mutatott ennyire szigorú képet, ugyanis a

⁵⁶⁸ *Művelődésügyi Közlöny*. XII. évf. 23. sz. 1968. december 1. 370-371. o.

zenészek már az engedélyeztetés előtt leszerződtek a vendéglátóhelyekre, így ekkor már nehezebb volt érvényre juttatni az esetleges tiltást vagy a műsor repertoárjának megváltoztatását. A másik probléma az esetleges tanácsi engedély megvonása körül a zenészek közötti meglehetősen szűk válogatási lehetőség volt, ezenkívül a különböző egységeknek anyagi korlátai is voltak, ami megszabta, hogy kiket alkalmazhattak. A vendéglátóipari vállalatok és az ellenőrző szervek között a fenti nehézségek ellenére gyümölcsöző kapcsolat alakult ki a beszámoló szerint. Ehhez nem fűzhetünk kétséget, hiszen ez a gyakorlatban azt jelenthette, hogy mindkét fél egyaránt akarta – jól felfogott érdekei szerint – a párthatározat megvalósítását, tehát az ellenőrzés szigorítását. Azt azonban megjegyezte Mezei, hogy az ORI műsorok mind szélesebb körben való terjesztése mindkét oldalnak elemei érdeke lett volna, mert megvalósulásuk esetén nem kellett volna a tanácsoknak külön engedélyezni a zenés műsorokat, mivel az ORI ellenőrző szervnek minősült. Emellett az egységes műsorpolitika irányába történő elmozdulást is jelentette volna az ORI felhasználása, mert így az előadóművészeket tervszerűen lehetett volna irányítani. Az ORI-műsorok alkalmazása azonban vontatottan haladt, mert drágállták a vendéglátóhelyeken, ekkoriban csak a fent említett Pannónia Vállalat alkalmazta azokat, ennek a szervezetnek viszont kifejezetten kiterjedt volt az üzemi hálózata.⁵⁶⁹

Ezután Mezei rátért az alkalmi rendező szervek – klubok, művelődési otthonok, szövetkezetek, társadalmi szervezetek – munkájára, amelyek 1975-ben tanácsi engedéllyel 8104 zenés-táncos rendezvényt szerveztek. A szakember becslése szerint ennél jóval több, 10 ezer lehetett az összes műsor száma egy év alatt, mert sokan szabálytalanul nem jelentették be, mások viszont mentesültek az ilyen irányú kötelezettség alól. A rendezvények fele pusztán táncos jellegű volt, műsor nélkül, amelyek részben pótolták a vendéglátóipari táncos szórakozóhelyek hiányát. A tanácsi szakember megítélése szerint azonban ezeken mintegy 65%-ban már gépzenét alkalmaztak disc-jockey-k vezetésével. Utóbbiak képzetlennek minősültek, problémájukat az 1978-tól bevezetett ORI-vizsga oldotta meg.⁵⁷⁰ Kiemelte a lemezlovasok tevékenységében rejlő lehetőséget – hiszen a fiatalok körében rendkívül népszerűek voltak – az ismeretterjesztés és művészeti nevelés terén, tehát egyéb járulékos művészeti munkára szerették volna fogni őket. Az országban először a fővárosi tanács Művelődésügyi Főosztálya szervezett tanfolyamot 1976-ban a számukra, ahol a 40 főből 37-en kaptak ideiglenes működési engedélyt. Eerre azért volt szükség, mert az alkalmi rendezvényekhez a tanácsi engedély szükségességét a 3/1974/XII.14./ KM számú rendelet

⁵⁶⁹ MOL XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-szórakoztatás. dosszié. Mezei Gyula 1976. június 15-i beszéde.

⁵⁷⁰ 4/1978 (I. 28.) MüM-BkM-KM számú együttes rendelete. *Művelődésügyi Közlöny*. XXII. évf. 4. sz. 1978. február 17. 222-223. o.

előírta. A rendezési kérelem elbírálása során a szakigazgatási szervnek meg kellett vizsgálni, hogy a műsoros előadás tartalmi szempontból megfelelt-e a műsorpolitikai követelményeknek és a helyi igényeknek (ez utóbbi megléte általában nem okozott gondot), továbbá, hogy a műsor- és táncmulatság tárgyi, időbeli feltételei biztosítottak voltak-e, valamint meg kellett szabnia a rendezvény után járó szerzői jogdíjakat és a rendezési illeték összegét. A felszólaló kétségeit fejezte ki a tekintetben, hogy a tanácsai népművelési csoportok értettek-e az egyes könnyűzenei műfajokhoz, másrészt pedig az irányban fejezte ki aggodalmát, hogy mechanikussá vált a munkájuk, mert volt olyan fővárosi kerület, ahol évente 600-nál több műsort kellett elbírálniuk, ezekben az esetekben viszont nem volt lehetséges az érdemi munka a túlterheltség miatt.

Az engedélyezés azonban csak az első lépcső volt a zenei események állami szoros kontrolljában. A már engedélyezett műsorokat rendszeresen kijártak ellenőrizni a tanácsai művelődésügyi előadók, amit a fent említett műsorengedélyezési rendelet írt elő, észrevételeiket pedig azonnal továbbítaniuk kellett a felettes szerveknek: először a tanácsok művelődésügyi osztályaihoz, akik alkalomadtán továbbadták azokat a minisztériumi vagy pártszervekhez. A beszámoló viszont önkritikusan jegyezte meg, hogy csak nagyon kis hányadát tudták ellenőrizni a műsoroknak, azok nagy száma miatt. Ennek a problémának a kezelését a tiszteletdíjas ellenőrök beállításától várták. Alkalmazásuk anyagi fedezetének a kerületi tanácsok számára befizetett rendezési illetéket tekintették, amelynek felhasználására a Kulturális Minisztériumtól engedélyt kaptak. Korábban ezen az összegen fele-fele arányban a Pénzügyminisztérium és a Kulturális Alap osztozott, amelyek viszont az 1974-es rendelet végrehajtásának érdekében egyetértően lemondtak erről a pénzről. A műsorengedélyezési utasítással kapcsolatban Mezei több kritikát megfogalmazott, ilyen volt a bürokrácia növekedése a több nyomtatvány bevezetésével, a zenészeknek kifizetendő tiszteletdíjak körülményes kiszámítása, valamint az, hogy a műsoros rendezvényeket monetáris politikájával nem támogatta az állam. A táncos rendezvények után ugyanis nem kellett annyi rendezési illetéket és szerzői jogdíjat fizetni (más szempontból viszont ez szakmai érvekkel alátámasztható), mint az igényesebb műsoros rendezvények után, így érthetően a rendezők az előbbieket részesítették előnyben. A fővárosi tanácselnök-helyettes aláírásával a végrehajtó bizottság elfogadta a beszámolót, a feladatok célkitűzései között pedig a fent említett problémák megoldása szerepelt.⁵⁷¹

⁵⁷¹ MOL XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-szórakoztatás. dosszié. Mezei Gyula 1976. június 15-i beszéde.

A Kulturális Minisztérium igyekezett a könnyűzenei résztvevők népszerűségét kihasználni a proletárdiktatúra elfogadtatásában,⁵⁷² amit nem csak a szolidaritási rockfesztiválok⁵⁷³ szervezésében, hanem többek között a „Magyarország felszabadulásának” 30. évfordulója alkalmából kiírt dalpályázatban is nyomon érhetünk. Az NKI mellett működő, 1974-ben alapított Szórakoztatózenei Művészeti Tanács⁵⁷⁴ 1974. december 11-én tartott ülésén döntött a *Szabadságunk 30 éves* című könnyűzenei dalpályázat meghirdetéséről, amiről Horváth József NKI-igazgató tájékoztatta a minisztériumot. Vajda, a tárca könnyűzenei főelőadója sokallta a listát, ugyanis azon 116 név szerepelt, meglehetősen vegyes összetétellel. Lendvay Kamilló, Tamásy Zdenkó, Hajdú István és Vukán György képviselték a komolyzenét (ők jelentették a régi generáció legfajsúlyosabb, a pályázatnak hangsúlyt adó elemeit, akik kétségkívül kilógtak a sorból), a „slágercéh” legprominensebb alakjai tették ki a gerincét (Fényes Szabolcs, Dobsa Sándor, Majláth Júlia, Hajdú Júlia, Bágya András, Auth Ede, Malek Miklós, Wolf Péter, Payer András, Körmendi Vilmos, stb.), de a beatnemzedék befutott, továbbá kisebb részben a kultúrpolitika által kevésbé elismert alakjai is szép számmal helyet foglaltak a tervezett szerzők között (Presser Gábor, Benkő László, Bródy János, Szörényi Levente, Szörényi Szabolcs, Sztevanovity Dusán, Sztevanovity Zorán, Frenreisz Károly, Dancsák Gyula, Várkonyi Mátyás, Victor Máté, Demjén Ferenc, Révész Sándor, Fenyő Miklós, Máthé Péter, Delhusa Gjon, Dinnyés József és még sokan mások).

A listát, amelyet a minisztériummal bővíttetni szerettek volna, de ott éppen ezzel ellentétes instrukció látott napvilágot, Keszler Pál, az ORI igazgatója, Bolba Lajos, a Magyar Rádió zenei rovatvezetője, Gonda János, a Zeneművész Szövetség Jazz Szakosztályának vezetője, Behringer Éva, a tárca Zene-és Táncművészeti Főosztályának helyettes vezetője, Rusz Ferenc, a tárca főelőadója, Pándi András, a KISZ KB Kulturális Osztályának helyettes vezetője, Beck László, az MHV művészeti vezetője, Vas Gábor, a Zeneműkiadó szerkesztője, az NKI részéről pedig Horváth József igazgató, Görög Péter művészeti tanácsadó, valamint Klenjánszky Tamás művészeti titkár állította össze. A pályázatokat 1975. március 1-ig kellett beküldeni a Táncdal és Sanzonbizottság címére, ami ugyanaz volt, mint a többi állami

⁵⁷² A KISZ IX. kongresszusán például 1976. május 8-án este a Kongresszusi Ifjúsági Park Körszínházában ünnepi hangversenyt rendeztek a II. világháború európai szakasza végének évfordulóján, ahol Dinnyés József és a Váza Klub tagjai is felléptek. A kongresszus szervezőinek véleménye szerint ezek a pol-beat dalok alkalmasak voltak arra, hogy segítségükkel felhívják a figyelmet a fasizmus elleni harcra - és a kommunizmus felsőbbrendűségére - a hetvenes évek aktuálpolitikai keretei között. PIL 289/1 127. ö. e. 65-67. o. (KISZ kongresszusok iratai) A Váza Klub öntevékeny fiatal beatzenészek baráti társaságából alakult művészeti tömörülés volt. Muzsay András, a Váza Klub tagjának személyes közlése 2006. október 8.

⁵⁷³ A szolidaritási rockfesztiválok jelentőségét támasztja alá, hogy a KISZ KB IB is tárgyalta és elfogadta annak programját Hátori Csaba előadásában 1978. szeptember 28-án, melynek következtében 1978-ban október 14-15-én rendezték a fesztivált. PIL 289/3 488. ö. e. 2. o.

⁵⁷⁴ MOL XIX-I-7-g 1. d. 3. t. 114662/1974

könnyűzenei hivatalé (Budapest V. kerület, Vörösmarty utca 1.) A díjazás a szocialista eszméknek megfelelően nem volt túl magas, az első helyezett 5000, a második 3000, a harmadik pedig 2000 forintot kapott a KISZ KB jóvoltából. További jutalomnak tüntették fel, hogy a zeneszerzők és szövegírók kimehettek meghallgatni saját darabjaikat szocialista előadóművészek feldolgozásában az adott keleti blokk-beli országban, az ezzel járó költségeket (útlevél, útiköltség, napidíj, ellátás és szállás) pedig az NKI fedezte. A Szórakoztatózenei Művészeti Tanács általános állásfoglalása szerint ez a kezdeményezés hatékonyan támogathatta a hazai könnyűzenei repertoár színvonalának emelését, tartalmi és formai gazdagodását. A lista bőségét szerintük éppen a hatékonyság emelésének kívánalma indokolta. Céljuk ezenkívül a többi szocialista országba történő intenzívebb könnyűzenei export volt, ugyanakkor nem titkolták, hogy elkötelezett műveket vártak az alkotóktól.

Az ORI vállalta, hogy az Erkel Színházban gálakoncertet szervez 1975 májusában, a győzelem napjához közel eső dátummal, az NKI felkérte az MTV Szórakoztató és Zenei Főszerkesztőséget, hogy közvetítsék az eseményt, valamint megfelelő propagandát is nyújtsanak hozzá, az MHV pedig a két legjobb pályamű kiadására tett ígéretet (ez utóbbiból nem lett semmi). A versenyt az a Dancsák Gyula nyerte, akinek Korong nevű együttese az 1972-ben letiltott *Jézus Krisztus Szupersztárt* adta elő.⁵⁷⁵ Ebből jól látszik, hogy a rendszer szilárdsága érdekében a hatalom hajlandó volt bizonyos eseményekre fátylat borítani, és megkötni az akkor okosnak, sőt progresszívnek tűnő kompromisszumokat. A társadalom egy része – főleg a fiatalság – azonban visszásnak érezte ezt az állami magatartást (Dancsák mellett a fent felsoroltak közül Demjén Ferencet,⁵⁷⁶ Bródy Jánost, Presser Gábor zenekarát⁵⁷⁷ nem egy esetben érték kisebb-nagyobb retorziók az állam részéről), ezért a közönségsiker nem következett be, és ezeknek a műveknek az utókor sem emelt különösen nagy emlékműveket.

Klubok, ifjúsági parkok, tánciskolák minisztériumi irányítása

⁵⁷⁵ MOL XIX-I-7-g 1. d. 2. t. 115590/1974

⁵⁷⁶ A Bergendy zenekar *Szellemvasút* című számát a sanzonbizottság első nekifutásra azért utasította el, mert szerintük az arról szólt, hogy a Vidám Parknál sokkal borzasztóbb a mindennapi szocialista Magyarország. Más alkalommal az MTV-ből tiltották ki őket egy évre, mert lenyírátták a hajukat kopaszra, amit az MTV pártbizottsága úgy értelmezett, hogy a párttitkárokat szerették volna ezzel kigúnyolni. Végül Demjénék szereztek orvosi igazolást, hogy egészségügyi okokból kellett ennyire megnyirakozniuk, amit az MTV Zenei Főosztálya respektált, és továbbította támogató nyilatkozatukat az MTV pártbizottságának, melynek eredményeként végül felléphettek a televízióban. Sz. Koncz István: *Demjén - félszáz év*. Budapest 1996. A szerző saját kiadása. 46., 49-50. o. (a továbbiakban: Sz. Koncz)

⁵⁷⁷ A *Bumm* című LGT-lemezt gitárosuk, Bartha Tamás emigrálása miatt 1973-ban utólag bevonta a forgalomból az MHV, amit csak 1982-ben engedett újra kiadni. Gréczy Zsolt - Retkes Attila: *Presser* Budapest 2003. Vince Kiadó. 34. o. és Sebők János: *Magyarock 2*. Budapest 1984. Zeneműkiadó. 327. o. (a továbbiakban S. J. 2.) Az LGT zenekar történetét lásd: Szántó Péter: *És ilyen a bokszt. Az LGT-sztori*. Budapest 1985. Zeneműkiadó.

A könnyűzenei életnek teret adó országos klubhálózat működését meghatározta a kulturális tárca és az irányítása alatt álló szervek, illetve a párt által vezetett KISZ. A minisztérium felügyelete alatt álló Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanács⁵⁷⁸ 1972 novemberében jelentette meg határozatban a klubokat működtető szervek feladatait,⁵⁷⁹ ennek alapján hivatalosan nyilvántartásba vették a klubokat, miután döntöttek működési engedélyükről. Az engedéllyel rendelkező kluboknak anyagi támogatást nyújtott, de egyharmaduknak működési engedély híján ebből nem jutott. A támogatások elosztásáért és a klubok nyilvántartásáért az OIOT megszűnte után az ÁIB által 1974-ben létrehozott Ifjúsági Klubok Országos Munkabizottsága volt a felelős. A klubmozgalmat sokfelől irányították, emiatt néha az átfedésekből fakadóan szabadabb mozgásterük keletkezett. A KISZ KB Kulturális Osztálya a megyei klubtanácsokat hozta létre, és koordinálta a klubvezetők képzését Ifjúsági Klubok Országos Munkabizottsága segítségével. A klubvezetőképzés 1976-ra az egész országra kiterjedt, minden megyében volt ilyen irányú tevékenység. A KISZ KB Intéző Bizottsága 1973. május 31-én foglalkozott a könnyűzenei életnek teret adó ifjúsági klubok működésével.⁵⁸⁰ Ebben egyebek között hangot kapott a kulturált szórakozás feltételeinek megteremtése, amelyben vezető szerepet szántak a KISZ alapszervezeteknek.

A KISZ saját belátása szerint politikai felelősséget érzett a programok koordinálásában, járási, városi és megyei bizottságainak helyi szintű támogatását pedig elvárták a KISZ országos vezetősége részéről, elsősorban a klubvezetőképzésben. Ez utóbbiban és a programok bővítésében a Népművelési Intézetre is igyekeztek támaszkodni. Azt elismerték azonban, hogy a politikai jellegű programok helyett a táncos rendezvények örvendtek a legnagyobb népszerűségnek. A klubokról a KISZ legfelsőbb szintjén azért tárgyaltak relatíve intenzíven, mert számuk a hetvenes évek elején átmenetileg megnőtt. A KISZ KB Kulturális Osztályának becsült adatai szerint 1964-ben országosan mintegy 500

⁵⁷⁸ Az OIOT hatáskörét az 1016/1970 (V. 24.) Korm. számú határozat szabályozta, amelyet 1973-ban dolgoztak át. *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1973.* Budapest, 1974. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 328-329. o.

⁵⁷⁹ Az OIOT a 15/1972 sz. határozatában előírta, hogy az ifjúsági klubokat 1973. február 28-ig nyilvántartásba kellett venni, a működési engedélyeket pedig ennek megfelelően legkésőbb 1973. április 20-ig kellett kiadni vagy kellett megvonni. *Ifjúságpolitikai Értesítő.* 1972/5-6. sz. (évf. nélkül) 21. o. A klubok fenntartásáról az ifjúságról szóló 1971. évi IV. törvény végrehajtása kapcsán a 4/1973 (I. 27.) BkM számú rendelet is szólt, amennyiben kimondta, hogy a vállalatok a klubok működéséhez nyújtsanak anyagi és technikai segítséget. Az ifjúságról szólva előírta továbbá, hogy az Ifjúsági Divatbizottság kísérje figyelemmel a divat alakulását, és a kínálatról tájékoztassa a fiatalokat. *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1973.* Budapest, 1974. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 448-451. o.

⁵⁸⁰ PIL 289/3 362. ö. e. 44-51. o.

klubot tartottak számon, míg 1973-ra ez a szám a honvédségi klubokkal együtt elérte a 3650-et, ami a hetvenes évek közepére erőteljesen csökkent.⁵⁸¹

A klubok tekintetében az országos irányítás helyett a megyei vált erőssé – állapította meg a Közművelődési Főosztály jelentése –, a járási, városi, kerületi irányítás azonban továbbra is gyenge maradt. Önkritikusan megállapították, hogy a felülről jött irányítás nem tudta betölteni a szerepét, mert nem tudták követni a klubmozgalomban bekövetkezett spontán változásokat és a fiatalok igényeit. A hiányosságok feltárása mellett leszögezték, hogy *„A klubok közművelődésünkbe szervesen illeszkedve egyre inkább otthonaivá lettek [...] az igényes szórakozásnak”*, ahol a klubmunka lehetőséget adott a fiatalok *„természetes szórakozási vágyának kielégítésére”*.⁵⁸² Az igényes szórakozáson azonban leginkább a megszűrt könnyűzenét és a szintén ellenőrzött társzművészeteket értették. Az Országos Ifjúsági Klubtanács 1977 októberében ennek értelmében a problémák orvoslására alakult, az ifjúsági klubok munkájának összehangolására, a Kulturális Minisztérium mellett működő véleményező, javaslattevő és tanácsadó szervként. Tagjai voltak az ÁIB, a Hazafias Népfront (HNF), a SZOT, a Honvédelmi, az Oktatási és a Munkaügyi Minisztérium képviselői,⁵⁸³ majd a KISZ KB IB is döntött a kezdeményezéshez való csatlakozásról 1979. október 18-án tartott ülésén.⁵⁸⁴ Ennek keretében az infrastrukturális háttér fejlesztését szorgalmazták mind a munkahelyi, mind a lakóhelyi művelődési otthonokban, klubokban. Ezen a téren a KISZ megfogalmazta irányítási szándékát, melynek során igyekeztek az ifjúság tömegeit mind intenzívebben politikailag is befolyásolni.

A Népművelési Intézet a Fővárosi Művelődési Házban rendezett Illés klub és a szintén itt működő Halmos-Sebő duó vezette táncház számára a minisztériumtól 1973. március 14-én anyagi támogatást kért. A beatzene és a társzművészetek (film, színház, irodalom, képzőművészetek) összekapcsolása mindenképpen novumot jelentett, ezenkívül a könnyűzene különböző áramlatai is helyet kaptak a programokban. Külön érdekesség, hogy a két klubtagság között átfedés volt tapasztalható. A rendszeres műsorok után beszélgetésre nyílt alkalom, ahol a művészekkel és egymással eszmét cserélhettek a klubtagok. Külön rangot adott a rendezvényeknek, hogy népművelés szakos egyetemi hallgatók vettek részt a klub társadalmi vezetőségében, tanácsokat adva a programokhoz. Az Illés zenekaron kívül a

⁵⁸¹ PIL 289/3 362. ö. e. 115. o.

⁵⁸² MOL XIX-I-7-j 34. d. 6. t. 18570/1977

⁵⁸³ MOL XIX-I-7-j 34. d. 7. t. 19156/1977 A klubmozgalom irányításának alakulását részletesen Németh Gyula: *Hatalom és érdek* című kiadatlan házijegyzete tárgyalja, amit a felsőfokú klubvezetőképző tanfolyam záródolgozatául írt. Németh Gyula a Budai Ifjúsági Park utolsó igazgatója volt 1982-től annak bezárásáig, 1984-ig. Németh Gyula személyes közlése 2005. május 12.

⁵⁸⁴ PIL 289/3 517. ö. e. 144-152. o.

Tolcsvay és a Neoton együttes⁵⁸⁵ is házigazdaként működött, akik kedvenc íróikat, színészeit, rendezőiket hívták meg. 1973. április 5-én Sárdi Lajos közművelődési főosztályvezető válaszában egyetértett a műsorok és a dialógusok folytatásával. A támogató nyilatkozat megküldése előtt azonban kérte a részletes tervezett programon kívül azt is, hogy hogyan tervezték mérni és értékelni a művelődési ház Illés Klubjának hatékonyságát. Érdekesség, hogy a minisztérium a támogatásáról annak ellenére biztosította az Illés Klubot, hogy az előzetesen kért mindkét szakértői vélemény indokolatlannak találta működését, így született kompromisszumként a megoldás a teljesítmény hatásfokának méréséről. Arról azonban nem szóltak, mi módon kellett volna ezt megtenni.⁵⁸⁶ Az Illés Klub viszont ezután már csak alig fél évet ért meg a zenekar feloszlása miatt.⁵⁸⁷

A KISZ KB Intéző Bizottsága előterjesztést készített az Országos Közművelődési Tanács Elnökségének az ifjúsági klubmozgalom helyzetéről 1977. április 27-én, amit elküldtek Pozsgay Imre kulturális miniszternek. A tárca vezetője kisebb változtatásokkal jóváhagyta a szöveget 1977. május 9-én, hozzátéve, hogy az új működési elveket az Országos Ifjúsági Klubtanács adta ki. A bevezetés megállapította, hogy „[...] a klubok élete színesebbé, tevékenysége gazdagabbá és tartalmasabbá vált, kibontakoztak az aktivizáló, közösségteremtő munkaformák, a művelődés és a szórakozás igazi, közösségi keretei.” Továbbra is népszerűnek voltak mondhatók a modern táncok – valószínűleg a discora⁵⁸⁸ gondoltak – és a szakigazgatás által újjól pop- és rockzenének nevezett irányzatok, aminek ifjúságra gyakorolt hatását jelentősnek mondták. Új jelenségként említették meg a táncházakat, de ez a szórakozási forma sokszor ellenállási megnyilvánulást jelenthetett – erről a jelentés viszont megfélemedezett, egyértelműen pozitívnak állítva be ezt a jelenséget. Elmarasztalóan említették meg viszont, hogy a bejáró dolgozó fiatalokat nem tudták kellőképpen a klubmozgalomba bevonni. A felsőoktatási klubokról szintén negatív felhanggal írták, hogy egyes objektumaik szinte végletesen a szórakoztatás irányába mozdították el a tevékenységüket.⁵⁸⁹

A könnyűzenei élet kormányzati koordinálására jó példa a Salgótarjában 1979. december 3-4-én az ifjúsági házak és ifjúsági parkok vezetői számára megrendezett első országos tanácskozás. Az előadások közül a könnyűzenét leginkább érintő témát Harsányi

⁵⁸⁵ A Neoton együttesről bővebben: Borzák Tibor: *Családragény - A Neoton Família műhelyében*. Budapest, 1989. Laude Kiadó.

⁵⁸⁶ MOL XIX-I-4-o 139. d. 7. t. 43154/1973

⁵⁸⁷ S. J. 161. o., T. P. 138. o.

⁵⁸⁸ A hivatalos álláspont szerint a disco az elüzletiesedett, irányított nemzetközi monokultúra része volt. *Kritika*. XVI. évf. 1979/1. sz. 23-25. o.

⁵⁸⁹ MOL XIX-I-7-j 34. d. 6. t. 18570/1977

László, a KISZ KB Kulturális Osztályának osztályvezető-helyettese tartotta, aki egyúttal a szekciógyűlést vezette Hídi Péterrel, a Népművelési Intézet osztályvezetőjével. Ezen az ifjúság szórakozási szokásait és lehetőségeit vitatták meg.⁵⁹⁰ Mivel ennek a plénumnak túlságosan nagy hatalma nem volt, az ilyenkor immáron szokásosnak mondható frázisok szintjén maradt a tanácskozás. Ugyanakkor ezt a megmozdulást is a pártállam intencióinak megnyilvánulásának tarthatjuk.

A könnyűzenei eseményeknek teret adó színhelyeket a hetvenes években továbbra is komoly pártállami felügyelet alatt tartották, ami történhetett elvi állásfoglalással éppúgy, mint operatív beavatkozással⁵⁹¹ vagy szervezeti átalakítással. A fővárosi tanács VB a Fővárosi Ifjúsági Művelődési Központot 1974-ben megszüntette, így az összes művelődési ház ettől kezdve az FMH és a VI. kerületi tanács felügyelete alá tartozott. A Budai Ifjúsági Park viszont önálló intézményként történő kezelését kérte a tárcától, valamint munkatársai számára az ezzel járó alkalmazotti bértáblába való besorolását. Ennek kapcsán Mezei Gyula, a fővárosi tanács művelődésügyi főosztályvezetője 1974. augusztus 30-án Kiss Jenőnek, a főosztályvezető-helyettesének írt, melyben taglalta a BIP feladatait. Ezek közül a legfontosabbnak az ifjúság tömegeinek kulturált szórakozási lehetőségeinek biztosítását jelölte meg, amely ennek hozadékaként hozzásegítette a fiatalokat a különböző művelődési formák, intézmények felé való orientálódására. *„Ennek érdekében a park táncolási és beatzene-hallgatási lehetőséget, s ún. kiegészítő programokat (vetélkedők, jazz-történeti előadássorozat, riport érdekes emberekkel, tánc- illetve bemutatók stb.) biztosít a nyári időnyben (május 1-szeptember 30.) heti 6 alkalommal.”* – összegezte a park tevékenységét a tanács vezető személy. Ekkor mindössze egy gondnok, egy művészeti vezető és egy gazdasági vezető állt főfoglalkozásban a park állományában, ezenkívül napidíjas rendszerben mintegy 20 rendezőt alkalmaztak, illetve ugyanígy 3 pénztárost és egy technikust. A művészeti vezetőnek a téli hónapokban kötelessége volt besegíteni az ifjúsági klubokkal kapcsolatos feladatokba a minisztérium közművelődési főosztályán. Az ifipark felügyeletét a fővárosi tanács Művelődésügyi Főosztályának Közművelődési Osztálya látta el. A felügyelő tárca azonban 1974. november 25-én kelt válaszában nem látta indokoltnak a Budai Ifjúsági Park önálló művészeti intézményként történő üzemeltetését, amit közművelődési feladataikkal

⁵⁹⁰ MOL XIX-I-7-j 51. d. 5. t. 31046/1979

⁵⁹¹ Az 1977 óta működő Agárdi Popstrandon például 1979 júliusában a Píramis és az Omega együttesek koncertjét lemondta a felügyeletet ellátó Fejér Megyei Tanács közigazgatási szerve, mert attól féltek, hogy az élelmiszer-áremelések miatt atrocitások alakulnak ki. Sláger Rádió közlése 2007. július 28. Az élelmiszerek ára ugyanis az 1977. július 22-i minisztertanácsi közlemény szerint átlagosan 20, míg az éves árszínvonal 9 százalékkal növekedett. *Magyar történeti kronológia 1971-1990.* összeállította: Dr. Seifert Tibor. Budapest 1994. Ikva Könyvkiadó. 57. o. (A továbbiakban: MTK 1971-1990.)

magyaráztak, illetve a rendezési illeték lerovása szempontjából is így tartották célszerűnek. Ennek megfelelően a fővárosi tanácsnak kötelességszerűen valamelyik művelődési otthon kihelyezett részlegeként kellett üzemeltetnie az ifiparkot, amivel együtt megakadályozták, hogy önálló rendező szerv váljon a parkból. Anyagilag mindenesetre így jobban járt a park, mert nem kellett kulturális járulékot fizetniük az előadásaik után, és az ORI kedvezménye alapján 5400 helyett mindössze 400 forintot kellett fizetniük rendezési illeték gyanánt. Vajda Tibor ezenkívül 1974. szeptember 26-i feljegyzésében leszögezte, hogy *„nem volna helyes egy olyan új, művészeti intézményt kreálni, melynek fő feladata táncmulatságok rendezése.”* Amint ebből is kitűnik, ideológiai alapja volt elsősorban annak, hogy az ifiparkot nem nyilvánították önálló művészeti intézménnyé.⁵⁹²

A könnyűzenei színhelyek sok esetben a különböző anyagi érdekek összeütközési pontjai is voltak, nem véletlenül, hiszen a szocialista gazdasági és tulajdonviszonyokhoz képest ezen a területen jelentős bevételre lehetett szert tenni. Ilyen konfrontációra került sor a művelődési otthonokban dolgozó hivatásos zenészek béremelésekor 1974-ben, amit a munkaügyi, a belkereskedelmi és a művelődésügyi miniszter együttes rendeletében szabályozott. Az állami fedezetet ugyanis az egyes intézmények nem látták biztosítottnak, ezért kilátásba helyezték a belépődíjak árának megemelését. Ez viszont ellentétesnek mutatkozott az ifjúságpolitikai határozatokkal – hiszen ezeket a rendezvényeket döntően a fiatalok látogatták –, emiatt a Közművelődési Főosztály feljegyzésében 1974. március 29-én arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Pénzügyminisztérium állami támogatásának növelésével lehetett csak elérni, hogy a zenészek bére növekedjék, de a közönség anyagi érdekei ne sérüljenek. Ezt a megállapításukat 1974. április 25-én megerősítették, melynek során azt is közölték, hogy éves és országos szinten mintegy 6 millió forintba volt szükség, hogy fedezzék a muzsikuskok bérfejlesztését, ami végül bekövetkezett.⁵⁹³

A kormányzati és közigazgatási hierarchia képviselőinek alá- és fölérendeltségi viszonyaira jó példa a hódmezővásárhelyi eset, amikor a városi tanács művelődésügyi osztályvezetője, Gál József 1974. szeptember 3-án levélben fordult észrevételeivel a Csongrád Megyei Tanács Művelődésügyi Osztályához a zenés rendezvényekkel kapcsolatban. Ebben hiányolta a felelős személyek jogszabály által körülhatárolt felelősségének pontos leírását, ami miatt a szankciók többször elmaradtak. Javaslatára szerint a készülő jogszabályba kerüljön bele, hogy mivel, miért és milyen időtartamra tartozott felelősséggel a rendező szerv, és a hiányosságokért milyen mértékben lehetett büntetni. A megjegyzéseket 1974. október 4-én

⁵⁹² MOL XIX-I-7-j 2. d. 7. t. 43573/1974

⁵⁹³ MOL XIX-I-7-j 3. d. 15. t. 43286/1974

továbbította a Zene- és Táncművészeti Főosztályára a megyei tanács művelődésügyi osztályvezetője, Szalontai József, ahol Vajda Tibor válaszolt udvarias hangvétellű levélben a megyei szakembernek 1974. október 23-án. Ebben ismertette, hogy az akkoriban készülő jogszabály (3/1974/XII. 14. K.M. sz. rendelet) tárgyalta a fent említett kérdéseket, főleg a rendező szerv és az előadóművész tekintetében, akiknek ezáltal nőtt a korábbiakhoz képest a felelősségük. A korabeli viszonyokat viszont nagyon jól tükrözi Vajda levelének utolsó két mondata, ami arra enged következtetni, hogy 1974-ig valójában túlságosan általános alapelvek álltak rendelkezésre, amelyek alapján meg lehetett volna büntetni a renitens művészt. Így a könnyűzenei szakértő a helyi szféra felelősségére bízta ezeket a kérdéseket: *„Az engedélyező szerv rendelkezésére áll egyébként, mint szankcionálási lehetőség a műsorengedély megtagadása, ha a tervezett műsor a helyi kultúrpolitikával vagy egyéb közérdekkel nem fér össze. Ezt természetesen helyileg kell eldönteni, és nem lehet általánosan rendeletbe foglalni.”*⁵⁹⁴ Ezekből a mondatokból kitűnik, hogy a párt országos jelentőségű kultúrpolitikai elveit a könnyűzene területén lehetett némileg módosítva alkalmazni. Ez egyúttal magyarázatot ad azokra a helyi anomáliákra, amelyek során bizonyos megyei szakigazgatási szervektől kaptak, másutt nem kaptak műsorengedélyt egyes zenekarok.

Az államigazgatási és tanácsai szervek a tánciskolák legapróbb rezdüléseit is nyomon követték, ez látszik a Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága Művelődésügyi Főosztálya népművelési csoportvezetőjének, Ambrus Évának 1974. január 24-én a Baross utca 59. szám alatt működő táncoktatói munkaközösségnek írt leveléből, amelyben megtiltotta az *Egyedülállók klubja* és az *Egyedülállók táncklubja* név felvételét. Az indoklásban az szerepelt, hogy *„A Táncoktató Munkaközösség fent idézett hirdetés megtévesztő, ezért olyan magányosok keresik fel, akik nem táncolni óhajtanak, hanem a városban több helyütt működő magányosok klubjának egyikét keresik benne. Mivel ez nem tartozik a táncoktatás hatáskörébe, fenti határozatomat hoztam.”* Varjasi Rezsőné, a táncoktató munkaközösség helyettes vezetője 1974. február 21-én nyújtotta be fellebbezését, amelyben azt állította, hogy rendezvényeik célja kizárólag táncos szórakozás nyújtása volt, ahol többek között a nagyvárosi elidegenedés ellen küzdöttek, és ezt minden jelentkezőjüknek el is mondták. Fájlalta, hogy a tanács anélkül hozott határozatot, hogy megnézte volna tevékenységüket. A fellebbezés szerint nevüket elferdítették, mert *100-as Táncklub* néven hirdették magukat, ami szintén jelzi, hogy a tanácsai dolgozók a korabeli sajtó cikkeinek hittek, és nem jártak utána maguk a híreszteléseknek. A tanács művelődésügyi főosztályvezető-helyettese, Venczel István ezek után 1974. április 2-án kikérte Behringer Éva, a tárca Zene- és Táncművészeti

⁵⁹⁴ MOL XIX-I-7-g 1. d. 4. t. 115301/1974

főosztályvezető-helyettesének állásfoglalását az ügyben. A minisztérium még kevésbé nézett utána az ügynek a gyakorlatban, így rajta maradt a tánciskolán az *Egyedülállók klubja* elnevezés. Az 1974. május 20-án született minisztériumi döntés megerősítette a tanácsot véleményében, érvelésük szerint a *100-as Táncklub* funkciójában ellentétes volt az eredeti célkitűzésével, mert szerintük nem táncot oktattak. Emiatt meglátásuk szerint az 1955. évi 13. sz. törvényerejű miniszteri rendelet⁵⁹⁵ 2§-ával ütközött a tevékenységük. A záró passzus viszont a betiltásukat nem szorgalmazta, így megszabott keretek között, heti egy össztáncsal tovább működhettek, de nevük viselését, amit a hatalom képviselői dezinformációból szereztek, nem engedték használni: „*Mivel az adott tárgyban a Munkaközösség anyagi érdekein túl reális társadalmi igény jelentkezését is tudomásul kell vennünk, azt nem kifogásoljuk, ha a jogszerűen megtartott heti össztáncokat az idősebb korosztály is látogatja.*”⁵⁹⁶

A kulturális tárca és a könnyűzenei média kapcsolata

A Kulturális Minisztérium a könnyűzenével foglalkozó média képviselőivel szorosan tartotta a kapcsolatot, melynek keretében a miniszternek rendszeresen közölték az Állami Rádió és Televízió Bizottság ülésein elhangzottakat. Az MSZMP XI. kongresszusának erre a szervezetre eső feladatai között 1975. május 8-án megemlézték a szórakoztató műsorok szerepének növekedéséből fakadó munkálatokat. Az MSZMP KB 1974. március 19-20-i közművelődési határozatára hivatkozva a szocializmus eszméinek védelme teljes mértékben áthatotta ezt a szöveget: „*Tartalmi oldalról közelítve, minden szórakoztató műfaj esetében vizsgálendő: milyen világnézetet, milyen életérzést tükröz és fejez ki?*” Az ízlésvilág formálásának nem kis felelősségét hangsúlyozták, miközben a műfajok skálája szélesedett. Nem maradhatott el a műsorpolitika meghatározásánál a párt politikája folytonosságának hangsúlyozása, mint fontos vezérelv. Ennek értelmében fogalmazták meg, hogy „*itt se kerülhessenek a műsorokba szocialista értékrendszerünktől, ízlés-normáinktól idegen elemek.*” A Magyar Rádió belföldi ötéves, 1976-1980 közötti időszakra vonatkozó műsorfejlesztési koncepciójában is szántak egy mondatot a könnyűzenére, a Petőfi adó keretein belül szóltak a szabadidő tartalmas eltöltéséről, amelynek során az esti időszakban „*sokféle szórakoztató irodalmi és könnyűzenei műsorok, az oldottabb ismeretterjesztés kerül előtérbe.*”⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ Népművelési Közlöny. V. évf. 10. sz. 1955. június 3. 107-111. o.

⁵⁹⁶ MOL XIX-I-7-g 4. d. 14. t. 114440/1974

⁵⁹⁷ MOL XIX-I-7-a 15. d. 40. t.

A Kulturális Minisztérium és a Magyar Televízió együttműködési megállapodásában szó esett a médium és a tárca Zene- és Táncművészeti Főosztálya közötti együttműködéséről, amelyben leszögezték, hogy évente eszmecserét tartottak az aktuális kérdésekről, a komolyzene mellett azonban nem említették meg a könnyűzenét. A közvetített komolyzenei műsorok tervét megvitatták, de ebben az összefüggésben sem került szóba az előzetes tervek között a könnyűzene. Mindezt a megállapodást az 1974. márciusi KB-határozat nyomán tették csakúgy, mint a rádióval. A megállapodás tartalommal történő megtöltése során Sándor Györgynek, az MTV műsorigazgatójának írt a főosztályvezetője, Bencédy József a műsorpolitikával kapcsolatban, amelyben viszont kitért a könnyűzenére. Az operett egyértelmű háttérbe szorulásáról számolt be a musical javára, bár ennek a kijelentésnek túl sok újdonságtartalma nem volt. Írásában a közízlés – mint a hatalom közkedvelt szófordulata, amelynek védelmére hivatkozva hozhattak meg néhány döntést – formálójaként megjelent a könnyűzene, mint amelyben számos lehetőség rejlett a politikai vezetés számára. Pozitívként ítélte meg a hagyományos tánczene-arsenál – ahogy fogalmazott – fokozatos háttérbe szorulását a jazz és a beat előretörésével egy időben. A beat-et azonban nem egységesen ítélte meg, mert egyúttal sietett elítélni a beatnek a hatalom és az addig megszokott közízlés számára szokatlan és elítélendő kísérőjelenségeit, például „*az emberalatti ösztönök extatikus megnyilvánulásait*”. Kiemelte ugyanakkor a beat és a népdal gyümölcsöző, bár szerinte esetleges kapcsolatát. Itt gondolhatunk az Illés zenekar több népdal ihletésű dalára, mint például a *Ha én rózsá volnék* című szerzeményre, amely kísértetiesen emlékeztet a *Kikötöm lovamat* kezdetű magyar népdalra. A könnyűzenei programok közvetítését ugyanakkor a tárca képviselője esetlegesnek mondta. Azt, hogy a műfajon belül sokféle áramlat helyet kapott a megítélése szerint – minden viszonyítás kérdése: ekkoriban heti átlag 15 percben foglalták össze az érdeklődőknek a pop-rock műfaj áramlatait, a szonon ennél több műsoridőt kapott –, pozitívumnak fogta fel, csakúgy, mint a táncdalok visszaszorulását. A hatalom berzenkedését a témától, illetve a bizonytalanságot híven tükrözi az a megállapítás, miszerint „*még nem rajzolódott ki eléggé markánsan: mi az, amit ebben a műformában igazán támogatunk*.” Szerinte a hagyományok ápolása (népzene) és a komolyzene irányába történő átvezetés lett volna a feladata a könnyűzenei televíziós műsoroknak. A könnyűzene teljesen másodlagos szerepének alátámasztására mi sem jobb példa, mint Bencédy Józsefnek az a kijelentése, hogy a szórakoztató jellegű adásoknak szerinte egyáltalán nem kellett reklám, arra az igény eredendően megvolt. Ezt a felfogást alátámasztja, hogy a szocializmusban egy-egy terméktípusból egyfajta vagy nem túl sokféle áru került forgalomba – ilyenek voltak a televízió műsorai is –, azaz jószerevével feleslegessé

vált a reklám intézménye, mert a polgárok úgyis azt a terméket fogyasztották, amihez hozzájutottak.⁵⁹⁸

A minisztérium kikérte a Tömegkommunikációs Kutatóközpont véleményét is a sajtó kormányzati szintű megítéléséhez, amelynek szintén volt könnyűzenei vonzata. A Nagy Márta által 1974-ben jegyzett dolgozat megfogalmazta, hogy a művészeteknek voltak elsődlegesen a szórakozást szolgáló, azzal eggyé váló ágai, mint a könnyűzene, amelyben ideológiailag semmi kivetnivalót nem talált. A kutató a különböző társadalmi rétegek tagjait kérdezte meg szórakozási szokásaikról, a nem reprezentatív minta 41%-a a rádió műsorai közül a zenén belül a tánczenét és a magyar nótát jelölte meg legszórakoztatóbb műfajként. Érdekes módon a tánczenét a televízió nézőinek mindössze 14%-a választotta, mint a legszórakoztatóbb műsorfajtát. Az igazi tetszési indexet azonban az a típusú kérdés mutatta meg, amikor meg kellett nevezni a három leginkább szórakoztató műsort, amelyben a rádióműsorok közül – igaz harmadik helyen – a könnyűzene foglalt helyet a kabaré és a kívánságműsor után. Itt kell megjegyeznünk, hogy ezek a mesterségesen meghúzott kategóriák némileg erőltetettnek tűnnek a többszörös átfedés miatt. Nem nehéz ugyanis belátni, hogy a kívánságműsorokban ugyanúgy jelenthette a könnyűzene a vonzerőt, mint a tisztán csak a könnyű zenei műfajjal foglalkozó program. A televízió műsorai közül azonban a rádióhoz képest némi eltérés volt tapasztalható, itt a könnyű- és tánczene kategóriája csak az utolsó harmadban szerepelt.⁵⁹⁹

Az 1967-es Hankiss Elemér, illetve az 1973-as Lévai Júlia - Vitányi Iván cikkeket⁶⁰⁰ tekintette kiindulási alapnak 1976-ban Vágó Judit a Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadványában. *A beatjelenségről megállapította: „A beat megjelenése óta az egész műfajnak valamiféle közösségteremtő, kommunikatív funkciója is lett. [...] A beat megjelenése a fiatalok életében, mentalitásában, a társadalommal és egymással szembeni igényeikben beállt változás megnyilvánulása, kifejeződése volt. Ezt az új viszonyt, valamiféle lázadást, kitörést a hangnem megváltozása tükrözi, amit követ a dalok nyilvánvaló zenei megújulása.”* A tanulmány megállapította, hogy a dalok világa a korábbi táncdalokhoz képest nyitottabb lett, a személyes élmények mellett vagy inkább azokat megelőzve a közösség ügye került előtérbe a beat megjelenésével. A számok szövegei nem egy szobában játszódtak, mint táncdal elődeik, hanem a szabadban (utalva ezzel többek között Illésék *Utcán* című szerzeményére), ami a

⁵⁹⁸ MOL XIX-I-7-y 8. d. 23. t. (Molnár Ferenc államtitkár iratai)

⁵⁹⁹ Nagy Márta: *Vélemények a szórakozásról és a rádió és a televízió szórakoztató műsorairól*. In: *Rádió és Televízió Szemle*. Budapest, 1974. VI. évf., 8. sz. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadványa.

⁶⁰⁰ Lévai Júlia - Vitányi Iván: *Miből lesz a sláger?* Budapest, 1973. Zeneműkiadó. Szintén szociológiai szemmel vizsgálta a könnyűzenei jelenségeket: Losonczy Ágnes: *Zene - Ifjúság - Társadalom*. Budapest, 1974. Zeneműkiadó.

szerző szerint eleve jelezte a komoly társadalmi kérdések irányában meglévő szenzibilitásukat. Vágó Judit szerint a számok 60 %-a tartozott ebbe a kategóriába, amelyek többek között a pénzről, rangról, tekintélyről szóltak. A szerelem és a párkapcsolat kérdése átfogalmazódott a referátum szerint, mivel a birtoklás helyett az egyenrangú kapcsolat kapott helyet az intim szférában. A cikk kapcsán megjegyezhetjük, hogy a sokszor szentimentális stílusú és/vagy semmitmondó szövegek helyett a beat egyértelműen a társadalmi kritika álláspontjára helyezkedett.⁶⁰¹ A mondanivaló pedig a beat-esek hatására átalakult kifinomultabb, mélyenszántóbb gondolattá, amit a közönség ugyanakkor be tudott fogadni a szimbolikus, szóvirágba foglalt szövegek ellenére – vagy talán éppen ezért. Ugyanakkor a kritikai okfejtések ezekben a számokban magukkal hozták a magány, a csalódottság és a szomorúság érzését, amit viszont hosszú távon mégsem feltétlenül a pesszimizmus jellemzett – pedig a pártállami szervek egyik gyakori kritikája a beat szövegekkel szemben éppen a kilátástalanság megfogalmazása és ennek a szerintük negatív felhangú, cinikus köntösbe öltöztetése volt.

A cikk megállapította, hogy „*A dalokból egy alapvetően passzív, magát a sorsra bízó, jelenben mozgó, de távlatokban optimista ember képe bontakozik ki. Az ember sorsát illetően az általánosság szintjén biztonságérzet, hit, megelégedettség árad, az egyén szintjén azonban gyakran félelem, bizonytalanság kap hangot.*” A cikk szerzője tehát részben igazat adott a korszak kultúrpolitikai kritikájának, amikor a szövegek optimizmusát ingatagnak érzékeltette, ugyanakkor hiányolta a nagyvárosi életmód és a modern civilizáció problémáinak megéneklését. Ez utóbbival kapcsolatban némileg vitatkozva a szerzővel hozzátehetjük, hogy már ekkor is születtek ilyen típusú dalok (például a Koncz Zsuzsa énekével előadott *Ne vágj ki minden fát!* című szerzemény), de a modernizáció igazi nagy problémáit – nagyvárosi magány, elidegenedés, depresszió – tényleg a hetvenes évek utolsó harmadában fogalmazták meg a „botránybandák” (Beatrice: *Nagyvárosi farkas, Meditáció, Motorizált nemzedék*, HBB: *Rózsadomb*, P. Mobil: *A király, Mobilizmo*).⁶⁰²

A könnyűzenei média és a minisztérium kapcsolatát mutatja a Szabad Európa Rádió adásairól rendszeresen készített jelentések sorozata, amelyet az MTI vezérigazgatójának első helyettese szignálásával Pozsgay Imre kapott ebben az időszakban. Ezeket az információkat később felhasználhatták a párt központi vezető szervi ülésein, vagy egy miniszteri beszédhez

⁶⁰¹ Jó példa erre a *Kugli* című Illés szám. Illés '96 Hungaroton-Gong Kiadó. 1996.

⁶⁰² Vágó Judit: *Milyen most a sláger, avagy mit kínál a Rádió?* In: *Rádió és Televízió Szemle*. VIII. évf. 1976/2. sz. 115-122. o. A témában továbbá: Halász László: *Mit néznek a fiatalok?* In: *Rádió és Televízió Szemle*. V. évf. 1973/2. sz. 97-103. o. Sándor György: *A tömegkommunikációs eszközök és az ifjúság*. In: *Rádió és Televízió Szemle*. I. évf. 1969/3. sz. 3-13. o. Vitézy Iván: *Művészet, szórakoztatás – és a televízió*. In: *Valóság*. XIV. évf. 1971/9. sz. 91-99. o.

adalékként, de a titkosrendőrség is nyilvánvalóan a megfelelő időben és helyen aduként alkalmazhatta bárki ellen az elhangzott tényeket, információkat, természetesen megfelelő szöveggörnyezetbe ágyazva. Az egyik jelentés szerint 1978. december 8-án Cseke László műsorában a Kádár-rendszer kultúrpolitikáját elítélő műsor hangzott el – nyilván nem először. Ebben kritizálta az 1978-as kulturális és belkereskedelmi együttes miniszteri rendeletet, amely megszabta a lemezlovas előadások rendjét és a disc-jockey-k feladatkörét. Cseke László – eredeti nevén Ekecs Géza – ezt az egészséges, önszerveződő folyamatok felülről történő befolyásolásaként ítélte meg a nyugati demokráciák szemszögéből. A tőle megszokott maró gúnnyal ismertette az Országos Szórakoztatózenei Központ által szervezett disc-jockey vizsgákat, ahol 500 forint ellenében A, B és C kategóriájú működési engedélyt kaphattak.

A legfontosabb kérdések egyike az osztályharc és a forradalom között összefüggést boncolgatta. Erről megvolt a negatív véleménye az itthon népszerű műsorvezetőnek: *„Szegény, jó zenét hallgatni kívánó, táncolni kedvelő fiatal közönség, még szegényebb ifjú magyar disc-jockey, ha ez így megy tovább, magyar tehetség, ide, magyar tehetség oda, nem kerülünk föl egy újabb, nekünk igenis jól fekvő foglalkozási ág nemzetközi dicsősegtáblájára. Vagy a tehetség nem respektálja az osztályharc és a forradalom közötti összefüggéseket?”* Az MTI híradásai között további lemezlovas hírként szerepelt 1978. december 12-i dátumozással a bécsi *Kurier* című lap előző napi húszsoros cikkéről való beszámoló, amely szintén a vizsgáztatásukról szólt. A beszámoló szerint *„[...] a magyar vezetésnek meggyűlt a baja az úgynevezett lemezlovasokkal. A hír szerint az országban elszaporodott lemezklubokban egyre több politikai vicc hangzik el, ami bizalmatlansággal tölti el az illetékes szerveket. Ezért határozat született arról – olvasható a Kurier-ban –, hogy a jövőben csakis ORI-engedéllyel rendelkező és politikailag nem veszélyes személyek tölthetik be a lemezlovasok szerepét Magyarországon.”*⁶⁰³ A két vélemény egymás mellé állításából kitűnik, hogy bár a lényegét megfelelő politikai éleslátással ragadták meg, a részletekben már eltértek egymástól, és nem mindig fogalmaztak szabatosan. Ennek okai a gyors információáramlás és a sajtócikkek – piaccgazdaságra jellemző – tömegszerű termelése voltak, amelyek nem mindig engedték a hírek megfelelő mélységű megszűrését, kritikáját. Mindenesetre a vizsgáztatás nem az OSZK, hanem az ORI keretei között ment végbe.

A kulturális tárca kapcsolata a KISZ-szel, valamint zenészek egyedi ügyeivel

⁶⁰³ MOL XIX-I-7-cc 27. d. 176. t.

A kulturális miniszter a KISZ-től is kapott jelentéseket ebben az időszakban a könnyűzenével kapcsolatban, így 1980-ban a hetvenes évekbeli könnyűzenei munkásságukat tekintették át. Ebben leírták, hogy segítették az ifjúsági parkok szórakoztató tevékenységét, az ifjúsági klubok öntevékeny munkáját, támogatták a lemezlovasok képzését. Szóltak arról, hogy a KISZ szervei, szervezetei ezen belül főleg a könnyűzenei programokat preferálták, amiket felsorolásszerűen megemlített: ifjúsági találkozók koncertjei, diszkói, a Forradalmi Ifjúsági Napok (FIN)⁶⁰⁴ rendezvényeinek keretébe illesztett könnyűzenei programok, politikai akciókhoz kapcsolódó szolidaritási koncertek, a KISZ Budapesti Bizottságának kezdeményezésére évente szervezett nagyobb rock-események. A KISZ ezen túlmenően eredményesen szervezte maga köré a népszerű popegyütteseket. 1976-ban megszervezte számukra a szórakoztató művészek első ifjúsági parlamentjét, 1977-ben pedig megalakult a könnyű műfaj első KISZ alapszervezete.⁶⁰⁵ A különböző nemzetközi ifjúsági eseményekre is kiküldték őket, külföldi ifjúsági szervezetek meghívására évente 6-8 alkalommal léptek fel, valamint a Fonográf és a Kaláka együttes KISZ-díjat kapott. Önkritikusan jegyezte meg azonban a beszámoló, hogy a divatos szórakozási formákat általában késve fedezték fel, mert minden újonnan megjelent szórakoztató műfajt először idegenkedve fogadott a kultúrpolitika, mindig csak utólag támogatták azokat, pedig a KISZ – és ezen keresztül az egész szocialista eszmerendszer – népszerűsítésében nagy szerepük lehetett volna. A későbbiekben – fogalmazta meg a feljegyzés – a KISZ-nek aktívan kellett közreműködnie a különböző, a szórakoztató műfajt érintő kérdések megoldásában.⁶⁰⁶ Jellemző a korszak szófordulataira és az elméletek gyakorlatba átültetésének gyorsaságára, hogy hasonló gondolatokat az előző évben is megfogalmaztak, amikor a KISZ KB IB 1979-ben javaslatokat készített a KISZ KB számára többek között a kulturális területen dolgozó fiatalok akcióprogramjaira: *„A közművelődés területén dolgozók fontos feladata a közösségi művelődés és az önképzés változatos lehetőségeinek az adott intézményben történő megteremtése. A KISZ-nek fontos feladata, hogy a fiatalok tömegei számára vonzó szabadidős programokat szervezzen, segítse elő a fiatalok színvonalas szórakozását, az amatőr művészeti mozgalom kibontakozását. Vegyünk részt e program valóra váltásában. [...] A fiatal művészek fő feladata, hogy*

⁶⁰⁴ A FIN-t 1966 óta rendezték meg éves rendszerességgel. J. B. Sz. - S. J. 393. o.

⁶⁰⁵ Pozsgay Imre kulturális minisztert tájékoztatta az V. kerületi KISZ bizottság 1977. április 25-én, hogy 28 fővel 1977. március 17-én megalakították a KISZ Könnyűműfaj Fiatal Művészei alapszervezetét, amelynek titkára Szigeti Ferenc, az akkor még létező Corvina együttes gitáros-zeneszerzője lett. A hírt a minisztérium 1977. május 11-én közölte az ORI-val. Az egykori ORI-igazgató Keszler Pál immáron a minisztérium alkalmazottjaként írt levelet az új igazgatónak, Bali Györgynek. A továbbiakban - legalábbis elméletben - kikérték az új szervezet véleményét érdekvédelmi, szakmai, kultúrpolitikai ügyekben. MOL XIX-I-7-g 24. d. 2. t. 56817/1977

⁶⁰⁶ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 (Pozsgay Imre művelődési miniszter iratai)

*tevélegesen vegyenek részt a szocialista kultúra, művészet kiteljesítésében, tömeghatásának erősítésében. Törekedjenek az ifjúság társadalmi problémáinak művészi feldolgozására. [...] Segítsük elő a fiatal művészek szakmai és politikai fejlődését, a stúdiók, művészklubok alakulását és munkáját.”*⁶⁰⁷

A zenészek időnként közvetlen kapcsolatba kerültek a pártállam legfőbb kulturális vezetőivel, ahogy azt az előző fejezetekben láthattuk.⁶⁰⁸ Ebben az időszakban Zalatnay Sarolta fordult levélben lakástámogatásért 1979. február 5-én Aczélhoz, mert addig még nem volt saját lakása. A levélből kiderült, hogy előzőleg telefonon beszéltek, valamint, hogy a Kulturális Minisztérium (Zalatnay tévesen művelődésinek írta, mintegy megelőlegezve a későbbi nevét) jelentős összeggel támogatta a szövetkezeti lakásvásárlásban. Aczél 1979. február 19-én Pozsgaynak írt ez ügyben, ezzel a maga részéről lezárva a kérdést, bár a fejleményekről tájékoztatást kért. Ennek fényében 1979. március 3-án újabb levelet intézett az énekesnő Pozsgaynak, amelyben további 50 ezer forintot kért az addig már megadott 100 ezer forintos kölcsönhöz. Ezt megkapta, amit Pozsgaynak egy sajtópapírra odavetett 1979. március 9-i utasításából tudunk meg. A minisztériumi titkárság – talán Keresztúri aláírással – 1979. március 29-én az „*Elintézve!*” szóval jelezte a miniszternek, hogy a pénzáttalálás megtörtént, így Zalatnay egy újonnan épült 47 négyzetméteres lakás tulajdonosa lehetett volna. Az ügy záróakkordjaként a fővárosi tanács általános elnökhelyettese, Kelemen Lajos viszont 1979. október 1-én írta Pozsgaynak, hogy nem tudtak segítséget nyújtani a művésznek, amiből arra következtethetünk, hogy más típusú lakás vásárlására fordította Zalatnay az összeget.⁶⁰⁹

A Belügyminisztérium könnyűzenei működése

A Belügyminisztérium a hetvenes évek második felében még inkább aktivizálta titkos megbízotti hálózatát,⁶¹⁰ amelynek alapján 1977 szeptemberében Benkei András belügyminiszter a PB-tagoknak jelentést küldött a kulturális területen működő ellenséges erők tevékenységéről és a 0022/1970. sz. miniszteri parancs⁶¹¹ végrehajtásáról. A szöveg egyes részletei Benkei 1973-ban Aczélnek és Biskunak megküldött szövegével egybeestek, amiből

⁶⁰⁷ PIL 289/2 109. ő. e. 289-290. o.

⁶⁰⁸ Illés Lajost például 1970-ben eltiltásuk feloldására hívta be a pártközpontba Aczél György, amiről még „Gara” fedőnevű belügyi hálózati tag is jelentett. Sz. T. 73. o.

⁶⁰⁹ MOL XIX-I-9-a 1. d. 97/1979

⁶¹⁰ Ezt a munkadosziék sokasága jelzi, közülük ebből az időszakból néhány: ÁBTL M-39755; M-39382; M-36061; M-40189; M-42182/1; M-40245; M-37908. A belügyi hálózat működéséről: Horváth József: *A III/III. főnöke voltam*. Budapest, 1998. Püski Kiadó. Ugyanezt a magyar zenekarok a Szovjetunióban is megélték: Maróthy György: *Bikini*. Budapest, 1997. Oláh Nyomda és Kiadó Bt. 64. o.

⁶¹¹ A rendelet végrehajtásáról részletesebben lásd: Sz. T. 89-110. o.

tisztán látszik a rendszer megingathatatlanságába vetett hit és az is, hogy a módszerek és a könnyűzene megítélése néhány év alatt nem változott a BM részéről. A figyelő dossziében ekkor 96 főt tartottak számon, miközben mintegy 1600-1800-an kerültek a látókörükbe, amely szám a néhány évvel korábbihoz képest nőtt. Ezt az elhárító munka fejlődésének – ami többek között a 005/1972. sz. BM parancsból⁶¹² következett –, illetve az ellenzék aktivizálódásának köszönhetnék. A kulturális elhárítás szervezeti keretei a belügyminiszteri beszámoló alapján 1971-ben alakultak ki, a vonalas elhárítás a III/III-4-es, az objektumokban zajló elhárítás pedig a III/III-5-ös osztály hatáskörébe tartozott. A feladatok közé beemelték a „Ne gyártsunk hősöket!” szlogent, ami Kádár beszédeiben is vissza-visszatérő motívum volt. Ennek nyomán viszont egy kicsit szabadabban mozoghattak a megfigyelt rockzenészek, hiszen nem akart nekik a pártállami vezetés „ingyen reklámot” adni. Célként egyaránt megfogalmazta a jelentés a vonalvezetők és operatív tisztek kezdeményező készségének növelését, a hálózati személyek hírszerző lehetőségeinek bővítését, valamint az objektumok hatékonyabb operatív védelmét.⁶¹³

Benkei PB-tagoknak tett jelentéseit beosztottjai beszámolója alapján írta, így mozgatva meg végső soron a hatalmi láncolat minden tagját. A BRFK 1977. évi munkájáról például Vincze Lukács vezérőrnagy BRFK-főkapitány számolt be 1978. január 10-én, amelyben a tíz évvel korábbi főkapitányi utasítás, valamint a 005/1972. sz. miniszteri parancs eredményei nyomon követhetők voltak.⁶¹⁴ Ebben leszögezte, hogy a végrehajtott operatív intézkedések emelték a hálózati munka színvonalát, hatékonyságát. A belső reakció – amely képviselőihez alkalomadtán könnyűzenészek is tartoztak – elhárításának területén az operatív intézkedések a nyílt ellenséges tevékenységek megelőzésére irányultak. Ennek során 1977-ben 114 személy ügyében alkalmaztak nyílt intézkedést és 1403 személy különböző szintű ellenőrzését végezték a fővárosban, amelyből nem maradhattak ki a könnyűzenészek sem, sőt az ifjúságvédelem témáját külön kiemelték: *„Az operatív eszközök, elsősorban a hálózati személyek célirányosabb felhasználásával és a hálózaton kívüli kapcsolataink szélesítésével tudatos információszerzésre törekedtünk. Értesítéseinket eredményesen hasznosítottuk a szűrő-kutató és feldolgozó munkánkban, megelőző intézkedéseinkben és az operatív helyzet elemzésében.[...] Belső reakció elhárítás területén hálózati bázisunk létszámának szinten tartása mellett, a minőségi összetétel javítására törekedtünk. Ennek érdekében növeltük a bizalmas nyomozásokban és előzetes ellenőrzésekben foglalkoztatott hálózati személyek számát. Ez a körülmény elősegítette a mélyebb és hatékonyabb operatív felderítést, javította*

⁶¹² Sz. T. 53, 81, és 89-92. o.

⁶¹³ MOL XIX-B-1-ai 136. d. 1-a/1386

⁶¹⁴ BFL XXIV. 1. 111-027/1-1979

az 'F' dossziés személyek ellenőrzését, a keletkezett információk számát és minőségét [...] Az elhárítási területünkhöz tartozó objektumokban és vonalakon meglévő alkalmi operatív, társadalmi és hivatalos kapcsolatok eredményesen segítettek abban, hogy folyamatosan értesüljünk az ellenséges személyek, az operatív szempontból figyelmet érdemlő külföldi és magyar állampolgárok gyanús mozgásáról, tevékenységéről, esetleges illetéktelen érdeklődéséről; az objektumok biztonságát veszélyeztető eseményekről; az imperialista fellazító törekvésekről és azok hatásáról stb.”⁶¹⁵

A titkosügynöki tevékenység eredményességén túl a különböző kulturális rendezvények biztosítási feladatai szintén fontos szerepet játszottak a rendőrség munkájában, amelyről többek között 1974. május 27-én tárgyalt a BRFK parancsnoki értekezlete.⁶¹⁶ A konferencián elhangzott, hogy „[...] ahol tömegek vannak, ott bizonyos rendezettséget csak bizonyos rendőri erők közreműködésével lehet megvalósítani.”⁶¹⁷ Ennek kapcsán felvetődtek a pinceklubok rendezvényei, amelyek miatt csendháborítási panaszokkal élt a lakosság, ugyanakkor a rendőri intézkedések nem voltak elég hatékonyak. Ezen esetekben az operatív és a nyílt fellépést egyaránt elfogadhatónak tartották a rendőrség részéről. A kulturális rendezvények biztosításában bevallottan voltak nehézségei a BRFK-nak a közbiztonsági parancsnokhelyettes szerint. Az ilyen típusú feladatok ellátásban nagy hangsúlyt helyeztek az operatív helyzet ismeretére, meglátása szerint ez szabta meg leginkább a rendőri szervek munkájának minőségét. Az információk megszerzéséhez viszont feltétlenül szükségesnek látta az állambiztonsági, az ifjúságvédelmi és a bűnügyi szervek felderítést végző szakágazatának összehangolását.⁶¹⁸ Ez ügyben viszont úgy vélte, hogy nem mindig jártak el kellő felkészültséggel és összehangoltan: „Gyakran a rendezvényeken résztvevők hangulatának, szándékának nem teljes ismeretében döntünk a biztosítás mértékéről, a kivezényelt egységeik tennivalóiról.”⁶¹⁹

A problémák sorában a könnyűzenei rendezvények külön említést nyertek, amelyek kapcsán az ügynökhálózat bevetésének szükségességén túl külön kitértek a klubok sajátosságaiból fakadó biztosítási helyzetre: „[...] hasonló problémákkal találkozunk egyes nagyobb szabású kulturális rendezvények esetében. Gondoljanak az elvtársak a beat-koncertekre pl. a Kisstadionban, a Fehérvári úti Fővárosi Művelődési Házban és más

⁶¹⁵ BFL XXIV. 1. 111-027/1-1979 14-16. o.

⁶¹⁶ Az ezzel kapcsolatos elképzelések a későbbiekben cikk formájában is megjelentek: Lovászi János: *Rock-koncert biztosítása*. In: *Belügyi Szemle*. XVIII. évf. 1980/11. sz. 85-88. o. Itt a „fekete bárányok” koncert tanúságát osztotta meg a szerző szaktársaival.

⁶¹⁷ BFL XXIV. 1. 111-022/3-1974 21. o.

⁶¹⁸ BFL XXIV. 1. 111-022/3-1974 41. o.

⁶¹⁹ BFL XXIV. 1. 111-022/3-1974 42. o.

klubokban. Emlékeznünk kell a Kisstadion-i (sic!) rendezvényre, amikor a műsor végén a kitóduló tömeg a környéken tört, zúzott, kukákat borogatott. A rend helyre állítása érdekében lovasrendőröket kellett kiveényelnünk. Ma már ezek a nagy botrányok ritkábban fordulnak elő, de ez nem jelenti azt, hogy hasonló rendezvényen nem ismétlődik meg ugyanez. Ezekből az esetekből kell levonnunk azt a következtetést, hogy itt is nagyobb gondot kell fordítanunk az operatív megelőző munkára, s ezen keresztül az operatív helyzet alaposabb ismeretére. Ez vonatkozik központi és kerületi szervekre egyaránt. Más feladatok kerülnek előtérbe a kisebb létszámot mozgósító kerületi klubok, iskolák által tartott ifjúsági összejövetelekkel, rendezvényekkel kapcsolatban. Itt nem az a gondunk, hogy hány egyenruhás rendőrt vezényeljünk a rend fenntartására. Sokszor nem is célszerű a rendőrök közvetlen megjelenése a klubokban, a rendezvények színhelyén. Feltétlen tudnunk kell azonban ezekről a rendezvényekről, ismernünk kell az ott megjelenők összetételét, hangulatát, szándékát. Nem fordulhat elő olyan eset, mint pl. az egyik kerületben, ahol Szörényi Levente koncertjéről a kerületi vezető elvtársak csak akkor szereztek tudomást, amikor a koncertről kint rekedt kb. 500 fő rendbontó magatartása nyílt rendőri intézkedést tett szükségessé.

A klubokra is áll, amit a sportrendezvényeknél említettem: ismernünk kell műsorterveiket, kultúrnaptárukat, és azokból kell válogatni, hogy hova koncentráljunk. Az ORI-val szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni. Nem arról van szó, hogy mi döntsük el, mit játsszon pl. a Lokomotív GT – az a Művelődésügyi Minisztérium dolga –, a mi feladatunk, hogy operatív eszközeinkkel mélyebben behatoljunk a jelentősebb klubokba, művelődési házakba. Budapesten kb. 65-70 jelentősebb művelődési ház és klub működik. Közülük 14-nek a nyílt és operatív ellenőrzése különösen indokolt nemcsak a központi szervek, de a kerületi kapitányságok részéről is. Ezért feltétlenül szükséges, hogy a kerületi kapitányságok is ismerjék a területükön működő ilyen klubokat és konkrétan meghatározzák az ezekkel kapcsolatos feladatokat. Ebben a munkában az eddigieknél sokkal nagyobb szerepet kell, hogy kapjanak a kerületi ifjúságvédelmi előadók, akiknek olyan tájékozottsággal, naprakész ismeretekkel kell rendelkezniük kerületük 2-3 kiemelten fontos klubjáról – az ottani állapotokról, a fiatalok politikai elképzeléseiről, egy-egy rendezvénnyel kapcsolatos terveikről –, hogy adataik felhasználásával a megfelelő rendet biztosítani tudjuk. A kulturális rendezvények biztosításánál hangsúlyozni kell a kultúrházak, klubok, ifjúsági parkok vezetőinek felelősségét is, mivel a rend megőrzése, a rendbontás megakadályozás[a] itt sem kizárólag a rendőrség feladata. A sportrendezvényekhez hasonlóan itt is fontos szerepe van a

helyi rendezőgárdának, akikkel előzetes egyeztetés után szükség esetén a rendőri erőknek összehangoltan kell intézkedni.”⁶²⁰

Amint láthatjuk, a rendőrség a könnyűzenei koncertekhez kapcsolódó botrányok felszámolására tett kísérletet, amit viszont a preventív intézkedések megfélemlítő effektusa miatt a közönség sok esetben provokációnak minősített. A rendőrparancsnoki felszólalások a rajongókat sokszor vandáloknak állították be, ami csak kis részben volt igaz, viszont okot adhatott az erőszak alkalmazására.⁶²¹ Természetesen a koncertlátogató fiatalok sem voltak mindig makulátlanok, de jelenlegi ismereteink alapján kijelenthetjük, hogy a sokszor túlzásba vitt rendőri megjelenések⁶²² csak fokozták a koncertek amúgy sem nyugalmas hangulatát. Nem véletlen, hogy a felszólalók a sportrendezvényekhez hasonlították a koncertek biztosításának kérdését, hiszen itt hasonló problémákat kellett megoldaniuk: nagy volt a tömeg, amelynek kiszámíthatatlanok voltak a reakciói egyes kijelentésekre, történésekre. Az egymással sokszor rivalizáló fiatalok csoportjai, a zenekarok drukkerhadai nem egyszer „életre-halálra” kiálltak kedvenceik mellett. Ez utóbbi jelenség arra vezethető vissza, hogy Magyarországon kevés együttes jelenhetett meg a nagy nyilvánosság előtt, a hallgatóság számára a kis választék pedig azt eredményezte, hogy óhatatlanul egy-egy zenekar mellett voksoltak, akiknek a számaik kitűnően ismerték. A rendzavarás másik aspektusa az lehetett, hogy a proletárdiktatúrában a könnyűzenei események látogatása egyfajta szelepként működött a hétköznapiak során, emiatt a nagyobb szabadság hamis illúzióját keltették sok rajongóban, kiváltva azt az érzetet, hogy „itt mindent szabad”. A fenti rendőrparancsnoki értekezlet sem hagyott kétséget afelől, hogy ezeket a rendezvényeket megfigyelték, és alkalomadtán nyílt rendőri fellépéseket alkalmaztak velük szemben. A rajongóknak el kellett számolniuk a koncertre vitt pénzzel, jó ideig tilos volt a „csápolás”, öltözkükbe beleszóltak, nem fogyaszthattak alkoholt. A hetvenes években ezek közül a kultúrpolitikai vezetés sok tekintetben engedett, amit tükröztek a művelődési intézmények házi szabályai.

⁶²⁰ BFL XXIV. 1. 111-022/3-1974 45-47. o.

⁶²¹ A hatalom helyi képviselői a Kádár-rendszer hivatalos kommunikációja során viszont nem egyszer tagadták, hogy erőszakos úton tettek rendet. P. Mobil: *A magyar Fal*. DVD 2004. P. Mobil Kulturális Szolgáltató Bt. Az atrocitásokról: Kiss Sándor: *Elefántdübörgés*. Budapest, 1996. K. U. K Kiadó. 84. o. (a továbbiakban: K. S.) és Kőbányai János: *Beatünnep után*. Budapest, 1986. Gondolat Kiadó. 62-63. és 65. o. (a továbbiakban K. J.) Ha elismerték az erőszak alkalmazását a rendőrség részéről, azt mindig a közönség viselkedésével indokolták.

⁶²² Erre a legjobb példa a pusztavacsi Békefesztiválhoz kapcsolódó, szinte háborús viszonyokat idéző atrocitás. Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1984. október 16-án foglalkozott az 1984. augusztus 4-5-én a Hazafias Népfront védnöksége és a *Képes Újság* szerkesztősége által szervezett pusztavacsi békefesztiválon történt rendbontással, amellyel kapcsolatban megállapították: „A szombat délután kirobbant rendbontás közvetlen kiváltó oka a P. Mobil rock-együttes késése volt, azonban jelentősen hozzájárult a rendkívül nagy mennyiségben árusított és fogyasztott alkohol.” MOL M-KS 288. f. 41/1984 435. ö. e. 8-9. o. Az eseményről továbbá lásd: S. V. 75-77. o. Az 1986-os esztendőben azonban elmaradt a rendezvény az ötéves periódusra történő átállásra való hivatkozással az Agitációs és Propaganda Bizottság 1986. február 21-ei döntésének értelmében. MOL M-KS 288. f. 41/1986 462. ö. e. 153-155. o.

A forrásból kiderül, hogy a rendőri mozgósítás és az egységek közötti információáramlás magának a szervnek a véleménye szerint sem volt tökéletes, önkritikusan ennek tulajdonították a keletkező atrocitások egy részét. A hiányosság leküzdése érdekében a lehető legszorosabb ellenőrzést tartották kívánatosnak, ami a műsortervek részletes ismeretén kívül az ORI-val való együttműködést jelentette. Ennek következtében a rendőrség valóban értesülhetett a koncertek helyszínéről és az ezeken megjelenő várható létszámról. Az 1974-es vélemények szerint mindezzel együtt a besúgóhálózat használata elkerülhetetlenül fontos lett, azt azonban hozzátették, hogy a kultúrpolitika elvi döntéseibe ne szóljon bele a rendőrség, és valóban ennek a nyomát nem mutathatjuk ki. Az ifjúságvédelmi területen dolgozó rendőröknek előírták, hogy a klubok rendezvényeiről naprakészek legyenek. A rendőrség azonban segítő személyzetet igényelt a korabeli forrás alapján, amit megkapott a KISZ által felügyelt Ifjú Gárda, a munkásőrség, az önkéntes rendőrség, valamint a művelődési házak alkalmazottai közül. A leghangsúlyosabb a kijelentésekben viszont az volt, hogy a rendőri munkát összehangoltabbá kellett tenni. Kiemelték a központi ügyelet intézményét, mint amelyet jó néhány kollégájuk nem vett igénybe, sőt a vezetők állítása szerint nem is ismert. A különböző részlegek közötti rivalizálásból következően sokszor nem voltak hajlandók a másik osztályról jövő parancsokat teljesíteni, amit szerettek volna megszüntetni. Kiemelték ezenkívül a koncertek biztosítási terveinek elkészítését a célirányos beavatkozások realizálása érdekében. Ennek keretében kellett meghatározniuk a szükséges rendőri létszámot, az esetleges akciók beindításának módját és idejét a közrend, a közbiztonság és a politikai helyzet függvényében. A koncerteket a BRFK közbiztonsági parancsnok-helyettese a 3. fokú készség kategóriájába sorolta, amelyért legfelsőbb szinten a központi alosztályvezető volt a felelős. A beavatkozásokban jelentős szerepet kaptak a kutyás rendőrök, mint megfélemlítő eszközök. A BRFK helyettes vezetője szerint igen hatékonyak voltak, a közvetlen fizikai rendőri intézkedéseket adott esetben helyettesíthették. Fontosnak ítélte meg ezenkívül, hogy a rendőrök helyszínre történő kiszállításában ne keletkezzen fennakadás, és járműveiket őrizet alatt tartsák, valamint azt, hogy a rendőrök között vezetékes és vezeték nélküli telefonos összeköttetés legyen. A tömeg békés elvonulására is nagy hangsúlyt fektetett, az esemény után pedig legfeljebb két órával jelentést kellett tenni a BRFK főkapitányánál.⁶²³

A Belügyminisztérium szintén foglalkozott adott esetben a zenészek egyedi ügyeivel. Koós Jánosné Dékány Sarolta Kanadába történő kiutazási kérelmének ügyében például állást kellett foglalnia a kormányzat belügyi szegmensének. Az útlevelelrendészet 1977-ben első és másodfokon ugyanis elutasította, mert egy 1956-os disszidenshez utazott volna ki. Az ügy

⁶²³ BFL XXIV. 1. 111-022/3-1974

pikantériája az volt, hogy férje, a táncdalénekes ugyanennél a személynél tartózkodott az NKI szervezésében lekötött vendéglői fellépéseken. A döntést megfellebbezte a belügyminiszternél az énekesnő 1977. január 21-én. A BM csoportfőnöke, Kukk István 1977. február 9-én végül a kérelem teljesítését javasolta, mert az csak Koós János meglátogatására irányult, nem pedig Dékány Sarolta felléptetésére. A javaslatot elfogadták, 1977. február 11-én a belügyminiszteri beleegyezést Simics Sándor rendőr százados tolmácsolta írásban Koós Jánosnénak.⁶²⁴

IV./3. A könnyűzenei intézmények működése 1973-1979 között

A három legfontosabb könnyűzenei intézmény az új gazdasági mechanizmus felszámolása után érzékelhetően nagyobb pártállami presszió alatt állt, amit bizonyítanak a megsokasodott jelentések mind a pártszervek, mind a minisztériumi főosztályok felé. A korábban pezsgő klubélet átmeneti háttérbe szorulása a hetvenes évek közepén szintén a visszarendeződésnek tudható be, ami közvetlen hatással volt a koncertszervező ORI-ra. Ugyanígy a táncdalfesztiválok 1972-es megszűnése is mutatta, hogy a pártállami vezetés nem szándékozott nagyobb publicitást adni a zenészeknek. A könnyűzenei életet azonban sajátos helyzeténél és hatásainál fogva nem lehetett olyan mértékben felügyelet alá vonni, mint egy termelő egységet, mert mobilitásuk és szellemi szabadfoglalkozásuk miatt minden zenekari tag mellett nem állhatott egy pártalkalmazott vagy pártszervezet (helyettük ott voltak a belügyi titkos megbízottak). A másik ok, amiért még ebben az időszakban is szabadabbnak és kiváltságos helyzetűnek érezhették magukat a könnyűzenészek – legalábbis azok, akiket az intézményrendszer felkarolt –, az elvi útmutatást adó párthatározatok időnkénti rugalmas kezelése volt. Ez azonban mutatott némi eltérést az intézmények között,⁶²⁵ valamint egy vállalaton belül is rapszodikusán alkalmazhatták egy időszakon belül. Az intézmények ezzel együtt igyekeztek a legfontosabb pártszervekkel szoros kapcsolatot ápolni.⁶²⁶ Az 1977. októberi KB ülésen ugyan óvatos visszatérést fogalmaztak meg a reformpolitikához, de az már nem bizonyítható, hogy az MHV ezért adott ki több lemezt új zenekarok felkarolásával.

⁶²⁴ MOL XIX-B-1-ai 138. d. 1-a/107

⁶²⁵ A rádió nehezebben Z-sített (engedélyezett) egy-egy számot, mint az MHV, mondván, hogy rajtuk keresztül sokkal több hallgatóhoz eljutottak a dalok, így nagyobb cenzúrára volt szükség. Az is előfordult, hogy a szanzonbizottság által engedélyezett dalokat sem játszották. Vajda Tibor személyes közlése 2005. március 18.

⁶²⁶ Példa erre Bors Jenő szívélyes hangvétellő levele Kőhádi Zsoltnak 1974. szeptember 23-án. MOL M-KS 288. f. 36/1974 49. ö. e. 77-109. o.

Valószínűleg ebben inkább az 1976 decemberében átadott, új kapacitást jelentő dorogi hanglemezzgyár játszott szerepet.⁶²⁷ Az intézményeknél a hetvenes évek második felében viszont ugyanúgy működött a pártállami beszámoltatási és ellenőrzési rendszer, amelyek dokumentumai fontos forrásunkul szolgálnak.

Az MHV pártállami irányítása

A dorogi gyáregység üzembe helyezésének sikertörténetét Bors Jenő igazgató Barna Andrásnénak írott leveléből ismerhetjük meg: „A IV. 5 éves terv fő célkitűzése a Vállalatnál a saját termelési bázis létrehozása volt. Ezt a feladatot a dorogi gyár felépítésével maradéktalanul megvalósítottuk. A saját gyár létrehozásával, a gyártási profil átvételével a vállalat megteremtette a további fejlődés eszközét, a mindenkor piaci kereseti viszonyokhoz való rugalmas alkalmazkodás lehetőségét. A Gyár üzemeltetésének eddig eltelt fél éves szakasza azt bizonyítja, hogy e beruházás teljes mértékben igazolja a hozzá fűzött reményeket. Azzal az eredeti célkitűzésünkkel szemben, hogy a profil átvétel évében kerüljük el az esetleges visszaesést a hanglemez gyártásában, a közismert tárgyi nehézségek ellenére, 1976-ban több mint 30%-kal növeljük a hanglemezgyártást és forgalmat az előző évi szinthez képest.” 1976-ban 4,5 millió lemezt készítettek, amelyek iránt Bors szerint jelentősen megnőtt a kereslet, olyannyira, hogy az 1980. évi előirányzott mennyiséget már 1976-ban meghaladták. Hozzátehetjük, hogy a kereslet addig is megvolt a társadalomban a könnyűzenei termékek iránt, csupán a kultúrpolitikai döntés engedte meg, hogy ezek a felszínre törjenek. Az eredeti tervekhez képest sokkal több funkciót (tasak-készítés, műsoros hangszalag üzem, nagyobb mechanikai műhely) telepítettek a gyár területére, ami a túlzsúfoltság miatt akadályozta a termelés menetét. Megjegyezte viszont, hogy további tartalékokkal rendelkeztek a kapacitás terén, amit figyelembe vettek a gondos piackutatás során, amikor többvariációs gazdasági számításokat végeztek. Ebből látszik, hogy a kommunista viszonyok között mégiscsak szükség volt reklámtevékenységre és marketingmunkára a termelés növekedése miatt. Az igazgató azonban bevallotta, hogy a nagykereskedelmi raktár kiépítése

⁶²⁷ A TKKO-nál Bors Jenő 1976. április 29-én a KB közművelődési határozat szellemében tett jelentésében még mindig a kapacitáshiányra panaszkodott. Eredménynek könyvelte el ugyanakkor, hogy a nyugati zenét lassanként háttérbe szorították repertoárjukból, melynek következtében az erkölcsi és társadalmi normákat szerinte javarészt sikerült betartatniuk. MOL M-KS 288. f. 36/1976 41. ö. e. 167-190. o.

akadályozta a volumen további növelését, emiatt még mindig nem adhattak ki mindent, amiben üzletileg fantáziát láttak. Az 1976-1980 közötti időszakban a gyár energiaszükségletének megoldását, a présüzem modernizációját és a tasaküzem gépesítését tűzték ki célul, amire összesen 46 millió forintot szántak. A stúdió fejlesztésére további 45 millió, az ügyvitel gépesítésére, a kiskereskedelmi hálózat fejlesztésére további 12 millió forintot szántak. Ezt a fejlesztést a KGST-országokból jövő importtal lehetetlen volt megvalósítani, így a beszerzések javarészt tőkés importból származtak,⁶²⁸ amelyre a kormányzat 1979-ig 1 millió amerikai dollárt biztosított a kötött devizagazdálkodásnak megfelelően, ezenkívül 1977-1979 között hosszúlejáratú hitelt vettek fel a beruházások teljesítésére. Közben 5 év alatt 100 millió forint állami kulturális járulékot fizettek, amelynek viszonzásaként a komolyzene árbevétel-támogatására mintegy 44-48 millió forintot kértek.⁶²⁹ Az MHV-nál a korábbi ellenőrzések tapasztalatai és a kor szintjéhez képest nagy volumenű dorogi gyár megépülése miatt utóvizsgálatot tartottak, addig soha nem látott apparátus (4 fő) bevetésével. A nagy körütekintést másfelől az is indokoltta, hogy 1974 óta nem volt az MHV-nél átfogó vizsgálat. A jelentést a főosztályvezetőkön kívül 1977. október 19-én Scheer Béla, az ellenőrzési osztály vezetője elküldte a Kulturális Minisztérium két miniszter-helyettesének, Tóth Dezsőnek és Marczali Lászlónak.⁶³⁰

A pártállamhoz fűződő hűségét az MHV abban is proklamálta, hogy a Vállalati Osztályán keresztül „Magyarország felszabadulásának” 30 éves évfordulója és az MSZMP XI. kongresszusa tiszteletére országszerte megszervezett munkaversenyhez csatlakozott, amelyre a pályázatokat a Zene- és Táncművészeti Főosztályra kellett beadni.⁶³¹ Az MHV a komolyzenei hanglemezek belföldi forgalmának 10 helyett 15 %-kal történő növelését vállalta az első fordulóban 1974. augusztus 5-én.⁶³² A levélből kiderült, hogy 1973-ban szintén voltak vállalásaik, amiket viszont a művészlemez exportja terén nem tudtak teljesíteni. A munkaverseny második fordulójára is kapott felhívást az MHV, Bors Jenő a levelet 1975. február 19-ei dátummal kapta.⁶³³ Nem hagytak nekik túl sok időt a jelentkezésre, mert február 25-ig kellett az űrlapokat kitöltve visszaküldeni.⁶³⁴ A hanglemez-eladók szintúgy versenyeztek

⁶²⁸ Ennek érdekében Bors Jenő 1974. október 25-30. közötti angliai útjához a tárca beleegyezését kérte 1974. szeptember 24-én Barna Andrásnének írt levelében. A DECCA és az EMI üzem - és ügyvitel szervezését tanulmányozták, amit hasznosítani szerettek volna a dorogi szervezési problémák leküzdésében, továbbá hanglemezexportunk növelését is célul tűzték ki. MOL XIX-I-7-g 3.d. 9.t. 115165/1974

⁶²⁹ MOL XIX-I-7-g 23. d. 16. t. 57380/1976

⁶³⁰ A revízió további eredményeit lásd: MOL XIX-I-7-jj 6. d. MHV 1977. évi utóvizsgálata. dosszié. (Kulturális Minisztérium Ellenőrzési Osztály iratai)

⁶³¹ MOL XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 114840/1974

⁶³² MOL XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 114966/1974

⁶³³ MOL XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 17233/1975

⁶³⁴ A gyorsított munkavégzésű sztahanovista szemléletmód jól nyomon követhető az egyes MHV-igazgatói jelentésekből. Az egyik arról számolt be, hogy 1974 első félévében az értékesítési szintet a vállalat 144,3%-ra

egymással évről-évre, eredményességük fokozása érdekében tanfolyamokat szerveztek nekik, amelyek tematikáját el kellett küldeniük a minisztériumba ellenőrzésre. A minisztérium az alábbi szempontokat vette figyelembe a munkaversenyek értékelésénél: a vállalat számára kitűzött feladatok gazdaságosabb módon történő megvalósítása, a vállalati tevékenység folyamatosságának, ütemességének fejlesztése, a társadalmi tulajdon gyarapítása és védelme, a munka- és üzemszervezés hatékonyságának emelése, a munkavédelem fokozása, a dolgozók élet- és munkakörülményeinek javítása, a dolgozók munkájának erkölcsi és anyagi elismerése, külön figyelemmel a törzsgárdatagok, a nők és a fiatalok helyzetének javítására, az üzemi „demokrácia” érvényesülése, a szocialista munkaverseny-újítómozgalom fejlesztése, a vállalat költségvetési kötelezettségeinek határidőben történő teljesítése. A követelmények között azonban már szerepelt a nyereség növelése, amit egy dolgozóra levetítve és az előző évhez képest is kiszámítottak. Behringer Éva különösen figyelemre méltónak ítélte meg az MHV Kiadói Osztályának megszervezését, és azt, hogy új ügyrendet és újítási szabályzatot alkottak.⁶³⁵

Az üzletpolitikában a munkaversenyek helyett a gyakorlati életben a reklámtevékenység vált igazán fontossá 1976 végétől, amit viszont csak pártállami ellenőrzéssel hajthattak végre.⁶³⁶ 1977. október 28-án a Kulturális Minisztérium Kulturális Külkereskedelmi Tanácsa tárgyalta a zene tőkés országokba történő exportjának kérdését.⁶³⁷ Az MHV exportja – amit a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat útján bonyolított – megtorpanásának megállítását a tanácskozás a könnyűzenei repertoár bővítésében látta, amelyre meglátásuk szerint megfelelő kereslet lett volna, ám sok esetben a két intézmény nem működött összehangoltan. A Kultúra Külkereskedelmi Vállalat ugyanis Franciaország piacainak a meghódítását erőltette ekkoriban eredménytelenül, ráadásul a szerződésekről sokszor a lehető legkésőbb értesítették az MHV-t. A dorogi gyár megépülte mondatra a kulturális tanácsal azt az optimista megállapítást, miszerint az MHV a külföldi igényeket viszonylag rövid átfutási idővel ki tudta volna elégíteni. Az ötleteket Keszler Pál terjesztette elő a Kulturális Minisztériumban, többek között egy külföldi fellépéseket koordináló külön iroda létesítésével, amit azonban a tárca részéről elvetettek.⁶³⁸ Az import és a kultúrpolitika

teljesítette. MOL XIX-I-7-g 8. d. 1. t. 18031/1975

⁶³⁵ MOL XIX-I-7-g 30. d. 16. t. 56479/1977

⁶³⁶ A minisztérium 1974. szeptember 27-i beleegyezése kellett például a könnyűzenei lemezek 60-ról 85 forintra történő áremelésébe. MOL XIX-I-7-g 5. d. 15. t. 115099/1974. A vezetők prémiumát is állami jóváhagyáshoz kötötték. MOL XIX-I-7-g 13. d. 10. t. 17420/1975

⁶³⁷ Az exportot a MIDEM Fesztiválokon való részvétel segíthette volna elő, ám lehetőségeivel nem tudott élni az MHV. 1970-ben ezen szerepelt Koncz Zsuzsa, majd a legnagyobb elvárásokkal 1979 januárjában utazott ide egy népes zenei küldöttség. J. B. Sz. - S. J. 339-340., 400., 418. o.

⁶³⁸ MOL XIX-I-7-dd 3. d. Tóth Dezső miniszterhelyettes irattári anyaga. dosszié.

szempontjából fontos szerepet játszott a szovjet lemezek gyors és széleskörű fogyása, amit viszont nem lehetett direkt módon a lakosságra ráerőltetni. Emiatt az MHV-vel rendszerint megállapodást kötött a kulturális tárca bizonyos kontingens átvételéről. Így történt 1978. január 17-én is, amikor a minisztérium osztályvezetője, Őrhegyi Gyula utasította az MHV-t 60 000 darab lemez 40 forintos egységáron történő beszerzésére a szovjetektől. Az átvett lemezek értékét az MHV-nak felerészben a tárca Kiadói Főigazgatóságának Szakmai Kulturális Alapja, felerészben a Zene- és Táncművészeti Főosztály Zenei Szakmai Kulturális Alapja térítette meg. Az átveendő lemezek számáról és a költségek eloszlásáról általában a minisztérium Központi Kulturális Alapja döntött. A példányokat közoktatási és közművelődési intézményeknek adták át. Sejtetően ezeknek a hanghordozóknak a népszerűsége és játszottsági foka alacsony volt a művelődési otthonokat látogató fiatalok körében, ezért volt szükség a felülről jött intézkedésekre, amelyek a szovjet kultúra terjesztésének statisztikáját javították, nem mellesleg pedig annak felsőbbrendűségét voltak hivatva alátámasztani.⁶³⁹

Az ideológiai felügyeletet az Agitációs és Propaganda Osztály mellett a KB TKKO tartotta a kezében, ami legtöbbször fontosabb volt mindenféle üzletpolitikai megfontolásnál. A szocialista kultúra hídfőállásainak megszilárdításához azonban elengedhetetlen volt a káderek kérdésének megnyugtató rendezése a párt elveinek megfelelően, amiről az MHV vezetése 1978. október 12-én számolt be a kulturális tárca főosztályvezető értekezletén. Erről Pozsgaynak, Tóth Dezsőnek, de az MSZMP KB két tagjának, Pivarnyik Jánosnak és Szilágyi Jánosnak is küldtek emlékeztetőt Behringer Éva zene- és táncművészeti főosztályvezető-helyettes és Balázs István személyzeti és oktatási főosztályvezető aláírásával. A tájékoztatottak névsora bizonyítja, hogy a pártállami vezetésnek mennyire fontos volt az MHV helyzete. A beszámoló alapján az értekezleten megállapították, hogy „*A vállalatot alapvetően a kultúrpolitikai elkötelezettség és a nyereségelvűség egyensúlya jellemzi.*” Ez tehát azt jelentette, hogy megfelelő káderek álltak az MHV élén, akikkel elégedett volt a politikai vezetés,⁶⁴⁰ ráadásul még bevételt is termeltek az országnak. A vállalathoz felvett személyek szervezett megszürését a dokumentum a hatvanas évek végétől datálta, bár pontos évszámhoz sem kötötte, csak annyit jelentett ki, hogy „*Előre meghatározott koncepció*

⁶³⁹ MOL XIX-I-7-j 38. d. 13. t. 19394/1977

⁶⁴⁰ A belső villongásokra is találunk példát: az áruforgalmi főosztályvezető, Szigeti Róbert 1975. szeptember 25-én Pozsgaynak írt levelében tiltakozott osztályvezetővé degradálása ellen, mert amíg Kanadában járt lefokozták, bár fizetését meghagyták. Mindezért Erdős Pétert okolta, ám Pozsgay nem látta be méltatlankodásának igazát 1975. október 15-én kelt válaszlevelében, amelyben különösen Bors Jenő mellett állt ki. A magát sértettnek érző főosztályvezető a budapesti pártbizottsághoz is fordult segítségért 1975. szeptember 20-án, hasonló eredménnyel. MOL XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié.

alapján kialakított tervszerű és tudatos személyzeti tevékenység mintegy tíz éve folyik a vállalatnál. Nagyjából ezidőben alakultak meg az önálló politikai és társadalmi testületek is a lemezgyártó vállalatnál.”

Meglepő, de a dokumentum azt állítja, hogy az MHV-nál munkahelyi pártszervezet és szakszervezet csak a hatvanas évek végén alakult. Magát a megalapítás tényét viszont pozitívumaként emelte ki az emlékeztető, mint ahogy azt is, „[...] *hogy a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat fontos kultúrpolitikai és gazdasági feladatainak megfelel. A vállalat belső életét igényes, modern vállalati szervezés és koncepciózus irányítás jellemzi. Ez határozza meg a káder- és személyzeti munkát is.*⁶⁴¹ *A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat a párt- és kormány káder- és személyzeti munkára vonatkozó határozatainak szellemében dolgozik, s 1968 óta egyenletes ütemű, tervszerű, tudatos fejlődés tapasztalható a személyzeti tevékenységben.*” Ezeknek az eredményeknek a megtartása érdekében „*A vállalat továbbra is tartsa irányadónak az MSZMP KB 1973. novemberi és a MT 1019. sz. határozata*⁶⁴² *helyi realizálását. Érvényesítse a párt munkásosztályra, a nőkre és fiatalokra vonatkozó határozatait, s hathatósan működjön közre a közművelődési határozat és közművelődési törvény helyi végrehajtásában.*” Tehát az MHV-nak a munkája során az MSZMP különböző szintű szerveinek és a kormánynak az irányítására kellett támaszkodnia még akkor is, ha a felettes szerveknél kevesen értettek a könnyűzenei problémákhoz. Ezen az értekezleten szinte bármelyik munkahelyen alkalmazható szövegeket használtak, amelyek ezáltal súlytalanná váltak. A minisztériumi felügyelet az MHV szűk vezető rétegével kifejezetten elégedett volt, ahogy kitűnik a szövegből, nem zenei tudásuk, hanem politikai megbízhatóságuk okán: „*A vállalat vezetőgárdája a hármas követelményeknek jól megfelel. Szakmailag felkészült* (Erdős Péter, az MHV márkamenedzsere kottát sem tudott olvasni, és saját bevallása szerint botfüle miatt nem értett a zenéhez - Cs. B.), *politikai megbízhatósága és elkötelezettsége nyilvánvaló, vezetőkészsége fejlődik.*” A ranglétra alsóbb fokain dolgozók számára azonban további – többek között politikai – tennivalókat fogalmaztak meg: „*Folytatni kell a középvezetők és érdemi ügyintézők rendszeres ideológiai, szakmai továbbképzését, a vállalaton belüli szakmáskodás megoldását.*”⁶⁴³

Az új gazdasági mechanizmus megtorpanásának tudható be, hogy az 1974. szeptember 23-án a KB TKKO-nak adott beszámolójukban az ifjúságra gyakorolt hatásukkal kapcsolatban önkritikát gyakoroltak és szigorú elveket hangoztattak: „[...] *a vállalatot különös felelősség terheli az ifjúság kulturális irányítása és befolyásolása terén. Könnyűzenei*

⁶⁴¹ Az MSZMP PB 1967. május 9-én hozott határozatot a káderpolitikáról. V. H. 1967-1970. 72-79. o.

⁶⁴² Ezen a számon sem 1973-ban, sem 1978-ban nem található idevonatkozó jogszabály.

⁶⁴³ MOL XIX-I-7-dd 4. d. Személyzeti és Oktatási Főosztály. dosszié.

kiadványaink fogyasztói elsősorban fiatalok. A vállalat felelős azért, hogy ez a tömegfogyasztás ne kerüljön szembe politikai, erkölcsi normáinkkal és szocialista szokásainkkal, felelős azért, hogy a könnyűzene rendkívüli befolyását az ifjúságra össze tudjuk kapcsolni művelődésügyi céljainkkal. A KB jelentése és határozata után a vállalat számára nem lehet mentség, hogy ezen a területen még tisztázatlan nézetek uralkodnak, hogy más vállalatok és intézmények is bizonytalankodnak. [...] be kell vonni a korszerű szórakoztatózenét művelődésügyi feladataink körébe [...] a vállalaton belül kell vitathatatlanra tenni, hogy kiadványaink zenei színvonala, stílusbeli hovatartozása, a dalszövegek jelentés-tartalma, a hanglemez tasakok vizuális szuggesztója politikai kérdés.⁶⁴⁴ [...] A vállalat megfelelő szerveinek időben kell felismerni a divatáramlatokat, elemezni, hogy azokban mi az érték és mi az idegen befolyás. Meg kell tanulnunk kihasználni ezeket az áramlatokat szocialista céljaink érdekében, és bátran kell elzárkóznunk az olyan igényektől, amelyek a közművelődés szempontjából negatívak.”⁶⁴⁵

A könnyűzene megítélésében állításuk szerint az igényekből indultak ki, ami nehezen hihető, különben nem állták volna útját jó néhány zenekarnak, akiket a hivatalos kultúrpolitika „külvárosi”-nak vagy a szocialista eszmékkel szembenállóknak mondott, ellenben volt rá kereslet. A fiatalok ízlésének befolyásolása ugyancsak fontos szempont volt az MHV kultúrpolitikájában, amelyben a számukra fontos és elfogadható zenekaroknak kulcsszerep jutott, ennek értelmében kiálltak mellettük, sokszor még a valóságot is elferdítve feletteseik felé. Azzal azonban tisztában voltak, hogy még a legelfogadottabb zenekarok is fogalmazhattak meg a szocialista társadalommal szemben kritikát, de ezt még mindig jobbnak találták, mint a nyugati rádiók hallgatását, ahol a szocializmussal ellentétes jelenségekkel – kábítószeresítés, erotika – ismerkedtek meg a magyarországi fiatalok: „*A fiatalság nem csak abból válogathat, amit mi kínálunk neki, hanem a rádió gombjának egyszerű forgatásával az egész világ szórakoztatóiparának termeléséből. Néhány évvel ezelőtt a Teenager party és a luxemburgi rádió szinte egyeduralgoló volt ifjúságunk szórakoztatózenei érdeklődésének kialakításában. Amikor a magyar beat zenét értékeljük, ne feledkezzünk meg arról, hogy minden határozat vagy tudatos célkitűzés nélkül az Illés együttes, az Omega, Koncz Zsuzsa stb. homályosították el ezeket a hatásokat. Rosszindulattal felvethető az a kérdés, mit ér számunkra, ha a magyar fiatalok a luxemburgi rádió helyett ugyanolyan beat zenét hallgatnak magyar hanglemezről. Ez azonban valóban tartalmatlan rosszindulat. Egy*

⁶⁴⁴ Szörényi Levente *Utazás* című lemezének borítóját az MHV forgalomba kerülése után néhány órával minisztériumi nyomásra bevonatta 1973 karácsonyán, mert az a kormányzat szerint a kábítószer-fogyasztást reklámozta. J. B. Sz. - S. J. 218-219. o.

⁶⁴⁵ MOL M-KS 288. f. 36/1974 49. ö. e. 79-81. o.

*társadalmi rendszer a jelenségeket a maga képére integrálja, a mi beat és popzenénk sohasem közvetített olyan társadalomellenes hangulatokat és tendenciákat, mint pl. a kábítószerrel élés vagy a pornográfia. A beatzene nálunk sohasem tartott igényt arra, hogy prófétikus megnyilvánulásokkal meghatározza az ifjúság életformáját, és sohasem csapott át társadalomveszélyes sztárkultuszba. Ehhez hozzátehetjük még, hogy számos külföldi adó szórakoztatózenei műsora egyáltalán nem mentes egyéb tartalmaktól sem. [...] Az ún. beatzene egyik jellegzetessége, hogy a zene, a szöveg és a színpadi magatartás jelentéstartalma együtt vált ki tömeghatást. A legjobb beat szövegek (pl. Bródy, Adamis) társadalmi kérdések felé fordulnak, nemegyszer politikai gondolatokat hordoznak, a szerelem, a mindennapi élet vonatkozásában vagy éppen játékoságukban közel állnak mindennapjainkhoz, valóságos életünkhöz. (Lévay Júlia és Vitányi Iván⁶⁴⁶: Miből lesz a sláger c. tanulmányában találunk olyan szövegelemzést, amely meggyőzően bizonyítja, hogy a minőség tekintetében a legjobb beatszövegek újat, mást, magasabb rendűt jelentenek, mint a sláger általában.) A szóban forgó szerzők társadalmi érzékenysége, érzéke az ellentmondásosság megénekléséhez, a mindennapok dialektikájához utat nyit az ellenzéki felhangoknak, politikai kétértelműségeknek. Ennek másik oka, hogy a nyugati beat és popzene gyakran ellenzéki pozíciója, társadalomkritikai magatartása a magyar szerzőket is csábítja.*⁶⁴⁷

A továbbiakban a feljegyzés a népzene és a beat MHV szerint marxi eszméknek megfelelő összeolvasztásáról írt: „Elfogadtuk pl. azt a felismerést, hogy a beat egyes irányzatai értelmes csereviszonyba kerülnek a népzenevel, és hogy ezzel szemben a magyar nóta [...] hordoz negatív politikai magatartásokat. Ezen az alapon döntöttük el pl. a népzene felé tendáló beategyüttesek nagyobb fokú támogatását⁶⁴⁸ [...] beatlemezeink minden tekintetben modernségüket reprezentálják (pl. tasakgrafika) és kiadói tevékenységünk is változatosságra és sokszínűsége törekszik.” A továbbiakban a beatet, mint hangszeres műfajt a zeneileg kevésbé értékes kategóriába sorolták. Saját bevallásuk szerint többek között azért pártolták egyes képviselőiket, mert a beatzene-rajongók a későbbiekben potenciális művészlemezgyűjtőkké válhattak, akik a lemezklubokon keresztül komolyzenei lemezeket vásárolhattak.⁶⁴⁹ A nyitást éppen ezért szükségesnek tartották a beatzenészek felé, és felhozták, hogy nem volt helyes magatartás az állami szervek részéről, amikor minduntalan

⁶⁴⁶ Vitányi Iván a hetvenes évek második felében is megfogalmazta véleményét az ifjúsági és könnyűzenei politikáról: Andrásy Mária - Vitányi Iván: *Ifjúság és kultúra*. Budapest, 1979. Kossuth Kiadó.

⁶⁴⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1974 49. ö. e. 98-100. o.

⁶⁴⁸ Ezt az irányvonalat már 1968-ban a táncdalfesztiválon preferálták a szervezők. S. J. 74. o.

⁶⁴⁹ A beat és a komolyzene közötti feltételezett összefüggést Bors Jenő más alkalommal is hangzottatta. MOL M-KS 36/1976 41. ö. e. 179. o.

kizárólag a rosszallásukat fejezték ki. Példaként hozták fel az állami kitüntetések, amelynek terén a beatzenészek nagy lemaradásban voltak a szórakoztatóipar más képviselőivel szemben.⁶⁵⁰ A könnyűzenészek védelmében elmondta a feljegyzés, hogy „Bár általában az előforduló egy-két 'ügyet' tartják számon,⁶⁵¹ mégsem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a zenei szórakoztatás reprezentánsai külföldön és belföldön többnyire kifogástalan állampolgároknak bizonyulnak.” A reklámozásukkal kapcsolatban ugyanakkor leszögezték, hogy az MHV a sztárkultuszt elvetette, az igények felkorbácsolásában – ahogy ők fogalmaztak – pedig nem kívántak részt venni.⁶⁵² Ez érthető a kor logikája szerint, hiszen csak a pártvezetőket illette meg a „sztárolás” lehetősége, bár a Kádár-rendszerre ez sem igen volt jellemző. Azt azonban feltétlenül le kell szögeznünk, hogy a menedzselés nélkül a hetvenes években már nem lehetett a hazai poppiacon sem az eredményeket fokozni, így ez a megállapításuk később revideálásra szorult.

Ugyanígy a szórakoztatás ideológiai problematikáját tárgyalta az MHV a TKKO-nak szóló 1976-os jelentésében, meglehetősen nagy bizonytalanságot mutatva ezen a téren, amit bevallásuk szerint az 1974-es közművelődési KB-határozatnak köszönhetően tudtak leküzdeni: „[...] feltűnő, hogy a szórakoztatózene társadalmi funkciójára vonatkozó nézeteink, tevékenységünk értékelése, elképzeléseink megfogalmazása mennyire esetlegesebb, mint más területen. Ez nem jelenti azt, mintha nem tudnánk, mit akarunk, mintha nem dolgoznánk bizonyos értékrenddel, és tevékenységünknek ne lennének meg a maguk normái. [...] Elképzeléseink, normáink, törekvéseink formátlanok, az egyes döntések és vállalati aktusok utólagos minősítése reprezentálja azokat. [...] évről évre határozottabban tudtuk, vagy tudni véltük, hogy mit kell csinálnunk. Azóta közművelődési programunk hatására egyértelműbb és határozottabb vállalati törekvés mutatkozik arra, hogy a szórakoztatózene nagy népszerűségét közvetlen nevelési feladatokkal kapcsoljuk össze. Ezt olyan sikeres kiadványok jelzik, mint a '30 éves vagyok' (LGT), Koncz Zsuzsa verslemeze, a Sebő együttes lemeze, stb.”⁶⁵³

⁶⁵⁰ A lemaradást 1977-től kezdték ledolgozni a könnyűzenészek. J. B. Sz. - S. J. 414. o. A KB TKKO-nak írt jelentésében Bors Jenő egyenesen ezt írta a kitüntetésekkel kapcsolatban: „Kultúrpolitikánk annyira elhatárolja magát a közkedvelt popénekesektől és beatzenekaroktól, hogy szinte már az is elismerést érdemel, hogy ezek a nagyrészt fiatal és tapasztalatlan emberek nem határolják el magukat kultúrpolitikánktól.” MOL M-KS 36/1976 41. ö. e. 187. o.

⁶⁵¹ A három legnagyobb port felkavaró Illés-ügy: az 1969-es kukarugdosási per, az 1970-es BBC-nyilakozat és Bródy 1973-as elszólása a rendőrökkel kapcsolatban a diósgyőri popfesztiválon. S. J. 122-125., 126-128. és 155-157. o. Utóbbival kapcsolatban lásd még: Koltay Gábor: *Szörényi-Bródy*. Budapest, 1980. Zeneműkiadó. 247-252. o. és Kocsis L. Mihály: *Illés - Énekelt történelem*. Budapest, 1999. Zikkurat Kft.

⁶⁵² MOL M-KS 288. f. 36/1974 49. ö. e. 100-104. o.

⁶⁵³ MOL M-KS 36/1976 41. ö. e. 170-171. o.

A feladatok ellátásán túl azonban nagy hiányosságot látott Bors Jenő a különböző intézmények közötti kooperáció megvalósításában.⁶⁵⁴ Konkrétan ennek illusztrálására Cseh Tamást⁶⁵⁵ említette meg, akinek két számát kislemezen szerették volna megjelentetni 1975-ben, de a sanzonbizottság ezt visszautasította, szakmai színvonalában silánynak minősítve azokat. Ekkor Cseh Tamás tehát még nem jelenhetett meg lemezen, azonban a televízióban és néhány filmben szerepelhetett, ráadásul a 25. Színház⁶⁵⁶ sorozatos esteket rendezett a művész vezetésével, amelyről a *Népszabadság* 1976. április 17-én majdnem egész oldalas cikkben⁶⁵⁷ számolt be. Ezzel kapcsolatban megjegyezte, az MHV, hogy „[...] értelmetlen, ha különböző intézmények azt népszerűsítik, amit más intézmények tiltanak. Ez feszültséget hoz létre a fogyasztók s jelen esetben éppen az ifjúság körében. Hangsúlyozzuk: az egész nem jelentős, de még ilyen kis mértékben is mi szükség van arra, hogy megteremtsük a mellőzöttség, kizorítottság művi legendáját valaki körül.”⁶⁵⁸ Bors osztotta Kőháti véleményét a sanzonbizottság feloszlására vonatkozóan, hiszen többször az engedélyezett szöveget dolgoztatta át az MHV a szerzővel. Természetesen ennek az ellenkezője éppúgy előfordulhatott, amikor a sanzonbizottság által nem engedélyezett dalt szerettek volna kiadni, és ennek érdekében kellett átdolgoztatniuk a számot. Bors szerint csak a bürokratizmus csökkent volna a sanzonbizottság megszüntetésével, ugyanakkor nőtt volna az egyes állami intézmények felelőssége. A könnyűzenei számok neuralgikus pontjának számító szövegek tekintetében egyébként azt szorgalmazták, hogy témáik forduljanak a társadalmi kérdések felé, akár a szerelem, akár az általános életérzés vonatkozásában, azonban bizonyos kérdéseket itt sem illett feszegetni: „Azoknak a szerzőknek a támogatására gondolunk, akiknek megvan a társadalmi érzékenysége, érzékük van a reális ellentmondások megénekléséhez, s mindezt politikai kétértelműség nélkül csinálják.”⁶⁵⁹ Ez ellentétes előjellel viszont rögtön jelenthetett hivatkozás alapot arra, hogy jó néhány zenészt félreállítsanak.

A magyar beatelőadókról elismerően nyilatkozott a korabeli szocialista és nyugat-európai sajtó egyaránt, ám utóbbi piacra betörni lehetetlen volt a tőkés országok erős üzleti

⁶⁵⁴ Ezt orvosolandó az NKI, az MHV és a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat a hatékonyabb export érdekében 1977. december 15-én együttműködési szerződést írt alá. MOL XIX-I-7-g 30. d. 15. t. 58485/1977

⁶⁵⁵ Cseh Tamás a korszak ellentmondásos figurája volt. Gyurkó László egy kerületi pártbizottsági ülésre is elvitte előadni, ugyanakkor a sanzonbizottság elutasította a *Tábori lap Karády Katalintól* és a *Balogh Ádám* című, Bereményi Gézával írt számain. Nem sokkal ezután viszont Erdős Péter lemezszerződést ajánlott neki, az ORI-nak azonban későbbi szövegírójával, Csengey Dénessel is meggyűlt a baja a *Mélyrepülés* című lemez miatt. Fodor Sándor: *Cseh Tamás*. Budapest, 1994. Graffiti Bt. 54., 57-58., 114. o.

⁶⁵⁶ A 25. Színházat sok támadás érte a hivatalos kultúrpolitika részéről, de volt, aki megvédte őket a párton belül is, így tett Gyurkó László: *Bizalmas bemutató* című cikkében. *Élet és irodalom*. XV. évf. 48. sz. 1971. november 27. 2. o.

⁶⁵⁷ *Népszabadság*. XXXIV. évf. 92. sz. 1976. április 17. 10. o.

⁶⁵⁸ MOL M-KS 36/1976 41. ö. e. 172. o.

⁶⁵⁹ MOL M-KS 36/1976 41. ö. e. 184. o.

szelleme miatt Bors jelentése szerint. Arról is beszámolt, hogy néhány előadó az év több mint felét a szocialista országok valamelyikében töltötte, mert ott sokkal nagyobb gázsit kaptak, sőt azt a megdöbbentő adatot közölte, hogy az NDK televízióban a magyar popzene több műsoridőt kapott, mint itthon, Lengyelországban pedig hamarabb jutottak közös színpadra világsztárokkal. Bors Jenő meglátása szerint „[...] a magyar szórakoztatózene sokkal kevésbé ellenőrzött, sokkal kevésbé behatárolt 'piacon' kél versenyre a nyugati divatáramlatokkal és hatásokkal, mint a szórakoztatás más jelenségei.”⁶⁶⁰ Az MHV vezetése emiatt úgy vélte, sokkal nagyobb befolyással volt a fiatalok érzelmvilágára, szórakozására, ízlésére, mint más művészeti irányzatok intézményei. A divathullámokat azonban nem tartotta pozitív jelenségnek a könnyűzenében, ennek ellenszeréül a sokféleséget ajánlotta, ami viszont maradéktalanul nem valósulhatott meg, hiszen jó néhány irányzat újdonsága vagy nyugati orientációja miatt nem kaphatott publicitást náluk.

Az NKI pártállami irányítása

Az NKI műsorpolitikáját szintén átszöttek a felettes szervek sorozatos intenciói, eddigi feladatkörét pedig a 105/1978 számú kulturális miniszteri utasítás⁶⁶¹ pontosította. A felügyelő szervek véleményalkotására jó példa Behringer Éva Pozsgay Imre kulturális miniszterhelyettesnek írt 16 oldalas összefoglaló jelentése 1975. június 30-án a magyar zene- és táncművészet nemzetközi kapcsolatairól, amelyben egy bekezdés erejéig helyet kapott az NKI könnyűzenei tevékenysége: „A könnyűzenei export-import tevékenység fejlődése párhuzamos a műfaj iránti érdeklődés emelkedésével. [...] Import igényünk kisebb az ízlések különbözősége és hazai ellátottságunk miatt. Kétségkívül ez nem egyszer konfliktust okoz a baráti országok képviselői és a minisztériumok között is.” Ebből látszik, hogy a külföldi zenekarok elmaradását a hazai könnyűzenei élet telítettségével magyarázta, holott köztudott volt, hogy számos, jellemzően angol és amerikai együttest a magyar közönség nagyon sokáig hiába várt. Másrészt tényként leszögezhető, hogy a magyar pop-rockzene a szocialista táborban vezető pozícióban volt népszerűségét és színvonalát tekintve. Az is megállja a helyét, hogy a magyar zenekarok dömpingszerűen özönlöttek el a keleti blokk országait, ám innen kevés elfogadható minőségű produkció érkezett. Az NKI tevékenységében elismerően nyilatkozott Behringer a külföldön dolgozó magyar vendéglátóipari zenészek fokozott ellenőrzéséről, az ottani impresszáriókkal szemben támasztott nagyobb honorárium-igénnyel,

⁶⁶⁰ MOL M-KS 36/1976 41. ö. e. 177. o.

⁶⁶¹ *Művelődésügyi Közlöny*. XXII. évf. 9. sz. 1978. május 5. 410-411. o.

és arról, hogy megszakították a kapcsolataikat a kétes hírű mulatók tulajdonosaival. Negatív tapasztalatokat állított viszont az emigráló zenészekről, akiknek a száma nem volt elhanyagolható.⁶⁶²

Behringer szigorú hangvételű levelet írt 1977. július 12-én Horváth József NKI-igazgatónak, amelyben jól kimutathatók a menedzselési kérdésekben hozott személyi döntések mozgatórugói: „Az eddigi gyakorlatot érvényesítve tehát további gondosságot kell tanúsítani az impresszálandó személyek kiválasztásánál⁶⁶³ (szakmai felkészültség, emberi magatartás), nagyobb szigorot [kell] alkalmazni a kifogásolható magatartású személyekkel szemben, és további módszeres körültekintéssel fokozatosan meg [kell] szüntetni az impresszálast a szocialista életformáktól drasztikusan idegen helyekre.” Meglátása szerint az OSZK-nak és az NKI-nek együtt kellett volna működnie ezeknek a személyeknek a kiszűrésében.⁶⁶⁴ A minisztériumi megállapítások kapcsán Horváth József készített egy viszonylag részletes, 15 oldalas gyorsbeszámolót *A vendéglátóipari impresszálas helyzetéről és feladatairól* címmel. Ebben leírta, hogy az NKI impresszálas tevékenységében kezdettől fogva szerepet játszott a szórakoztatózene, ami már akkor a bevételek felét termelte, a hatvanas évek közepétől pedig kezdte meghaladni a népzene iránti érdeklődést külföldön. A vendéglátóipari impresszálas díjak a hatvanas évek második felében már jócskán 50% fölött mozogtak, 1967-ben 81, míg 1970-ben 78%-ot tett ki az összbevételből. A külföldön ekkor szerződésben lévő zenészek száma 800 fölé emelkedett, egyesek akár 4-5 évre is leszerződtek. Ezt a nagy keresletet azonban már az NKI egyedül nem volt képes ellátni, ezért jelentek meg a magánszerveződések, amik maguk után vonták a szocialista keretek fellazítása miatt a törvény- és szabálysértéseket. További káros hatása volt Horváth szerint ennek a nagy felfutásnak, hogy a hazai színvonal csökkent, hiszen a legjobb zenészek nem Magyarországon tevékenykedtek. Ráadásul a nem magyar zenekarhoz szerződött magyar zenészek egyre inkább eltávolodtak a hazai szocialista kulturális viszonyoktól. A Művészeti Szakszervezetek Szövetsége ezt a negatív tendenciát a hetvenes évek elején azzal igyekezett visszafordítani, hogy Nyugaton maximum két évet lehetett egyhuzamban eltölteni, utána egy évet kötelező volt itthon zenélni ahhoz, hogy újra kimehessenek a tőkés országok valamelyikébe. Ennek keretében 1972 második felében a reformok visszafordításával párhuzamosan megkezdődött a

⁶⁶² MOL XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié.

⁶⁶³ Ennek értelmében voltak, akiknek a külföldre utazása „sértette a közérdeket”. Így kellett Magyarországon maradnia Tátrai Tibornak, aki nem kapott útlevelet, amikor a Generál együttes a War nevű USA-beli zenekarral mehetett volna világ körüli turnéra. *Charlie - Ami soul, az szól*. Charlie gondolatait lejegyezte: Imredy Péter. Budapest, 2004. Charlie Music. 111. o.

⁶⁶⁴ Közben az OSZK az NKI-ról éles kritikát fogalmazott meg, többek között a zenészekkel kialakított állítólagos lekezelő stílusuk miatt. XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié.

több mint két éve folyamatosan külföldi szerződéseiket teljesítő zenészek tervszerű visszahívása. Sokan kétkedve fogadták a zenészek közül az állam ígéreteit, ennek tudható be, hogy másfél év alatt mintegy 120-130 zenész maradt jogcím nélkül külföldön. A bizalmatlanságot ezúttal megcáfolta a pártállam, és egy év letelte után valóban kimehettek újra a zenészek. Arra azonban gondosan vigyáztak, nehogy idegen zenekarokba kerüljenek, emiatt egész magyar zenekarokat igyekeztek exportálni. A szokásos ellenőrző körútjukon az NKI alkalmazottai meghatározták azokat a helyeket, ahol magyar zenészek – tekintve a szigorú szocialista erkölcsöket – nem játszhattak, ezzel nagyrészt megszüntették Behringer 1975-ös Pozsgayhoz írt kritikájának alapjait. Horváth állítása szerint 1974 óta találtak évente 2-3 olyan munkahelyet, amit alkalmatlannak minősítettek a magyar kultúra terjesztésére, ehelyett igyekeztek a szállodaiparban elhelyezni minél több magyar muzsikust. Ezzel párhuzamosan a szocialista országba irányuló exportot megduplázták, 1973-ban még csak 8,4, 1976-ban már 17,1 % volt a baráti államok aránya a magyar vendéglátóipari élőzene exportjában. Az NKI ajánlási tevékenységének aktivizálásához pedig létrehozták az önálló vendéglátóipari csoportjukat 1975-ben.⁶⁶⁵

Az NKI alkalmazottai felettes szerveiket útijelentés formájában informálták. Pentz Zsolt 1975. november 18-án írt a csehszlovákiai és lengyelországi munkálatairól. A cseheknél a tárgyalások Karel Gott 1975-ös magyarországi vendégszereplése körül forogtak, mint akinek utat kellett volna törnie a többi cseh és szlovák könnyűzenész számára a magyar piacon. Ez a misszió nem töltötte be küldetését annak ellenére, hogy további cseh jazz-zenekarokat hoztak az országba. Folytak tárgyalások ezenkívül magyar szólisták és csehszlovákiai zenekarok kooperációs rádiófelvételének ügyében annak kapcsán, hogy Koncz Zsuzsának készült egy ilyen típusú hanghordozója. Pege Aladárral itt úgyszintén elégedettek voltak, 1975-ben rajta kívül Bódi Magdi és Csík Gusztáv triója lépett fel, míg 1976-ra a Benkó Dixieland Band-et, a Szabados és a Kőszegi együttest ajánlotta ki ide az NKI. Zalatnay Sarolta lemezének jó fogadtatása volt Csehszlovákiában, 1975-ben pedig az LGT-vel készültek lemezt kiadni. Lengyelországban, ha lehet, még nagyobb sikert könyvelt el a jelentés, ugyanis itt szinte minden fontos magyar zenekar megfordult ekkoriban. Egyetlen problémaként a Skorpió-turné elmaradását említette, amit 1976 tavaszán pótoltak. Még a lengyel televízió szilveszteri adásaihoz is exportáltak énekeseket Bódi Magdi és Szűcs Judit személyében, a magyar szövegírókat pedig ugyanitt Horváth Attila képviselte. A legnagyobb anyagi haszon azonban egyértelműen a Generál volt 1975-ben Lengyelországban, összességében több, mint egymillió forintot hajtottak a vállalatnak. Ugyanakkor emiatt

⁶⁶⁵ MOL XIX-I-7-g 26. d. 9. t. 56147/1977

egyfajta túljátszottsága lett a Generálnak, így az 1976-os esztendőre inkább a Piramist kérték a lengyelek az Omega, az LGT, a Mini, a Hungária és a Gemini turnéi mellett. Érdekes kezdeményezésként írta Pentz Zsolt, hogy a lengyelek szándékoztak létrehozni először a keleti blokk országai közül tőkés országokban képviseleti irodákat 1976-ban, így többek között Párizsban, Londonban, Bécsben és Münchenben keresték ennek lehetőségét. A jelentés megfontolandónak minősítette ezt a vállalkozást a magyarok számára, ami a felsőbb szervek ellenállásán végül megbukott. Ezenkívül megemlítette még a varsói jazz fesztivált, ahonnan több lengyel zenésszel és együttesel egyeztetett időpontot magyarországi fellépésekre.⁶⁶⁶

Az NKI minisztériumi jelentései között a szovjet kapcsolatokról szóló is akad. Erre példa Pentz Zsolt 1975. május 26-án kelt, a Syrius együttes 1975. április- májusi Szovjetunió-beli telt ház-as turnéjáról írt beszámolója, amely néhol hangulatjelentés-számba megy: *„A produkció kiegyensúlyozott volt, valamennyi művész jól és frissen dolgozott, és az előadások erénye volt, hogy nem érződött rajtuk, hogy túl vannak a 30-dik előadáson.”* A továbbiakban a beszámoló szólt a szocialista közös MIDEM-fellépésről, ám itt a szovjet koncertszervező fél visszautasította a választ, mert nem ők, hanem az ottani jogvédő társaság és a kulturális külkereskedelmi vállalat döntött. A szocialista országok közötti hatalmi struktúra legmesszebb menő figyelembe vétele volt, amikor a Szovjetunióba küldendő zeneszerző-szövegíró páros kiküldetéséről írt a jelentés azzal a céllal, hogy a szovjet könnyűzenét tanulmányozzák, miközben elkísérik a Neoton együttest a turnéra. A szovjet pop-rockzene ugyan sokkal fejletlenebb volt a magyarnál, de tudomásul kellett venni a magyar zenésztársadalomnak, hogy még ezen a területen is érvényesülnie kellett a szovjet dominanciának. Úgy látszik azonban, hogy a szovjet könnyűzenei szakemberek belátták, hogy inkább importra szorultak, ezért terven felül további három magyar zenekart kértek esztrád műsor⁶⁶⁷ szolgáltatására. Az NKI a Geminít, Koncz Zsuzsát és együttesét, valamint Hacki Tamást és a hozzá tartozó Ex Antiquis csapatot ajánlotta.⁶⁶⁸

Az NKI külföldi fesztiválokra is szervezett magyar könnyűzenészeket. Az 1974. október 18-22. között a szocialista testvériség jegyében megrendezett drezdai táncdalversenyen Katona Klári, Kovács Kati és Delhusa Gjon vettek részt, ezenkívül a zsűritag Keszler Pál és a karmester Balassa P. Tamás⁶⁶⁹ kiküldetését, akiket utólag kértek a németek, külön kellett kérvényeznie Horváth Józsefnek. A beleegyezést végül Behringer Éva,

⁶⁶⁶ MOL XIX-I-7-g 12. d. 9. t. 18421/1975

⁶⁶⁷ Jellemző volt a szovjet igényekre, hogy esztrád műsor keretében, azaz cirkuszi kísérettel kérték a magyar zenekart. Pentz Zsolt személyes közlése. 2005. május 9.

⁶⁶⁸ MOL XIX-I-7-g 12. d. 9. t. 17759/1975

⁶⁶⁹ Balassa P. Tamás játszotta le zongorán a sanzonbizottságban a beadott dalokat. Zongor Árpád személyes közlése. 2005. május 9.

a zenei és táncművészt főosztályvezető-helyettes adta meg. A járulékos hangszerelési és kottamásolási költségeket az NDK-beli szervezők és az NKI egyaránt magára vállalta, ám ehhez külön minisztériumi beleegyezés kellett, holott az NKI erre saját pénzét költötte.⁶⁷⁰ Az NKI igazgatója más alkalommal a *Metronóm* '77 elnevezésű könnyűzenei vetélkedő első három pályakezdő helyezettjét szeretne volna kiküldeni Ausztriába az *Európa Kupa* táncdalfesztiválra. Erre szintén beleegyezést kellett kérni a minisztériumtól, az ilyenkor megszokott módon először Vajda Tibor foglalt állást, majd 1977. április 18-án Behringer Éva adta áldását a 10 ezer forint és 10 ezer osztrák schilling összegű kiadásra.⁶⁷¹ A Cannes-i MIDEM Fesztiválra való kiküldetéshez szintén minisztériumi beleegyezés szükségeltetett, egy ilyen alkalommal 1977-ben Katona Klárit hárman is kísérték, Horváth József az NKI igazgatója, Bali György az ORI igazgatója és Mikle András, az NKI főelőadója.⁶⁷²

Az NKI, az OSZK és az ORI összefogásával és a tárca vezetésével 1975. december 11-én a Szórakoztatózenei Művészeti Tanács arról határozott, hogy a határon túli magyarok zeneellátását javítják, mert akkoriban elharapóztak a magánszervezésű „haknik”, melynek során a Vajdaságban és a Felvidéken magyar zenészeket léptettek fel. A Magyarok Világszövetségén keresztül a kanadai és az USA-beli emigráns magyarokat is el szándékozták érni ugyanúgy, mint az NSZK-beli fürdőhelyeket. A tánczenészeken kívül itt a cigányzenekarokat említették meg, mint amelyek a magyar könnyűzenét hatékonyan képviselhették Nyugaton. A piackutatás szükségességét az NKI hangoztatta, ám ennél sokkal fontosabb szempont volt a zenészek megszűrése: „*A két intézmény (OSZK és NKI - Cs. B.) [...] Mindkét műfajban igényli a tartalmilag silány (szöveg és zene), politikailag káros, sovíniszta érzelmeket tükröző anyag kiiktatását.*”⁶⁷³

Az ORI pártállami irányítása

Az ORI munkájáról a másik két társintézményhez hasonlóan beszámolt, így Keszler Pál 1974. október 8-án küldött jelentést a TKKO-nak. Ebben leírta, hogy a táncdalénekesek között megítélése szerint volt néhány színvonalas, akit rendszeresen fel lehetett léptetni, a többség viszont – ahogy fogalmazott – legfeljebb vendéglátóipari szórakozóhelyeken való működésre volt alkalmas, akiket nem foglalkoztattak. A közönség igényének az emelkedéséről számolt be ugyanakkor, amiből következett, hogy a zenészek vidékre menetele

⁶⁷⁰ MOL XIX-I-7-g 3. d. 9. t. 115086/1974

⁶⁷¹ MOL XIX-I-7-g 25. d. 4. t. 57370/1977

⁶⁷² MOL XIX-I-7-g 18. d. 2. t. 56012/1976

⁶⁷³ MOL XIX-I-7-g 18. d. 2. t. 56012/1976

már nem számított szenzációnak, ellentétben a külföldiekkel, akik mintegy 40 országból tették tiszteletüket Magyarországon. Sok szovjet vendégzenész mellett megemlítette Karel Gottot, Ella Fitzgeraldot, Louis Armstrongot, Duke Ellingtont vagy Oscar Petersont. Az ORI kimutatása alapján az összes produkcióik közül a beat 17 %-ot tett ki 1974 első nyolc hónapjában, a tánczene ugyanakkor 19, a vendéglátóipari zene pedig 15 %-kal képviseltette magát. A beatról megjegyezte, hogy visszaesési és átalakulási tendenciát élt át, a zeneileg képzetesebb együttesek viszont más műfajokból – jazz, népzene – merítettek és továbbfejlődtek. A tánczenében sikeresnek mondta a nyolc szocialista ország részvételével rendezett *Interstart '74* elnevezésű fesztivált. A szerződötetett fellépők megítélésében kiemelte a Táncdal és Sanzonbizottságot, amely szervezet véleményét alapvetően figyelembe vette az ORI, ha szerepeltetni akart valakit. Negatív jelenségnek ítélte meg Keszler Pál, hogy egyes politikailag fontos produkciók azért kerültek le a műsorról, mert ráfizetések voltak, ezeknek támogatást kért (ahogy megfogalmazta: ösztönzőerőt igényelt). Az, hogy az ORI a pártállam kultúrpolitikájának meg akart felelni, jól nyomon követhető Keszler azon kijelentéséből, miszerint az MSZMP KB 1974. márciusi közművelődési határozatának végrehajtására részletes munkatervet készítettek, amelyet 1974. június 7-én a minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztályára adtak be. A beszámolót Kőháti Zsolt kapta, aki ellátta észrevételekkel, így például felhozta, hogy vajon meddig érdemes az ORI-nak a kultúrpolitikailag fontos, ámde veszteségeket termelő rendezvényeket felvállalnia, valamint kérdésként utalt az átszervezés problémáira.⁶⁷⁴

Az ORI 1975. január 1-től a rendezési engedélyek kiadását és a rendezési díjak beszedését átadta a tanácsoknak a 3/1974 (XII.14.) KM rendelet alapján, ezen a téren szerzett tapasztalataikat azonban sikerült továbbítaniuk. Ugyanakkor újabb feladatokkal bővült tevékenységük a 6/1975 (XI. 12.) KM rendelet⁶⁷⁵ és az ennek végrehajtására kiadott 104/1975 (MK 23.) KM számú utasítás⁶⁷⁶ alapján: előadóművészi működési engedélyek könnyű műfajban történő kiadása és megvonása, munkaviszonyon kívüli fellépéstől való eltiltás, a tiszteletdíjak mértékének megállapítása, a megállapítottnál magasabb összegű tiszteletdíj vagy költségtérítés visszafizettetése. Az Országos Filharmóniától 2300 személyi adatnyilvántartó lapot vett át az ORI, nagyrészt hiányosan kitöltve, amire viszont a társadalombiztosítási bejelentések miatt szükség lett volna.⁶⁷⁷ A működési engedélyek kiadását ORI-vizsgálóhoz kötötték, amelyekről rendszeresen készítettek írásbeli jelentést a minisztériumnak. Vajda

⁶⁷⁴ MOL M-KS 288. f. 36/1974 18. ő. e. 104-114. o.

⁶⁷⁵ *Művelődésügyi Közlöny*. XIV. évf. 23. sz. 1975. december 4. 827. o.

⁶⁷⁶ *Művelődésügyi Közlöny*. XIV. évf. 23. sz. 1975. december 4. 827. o.

⁶⁷⁷ MOL XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié.

Tibor így mindig kapott képet az utánpótlásról és a vizsgák színvonaláról még akkor is, ha történetesen ő maga jelen volt a megmérettetéseken.⁶⁷⁸ Így történt ez 1977. április 25-május 5. között is, amikor igen szigorú eredményekről számolt be Bali György igazgató: a megjelent 48 táncdalénekesből mindössze 8-an feleltek meg, további 4-en kaptak ideiglenes működési engedélyt. A folk- és polbeat-esek közül 10-ből 3 volt az arány, míg az együtteseknél 39-ből 25.⁶⁷⁹ Ez vagy a színvonal meglehetősen alacsony színvonalát mutatja, vagy a különböző okokból – akár ideológiailag is – a nem megfelelőekkel szemben az ORI és más hivatalos szervek részéről megmutatkozó türelmetlen magatartást. Az ORI évente két vizsgát tartott, a vizsgára bocsáthatóság megtagadásának okai között lehetett a korhatár átlépése és a megfelelő iskolai végzettség (érettségi) hiánya. A vizsgabiztosok napi 300 forintot kaptak munkájukért, 1976-ban 12 szakembert hívtak meg soraikba.⁶⁸⁰

A Solymár László főrevizor által az ORI-nál 1975. november-decemberben vezetett revízió eredményéről Pozsgayt is tájékoztatták. Eszerint koncertjeik száma folyamatosan nőtt 1971 és 1975 között, a KISZ KB elismerését pedig az építőtáborokban szervezett programjaik vívták ki, de az összes Express Ifjúsági és Diák Utazási Iroda számára rendezett koncert is rajtuk keresztül bonyolódott a hetvenes évek elején. Az ORI javára írták, hogy a szocialista országokból hoztak fellépőket a vendéglátóiparba – például a Maxim Bárba –, ami az itteni színvonal emelkedését eredményezte. Előadásaik 96%-át garantált, 4%-át saját bevételű előadások tették ki, előbbi 86,5%-kal, utóbbi 13,5%-kal járult hozzá az összbevételhez. A táncdalénekesek felkarolását tudatos koncepció alapján végezte az ORI a jelentés szerint, többek között ennek eredményeként lett ismert Vincze Viktória, Eszményi Viktória, Szűcs Judit, Cserháti Zsuzsa, Bontovics Kati, Zsóri Kati, a Neoton mellett működő Kócbabák, akik a Szovjetunióban eredményesen szerepeltek,⁶⁸¹ vagy az együttesek közül a Corvina. Nem csak a támogatás, hanem adott esetben annak megvonása is a fegyverei közé tartozott az ORI-nak, ami akár egy-egy zenekar (a korábban még felkarolt Kócbabák) feloszlását segíthette elő.⁶⁸²

Az 1974-es művelődési KB-határozat hatását is kimutatta a revízió az ORI munkájában, mégpedig a műsorok struktúraváltásában. Ennek jegyében a pártállam kultúrpolitikája által magasabb művészi értékűnek tartott produkciókat emelkedő számban

⁶⁷⁸ Egy ilyen alkalommal hívták be Nagy Ferót és a Beatricét ORI-vizsgára, holott már évek óta nagy sikerrel játszottak. A zenészek ennek megfelelően nem is vették komolyan a megmérettetést. Vajda Tibor személyes közlése. 2005. március 18.

⁶⁷⁹ MOL XIX-I-7-g 24. d. 2. t. 56919/1977

⁶⁸⁰ MOL XIX-I-7-jj 7. d. ORI 1977. évi költségvetési revíziója. dosszié.

⁶⁸¹ A Szovjetunióban való koncertezésnek előfeltételei voltak: egy engedélyező bizottság előtt a repertoárral fel kellett lépni. Sokan - mint például a Karthago zenekar - itt csak a legkonszolidáltabb számaikat adták elő. K. S. 64-65. o. A fellépéseken az ORI ügyelők Magyarországon is bele szerettek volna szólni ezenkívül a zenészek mozgáskoordinációjába. K. S. 54. o.

⁶⁸² MOL XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié.

mutattak be, amelyek kevesebb bevétellel kecsegtettek, sokszor ráfizetéssel végződtek. Bár a jelentés elismerte, hogy ezek az előadások – amelyek száma emelkedő tendenciát mutatott – erkölcsi elismerést jelentettek az állam részéről, de hozzátette, hogy az ORI alapvető érdekeivel ellentétesen hatottak. Ennek kompenzálására javasolta azt a revízió, hogy a kultúrpolitikailag értékesebb előadások szervezését végzők részére belső utasítással ösztönző jutalmazási célfeladatokat tűzzenek ki. Az ORI ezt nem teljesen legális eszközökkel valósította meg. A bevált szocialista elismerési módok egyikét alkalmazva nem anyagiakkal, hanem újabb munkával látták el a jól teljesítő alkalmazottakat, amit megtiszteltetésnek illett venni. Ennek során főmunkaidős munkakörükben alkalmazták őket másodállásban, így bizonyos mellékkeresetre tehettek szert. Erre volt példa az adminisztrációs és a jegypénztárosi beosztás, ez utóbbi esetben az Országos Filharmónia és az ORI ugyanazért a tevékenységért ugyanazt a személyt alkalmazta elvileg két tevékenység betöltésére, de előfordult, hogy az ORI alkalmazottai más rendezvények jegyeit árusították ezen felül, például a SZÚR, vagy a Margitszigeti Szabadtéri Színpad eseményeire. Józan logikával belátható azonban, hogy a jegypénztári nyitvatartás alatt a komoly- és a könnyűzenei rendezvények belépőjegyeit árusító alkalmazott dupla honorálásáról volt szó, mivel mindkét típusú belépőt egyszerre árusította. Ha hozzátesszük a revízió fenti megjegyzését a kultúrpolitikailag fontos – többnyire komolyzenei – események deficitjéről, akkor kiderül, hogy a ráfizetéses rendezvényeken közreműködő alkalmazottaknak így adták meg a lehetőséget mellékes keresetre. A revízió viszont munkaidőn kívül képzelte a jutalmazási részfeladatok kiosztását, a módszert szemére hányta az ORI vezetőségének: *„A napi törvényes munkaidőn belül adminisztratív munkát végezni egy időben két munkáltatónál sem mellékfoglalkozásban, sem másodállásban nem lehetne.”* A SZÚR rendezvényei ez alól kivételt jelentettek, mert 1975-től az ORI hatáskörébe utalták.⁶⁸³ Arra azonban nem maradt fenn adat, hogy az elmarasztaló megjegyzést bármiféle retorzió követte volna az ORI-val szemben.

Az ORI előadásainak és látogatóinak száma folyamatosan növekedett, 1970-ben 1211, 1975-ben 4288, 1980-ban 6754 előadást szervezett, 1970-ben 666 ezer, 1975-ben 1 millió 378 ezer, 1980-ban 1 millió 988 ezer nézőjük volt.⁶⁸⁴ Ez részben köszönhető volt annak, hogy a kemény rock élvonalbeli csapatai éppen ekkoriban hódították meg a közönséget, ám egy részük az ORI-n keresztül nem bonyolíthatta koncertjeit kultúrpolitikai okokra hivatkozva. Az ORI által kiközösített együtteseken kívül is sokan hánikban igyekeztek fellépni, mert így kedvezőbb feltételek között fizethették jövedelemadójukat, ahogy a revízió megállapította. Az

⁶⁸³ MOL XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié.

⁶⁸⁴ MOL XIX-I-9-u 1. d. 1. kollégiumi ülés 1981. június 1. dosszié. (Művelődési Minisztérium Művelődéspolitikai Főosztály)

ORI rendezésében ugyanis 20 ezer, míg magánszervezésben 80 ezer forintig volt 6 %-os a jövedelemadó kulcsa, afölött emelkedett. A másod- és harmadfellépések hankikon ugyanúgy 100%-os gázsit eredményeztek, nem úgy mint az ORI-n keresztül, ahol vidéken 80, a fővárosban 60 %-át kapták csak a művészek az eredeti fellépti díjuknak, ráadásul sorozatfellépések esetén hasonlóképpen jártak el a művészekkel szemben az ORI-nál. A monopolhelyzetet élvező koncertiroda ilyen szigorú állami szabályozása azt a célt szolgálta, hogy a nagy hasznot hajtó együttesek játszatásával minél több profitot termeljenek az állam számára, ez viszont óhatatlanul a magánszervezésű koncertek irányába hajtotta a könnyűzenészeket. Az ORI revíziója rosszállóan említette meg, hogy a jogszabályokat átlépve igyekezett az intézmény gárdája a legnevesebb énekeseket, zenészeket megtartani, emiatt 100 %-os díjazást fizettek nekik, amelynek folytán 1978-ban 1,2 millió forinttal fizettek többet az államilag megengedettnél. Másik problémaként merült fel, hogy a sok koncert lebonyolítása a kis létszámú szervezőgárdának gondot okozott, amelyből következően nem mindig kötöttek írásban szerződést. A szóbeli szerződés kihatásaként néhány előadás elmaradt, amit az ellenőrzés felrótt az ORI vezetőségének, viszont pozitívumként hozta fel, hogy ezt az állapotot megpróbálták felszámolni.⁶⁸⁵

Az ORI foglalkozott vendéglátóipari zenei előadások szervezésével is, ami mutatja, hogy bár a kommunista rezsim kultúrpolitikája az egyes intézmények közötti hatásköröket lehetőség szerint igyekezett szétválasztani, ez még sem sikerült teljes mértékben. Az ORI szemszögéből érthető volt a ragaszkodás a vendéglátóipari könnyűzenéhez, mert ahogy a jelentés megállapította, az intézményi átlagnál jóval – 1977-ben 112%-kal, 1978-ban 62%-kal – nagyobb haszonkulccsal dolgozott ezen a téren, mint a többi pop és rockegyütteseknél, vagy színészek felléptetése esetén. Ez abból adódott, hogy az átlagosnál jelentősen kisebb költségráfordítással lehetett megszervezni ezeket a produkciókat. A befektetett energia és költség azonban mindegyik műfajban busásan visszatért, amit jelez az az adat, hogy míg a kiadás 8%-kal, addig a bevétel 35%-kal lett magasabb 1978-ban az előző évihez képest, az átlagos intézményi haszonkulcs pedig 18,05 %-os lett 1978-ban. A könnyűzenei bevételek növekedését azonban nem használhatta fel az ORI helyben (azaz nem fordíthatta újabb és újabb, még nagyobb bevétellel kecsegtető koncertekbe), hanem a szocialista eszméknek jobban megfelelő komolyzene támogatására létrejött zenei kulturális alapba fizették be. Jellemző volt ez az egész kulturális rendszerre, ami magából a kommunista felfogásból

⁶⁸⁵ MOL XIX-I-7-11 6. d. (ideiglenesen) ORI 1979. évi vizsgálati anyaga. dosszié.

fakadt, hogy a gyengébb lábakon álló, a rendszernek megfelelő műfajokat államilag támogatni kellett, mi több, életben kellett tartani akkor is, ha önmagát nem tudta finanszírozni.⁶⁸⁶

Az ORI működése ebben az időszakban (is) többek között egyet jelentett a betiltások történetével.⁶⁸⁷ Zalatnay Sarolta⁶⁸⁸ ellen ebben az évben az Országos Filharmónia felelősségre vonási eljárást indított az ORI-nál lekötött műsora teljesítésének elmaradása miatt, amit az énekesnő 1974. augusztus 31. és szeptember 30. közötti betegségével magyarázott, így csak figyelmeztetésben részesült. 1974. augusztus 31-én ugyanis Komlón, másnap pedig Pécsen kellett volna fellépnie, ennek elmaradását igazolta orvosi szakvéleménnyel. A vizsgálat megindítását Komló város tanácsának művelődésügyi osztályvezetője, Rácz Sándor kezdeményezte az ORI igazgatójánál, Keszler Pálnál, de Komlón a helyi pártszervezet végrehajtó bizottsága is foglalkozott az ügygel. Az ORI igazgatója a felmentő intézkedéssel nem értett egyet, ezért az ítélet súlyosbítása érdekében 1974. november 15-én a minisztériumhoz fordult (már a felmentés előtt Zalatnay működési engedélyének 1974. december 1-től kezdődő három hónapra történő megvonását kezdeményezte az Országos Filharmóniánál). A fellépés elmaradását Keszler súlyos erkölcsi és politikai kár okozásának nevezte, ez utóbbi kifejezést azért használta, mert bányásznap ünnepség keretében lett volna mindkét előadás, amelynek elmaradása szerinte tovább rontotta a budapesti művészek és a vidéki munkásság közötti viszonyt. A program lemondásának oka Zalatnay lemezkészítése volt, aki még aznap este is hitegette a koncertszervező társaság alkalmazottait fellépésével, sőt állítólagos betegségét eltitkolta. Valószínűleg az ügy háttérében a lemezkészítésnek a szocialista tempóban történő elkészítése állt – nagyon kevés idő állt rendelkezésre egy-egy felvételre –, ami megviselte az énekesnő fizikai állapotát. Ezenkívül feltételezhetjük, hogy

⁶⁸⁶ MOL XIX-I-7-11. 6. d. (ideiglenesen) ORI 1979. évi vizsgálati anyaga. dosszié.

⁶⁸⁷ Az egyik legnagyobb horderejű, csaknem nemzetközi konfliktust okozó szilencium az LGT-t érte 1975-ben, miután 1974 decemberében dobosuk, Laux József külügyminisztériumi engedély nélkül hívott meg egy amerikai újságíró turnéjukra. S. J. 176-179. o. és MOL XIX-I-7-g 8. d. 1. t. 17161/1975. A másik a diósgyőri esetből származóan Bródy eltiltása, amelynek kapcsán - noha az nem volt ORI-rendezvény - Keszler Aczélnek írt feljegyzésében a popfesztiválok megrendezését kifejezetten az ORI-ra bízta volna. MTAKK Ms 6034/240-247 (Aczél György kéziratanyag; Aczél György MSZMP KB titkári működésére vonatkozó iratok. Bródy János beatzenész elleni eljárásra vonatkozó iratok. 1973.) Az incidens arra készítette az ORI igazgatóját, hogy óvatosságból kiadja beosztottjainak: minden fesztivál előtt az ő személyes beleegyezése kellett kérni. MOL XXVI-I-67 38. d. 1974. április 12. 41. sz. igazgatói utasítás. (ORI-iratok) A párt legfelsőbb köreit pedig Bródy bírósági felmentése zaklatta fel, amelyről Aczél és Biszku Béla KB-titkárok leveleztek. Ebből kiderül, hogy még Korom Mihály igazságügyminiszter és Benkei András belügyminiszter véleményét is kikérték az ügyben, leginkább a későbbi esetleges intézkedések miatt. MTAKK Ms 6034/240-247 Nem eltiltás, csupán a fellépő zenekar akadályoztatása volt az ORI részéről, amikor a Hobo Blues Band-dal nem engedte fellépni Deák „Bill” Gyulát 1979-ben egy közös Omega-HBB koncerten, mondván, hogy fél lábával nem volt színpadképes. Ezután Hobo hivatalosan is bejelentette az ORI-nál Deák „Bill” Gyula zenekari felvételét, így léphettek fel együtt. Fekete Kálmán: *Első magyar blueskönyv*. Budapest, 1996. Alexandra Kiadó. 136. o.

⁶⁸⁸ Az énekesnő már korábban kivívta magának Aczél György rosszsallását, a KB-titkár 1971 novemberében a TKKO vezetőihez írt levelében az eljövendő tanár nemzedéket féltette többek között Zalatnaytól (de ugyanebben a kategóriában említette meg az Illést és Tolcsvayékát). MOL M-KS 288. f. 36/1972 28. ö. e.

jobban megérte a lemezkészítéssel foglalkozni, mint vidéken fix fizetésért fellépni. A két intézmény összehangolatlan programszervezése és a művésznő munkájának túlvállalása miatt fordulhatott elő a kényes szituáció. A minisztérium Jogi Osztálya végül a Zene- és Táncművészeti Főosztálytól 1974. december 2-án az ügy részleteinek aprólékos tisztázását kérte. A feljegyzést készítő Für Sándor tisztázta, hogy az Országos Filharmóniának nem volt joga a könnyűműfajhoz tartozó művészek felelősségre vonásához, csakis az ORI-val egyetértésben, következésképp Zalatnay felmentésével túllépték hatáskörüket, emiatt újra kellett volna tárgyalniuk az ügyet.⁶⁸⁹

Szintén Zalatnay Sarolta eltiltása volt a téma az ORI-nál 1977-ben, amikor külön ennek az ügynek a tisztázása érdekében hívták be Frenreisz Károlyt, Postássy Júliát és Várszegi Évát. Bár Zalatnay fellebbezett, végül 2 hónapra mégis eltiltották 1977. december 12-én, mert 1977. augusztus 20-án a Balatonon közlekedő *Beloianisz* nevű sétahajón szerződését megszegve nem lépett fel. Az eltiltó ítéletet első fokon mindig az ORI hozta, másodfokon viszont a minisztérium dönthetett. Az ORI a tárcának történő ismertetés során közölte, hogy Zalatnay már régóta fegyelmezetlenkedett, a közönséget semmibe vevő magatartást tanúsított. A végső ítélet sem változtatta meg az elmarasztalás tényét: *„Zalatnay Saroltának módjában lett volna 1977. augusztus 20-án felszállni a Siófokról menetrend szerint 21 órakor induló hajóra és így teljesíteni a szerződésben vállalt kötelességét. Az ügy szempontjából ez tekinthető döntő körülménynek.”* Az ítéletből kiderült továbbá, hogy Zalatnaynak nem engedte meg a hajó személyzete, hogy barátait felvigye a hajóra, efölött érzett sértettségében tagadta meg a fellépést az énekesnő. Ennek ellenére a hajóskapitány, Varga Sándor, és a hajóállomás főnöke, Kovács László külön-külön felszólították a művésznőt a felszállásra, ennek további megtagadását súlyosbító körülményként vették számításba. Nyilván korábbi érdemei eshettek mégis latba, amikor az eredeti 3 havi eltiltást másodfokon 2 hónapra mérsékeltek.⁶⁹⁰

Keszler Pál már 1975. július 17-én jelezte elégedetlenkedve a minisztériumnak, hogy az eltiltásokól nem értesültek a települések, mert a megyei tanácsok művelődésügyi osztályai nem továbbították a hírt nekik, így szabálytalanul léptek fel azok a zenészek, akiknek működési engedélyét megvonták. Ezért vetette fel a *Művelődésügyi Közlönyben* való kihirdetését ezeknek a szankcióknak, amivel a tárca 1975. szeptember 23-i levelében egyet értett.⁶⁹¹ Ennek értelmében az ORI igazgatója ezek után rendszerint tájékoztatta a minisztériumot a zenészek működési engedélyének ideiglenes megvonásáról, amit aztán a

⁶⁸⁹ MOL XIX-I-7-g 1. d. 1. t. 115396/1974

⁶⁹⁰ MOL XIX-I-7-g 24. d. 1. t. 58199/1977

⁶⁹¹ MOL XIX-I-7-g 10. d. 5. t. 17978/1975

*Művelődésügyi Közlöny*ben közzétettek, miután az információkat Vajda Tibor továbbította a Jogi Osztálynak, akik megtették a szükséges intézkedéseket a lap felé. Így tett 1975. szeptember 29-én Keszler, amikor többek között Szikora Jenő, Bergendy István és testvére Bergendy Péter, valamint Demjén Ferenc működési engedélyének megvonásáról számolt be (előbbi 8, utóbbi három zenész 3 hónapos eltiltást kapott, a Bergendy együttes tagjai ráadásul a lehető legneuralgikusabb időszakra, a nyári hónapokra kapták a szilenciumot). A tárca október 2-án lépett a nyilvánosságra hozatal ügyében,⁶⁹² de azt könnyen beláthatjuk, hogy az ORI a maga hatáskörében eldönthette (ha nem volt ellene fellebbezés), hogy kik ellen alkalmazott már korábban szankciókat. Mire a büntetés tényét közölték, a muzsikások jórészt letöltötték büntetésüket.⁶⁹³ Szikora külön esetet jelentett, ugyanis nála a menedzselés vádja bizonyosodott be, mint ami a szocialista tevékenységektől idegen volt. A dokumentum úgy állította be, mint aki pusztán a szervezésért, munka nélkül szerezte a pénzt, mert nem lépett fel. Ennek alátámasztására hozta a tárca a csanádpalotai Kelemen László Művelődési Ház, a környei művelődési ház, a mezőkovácsházi és orosházi járási hivatal és a szentesi városi tanács művelődésügyi osztályának igazolásait. A menedzseltek között szerepelt Máthé Péter és Ambrus Kyri, akik vallomásaikkal szintén megerősítették a fenti tényeket. Szikora egyébként visszaesőnek számított, mert az 5714/1971 számú művelődésügyi minisztériumi iratra hivatkozva megemlítette a tárca szakembere, hogy már kapott ilyen jellegű tevékenységéért eltiltást. Annál kevésbé érthető ezek után, hogy miért kapott az eredeti, egy éves eltiltás helyett enyhített időtartamú, 8 hónapos moratóriumot.⁶⁹⁴

Keszler 1975. június 9-i, a Kulturális Minisztériumnak tett jelentése szerint a három Bergendy-taggal együtt a zenekart is le kellett tiltani. A levélben Keszler részletesen leírta ennek okait Barna Andrásnénak. A muzsikások rendbontásáról még a kecskeméti tanácselnök-helyettes is értesítette az ORI-t, ezenkívül a Kertészeti Egyetem élt panasszal, a kőszegi, az ajkai és a győri esetekről pedig az ORI alkalmazottja számolt be Keszlernek. Megemlítette, hogy a Kertészeti Egyetem Klubjában egy órán keresztül vitatkoztak a rendező szerv ügyintézőivel az együttes tagjai gázsijuk 25%-os megvonásáról, ugyanis egyikük késett. Ezzel együtt a rendezőknek igazat adott Keszler, mert szerinte a zenekar kimerítette a 116/1958 M.M. sz. utasítás 11.§-ának /1/ bekezdésének késésre és az előadás zavartalan

⁶⁹² Ennek eredménye, hogy a kulturális tárca hivatalos lapja leközölte azoknak a muzsikásoknak a nevét, akik abban az időpontban még tényleges büntetésüket töltötték, Bergendyék nevének leközlése időközben okafogyottá vált, mert letiltásuk lejárt. Így Lukács Bálint, Matus Imre és Szikora Jenő hivatalos működési engedélyének időleges megvonásáról számolt be a Zene- és Táncművészeti Főosztály. *Művelődésügyi Közlöny*. XIX. évf. 21. sz. 1978. november 1. 791. o.

⁶⁹³ MOL XIX-I-7-g 10. d. 5. t. 18219/1975

⁶⁹⁴ MOL XIX-I-7-g 10. d. 5. t. 17353/1975

lebonyolítását gátló magatartására vonatkozó passzusait. A vádak között szerepelt továbbá, hogy Bergendy Péter a főrendező zakóját ragadta meg felindultságában, míg Demjén a bőr irattartóját vágta a főrendező helyetteséhez, miközben megengedhetetlen hangnemet használtak több tanú szerint. A kecskeméti probléma a hivatalként működő ORI-apparátus szőrszálhasogatására és a szocialista erkölcs védelmére világít rá, ugyanis Bergendy István két szám közötti összekötő szövegének kíséretét kritizálta: „[...] Bergendy István – túllépve a műsorközlő feladatát – a 'Kinek van papírja?' szám egyszerű bemondása helyett színpadi játékba kezdett és mozdulataival olyan értelmet adott a műsorszám címének, amely a rendezőszervet és a közönség egyes tagjait megbotránkoztatta.” Még az is gondot jelentett, hogy Bergendy néhány pillanatra elhagyta a színpadot. További vádak: Ajkán Demjén hiányos öltözetben (farmernadrág, nyitott mellény, fekete sál) jelent meg a büfében, hangoskodtak a koncertek után a többi városban, a győri koncert után pedig szidalmazták a buszsofőrt, mert lassan hajtott, és nem ott tette ki őket, ahol szerették volna. Az eltiltás ellen 15 napon belül fellebbezhettek, de ehhez Barnáné a következőket írta kézzel 1975. június 11-én beosztottjának: „Amennyiben fellebbeznek, nagyon hasznosnak tartanám, ha behívná őket és megmondaná a mi véleményünket is az ilyen túrhetetlen, ostoba magatartásról. Úgy vélem túlságosan jó dolguk van!”⁶⁹⁵

V. A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája 1980-1989

V./1. A pártszervek és a könnyűzene kapcsolata 1980-1989

A PB állásfoglalásait előkészítő testületek a nyolcvanas évek végéig foglalkoztak a könnyűzenét érintő kérdésekkel, bár a TKKO dokumentumai a témában fokozatosan megcsappantak. Feltűnően nagy aktivitást tanúsított viszont az Agitációs és Propaganda Bizottság, amely szinte a rendszerváltozásig hangoztatta véleményét. A párt központi szervének osztályain ekkor is egyrészt azért folyt a munka, hogy az áttekintő, elvi határozatokat, állásfoglalásokat előkészítsék a PB számára, amely elfogadtatta azokat a KB ülésein, másrészt napi szintű problémák megoldásán fáradoztak. A témák nagy változatosságot mutattak, véleményt nyilvánítottak a könnyűzenészeket is soraikban tudó ellenzékről, a média pop-rock szubkultúrát érintő szegmenséről, a szórakoztatóiparról, az

⁶⁹⁵ MOL XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 17810/1975

ifjúság- és művelődéspolitikáról, és nem utolsósorban a zenészek sorsát⁶⁹⁶ közvetlenül befolyásoló ügyekről.

A párt viszonya az ellenzéki magatartású könnyűzenészekhez

A PB az ellenséges, ellenzéki, ellenzé kieskedő erőkről szóló 1980. december 9-i PB-határozat végrehajtásáról tárgyalt 1982. március 30-án.⁶⁹⁷ Ebben szerepet kapott, hogy a párt politikájától eltérő megnyilvánulások helyet kaptak a sajtóban, többek között a deviáns magatartást⁶⁹⁸ – ami kötődhetett a könnyűzenei koncertekhez is – említették meg, mint amivel sokat foglalkozott az írott média. A többi kényes témához hasonlóan ezzel kapcsolatban megemlézték, hogy valós társadalmi problémáról volt szó, amibe – bár nem nevezték konkrétan meg –, a „csöves-kérdés” is beletartozott. Itt azon aggályait fejezte ki a párt legfelsőbb vezetése, miszerint az újságírók nem a szocialista eszméknek megfelelően állították be ezt a kérdést, sokszor az őket felkaroló személyiségeket állították be követendő példának: *„Egyesek – adott témaköröket a konkrét történelmi viszonyokból kiragadva, elhallgatva a párt és a kormány törekvéseit – a negatív jelenségekből próbálnak tőkét kovácsolni, hangulatot, közvéleményt szervezni.[...] az ellenzéki csoportok is arra törekedtek, hogy pesszimizmust keltsenek [...] a szocializmus perspektíváival, terveink realitásával kapcsolatban.[...] Ugyanakkor egyes körökben fokozódott az apolitikus magatartás, a perspektívatlanság érzése, az elfordulás a szocialista értékektől.”*

Ugyanezek a fenntartások a budapesti pártbizottság ülésén szintén elhangzottak a Kádár-rendszert kimondva-kimondatlanul elutasító művészekkel, könnyűzenészekkel

⁶⁹⁶ Jó példa erre, hogy a KB Titkársága 1983. szeptember 5-én tárgyalta a *Felszólalás a szennyhullám ügyében* című, a punk és újhullámos zenekarokról szóló cikk tartalmát (*Kritika* XXI. évf. 1983/7. sz. 16-17. o.), és elfogadta az erről szóló jelentést. MOL M-KS 288. f. 7/1983 678. ö. e. Németh Károly MSZMP KB-titkár a KISZ KB első titkárától, Fejti Györgytől kért tájékoztatást ezzel kapcsolatban, ami el is készült 1983. augusztus 24-re. MOL M-KS 288. f. 7/1983 678. ö. e. 26-38. o. Az ügy további részletei megtalálhatók MTAKK Ms 6041/105 (Aczél György kézirat-hagyaték. Aczél György MSZMP KB-titkári működésre vonatkozó iratok, 1983. Az ún. „punk-ügyre” vonatkozó jelentések, vitacikkek, újságkivágatok; e dokumentumban a szennyhullám ügy kapcsán a Spions együttes antiszemitizmusa és a Balaton zenekarnak a lengyel Szolidaritás iránt mutatott szimpátiája is szóba került) MTAKK 6041/108-111 és MTAKK Ms 6041/116. (Aczél György kézirat-hagyaték. Aczél György MSZMP KB-titkári működésre vonatkozó iratok, 1983. Az ún. „punk-ügyre” vonatkozó jelentések, vitacikkek, újságkivágatok) Hosszas tanácskozás után végül megengedték Sebők János válaszcikkét a folyóiratban, ám ugyanebben a számban ismét teret adtak Erdős Péternek is, aki a maga részéről lezártnak tekintette az ügyet. *Kritika*. XXI. évf. 1983/10. sz. 17-19. o.

⁶⁹⁷ Kádár az adminisztratív eszközöket csak a politikai ellenségekre vonatkozóan tartotta elfogadhatónak (amely kategóriát természetesen lehetett tágítani és szűkíteni a körülményekhez igazodva), a kisemberek szintjén megmaradhatott a „mormogás joga”, vagy ahogy itt a párt első titkára nem túl finoman fogalmazott: *„kis pofázási lehetőség”,* amitől *„[...] mi bajunk van nekünk [...], mondják?”* H. T. 275. o.

⁶⁹⁸ Többek között ennek a visszaszorítására lett volna alkalmas az 1980. július 30-án az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalása által szorgalmazott többfunkciós művelődési intézmények hálózata. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1980-1985*. Budapest, 1988. Kossuth Kiadó. (a továbbiakban: V. H.: 1980-1985) 45-48. o.

szemben: „A jellemzően pozitív alkotó légkör ellenére egyes művészcsoportok körében fellelhetők pesszimista, a világot, helyzetünket, fejlődési lehetőségeinket egyoldalúan kritikusan és türelmetlenséggel szemlélő megnyilatkozások, illetőleg ezek jegyében fogant alkotások. Néhol előfordulnak ellenzéki nézetek és fellépések is.”⁶⁹⁹ Ez utóbbi mondatok vonatkoztathatók a Beatrice zenekarra, amely sokszor kapta meg a pesszimista jelzőt szövegvilágával kapcsolatban, retrográd módon a PB által elmarasztalt sajtócikkekben vagy a szanzenbizottság és az MHV különféle állásfoglalásaiban.⁷⁰⁰ A szocialista értékrendet a budapesti pártbizottság mindennél előbbre valóknak tartotta a művészetek terén, aminek hangot adtak az 1983. július 8-ai beszámolójukban. Ennek szó szerinti változata megjelent a fővárosi párt végrehajtó bizottságának 1983. június 1-jei ülésén.⁷⁰¹ A párt két fóruma közötti kronológiai sorrendből egyúttal következtethetünk arra is, hogy először a végrehajtó bizottság tárgyalta az ügyeket, ezt követően került sor a pártbizottsági ülésre. Itt kiemelték a párt befolyása növelésének igényét, valamint azt, hogy a társadalmat kritikával illető művészeknek a párttal és a szocialista társadalommal való együttműködésre kellett törekedniük és megoldási alternatívát kellett nyújtaniuk az általuk megjelenített problémákra: „A pártbizottság a fővárosi művészeti élet fejlődése szempontjából alapvető fontosságúnak tartja, hogy a párt szövetségi politikája jegyében határozott lépések történjenek az irányban, hogy a művészeti élet legkiválóbb képviselői aktívabban, kezdeményezőbbben képviseljék társadalmi céljainkat, szocialista nemzeti érdekeinket. A művészeti életben erősíteni kell a párt eszmei-politikai orientáló szerepét, s javítani kell a művészet és a társadalom kapcsolatát. Az alapvetően helyes és szükséges társadalomkritikai szemléletnek konstruktív, a pozitív elemeket erősítő, a meglévő problémákra megoldást kereső, alkotóan együttműködő szándékkal kell párosulnia.”⁷⁰²

A legfelsőbb országos pártvezetés a felsorolt problémákra állásfoglalásában az ilyenkor szokásos kliséket alkalmazta: a párt XII. kongresszusa határozatainak⁷⁰³ következetes végrehajtását, a kommunisták egységes fellépését kellett foganatosítani, valamint megbízta az Agitációs és Propaganda Osztályt, hogy a konkrét ügyekkel szemben tegye meg a szükséges lépéseket (erre találunk példát a médiára vonatkozóan). Az intézkedések elsődleges célja a

⁶⁹⁹ BFL XXXV. 1. a/3 - 1983. július 8.

⁷⁰⁰ MOL M-KS 288. f. 5/1982 850. ö. e. 47-49. o.

⁷⁰¹ BFL XXXV. 1. a/4 - 1983. június 1.

⁷⁰² BFL XXXV. 1. a/3 - 1983. július 8.

⁷⁰³ A XII. kongresszus 1980. március 27-én kijelentette: „Jobban kel támogatni a [...] szocialista eszmeiségű, értékes művészi alkotásokat. Nem szabad teret engedni az antihumánus, a szocializmussal ellenséges törekvéseknek; az antimarxista nézetek részesüljenek határozott elvi bírálatban.” V. H. 1975-1980. 1142. o. A kongresszust követő időszak munkáját értékelő KB határozat a PB két héttel korábbi ülésének szellemében 1983. április 12-13-án elismerően megjegyezte, hogy az ideológiailag ellenzéki vagy ellenzékieskedő, pesszimista hangok a közéletben elhallgattak. V. H. 1980-1985 479-493. o.

törvényesség pártállami értelmezésű megóvása kellett, hogy legyen, amelyhez az eszközök széles arzenálját vonultathatták fel, ám itt is vigyáztak arra, hogy különbséget tegyenek ellenség és ellenség között. A szövegből ezen kívül kitűnik a kommunista eszmék állandóságának hangsúlyozása: „A Politikai Bizottság egyet ért azzal, hogy az ellenzéki, ellenséges tevékenység elleni politikai harc elsődlegessége mellett a szükséges eszközök igénybevételével biztosítani kell a törvényesség betartását és betartatását. Emellett ismételten felhívja a figyelmet arra, hogy [az] elkerülhetetlen adminisztratív intézkedések hatékonysága is függ az azokat megelőző, kísérő és kiegészítő politikai munka eredményességétől. Az ellenséges, ellenzéki megnyilvánulások elleni fellépésünk minden esetben legyen differenciált, elvi, ne sértse jól bevált szövetségi politikánkat, értelmiségi és kultúrpolitikánkat, tájékoztatáspolitikánkat. Világossá kell tenni a közvélemény, mindenekelőtt az értelmiségi közvélemény előtt, hogy pártunk továbbra is 25 éve követett elvi politikáját folytatja, s épp e politika következetes érvényesítése és védelme követeli meg szocialista vívmányaink megóvását, a szocialista törvényesség normáit sértő ellenzéki-ellenséges tevékenység minden szükséges és indokolt eszközzel történő korlátozását és visszaszorítását.” Az ilyenkor szintén szokásos mechanizmus lépett életbe: A TKKO-t megbízták az állásfoglalásból adódó rövid- és hosszútávú tervek kidolgozásával, amit az Agitációs és Propaganda Bizottságnak kellett beterjesztenie.⁷⁰⁴

A Kádár-rendszer a számukra nem megfelelően megnyilatkozó és tevékenykedő popzenészeket ellenséges csoportoknak⁷⁰⁵ tekintette. Így rájuk is érthető volt az Agitációs és Propaganda Bizottság 1982. július 27-i állásfoglalása, amely szerint „Javítani és rendszeressé kell tenni az illetékesek tájékoztatását az ellenzéki-ellenséges csoportok tevékenységéről. Ennek érdekében rendszeresen föl kell használni a megyei pártbizottságok ideológiai titkárai, PMO (Párt Művelődési Osztály - Cs. B.) vezetői és munkatársai, valamint a tömegtájékoztatási eszközök főszerkesztői, rovatvezetői számára tartandó értekezleteket a kiterjedtebb, alaposabb politikai, ideológiai, kulturális tájékoztatásra, ennek kapcsán az ellenséges, ellenzéki jelenségekkel kapcsolatos információk, feladatok megismertetésére, a kölcsönös konzultációra.”⁷⁰⁶ Ezek szerint tehát nem csak a Belügyminisztérium másodállásban alkalmazott ügynökhálózatára és az arra szervezett hivatásos tisztikarra számított a hatalom, hanem hivatalosan, a párhierarchiában középen elhelyezkedő megyei

⁷⁰⁴ MOL M-KS 288. f. 5/1982 850. ö. e. 43-70. o

⁷⁰⁵ Az MSZMP KB Művelődéspolitikai Munkaközösségének 1984. szeptemberi állásfoglalása is az ideológiailag elbizonytalanodó művészekről szólt, amit többek között a gazdasági recesszióknak tudtak be. Itt említették meg először a videózás jelentőségét, és azt, hogy szélesedett a könnyűzene társadalmi jelenléte, melynek irányításában egységes elvekre volt szükség. V. H. 1980-1985 737-757. o.

⁷⁰⁶ MOL M-KS 288. f. 41/1982 392. ö. e. 45-46. o.

szintű pártvezetőkötől és funkcionáriusoktól is kértek segítséget. Az ügynökhálózat emellett működött, mintegy kontrollálva a fenti csoportok hivatalos jelentéseit. Az persze egyáltalán nem volt kizárható, hogy egyes funkciókat betöltő személyek mind a párhierarchiában, mind pedig a titkos ügynöki szervezetben szerepeltek, sőt elképzelhető, hogy valakit éppen azért helyeztek a pártszervezet bizonyos polcaira, hogy ezáltal fedezzék titkosügynöki tevékenységüket. Az Agitációs és Propaganda Bizottság hozzáfűzte, hogy az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálynak a belső ellenzék külföldi kapcsolatait ellenőriznie illetve ellenőriztetnie kellett, amire a magyar pop-rockzenészeknél is akadt példa. A magyar könnyűzenészek felső, befutott rétegének egy része ugyanis azon túlmenően, hogy sorozatosan lépett fel nyugati országokban, emigrált és politikai menedékjogot kért (például Bartha Tamás az LGT-ből, Baksa Soós János a Kex-ből, vagy Mareczky István a P. Mobilból). A kommunista szempontból ellenséges külföldi ellenzéki politikai erőkre jellemző volt, hogy felkeresték magyarországi célszemélyeiket, így próbálva nekik segítséget nyújtani popzenei érvényesülésükben, amit persze a magyarországi rezsimmal szemben igyekeztek felhasználni. Az feloszlott Beatrice zenekar frontemberét is megkörnyékezték a Szabad Európa Rádió munkatársai, hogy írja meg könyv alakban karrierjének történetét, cserében magas szerzői honoráriumot (30 ezer nyugatnémet márkát) ígértek. Az énekes ezt visszautasította, mondván, hogy ő inkább Magyarországon szeretett volna érvényesülni és kritikáját – amennyiben hagyták volna – megfogalmazni az akkori pártállami viszonyokkal szemben.⁷⁰⁷

Ugyanennek a kérdésnek ifjúságpolitikai vetülete⁷⁰⁸ is volt, ami az Agitációs és Propaganda Bizottság által hozott állásfoglalásban és a hozzá kapcsolódó feladattervben egyaránt hangot kapott: *„Az ifjúságpolitikai feladatok kidolgozása során figyelembe kell venni az ellenzéki, ellenséges megnyilvánulásokat és ezeknek az ifjúságra gyakorolt hatását is.”* Nem kérdéses, hogy ebbe a „csöves-kérdés” ugyanúgy beletartozott, mint a különböző KISZ-szervezetek által megrendezett könnyűzenei koncertek, ahol éles társadalomkritika is elhangozhatott egyes zenekarok részéről. Az állásfoglalás rendszeres munkára szólította fel a kulturális területen dolgozókat az ellenőrzésben. Az ügy jellegéből fakadóan nem lehetett az eljárásokra általános alapelveket lefektetni, így azonban a hatalom apparátusának cselekvési hatásfoka nem változott jelentősen: *„Folyamatosan elemezni és értékelni kell az ellenzéki-ellenséges csoportok tevékenységét, átfogóbb politikai összefüggéseiben. Ennek alapján, a mindenkori helyzetnek megfelelően kell meghatározni és konkretizálni a velük kapcsolatos*

⁷⁰⁷ Nagy Feró személyes közlése 2006. november 22.

⁷⁰⁸ Ezt megelőzően a KB Ifjúsági Bizottsága tárgyalta az ifjúság társadalmi helyzetéről 1981. december 16-án. V. H. 1980-1985 277-291. o.

feladatokat. Rendszeresen értékelni kell e téren végzett munkánkat és ellenőrizni a határozatok végrehajtását. Az Agitációs és Propaganda Bizottság szükség szerint megvitatja az ellenzéki-ellenséges csoportok tevékenységét s az ezzel kapcsolatos feladatokat.” Ez utóbbira a könnyűzenei életben nem találunk példát, valószínűleg más vonalon oldották meg az itt felmerülő problémákat.⁷⁰⁹

A PB legközelebb 1986. július 1-én tért vissza a belső ellenzék témájára. Itt megállapították, hogy a körükbe tartozó mozgalom nem bővült, de több emberhez eljuthattak az információik, így összességében – kevésbé érthető módon ugyan, de – sikeresnek ítélték meg a párt munkáját. Az ellenzék Nyugatra való kiutazását engedték még olyan áron is, hogy megsértették saját útlevél-rendelkezéseiket (ugyanis ekkor még egy évben csak egyszer lehetett látogató-útlevélhez jutni), mondván, hogy jobb, ha nem tartózkodtak Magyarországon, mert akkor nagyobb esély volt az elszigetelésükre. Ezzel egybevág, amit Nagy Feró állít, miszerint az *István, a király* című rockopera előadása után Horváth István belügyminiszterrel folytatott személyes beszélgetésük nyomán 1983-ban visszakapta addig elvett útlevelét. Amikor átvette az okmányt, kikérdezték utazási szándékairól, sőt hozzátették, hogy nyugodtan maradjon NSZK-ban addig, amíg csak akar, amivel első kézből sugallták az esetleges emigráláshoz való hallgatólagos hozzájárulásukat.⁷¹⁰ Az ilyen módon történő, ellenzéki személyiséggel való kivételes bánásmód a PB megállapítása alapján bizonyos zavarokat okozott a párttagság és az állami vezetők egyes köreiben.⁷¹¹

A PB megdicsérte általában véve az illetékes területi és helyi pártszerveket, amelyek az ellenzékkel szemben aktív munkát fejtettek ki. Ez utóbbiak esetében a következő mondatban már a művelődési házakat irányító és felügyelő pártszervek hiányosságait emelték ki, amelyek sokszor nem rendelkeztek kellő informáltsággal: „*Nem megoldott a művelődési házak, klubok műsorainak engedélyeztetése sem, pontosabban az engedélyeztetés jelenlegi rendje mellett nem biztosíthatók a szükséges politikai garanciák.*”⁷¹² A pártállami vezetés tehát többek között attól tartott, hogy a koncerteken akár dőmpingszerűen elhangozhattak a szocialista közízlést sértő, vagy a rendszert kritizáló számok. Ennek elkerülése érdekében a PB határozatában kezdeményezte, hogy az illetékes állami szervek vizsgálják meg a műsorengedélyezés rendjét és tegyenek javaslatot az engedélyeztetés politikai garanciákat nyújtó rendezésére, valamint az állami szervek javaslatait az Agitációs és Propaganda Bizottság vitassa meg. Az ellenséges erők mind jobb leszerelésére ezenkívül Konzultatív

⁷⁰⁹ MOL M-KS 288. f. 41/1982 392. ö. e. 47. o.

⁷¹⁰ Nagy Feró személyes közlése 2006. november 22. és Nagy Feró: *Boldog szép napok*. Budapest, 2005. Nagyferó Produkció. 162-163. o. (a továbbiakban N. F.)

⁷¹¹ MOL M-KS 288. f. 5/1986 972. ö. e 68. o.

⁷¹² MOL M-KS 288. f. 5/1986 972. ö. e. 73. o.

Bizottságot hoztak létre, amelynek elvi-politikai állásfoglalásokat kellett tennie egyes konkrét ügyekkel kapcsolatban, amelynek alapján az illetékes párt- és állami szervek intézkedhettek. A szervezet a Központi Bizottság Titkárságának felügyelete mellett működött, tevékenységéről pedig tájékoztatta a PB-t. A PB határozatainak főbb megállapításait egy adott ügyben először a megyei pártbizottságok első titkárai és a megyei pártbizottságok ideológiai titkárai, majd a budapesti és a megyei pártbizottságok kapták meg. Ezután ezeket ismertetni kellett többek között a közművelődési és kulturális intézményvezetők értekezletén, valamint a művészeti szövetségek kommunista aktívaértekezletén.⁷¹³

A párt szórakoztatás- és művészetpolitikája

Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1984. július 10-én tartott ülésén az ifjúság szórakoztatását tárgyalta a KB Titkárságának 1983. szeptember 15-ei határozatának értelmében.⁷¹⁴ *„Az ifjúság szórakozási szokásai közül legjelentősebb tömeghatással a könnyűzenei szórakoztatás van. Ennek politikai, ideológiai hatásait a tudományos kutatásnak kell feltárnia. Az ifjúság szórakozásában meghatározó szerepet játszó zenei jelenségek megkülönböztetett művelődéspolitikai figyelmet érdemelnek. A művelődéspolitikai bevált elvei alapján olyan differenciált megítélésre van szükség, amely figyelembe veszi a műfaj sajátos társadalmi szerepét és tömeghatását, részben amatőr mozgalmi jellegét, tartalmi és esztétikai sokrétűségét. A műfaj lebecsülése és olykor differenciálatlan védelme helyett, a létrehozott értékek, a tömeghatás eszmei, minőségi elemzése, a kiemelkedő teljesítmények értékelése, a szórakoztatóipar igénytelen jelenségei elleni fellépés kell, hogy az irányítás munkáját meghatározza. Az ifjúság zenei szórakoztatásában meghatározó a nyugati – elsősorban angolszász – hatás. Ez olyan életérzéseket közvetít, amelyek számunkra nem elfogadható ideológiai tartalmakat hordoznak. A Bizottság szükségesnek tartja, hogy az ezzel kapcsolatos politikai-ideológiai teendők kidolgozása is megtörténjen. [...] A téma gondozásával egy felelős szervet kell megbízni, amely koordinálja a többi érintett állami illetve szakmai és társadalmi szerv feladatait is. Ennek megfelelő szervezeti kereteket kell létrehozni. Ezen belül kell meghatározni a KISZ feladatait is. Szükséges, hogy a rádió, a televízió, a sajtó, a hanglezetgyár összehangoltabban végezze munkáját. Fokozni kell a kritika és a sajtó felelősségét az e téren tapasztalható politikailag-ideológiailag káros jelenségekkel szemben.*

⁷¹³ MOL M-KS 288. f. 5/1986 972. ö. e. 60-107. o.

⁷¹⁴ A budapesti párt végrehajtó bizottsága 1984. április 18-án és 1984. szeptember 5-én, a budapesti pártbizottság 1984. július 5-én és 1985. október 17-én tárgyalta ezt a témát. BFL XXXV. 1. a/4 - 1984. április 18. BFL XXXV. 1. a/4 - 1984. szeptember 5. BFL XXXV. 1. a/3 - 1984. július 5. BFL XXXV. 1. a/3 - 1985. október 17.

A témakör propagandájában kapjanak nagyobb nyilvánosságot a műfaj értékei, helyes törekvései. Ki kell dolgozni az engedélyeztetési eljárás korszerűsítését, a minősítés, a képzés és a továbbképzés rendszerét.” Összefoglaló állásfoglalás-tervezet kértek a TKKO és az Agitációs és Propaganda Osztálytól október 30-ai határidővel. A rendszeren azonban ekkor már nem sok változás esett, bár néhány év múltán feloszlott a sanzonbizottság,⁷¹⁵ de az nem ennek a tájékoztatónak volt betudható.⁷¹⁶

A bizottságnak készült tájékoztató szerint – ami 1984. június 21-re készült el – a generációs különbségek a könnyűzene megítélésében a nyolcvanas évek első felében erősödtek. Áttekintette a jelentés a könnyűzene kialakulását a rock and roll megjelenésétől kezdve a beat-ig. Tévesen megállapították, hogy a nyugati hatásoktól teljesen függetlenek, elszigeteltek maradtak és kispolgári eszményeknek hódoltak. Elismerte azonban, hogy a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején már nem volt egységes a könnyűzenei paletta, ami miatt a zenészek közötti nézeteltérések is megjelentek. Ami még sokkal inkább foglalkoztatta a jelentést készítőket, hogy a hatalom nem volt megfelelően felkészülve azokra a társadalombírálatokra, amelyeket egyes zenekarok megfogalmaztak. Megjegyezték, hogy a szórakoztató kultúra társadalmi, ideológiai, esztétikai funkciója bizonytalan volt, ugyanakkor a nyugati szórakoztatóipar megjelent az országban, aminek viszont sok esetben nem volt szocialista megfelelője, emiatt terjedhetett el. Ezzel párhuzamosan elvi-politikai és a gyakorlati irányítás területén megjelent a következetlenség. Példaként állította viszont az MSZMP KB 1970-es ifjúságpolitikai határozatát, ami a fiatalokat külsőségei helyett a tényleges cselekedetei alapján ítélte meg őket. Ismertették a magyar popzenei „fellendülést” is: az 1983-as *Ki mit tud?* -ra 2200 zenekar jelentkezett, 2500 alkalmi zenekart tartottak számon, és évente mintegy 30 popzenei lemez készült el.⁷¹⁷

A csöves-mozgalmat is kivesézte a jelentés, kiemelve agresszivitásukat és polgárpukkasztásukat. Megkülönböztettek a jelentésben ezen belül akkoriban már a punk mozgalomnak nevezett áramlatba tartozó együtteseket, valamint értelmiségi ellenzéki és alternatív zenekarokat. Sajnálatos tényként kezelték, hogy egyik-másik áramlathoz sok fiatal csatlakozott: *„Semmilyen valódi konfliktus, beilleszkedési zavar nem adhat azonban mentséget társadalomellenes, megbotránkoztató jelenségekre. Bármennyire is csak az ifjúság elenyésző részét érintik a legszélsőségesebb megnyilvánulások, ellenük a leghatározottabban*

⁷¹⁵ A sanzonbizottságot a főtitkár, Zongor Árpád oszlatta fel 1985-ben. Zongor Árpád személyes közlése 2005. május 9.

⁷¹⁶ MOL M-KS 288. f. 41/1984 430. ö. e. 2-3. o.

⁷¹⁷ MOL M-KS 288. f. 41/1984 430. ö. e. 10-25. o.

*fel kell lépniük. Ugyanakkor a – mégoly szükséges – tiltás nem helyettesítheti az aktív művelődéspolitikai lépéseket, a folyamatos figyelmet, az offenzív magatartást.”*⁷¹⁸

A KISZ-ről elismerően szóltak, mint amely szervezet aktivistái igyekeztek integrálni a szocialista társadalomba a még használható könnyűzenei áramlatokat. Azt azonban hozzátették, hogy az irányítást nem mindig tudták megtartani. Ugyanígy a tanácsok, zenei szervek és szervezetek nem kielégítő hozzáállását is szóvá tette a jelentés, bár szerintük a nyolcvanas évek közepére kezdték felfedezni a könnyűzenében a nevelési, közművelődési lehetőségeket, és integrációjukra tettek néhány bátor, talán lépést. Ennek alátámasztására hozták fel a Művelődési Minisztérium miniszteri értekezletét 1983 szeptemberében, majd ugyanebben a témában az Országos Közművelődési Tanács ülését. Ugyanakkor felröttak a sajtónak, hogy egyes zenei irányzatokat felkaroltak ahelyett, hogy elítélték volna – itt nyilván a punk és alternatív mozgalomra utaltak. Az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalására tett javaslat azonban meglepően reálisan állapította meg, hogy *„Nem kereshetünk minden divatjelenség mögött közvetlen politikai tartalmat.”* Ez jól mutatja, hogy voltak olyan zenei irányzatok, amelyektől már nem vártak mögöttes politikai üzenetet, belátták, hogy azok egészen egyszerűen a tömegek szórakoztatására jöttek létre. Megítélésükben azonban jónak látták, ha a számukra már bevált politikai, kultúrpolitikai elvek szellemében jártak el, amelyben leginkább a közművelődési párthatározatra és törvényre hivatkoztak. A sajtónak pedig javasolták, hogy az addiginál gyakrabban és igényesebben foglalkozzon a zenei jelenségek társadalmi, ideológiai, esztétikai oldalával. Ebben számítottak a Művelődéskutató és a Népművelési Intézet, valamint a KISZ KB ifjúságkutató csoportjára: *„A sajtó, a tömegkommunikáció, ezen belül is elsősorban az ifjúsági lapok és műsorok tájékoztató és kritikai munkájában korrekciókra van szükség: kísérik elyszerűen bíráló figyelemmel a könnyűzenei tendenciákat, divatáramlatokat, népszerűsítik a szocialista társadalom értékrendjét tükröző produkciókat, segítsék az egységesebb közvélemény kialakítását. Az igénykeltés és az ízlésnevelés szándékával is bírálják a nemkívánatos jelenségeket, a művészileg silány termékeket. Meg kell vizsgálni a műfaj termékeinek rendszeres, értékszempontú megmértését vállaló populáris szakmai-kritikai lap létrehozásának lehetőségét.”*

Ezzel párhuzamosan a tanácsi szervek engedélyeztetési hatalmának, mindezzel együtt felelősségük növelését is szorgalmazta a bizottság. Hozzáadták azt is, hogy a KISZ-nek még nagyobb befolyással kellett volna rendelkeznie a könnyűzenei élet irányításában, a klub- és amatőrmozgalom, valamint a sajtó adta lehetőségeket kihasználva kellett volna kifejteniük

⁷¹⁸ MOL M-KS 288. f. 41/1984 430. ö. e. 19. o.

még jobban tevékenységüket, ez utóbbin keresztül határozottabban fel kellett volna lépniük az általuk antihumánusnak, szélsőségesnek, értéktelennek mondott irányzatokkal szemben.⁷¹⁹ Ebben persze nem csak a KISZ-re, de az állami szervekre is nagyban számítottak. A bizottság megítélése szerint a populáris zene nem volt egységes, emiatt differenciált megítélésükre volt szükség. Lehetek olyan stílusirányzatok – bár nem konkretizálta –, amelyeket utánpótlásra méltónak nevezett, nem titkolva viszont azt a szándékot, hogy ellenőrizték azokat. A tiltás és a támogatás tehát egyaránt napirendre kerülhetett velük kapcsolatban a párt- és kormányzati szerveken, az ekkor még működő szanzonbizottságon vagy a zenei intézményeken keresztül. Új motívum viszont, hogy a pártvezetés döntésének értelmében a zenei intézményeken túlmenően a Magyar Televízió, a Magyar Rádió és a MAFILM is kaphatott kiadói jogot lemezekre, kazettákra, ami kétséggkívül a cenzúra megosztásának jele.⁷²⁰ A párt ezirányú intenciója az 1986. szeptember 1-én hozott sajtótörvényben⁷²¹ öltött testet.

A KB TKKO által az MSZMP művészetpolitikájáról készített állásfoglalás-tervezetet 1984. július 31-én tárgyalta meg a PB. Itt elfogadták a jelentést és határoztak arról, hogy a *Társadalmi Szemle* 1984. októberi számában⁷²² jelenjen meg némi igazítás után, mint a Központi Bizottság mellett működő Művelődéspolitikai Munkaközösség állásfoglalása.⁷²³ A szórakozási tevékenységről kijelentették, hogy egyre inkább előtérbe került, és elismerték, hogy ezekben a műfajokban szintén lehetett igényeset alkotni. Ugyanakkor fenntartásukat és ennek a műfajnak a társadalmi felelősségét fejezték ki: „*E téren azonban szembetűnőbb és – tömeghatása révén – nagyobb károkat is okozhat az eszmei és ízlésbeli igénytelenség.*” Többek között hiányolták a szocialista társadalmi értékrendet alakító produkciókat. A nyugati populáris termékeket viszont túl soknak találták ekkoriban, amelyek a hazai előadókat negatív irányban befolyásolták a tervezet szerint, mert ízléstelenséget, trágárságot, durvaságot, sőt esetenként ellenséges eszméket közvetítettek. A PB ülésen jóváhagyott dokumentumban

⁷¹⁹ Ez az intenció ebben az évtizedben már korábban, 1982. november 9-én elhangzott a PB állásfoglalásában. V. H. 1980-1985 418-425. o.

⁷²⁰ MOL M-KS 288. f. 41/1984 430. ö. e. 20-23. o. A Magyar Rádió adott ki lemezeket, mint például a *Nyomorultak* című musicalt. MOL XIX-I-9-pp 95. d. Rock Színház 1988. évi költségvetési ellenőrzése. dosszié. (Művelődési Minisztérium Ellenőrzési Főosztály)

⁷²¹ 2/1986 (IX. 1.) A Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala elnökének rendelkezése a helyi rádió és televízió műsorokról. *Magyar Közlöny*. XLI. évf. 36. sz. 1986. szeptember 1. 974-976. o.

⁷²² *Társadalmi Szemle*. XXXIX. évf. 10. sz. 1984. október. Művelődéspolitikai Munkaközösség állásfoglalása. 3-24. o.

⁷²³ Ennek megvalósításáról a fővárosi párt végrehajtó bizottsága 1986. július 8-án tárgyalta. Kiemelték: a művészeti területen kiéleződtek az ellentmondásos jelenségek. Szerintük a művészeti közelet zaklatottabbá vált, a politikai hangulat romlott még a párttagok körében is. A válságot jól jelzi egyik megállapításuk: „*Kulturális, művészeti életünkben a marxizmus pozíciói gyengültek.*” BFL XXXV. 1.a/4 - 1986. július 8. Ugyanígyen hangulatról számolt be a PB határozata 1987. április 21-én, amikor a művészeti szövetségek közgyűléseinek tapasztalatait tárgyalta: „*[...] a művészirtársadalom közérzete romlott, az ideológiai-politikai elbizonytalanodás jelei erősödtek.*” *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985-1989.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1994. Interart Stúdióft Kft. (a továbbiakban V. H. 1985-1989) 324. o.

megfogalmazták a korábban már oly sokszor emlegetett vádakat a populáris műfajokkal szemben: „Az arisztokratizmus mellett tapasztalni lehet a legalacsonyabb színvonalhoz való alkalmazkodást is. Számos szerző és előadó, kulturális intézmény, műhely a tömegigényre és a gazdasági kényszerűsége hivatkozva kulturális kínálatát az alacsony ízlésszínthez igazítja, és így kíván könnyű üzleti sikereket elérni. Az elvi-politikai és a gyakorlati irányításban, befolyásolásban következetlenség, koordinálatlanság tapasztalható. Egyes területeken a kereskedelmi, üzleti szempontok kizárólagos érvényesítése, illetve az igényekre való hivatkozás súlyos eszmei, ízlésbeli zavarokkal, értékengedményekkel jár, másfelől viszont a műfaj kiemelkedő értékei, a művészi teljesítmények sem kapják meg a szükséges támogatást.”⁷²⁴

A legfelsőbb pártvezetés ugyanakkor kijelentette, hogy továbbra sem kívántak hatalmi szóval beleszólni az ízlés – és stílusvitákba, ami a valósággal szöges ellentétben állt, hiszen ezt a Kádár-rendszer alatt végig gyakorolták. Az alkotói szabadságot fontosnak tartották, ám ez csak a szólamokban maradt meg, hiszen a szocializmus-ellenességre hivatkozva a zenészeket bármikor félre lehetett állítani. Meglepő módon ezzel összefüggésben a PB viszont elismerte, hogy lehetnek a hatalom és a művészek között viták, konfliktusok, amelyek során nem mindig a párt politikáját képviselőknak volt igaza. Ennek ellenére megfogalmazták a szocialista eszméknek ellentmondó művészi tevékenység elleni fellépés szükségességét: „A szövetségi politika kereteivel azonban összeegyeztethetetlen a társadalom alapvető érdekei elleni fellépés, népünk erőfeszítéseinek semmibevétele, a társadalmi rendszerünkkel szemben ellenséges magatartás, az emberiség ügyei iránti közömbösség. A kulturális műhelyeknek, kollektíváinak, vezetőinek, a kommunistáknak és minden elkötelezett alkotónak, kritikusnak, a párt - és állami irányításnak határozottabban kell fellépniük az ilyen megnyilvánulásokkal szemben.”

A hanglemezek és kazettaforgalmazásban a pártállami vezetés számára egészséges arányt szerették volna elérni a szocialista ihletű műfajok és a szórakoztató termékek között. Ez utóbbihoz viszont hozzátették, hogy „Giccsre, alantas ízlésű tömegtermékre, öncélú kísérletezésre, a társadalom igényeitől elszakadt 'önmegvalósításra' közpénzek nem fordíthatók.”⁷²⁵ A könnyű műfajjal szemben a hatalmi gépezet részéről megmutatkozó

⁷²⁴ MOL M-KS 288. f. 5/1984 917. ö. e. 16-17. o.

⁷²⁵ MOL M-KS 288. f. 5/1984 917. ö. e. 16-17. o. A könnyűzenére tehát nem fordíthattak direkt módon pénzt a pártállamban. Ez alól kivétel, amikor Bors Jenő az *István, a király*című rockoperát a Művelődési Minisztériumban mint komolyzenét mutatta be, így megkapta rá az ilyenkor szokásos dotációt. Gál Iván személyes közlése. 2005. június 26. A rockoperáról részletesen lásd: Koltay Gábor: *István, a király*. Budapest, 1984. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó. A mű ideológiailag vegyes fogadtatása Kardos G. György: *Csak a művészet* című cikkében mérhető le. *Filmvilág*. XXVII. évf. 4. sz. 12. o.

arisztokratikus elzárkózás ellen azonban felemelték hangjukat.⁷²⁶ Ennek gyakorlati megjelenése a zenészeket megillető erkölcsi támogatás megadása lehetett, a hátrányos adózásbeli megkülönböztetés ugyanis ekkorra már megszűnt. Viszont hozzátették, hogy vissza kellett szorítani a kereskedelmi-üzleti szempontok eluralkodását, a silány, ízlésrontó, manipulatív divatokat, mert a jövedelmezőség nem lehetett szempont a kommunista vezetés által ízlésrombolónak tartott mű esetén. Ennek a gyakorlati életben elképzeléseik szerint a következőképpen kellett volna megvalósulnia: *„A szórakoztatás különböző műfajaiban jelentkező értékes törekvések támogatása, orientálása, a szórakozási divatok 'kezelése' hatékonyabb és összehangolt művelődéspolitikai tevékenységet igényel. Meg kell teremteni a szórakoztatás művészeti és közművelődési, művelődési és kereskedelmi szempontokat egyaránt figyelembe vevő, egységes állami irányítását. Ezen belül külön, kiemelt feladatnak kell tekinteni az ifjúság szórakozási igényeinek kulturált kielégítését, az ebben résztvevő állami és társadalmi szervek tevékenységének összehangolását.”*⁷²⁷ A kulturális életben nemzetközi viszonylatban a fő figyelmet még mindig a Szovjetunió kapta a PB útmutatása szerint, amiben szerepet kapott a könnyűzene is. Ezt követően kapott fellépési lehetőséget a Varga Miklós Band a Szovjetunióban az NKI szervezésében, közvetlen kapcsolat azonban a TKKO PB-nek tett jelentése és a turné között nem mutatható ki. A PB ebben a dokumentumban sem zárkózott el a nyugati művészeti kapcsolatoktól, ami szintén érintette a pop-rockzenét a Cannes-ban évente megrendezett MIDEM fesztiválok, vagy a devizakülföldön megjelentetett nagylemezek kapcsán.⁷²⁸

Az MSZMP KB TKKO a PB utasítása alapján összefoglaló munkát készített az általa kinevezett munkabizottsággal többek között a kultúrpolitikai irányítás mikéntjéről.⁷²⁹ A dolgot 1986. február 10-én nyújtották be, az elkészítők között szerepelt Bors Jenő. Ennek keretében megállapították, hogy a könnyűzenei monopóliumok megszűntek,⁷³⁰ ám ezt leginkább az állami szektoron belül feladatmegosztással érték el: *„A könnyűzene tisztán piac- elvű szabályozásban működik. Az 1983-tól bevezetett újítások egyik fő vonása, hogy a belső*

⁷²⁶ Ezt megtették fél évvel korábban is, amikor a PB az ifjúság helyzetét tárgyalta a KB PTO 1984. február 17-ei tájékoztatója alapján ugyanez év február 28-án. Ebben elhangzott, hogy a művelődési intézmények jelentős része nem foglalkozott a nehezebben kezelhető fiatalokkal, és arisztokratikusan elfordult a populáris műfajoktól. MOL M-KS 288. f. 5/1984 904. ö. e. 197-213. o.

⁷²⁷ MOL M-KS 288. f. 5/1984 917. ö. e. 29-36. o.

⁷²⁸ MOL M-KS 288. f. 5/1984 917. ö. e. 11-38. o.

⁷²⁹ MOL M-KS 288. f. 41/1986 462. ö. e. 48-129. o.

⁷³⁰ A TKKO munkája az Agitációs és Propaganda Bizottság elé került, ahol kijelentették: „A bizottság [...] támogatja azokat a törekvéseket, amelyek a zenekultúra területén meglévő monopolhelyzet enyhítésére irányulnak.” Az óvatos engedés politikája azonban nem a pártállami beavatkozás meghátrálását, csupán a módszerek megváltozását jelentette: „[...] a szórakoztatásban olyan mechanizmust szükséges kialakítani, amely jobban biztosítja a kultúrpolitika eszközeivel történő eredményesebb befolyásolást.” V. H. 1985-1989. 175-176. o.

igények impresszálásában a monopolhelyzet megszűnt.⁷³¹ Ma már sok szervezet működhet. (Üzleti vállalkozásként bejegyzett magáncégre nincs szükség.) A sok új rendező szerv között kialakult verseny jelenleg igen éles és szabályozási zavarok miatt a hagyományos állami impresszáló szervnek (ORI) nem kedvez, mert a gazdasági szabályozás itt 'keményebb' mint másoknál, így a verseny-feltételek nem egyformák. [...] Az országon kívülre szervezett magyar, vagy az onnan behozott külföldi produkciók jelenleg az Interkoncert Vállalat még viszonylag monopolizált közvetítésével folynak. Ezen eddig még nem akartunk gyökeresen változtatni, de megnyugtató feltételek esetében időszerű, hogy több állami szervezet is tevékenykedjen e műfajban. [...] A könnyűzene kulturális és politikai irányításában uralkodó szerepe van a Hungaroton Vállalat gazdasági és zenei vezetésének, a lemez és hangszalag kiadási és gyártási tevékenysége révén. A könnyűzene műfajában a műfaj tartalmi, esztétikai vadhajtasainak kiiktatása⁷³² a Hungaroton tevékenysége révén a hangrögzítésben megoldottnak tekinthető.

E műfaj a koncertszervezésben mutat olykor érték-zavarokat, ahol a kulturális tartalomellenőrzését a tanácsok sokszor nem, vagy nehezen biztosítják. Ezért előfordult, hogy egyes popzenekarok nemkívánatos kultúra-ellenes tevékenységet folytattak. A működés tanácsai ellenőrzését erősíteni szükséges. Egy-egy popzenekar menedzselésében, vagy korlátozott támogatásában olykor állami szervezetek is részt vesznek, s ebben az esetben a tartalmi kifogások már ritkán merülnek fel. Üzleti, költség és jövedelem-viszonyok vonatkozásában a szórakoztató zenei vállalkozások legfőbb szabályozója ma az adózási rendszer. Másfajta és új gazdasági szabályozásokat a Művelődési Minisztérium egyelőre nem lát szükségesnek.”⁷³³ Látható tehát, hogy a pártállami ellenőrzésről ebben a dokumentumban sem mondtak le, csupán az eszközöket változtatták meg. A hatalmi struktúra ugyanis akkor tekintett igazán megnyugvással politikai értelemben erre a műfajra, ha közvetlen irányításuk alatt állt. Az összefoglaló jelentésben idevonatkozóan javasolták, hogy „Átfogó áttekintést kell adni a szórakoztató műfajokban felmerülő újabb szabályozási kérdésekről. Javaslatokba kell foglalni a szükségesnek tartott kezdeményezéseket, főképpen a versenyfeltételekre ható

⁷³¹ A könnyűzenei együttesekkel kapcsolatban a TKKO bizonyos szempontból 1981-ben különösen liberális hangot ütött meg, amikor javasolta, hogy olyan polgári társaságokat alakíthassanak, amelyek menedzseléssel is foglalkoznak, fizetésüket pedig a társaság tagjai szabhassák meg. MOL M-KS 288. f. 36/1981 11. ö. e. 171-199. o.

⁷³² Ezzel szemben alig három évvel később, 1989. február 20-21-én az MSZMP rövid távú programjában már az alkotói szabadság kiteljesítése és a művészeti élet sokszínűsége szerepelt elérendő célként. V. H. 1985-1989. 577. o. Az MSZMP KB Művelődéspolitikai Munkaközösségének tézisei 1989. július 31-én pedig az eszmék szabad terjesztését, szabad művelődési szerveződések és kulturális demokráciát emlegettek, immáron megelőlegezve a rendszerváltást. Itt jelent meg először lehetőségként a párt részéről a művelődésben felhasználható magántőkés vállalkozások szerepe és a művészeti intézmények ideológia-mentessége is. V. H. 1985-1989. 626-631. o.

⁷³³ MOL M-KS 288. f. 41/1986 462. ö. e. 94-96. o.

jogi és gazdasági szabályozásokra összpontosítva a figyelmet. A munkát a művészeti és a gazdasági revíziós terület fogja össze, Vajda elvtárs vezetésével.”⁷³⁴

A táncolás problematikáját külön tárgyalták a KB TKKO ülésén 1981-ben. Leszögezték, hogy ez a téma a beatmozgalom kimúlása után is különösen neuralgikus pontot jelentett a hatalom számára, ugyanis a hagyományos könnyűzenei tánciskolák keretei közül kiszakadt ez a tevékenység. Ezáltal viszont kívül rekedt a közművelődés határain, tehát jóval nehezebben ellenőrizhették, amit a TKKO azzal a félmondattal ismert el, hogy *„az irányítás szempontjai bizonytalanná váltak, alkalmazásuk nem egységes.”* További nehézséget jelentett a pártirányítás számára, hogy a táncpedagógusokat nem a kor kívánalmainak megfelelően alkalmazták, a fiatalok többsége a szocialista embereszmény legalapvetőbb vonásaival sem ismerkedhetett meg a táncórákon, mivel azok ifjúságra gyakorolt befolyása gyakorlatilag megszűnt. Ugyanígy a szórakoztatás vadhajtatásai közé sorolta azt a jelenséget, miszerint a televízió és a rádió szórakoztató műsorainak túlnyomó többsége könnyűzene volt szerintük, emiatt nem tudta a két médium betölteni a szórakoztatásban nekik szánt befolyásoló szerepet.⁷³⁵ Minden bizonnyal ezeknek a megállapításoknak szerepük volt abban, hogy a Magyar Televízió beindította az *Én táncolnék veled* című sorozatát, ahol a Bergendy szalonzenekar zenéjére hivatásos tánctanárok tanították a képernyők előtt ülőket a hagyományos tánc típusok elsajátítására.

Köpeczi Béla művelődési miniszter 1986 májusában tájékoztató jelentést adott le az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának a szórakozás és szórakoztatás tartalmi és szervezeti⁷³⁶ kérdéseiről az 1986. június 24-i ülésére. Ebben nyomon követhető, hogy a nemzeti érzés megjelenítése egyes rockzenei darabokban akkor már erénynek számított, mert abban az imperializmus elleni küzdelmet látták, annak ellenére, hogy ennek a jelenségnek a háttérében az internacionalizmus burkolt tagadása szintűgy megjelent. Köpeczi megjegyezte, hogy *„[...] minőségileg új törekvés a hazai rock zene történetében az 'István, a király' szabadtéri, kőszínházi előadása és filmfeldolgozása, a Nemzeti Múzeumnál tartott március 15-i ünnepség műsora, vagy a felszabadulásunk 40. évfordulója tiszteletére rendezett előadás a Hősök terén. Napjainkban – különböző felmérések tanulsága szerint – csökkenni kezd a nyugati hatás a könnyűzenében. Ezt a várhatóan kialakuló vákuum-helyzetet ki lehet és ki kell*

⁷³⁴ MOL M-KS 288. f. 41/1986 462. ö. e. 125. o.

⁷³⁵ MOL M-KS 288. f. 36/1981 11. ö. e. 177. o.

⁷³⁶ A szórakoztatás a feladatai közé tartozott azoknak az újonnan létrehozott művelődési központoknak, amelyek tapasztalatairól az Agitációs és Propaganda Bizottság 1985. november 1-én adott ki állásfoglalást. V. H. 1985-1989. 102-105. o. Többek között a szórakozás témáját érintette 1986. szeptember 30-án az Agitációs és Propaganda Bizottság ülése, ahol a Hazafias Népfrent művelődéspolitikai munkájáról szóló jelentést tárgyalták. Itt szó esett a zenei műveltségről és a videotechnika elterjedéséről. V. H. 1985-1989. 226-235. o.

használni.”⁷³⁷ Ebből úgy tűnik, hogy ekkor már nagyobb hangsúlyt kapott a piacon való érvényesülés. A tánczene dömpingjét a rádióban és a televízióban azonban nem tartotta szerencsésnek a jelentés, mint ahogyan a jól felkészült menedzserek hiányát is felróta. Ugyanígy negatívumként említette a könnyűzenei együttesek utánpótlásának gondját.⁷³⁸

Köpeczi Béla beszámolt a könnyűzenei szórakoztatásban beállt, a műfaj fejlesztését szolgáló változásokról, amit a PB 1982. november 9-ei állásfoglalásának⁷³⁹ értelmében hajtott végre az államapparátus. Ilyen volt az általános jövedelemadóról szóló 45/1983 /XI.20./ MT számú rendelet,⁷⁴⁰ amely megszüntette a könnyűzene szerzőinek és előadóinak a hátrányos, hosszú éveken át sérelmezett megkülönböztetését. Szabadabbá vált a műsorrendezés joga a 19/1983 /VI. 15./ MT számú rendelet⁷⁴¹ 47. §-ának /1/ bekezdése alapján, amely hatályon kívül helyezte a korábbi megkötéseket, azaz a 17/1968 /IV. 14./ kormányrendelet⁷⁴² 156. §-ának c., és d., pontjait. Ezzel lehetőséget kaptak a rendező szerv alkalmazásában nem álló személyek, hogy külön díjazás ellenében műsoros előadásokat szervezhessenek. Az amatőr könnyűzenei mozgalom művelődéspolitikai irányítását elvégezték a minisztériumban, ahol nem titkolt szándékkal a befolyásolás volt a legfőbb cél. Ezt a megyei tanácsok művelődési osztályain keresztül érték el, amelyek jelentései befutottak a tárcához, ahol intézkedési tervet dolgoztak ki.

A tárcá vezetője hivatkozott az MSZMP XIII. kongresszusának határozatára, amely kimondta, hogy „*Tegyük színvonalasabbá a milliókra kiterjedő szórakozást.*”⁷⁴³ Ennek illusztrálására a jelentés melléklete megemlített néhány könnyűzenei, általa sikeresnek mondott kezdeményezést, így a Petőfi Csarnok beindítását, a Rock Színház működését, a Country Fesztivált, vagy a *Popzenei Stúdió* című rádióműsort. A country, mint az USA déli tagállamaiból származó, korábban imperialista ügynökösködés vádjára alkalmat adó zenei műfaj⁷⁴⁴ megítélésében tehát ugyancsak alapvető változás állt be, hiszen 1986-ban már pozitív példaként említették a szórakoztató zenei irányzatok között. A klubok közül kiemelte a

⁷³⁷ MOL M-KS 288. f. 41/1986 469. ö. e. 15-16. o.

⁷³⁸ A valóságban viszont éppen ebben az évben jelent meg Magyarországon az első heavy metal lemez (Pokolgép: *Totális metál*, Hungaroton-Start, 1986.), és az alternatív zenekarok is ekkor élték - igaz javarészt nagylemez nélküli - virágkorukat az underground-mozgalomban. Para-Kovács Imre: *Amerika Kiadó Beszélgetések Menyhárt Jenővel*. Budapest, 2006. Glória Kiadó. Ebből adódóan leszögezhetjük, hogy az utánpótlás kapcsán a miniszter itt a hagyományos könnyűzenei formák megújulását hiányolhatta. - Cs. B.

⁷³⁹ V. H. 1980-1985 420. o.

⁷⁴⁰ *Magyar Közlöny*. XXXVIII. évf. 52. sz. 1983. november 20. 863-866. o.

⁷⁴¹ *Magyar Közlöny*. XXXVIII. évf. 26. sz. 1983. június 15. 371-378. o.

⁷⁴² *Magyar Közlöny*. XXIII. évf. 31. sz. 1968. április 14. 350-354. o.

⁷⁴³ MOL M-KS 288. f. 41/1986 469. ö. e. 22. o.

⁷⁴⁴ A country nehéz állampárti elfogadásáról: Szakács Gábor: *Így volt, ez van, hogy lesz? Magyar Beatológia*. Budapest, 1996. Nemzeti Korona Kiadó. 30-31. o.

jelentés a Fővárosi Művelődési Házban a Tengs Lengs és a Beatrice⁷⁴⁵ együttesek rajongói klubjait, a Lágymányosi Községi Házban a KFT és a Hobo Blues Band zenekarok baráti köreit és az ugyanitt heti rendszerességgel megrendezett Rock-körképet. Pozitívként említette meg az Országos Szórakoztatózenei Központ negyedéves kiadványait, a *Disco Info*-t, amely segédanyagul szolgált a hivatásos és amatőr lemezbemutatókhoz. A filmgyártáshoz kötődő könnyűzene terén szintén talált a miniszteri összefoglaló referátum értéket, így a *Szerelem első vérig*⁷⁴⁶ című munkát, amelyben Demjén Ferenc énekelte a címadó dalt, vagy a *Búcsú* című, Zsombolyai János által rendezett filmet, amely Szörényi Levente búcsúkoncertjét mutatta be.

A beszámoló azonban a szórakoztatás kis mértékű liberalizálása mellett nem hagyott kétséget a párt- és állami ellenőrzés elsődlegességéről: „A könnyűzenei területre – a továbbiakban is – fokozott figyelmet kell fordítani. Növelni kell a Művelődési Minisztérium ágazati felelősségének (például a különböző országos rendező szervek felügyelete, műsoros rendezvényekről áttekintés) érvényesülését, meg kell teremteni az ehhez szükséges feltételeket (rendszeres információcsere, háttérintézmények bekapcsolása). Különösen fontos a szórakoztatás e területén érintett szervek, intézmények közötti összehangolt cselekvés biztosítása; időszerű a járulékoltatási rendszer felülvizsgálatának megkezdése.”⁷⁴⁷ Köpeczi ehhez kapcsolódóan javasolta a Szórakoztatózenei Felügyelőség megalapítását, amely az ORI mellett ellenőrző feladatokat is elláthatott volna, ám megalapítására nem került sor.⁷⁴⁸

Koltay Gábor a budapesti pártbizottság tagja, a Budapesti Művészeti Hetek és Szabadtéri Színpadok művészeti igazgatója az MSZMP 1988. május 20-22-én tartott országos értekezletén a könnyűzenét érintő kultúrpolitikai ténymegállapításokat, illetve jövőre vonatkozó elképzeléseket fogalmazott meg. A pártállamban ez volt az utolsó erre vonatkozó lényeges megnyilvánulás ekkora plénum előtt: „[...] meg kell szüntetni az egyes területeket akár kiadói, akár gyártási, akár terjesztői szempontból kisajátító kulturális monopóliumok, intézmények, vállalatok, stúdiók egyeduralmát, lehetőséget kell adni több kisebb műhelyműködésére, egymás mellett élésére. Ezzel együtt a műhelyeket, azok vezetőit a monopóliumhelyzetből eredő elkényelmesedés helyett a kialakítandó új struktúrából eredően

⁷⁴⁵ A jelentés itt nyilvánvalóan tévedett, hiszen 1986-ban már és még nem működött a Beatrice, hacsak nem zenekar nélküli klubra utalt a művelődési miniszter. 1985-1986 folyamán Nagy Ferő a Hamlet kecskeméti színpadra állításán, illetve hanglezemelésén fáradozott. Sz. T. 593-594. o.

⁷⁴⁶ A hatalmi apparátusban az alkotást illetően ezt megelőzően bizonytalanság lett úrrá, mert Boros Lajos, az MHV Bravo márkaszervezőségének vezetője (aki korábban a belügyi szervek által megfigyelt személy volt - Sz. T. 74. 432., 724-725. o.) Dész László szerint eleinte mindössze 2 ezer példányt hozott forgalomba a filmzenével, holott a mozikban a filmet 1, 2 millióan látták. A közönségsikerből kiindulva a későbbiekben 40 ezer hanglezemelt adtak ki, ami a közönségigényeket még így is messze alulmúlta. Sz. Koncz 123. o.

⁷⁴⁷ MOL M-KS 288. f. 41/1986 469. ö. e. 25. o.

⁷⁴⁸ MOL M-KS 288. f. 41/1986 469. ö. e. 13-35. o.

valóságos versenyhelyzet elé kell állítani. [...] Nincs demokratikus vállalkozói lehetőség, nincs egészséges verseny. Ez pedig a napi árfolyamhoz igazodó, kényelmes, pozíciófűtő, a kockázattól, a vállalkozástól irtózó műhelyvezetési szemléletnek kedvez.”⁷⁴⁹ Az idézett szöveg érthető volt az MHV és a többi könnyűzenei intézmény – igaz, megrendülni látszó – monopolhelyzetére is, ahol még mindig a pártállami ideológiának megfelelő cenzurális viszonyok éltek, bár már létrejöttek javarészt állami, kisebb részt magánkézben lévő társintézmények, az MHV esetében külön márkaképviseltek. Az enyhülés jegyében Koltay kézzelfogható reformokat sürgetett, amit néhány évvel korábban ennyire nyíltan nem lehetett volna elmondani egy pártrendezvényen.⁷⁵⁰ Hangvétele szokatlan volt a kor frazeológiájához képest, mert tartalommal megtöltött beszédet mondott, nem alkalmazkodva a kommunista vezetők szólamaihoz, ráadásul meglehetősen kritikus hangvételben az értelmiség jó részének a kommunista rendszerből való kiábrándultságát érzékeltette. Szerinte az egyik legfontosabb feladat a versenyhelyzet megteremtése volt, még akkor is, ha ez akkoriban a pártérdek vagy azok képviselőinek érdekeit sértette: „Elodázhatatlanul fontos feladat, az elmúlt évtizedek egyes kultúrpolitikai vívmányainak megőrzése mellett, az állami mecénatúra és az alkotóműhelyek önállóságának új típusú kapcsolatrendszerét, a kulturális-művészeti intézményrendszer gyökeres korszerűsítését, átalakítását megvalósítani, még akkor is, ha a kérdés felvetése évtizedes személyi érdekeket, egyes munkahelyek köré csoportosuló érdekcsoportokat sért.”⁷⁵¹

Leszögezhetjük azonban, hogy felszólalásában a pártállami hierarchiát nem akarta lebontani, pedig megemlítette, hogy éppen az akkori korszak felemás helyzete, a már elkezdődött piacosodás és a pártállami szabályozók meghagyásának kettőssége ártott leginkább a magyar kultúrának, és ezen keresztül a könnyűzenének: „Határozottan tagadom, hogy a vállalkozói szellemben, igazi versenyhelyzetben működő kulturális-művészeti struktúra az értékek devalválódásához vezetne, a kommercializálódást mélyítené el. Éppen ellenkezőleg, ez a jelenlegi tisztázatlan, zavaros helyzet kedvez az értéktelen teljesítményeknek, mert mindig van valamilyen hivatkozási alap.”⁷⁵² A továbbiakban a

⁷⁴⁹ *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezlete* - Írásban leadott hozzászólások. II. kötet. Budapest, 1988. Kossuth Kiadó. 16-17. o.

⁷⁵⁰ A szóhasználatában szabadabb légkört némileg magyarázza, hogy a változásokat érzékeltetve ezen a pártértekezleten fosztották meg Kádár Jánost a főtitkári hatalomtól, és tették meg hatalom nélküli pártelnökké. Grósz Károly, aki a hetvenes években a KB Agitációs és Propaganda Osztályát vezette, lett az új főtitkár. A rendszerváltozás kezdetben lassú, majd egyre gyorsuló folyamata itt indult meg az állampárt részéről. H. T. 302. o.

⁷⁵¹ *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezlete* - Írásban leadott hozzászólások. II. kötet. Budapest, 1988. Kossuth Kiadó. 16. o.

⁷⁵² *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezlete* - Írásban leadott hozzászólások. II. kötet. Budapest, 1988. Kossuth Kiadó. 16. o.

szükséges vérfrissítésről beszélt, és az idős, magas beosztású pártkatonák feltehetően szükséges eltávolítására tett célzást, mert szerinte a szakmai érdemeket kellett volna figyelembe venni. A szocialista menedzser típusát a glasznoszttyal és a peresztrojkával hozta összefüggésbe, amihez határozottan hozzátette: nincs másféle alternatíva, a kultúrpolitikában is meg kellett reformálni a fennálló rendszert.

A könnyűzenei média pártirányítása

A könnyűzenei média szintén a pártvezetőség érdeklődésének homlokterében állt. Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1981. április 21-ei állásfoglalása szerint a vidéki zenekarok felvételeit nem lehetett a kellő színvonalon elkészíteni a technikai feltételek elégtelensége miatt.⁷⁵³ Ezen megállapítás szerint tehát a pártvezetésnek fontos volt a könnyűzenei utánpótlás megoldása, amely keretek között természetesen csak a szocialista elveknek megfelelően játszó zenekarokra gondolhattak. Az *Ifjúsági Magazin* popzenei cikkeivel a KISZ KB Ifjúság és Közvélemény-kutató Csoportja számolt be 1983-ban a KB Agitációs és Propaganda Osztályának. Ebben megállapították, hogy a rockzenei volt az egyik legkedveltebb rovat, amit azzal magyaráztak, hogy az ifjúságot a saját szórakozása érdekelte a legjobban. Külön rangsorban összegezték a leginkább kedvelt témákat illetve rovatokat, ahol a legelőkelőbb helyen a rockzene érdekességei téma, majd tőle alig elmaradva a *Rockföldről jelentjük* és a *Pop-top* című rovatok szerepeltek. A két utóbbi rovat olvasótábora a gimnáziumoktól a szakmunkásképző intézetekig haladva egyre nagyobb volt. A jelentés megerősítette a kulturális életet irányító MSZMP szervet, hogy az *Ifjúsági Magazinra* szükség volt, mert jelentős ifjúsági igényeket elégített ki.⁷⁵⁴ Még markánsabban fogalmazódott ez meg Gubcsi Lajos, a *Magyar Ifjúság* főszerkesztője tollából, amikor a KISZ KB Intéző Bizottságának 1986. február 4-én írt javaslatában a popzenére való nagyobb hangsúly helyezését tűzte ki célul. A KISZ KB Agitációs és Propaganda Osztálya a popzenéről szólva elismerte, hogy az olvasók terjedelmes cikkekben folyamatosan kapták az információkat kedvenceikről, viszont azt már nehezményezték, hogy ezek az írások szerintük szenzációhajhászba torkolltak. Mindezen információkat az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya további felhasználásra megkapta.⁷⁵⁵

A KISZ KB Intéző Bizottságának 1980. május 22-ei határozatát, amit 1981. november 9-én a KISZ KB titkársága megerősített, ismertette a KISZ KB az MSZMP KB TKKO-val

⁷⁵³ V. H.: 1980-1985 196-199. o.

⁷⁵⁴ MOL M-KS 288. f. 22/1983 21. ö. e. 91-102. o.

⁷⁵⁵ MOL M-KS 288. f. 22/1986 39. ö. e. 489. o.

1982. január 27-én. Ebben többek között egy popmagazin beindításának szükségességéről szóltak, amelyből hiánypótló szerepe miatt a szocialista kultúrpolitikai irányítás eszköze válhatott volna. Ennek felmerülő igénye azt jelentette, hogy a populáris zene egy része az idő előrehaladtával egyre nagyobb elismerésnek örvendett a hatalmi gépezet oldaláról: „A hetvenes évek közepére az ifjúsági szórakozás területén fontos változások következtek be. A beatzene 'felnőtté válása' [...] megteremtette egy új és tömeges ifjúsági szórakozási forma kereteit, amit összefoglalóan popműfajnak nevezünk. Hatásában sokkal többről van szó, mint a szabadidő eltöltésének egy formájáról. A fiatalok életmódját, szokásait, ízlését nagyban befolyásoló tényezőnek bizonyult, népszerűségét a tömegkommunikációs rendszer, a technikai háttér rohamos fejlődése biztosította, ugyanakkor egyre inkább üzleti – manipulatív – szempontok is érvényesültek. A műfaj tömeghatásában rejlő óriási lehetőségeket azonban sem a közművelődés, sem a kultúrpolitika nem használta fel igazán.

A műfaj kereteinek meghatározatlansága, hatásmechanizmusának tisztázatlansága, a művészi és ideológiai megmértetés hiánya, az üzleti szempontok felerősödése azt eredményezték, hogy a műfajban és a rajongók körében is egyre inkább orientációs zavarok mutatkoztak, ideológiailag bizonytalan vagy néha ellenséges irányzatok is megjelentek. Ezzel együtt a műfaj újabb és újabb generációk számára jelentett életmód-formáló, meghatározó tényezőt.[...] A fiatalok szabadidős tevékenységének változtatására irányuló céljaink szellemében és függvényében szükséges egy tömeghatású poplap indítása. A lap létrehozásának alapvető indoka, hogy az ifjúság – különösen a tizenéves korosztály – szabadidős tevékenységrendszerében a szórakozás különböző formái, a zene, a tánc, a játékok, a hobbyk stb. központi szerepet töltenek be. [...] a 'poplap' természetes módon adódó zenecentrikussága mellett tudatformáló hatását céljainknak megfelelően és koncentráltan képes kifejteni. Így befolyásolhatja a szabadidő tartalmas eltöltését, a nívós szórakozást, a divatáramlatokat és ezen keresztül közvetve a fiatalok társadalmi-politikai magatartását. A lappal kapcsolatos elvárások: Propagandájával (koncert, film, színház, rádió, tévé, könyv) a szabadidő kulturált, tartalmas eltöltéséhez adjon ötleteket, támogassa az új, értékeket is tartalmazó divatáramlatokat, segítse a szabadidős öntevékenységet (a technikai hobbyktól az amatőr zenélésig bezárólag); Teljes keresztmetszetében foglalkozzon a szórakoztató-könnýűzenével (rock, pop, jazz, népi zene, politikai dal, zenés színház stb.), a fiatalok körében népszerű törekvéseivel; Legyen a műfaj orientáló-kritikai fóruma. Teremtsen nyilvánosságot a műfaj művelői számára, mutassa be a különböző irányzatokat, hívja fel a figyelmet a progresszív tendenciákra, világítsa meg egyes alkotások sikerének társadalmi hátterét [...] értékelje a műfaj keretében vagy a sugallt magatartásformában rejlő ideológiai tartalmakat;

[...] kellő kritikával kezelje az új divatáramlatokat, mutassa be a káros ideológiai hatásokat, az üzleti érdekek alárendelt kommersz irányzatokat éppúgy, mint a nyugati, baloldali, progresszív tendenciákat; információs anyaga legyen [...] aktuális. [...] Külső formájában [...] sok képi információval, igényes, izléses külső formával jelenjen meg.” A KISZ KB titkársága részéről Nagy Sándor és Köpf Lászlóné tárgyalt a lap megjelenéséről a Tájékoztatási Hivatallal, amit végül nem koronázott tartós siker.⁷⁵⁶

A párt TKKO részéről Pándi András és Svéd Pál megállapítása a KISZ KB IB határozatával kapcsolatban az volt, hogy ne a reklám, hanem a szakmai szempontok domináljanak a popmagazin szerkesztésében. A párt felelős funkcionáriusai a tervezett 200 ezres példányszámot túlzottnak találták, de még a megjelenés időpontjába is beleszóltak. További észrevételeik szerint a személyi feltételeket, a rovatbeosztást, a lehetséges partnerszerveket mielőbb pontosítani kellett volna, „mert enyhén szólva is 'sikos' a pálya, ahova ez az ügy lép.” Utoljára megemlítették még a többi ifjúsági lapot, mint amelyeknek értelemszerűen konkurrenciát jelentettek volna, így további megfontolás tárgyává tették az esetleges rendszeres popmagazin elindítását.⁷⁵⁷ A kezdeményezést sokáig halogatták, a *Pick Up* című lap pedig alig néhány példányszámot ért meg, így nem tekinthető rendszeres kiadványnak. Radics Katalin, a TKKO osztályvezetője egy másik lapról, a *Pop-panoráma* című Zeneműkiadó kiadványáról az Agitációs és Propaganda Bizottságnak elmondta, hogy az 1986/1. számot, amely egyébként a sajtóorgánum legelső megjelenése volt, be kellett zúzatni ideológiai és ízlésbeli okokból, amivel utólagosan egyet értettek. A felmerülő pluszkiadások a Zeneműkiadó Vállalatot terheltek, Radics Katalin hozzátette, hogy nem periodika, hanem könyv jellegű kiadványra szólt az engedély. Az Agitációs és Propaganda Bizottság egyetértő állásfoglalásáról a TKKO vezetője és Köpeczi Béla művelődési miniszter tájékoztatást kapott.⁷⁵⁸ Ugyanígy az 1985-ben egyedi kiadói főigazgatói engedéllyel négy kiadást megért *POLIfon* című könnyűzenei lap sem kapott állandó megjelenésre engedélyt.⁷⁵⁹

Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1983. május 3-án tárgyalta a Magyar Rádió ifjúságpolitikai műsorait az elektronikus médium jelentése kapcsán. A tánczenei adásokról megállapították, hogy zömében a fiataloknak szóltak, néhány, mint a *Pop-műhely*, a *Csak fiataloknak*, vagy a *Vasárnapi koktél* címűek kifejezetten őket célozták. Műsorpolitikai

⁷⁵⁶ MOL M-KS 288. f. 36/1982 36. ö. e. 5-7. o.

⁷⁵⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1982 36. ö. e. 9. o. A KB Titkársága is aktívan foglalkozott az ifjúsági sajtó helyzetével. MOL M-KS 288. f. 7/1986 751. ö. e. 15-17. o. Egy alkalommal elmarasztalta a *Magyar Ifjúságot*, mert sokat foglalkozott a skinhead és punk együttesekkel. MOL M-KS 288. f. 7/1987 777. ö. e. 20-25. o. Az irányzatokat ugyanakkor a legtöbb kritika már korábban is a szélsőjobboldali irányzatokkal hozta összefüggésbe: *Kritika*. XVI. évf. 1979/12. sz. 12-13. o.

⁷⁵⁸ MOL M-KS 288. f. 41/1986 467. ö. e. 6. o.

⁷⁵⁹ MOL M-KS 288. f. 36/1986 6. ö. e.

alapelveként meghatározták, hogy trágár, „horror” – ahogy ők fogalmaztak – jellegű, ellenséges politikai mondanivalót hordozó műsorokat nem engedtek. A *Lemezbörze helyett* címet viselő műsoruk pedig azért indult, hogy a feketepiacon forgalomba került külföldi bakelitek iránti keresletet lelohassza. A KISZ-szel való együttműködést hangsúlyozták, amelytől részben az ifjúságpolitikai kérdések megoldását várták, mint ahogy az Állami Ifjúsági Bizottságnak is lehetett volna szerintük ilyen szerepe a rádió életében. Pozitívan szóltak az ekkor ezen a területen a rádióban végbement fiatalításról, ezzel összefüggésben a bizottságnak benyújtott jelentés megállapította, hogy a fiatalok körében a nagyobb arányú tánc- és könnyűzenei sugárzás miatt a Petőfi adó volt a népszerűbb.⁷⁶⁰ Ez a tendencia viszont nem felelt meg a KB-nek, mert állásfoglalásukban 1984. október 9-én kétes értékű divatok terjesztőinek tartotta mind a rádiót, mind a televíziót.⁷⁶¹

A Magyar Rádió munkáját elemezte a PB 1986. július 1-én Lakatos Ernő Agitációs és Propaganda Osztály vezetőjének előterjesztésében, amelyben az ifjúsági műsorokban szereplő zene, mint a politika közvetítő közege jelent meg: *„Az ifjúsági műsorok tartalmilag-formailag gazdagodtak. Hangvételük friss, figyelembe veszik hallgatóik életkori sajátosságait, számukra vonzó zenei környezetben politizálnak.”* A tennivalók felsorolása közben a könnyűzene külön mondatot érdemelt: *„[...] az ifjúság [...] minden más rétegnél kisebb arányban hallgatja a rádiót. Ez alól csak a popzene és az Ötödik sebesség című adás jelent kivételt.”* A popzenéről ugyanakkor a PB határozatában megállapította, hogy az általános hazai zenei helyzetből következően hullámzó volt a színvonala, amit emiatt az ifjúsághoz szóló műsorok politikai nivójával együtt emelni kellett volna. A PB ugyanakkor a fenti KB-állásfoglalással ellentétben megállapította, hogy a rádió a PB 1983. november 9-i határozatának figyelembe vételével végezte a munkáját.⁷⁶² A változások szelét a nyolcvanas évek második felében jelzi, hogy az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságának benyújtották a Juventus és a Danubius Rádió alapítási tervét, ami hamarosan megvalósult.⁷⁶³

Szintén a PB 1983. november 9-i határozatának kapcsán állapította meg az Agitációs és Propaganda Bizottság 1986. május 13-án, hogy a televízió művészeti és szórakoztató műsorainak színvonala egyenetlen volt, ráadásul a nyugati orientációt is érzékelni lehetett. A szórakoztatás területén viszont szerintük a fiatalok igényeinek mind jobb kielégítésére

⁷⁶⁰ MOL M-KS 288. f. 41/1983 407. ö. e. 6-17. o. MOL M-KS 288. f. 22/1983 2. ö. e.

⁷⁶¹ V. H. 1980-1985 782-791. o.

⁷⁶² MOL M-KS 288. f. 5/1986 972. ö. e. 15-34. o. és V. H. 1985-1989 200-204. o.

⁷⁶³ MOL M-KS 288. f. 41/1986 461. ö. e. 162-163. o. MOL M-KS 288. f. 41/1986 475. ö. e. 12-15. o. MOL M-KS 288. f. 41/1987 496. ö. e. 31-46. o. Ugyanakkor a Tömegkommunikációs Kutatóközpontnak továbbra is előírta 1984. március 6-i állásfoglalásában az Agitációs és Propaganda Bizottság, hogy a nyugati propagandát figyeljék. V. H. 1980-1985 655-658. o.

törekedtek, példaként a *20 a csúcson* című slágerlistát említették meg. A könnyűzenére ugyanakkor elismerték, hogy nagy nyomás nehezedett politikai értelemben a nyugati országok részéről, ugyanis ekkor már biztos volt, hogy 1987-től 8-9 távközlési műholdas műsoros csatornával kellett megküzdenie a Magyar Televíziónak, amivel a nyugati könnyűzene nagyobb teret kapott. 1986-ban ezért hatottak kissé felemásan a bátorító szavak: „*Az ártó politikum akaratlan, vagy néha sandán becsempészett jelenléte azonban a korábbi időszakhoz képest kisebb mértékű.*” A jövőre vonatkozó elképzeléseiket szintén világosan megfogalmazta a bizottság: „*A televíziós szórakoztatás helyzetében addig nem lesz szilárd fordulat, amíg a szórakoztatás országos szellemi bázisa és intézményrendszere újjá nem alakul, infrastruktúrája létre nem jön.*” A könnyűzenei intézményekben többnyire ekkor már végbementek, vagy legalábbis elkezdődtek a reformok, nyilván ennek hatását várták a televízióval kapcsolatban.⁷⁶⁴

A gyakorlatilag végig könnyűzenei témában mozgó *Kopaszkutya*⁷⁶⁵ című filmről Tóth Dezső miniszterhelyettes írt véleményt a TKKO-n dolgozó Molnár Ferencnek 1981. május 6-án.⁷⁶⁶ A Szomjas György rendezte filmet megtekintette rajta kívül Bors Jenő, Gyurkó László, Köllő Miklós, Szabó B. István, Vitányi Iván, valamint Pándi András, akiknek nagy vitát követő pozitív állásfoglalása jelentette végső soron azt, hogy nagy nyilvánosság elé mehetett a film. Már ezt megelőzően 1981. március 24-én azonban arról tájékoztatta Bors Jenőt Fogarasi István, a film gyártásvezetője, hogy a Filmfőigazgatóság elfogadta a film bemutatását. Így az MHV-nek mielőbb színt kellett vallania a számok szövegét illetően, amelyeket tételesen és szó szerint elküldtek nekik (*Kőbánya blues*, *Hosszúlábú asszony*, *Illatos dal*, *Tetovált lány*, stb.). Érdekes, hogy ekkor a sanzonbizottság véleményét ki sem kérték az idő rövidsége miatt, ugyanis a filmet már ugyanez év május végén, június elején szeretnék volna bemutatni.⁷⁶⁷ A megbeszélésen a vélemények olyannyira megoszlottak, hogy a bemutatást ellenzők is találtak benne értéket, míg a mellette állóknak ugyanúgy voltak fenntartásaik. Összességében viszont

⁷⁶⁴ MOL M-KS 288. f. 41/1986 467. ö. e. 3. és 26-27. o.

⁷⁶⁵ A filmről szociológiai szempontból elmarasztaló kritika született Papp Zsolt tollából *Kőbánya blues - Kopaszkutya* címmel. *Filmvilág*. XXIV. évf. 9. sz. 30-31. o.

⁷⁶⁶ Nem volt ekkora társadalmi visszhangja, ezért csak a kormányzat berkein belül maradt az Edda együttes zenéjével készült *Ballagás* című filmről készült kritika. (A zenekarról részletesen Riskó Géza: *Edda Művek, Miskolc*. Budapest, 1984. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó.) A filmről 1981. május 21-én tanácskozott a KISZ KB IB Juscák György beszámolója alapján. Az érdemi állásfoglalás nem maradt fenn a „Különfélék” címszó alatt bejegyzett eseményről. PII 289/3 556. ö. e. 717. o. 1981. augusztus 7-én Szabó B. István, a Filmfőigazgatóság vezetője - miután Tóth Dezső is látta a filmhez kapcsolódó méltatlankodó leveleket - reagált az egyik nézői véleményre. Ebben megvédte a filmet, mondván, hogy a film szereplői különböző szemléletű és célú fiatalok voltak, amiből a film konfliktushelyzete fakadt. Ebből látható, hogy az akkori egyik legnépszerűbb rockegyüttes megjelenése a filmben már nem jelentette sem a csöves problémától való elzárkózást, sem az ezt kísérő könnyűzenei stílustól való elhatárolódást a pártállam részéről. MOL XIX-I-9-a 20. d. 1364/1981

⁷⁶⁷ Végül a széles nyilvánosság előtt 1981. augusztus 6-án mutatták be. MTK 67. o.

a bemutatás mellett kardoskodók voltak többségben Tóth Dezső beszámolója alapján. Összevetették más televíziós filmekkel, és arra a következtetésre jutottak, hogy ennél a filmnél a szocializmustól jóval távolabb álló alkotásokat is játszottak abban az időben, ami ráadásul valós problémára, a társadalomból való kitaszítottságra hívta fel a figyelmet. A harmadik érv a bemutatás mellett az volt, hogy a közvéleményben már híre kelt a produkciónak, így a sajtó nyomására a szereplő zenészek mártírokká váltak volna, ha nem mutathatták volna be szélesebb nyilvánosság előtt.

Tóth Dezső szerint a film bemutatása ellen az szólt, hogy „[...] a film nem csak feltár, hanem növeli, propagálja egy nemkívánatos életszemlélet vonzóerejét; ironikus elemeit elsöpri az általános hatás; a fiatalság ügyében közvetlenül érdekelt széles rétegek – szülők, pedagógusok – részben konzervatív, részben jogos ellenérzéseit együttesen, összegezően provokálná; nincs garancia arra (s ebben a bemutatás mellett állást foglalók is aggodalmasak), hogy egy-egy moziban a gyerekek nem törik-e össze a berendezést; a film jóváhagyásának láncreakciója lenne, a Hanglemezgyártónak fel kellene adnia eddigi, a szövegekkel kapcsolatos (az együttesek körül kialakult atmoszférával kapcsolatos) politikai megfontolásokon alapuló elzárkózását, a film általános hangvételének és szövegeinek erejéig utat kellene nyitni a 'nagylemez'-igényeknek.”⁷⁶⁸

Mindezen érvek és ellenérvek felsorakoztatása után Tóth Dezső leírta a tatai rocktanácskozásról más vonatkozásban ismert véleményét, mely szerint a film a realizmusából fakadóan olyan társadalmi kérdéseket érintett, mellyel addig nem néztek szembe a szakemberek. A KISZ szerinte kettős játékot űzött, amikor a kemény rock és punk együttesek számára fellépési lehetőségeket biztosított, ami miatt nem egyszer szembe került saját politikai propagandájával ahelyett, hogy a KISZ politikai vezetése elé tárta volna ezt a problémát. Ráadásul a sajtó egy része támogatta ezt a jelenséget, amikor a disszidálás egyik okaként éppen azt állították be, hogy mennyire engedték vagy tiltották a fiatalokat azonosulni ezekkel a zenei áramlatokkal. Önkritikusan hozzátette, hogy az akkori művelődéspolitikai nem volt képes komolyan venni a csöves-kérdést, a „Beatrice-jelenséget”. Tóth Dezső kifejtette, hogy a generációs kérdés nem csak zenei, de egyszersmind politikai kérdés volt. Szocialista erkölcsi aggályait is felvetette a film egyes jeleneteivel kapcsolatban: „Képtelenek vagyunk indokolni, hogy a filmnek mi köze a szocializmushoz (az önkívület elérése, mint a pop, a rock hatáskritériuma) [...] Összeegyeztethetetlen normáinkkal, hogy a törvénysértők ugyancsak törvénysértő 'átverésével' lehessen pénzt szerezni a zenekar létrehozásához; képtelenség,

⁷⁶⁸ MOL M-KS 288. f. 36/1981 14. ö. e. 45. o. A nagylemez igényeknek végül nem adtak helyt, csak a rendszerváltás után jelenhetett meg a *Kopaszkutya* című album. Erdős Péter a Corvin mozi filmbemutatóját is meg tudta akadályozni arra hivatkozva, hogy a közönség szétverheti a berendezést. S. J. 284. o., D. L. 144. o.

*hogy a társadalmunk előtt álló feladatok bármilyen természetű részvételére mozgósíthasson egy olyan film, amelynek zenéje, szövege mindenfajta szervezett társadalom, munka és az azzal járó normák tagadására szuggerál.*⁷⁶⁹ Végül javaslatában a legmagasabb illetékes politikai vezetők véleményét kérte, és a *Tanú* című filmhez hasonlóan kérte, hogy szűkebb nyilvánosság előtt mutassák be az államapparátus fiataljainak, esetleg oktatási igazgatóságokon, fegyveres testületeknél, majd a tapasztalatok leszűrése után kellett volna szerinte döntést hozni a film bemutatásának időpontját, terjesztésének csatornáit illetően.

A felvetésnek megfelelően először a film szűkebb körű bemutatására került sor több helyszínen (Mafilm stúdió, Szolnoki Ifjúsági Napok záróvetítése, KISZ továbbképző táborok, Újpalotai Szabadidőközpont háromnapos kulturális programja, Budapesti Pártbizottság filmklubja). A TKKO 1981. június 22-én megállapította, hogy a vetítések rendben lezajlottak, de a film nem dolgozta fel a társadalmi problémákat teljes mélységében, inkább a zenekar történetét mutatta be. A bálványozott együttest, melynek tagjait a Hobo Blues Band tagjai személyesítették meg, kiegészülve Schuster Lóránt – szerepe szerint – menedzserrel, a P. Mobil vezetőjével, meglehetősen lecsupaszítva, a sztárokról kialakított képhez képest egyáltalán nem méltó helyzetekben (lopás, csúnya beszéd, verekedés) mutatták be. Összességében azonban a fiatalok még több alkalommal szerették volna megnézni, így Tóth Dezsőnek lett igaza, miután országszerte híre ment, nem volt értelme betiltani a filmet.⁷⁷⁰ A szélesebb nyilvánosság előtti bemutató után 1981 őszén nagy port kavart fel, amely maga után vonta levelek írását a legmagasabb fórumokra. Többek között „János bácsi”-nak, azaz Kádár Jánosnak írt Mogyorósi József 27 éves tanár, az V. kerületi Pedagógus KISZ Bizottság titkára 1981. október 19-én, amelyben kifejtette ellenérzését, miszerint a film reklámot adott a munkakerülésnek és a nyugatmajmolásnak. A levélre 1981. október 27-én válaszolt a TKKO részéről Pándi András, amelyben összességében indokoltnak tartotta a film bemutatását. Érvként felhozta, hogy a csöves kultusszal sem az alkotás, sem a pártvezetés nem azonosult, hanem problémát vetett fel.⁷⁷¹

A pártvezetés tájékozódása könnyűzenei személyi kérdésekben

Egyes zenekarokat érhetett olyan kétes dicsőség, hogy külön foglalkoztak velük a felsőbb pártszervek. Bors Jenő 1980. április 17-én írt a TKKO-nak, melyben mellékelte Erdős Péter MHV-márkamenedzsernek a Beatrice zenekarral való együttműködésének kudarcáról

⁷⁶⁹ MOL M-KS 288. f. 36/1981 14. ö. e. 46. o.

⁷⁷⁰ MOL M-KS 288. f. 36/1981 14. ö. e. 44-60. o.

⁷⁷¹ MOL M-KS 288. f. 36/1981 39. ö. e. 205-208. o.

szóló jelentését. Az együttessel 1980. március 19-én szerződést kötöttek, melynek célja az volt, hogy a Beatrice körül kialakult „politikai botrány”⁷⁷² – ahogy Erdős fogalmazott – hat hónap leforgása alatt megszűnjön. Erdős elismerte, hogy a Beatrice tehetséges zenészekből állt, szándékuk szerint a nagylemez-szerződés kielégíthette volna ambíciójukat, egyúttal a botrányok⁷⁷³ elcsitulhattak volna. A több hétig tartó tárgyalássorozat eredményeként a zenekar visszavonult volna 6 hónapig a zenéléstől lemezkészítés ürügyén. A szerződés biztosította volna a zenekarnak a nyugodt stúdiókörülményeket 1980-ra tervezett lemezükhöz. Az MHV a zenekar tagjainak hat hónapon keresztül havi 3000 forintot biztosított volna fejenként, így tehették volna meg, hogy nem koncerteznek, kivéve, ha az MHV erre külön fel nem kérte volna őket. A szerződést 1980. március 19-én írták alá, és ugyanez év április 8-án lépett volna érvénybe. Ugyanakkor a szerződés hozzátette, hogy az eladott lemezek árbevételéből ezt az összeget levonták volna. A szerződés arról is szólt, hogy a szöveganyagot az MHV és az együttes közösen határozta volna meg, nyilván itt nem a Beatricéé lett volna az utolsó szó. A szerződés azt is tartalmazta, hogy a zenekar köteles volt az MHV érdekeit szem előtt tartani, illetve a társadalom erkölcsi és politikai normáinak meg kellett felelniük. Ennek megfelelően Erdős Péter ellátogatott az 1980. április 6-án tartott, a lemez előtti utolsónak tervezett fellépésre, ahol szerinte tarthatatlan állapotok uralkodtak, bent zömmel „végsőkéig izgatott” 15 év alatti gyerekek, kint kutyás rendőrök voltak. Erdős állítása szerint Bors Jenővel átnézték a zenekar számainak szövegét, és „a legmesszebbmenő liberalizmussal” kijelölték azokat, amelyek a nagylemezre kerülhettek volna. Négy számot azonban semmilyen körülmények között nem engedélyezett az MHV vezetősége (a *Nagyvárosi farkas*, az *Angyalföld* és a *Topis blues* című szerzemények egyértelmű Nem! megjegyzést kaptak, illetve a *Nem kell* című számhoz odaírták ceruzával, hogy Meghallgatni!), erre viszont a zenekar két nap gondolkodási idő után felmondta a szerződést, mert szerintük a négy szám nélkül nem lett volna érdemes kiadni a nagylemezt. Erdős azzal magyarázta a szerződésbontást, hogy a

⁷⁷² A botrány a koncerteken mindössze abból állt, hogy a közönség csápolt, emiatt gázspray-vel és kutyás rendőrökkel oszlatták fel a koncertlátogató közönséget, de előfordult, hogy magát a zenekart is leállította a színpadra felmenő rendőrség. Ezek után igazoltatták őket, majd mindenkinek el kellett hagynia a termet, ami miatt politikai színezetet kapott az ügy. Más alkalmakkor igaztalanul azt terjesztették róluk, hogy élő csirkéket daráltak a színpadon. (Ellenben a CPG együttes hasonló műveletet valóban végzett.) Nagy Feró személyes közlése. 2006. november 22.

⁷⁷³ A Beatrice és a csöves-jelenség körül valóságos sajtóháború alakult ki pro és kontra. Ennek egyik megjelenése az *Élet és irodalomban* érhető nyomon. Sükösd Mihály: *Beatrice* című cikke (XXIII. évf. 19. sz. 1979. május 12. 16. o.) elmarasztalta, rá egy héttel egy olvasói levél ugyanezt tette a zenekarral (XXIII. évf. 20. sz. 1979. május 19. 2. o.). Végül a polémia átmenetileg Kőbányai János: *A Beatricével!* című cikke zárta le, az együttes mellett téve le voksát. XXIII. évf. 23. sz. 1979. június 9. 2. o. Utóbbi szerző nem ennyire egyértelmű állásfoglalása a zenekar mellett: *Mozgó Világ*. V. évf. 1979/2. sz. 64-76. o. A csövesesség társadalmi feszültséget okozó kérdéseire továbbá: Czippán György: *Csővesből lesz a bűnöző? Belügyi Szemle*. 1980/11 74-76. o.

zenekarnak nagy sikerrel kecsegtető koncerteket helyeztek kilátásba 1980 nyarára, amellyel tömegbázisukat tovább növelhették volna.⁷⁷⁴

Bors Jenő másik alkalommal közvetlenül Aczél Györgyöt értesítette Erdős Péter MHV-n belüli hatalmának csökkentéséről. A „popcézár” tekintélyét a KISZ reformszárnyával és az ennek holdudvarába tartozó újságíró gárdával a punk zenekarok kapcsán kialakult hosszadalmas szócsatározás tépázta meg. Az 1983. augusztus 11-én kelt levél beszámolt a vitasorozatról, amely felrótta Erdősnek 1956-os Nagy Imre-párti múltját, valamint azt, hogy Csepregi Évával, a Neoton Família énekesnőjével folytatott élettársi viszonyt. Ezzel indokolta Aczélnál Bors, hogy alacsonyabb beosztásba, a Pro menedzseriroda élére került Erdős. Ezzel együtt Erdős párthoz való hűségét nem kérdőjelezte meg sem Bors, sem Aczél, a levél ennek megfelelően megállapította róla, hogy az MSZMP kultúrpolitikájának megvalósítását sikerrel végezte. Ugyanez a dokumentum nem tette kérdésessé, hogy az MHV számára a lemezkiadási tevékenység leginkább társadalmi-politikai feladat, amit mindenkor a legfelsőbb pártvezetés legnagyobb meglegedésére kellett megoldani.⁷⁷⁵

A párt egyik legmagasabb fórumára szintén eljutott a hír Yoko Ono magyarországi látogatásáról, amikor Bors Jenő a TKKO-nak is elküldte a Tóth Dezső kulturális miniszter-helyetteshez címzett levelét 1981. július 13-án. Bors állítása szerint Yoko Ono az USA-t 10 év után először elhagyva éppen Magyarországra jött,⁷⁷⁶ ahol előadta, hogy szeretne néhány felvételt készíteni az MHV Rottenbiller utcai stúdiójában, ami az MHV-nek imponált. Emellett találkozott a hazai popélet vezető személyiségeivel, Bródy Jánossal, Kóbor Jánossal, Koncz Zsuzsával, Sztevanovity Zoránnal, Presser Gáborral, Bereményi Gézával, valamint a *Világ Ifjúsága* főszerkesztőjével, Sebes Tiborral és az *Ifjúsági Magazin* főszerkesztő-helyettesével, Czippán Györggyel. Bors itt érthető módon negatív felhanggal számolt be Bródy Jánosnak, a szabadfoglalkozású zenész-szakszervezet elnökének felvetéséről, miszerint Yoko Ono ne az MHV-nél készítse felvételeit, hanem hozzon létre önálló stúdiót, ezzel is siettetve az MHV mompóliumának megdöntését. Ezenkívül anyagi természetű segítséget kért a japán származású énekesnőtől, hogy ebből a magyar szakszervezet támogathassa azokat a zenészeket, akiket az állam nem támogatott.⁷⁷⁷

Yoko Ono még egyszer feltűnt a pártvezetés látókörében, amikor 1984 októberében felajánlotta John Lennonnal⁷⁷⁸ kötött házasságuk első napjaiban készített 14 képének elárverezéséből befolyt összeget az új Nemzeti Színház felépítésére. A pártvezetésnek a

⁷⁷⁴ MOL M-KS 288. f. 36/1980 26. ő. e. 5-11. o.

⁷⁷⁵ MTAKK Ms 6041/107 (Aczél György kéziratanyag. Aczél György MSZMP KB-titkári működésre vonatkozó iratok, 1983. Az ún. „punk-ügyre” vonatkozó jelentések, vitacikkek, újságkivágatok)

⁷⁷⁶ A látogatásról lásd: *Rockévkönyv 1981.* szerk.: Sebők János. Budapest, 1982. Zeneműkiadó. 183-188. o.

⁷⁷⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1981 2. ő. e. 244-245. o.

nyolcvanas évek közepén már nem voltak skrupulusai a pénz országba hozatalának módozatairól, így hajlandó volt beleegyezni attól függetlenül, hogy az nem baráti országból érkezett. A felhívás a new yorki magyar konzulátusról hivatalosan a Külügyminisztérium Sajtófőosztályán keresztül érkezett 1984. október 1-én az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályára, melyben közölték, hogy ennek viszonzásaként a popsztár özvegye kérte John Lennonról készült dokumentumfilm Magyarországon való bemutatását. A KB-titkár Aczél Györgyöt 1984. október 3-án értesítette erről Barabás János, a párt Agitációs és Propaganda Osztályának helyettes vezetője, akinek a kialakult szituációról alkotott véleménye a legkevésbé sem tükrözte a párt vezetésének ideológiai meggyőződését: *„A Yoko Ono-féle felajánlások egy részét már elfogadták, de a 'szexuális tartalmú' Lennon rajzok elfogadásáról még – tudomásom szerint – nem nyilatkozott senki. Javaslom, fogadjuk el ezt is. Nem Magyarországon fogják árverezni. Itt nem lesz nyilvánossága a rajzok tartalmának, csak a szerzőjüknek. Óriási összegekről lehet szó!”* Az október 8-ai Aczél-állásfoglalás sem tartalmaz több következetességet a kommunista felfogáshoz, amit KB-titkár társához, Óvári Miklóshoz címzett: *„Yoko Ono felajánlásai ügyében egyetértek Barabás János elvtárs javaslatával. Javaslom Agit. Prop. Bizottság elé terjesztését.”*⁷⁷⁹

V./2. A kormányzat és a közigazgatás szerepe a könnyűzenei életben 1980-1989

A KISZ KB tájékoztatója a tárcának a könnyűzenei élet alakulásáról

A dokumentumok között a nyolcvanas évekből kiemelkedik a KISZ KB Kulturális Osztályának Pozsgay Imre számára írt jelentése, amely mintegy keresztmetszetet nyújtott a korabeli könnyűzenei viszonyokról. A kulturális minisztert⁷⁸⁰ Lendvai Ildikó, a KISZ KB

⁷⁷⁸ John Lennon emlékéhez fűződik az 1982. december 17-én a független békemozgalom által Budapesten rendezett békemenet, amelyről Aczél György számára feljegyzés készült. MTAKK Ms 6038/77-82 (Aczél György kéziratanyag. Aczél György MSZMP KB-titkári működésre vonatkozó iratok. A Dialógus Békecsoport működésére vonatkozó iratok)

⁷⁷⁹ MOL M-KS 28. f. 22/1984 19. ö. e. 409-414. o.

⁷⁸⁰ A Kulturális Minisztériumot 1980. június 27-én vonták össze az Oktatási Minisztériummal, így alakult ki a Művelődési Minisztérium, amelynek élén Pozsgay maradt 1982-ig. Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848-1992*. Budapest, 1992. Akadémiai Kiadó. 227. o.

Kulturális Osztályának helyettes vezetője 1980. február 29-én tájékoztatta az ifjúság szórakozásának néhány időszerű kérdéséről.⁷⁸¹ Bevezetőjében a már ismert és sokat emlegetett tényen kívül – nevezetesen, hogy a szabadidővel együtt a szórakozási igény is megnőtt – önkritikusan állapította meg, hogy „*az ifjúságpolitikai munka eredményei épp a szabadidő-eltöltés, a szórakozás területén maradtak el.*” Ennek oka az volt, hogy nem fordítottak kellő hangsúlyt a fiatalok szórakoztatására, emiatt sok probléma merült fel a periferiális helyzetbe kerülőkkel kapcsolatban. A jelenség csúcsa a Beatrice-kultusz volt, a közönség megjelenési szokásait, csoportosulásait a közvélemény helytelenül csupán szórakozási gondnak tartotta. Ezzel együtt Lendvai megemlítette az akkori fiatalok öltözködési, zenei ízlés-beli elkülönülési igényét, ami miatt ekkora népszerűsége lett a könnyűzenei koncertlátogatásnak és a diszkónak.⁷⁸²

A hatalom könnyűzenéhez fűződő viszonyát ezután megfelelő pontossággal körülírta a KISZ akkori kultúrvezetője. Ezek szerint a szórakoztató tevékenységben – így a könnyűzenében is – leginkább a spontán mechanizmusok működtek, divatirányzatok fejlődtek ki, majd haltak el, melynek során előfordult illegális műsorközvetítés (Szabad Európa Rádió) igénybevétele. Ezekkel a rendszer a „három T” politikáját alkalmazta, de hatni rájuk érdemben nem akart (vagy nem tudott): „*Az így születő szórakozási formák hatásait ugyan tudomásul vettük (támadtuk, megtűrtük, néha támogattuk), de befolyásolásukra nem vállalkoztunk.*” A támogatás esetében viszont létre jöhetett a befolyásolás, amit a dokumentum elhallgatott, a tiltásnál pedig a teljes elszigetelést értelmezhetjük befolyásolásnak. Ezután viszont a valóságot reálisan látva szintén önbíráloan jegyezte meg, hogy a szórakoztatással foglalkozó intézmények az éppen fennálló divatirányzatokat csak tisztes távolságból követték, sokszor már csak a trend lecsitulása után foglalkoztak velük. Lendvai írásában arra enged következtetni, hogy a nyolcvanas évek elejére a Kádár-rendszer

⁷⁸¹ A KISZ KB 1980. július 4-én foglalkozott ugyanilyen mélységben az üggyel, amelynek szófordulatai megtalálhatók a Pozsgaynak írt jelentésben. MOL M-KS 288. f. 36/1980 38. ö. e. 2-16. o. és PIL 289/2 113. ö. e. 36-102. o. Az ülésen Aczél György, Lázár György, Tóth Dezső, Kornidesz Mihály és Bródy János is részt vett, utóbbi hosszás fejtegetésbe kezdett többek között az alkotói szabadságról, a művészi társadalmon kívüliségről, a csöves-kultusról, a magyarországi popsajtó beindításának szükségességéről és a majdani IRI megalapításáról. A hosszás tárgyalás felszólalásai 1981-ben visszaköszöntek a tatai rocktanácskozáson, ahol Tóth Dezső miniszterhelyettes vehemens felszólalásában kikelt a punk és újhullámos zenekarok ellen. *Könnyűműfaj '81 – Popzene és környéke egy tanácskozás tükrében*. Budapest, 1981. szerk.: Boros Lajos, Czippan György, Földes Péter, Sebők János. A KISZ Budapesti Bizottságának Politikai Képzési Központja kiadványa. 50-52. o. Az újhullámos zenekarokról lásd: Szőnyi Tamás: *Az új hullám évtizede*. Budapest, 1989. Laude Kiadó. Szőnyi Tamás: *Az új hullám évtizede 2*. Budapest, 1992. Katalizátor Iroda. A pártállam hivatalos álláspontját tükrözte a témában: *Ifjúság és szórakozás - Szöveggyűjtemény*. Válogatta és szerkesztette: Pörös Géza, Thoma László. Budapest, 1983. Népművelési Iroda. A tatai rocktanácskozásnak lett folytatása, amiről „Dalos” fedőnevű ügynök számolt be 1983. január 18-án tartótisztjének. Itt esett szó az IRI megalapításáról és az MHV Start márka beindításáról. ÁBTL M-41343

⁷⁸² MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 1. o.

kultúrpolitikusai igyekeztek ezen a rendkívül kedvezőtlen állapoton változtatni. Ezt támasztja alá, hogy a szórakozás kérdésének a kultúrpolitika részéről „szükséges rossz”-ként való értékelése negatív felhanggal került a jelentésbe. A hatalom hangnemváltása ezen a téren a KISZ KB Kulturális Osztálya szerint a párt ifjúságpolitikai és közművelődési határozatai után következett be, aminek következtében az ifjúsági szórakoztatás megteremtésének feladata az állami és társadalmi szervek együttes feladata lett, amihez szervesen kapcsolódott a KISZ.

A jelentés a fiatalokat három különböző nemzedékre osztotta szemben a hatvanas évek egységes beatkultúrájával, de mindegyik életében jelentős szerepet tulajdonított a pop-rockzenének. A 12-16 éves korosztály egyik jellemző vonásának a különböző rockzenei irányzatok iránti rajongást említette, amelynek keretei között lemezt hallgattak, rádióztak, diszkóba jártak, és kifejezetten idolként kezelték a zenészeket (ennek tulajdonítható, hogy a hetvenes évek végén sorra alakultak a Som Lajos-őrsök⁷⁸³). A rockkoncertek igazi tömegbázisának – megint csak reálisan jellemezve a helyzetet – a 16-20 éves korosztályt tekintette, amelynek 60-65%-a fiú volt. Ez a réteg ekkoriban már elutasította a beatet, a sanzont, a tánczenét és a jazzt, természetesen a cigány- és népzeneitől, a magyar nótától és az operettől ugyanígy elhatárolták magukat. Legnépszerűbb irányzatuk a hard rock és a diszkó volt, amelyek között ekkoriban jól körülhatárolható módon oszlott meg a közönség, átfedés igen ritkán fordult elő közöttük, sőt drukkerhadszerűen csápoltak egyik vagy másik együttes koncertjein a kemény rock műfaján belül is. A beszámoló jól elkülönítette a városi és falusi fiatalok könnyűzenéhez fűződő viszonyát, míg előbbieket aktívan jártak koncertekre, ifjúsági parkokba, diszkókba, addig utóbbiak nagyrészt megelégedtek a rádiózással és a vendéglátóhelyeken lévő gépzenével. Társadalmi rétegzettség szerint elkülönítette őket, megemlítve, hogy a már kereső munkás és paraszt fiatalok többet tudtak költeni a könnyűzenei termékekre, mint még tanuló társaik, ugyanakkor koncertre járást inkább a szakmunkástanulók és a dolgozó fiatalok körében tekintette jellemzőnek, míg a középiskolások inkább táncos rendezvényekre és öntevékeny szórakoztató programokra jártak. A 20-24 éves korosztály több mint fele házas volt a beszámolóban említett felmérés szerint, így ebben a körben megnövekedett a házi szervezésű, családi vagy baráti kört vonzó rendezvények száma, amelyen szintén helyet kapott a pop-rockzene. Ebben a körben azonban már kimutatható volt a hagyományosabb zenéhez való visszatérés a magyar nótát előnyben részesítő vendéglátóhelyek látogatása miatt. A szellemi dolgozók a belvárosi diszkókat helyezték előtérbe, amely öltözködési, viselkedési normáiban eltért a fiatalok általános szórakozási szokásaitól. Külön kategóriát jelentettek ebben a generációban az egyetemisták,

⁷⁸³ T. P. 244. o.

főiskolások, akik a legszélesebb spektrumon szórakoztak, a popkoncertektől a cigányzenéig, de a kimutatás szerint a diszkózás és az egyetemi főiskolai klubok látogatása volt a legnépszerűbb kikapcsolódási formájuk.⁷⁸⁴

A fiatalok popkultúrájának így módon történt kategorizálása után Lendvai rátért a kor ifjúságpolitikájának legneuralgikusabb részére, amely szorosan kötődött a hetvenes évek második felében jelentkező rockdivathoz, ami a nyolcvanas évek első felében még tartotta magát: *„Az ifjúság megítélésében – főleg szórakozási problémaként kezelve – az utóbbi évek legtöbb vitát kiváltott kérdése a ’magyar punk’, a ’csövesek’⁷⁸⁵ megjelenése. A társadalmi magatartásukban, viselkedésükben, életmódjukban is elkülönülő csoportosulások azonban nem csak a szórakozás problémaköréhez tartozó jelenségek. Tagjaik nem köthetők korcsoportokhoz, rétegekhez. Fiatal munkások, alkalmi munkások, értelmiségiek, egyetemi végzettségű fizikai dolgozók és alkalmi munkából élők, tanulók, állami gondozottak, lumpen elemek egyaránt megjelennek a csoportokban, alkalmanként csatlakoznak vagy leszakadnak. A zenekarok ’sleppjeibe’, az aluljárókba elsősorban szociális okokból, az életmód-kultúrában jelentkező hátrányok (sokgyerekes, széthulló családok, állami gondozás, alkoholizmus, debilitás) miatt kerültek, de sok esetben a társadalmi és családi nevelés hiányai is megmutatkoznak (iskolából kimaradtak, értelmiségi, vezető beosztású szülők gyermekei). A zenekarok meghirdetett ’álküldetés-tudattal’ (s mögötte jól kiszámított közönszervezési, népszerűsítési manipulációkkal) vállalták e csoportokat ’felemelésük’ érdekében. A gyakorlatban az együttesek a ’kitaszítottság’, a ’társadalom-kívüliség’ (helyesen: társadalmon-kívüliség – Cs. B.) érzésének és gondolatvilágának további erősítését végzik. A zene, a szövegek, a bennük megfogalmazott mesterséges és álproblémák, a pódiumról diktált érzelmi hatások, viselkedési formák perifériális helyzetüket magasztalják, helyenként társadalomellenes magatartást sugallnak (sic!).”⁷⁸⁶*

A szövegből kitűnik, hogy az ifjúsági szervezet véleménye a punk és kemény rock jelenségre vonatkozóan ellenséges volt, mert a szocialista társadalommal össze nem egyeztethetőnek ítélték meg. Hozzá kell tennünk, hogy ezzel eltérő meglátások is napvilágra

⁷⁸⁴ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980

⁷⁸⁵ A *Nógrádi Szemle* című lapban 1979. november 4-én (XXXV. évf., 259. sz.) *Csővesek a klubban* címmel szokatlanul éles hangvételű cikk jelent meg a kemény rock divathoz tartozó csöves jelenségről, a Salgótarján vasútállomásán céltalanul ténfergő fiatalokról. A szerző a negatív tömegjelenség megoldatlanságának adott hangot: *„Mintha nem akarnánk tudomásul venni azt a lavinaszerűen növekvő igényt, amely egyre erősebben hangzik a fiatalok szájából.”* MOL XIX-I-9-a 6.d. 91/1980 A Szegedi Ifjúsági Napok (SZIN) kapcsán is előjött a téma, meglehetősen negatív képet festve a rendezvénysorozatról, mert szerintük a sok csöves megzavarta a nyugalmat. Egy interjúban felfedték ennek okát, nevezetesen, hogy nem tudott mind a tízezer vendégnek szállást adni a város. *Ifjúkommunista*. XXIX. évf. 1985/1. 3-6. o. A csöves-kérdésről még: Nemes Péter: *Ismerkedés a csövesek világával*. Budapest, 1984. Tankönyvkiadó.

⁷⁸⁶ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 6. o.

kerültek a KISZ-en belül, reformszárnyuk ugyanis a koncertbevételek növelése érdekében felkarolta a „csöves-jelenséget”. Ennek ékes bizonyítékai az 1980. augusztus 23-án az óbudai hajógyári szigeten megrendezett „fekete bárány fesztivál”, amelyen 25 ezer embert vett részt,⁷⁸⁷ továbbá a szolidaritási rockfesztiválok sorozata, amely 1980-ra szinte szokássá vált. Ugyanilyen céllal szervezte meg az ORI az Omega-LGT-Beatrice közös ORI-turnét. Lendvai szerint viszont a punkzenekarok népszerűségüket a közönséget becsapva érték el, amikor rajongóikhoz hasonlóan a társadalomból kitaszítottak tekintették magukat. A jelenkor szemszögéből nézve ebből annyi volt csak igaz, hogy a zenekar tagjai erős kritikával illették az akkori társadalmi jelenségeket (ugyanazt tette Bródy János egy évtizeddel korábban), de kreatív ötleteikkel – alkoholelles propaganda, tejesztás a koncerteken – az ifjúság nevelését szorgalmazták.⁷⁸⁸ A kitaszítottság mítosza ugyanakkor a zenekar részéről hiteles volt, ugyanis annak ellenére, hogy a Beatrice tagjai munkásszármazásúak voltak, a rendszerhez fűződő ellenvéleményeik megfogalmazása miatt nem futhattak be ennek megfelelő karriert.⁷⁸⁹ Fellépéseiket ellehetetlenítették, ami végül 1981-es feloszlásukhoz vezetett.⁷⁹⁰

A KISZ KB hivatalos álláspontja szerint sokféle, de egyaránt a társadalom periferiáján lévő személyek látogatták a punkkoncerteket,⁷⁹¹ akiket a KISZ ellenzéki magatartásúaknak tartott. Ugyanakkor az egyetemi klubokban, mint például a Közgáz Klubban, szintén nagyon népszerűek voltak, amelynek közönségét viszont egyáltalán nem tekinthetjük lecsúszottaknak, de egyöntetűen ellenzékinak sem, utóbbiak közül viszont a rendszert bíráló értelmiségből a Fölös Példány nevű társulással a Beatrice szoros kapcsolatot ápolt. A „népszerűsítési manipuláció” kifejezése sem állta meg a helyét, mert a fix gázsi rendszere miatt a fellépő együttesek érdektelenek voltak a közönség és a bevétel növelésében. A nagyfokú látogatottságnak az MHV lemezkiadására lehetett volna hatása, ami viszont elmaradt, kivéve

⁷⁸⁷ J. B. Sz. - S. J. 370. o.

⁷⁸⁸ N. F. 82-85., 88-90. o.

⁷⁸⁹ Népszerűségük csúcsán megesett velük, hogy fellépések híján levélborítékolásból, takarításból, ruhaszabásból tartották fenn magukat. Nagy Feró személyes közlése 2006. november 22. *Iffjúkommunista. XXIX. évf.* 1985/12. 33. o., Sz. T. 578. o. Kitaszítottságuk velejárója volt, hogy Nagy Ferót lakásán rendszeresen zaklatták a rendőrök, a Tolnai Lajos utcai rendőrörsre behívták, ahol pszichés hadviselésen kívül testi fenytést is alkalmaztak vele szemben. N. F. 44-45.o, 67-69.o, 70-74. o. A KISZ KB jelentés idején megtűrtnek, sőt átmenetileg támogatottnak számító, korábban szintén „fekete bárány” Vikidál Gyula pedig a Dinamit együttes feloszlása (1982. február) után átmenetileg vashulladék gyűjtéséből élt, majd Csepelen vállalt munkát a papírgyár bálázó üzemében. Hérics Nándor: *Zenészporthék*. Budapest, 2006. Hérics Neon Design Kft. 159. o. Vikidál Gyula pályafutásáról lásd: Győri Magda: *Vikidál*. Budapest, 1990. Laude Kiadó.

⁷⁹⁰ Nagy Feró 1981 után a Csiga-Biga, majd a Bikini zenekarokban tevékenykedett, utóbbival két hanglemezt is készíthetett. Trunkos András: *20 év Bikiniben*. Budapest, 2002. Teuro Kiadó. 10-35. o.

⁷⁹¹ Lendvai szerint sokféle ok vezethetett a társadalmi lecsúszáshoz, amihez hozzászámította az értelmiségi szülők elhanyagolt gyermekeiket. Ehhez a Beatrice szövegek konvergáltak, a legszemléletesebb a *Motorizált nemzedék* című számuk „Életünk csak rohanás, hajsza a pénz után, hej!” sora, ami nem csak az értelmiségiekre volt jellemző, de jól mutatta a szocialista gazdasági rendszer fenntarthatatlanságából következő másod- és harmadállású foglalkoztatást. *Beatrice 1978-1988* Ring, 1988.

3 számot az Omega-LGT-Beatrice közös turnéről készített dupla albumon. Az „álküldetés-tudat” látszólag megállta a helyét Nagy Feró esetében, aki a korábbi diszkós Beatricéből kemény rockot játszó zenekart alakított a nagyobb elismertség érdekében,⁷⁹² de ezt a kijelentést a zenekar megjelenése és kritikus szövegei együtt indukálhatták. A Lendvai szerinti álproblémák, amik akkor a szövegekben jelentek, viszont valós problémáknak számítottak (a fiatalok szülők általi elhanyagolása, alkoholizmus, öngyilkosság, drogozás), sőt sok tekintetben éppen akkoriban váltak jelenséggé. A hivatalos média azonban felsőbb pártutasításra nem sokat foglalkozhatott ezekkel a kényes ügyekkel.

Lendvai ezután a könnyűzene általános helyzetével foglalkozott, elismerve annak társadalomformáló szerepét: *„A könnyűzene – különösen az ifjúság körében – ma nagy hatású kulturális, közművelődési tényező ízlésformáló erő, amely óriási tömegekre hat. A fiatalok körében tevékenységi formákat, divatjelenségeket hív életre, magatartást alakít, igényeket kelt és a művészeti alkotások befogadásának szokásait alakíthatja ki. A hazai könnyűzene történetében a hatvanas évek közepén – külföldi hatásokra – kialakult a beatzene, a sajátos ifjúsági zenei és szórakozási irányzat, amely egységességével, bizonyos mértékű uniformizálásával meghatározó erejű kulturális-szórakozási mozgalomként funkcionált ('totális popkultúra'). A hetvenes évek elején új irányzatok jelentkeztek, amelyek hatására az egységesnek tűnő pop-zenei kultúra felbomlott, differenciálódott. A koncerteken népszerűvé vált beat-zene a jazz és a népzene hatására különvált folkra, popra, rockra, jazz-rockra és később egy divatköntösben megjelenő, nem alkotó jellegű, fúziós zenei irányzatra – a diszkózenére. Emellett – bár lényeges tömegbázist veszítve, különösen a fiatalok körében – továbbra is hatott és hat a hagyományos tánczene.”* Az idézetből látható, hogy a különböző műfajok kialakulásának sorrendjét, azoknak tömegbefolyásoló hatását a KISZ-funkcionárius helyesen vázolta fel, ám létrejöttük okait meglehetősen elnagyoltan adta elő, mert írásának célja nem a pontos zenei értékelés készítése volt. Az mindenesetre erősen megkérdőjelezhető, hogy a diszkózene kialakulására a fent felsorolt irányzatok közül melyik hatott egyáltalán, más tekintetben viszont kétségtelen tény, hogy a divathullámok közül ez a stílus markánsan különbözött a többitől terjesztésében, előadási formáiban, ideológiájában és tömegbázisát tekintve egyaránt.⁷⁹³

Az 1980-ra az egyes könnyűzenei irányzatok között bekövetkezett változásokat vázolta Lendvai, majd a kultúrpolitika által a zenei irányzatoknak szánt szerepeket ismertette: *„A hagyományos tánczene hatásait tekintve ma már nem jellemezhető az ifjúság zenéjeként,*

⁷⁹² 1977-ben a *Metronóm* '77 rendezvényen még diszkóba hívott a daluk, sőt a Szűcs Judit által előadott *Táncolj még!* című szerzeményt Nagy Feró hangszerelte. S. J. 230. és Nagy Feró személyes közlése 2006. november 22.

⁷⁹³ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 7. o.

de eszköztára számos együttes és énekes programjában megtalálható. Egy-egy szám vagy lemez a slágerlistákon, hanglemez-piacokon előkelő helyen áll. Azzal, hogy terjesztjük, népszerűsítjük, jórészt a neoromantikus, szentimentális, konzervatív jellegű, gyenge szövegek és zenei hatások továbbélését segítjük. A beatzene koncerteken népszerűsödött hazai hagyományainak folytatását több neves együttes és szólista évtizedes sikere igazolja. A zene igényessége, a szövegek értéke, jelentősége és eredetisége ennek az irányzatnak az értékálló jegyeit jelentik. Kiemelésre érdemes a country-zene megújításaként a folklór hagyományokból is építkező zene sikere, melynek népszerűsége a popzenei felfrissülés ígérétét jelentheti. A folk-hagyományokra épülő tömegzenei irányzat népszerűsége épp az eredeti értékeket felhasználó jellege miatt figyelemre méltó. E törekvéshez egy sor együttes kapcsolódott, amely a táncház-mozgalom szélesedését, népszerűsödését eredményezte. A rock-zene a tizenévesek közkedvelt irányzata. Hódításának igazi színterei a nagy tömegeket lázba hozó koncertek, ahol a 'lázító' rock elsöprő élménye mellett agresszivitása; a szövegek jellemző zaklatottsága, túlfűtöttsége mellett a mesterséges konfliktusok, indulatok keltése, a negatív társadalmi nézetek szuggerálása is megjelent. Külsőségeit megőrizve szinte ezzel egyidőben integrálódott a szórakoztatóiparban, megjelenésmódja szelídült, ugyanakkor a zene és különösen a szövegek színvonala, tartalma nem sokat változott. Az irányzat egyik ágaként kibontakozóban van a jazz-rock, amely nagyobb zenei kulturáltságot feltételez, a kidolgozatlan zenei stílusjegyek és agresszivitás helyett tartalmilag, zeneileg a fokozottabb igényesség dominál. A diszkó-zene - a modern tánczene - még nem rendelkezik számottevő hazai hagyományokkal. Várható kiteljesedését a külföldi diszkó-felvételek itthoni népszerűsítése ígéri. A műfaj reprodukciós jellege (divatos zenei irányzatok, sikerszámok stúdiótechnikával történő átdolgozása – 'diszkóba öltöztetése') és a külföldi tapasztalatok egyrészt a sokszorosított zenei tömegcikk igénytelenségének veszélyére figyelmeztetnek (színvonalbeli engedmények, utánzások, a zene és a szövegek ellaposodása), másrészt egy felnövekvő tánc kultusz kapcsán magában hordozhatja a ritmusvilág gazdagodását, a sokrétűbb kínálatot.”⁷⁹⁴

A különböző műfajok között tehát különbséget tett a hivatalos kultúrpolitika. A tánczenét jóformán kispolgári csökevényként értékelték, amely nemigen hordozott a szocialista értékrend számára pozitív tartalmat – hiszen még a Horthy-korszakból maradt a zenei palettán –, viszont elismerte, hogy néhány előadója a sikerlistákon szerepelt. Ennek ellenére a megtűrt kategóriába rakták, ahogy azt a szöveg sugallta. A beattal a jelentés tanúsága szerint már megbarátkozott a hatalom, sőt talán egy kicsit túl is értékelték a KISZ részéről, hiszen a szövegbeli mondanivaló igényessége mellett a zenei összetettséget

⁷⁹⁴ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 8-9. o.

dicsérték, holott ebben az irányzatban nem voltak ritkák a két-három akkordos számok. Azt viszont joggal állította Lendvai, hogy népzenei hatások szintén érték a beatet, ami valójában vérfrissítést jelentett, mint ahogy az a Fonográf és a Bojtorján együttesek country stílusú számaiban tetten érhető volt, de a Sebő és Halmos együttesek⁷⁹⁵ magyar népzenei hagyományőrző zenéjére is pozitív felhanggal utalt.

A kemény rock vonalát azonban inkább negatív jelzőkkel illették mind a zene, mind a szöveg terén, de találóan jegyezte meg a KISZ KB kultúrpolitikusa, hogy a hatalom bizonyos szegmensei – elsősorban az MHV – igyekeztek ezeknek az előadóknak publicitást nyújtani, mintegy megalkudva velük a profit reményében, ugyanakkor a szocialista művészi szemléletet elvárva tőlük. Ennek ékes bizonyítéka a Piramis együttesel kötött exkluzív MHV-szerződés, amely pontosan körülhatárolta a zenekar mozgásterét, cserébe viszont karrierlehetőséget nyújtott.⁷⁹⁶ Így fordulhatott elő, hogy a Piramis együttesnek némi fazonigazítás után sorra jelenhettek meg lemezei, a zenei stílusukból azonban nem kellett feladniuk. A lemezszerződéseknek ezenkívül feltétele volt, hogy a rendszer által elfogadott szövegírók – S. Nagy István, Szenes Iván – szerzeményeit a korongokra rakják. Erre a kompromisszumkészségre sokáig nem volt hajlandó az együttesek másik fele – jellemző képviselőjük a P. Mobil volt –, amely zenekarokon belül a lemezgyár illetékesei az „Oszd meg és uralkodj!” elve alapján feszültségeket keltettek, így siettetve feloszlásukat vagy átalakulásukat. Ismert mondása volt a lemezgyár márkamenedzserének, Erdős Péternek, hogy a rájuk nehezedő nyomás alatt az együttesek vagy hajolnak vagy törnek. Állítólag ezt a P. Mobillal kapcsolatban említette, amely esetben be is következett a törés: 1980-ban a zenekar két tagja, Bencsik Sándor gitáros és Cserhádi István billentyűs kivált a társaságból, és megalapította a P. Box együttest mielőbbi lemezszerződés reményében.⁷⁹⁷ Talán az MHV szeszélyének tudható be, hogy a P. Box csak 1982-ben, míg a P. Mobil már 1981-ben kiadhatta lemezét. A rockzene új hajtásaként említették meg a jazz-rockot, aminek viszont meglehetősen kevés köze volt stílusát tekintve a hard rockhoz, ellentétben az idézett megjegyzéssel. A különböző stílusok besorolását tekintve egyébként azért következhetek be tévedések, mert a funkcionáriusok nem értettek mélyebben a könnyűzene egyes irányzataihoz, álláspontjaikat pedig annak alapján alakították ki, hogy a felsőbb párt- és állami vezetés mit irányozott elő számukra.

⁷⁹⁵ A népzenei vonulat kialakulásáról lásd: Bankó András: *Muzsikás évtizedek*. Budapest, 1994. Kós Károly Alapítvány. Siklós László: *Táncház*. Budapest 1977. Zeneműkiadó.

⁷⁹⁶ S. J. 243-244. o.

⁷⁹⁷ Cserhádi István személyes közlése 1996. február 9.

A diszkózenéről⁷⁹⁸ ellentmondásos véleményt alakítottak ki, egyrészt sekélyes műfajt jelentett számukra tömegcikké válása miatt, másrészt az új technikának köszönhetően vérfrissítést hozott. Meglepő azonban, hogy a nyugatról bejövő stílussal szemben semmiféle komolyabb ellenállást nem tanúsítottak, ami mögött üzleti megfontolás húzódott meg. A feljegyzés a diszkó jellemzésére, mint újdonságra tért ki: „*A diszkó az utóbbi évek legnépszerűbb szórakozási formája. Hazai megjelenésekor már bizonyos mértékig átalakult. Elsősorban nem lemezpropagálást – disco-jockey – (sic!), hanem táncos szórakozást jelent. Nálunk a lemezlovasok inkább zenei szerkesztői, hangulatteremtő feladatokat látnak el. A diszkók előbb néhány művelődési és ifjúsági házban, egyetemi klubban, később – a vendéglátóipar üzleti érzelme alapján – bárókban, éttermekben, presszókban találtak otthonra. Ma a klubokban, művelődési házakban, iskolákban szerveződnek tovább – inkább alkalmi rendezvények keretében. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a diszkók kelléktárának csak néhány alapelemét használjuk (gépzenei apparátus, műsorvezető közreműködése és hangulatvilágítás - gyakran sötétség). A főszerep a diszkókban a táncé, és ezt szolgálja a zene, a műsorvezető, a fény és hanghatások. Gyors népszerűsödési ütemétől messze elmaradnak a biztosított feltételek. Kevés a hazánkban forgalomba került diszkó-lemez és felvétel (hatására virágzik az illegális zenei börze), kevés a disc-jockey, túlszűfoltak a rendszeresen nyitva tartó, nyilvános diszkók, az üzleti szellem eluralkodásával a vendéglátásban működő diszkók egy részénél az alapvető egészségügyi és alkohol-korlátozási előírásokat sem tartják be, a megfelelő körülményeket teremtő diszkók drágák. Az alkalmi diszkók a felkészületlen rendező gárda, belső magatartási gondok, a tisztázatlan árfolyamok miatt (150-2000.- Ft) sok problémával küzdenek. Tehát a diszkó – mint új divat – magára vette a szórakozás régi gondjait.*”⁷⁹⁹

A beszámolóból világosan látszik a fiatalok szórakozásának átstrukturálódása, melynek során a cigány zenés-magyar nótás vendéglátásból áttették székhelyüket a diszkókba, sok esetben pedig maguk ezek a helyek alakultak át diszkóvá. A probléma azonban a régi maradt: nem volt elég hely a szórakozásra, a meglévőknek pedig alacsony volt a színvonala. Ez utóbbi meglátás igaznak bizonyult, hiszen a minél nagyobb haszon érdekében alacsony komfortfokozatú objektumokban képlékeny árszínvonallal szolgáltatották a diszkózenét. Másik probléma a diszkó műfajában jelentkező hiánygazdaság volt, ami a Nyugatról történő beszerezést helyezte előtérbe. A lemezlovasok alacsony száma viszont némiképp ellentmondott a hatvanas évek tendenciáinak, amikor jóformán minden klubnak volt beatzenekara, a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján azonban nem volt minden diszkónak

⁷⁹⁸ A stílus kialakulásához bővebben: Riskó Géza: *Diszkó A.B.C.D.* Budapest, 1989. HungariaSport.

⁷⁹⁹ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 10-11. o.

lemezlovasa. Ez nem csak a szakembergárda képzésének a hiányosságaiból fakadt, mivel a diszkó műfaja nem feltétlenül igényelte a műsorközlőt. A jelentés szerint a tánciskolák megszűntével a fiatalok tánc kultúrája alábbhagyott, a diszkókban csupán egymástól tanultak, de a páros helyett az egyedül végzett tánc dívott. A diszkóversenyek tánc kultúrát fejlesztő hatását viszont Lendvai Ildikó elismerte.

A KISZ véleménye az eddig ismertett műfaji besorolásokról a tömegkommunikációs eszközök megítélésében is tükröződött, kritikája pedig progresszívnek volt mondható: „*A rádió ifjúsági szórakoztató programjainak döntő részét a könnyűzenei szórakoztatás jelenti. Műsorstruktúrája a hagyományos tánczene szabályaihoz igazodik, és egy sor pozitív értékeket hordozó, divatos zenei irányzatról nem vesz tudomást. A más szórakoztatási tartalmak és formák terjesztésében és orientálásában – ifjúsági műsorok kivételével – az elvárhatótól kevesebbre vállalkozik. A televízió a szórakoztató programok egy részénél érzékelhetően figyelembe vette az ifjúság érdeklődését (néhány diszkó jellegű koncert és show), de a törekvéseiben az óvatosság a jellemző.*⁸⁰⁰ [...] *A 'mindenből egy keveset' felfogás eredménye pedig az, hogy nem tudja betölteni a fórum-jellegű orientáló, befolyásoló szerepét.*” A sajtóval kapcsolatban ismertette az önálló popzenei újság hiányát, a meglévő ifjúsági lapokban a kritikák felkészületlenségét, az itt megjelenő híreket, értesítéseket pedig pletykaízűnek mondta.⁸⁰¹

A lemezgyártásról viszont elismerően szólt: „*Lemezkiadásunk már meg tud felelni azoknak a követelményeknek, hogy lépést tart a divatos ifjúsági igényekkel és nagyjából kielégíti azokat. (Még nem vállalkozik viszont divatirányzatok felkarolására, terjesztésére; és az üzleti, vállalati szempontból veszteségesebb megoldásokra – pl. diszkó-kazetták kiadására.) Hanglemezkiadásunk dinamizmusát köti két meghatározó szempont: a befutott sikeregyüttesek (biztos üzlet) és a könnyűzenei import korlátozott lehetőségei.*” A többi hivatalos szerv is sorra került: „*A szórakoztató műsorok rendezése, szervezése és a szórakoztatásban résztvevők működési engedélyeinek kiadása az ORI feladata. Elsősorban kész műsorok 'eladásával', rendezésével foglalkozik. Ezzel az ország műsorigényének 10%-át elégíti ki, főleg nagyvárosokban és üdülőközpontokban. Műsorkínálata – miután meglévő igények teljes körű kiszolgálására törekszik – vegyes és színvonalában is ingadozó. A programok döntő többsége könnyűzenei és elsősorban az ifjúsági közönségigényekre épít. Az ORI a hivatásos művészeket és a működési engedéllyel rendelkezőket alkalmilag foglalkoztatja, képzésükben, felkészítésükben nem vállal feladatokat. Hasonló feladatkörrel és*

⁸⁰⁰ Tipikus példája volt ennek az *Egy millió fontos hangjegy* profiltalan, vegyes összetételű műsora, amely nem vállalta fel a külföldi és hazai új divatirányzatokat. J. B. Sz. - S. J. 290. o.

⁸⁰¹ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 12. o.

jelleggel tevékenykedik az Országos Szórakoztatózenei Központ, amely a vendéglátóipari szórakoztatást szervezi, e területre érvényes működési engedélyeket ad ki. Elsősorban a cigány- és bárzenei szolgáltatás, műsorok, esztrád programok, haknizók felléptetése, táncos rendezvények, diszkók és gépzenei szolgáltatások kérdéseivel foglalkozik. A vendéglátóipari szórakoztatás az üzleti érdeknek van alárendelve, általában alacsony színvonalú, sok a nivótlan, igénytelen program.” Az állami szempontból jelentkező gondokat ugyanakkor kitűnően összegezte velük kapcsolatban: „A szórakoztató intézmények struktúrája, jelenlegi szerepe, a szórakozás kialakulatlan, érdekekre szabdaltsága tehát nem képes felvállalni és megoldani a szórakozás tartalmában, feltételeiben és az egyre növekvő igényekben felhalmozódott feszültségeket, gondokat. A szórakoztató műsorok közvetítésének, szervezésének nincs átfogó, hatékony, intézményes közvetítő rendszere.”⁸⁰²

Lendvai Ildikó a pop-rock zenészek társadalmi megítélésével kapcsolatban ismertette munkaviszony-nélküliségüket, akik esetenkénti megbízással léptek fel az ORI műsoraiban. Másik problémaként a könnyűzenére kivetett giccsadót említette, amelyet az 6/1971.MM számú rendelet szabályozott.⁸⁰³ A Pozsgaynak írt feljegyzésben szerepelt, hogy hasonló gyermekvers megzenésítésért a Koncz Zsuzsa lemezt giccsadóval sújtották, míg Halász Judit ugyanilyen jellegű hanghordozója – csak azért, mert színészként énekelte fel a dalokat – mentesült ez alól.⁸⁰⁴ A haladó szellem ilyen tekintetben megfigyelhető a KISZ kultúrpolitikusa részéről, mert ezt az eljárást helytelenítette. Ugyanúgy elmarasztalóan írt a popzenészek továbbképzésének lehetetlenségéről, valamint hangszereik nehézkes beszerzéséről, amit legtöbbször csak a jómódú szülők gyerekei engedhettek meg maguknak, és akkor is legtöbbször illegálisan, külföldről hozták be az országba a felszereléseket. Jól világította meg a zenészek monopolhelyzetben lévő intézményektől való kiszolgáltatottságát és szociális ellátottságuk megoldatlanságát, valamint a szakszervezeti tagságuk hiányát. Nehezményezte a jelentés, hogy a könnyűzenei műsorok 80-90%-a magánszervezésben, tehát az ORI-t megkerülve zajlottak. A művelődésügyi irányítás azonban efölött szemet hunyt, mert hézagpótlónak ítélte a tevékenységet, ami tömegigényeket elégített ki. Az viszont már végképp károsnak minősült a KISZ szemében, hogy ezeknek a műsoroknak a bevételeiből a magánszervezők részesültek, a korabeli felfogás szerint ugyanis ők nem dolgoztak, „csak” megszervezték az előadásokat. Annak érdekében, hogy a „szocialista menedzserek” fizetésükhöz jussanak, túl magas költségeket vagy a valóságban fel sem merülő kiadásokat

⁸⁰² MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 13-14. o.

⁸⁰³ Köpeczi Bélának disszertációm 177. oldalán említett, 1986-os Agitációs és Propaganda Bizottságnak tartott beszámolójából tudjuk, hogy az adózás tekintetében a hátrányos megkülönböztetést 1983-ban megszüntették.

⁸⁰⁴ Ugyanez a megállapítás az Agitációs és Propaganda Osztály iratai között is megtalálható. MOL M-KS 288. f. 22/1980 49. ö. e.

számoltak el költségként, és esetlegesen a zenészek gázsijából is levontak. Lendvai szerint a magánúton létrejött produkciók színvonala nem volt garantált, a valóságban azonban inkább az állhatott véleménye háttérben, hogy ezeket a műsorokat nem tudták hivatalosan – csak az ügynökhálózat útján – ellenőrizni, így a szocialista erkölccsel össze nem egyeztethető produkció könnyebben kerülhetett a közönség elé. A jelentés szerint minden harmadik koncert után felelősségre vonást lehetett volna kezdeményezni, azonban ez csak az esetek 1-2 %-ában következett be.

A kulturális miniszter számára készített beszámoló a felelősségre vonásokat tartalmi szempontok szerint szerette volna kieszközölni, ami leginkább a dalok szövegeiben volt tetten érhető. A magánszervezésű könnyűzenei programokról megjegyezte, hogy túl sok volt közöttük a tánczene és a giccs, tehát nem csak a punk és rock együttesek feltűnése jelentett problémát, hanem a valóban közhelyszerű szövegekkel fellépő, divatjamúlt táncdalénekesek sora is. A KISZ hivatalos állásfoglalása szerint az ifjúság szórakoztatásában az állami és társadalmi szerveknek jobban együtt kellett volna működniük, emellett fokozni kellett volna a szórakoztatást végző vállalatok, intézmények ifjúságpolitikai felelősségét. Emögött a műsorok saját intézményi hatáskörben történő nagyobb fokú ellenőrzésének igénye húzódott meg a pártállam részéről.⁸⁰⁵

A KISZ legmagasabb vezető szerve, az Intéző Bizottság nyolc pontban összefoglalt javaslatcsomaggal állt elő az Állami Ifjúsági Bizottság felé a Pozsgaynak küldött feljegyzés szerint. Ennek értelmében a könnyűzenei stúdiók mihamarabbi létrehozását javasolták, amelynek anyagi fedezetét a KISZ mellett a művészeti szakszervezetek, az MHV, az ORI, az OSZK és a Filharmónia vállalta volna. Hosszabb távú feladatként ehhez kapcsolódóan az állami könnyűzenei ének - és hangszeres képzést foglalmazták meg. A szakmai-kritikai fórum megteremtését a könnyűzenei közízlés formálása miatt tartották szükségesnek. Ezt a televízió és a rádió keresztül a pop-rock seregszemlékkel, vagy irányzatokként megrendezett fesztiválokkal (például könnyűzenei napok, jazz-rock fesztivál, fiatal szólisták fóruma, diszkózenei fórum) vélték kivitelezhetőnek. A megvalósításához viszont a különböző intézmények összehangolt működése kellett.

A könnyű műfaj művelői számára tisztázottabb munkajogi, szociálpolitikai és szervezettségi viszonyok megteremtését tűzték ki célul, hogy a tehetséges, az állampárt által támogatásra érdemes művészek – ekkoriban még nem voltak túl sokan, bár számuk fokozatosan emelkedett, amit többek között a szerzői jogdíjakból való részesedésük emelkedése jelzett – esetleges megélhetési bizonytalanságai csökkenjenek. A KISZ

⁸⁰⁵ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 16-17. o.

vezetősége szerint ezeknek a kérdéseknek a rendezése után lehetett csak a zenészekkel szembeni politikai, művelődéspolitikai elvárásokat feljebb vinni. Ennek a kérdésnek a rendezéséhez azonban a munkaügyi tárca feltétlen segítségét kérték. Negyedik pontjukban a diszkó támogatása, fejlesztése, orientálása szerepelt, amelyet – ma már beláthatjuk – kissé illuzórikus rendezvényekkel igyekeztek ellátni: a diszkózene mellett közéleti és irodalmi humor, diaporáma, pantomim szerepelt az elképzelések között. Ugyanebbe a körbe tartozott a kazettaellátás és kölcsönzés megoldása a megyei művelődési központokon keresztül, ezenkívül a lemezlovasoknak szánt tanácsadás. Az elképzelés szerint: *„A diszkózás tartalmának, szórakozási szokásainak hatékony alakítása érdekében összehangolt, látványos propaganda- és reklámtevékenységet kell folytatni a tömegkommunikációs eszközök segítségével is. Ennek érdekében meg kell teremteni a TV-ben, a rádióban a diszkóműsorokat, az ifjúsági sajtóban a szórakozás önálló rovatát, helyét.”* A témához kapcsolódóan a táncversenyek, táncbemutatók intézményesítését is el kellett érni a feljegyzés szerint. A további tervek között meg kell említenünk még az ifjúsági szórakoztató központ kialakítását, amelynek fő feladata a rendezvények, események, táborok programellátása lett volna. Ezzel párhuzamosan a vendéglátóipari egységek szórakoztató tevékenységének színvonalát ugyancsak emelni tervezték. Ezeknek a céloknak a megvalósítása érdekében az amatőr művészeti tevékenységet be kívánták vonni a fejlesztésbe. Az utolsó, nyolcadik pontban pedig szorgalmazták az önálló popsajtó beindítását.⁸⁰⁶

A feljegyzés a KISZ-re nézve megállapította a könnyűzenével kapcsolatos feladatokat. Az ifjúsági szórakoztatás programkínálatának bővítésében aktívabban kellett részt vállalniuk, amihez a szabadidős igényeket fel kellett mérni. El kellett érni a KISZ-en kívüli fiatalok különböző programokba való további bevonását, amihez a szolidaritási rockfesztiválok kitűnő terepet jelentettek. A fiatalok szórakoztatásának fejlesztését azonban nem lett volna szabad az üzleti élet szempontjainak alávetni, ami látens módon az állami támogatást is feltételezte. A KISZ-szervezetek számára kiadott intenció szerint: *„Vállaljanak szemléletformáló, érdekképviselői szerepet annak a felfogásnak a megváltoztatásában, amely a fiatalok szórakozási igényeit szükséges rossznak, támogatásra érdemtelen, múltó életkori jelenségnek tekinti, vagy üzleti, anyagi érdekek alá rendeli.”* Ebből következően a KISZ megyei, járási, városi bizottságainak rendszeresen foglalkozniuk kellett a szórakoztatás problémakörével saját és az ifjúsági klubtanács ülésein, figyelemmel kellett kísérniük a területükön működő művészek tevékenységét. Esetleges közérdekű gondjaik megoldására és nem utolsó sorban ideológiai orientálásukra is energiát kellett szánniuk, a vezetőiket pedig ennek jegyében

⁸⁰⁶ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 20. o.

kellett továbbképezniük. Különösen nagy hangsúlyt kaptak a szeszmentes rendezvények és az, hogy a különböző állami ifjúsági kedvezmények elosztásakor és az ifjúsági politikai alapok felhasználásakor képviseljék a fiatalok szórakozási érdekeit. Végül a KISZ KB Kulturális Osztálya kiállt a pártállami szempontból vállalható szórakozási formák támogatása mellett, a KISZ KB Ifjúságkutató Csoportjának pedig ki kellett dolgoznia egy kutatási tervet a szórakozási igények és szokások feltárására. A könnyűzene témája megmozgatta volna a tervek szerint a KISZ KB Agitációs és Propaganda Osztályát is, amennyiben a tervezett popsajtót gondozta volna, és a Politikai Képzési Osztályt, amelynek az ifjúsági szórakozás és életmód kérdéseivel foglalkozó vitaköri füzeteket kellett megjelentetnie.⁸⁰⁷

A koncerthelyszínek minisztériumi koordinálása

A minisztérium az egyik legfontosabb könnyűzenei objektum, a Budai Ifjúsági Park felügyeleti szerveként értesült az itt lezajlott tragédiáról. Az EDDA együttes itt játszott 1980. május 27-én, amelynek infrastruktúrája és állaga ekkorra már nem volt kielégítő. Ennek tudható be, hogy 19 óra 5 perckor a bejárat előtti jobboldali feljárórampa mintegy 20 méter hosszúságban ledőlt az utcai gyalogjárda és a második korlát által határolt szakaszra, ahol hozzávetőlegesen 250 fiatal tartózkodott, de a közelben volt megtalálható ekkor a műsor főrendezője és további öt rendező. Az esemény során 5 fiatal megsebesült, akiket a helyszínen elláttak a mentők, illetve beszállítottak a kórházba. Erről 1980. június 4-én kelt levelében Mezei Gyula, a Fővárosi Tanács VB Művelődési Főosztályának vezetője számolt be a minisztérium Közművelődési Főosztályának. A terület funkcionális használatát és a renitens magatartás elmaradását hangsúlyozta a jelentés, ami kizárta, hogy rendbontás miatt következett volna be az esemény. Az eset komolyságát jelzi, hogy az I. kerületi rendőrségen kívül a pánik elkerülése érdekében kihívták a BRFK járőreit is, hiszen ekkor már odabent 4000 fő előtt zajlott az EDDA koncert. A tájékoztatás azonban nem mindenben felelt meg a valóságnak, ugyanis a koncert zavartalan lebonyolításáról szólt Mezei Gyula, valószínűleg a nem megfelelő hírforrások miatt, vagy a helyzet komolyságának élet szándékozta tudatosan elvenni a felettes minisztérium előtt. Az eredeti hangfelvételek tanúsága szerint azonban az EDDA a *Néma völgy* című számát félbeszakítva abbahagyta a fellépést a közönség legnagyobb sajnálatára.⁸⁰⁸ A hanganyag szerint a zenekar énekesét, Pataky Attilát a rendezők egy papírcetlin koncert közben tájékoztatták a tragédiáról, aki ekkor a zenélés felfüggesztése

⁸⁰⁷ MOL XIX-I-9-a 7. d. 242/1980 24. o.

⁸⁰⁸ *Budai Ifjúsági Park hangarchívuma*. szerk.: Monostori Péter. 1984. május 27.

mellett döntött. A felvétel jól érzékelteti a muzsikások tanácstalanságát, mert a hangszerek csak nagy sokára, egyenként hallgattak el, legutoljára a billentyűs fejezte be játékát. Másrészről annyiban helyesen fogalmazott a beszámoló, hogy a hátsó gazdasági bejáraton történő közönség-kiterelési akció sikeres volt. Az eset a pártállami diktatúra kulturális intézményeivel szembeni felelőtlen, rablógazdálkodásra emlékeztető magatartását mutatja, amit a marxizmus-leninizmus elveivel ellentétes haszon behajtása motivált. A súlyos következmények után viszont komolyan vették magukat az állami vezetők: 1980. május 28-án az I. kerületi Tanács VB Műszaki Osztályával, a Műszaki Iroda igazgató főmérnökével és a Művelődésügyi Főosztály főmérnökével együtt helyszíni szemlét tartott Mezei Gyula. A park üzemeltetését azonnal leállították, az alsó műemlék kaput lezárták. A további részleges működés engedélyezéséhez kikérték a Budapesti Városépítési Tervező Vállalat (BUVÁTI) szakvéleményét, a pozitív visszajelzés után az Ifipark még 1984-ig fogadta vendégeit.⁸⁰⁹

Fennállásának utolsó négy évében az Ifiparkra már jobban vigyázott a fenntartó, a fővárosi tanács V.B. 1981-es adatai szerint a Művelődési Főosztály éves összkiadásának csaknem tíz százalékát erre az intézményre fordították.⁸¹⁰ Arra azonban bizonyosan számíthattak, hogy rövidesen be kell zárni, mert elindultak a tárgyalások a Fővárosi Ifjúsági Szabadidő Központ - a későbbi Petőfi Csarnok⁸¹¹ - létesítéséről, amelynek tervét már 1982. augusztus 4-én jóváhagyta a fővárosi tanács V.B. Fenntartója a V.B. Művelődési Főosztálya lett, átadását pedig a szocialista állam egyik legfontosabb magyar ünnepére, 1985. április 4-re tervezték. A B. F. T. V. B. 1984-ben hozott határozata szerint: *„Az intézmény célja, hogy működésével elősegítse az ifjúság világnézeti, politikai, esztétikai nevelését, műveltségének fejlesztését, kulturált körülmények közötti szórakoztatását, testedzését.”* A fővárosi tanács V. B. szerint hozzá kellett járulnia a helyes szabadidős szokások kialakításához, ennek érdekében a KISZ Budapesti Bizottsága az éves rendezvényterv kialakításában és végrehajtásában aktívan részt vállalt. Céljuk leginkább a tizenéves korosztály kulturált szórakozásának megteremtése volt, melynek keretében a mozgalmi és állami szerveknek intenzív kapcsolatot kellett kialakítaniuk az amatőr könnyűzenei csoportok műsorainak tartalmi befolyásolására a tanács V. B. szerint.⁸¹²

⁸⁰⁹ MOL XIX-I-7-j 54. d. 7. t. 34641/1980 Az utolsó koncertet 1984 őszén a P. Mobil tartotta *Elektromos temetés* címmel. S. V. 238. o., Sárvári Vilmos, a P. Mobil együttes gitárosának személyes közlése. 2004. április 18. ÁBTL M-41343 1984. szeptember 10.

⁸¹⁰ BFL XXIII 102. a 1981. március 11.

⁸¹¹ A KISZ XI. kongresszusának kulturális programjai már az újonnan átadott Petőfi Csarnokban zajlottak. Az erről szóló információs jelentés külön kiemelte a könnyűzenei műsorok közül Halász Judit és együttese, valamint a Bojtorján zenekar a nagy sikerét. PIL 289/1 262. ö. e. 15. o.

⁸¹² BFL XXIII 102. a 1984. december 19.

A fenti balesetet is okozó, a könnyűzenei koncertek területén elharapózó túlzott haszonszerzés megakadályozása állt a homlokterében az 1979-1980-ban a szervezésében tartott vitasorozatnak. Pozsgay Imre a KNEB elnökének, Szakali Józsefnek írt 1980. február 13-ai levelében megállapította, hogy az állami felügyeletet és irányítást erősíteni, az alkalmi műsoros előadások színvonalát pedig a szabálytalanságok megszüntetésével együtt emelni kellett volna. Az anyagi visszaélések megszüntetése érdekében a zenekarok hangszerének saját gépjárművel történő szállításáért fizethető díjtételeket szabályozták és a koncert-engedélyezés szigorúbbá vált a takarékosági irányelvek megfogalmazásával.⁸¹³ Pozsgay szerint az ORI munkáját főleg a kisfalvakban a megyei művelődési központoknak kellett volna segítenie, az ORI-nak pedig tájékoztatni kellett a megyei szerveket az előadókkal, együttesekkel felmerülő problémákra. Minderre azért volt szükség, mert az ORI műsorengedélyezési jogköre megszűnt, a tanácsok viszont Pozsgay szerint sokkal liberálisabbnak és toleránsabbnak bizonyultak az ORI-nál, amivel a pártállam olvasatában együtt járt a műsorok színvonalának csökkenése és a haszonszerzés előtérbe kerülése. Ez nem feltétlenül jelenti a szó szerinti művészi nívót a korbeli frazeológia szerint, sokkal inkább az ideológiai megfelelés kérdését vetette fel. Az anyagi hasznot inkább az állam akarta lefölözni, amit jelzett a gázsi rendezésére kialakítandó központi kifizetőhely terve. Ennek velejárója volt a magánszervezésű koncertek lehetőség szerinti legjobb háttérbe szorítása: *„Ugyanakkor az sem lenne helyes, ha az ellenszolgáltatásért végzett magánszervezési tevékenységet bármilyen néven és formában elismernénk. Ez egyenlő lenne a közművelődési tevékenység magánszemélyek részére történő átengedésével és az állami irányítás alapvető követelményeinek feladásával. A magánszervezés bármilyen formában történő megengedése, további olyan – csaknem teljesen munka nélkül szerzett – jövedelmek⁸¹⁴ keletkezésére adna módot, amelyek nem egyeztethetők össze társadalmi rendszerünkkel.”* Pozsgay megállapította, hogy a működési engedéllyel rendelkező magánszemélyek és a hivatásos előadóművészek ilyen irányú tevékenységét mégsem lehetett teljesen felszámolni.⁸¹⁵

Az 1981. augusztus 14-én zajlott miniszterhelyettesi értekezlet szintén kitért a koncertszervezés kérdésére, amikor az MSZMP PB 1981. április 28-án hozott határozata rájuk vonatkozó részének végrehajtását tárgyalta. Ennek kapcsán került szóba a KISZ-szel

⁸¹³ A rendezvények, kiadványok terén szükséges takarékoságról szóltak az 1979-es Kulturális Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Országos Anyag és Árhivatal elnöke és a Minisztertanács Hivatala elnökének közös irányelvei. *Művelődésügyi Közlöny*. XXIII. évf. 20. sz. 1979. október 16. 692-696. o.

⁸¹⁴ A popzenét üzőket egyébként is a könnyen szerzett jövedelműekhez sorolta a közvélemény, amiről szólt többek között a *Pénz és beat* című olvasói levél. *Élet és irodalom*. XV. évf. 46. sz. 1971. november 13. 9. o.

⁸¹⁵ MOL XIX-I-7-j 54. d. 7. t. 34088/1980

együttműködve a rock-koncertek rendező szerveinek „megfelelő és folyamatos instruálása”.⁸¹⁶ Itt tehát direkt módon kimutatható a párt irányítása, amelyet a kormányszatnak követnie kellett a felügyelete alá tartozó intézményeken keresztül. Így érvényesült a Kádár-rendszerben a politikai ellenőrzés, amely sok esetben nem működött zökkenőmentesen az egyes hivatalok tevékenysége folytán. Egyrészt az öncenzúra során mind a zenészek, mind a hivatalos intézmények időnként túlzottan betartották a vélt vagy valós pártkövetelményeket, másrészt viszont az egyes intézményekben a vezető beosztású hivatalnokok között is akadt liberálisabb felfogású, akik hagyták érvényesülni a rockzenészek elképzeléseit, és csak akkor léptek fel ellenük, amikor már a hatalom felsőbb szintje kimutatta nemtetszését.

A koncertszervezést érintve vitatták meg a Művelődési Minisztérium 1981. június 1-ei kollégiumi ülésén az MSZMP XII. kongresszusának közművelődési tartalmát. A korábbi terminológiát meghagyva ellenezték az „antihumánus, antimarxista” művészeteket, mindamelllett, hogy az erősen megnyirbált alkotói szabadságot emlegették. A tanácsok koncertszervezési önállóságának növekedését a kongresszus elveivel megfelelőnek találta a kollégium. A minisztérium azonban az eddigi tapasztalatai alapján helyesen érzékelte, hogy a különböző, a párt által meghatározott elvi útmutatások, koncepciók, ajánlások és irányelvek a művelődés egyes területein – amelybe a könnyűzene szervesen beletartozott –, eltérő lehetőségeket nyitottak meg, eltérően fejtette ki szabályozó hatását. Többek között ennek tudhatjuk be, hogy az egyes könnyűzenével foglalkozó intézmények forrásaink alapján másként reagáltak egyes felszólalásokra, intézkedésekre, és ezért helyezkedhettek például a cenzúra kérdésben eltérő álláspontra. Ugyanakkor a gazdasági nehézségeknek tudta be a szaktárca kollégiuma, hogy *„A társadalomirányítás és a művelődési kormányzati szervek csak fáziskéséssel reagáltak a feltételek módosulására, a művelődéspolitikai célok és realizálási lehetőségek összehangolása több területen ellentmondásosan valósult meg.”* A szórakoztatás 1981-1985 közötti időszakára konkrét elképzelése volt a kormányszatnak: *„A szórakoztatás változatos formáinak megteremtésében és a szükséges színvonal emelésében a legnagyobb feladat a művelődési otthonokra és az országos rendező szervekre hárul. Elő kell segíteni a meglévő intézményrendszer bázisán a könnyűzenei és könnyű műfajú szórakoztatás igényes műsorpolitikájú és kulturáltan felszerelt regionális központjainak kialakítását. [...] Minden lehetséges eszközzel, kulturális, gazdasági és politikai támogatással segíteni kell a fiatalok olyan művelődési mozgalmait és kezdeményezéseit is, mint az amatőr művészeti mozgalmak, a szakköri mozgalmak, a klubmozgalom stb.”* A támogatásért cserébe azonban az MSZMP szervei által vezetett ideológiai befolyásolást helyezték előtérbe: *„Az ágazati irányítás*

⁸¹⁶ MOL XIX-I-9-u 2. d. 1981. augusztus 14. dosszié.

államigazgatási eszközei és az érdekelt partner szervezetekkel való együttműködés mellett a művelődés mint tevékenység sajátos jellegéből következően az irányításnak fel kell használni az ideológiai és politikai eszközöket is. Az ideológiai befolyásolás és politikai eszköztár alkalmazását, a politikai mechanizmus kínálta lehetőségek kihasználását a párt irányításával és segítségével lehet érvényesíteni.”⁸¹⁷ Ebből világosan kiolvashatjuk, hogy a pártállami apparátus valamelyik részének nem tetsző produktumokkal szembeni intézkedésekhez bármikor kérhették a rendező szervek a különböző szintű pártszervek segítségét.

A kormányzat a nyári szabadtéri színpadok műsorát jól ismerte, amit az 1981. március 28-án tartott miniszterhelyettesi értekezlet mutat. Itt a popzenei alkotások nagy számban fordultak elő: a Budai Parkszínpadon a Magyar Rádió és az MHV könnyűzenei hangversenyei, a Székesfehérvári Nyári Színpadon a *Csongor és Tünde* rockmusical Bolba Lajos zenéjével, de a tervezett előadások között szerepelt a margitszigeti Vörösmarty Kertmoziban Máté Péter - S. Nagy István: *Csövesek*,⁸¹⁸ valamint Várkonyi Mátyás-Miklós Tibor: *Sztárcsinálók* (a tárgyaláskor még *Néró* munkacímmel), Szörényi Levente-Bródy János: *Kőműves Kelemen*, és Lionel Bart Dickens nyomán készített *Oliver* című musical-je. Ezen az ülésen a fővárosi tanács művelődésügyi főosztályvezetője, Mezei Gyula, valamint az MSZMP KB TKKO helyettes vezetője, Molnár Ferenc vett részt.⁸¹⁹ A felsorolt művek mutatják, hogy a hivatalos kultúrpolitikai vezetés igyekezett kihasználni a könnyűzenei műfajok népszerűségét, és jól ellenőrzött formában, ugyanakkor dömpingszerűen tálalta a közönségnek a többnyire beat- és pop-rock műfajban tevékenykedők zenei termését.

A Művelődési Minisztérium irányítása alatt álló Állami Ifjúsági Bizottság Titkársága az 1971. évi IV. számú ifjúsági törvény végrehajtásáról tárgyalt 1985. január 10-én. Ebben megállapították, hogy az 1973 óta tanácsai fenntartásban lévő művelődési házak és klubok működésük szabályozottabbá válása ellenére anyagi értelemben nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.⁸²⁰ Ily értelemben a klubmozgalom stagnálásáról számoltak be, bár ebből az időszakból voltak erre ellenpéldák.⁸²¹ Az ifjúság szabadidőtöltésében véleményük szerint szükség volt a szocialista pártállami befolyásra: „A megfelelően orientált szabadidőtöltés

⁸¹⁷ MOL XIX-I-9-u 1. d. 1. kollégiumi ülés 1981. június 1. dosszié.

⁸¹⁸ Végül *Krízis* címmel játszották Csongrádi Kata és Vikidál Gyula főszereplésével. S. Nagy István: *Elmegyek. Máté Péter emlékére*. Budapest, 1985. Magánkiadás. 158-172. o.

⁸¹⁹ MOL XIX-I-9-u 2. d. Miniszterhelyettesi értekezletek március. dosszié.

⁸²⁰ A klubok fenntartóinak változása mögött többek között ez állt. A Fialat Művészek Klubját például 1981. január 1-től a B. F. T. V. B. vette át a budapesti pártbizottság titkárának, a KISZ KB titkárainak és a KISZ Budapesti Bizottsága titkárainak javaslatára. Ennek értelmében a politikai tudatformálás bázishelyét szerették volna itt létrehozni. A felvetéssel a Budapest VI. kerületi Tanács V. B. és az MSZMP VI. kerületi bizottsága egyetértett. BFL XXIII 102. a 1980. december 3.

⁸²¹ Ezzel szemben a Budapest I. kerületi Tanács V. B. beszámolója alapján az itteni ifjúsági klubok fellendültek, amit a tanács és a KISZ helyi bizottságának jó viszonyára vezettek vissza. BFL XXIII 102. a 1982. augusztus 4.

kiemelkedő jelentőségű a társadalmi együttélés normáinak elsajátítása, a fiatalok személyiségének kibontakoztatása, egészséges fejlődése, szocialista életmódjának kialakítása szempontjából. Az ifjúság művelődése és szórakozása [...] ennek ellenére nem megoldott. A személyiség és a közösség fejlődése szempontjából a szabadidőben rejlő lehetőségek kiteljesítéséhez ma még nem állnak megfelelő mértékben és minőségben rendelkezésre a szükséges feltételek, a meglévő feltételek kihasználtsága pedig nem megfelelő. Az utóbbi időben megnövekedett a szabadidő tartalmas eltöltésére irányuló programok, szolgáltatások kínálata, a mennyiségi növekedés azonban nem járt együtt a szocialista társadalom értékrendjét kifejező, tömeges érdeklődésre számot tartó választék bővülésével. [...] Az ifjúsági szórakozás területén jelenleg a legtöbb probléma a könnyűzenei koncertlátogatással, a diszkóval, a tánc- és játék megújuló igényével, valamint az e területet eluraló kizárólag az üzleti célokat tekintő irányzatokkal kapcsolatban jelentkezik.”

Míg az IRI és a Rock Színház tevékenységével bővült a szórakoztató intézmények száma, a jelentés szerint a szórakozás formáinak egységesítése terén jelentős elmaradások mutatkoztak. A pártállam ezzel nehéz feladatot vállalt: a produkciók sokszínűbbé tétele mellett a további szocialista eszmei egységesítést szerették volna elérni. A szólamok és a gyakorlati életben zajló tevékenységek azonban ebben az esetben szöges ellentétben álltak egymással annak ellenére, hogy az ÁIB veszélyesnek tartotta a szocialista szemléletű egységesség hiányát az ifjúsági kultúrpolitikában: *„Az ifjúság nagy tömegeit érintő olyan szórakozási formák, mint a rock és a popzene, megfelelő állami orientálás, érték-kiválasztási mechanizmus, államigazgatási háttér hiányában esetenként káros erkölcsi, politikai tartalmak hordozóivá válhat, a pozitív értékeket csak esetlegesen tartalmazó, deviáns magatartási formák terjedéséhez, céltalan csellengéshez is vezethet.”* A megoldást az ÁIB a speciális állami vállalatok működtetésével vélte megvalósíthatónak, amelyek nem a nyereségre törekedtek volna, hanem az ifjúság hatékony, ám szocialista típusú szórakoztatását tűzték volna ki célul.⁸²² Az állami befolyásolás másik eszköze a konkrét anyagi támogatás volt, amire jó példa a salgótarjáni József Attila Városi-Megyei Művelődési Központ, amely 1988-ban 30 ezer forintos állami támogatást kapott a minisztérium Közművelődési Főosztályától a VIII. Országos Popzenei Tábor támogatására. Ugyanígy a többi megyeszékhelynek is juttattak támogatásokat a dokumentumok alapján, így például Miskolc 1988-ban a discotánc bajnokság és a nemzetközi dixieland találkozó, Debrecen pedig a Jazz Napok megrendezésére

⁸²² MOL XIX-I-9-t 126. d. 374/1985

kapott állami hozzájárulást, de az Országos Közművelődési Központ is szervezett állami támogatással országos amatőr pop- jazz- rock találkozót.⁸²³

A magyarországi klubhálózatot az Országos Ifjúsági Klubtanács (OIK) koordinálta, amely időről-időre megvitatta a klubok helyzetét a KISZ-szel együttműködve, és természetesen tájékoztatva a Művelődési Minisztériumot. Az OIK megyei tanácsainál területi instruktorok működtek, akik a hatalom részéről a klubok tevékenységébe való beleszólást biztosították. Az akkori Szolnok megyei instruktor például Köpf Lászlóné KISZ KB-titkár volt (aki ezzel párhuzamosan az OIK elnöki tisztségét is betöltötte), az IRI igazgatója, Gál Iván Zala megyének a felügyeletét vállalta, míg az Agárdi Popstrand fő szervezője, Turbók János Somogy megye klubjainak adott tanácsokat.⁸²⁴ A művelődési otthonok ellenőrzésére 1987-ben újra felállították a Művelődési Otthonok Országos Tanácsát a tárca vezetésével megyénként 3-5 taggal, arra törekedve, hogy mindenféle település és művelődési ház típus szerepeljen az országos értekezleteken.⁸²⁵ A változások szelét jól érzékelteti, hogy az ORI tehetetlenségét, illetve a helyi programok silányságát látva több megyei szervezet kérelmet nyújtott be 1987-ben, hogy rendezhessen programokat hivatalos állami engedéllyel. Erre példa a siófoki Dél-Balatoni Kulturális Központ és a nyíregyházi Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ. Utóbbi különösebb akadály nélkül megkapta az engedélyt Pusztai Ferenc miniszter-helyettétől,⁸²⁶ előbbi kérelméhez pedig szintén pozitívan álltak hozzá, csak azért akadékoskodtak, mert több megyére is meg szeretnék volna szerezni az állami beleegyezést a Balaton kiterjedtsége miatt, ezért az engedély megadása előtt kikérték a másik két megye (Zala és Veszprém) véleményét.⁸²⁷ A Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ 1987-ben megküldte a minisztériumba programját, amelyben többek között a KFT, a Dolly Roll, az Edda és a 100 Folk Celsius együttesek koncertjei szerepeltek.⁸²⁸

A Belügyminisztérium könnyűzenei tevékenysége

A Belügyminisztérium iratai között a nyolcvanas években mennyiségét tekintve leginkább a hálózati jelentések emelkednek ki, amelyre nem kívánunk részleteiben kitérni.

⁸²³ MOL XIX-I-9-dd 39. d. 1988. évi fesztiválok, nagyrendezvények engedélyezése. dosszié. (M.M. Közművelődési Főosztály iratai)

⁸²⁴ MOL XIX-I-9-dd 4. d. 35209/1982

⁸²⁵ MOL XIX-I-9-dd 39. d. 67701/1987

⁸²⁶ MOL XIX-I-9-dd 39. d. 67067/1987

⁸²⁷ MOL XIX-I-9-dd 39. d. 67222/1987

⁸²⁸ MOL XIX-I-9-dd 39. d. 67858/1987

Ennek oka a publikáltságukon kívül az, hogy ezek legtöbbször megmaradtak helyi szinten a tartó tisztelnél vagy közvetlen felettesénél, tehát közvetlen büntetőjogi következményük nem lett a zenészekkel szemben. Az ügynöki jelentések mindössze háttér-információul szolgáltak a különböző pártállami szerveknek, amelyek megerősítették esetleges intézkedésükben a hatalmi struktúrát, a folyamatok kezdeményezője azonban semmiképpen nem ezek voltak. A kivételt jelentő punk és skinhead zenekarok tevékenysége pedig a modern demokráciában szintén társadalomellenesnek minősül, igaz esetükben ez a nyolcvanas évek közepén erőteljes kommunizmus-ellenességgel párosult. A Belügyminisztérium országos parancsnoki értekezletén 1985. december 28-án mondott Kádár-beszéd azonban figyelmet érdemel annál is inkább, mert a politikai enyhülés helyett a pártállam szilárdságát és a belső ellenzékkel szembeni beavatkozás készségét hangsúlyozta, amely vonatkoztatható volt az ellenzéki magatartású pop-rockzenészekre. A felszólalás értékelhető Kádár hatalomhoz való ragaszkodásaként, de a külpolitikai (a glasznoszty és a peresztrojka meghirdetése után született ez a beszéd) és a belső viszonyok (monori találkozó, a demokratikus ellenzéki tevékenység intenzívebbé válása) rossz feltérképezésének vagy éppen ellenreakciójának egyaránt. A kissé lekezelő stílusban tartott beszéd jelezte a hatalom egészének hozzáállását a könnyűzenészeket is magában foglaló ellenzékkel szemben: „[...] és az a helyzet, most és itt könnyebben evickélnek, egy kicsit kordában kell tartani [...] De fennáll az is, hogy figyelni, bizonyos határon túl nem léphetnek, és hát ha megkísérlik, rá fognak fizetni. Énnekem is adódik evvel dolgom, nem szeretem, ha naponta jelentik, hogy most mit gondol az ellenzék, meg az mit gondol, mert azt nem győzőm olvasni X-ről meg Y-ról, de úgy, hogy ha szóba kerül, mondom, hogy valamiképpen értessek meg velük, hogy tőlünk ingyen reklámot nem fognak kapni. Ha valami határt túllépnek, akkor lesz reklám, de az nem ingyen lesz. Mi magyarok vagyunk, mi azt másképp szoktuk csinálni, mi tudunk gorombák is lenni, hát így gondolom foglalkozni vele.”⁸²⁹

A rendőrség könnyűzenei eseményeken történő operatív beavatkozására álljon itt két rövid eset, amely egyrészt az ifjúság egy részének a pártállamtól eltérő felfogását mutatja akár a külpolitikai eseményeket illetően is, másrészt pedig a rendőrség azonnali hatékony intézkedését példázza. A bácsalmási kultúrházban rendezett discoban Csápi Béla és Lóczi Nándor 1980. augusztus 20-án a zenekartól elvették a mikrofont és a következőket mondták: „*Fiatalok, figyeljete ide! Lengyelországban sztrájk van, a munkások megsokallták az elnyomást, vállaljatok szolidaritást a sztrájkolókkal!*” Ezután irredenta dalok éneklésébe kezdtek, és erre felkérték az ottani mintegy 100 fős tömeget is, ami egy óra múlva

⁸²⁹ MOL XIX-B-1-x 42. d. 56. sorszám 22. o. (BM főparancsnoki értekezletek iratai)

megismétlődött. A bajai városi és járási rendőrkapitányság eljárást indított ellenük és őrizetbe vették őket.⁸³⁰ Ugyancsak 1980. augusztus 20-án a Budai Skála előtt tartott LGT és V' Moto-Rock koncertet ismeretlen tettesek megzavarták, a zenekarokat körülzáró kötélkordonon áthatoltak, a rendőröket kövekkel dobálták és izgató kijelentéseket tettek. A tíz gépkocsizó rendőrjárőr felszólítására a tömeg elvonult, személyi sérülés nem történt.⁸³¹

V./3. A könnyűzenei intézmények működése 1980-1989

A nyolcvanas években a Kádár-rendszer könnyűzenéhez való hozzáállása ha lehet még ambivalensebbé vált, ami leginkább az intézményi keretek működésén keresztül mérhető le. Az évtized elején egyrészt integrálta, másrészt megsemmisítette azokat az együtteseket, amelyek a hetvenes évek végén még komoly fejtörést okoztak. A mind inkább elnéző hozzáállás azonban kitermelt egy olyan eszmei irányzatot a zenészek körében, amellyel szemben a kesztyűt a pártvezetés szerint a legkíméletlenebbül fel kellett venni, mert nem csak a pártállam ellen szólt, de rasszista felhangokat is megütött. Itt már kevés volt az ORI vagy más rendező szerv engedélymegvonása, bírósági tárgyalások, börtönbüntetések következtek alig felnőtt korú, ideológiájukban egyáltalán nem kiforrott tinédzser-zenészekkel szemben. A perekkel⁸³² publikáltságuk okán nem kívánunk foglalkozni, csak megemlíjtük az érintett zenekarok neveit: CPG, Mos-oi, Közellenség, Auróra. A fennállásukat megőrzőkről nem meglepő módon egészen 1989-ig keletkeztek ügynökjelentések.⁸³³

A hatalmi struktúra másfelől igyekezett humánusabb lenni az előzőekhez képest, a politikai elit ugyanis közvetlen formában mutatott érdeklődést az általa elfogadott könnyűzenészek irányában. Ennek hátterében többek között az állt, hogy az MSZMP KB Titkársága 1982. november 1-én hozott határozatában a vezető politikusok és a művészek szorosabb kapcsolatát szorgalmazta,⁸³⁴ amely mögött ugyanakkor a művészetekre való mind nagyobb pártállami befolyás elérésének célzata is meghúzódott. Így fordulhatott elő, hogy Aczél György MSZMP KB-titkár és Fejti György, a KISZ KB első titkára megjelent a 3 naposra szervezett Fiatal Művészek Első Találkozásán a Budapest Sportcsarnokban illetve a

⁸³⁰ MOL XIX-B-1-ak 6. d. 8-12/235/1980 2. o. (BM Főügyelet napi tájékoztató jelentés)

⁸³¹ MOL XIX-B-1-ak 6. d. 8-12/235/1980 13. o.

⁸³² S. J. 340-354. o. Csizmadia Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék (1968-1988)* Dokumentumok. Budapest, 1995. T-Twins Kiadó. 244-249. o. *Beszélő össziadás 1981-1984.* I. kötet. szerk.: Haraszi Miklós, Kis János. Budapest, 1992. AB-Beszélő Kiadó. 287-289. és 660-665. o.

⁸³³ ÁBTL O-19799/1, ÁBTL O-19799/2, ÁBTL V-164155/1, ÁBTL V-164155/2 A munka, az objektum és a vizsgálati dossziékon kívül belügyi hálózati jelentések a Napi Operatív Információs Jelentésekben (NOIJ) is megtalálhatók a CPg-ről: ÁBTL NOIJ III/III - 146-169/9/1983. augusztus 25. ÁBTL NOIJ BRFK -79, 1984. május 25. ÁBTL NOIJ III/III - 100, 1984. május 28.

⁸³⁴ V. H. 1980-1985 414-417. o.

Körcsarnokban, ahol Bródy is felszólalt 1983. július 23-án.⁸³⁵ Az enyhülés jele volt továbbá, hogy az USA és Nagy-Britannia könnyűzenei termékei egyre könnyebben elérhetők lettek, a Rolling Stones 1969-es londoni koncertjét 1982-ben már vetítövászonon láthatta a közönség.⁸³⁶ A folyamat gyorsuló tendenciát mutatott, mert egy évvel korábban még kuriózum-számba ment, hogy a tatai rocktanácskozáson a szakma bennfentesei Magyarországon hivatalosan először testületileg megnézhatték a Woodstockban készített koncertfilmet.⁸³⁷ A Budapest Sportcsarnokban egyre gyakrabban jártak külföldi sztárok, a magyar zenekarok pedig látszólag teljesen bekapcsolódtak a nemzetközi vérkeringésbe. Ennek kézzel fogható bizonyítéka az 1985-ös Live Aid-hez való csatlakozás, ahol két napon keresztül hallgatta a közönség a teljes magyar könnyűzenei élményét.⁸³⁸ 1988. szeptember 6-án már nem az éhező Afrikáért, hanem politikai felhangokkal az emberi jogokért állt ki a magyar könnyűzenész társadalom, ám a pártszervek ekkor is támogatták őket, mert hivatalosan a gyarmatosítás és a kisebbségek elnyomása ellen zajlott a demonstráció.⁸³⁹ Az ifjúságpolitikai megmozduláson előző nap Debrecenben többek között Bródy János fellépésén több ezer fiatal vett részt a Déri Múzeum előtt, ahol viszont a rendszerváltozás előszeleként a progresszív politikai és társadalmi folyamatok megerősítését követelték. A Népstadionban volt az Emberi és Polgári Jogok Egyetemes Nyilatkozata elfogadásának 40. évfordulója alkalmából létrejött, 5 földrészt átfogó koncertsorozat magyarországi csúcspontja. Politikai súlyát bizonyítja, hogy az MSZMP PB tagja, a KB-titkára, Berecz János volt a fővédnöke, aki ez alkalomból hivatalosan találkozott Bródyval.⁸⁴⁰

A könnyűzenei életben bekövetkezett változás másik vetülete a nemzeti érzés megjelenésének fokozódása. Az ennek táptalajt adó *István, a király* rockopera nem csak dupla nagylemezen, hanem országos koncertsorozaton is publicitást nyert.⁸⁴¹ Ez a premier honosította meg újra a magyar himnusz nem hivatalos állami ünnepélyek alkalmával való játszását,⁸⁴² amit ezt megelőzően a kommunista rezsim, mint az internacionalista munkásmozgalmi eszmékkal ellentétes cselekedetet ellenzett. Koltay Gábor 1985-ös

⁸³⁵ Magyar Távirati Iroda (MTI) Fotóarchivuma. Bródy János fénykép hátoldala. 1983. július 23.

⁸³⁶ ÁBTL M-41343 1982. február 5.

⁸³⁷ Muzsai András személyes közlése. 2006. október 8.

⁸³⁸ A rendezvénysorozatnak komoly sajtója volt, napilapok foglalkoztak vele, de írt róla az *Ifjúkommunista* is. XXIX. évf. 1985/12. 35-39. o. A Magyar Rádió Petőfi adója élőben közvetítette végig, a Magyar Televízió pedig több órással összeállítást adott róla több részben.

⁸³⁹ MTK 1971-1990. 118. o.

⁸⁴⁰ MTI Fotóarchivuma. Bródy János fénykép hátoldala. 1988. szeptember 6.

⁸⁴¹ 1983. augusztus 18-ai bemutatójához a pártvezetés sokáig ambivalensen viszonyult, a KB-titkárok között támogatók és ellenzők egyaránt akadtak. A legtovább Szűrös Mátyás, az alig egy hónappal korábban megválasztott külügyért felelős KB-titkár állt az útjában a darabnak. Gál Iván személyes közlése. 2005. június 26.

⁸⁴² N. F. 160-161. o.

megfogalmazása nem csak a rockopera közgondolkodás-beli jelentőségét, de a pártállam rockzenéhez való viszonyulásának lassú megváltozását is visszaadta: „[...] a *produkció hivatalos párt és állami szervek, intézmények nagyvonalúsága és jóindulata következtében valósulhatott csak meg. Ugyanis az összköltségvetés mintegy 20 millió forintot tett ki, amelyre mintegy 11-12 millió forintos fedezet volt csak.*”⁸⁴³

Az MHV pártállami felügyelete

A könnyűzenei intézmények ügyeltek arra, hogy ideológiailag támadhatatlan műveknek adjanak csak teret. Az MHV 1981-es minisztériumi ellenőrzése során megállapították, hogy szocializmussal ellentétes felfogású lemezeket nem adtak ki: „A *'szórakoztató' lemezek kiadását vizsgálva tapasztalható az igények ésszerű, kiegyensúlyozott kielégítése. Figyelembe vették a divatáramlatokat, amelyek hasznosak, vagy legalább semlegesek. A rock-zenei repertoárt áttekintve kirajzolódik az a helyes vállalati felismerés, hogy a hanglemez fontos szerepet játszik az ifjúság szórakoztatásában. A vállalat kiadáspolitikájában ügyel arra, hogy az anyagi bázist csak olyanoknak bocsássa rendelkezésére, akik támogatják a társadalmi céljainkat.*” Az viszont feltétlenül az enyhülés jele, hogy a korábban tiltott zenekarok legtöbbje kapott lehetőséget az MHV-nál a megjelenésre. Érdekes jelenség, hogy a propagandában a piaci szereplők figyelembe vétele miatt a komolyzene háttérbe szorult, az erre fordított pénz összege 1978-1980 között csökkent, a könnyűzenei lemezekre viszont több reklámköltséget szántak, 1978-ban még csak 2,3, 1980-ban már 3,7 millió forintot fordítottak erre a célra. A vállalat gazdasági helyzetére jellemző, hogy a dorogi gyár megépítése és beüzemelése utáni időszakban kezdetben gyakorlatilag nem tudták kihasználni kapacitásukat, ezért megjelenhettek a kultúrpolitikailag kevésbé fontos lemezek, de ez magyarázza azt is, hogy a hatalom megengedte, hogy tőkés országok (Kanada, Portugália) vállalatainak bérpréselését elvállalhassa a hanglemezgyár. A választék szélesedésével az anyagi haszonelvűségtől hajtva kiskereskedői hálózatot tarthatott fenn az MHV, a vidéki terjesztés ugyanis kevésbé működött az ösztönző rendszer elégtelensége okán a Könyvért és az ÁFÉSZ boltjaiban.⁸⁴⁴

Az MHV a profit fokozásának érdekében teljes mértékben kiállt a pártállam ideológiája mellett, amit bizonyít Bors Jenő 1981. október 23-án, a sajtó MHV-t ért támadásai kapcsán írt levele az MSZMP KB TKKO-n dolgozó Rátki (a forrásban tévesen: Rátky)

⁸⁴³ AI Jogi Osztály. 39043. István, a király. dosszié. Koltay Gábor levele a Szerzői Jogvédő Hivatal vezetéséhez 1985. február 1.

⁸⁴⁴ MOL XIX-I-9-pp 57. d. MHV 1981. évi ellenőrzése. dosszié.

Andrásnak. A beszámoló néhol nem volt mentes a személyes véleménytől, az emberi érzelmektől, sőt némely helyen még csúsztatásokat is tartalmazott: „*Határozott fellépésünk és a vezető állami és politikai szervek támogatása lehetővé tette, hogy megőrizzük magunkat. A tanulság egyértelműnek látszott: ahol engedtünk a politikai zsarolásnak, ott mindig a rövidebbet húztuk, ahol nem engedtünk, ott a demagógia, a zavarkeltés szándéka meghátrált. Nem engedtünk a Beatrice kérdésben – a Beatrice feloszlott. Némi ingadozás után nem engedtünk Kopaszkútya kérdésben, a HBB a velünk való együttműködés útját választotta és elfogadható, új nagylemezén dolgozik.*⁸⁴⁵ *A tatai poptalálkozón (Tatai fórum) Tóth Dezső miniszter-helyettes világosan meghúzta a határt, mondván, hogy az ifjúsági szórakoztatásban nincs helye a működési engedély nélkül tevékenykedő, politikailag és eszmeileg ellenséges, gyűlölködő, elvadult csoportoknak, és név szerint is említette az URH-t, a Bizottság-ot, és a Kontroll Csoportot. A popszakma jelenlévői ezt az álláspontot ott elfogadták, és elhatárolták magukat ezektől a kalandor vállalkozásoktól.*⁸⁴⁶ *A jelenlegi támadások egyik, alig titkolt célja, hogy ezeket a csoportokat ránk kényszerítse.*”⁸⁴⁷

Bors ezek után megemlítette az akkori underground zenekarokat, akikkel csak akkor tudta volna az MHV az együttműködést elképzelni, ha a szocialista konszolidáció keretei közé beilleszkedtek volna. Helytelenítette a *Magyar Ifjúság* 1981. október 2-i számát, amelyben fenntartások nélkül dicsérték a fenti zenekarokat (rajtuk kívül a Balaton, a Neurotic és a Punkráció együtteseket említette), de ugyanígy elítélte az *Élet és Irodalom* 1981. október 17-i számában megjelent, Maróti János által írt cikket, amely burkoltan kifejtette, hogy semmilyen állami cégnek nem lett volna joga a művészi produkciók ellenőrzésére, a cenzúra gyakorlására. Ezt a gondolatot egyébként Maróti már a tatai poptalálkozón is kifejtette. Elhatárolódott a *Magyar Nemzet* 1981. október 21-i számától is, amelyben Sebők János a punk létjogosultságát és a P. Mobil nagylemezre várásának okait taglalta. Ehhez maliciózan hozzáfűzte Bors Jenő, hogy nem az MHV, hanem a P. Mobil írta azokat a szövegeket, amelyek nem mentek át a rostán, és 1981-ben azért jelenhettek meg, mert végre hajlandóak voltak átírni azokat.⁸⁴⁸ Bors vitatkozott Sebők azon kijelentésével, amely azt hangoztatta, hogy egy együttes attól kezdve, hogy nem volt üldözött, a közönség számára nem volt már annyira érdekes. Az MHV vezetője végül azt ecsetelte, hogy a punk mozgalomnak szoros

⁸⁴⁵ A HBB 1980-as albuma volt az első, amelyet az addigi megszokott eljárástól eltérően a hanglezárás útján nem ajánlott ki az MHV. K. J. 123. o.

⁸⁴⁶ Az elhatárolódás nem volt egyértelmű. Bródy például csak arra hivatkozva mondta, hogy elhatárolódnak a fenti zenekaroktól, mert ezekben többnyire nem csak zenészek, hanem képzőművészek is helyet foglaltak. Bródy János személyes közlése 2006. február 11. Nagy Ferónak viszont nem adtak szót, pedig szeretett volna felszólalni. Nagy Feró személyes közlése 2006. november 22.

⁸⁴⁷ MOL M-KS 288. f. 36/1981 20. ö. e. 2-3. o.

⁸⁴⁸ A szövegek átírására csak részben került sor. Schuster Lóránt személyes közlése. 2005. december 8.

köze volt a neonáci mozgalomhoz, amennyiben Sieg Heil! felkiáltásokkal kísérték a fellépéseket, illetve horogkereszteket rajzoltak. Az MHV vezetése a punk mozgalommal kapcsolatban továbbra is hajthatatlan maradt a párt- és állami irányításra hivatkozva, bár belső reformokat emlegetett:

„a., A Vállalat működésének ifjúságpolitikai irányvonala változatlan marad. Feladatunk szilárdan végrehajtani a párt és a kormány kultúrpolitikai irányvonalát minden területen, beleértve tehát az ifjúságpolitikai vonatkozásokat is. Ezt a kultúrpolitikát számunkra a Művelődési Minisztérium irányítása közvetíti és konkretizálja. Ezzel szemben nem engedünk semmilyen nyomásnak.

b., Mint eddig tettük, popzenei tevékenységünkben határozottan és minden bürokratikus akadályt félretéve, reformokat kell végrehajtanunk a decentralizálás, a demokratizálás, a közreműködők megnyerésének irányába. Reformjainknak azonban az általunk választott terepen kell végigfutni és nem azon, amit 'kritikusaink' választanak.

c., A Vállalat dolgozói körében felvilágosító kampányt kell kezdeni ebben a tárgykörben, ugyanis várható, hogy a zavarkeltés és demagógia a vállalati dolgozók körében is támogatót keres. Minden korábbi tapasztalatunk azt igazolja, hogy a Vállalat dolgozói szinte teljesen egységesek, ha álláspontunkat elmagyarázzuk és konkretizáljuk.

d., Sajtóvitába nem bocsátkozunk. Célszerűtlennek látszik, hogy a 'vitában' akaratlanul is jelentőséget, fokozott súlyt adjunk a Vállalat ellen felvonultatott álláspontoknak. Időről-időre, a tények alapján tájékoztatjuk a közvéleményt a tevékenységünkről, célkitűzéseinkről, szándékunkról, ezzel tulajdonképpen válaszolunk kritikusainknak. Már a fentiekből is világosan kitűnik, hogy a kritikában felbukkanó racionális szempontokat folyamatosan feldolgozzuk és beépítjük tevékenységünkbe.”⁸⁴⁹

Bors Jenő hazai tömegkommunikációval való küzdelme visszatért a dokumentumok tanúsága szerint, amikor 1988. november 8-án kelt nyílt levelében a popsajtó 1988-ban alakult *Polip* című újságja, az MTV egyik általa meg nem nevezett, és a rádió *Ötödik sebesség* című műsorával szemben fejezte ki averzióját, mint amelyek szerinte alaptalan vádakat – korrupció, hanyag gazdálkodás – fogalmaztak meg velük szemben. Szerinte ez a felindultság annak szólt, hogy az MHV elvesztette monopolhelyzetét,⁸⁵⁰ így jóval szabadabban támadhatták őket.⁸⁵¹ Az MHV egyeduralmát az 1986. szeptember 1-én életbe lépett sajtótörvény kezdte

⁸⁴⁹ MOL M-KS 288. f. 36/1981 20. ő. e. 6-7. o.

⁸⁵⁰ Az állami hanglezetkíadás monopolíumát a Tátrai Band első lemezének 1987-ben kezdett magánterjesztése (Ring records) ingatta meg. Ekkor még az MHV körlevelet adott ki a hanglezetboltoknak a korongok átvételének tilalmáról. K. S. T. B. 52-53. o.

⁸⁵¹ MOL XIX-I-9-n 17. d. 4. t. Zene- és Táncművészet. Vajda György miniszterhelyettes 1988. dosszié.

ki,⁸⁵² ami a rádiózásban és a televíziózásban, valamint a lapkiadásban⁸⁵³ szabadabb teret engedett az egyéni elképzeléseknek.⁸⁵⁴ Ennek hatása ott érződött az MHV számára, hogy a lemez és kazettaborítók sajtóterméknek minősültek. A kialakulóban lévő versenyhelyzet miatt sokkal többet költöttek reklámra, ezért megerősítették az MHV Reklám Bizottságának tevékenységét, amely videoklipek készítésére szerződést kötött a televízióval. Ennek háttérében az állt, hogy már csak fizetett reklámozást fogadtak el a televíziónál, ugyanakkor fennállt a lehetőség az indirekt reklámra a videoklipek sugárzásával. Az MHV-n belül létrejött hat hanglemezmárka külön reklámbüdzsével rendelkezett, amit viszonylagos szabadsággal használhattak fel, csupán annyi volt előírva számukra, hogy az előadóművészek propagálására és az előzetes vevői várakozás felkeltésére kellett költeniük a pénzt. A minisztériumi revízió ennek ellenére megállapította, hogy a nagylemezek átlagos eladott példányszáma 36, a kislemezeké pedig 45%-kal csökkent, mindössze a kazettáké nőtt 10%-kal. A vállalat ezt azzal próbálta ellensúlyozni – ami ideig-óráig sikerült is –, hogy többféle hanghordozót adott ki a korábbiakhoz képest, továbbá bevezette a CD-t Magyarországra, amit USA-beli és nyugat-európai üzletfelein keresztül tudott megoldani.

Szintén a bevételkiesés kompenzálására illetve megszüntetésére irányultak az exportlehetőségeket felkutató mind nagyobb számú külföldi kiküldetések. A szocialista lemezforgalmat azonban továbbra is az államközi egyezményekben meghatározott kontingensekkel szabták meg. A változásokat jól jelzi, hogy az importált hanghordozóknak már csak a harmada származott szocialista országokból, ennek fele azonban még mindig a Szovjetunióból jött. Az értékesítés viszont az érdektelenségből fakadóan messze elmaradt az importmennyiségtől, emiatt deficittel küzdött a cég. A hatékonyság növelése érdekében megengedték az MHV-nél a különböző vállalati gazdasági munkaközösségek létrehozását, amelyek túlnyomó többségükben hétfégi és munkaszünetes napokon dolgoztak.⁸⁵⁵

⁸⁵² Már az 1982. november 9-ei PB állásfoglalás szorgalmazta az ORI és az NKI monopóliumhelyzetének megszüntetését. V. H. 1980-1985 418-425. o.

⁸⁵³ 29/1986 (IX. 1.) M.M. számú rendelet egyes sajtótermékek engedélyezéséről és az impresszum feltüntetéséről. *Magyar Közlöny*. XLI. évf. 36. sz. 1986. szeptember 1. 953-963. o.

⁸⁵⁴ A Magyar Zeneművészek Szövetsége is megszólalt az MHV monopóliumhelyzetével kapcsolatban. A PB 1987. április 21-i határozatában is helyet kapott, hogy az Agitációs és Propaganda Bizottsággal szembe helyezkedett ebben a kérdésben. V. H. 1985-1989. 328. o. A zenei szövetség ugyanis 1987-ben már a teljesen szabad hanglemezipiac mellett tette le a voksát. AI Magyar Zeneművészek Szövetségének elnökségi ülése 1987. november 12. dosszié.

⁸⁵⁵ MOL XIX-I-9-pp 57. d. MHV 1986. évi átfogó felügyeleti vizsgálatának jelentése dokumentumai. dosszié.

Az MHV továbbra is egyeztetette a felettes minisztériummal kiadott lemezeit,⁸⁵⁶ ahol az 1986-os revízió szerint újra a komolyzene kiadását kérték rajtuk számon, a kultúrpolitikai célkitűzések kategóriájában emellett mindössze az irodalmi alkotásokat, az eredeti folklórt és a mese-, valamint a nyelvlecke lemezeket említették meg. Az MHV számára a kevés bevétellel kecsegtető komolyzenei lemezek kiadását a tárca prémium-kitűzéssel és a Kulturális Alapból adott céltámogatásokkal serkentette, ami viszont, ahogy a fentiekből is látszik, nem töltötte be maradéktalanul a szerepét. Viszonylagos előrelépés azonban történt a könnyűzene terén az 1986-os jelentés szerint, bár a kötött devizagazdálkodás korántsem kedvezett ennek a műfajnak: „*A belkereskedelem igényeit a popzenei kiadás terén elégítik ki a legnehezebben és a leghiányosabban. A belföldi kereslet a nyugati popzenei újdonságok azonnali megjelentetését várja el. Ez azonban nagymértékben függ a licenc-átadók készségén, de főleg a vállalat devizális lehetőségeitől. Megállapítható, hogy a GONG márkán megjelenő kiadványok az utóbbi időszakban jelentős popzenei sikereket tettek hozzáférhetővé a vásárlók számára.*”⁸⁵⁷

A változások szele kitűnik a jelentés adataiból, ugyanis a könnyűzene előadóművészeinek honoráriumai jobban növekedett a nyolcvanas évek közepén, mint a komolyzenei kollégáiké. Az 1984-ről 1985-re történő emelkedés a komolyzenészeknél ugyanis csak 21, 1%-os volt, míg a szórakoztató zene kategóriájában ugyanez az adat 51,4 %-ot tett ki. Ez összefüggött a hangfelvételi időtartammal, amely téren a popzene 1984-ről 1985-re 38,8 %-os növekedést könyvelhetett el. Rosszallóan említette meg a jelentés, hogy jó néhány popzenekar az átlagost szignifikánsan meghaladó honoráriumot kapott. Ide sorolták a Bikini és a V'Motor-Rock zenekarokat,⁸⁵⁸ akiknek a feljátszási költségei a mutatott adatok alapján mintegy a duplájára rúgott, mint a Neotoné. Kritikával illették azt is, hogy Delhusa Gjon felvételi rendezője, Gábor Pál a Duna Intercontinental szállodában lakott, ami az akkori viszonyok szerint rengeteg pénzt (majdnem 100 ezer forintot) emésztett fel. Ezenkívül Som

⁸⁵⁶ Ennek jelentősége a sanzonbizottság 1985-ös megszűnésével felértékelődhetett volna, ám az MHV a gyakorlatban elsősorban saját berkein belül végezhette a cenzúrát. A Magyar Rádióval összeütközésre adott alkalmat, hogy az Első Emelet zenekar az *Állj, vagy lövök!* című dalukat lemezre vehette, ám a rádióban nem játszották egy ideig. Utóbbi intézmény azt kérte, hogy írják át a címet *Állj, vagy jövök!*-re, mert különben militáns jellege lett volna a számnak. Végül eredeti formájában került az éterbe, mert egy rádiós munkatárs végül becsempészte a számot az egyik műsorba. Ettől kezdve folyamatosan ebben a formában játszották a szerzeményt. Kisszabó Gábor, a zenekar vezetőjének személyes közlése. 2004. október 9.

⁸⁵⁷ MOL XIX-I-9-pp 57. d. MHV 1986. évi átfogó felügyeleti vizsgálatának jelentése dokumentumai. dosszié.

⁸⁵⁸ A lemezborítók tekintetében azonban éppen ezzel a két zenekarral packázott leginkább még a nyolcvanas évek közepén is az MHV. A V'Moto Rock *Garázkijárat* című hanglemeze borítójának egyik oldalán a földgömb az USA-t mutatta, amit rögtön le kellett cserélni Szovejtunió térképére. Kapusi Gábor garfikusnak pedig a Bikini lemezborítójához fűzték azt az instrukciót az MHV hivatalnokai, hogy nagy felületű vörös színnel dolgozzon. A politikai rendszer enyhülését jelzi, hogy annak ellenére, hogy ebből semmit nem tartottak be, mégis a Bikini: *Mondd el* című lemezének borítója lett a győztes ebben a kategóriában 1987-ben. *Kultúrház*. MTV1 2005. június 24.

Lajos új formációjánál, a Senator zenekarnál szövegíróként közreműködő Horváth Attila korrepetálás címén kapott 10 ezer forintot, holott a neve nem szerepelt a művészek listáján. Az elmarasztalások ellenére az MHV-nél 46 szórakoztatózenei művésszel kötöttek exkluzív szerződést, ami különleges bánásmódot biztosított számukra. Ez a piaci, nyereségességi szempontból megalapozottnak minősült a minisztériumban. Az 1985-ben kifizetett szerzői és előadói jogdíjak (az eladott lemezek után járó szerzői jogdíjakat mechanikai jogdíjaknak nevezték - Cs. B.) alapján ugyanis az első öt helyen kivétel nélkül könnyűzenészek voltak, az elsőséget Wolf Péter mondhatta magáénak, míg a 2-5. hely mindegyikén a Neoton együttes tagjai (Csepregi Éva, Végvári Ádám, Jakab György, Pásztor László) tanyáztak.⁸⁵⁹

Az MHV káderállományát is érintette a jelentés, amiből kiderült, hogy a vezetők alig több, mint fele volt tagja a pártnak, amit viszont a revizor meglepő módon nagy eredménynek értékelt: *„A Magyar Hanglezgártó Vállalat káderállományának alapvetően jó személyi összetétele arra utal, hogy a kultúrpolitikai, gazdasági koncepció, a vállalati stratégia szerves része a feladatok végrehajtására alkalmas káderek, szakemberek kiválasztása, a tudatos, megtervezett káder- és személyzeti munka.”* Pozitív felhanggal szóltak az MHV szocialista szervezeti felépítést követő vállalatirányítási rendszeréről, ahol a demokratikus fórumrendszeren elsősorban a helyi pártszervezetet, a szakszervezetet, a szocialista brigádértekezleteket és az ifjúsági parlamentet érthették, de újítként megjelent a könnyűzenészeket is tartalmazó tanácsadó testület, az MHV művészeti tanácsa: *„A vállalat gazdasági és társadalmi vezetői munkájuk során megfelelően alkalmazták a munkahelyi demokratizmus egyes kérdéseit szabályozó 1049/1982. minisztertanács elnökhelyettes-SZOT elnökségének együttes határozatát⁸⁶⁰ és annak művészeti területekre vonatkozó MM-MSZSZ útmutatóját. A tudatos vállalatvezetési koncepció és gyakorlat, valamint a hatás - és jogkörrel jól élő szakszervezeti bizottság közös munkája eredményeként a munkahelyi demokrácia megfelelően érvényesült a vállalatnál. A kialakított és egymásra épülő fórumrendszer lehetőséget ad arra, hogy a vállalat dolgozói ismerjék a munkájukhoz nélkülözhetetlen információkat és terveket, azokról közvetlenül véleményt nyilvánítsanak, javaslataikkal alakítsák a munkafeltételeket, és beleszóljanak munkaszervezési kérdésekbe. A termelési tanácskozások, a szocialista brigádértekezletek, az ifjúsági parlamentek betöltik feladataikat. A kisebb egységekben szervezett termelési tanácskozások – amelyeken a munkaszervezéssel és a munkakörülményekkel összefüggő alapkérdések merülnek fel – váltak a munkahelyi demokratizmus legaktívabb formáivá. A vállalat gazdasági vezetése és szakszervezeti*

⁸⁵⁹ MOL XIX-I-9-pp 57. d. MHV 1986. évi átfogó felügyeleti vizsgálatának jelentése dokumentumai. dosszié.

⁸⁶⁰ Magyar Közlöny. XXXV. évf. 76. sz. 1982. december 15. 1425-1429. o.

bizottsága között elvszerű és a vállalat érdekeit szolgáló eredményes munkakapcsolat alakult ki. Érvényesül a szakszervezet hatás- és jogköre mind felső szinten, mind pedig kisebb munkaegységekben. [...] A kollektív szerződések előkészítése, megkötése, évenkénti módosítása az előírásoknak megfelelő. A dolgozóknak lehetőségük nyílik arra, hogy megismerjék a tervezetet, ahhoz konkrét észrevételeket tegyenek. A bizalmi testület, amely évenként egy-két alkalommal ülésezik, a vállalat legfontosabb kérdéseit tárgyalja az igazgató előterjesztésében. Különösen eredményesen működik a dorogi gyár munkahelyi bizalmi testülete, miután hatáskörébe tartoznak a gyártással, valamint a dolgozók élet- és munkakörülményei javításával kapcsolatos ügyek. [...] A vállalat az MM-MSZSZ útmutatója alapján alakította meg a művészeti tanácsot, mint a vállalati vezetés segítő, tanácsadó, véleményező, értékelő és javaslattevő testületet. A tevékenysége kiterjed a vállalat művészeti célkitűzéseinek kialakítására, a művészetpolitika, közművelődési célkitűzések véleményezésére. Különösen jónak tartjuk azt, hogy a művészeti tanácsban helyet kapnak alkotó és előadóművészek, akiknek ezáltal is lehetőségük nyílik a művészeti tevékenység értékelésére.” A jelentést Bors Jenő 1987. április 24-én elfogadta, és külön ígéretet tett arra nézve, hogy a popzenei honoráriumokat keretek közé szorítják. Az ígérethez aztán az MHV berkein belül tettek párosultak, mert 1987. június 23-án az igazgatói értekezleten Rákosi Péter kiadói munkatársat azzal bízták meg, hogy a hangfelvételi költségekkel történő takarékosabb gazdálkodásért a gyártásvezetők fokozottabb anyagi felelőssége érvényesüljön.⁸⁶¹

Az MHV a pártállam melletti ideológiai kiállásért cserébe viszont nem kapott könnyítést fizetési kötelezettségük terén. Ezt az akkor már vezérigazgatói státuszban lévő Bors Jenő Stark Antal művelődési államtitkárának és Vajda György miniszter-helyettesnek írta meg 1987. augusztus 28-án. Az 1968-tól érvényben lévő kötelező kulturális járulékfizetésük ugyanis évről-évre nőtt, amely a Kulturális Alap bevételeinek egyik legbiztosabb részét alkotta, ennek ellenére nem sikerült számukra megnyugtatóan rendezni az alap MHV-nak nyújtott támogatását: „*A Kulturális Alap bevezetésekor a T. Minisztérium vezetése tekintetbe véve kulturális kötelezettségeinket, azt az ígéretet tette, hogy mindig visszakapunk annyit, amennyit befizettünk. Ez az ígéret sajnos soha nem realizálódott.*” Ez annak fényében még inkább sújtotta az MHV-t, hogy járulékuk az 1972-es 5,5 millió forintról 1986-ra 70 millió forintra nőtt, viszont az 1987-es állami támogatásuk még a komolyzenei ráfizetésüket sem fedezte. Az újabb adónemek bevezetése szintén érzékenyen érintette az MHV-t: kedvezményes nyereségadó-sávba kerültek ugyan, de külön termelési adót vetettek ki

⁸⁶¹ MOL XIX-I-9-pp 57. d. MHV 1986. évi átfogó felügyeleti vizsgálatának jelentése dokumentumai. dosszié.

rájuk. Bors megítélése szerint ezzel helyzetük kedvezőtlenebb lett, mint egy átlagos iparvállalaté.⁸⁶²

Az 1987-es levél egyúttal felért egy társadalmi-gazdasági közérzet-jelentéssel, amelyben szerepet kapott a szocialista országokkal való kereskedelem lanyhulása is: „*A folyamatosan romló gazdasági környezet, a mind nehezebb piaci körülmények következtében a vállalat egyre kevésbé képes saját nyeresége terhére vállalni a kultúrpolitikai mecenatúra költségeit. Ezért kénytelen vagyunk azt kérni, hogy az általunk befizetett kulturális járulékból a jövőben nagyobb mértékű támogatást kapjon a Hungaroton kulturális értékű és érdekű tevékenysége. Tisztában vagyunk azzal, hogy a nagyobb támogatás igényével kedvezőtlen időpontban jelentkezőnk. Ennek tudatában már az elmúlt években is rendkívül komoly erőfeszítéseket tettünk a fent jelzett veszteség (ráfizetés) csökkentésére, úgy tűnik azonban, hogy ezirányú lehetőségeinket kimerítettük, és a továbbiakban csak az elért eredmények látványos feladása következhetne. A szocialista országokból származó import utóbbi években bekövetkezett csökkenésének ügyét partnereink már most is a politikai botrány felé terelik, oda irányuló exportunk csökkenése pedig a magyar zenekultúra terjesztésében jelent visszavonulást, és veszélyezteti a határainkon túl élő magyarok kulturális ellátását.*” Ennek ismeretében az MHV vezérigazgatója kompromisszumos megoldásként kérte, hogy 1988-tól öt évig a mindenkori járulékbefizetések felét kulturális támogatásként utalják vissza a vállalatnak, amelynek fejében különböző fejlesztéseket tettek volna a lemezellátás területén, ám ennek szinte csak komolyzenei vonzata volt.⁸⁶³

Bors Jenő 1988-as nyílt levelében megragadta az alkalmat, hogy visszatekintsen több évtizedes működésükre. Eredményeikről szólva többek között kiemelte, hogy a popzenei lemezek példányszámát felemelték 50 ezerről 300 ezerre, a KGST-országok lemezkiadói közül pedig ők vezették be először az előadóművészek – világszerte egyébként már akkor is szokásos – díjazását a lemezforgalom alapján. Nehéz helyzetüket az országgal együtt emlegette, az infláció, a csökkenő életszínvonal, a növekvő költségek mellett felfigyelhetünk a konkurrencia emlegetésére a lemezkiadás területén. Rocktörténeti kijelentésre ragadtatta magát ebben a nyílt levélben Bors Jenő, amikor az MHV tevékenységét magyarázta egyes általuk ki nem adott zenekarok kapcsán, akikből egyébként sztárok lettek vagy lehettek volna.

⁸⁶² A PB állásfoglalást hozott 1982. november 9-én a kulturális tevékenység gazdasági szabályozásáról, ami leszögezte, hogy a siker és az előállított művészi érték együtt határozta meg az állami dotációt. A szóhasználatban ugyan megjelent az anyagi érdekelttség elve, ám ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az amúgy is nyereséges könnyűzenei produkciókat továbbra sem támogatták. Sőt kijelentették, hogy a könnyűzenei produktumok árait emelni kellett, hogy abból támogathassák a többi művészeti ágat (ugyanakkor a belépőjegyek nivellálását is célul tűzték ki). V. H. 1980-1985 418-425. o.

⁸⁶³ MOL XIX-I-9-n 11. d. 1. t. Zenei Osztály 1987. dosszié. (Vajda György művelődési miniszterhelyettes iratai)

Nem nevesítette meg, de kétségkívül a Beatricére és az alternatív együttesek képviselőire gondolt, elismerve néhány esetben a kiadó felelősségét. Ennek kapcsán külföldi legendákat hozott, amelyek esetében szintén nem kaptak kellő publicitást bizonyos zenekarok. Véleményünk szerint azonban Bors magyarázkodása nem állja meg a helyét, hiszen preconcepciók alapján döntöttek el Erdős Péterrel, hogy kiket adtak ki. Döntéseik jogosságát azonban fenntartotta: „*Mi az uralkodó politikai viszonyok között hittel és meggyőződéssel dolgoztunk és nem mutogattunk felfelé, ha népszerűtlen vagy egyes rétegek számára kellemetlen döntéseket hoztunk.*” Ugyanakkor visszatekintve addigi működéseikre, szintén a mundér védelmének érdekében leírta, hogy „*[...] mindent megtettünk a határok mértéktartó tágítására [...] A magyar intézmények sorában elsőként álltunk a beatzene mellé, amikor a Magyar Rádió még évekig nem ismerte fel az ízlés és divat korszerű változását. Kiálltunk a Jelbeszéd mellett, amikor mások tiltották, ha arra buzdított, hogy ellenálljunk mindenféle szélnek, de nem tűrtük, ha kikezdte szövetségi kötelezettségeinket. Támogattunk minden olyan bátor és szókimondó irányzatot, amely figyelembe vette a társadalmi szerződés, a társadalmi béke prioritását, de nem voltunk hajlandók terjeszteni olyan társadalomellenes magatartásokat,*⁸⁶⁴ *amelyek napjainkban a bőrfejű mozgalmakba torkollnak.*” A közeljövőt tekintve liberálisnak mondható az MHV vezérigazgatójának kijelentése, amiből egyúttal a politikai konstelláció bizonytalansága is kiolvasható: „*A Hungaroton vezetői és dolgozóinak túlnyomó többsége a kibontakozás elkötelezett híve és az országgal együtt a kibontakozás gazdasági és politikai útját keresi.*” Mivel ekkor még senki nem mondhatta biztosra, hogy a pártállam egy éven belül a múlté lesz, Bors inkább a szocializmus megreformálását sugallta levelében.⁸⁶⁵

Az MHV monopolisztikus helyzetének megszűnése a Koltay Gábor vezette Budapesti Művészeti Hetek és Szabadtéri Színpadok intézménye által 1987-ben kiadott *Magyar Mise* című hanglemez révén vált teljesen egyértelművé és legálissá, amikor a lemezkiadási jogot megkapta a szervezet a Művelődési Minisztériumtól. Ezt Koltay leveléből tudjuk, amit Vajda György miniszter-helyettesnek írt 1988. május 10-én új produkciójuk, *A költő visszatér* című rockopera kapcsán. Ebben az MHV igazgatójának, Bors Jenőnek írt levelét ismertette, amelyben kérte, hogy ez utóbbi művüket az MHV adja ki lemezen, mert a korabeli, ám változóban lévő viszonyok nem kedveztek még teljesen a magánkiadású lemezek terjesztéséhez. Ezenkívül további problémát jelenthetett a rockoperában szereplő Varga Miklós és Deák „Bill” Gyula lemezen történő szerepeltetése, mert velük az MHV exkluzív

⁸⁶⁴ Az ezzel vádolt Beatrice zenekart viszont a rendszerváltás után éppen Bors Jenő adta ki, immáron az EMI-Quint igazgatójaként. J. B. Sz. - S. J. 99. o.

⁸⁶⁵ MOL XIX-I-9-n 17. d. 4. t. Zene- és Táncművészet. Vajda György miniszterhelyettes 1988. dosszié.

szerződést kötött, így kellett a beleegyezésük a külön szervezésű felvételekhez. Koltay, mivel tisztában volt az MHV lemezkiadási befolyásával, méltányos ajánlattal állt elő Bors felé: elkészítik a hangfelvételeket és azokat ingyen átadják nekik (tehát a hangstúdió költségei és a művészek felvételi tiszteletdíja egyaránt a Budapesti Művészeti Hetek és Szabadtéri Színpadokat terhelte), így az MHV-nak csak lemezre kellett préselnie az anyagot, és még a reklámozás tevékenységébe is besegítettek, mivel közös érdekük volt a jó propaganda. Hozzátehetjük, hogy Koltaynak ezt a gáláns hozzáállását egyrészt az MHV tőle részben elzárkózó üzletpolitikája, részben az indukálta, hogy egyébként is elkészítették volna a hangfelvételeket, mivel fél play-back-ről ment az előadás a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon. Félelmeit, hogy Koltay munkáit sokan a „hazafiaskodó” konjunktúra termékeinek tekintették, megemlítette Vajda Györgynek. Hozzátette, hogy többek között ebből kifolyólag minisztériumi segítség nélkül nem látott rá sok esélyt, hogy a Páskándi Géza és a Kormorán együttes által írt rockopera megjelenhessen, amely iránt a közönségigény megmutatkozott.⁸⁶⁶ A magánkiadás nehézségei tükröződtek 1989 márciusában a Rock Színház költségvetési ellenőrzése kapcsán is. A *Jézus Krisztus Szupersztár* lemezeinek eladásából csak 30 ezer eladott példány után fizettek volna a színház tagjainak, ám ennyit nem tudtak eladni, így ráfizetett Várkonyi Mátyás társulata. Ez jól mutatta egyrészt az életszínvonal csökkenését, másrészt a kezdeti piacgazdaság nehézségeit, különben az egykor betiltott zenedarabnak átütő sikert kellett volna elérnie. A *Nyomorultak* című lemezt már a Magyar Rádióval adatta ki a Rock Színház, melynek során a közreműködők ingyen vállalták a feléneklést és a zene feljátszását, így ők kizárólag a befolyt összeg után részesedtek honoráriumban. Az ilyen módon terjesztett hanghordozó végül nyereséget hozott.⁸⁶⁷

Az NKI pártállami felügyelete

Az NKI működésében szintén változás állt be, amikor 1984. január 1-től speciális maradványérdekeltségű vállalattá vált, amelynek alapján lehetőségük nyílt a bevétel-többlet terhére az éves beralap-előirányzat felemelése. Ezzel azonban nem tudtak élni a kulturális tárca revíziója szerint, mivel erre a Pénzügyminisztériumtól csak kísérleti jelleggel, határozott időre kaptak engedélyt, viszont a jutalomkeretükkel kompenzálhatták ezt a dolgozóik felé. A gazdasági nehézségeiket ugyanakkor jelezte, hogy a *Musikleben* című lapjukat megszüntették, a másik két újságjuk (*Hungarian Music News* és *Hungarian Dance News*) kiadási

⁸⁶⁶ MOL XIX-I-9-n 17. d. 4. t. Zenei Osztály. dosszié.

⁸⁶⁷ MOL XIX-I-9-pp 95. d. Rock Színház 1988. évi költségvetési ellenőrzése. dosszié.

gyakoriságát pedig csökkentették, a példányszámukat viszont növelték. Anyagi támogatóként ekkor tűnt fel számukra a Szerzői Jogvédő Hivatal.⁸⁶⁸ Az NKI körül változófélben lévő külpolitikai és ezzel összefüggő gazdasági viszonyokról írt Láng István, a Magyar Zeneművészek Szövetségének főtitkára 1987. augusztus 31-én Vajda György miniszterhelyettesnek: *„A szocialista országok [...] problémái egy 40 éves szisztéma elöregedéséből fakadnak. A Szovjetunióban végbemenő változások nyomán, előbb-utóbb a baráti országokban egy közösen kidolgozott, nem kufár szellemű piacgazdálkodásnak kellene ezt a helyzetet felváltani. Ehhez persze az is kellene, hogy mindegyik szocialista ország a belső piacán jó propaganda munka után léptesse föl a nem sztár, de a nemzetközi mércét megütő csereművészeket.”*⁸⁶⁹ Ebből a levélből már a politikai-gazdasági változás kiolvasható, amelynek keretében a vezető politikusok a szovjet mintára és vezényszóra bekövetkezett glasznoszty és peresztrojka hatásait igyekeztek kamatoztatni a saját területükön. A zeneszerezők között köztisztelőnek és tekintélynek örvendő főtitkár levelének záró bekezdésében az NKI-ra is vonatkozó tennivalókat összegezte. Jellemző a kor viszonyaira, hogy ekkor még az NKI monopóliumát nem tervezték feladni, kizárólag apró reformlépéseket helyeztek kilátásba a pénzügyi válság leküzdésére, de a pártállami kontroll szigorú betartása mellett.

A következő két év felgyorsult eseményei azonban anakronisztikussá tették az 1987-ben még haladónak vélt gondolatokat: *„Összefoglalva: a mai tőke- és devizaszegény, de a művészet-politikai szempontból bajainkra gyors megoldást kívánó helyzetünkben, mikor egy új cég bevezetéséhez sok idő, pénz és főleg hozzáértő szellemi kapacitás szükséges, egy már eredményeket is felmutató, de az idők szavára hallgató, dinamikusan megújuló és megújulásra állandóan kész monopóliumra van szükségünk művészeink az eddiginél nagyobb számú és megjelenési helyeket felkutató menedzselése és importunk szerény anyagi eszközeinek koncentrálása terén, melyet széleskörű és állandó társadalmi ellenőrzés alatt kell működtetnünk korszerű, rugalmas pénzügyi és adminisztrációs feltételek biztosításával.”*⁸⁷⁰ Az események felgyorsulását jól mutatja, hogy alig két hónappal később ugyanez a szervezet már teljesen másként foglalt állást: *„Szükségesnek látszik az Interkoncert monopóliumának megszüntetése is. Valamennyi koncertrendező irodának, esetleg különböző kisvállalkozási formában működő menedzser irodának biztosítani kell a jogot arra, hogy a magyar előadóművészek, zenekarok számára a jelenleginél szélesebb körű lehetőségeket teremtsenek*

⁸⁶⁸ MOL XIX-I-9-pp 49. d. Interkoncert 1986. dosszié.

⁸⁶⁹ AI Jogi Főosztály. Magyar Zeneművészek Szövetségének elnökségi ülése 1987. november 12. dosszié. 1. o.

⁸⁷⁰ MOL XIX-I-9-n 11. d. 1. t. Zenei Osztály 1987. dosszié.

külföldön.”⁸⁷¹ Az NKI minisztériumi felügyeletében egyébként 1987-ben változás állt be, amennyiben a Zene- és Táncművészeti Főosztályától átkerültek a Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya alá.⁸⁷²

Az NKI utolsó pártállami revíziója 1989. január 16-án megállapította a szervezet jó működését, kiegyensúlyozott gazdálkodását, önfinanszírozó képességét. A centralizált művészközzvetítéssel elégedettek voltak a minisztérium ellenőrei, amit a jövőben hasonlóképpen terveztek véghezvinni annyi módosítással, hogy egyéb kisebb vállalatok is kaphattak impresszálsági jogokat 1988-tól, ami az impresszálság monopóliuma körül kialakult viták eredményeként értékelhető. A konkurrenciával szemben azonban az NKI lépéselőnyben volt, mert a könnyűzenét is érintő, *Hungarian Music News* című lapot fenn tudta tartani, amit ekkoriban évi 3-4 alkalommal 4-4 oldalon, 8000 példányban adtak ki a külföldi partnerek felé. Orosz László, az NKI utolsó igazgatója – röviddel a feloszlás előtt – tudomásul vette a jelentést.⁸⁷³

Az ORI pártállami felügyelete

A kulturális élet pártállami irányítása azonban a nyolcvanas évek elején még töretlenül megmutatkozott az ORI esetében is. Ezt bizonyítja, hogy 1982-ben néhány szinte kötelezően előírt produkciót kellett teljesíteniük. Ide tartozott a Szovjet Kultúra Napjai elnevezésű program mellett többek között a Kék gitár szovjet, a Judahej NDK-beli és egy mongol együttes felléptetése, az *Evita*, valamint – előéletéből fakadón némiképp meglepő módon – a *Jézus Krisztus Szupersztár*.⁸⁷⁴ Az előadások műfaji összetétele a revízió szerint nagy szórást mutatott, a pop és a jazz mellett szerepelt az operett és a magyar nóta. Dicsérettel szóltak arról, hogy a lehető legszélesebb társadalmi spektrumot igyekeztek kiszolgálni „a szórakoztatás messzemenő figyelembevételével, a jó ízlés határain belül.” Megfigyelhető egyfajta hangsúlyeltolódás a minisztérium szóhasználatában, ami a szórakozás mind nagyobb elfogadását jelenti, mert a nyolcvanas évek elején már nem említették negatív felhanggal. Belátták, hogy a munka hatékonyságát növelte a munkaerő bizonyos időközönkénti kikapcsolódása, amely még ha nem is volt alkotó jellegű, szükség volt rá, mivel befolyásolta a dolgozók későbbi tevékenységét. Rögtön hozzátették azonban, hogy csak bizonyos határokon belül lévő szórakozási formáknak adott helyet az ORI rendezőgárdája, így a periférián túli (ez

⁸⁷¹ AI Jogi Főosztály. Magyar Zeneművészek Szövetségének elnökségi ülése 1987. november 12. dosszié. 1. o.

⁸⁷² MOL XIX-I-9-n 11. d. 1. t. Zenei Osztály 1987. dosszié.

⁸⁷³ MOL XIX-I-9-pp 79. d. NKI jegyzőkönyvei. dosszié.

⁸⁷⁴ MOL XIX-I-9-pp 16. d. ORI 1982. évi költségvetési ellenőrzése. dosszié.

idő tájt a punk és alternatív) zenekarok egyáltalán nem juthattak szóhoz náluk. A jelentés elismerően állapította meg: „Hosszabb távra visszatekintve is megállapítható, hogy megfelelő körülményekkel szűrjük ki a nemkívánatos társadalmi hatást kiváltó, szélsőséges irányzatok képviselőinek bemutatását. Ezekkel kapcsolatban is nyitottak azonban, és pódiumra kerülésüket is támogatják, ha tapasztalják az integrálódási készséget.” A jelentés a sok egykorvult „fekete bárány” zenekarra utalt, amelyek közül a „legfeketebb”, a Beatrice lehetőséget kapott 1980-ban az Omegával és az LGT-vel közös országos turnéra. Kiemeltek egyes zenekarokat, mint a Neoton vagy a Dolly Roll, amelyek nemzetközi összehasonlításban is állták a versenyt a színpadon.⁸⁷⁵

Negatív jelenséggént, profitorzulásként említették a revízióban, hogy a popzenei koncertek rovására előretörték a reklám- és propaganda műsorok. Úgy látszik, a könnyűzene egyes vadhajításaihoz képest még inkább elítélendő volt a profittermelő vállalkozás. A gazdasági folyamatokat azonban nem lehetett megállítani, a versenyhelyzet 1982-től az IRI megalapításával adott volt, emellett további GMK-k jelentettek konkurrenciát az ORI számára, így bevételük csökkenésének kompenzálására találták ki ezt az újfajta vállalkozást. Paradox módon azonban a pártállami rendezőiroda bérelt jó néhány technikai eszközt azoktól, akik elvileg a versenytársai voltak, így az Omega,⁸⁷⁶ a Reflektor és a Phönix GMK-któl. A technikai berendezések beszerzése azonban további problémákat vetett fel az ORI számára: raktározni kellett volna ezeket, valamint állandó személyzetet kellett volna mellé állítani. A profitot befolyásolta, hogy egyes produkciók színpadra állítása költséges volt, így nem volt érdemes 400 fő alatti termekben előadni. Ilyen volt 1984-ben Komár László és Koncz Zsuzsa, vagy a zenekarok közül az R-Go,⁸⁷⁷ a Neoton, vagy a Dolly Roll. A kötött devizagazdálkodás miatt pedig meglehetősen nehéz volt külföldi sztárokat Magyarországra hozni, egyrészt, mert 1984-ben 3 és fél millió forintos devizakerettel rendelkezett az ORI, ami erre nem volt elegendő, másrészt pedig a közönség számára túlságosan nagy jegyáremeléssel járt volna, ha valamelyikük mégis ellátogatott volna Budapestre.⁸⁷⁸ Az ORI céljainak elérése érdekében a Művelődési Minisztérium engedélyével 1986-ban 2 fő létszámfejlesztést hajtott végre, illetve kapott 4 millió forint állami céltámogatást a hangtechnikai bázis fejlesztésére.⁸⁷⁹

⁸⁷⁵ MOL XIX-I-9-pp 35. d. ORI 1984. évi komplex felügyeleti ellenőrzése. dosszié.

⁸⁷⁶ Az Omega már 1981 végén, a P. Mobilból Schuster Lóránt 1986-ban alapította kulturális vállalkozásait. S. J. 2. 311-313. o. és S. V. 197. o.

⁸⁷⁷ A zenekarról bővebben: Riskó Géza: *R-Go*. Budapest, 1986. Zeneműkiadó. A kötet ORI-t érintő megjegyzése szerint az 1982. október 23-án Békéscsabán rendezett amatőr zenekarok vetélkedőjén, ahol Szikora Róbert zsűritag volt, ideiglenes ORI működési engedélyt lehetett nyerni, tehát a koncertszervezésben még mindig rangot jelentett, ha az ORI adta a nevet a turnéhoz. 17. o.

⁸⁷⁸ MOL XIX-I-9-pp 35. d. ORI 1984. évi komplex felügyeleti ellenőrzése. dosszié.

⁸⁷⁹ MOL XIX-I-9-pp 70. d. ORI költségvetési ellenőrzése. dosszié.

Bali György ORI-igazgató 1985. május 27-én a revízió megállapításainak igyekezett eleget tenni intézkedési tervében. Ebben célként tűzte ki, hogy a könnyűzenei repertoárt bővíteni kellett, mivel lehetőségeik adottak voltak ezen a téren. Az exkluzív szerződések körét bővíteni tervezték, főként a „kiemelkedő együttesekkel és szólistákkal”, de az, hogy kik tartoztak ebbe a körbe, az megint csak az ORI megítélésén múlt. A tervben szerepelt, hogy a reklámok-adta lehetőséget továbbra is ki kellett használni, azzal a kikötéssel, hogy ezek a zenei betétek a műsorok színvonalát nem ronthatták. A revízió eredményéről a zene- és táncművészeti osztályvezető, Császár István értesítést kapott, de erről Tóth Dezső miniszterhelyettes, Drecin József államtitkár, valamint két minisztériumi főosztályvezető és további egy osztályvezető is kapott tájékoztatást Bali Györgyön kívül.⁸⁸⁰ Bali György igazgatót 1987 júliusában megbízott igazgatóként Bulányi László követte, aki elfogadta a pártállami elvárásokat, többek között azt, hogy az alkalmazottak érdekeltségét növelni kellett, ezért 12 %-os prémiumot építettek be a költségvetésükbe.⁸⁸¹ Az ORI és a könnyűzene politikai ázsiójának emelkedését jelzi, hogy az 1988. július 23-án 1986 után újra megrendezett Interpop Fesztiválra meghívták a művelődési miniszter-helyettest, Vajda Györgyöt is, mellékelve 6 darab tiszteletjegyet.⁸⁸²

A Művelődési Minisztérium vezetésével a Petőfi Csarnokban 1986. november 26-án tartott véleménycserén megállapították – a korabeli romló gazdasági viszonyoknak megfelelően –, hogy a műsorforgalmazást végző ORI illetve IRI árai már a nagy művelődési központok számára is lassan megfizethetetlenekké váltak. Az infláció begyűrűzésén túlmenően több oka is volt a két műsorszervező iroda drágulásának a kormányzat szerint: a fellépő művészek sorozat-előadások során teljes gázsit kértek minden egyes programjuk után, a kelleténél több hangtechnikussal dolgoztak az ORI-nál és az IRI-nél, az alkalmi zenészek nem vállalták olcsóbban a fellépést mint profi kollégáik, és útiköltségtérítést minden esetben igényeltek, holott az a hatályos jogszabályok alapján csak az állományban lévő dolgozók kiküldetése után járt. Külön problémaként említették meg, hogy elszaporodtak a kisvállalkozások és a különböző érdekeltségű műsoros rendezőszervek, illetve a haknik, a fiataloknak pedig nem volt elegendő választási lehetőségük a programok között, ráadásul a kistelepülések halmozottan hátrányos helyzetben maradtak.

A válság kezelésére külön feladattervet dolgoztak ki, amelyeket a későbbi politikai változások húztak keresztül. Ennek ellenére a kialakulófélben lévő gazdasági változások rányomták bélyegüket az itt elhangzottakra. Megállapították, hogy a gázsirendszer elavulttá

⁸⁸⁰ MOL XIX-I-9-pp 35. d. ORI 1984. évi komplex felügyeleti ellenőrzése. dosszié.

⁸⁸¹ MOL XIX-I-9-pp 70. d. ORI költségvetési ellenőrzése. dosszié.

⁸⁸² MOL XIX-I-9-n 17. d. 4. t. Zene- és Táncművészet Vajda György miniszterhelyettes 1988. dosszié.

vált, a kereslet-kínálat törvényszerűségeit ezentúl komolyabban szándékoztak figyelembe venni, amelynek során a rendezvények anyagi kockázatát nem csak a rendező szerv vállalta volna, hanem a közreműködő művészek, művészeti csoportok is, így a fellépti díjuk közvetlenül függött volna a rendezvény rentabilitásától. Újdonságként jelent meg egy menedzser-hálózat kiépítésének kívánalma, amely összehangolta volna az intézmények, a művészek és a közönség érdekeit, igényeit. A jobb leszabályozottság elveit hangoztatva azonban a keményvonalas pártállami elvek is megjelentek, miszerint az önálló rendezési joggal felruházott megyei művelődési központok hozzájárulása nélkül az adott illetékességi területén semmilyen rendező szervnek nem lett volna szabad bevételt hozó műsorokat rendezni. A technikai haladást sem hagyta figyelmen kívül a tervezet, ugyanis központi videotékát szerettek volna létrehozni propaganda célokból, valamint az értékek megőrzése érdekében. A tömegkommunikáció élénkítését célul tűzték ki a megbeszélésen, hiszen ekkor még mindig nem létezett állandó popsajtó, így csak a hagyományos publicisztikától várhatták a kritikai vérfrissítést. A kistélepülések mind jobb műsorellátottsága érdekében pedig szerettek volna egy központi alapot létrehozni, amelyen keresztül segíteni lehetett volna az államilag támogatásra méltónak tartott produkciókat. Ezáltal sérült volna ugyan a piaci szabályozás elve, de több helységbe eljutottak volna a hatalom által színvonalasabbnak ítélt produkciók. Az értekezletnek az utókor számára talán leghelytállóbb észrevétele szerint a szórakoztatást a felsőbb pártállásfoglalásoknak megfelelően nem „szükséges rossz”-nak kellett tekinteni, az arisztokratikus lekezelést pedig ezzel kapcsolatban meg kellett szüntetni. Ezekben az időkben újítták fel a Szórakoztató Zenei Felügyelőség kialakítására vonatkozó elképzelést, amit már 1984-ben is felvetettek.⁸⁸³

Az ORI 1987. első félévi rendezési terve a fenti elveknek megfelelően kifejezetten a piaci igények kielégítésének jegyében született. Új társadalmi jelenségre enged következtetni megállapításuk, miszerint bizonyos előadásoknál előbb fogytak el a drágább jegyek. Ennél nagyobb horderejű változásként értékelték a fix gázsik közelgő eltörlését, ami az intézményt végképp versenyszituációba kényszerítette. A legsikeresebb együtteseket ezért igyekeztek maguknak előre lekötöni: *„Folytatjuk az élvonalbeli együttesekkel az együttműködést. Az első félév viszonylatában ez elsősorban a Dolly Roll együttesre vonatkozik, mivel a Neoton őszi turnéja után szakmai és műsorpolitikai megfontolásból csak a második félévben vállalnak itthoni fellépést. Az R-Go együttesrel a szerződésünk lejárt, további elképzeléseinkről,*

⁸⁸³ MOL XIX-I-9-n 21. d. 18. t. Szórakozás, szórakoztatás. dosszié.

tapasztalatok felhasználásával szándékunkban áll tárgyalásokat folytatni. A tavalyi év felfedezettjének számító sikeres Z'Zi Labor-ral viszont éves keretszerződést kívánunk kötni.”⁸⁸⁴

A szólásszabadság kibontakozásának egyik jele témánkban, hogy a *Magyar Nemzet* 1989. január 17-i száma a 7. oldalon Borebich Péter *Az ORI fizeti a Maxim takarítónőjét* című cikkében az ORI körül kialakult anyagi visszaosságokat taglalta.⁸⁸⁵ A kommunista államberendezkedésnek megfelelően az ORI vélt vagy valós üzleti visszaéléseit a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság 1988. október 24-december 5. között vizsgálta meg, amelynek során megállapította, hogy a szervezet gazdálkodásában a legcsekélyebb jeleit sem tapasztalták a takarékoságnak. A cikk elismerte, hogy a magyar gazdaság piacorientálttá kezdett válni, ami viszont maga után vonta az egyre felerősödő vállalkozói szellemet. Az ekkor még pártállami irányítás alatt álló hivatalos sajtó éppen ezért elítélte az ORI kiskapukkal élő tevékenységét. Ahogy a cikk fogalmazott: „*Műsoraikat indokolatlanul nagy ügyeleti és műsorellenőrzési díjakkal is megterhelték. [...] A vizsgálat többek között súlyos szabálytalanságokat, visszaéléseket is megállapított.*” Hozzá kell tenni azonban, hogy a művészek fellépti díját 1988. január 1. után szabadárassá tették.⁸⁸⁶ A folyamatos pénzügyi manipulációkkal való gyanúsítgatások közrejátszhattak abban, hogy Bulányi László ORI-igazgató 1988. november 4-én öngyilkos lett, utána Gál Iván került az intézmény élére megbízottként, aki előzőleg az egy évvel korábban megszüntetett IRI első és egyben utolsó igazgatója volt.⁸⁸⁷ A cég éléről a *Népszabadság* 1989. január 25-i száma szerint pártfegyelmivel és pénzbüntetéssel kellett eljönnie, mert ráfizetések voltak.⁸⁸⁸

A cikkíró már nyíltan támadhatta a letűnőfélben lévő korszak nagy neveit, így szóvá tette, hogy Erdős Péter, Wilpert Imre és Boros Lajos kiemelt szerkesztői díjai kérdésesek voltak. Gál Iván reagálása szerint viszont 1988-ban a Neoton Família, a Dolly Roll és a Z'Zi Labor Interpop Fesztiválon történő színpadra állítása kifejezetten erre az alkalomra készült, így megérdemelték az akkoriban egyszeri megbízás után horribilisnek mondható 12 500 forintot. Az ORI zavarosnak tűnő ügyeiről többek között cikkezett még a *Népszabadság* 1989. január 26-i és január 28-i száma, megemlítve, hogy a szokatlanul magas honoráriumú művészek és szerkesztőik ennél nagyságrenddel nagyobb bevételt termeltek az állami

⁸⁸⁴ AI Jogi Főosztály. ORI. dosszié. 1987. I. félévi rendezési terv. 1-3. o.

⁸⁸⁵ Az ORI-botrány végigsöpört a magyar sajtón: *Magyar Hírlap* XXII. évf. 22. sz. 1989. január 26. 6. o., *Magyar Nemzet*. LII. évf. 14. sz. 1989. január 17. 7. o., *Magyar Nemzet*. LII. évf. 18. sz. 1989. január 21. 9. o., *Népszabadság*. XLII. évf. 21. sz. 1989. január 25. 6. o., *Népszabadság*. XLII. évf. 22. sz. 1989. január 26. 8. o., *Népszabadság*. XLII. évf. 24. sz. 1989. január 28. 12. o. *Népszava*. CXVII. évf. 15. sz. 1989. január 18. 6. o. 168 óra. Magyar Rádió. 1989. január 8.

⁸⁸⁶ Ezzel kapcsolatban híresült el Kabos Lászlónak az a mondása, miszerint ő annyit kér egy-egy műsora után, amennyit akar. *Magyar Nemzet* 1989. január 17. 7. o.

⁸⁸⁷ *Magyar Nemzet* 1989. január 17. 7. o.

⁸⁸⁸ *Népszabadság*. XLII. évf. 21. sz. 1989. január 25. 6. o.

monopolhelyzetben lévő intézménynek (többek között Korda Györgyöt és Balázs Klárit felhozva példának). A vizsgálat során azonban nem csak az került napvilágra, hogy a kommunizmus általános egyenlőségének elvét meghazudtolóan nagy összegeket fizettek ki a fellépőknek, hanem az is, hogy sokszor valóban etikátlanul, törvénybe ütközően jártak el. Az ORI és az OKISZ Labor 1987-es közös rendezésű szilveszteri rendezvényén fiktív számlákkal fedték el a valós bevételt, más alkalmakkor nyugdíjasok nevére utalták a pénzt az adózást megkerülendő, megint máskor a művészek hozzátartozóit szerkesztőként tüntették fel, holott gyakorlati munkájuk nem, vagy csak alig volt a produkciókban.⁸⁸⁹

A glasztynak köszönhetően ezeket a visszaéléseket már szabadon tárgyalhatta a sajtó, ám kevésbé feltételezhető, hogy korábban egyáltalán nem voltak visszaélések az ORI-nál. Az ORI-botránynak azonban súlyosabb következménye lett, mivel az általuk rendezett Interpop Fesztiválon 1988-ban zsűritagként a Művelődési Minisztérium közművelődési főosztályvezetője, Kormos Sándor is részt vett, aki a kor szintjéhez képest szintén magas tiszteletdíjat kapott. Így a tárcának szint kellett vallania, amikor Stark Antal államtitkár kijelentette: *„A kialakult helyzetért a Művelődési Minisztérium is felelős, elmarasztható személyi politikájáért, szakmai, gazdasági ellenőrző tevékenységének fogyatékoságáért.”* Az államtitkár ugyanakkor hozzátette, hogy az ORI-nál a személyi felelősökkel szemben több fegyelmi eljárást indítottak. Az ügy folyamányaként az ORI ügyviteli rendjének felülvizsgálatára miniszteri biztos neveztek ki, akinek a feladata az ORI vállalattá történő alakításának előkészítése volt. Ezzel párhuzamosan az ORI hatósági bizonyítványát megvonták, a működési engedélyek kiadását a művészeti szövetségek hatáskörébe utalták, amivel végképp megszűnt az ORI monopolhelyzete.⁸⁹⁰

A KNEB-vizsgálat sajtóban közölt végkövetkeztetése szerint a társadalmi vagyон hűtlen kezeléséről volt szó. A KNEB az ORI működésének kritikáján keresztül egyúttal tükröt mutatott a Kádár-rendszer hanyatló gazdasági helyzetéről: *„A vizsgálat során világossá vált, hogy a bejelentők által jelzett súlyos szabálytalanságok nem újkeletűek – a korábbi vezetés alatt jöttek felszínre, folyamatot alkotnak. A vállalati fluktuáció példátlan méreteket öltött, a visszaélések állandósultak.”* A jelentés a tényleges ellenőrzés hiányát emlegette, mert a belső ellenőrzés előzőleg komoly hiányosságokat sosem állapított meg. Az ORI a KNEB szerint a gazdasági pangás jellemzőit testesítette meg működésében, mialatt a minisztérium a korábbi években nem végzett igazán mélyreható revíziókat, holott a kultúra állami finanszírozása meglehetősen ingatag alapokon állt már a nyolcvanas évek végén: *„Miközben a kultúrára*

⁸⁸⁹ Magyar Nemzet 1989. január 17. 7. o.

⁸⁹⁰ Népszabadság 1989. január 26. 8.o.

fordítható források beszűkülnek, a kultúra intézményei anyagiak hiányában ellehetetlenülnek, a kultúra munkásai a létminimum hatását súroló összegekért dolgoznak, addig egy privilegizált helyzetben lévő intézmény tisztátalan gazdálkodással milliókhoz jut és juttat egyeseket, és a megszerzett pénzüsszegekkel pazarlóan bánik.” Nyilván furcsa volt a kommunizmus korábbi éveire képest, hogy a fizetésbeli aránytalanságok ekkora méreteket öltöttek: *„Nem lehet szó nélkül elmenni amellett, hogy a kulturális alaptól elvont és a szponzoroktól megszerzett összegek a kedvezményezettek egy szűk csoportja között oszlik meg, akik ily módon teljesítményükkel arányban nem álló jövedelemhez jutnak.”* Szemére hányták az ORI-nak ezenkívül, hogy a piacorientált közegben megtartották kedvező pozíciójukat, és haszonélvezőjévé váltak a gazdasági változásoknak.⁸⁹¹

A KNEB vizsgálatára 1989. január 10-én Gál Iván reagált, amelyben többnyire a vállalat becsületét védte. Hangoztatta, hogy a művészek gázsiját már nem kötötték jogszabályok, ugyanakkor a szabálytalanul felvett előlegeket, csakúgy, mint az utalványozások szabálytalanságait, elismerte. Vitatkozott azonban az ORI-t ráfizetéssel vádoló kritikákkal, hangoztatva, hogy a fesztiválok csak hosszú távon térülhettek meg, akkor viszont busásan. Az ORI szerint sikeres turnéra vitte 2 éven keresztül a Z'zi Labort, a Napoleon BLD-t és Zoltán Erikát, az MHV pedig az 1986-os Interpop Fesztivál nyerteseinek lemezeiből több mint 1 millió példányt adott el. Emellett hangsúlyozta, hogy a könnyűzenei műfajnak szüksége volt vérfrissítésre, amit legjobban a fesztiválokkal lehetett megtenni, mert ezáltal a popzene sokszínűségét biztosíthatták.⁸⁹²

Az eseményekből következően az ORI élére 1989 tavaszán Gödöllői Lajost nevezték ki miniszteri biztosnak, aki 1990 májusában már mint igazgató írta alá az ORI hivatalos leveleit. A rendszerváltás pillanatában, a III. magyar köztársaság kikiáltásakor is zajlott éppen egy revízió az ORI-nál, amely 1989. október 16. és november 8. között tartott, ám ennek tanulságait már a modern polgári demokrácia keretei között tervezték végrehajtani, amiből jószerivel semmi nem valósult meg, mivel 1991-ben megszűnt a szervezet.⁸⁹³ A vizsgálat lefojtatására még „elvtárs” megszólítással kérték fel 1989. április 6-án a Művelődési Minisztérium Ellenőrzési Főosztályának vezetőjét, Scheer Bélát, de mire véget ért a revízió, „úr”-ként szólította meg egymást az ORI igazgatója és a tárca illetékese.⁸⁹⁴

Befejezés

⁸⁹¹ *Népszabadság* 1989. január 26. 8.o.

⁸⁹² *Népszabadság* 1989. január 26., 8.o.

⁸⁹³ Az ORI hivatalosan 1991. június 30-án szűnt meg. AI Jogi Főosztály. ORI. dosszié.

⁸⁹⁴ MOL XIX-I-9-pp 105. d. ORI átfogó ellenőrzése 1989. dosszié.

Az 1989-es esztendővel végbement rendszerváltás Magyarországon felszámolta a Kádár-rendszer adta politikai-gazdasági kereteket a könnyűzenei élet résztvevői számára is. A változásokat eleinte a kormányzat jogi szabályozásának változása mutatta, amikor 1983-ban a könnyűzenészeket sújtó 6/1971 számú művelődésügyi miniszteri rendeletet megszüntették, jóllehet ettől még a pártállam alapvető ellenőrző-koordináló funkciója és struktúrája változatlanul megmaradt ezen a szakterületen. Mondhatjuk ezt annak ellenére, hogy az intézmények pártállamra jellemző monopolhelyzetét évről-évre egyre jobban kikezdték a felülről jövő reformok, amely lépéseket viszont – igaz a könnyűzenészek egyre szervezettebb társadalmának erős nyomására – a pártvezetés hagyott jóvá, orvosolandó a gazdasági nehézségeket. A különböző pártszervek a nyolcvanas évek második felében ugyanakkor változatlan intenzitással adtak ki állásfoglalásokat, hoztak határozatokat. Ebben az időszakban a pártállami ellenőrzés ugyanúgy folytatódott, azonban az évtized közepétől érezhetően sok tekintetben lanyhult a párt direktíváinak végrehajtása, már csak a könnyűzenei szervezeti formák viszonylagos szabadsága miatt is, ami egyenesen vezetett a proletárdiktatúra alkotóelemeinek széteséséhez. Ez viszont nem következett volna be – legalábbis nem ilyen formában – pusztán a nagy társadalmi nyomás hatására, ha nem tört volna előre a gazdasági recesszió és Magyarország számára a nagyfokú eladósodás. A gazdasági mechanizmus működtetésének javítására szolgáltak a könnyűzenét érintő reformok, amelyekkel egyre nagyobb terhet véltek levenni a pártállam válláról. A változások ugyanakkor politikai-társadalmi konklúziót követeltek, amely végső soron a rendszerváltásban öltött testet. Ennek eredményeként megszűnt a pártszervek és a felügyelő minisztériumok szocialista jellegű ellenőrző szerepe a könnyűzenei élet szereplői felett, amivel egy időben szétesett az az intézményi hálózat, amely a proletárdiktatúrára volt jellemző.

Disszertációmban a Kádár-rendszer 1956-1989 között eltelt teljes egészét igyekeztem bemutatni a kultúrpolitika egy speciális szegmense, a könnyűzenei intézmények és szereplők történetén keresztül. A feltételezés, miszerint a Kádár-rendszert ebből a szempontból nem tekinthetjük egységesnek, beigazolódott kutatásaim során. Az egész 33 év együttes tárgyalását mégis indokoltá teszi a szubsztancia, a politikai berendezkedés kontinuitása, amelyre leginkább a különböző pártszervek hegemoniája, irányítási prioritása volt jellemző. Ennek során a kommunista elvi megközelítés frazeológiája nem egy esetben hasonló, egyes szókészleteiben hovatovább változatlan maradt kutatási területemen, miközben a társadalmi-szociális körülmények változtak. A korszakokra bontást többek között ez utóbbi jelenség, másrészt pedig a hatalmi szféra könnyűzenei kérdésekhez fűződő különböző attitűdje

határozta meg. Egyúttal ez utóbbi kapcsán leszögezhetjük, hogy önmagában nem állja meg a helyét az, amit néhány korabeli kultúrpolitikus és könnyűzenész nyilatkozott, miszerint a pártállamot nem érdekelte a populáris zene, ugyanis annak társadalmi hatása – ahogy a disszertációban lépten-nyomon bebizonyosodott – ennek éppen az ellenkezőjét tapasztalhattuk. Kutatásaink alapján bizonyítottnak látjuk, hogy a kommunista párt és állami vezetés folyamatosan szorosan figyelte párhuzamosan több csatornán keresztül az itt történő eseményeket, arról határozott véleménye volt, és alkalomadtán a beavatkozástól sem rettent vissza. Ez megtörtént a pártszervek, a kulturális és belügyi tárca, valamint a könnyűzenei intézmények szintjén egyaránt, sőt nem egyszer a történések kezdeményezői között is ezeket kell számon tartanunk (KISZ-rendezvények, Béke Fesztivál).

A Kádár János nevével jelzett korszakot tehát a terminológiából fakadóan talán politikai értelemben egységesebbnek vélhetjük, de ez nem jelenti egyben azt, hogy az intézkedési mechanizmusok egyöntetűek voltak az ötvenes évek második felétől a rendszerváltozásig a kutatási területen. Azokat ugyanis éppen a fent említett társadalmi tényezők generálták, amelyre a hatalmi gépezet igyekezett erejéből telhetően és belátásából következően szempontjai szerint mindig a legcélravezetőbb választ adni, ami – amint azt láthattuk – nem feltétlenül jelentett egyet a leggyorsabb, legegyszerűbb elintézési móddal. A magyar kommunista pártvezetés álláspontját ezenkívül természetesen befolyásolták a Szovjetunió grémiumainak intenciói, hozzászólásai, vagy leginkább egyszerűen csak a minta, amit a keleti blokk országainak vezető állama nyújtott ezen a téren. Azt azonban leszögezhetjük, hogy a szovjet példaadás a könnyűzenei élet területén csak részlegesen működött. Természetesen a pártállami hierarchiában itt is lemásolta a kádári vezetés a pártszervek hatalmi körének felosztását, sőt az intézményrendszert is, ám a konkrét könnyűzenei teljesítmények tekintetében már bizony fordított volt a helyzet, a magyar produktumokat importálták a szovjet kultúrpolitikusok. Hozzátehetjük azonban, hogy obligát jelleggel Magyarországnak fogadnia kellett számos szovjet könnyűzenei produkciót, amelyeknek a legnagyobb publicitást kellett adni. Másik oldalról nézve viszont a magyar könnyűzenei exportnak akkomodálnia kellett a szovjet viszonyokhoz mind megjelenésben, mind stílusban, mind hangzásban. Talán csak a szövegvilág volt ez alól kivétel – éppen ellentétes előjellel, mint a magyarországi viszonyok esetében –, noha néhány magyar előadó és együttes (Koós János, P. Mobil) előszeretettel énekelt orosz nyelven néhány dalt.

A közhiedelemmel ellentétben azt azonban mégis csak meglehetősen korlátozásokkal lehetne mondani, hogy Magyarország volt a könnyűzene területén a „legvidámabb barakk”. A pártszervek hozzáállása éppúgy, mint a különböző belügyminisztériumi parancsok vagy a

kulturális kormányzat részéről megfogalmazott törvények, rendeletek, utasítások ugyanis erőteljes diktatórikus vonásokat mutattak. Mélyebb összehasonlító kutatásokat igényelne a teljes körű nemzetközi összehasonlítás, ám a cenzúra működése, a rendőri beavatkozások sokasága, a bírósági ítéletek – egyáltalán az, hogy ezekre a plénumokra kerülhettek könnyűzenei ügyek és megtörténhetett az emberi és polgári szabadságjogok megsértése – arra engednek következtetni, hogy az autoriter politikai szisztéma meglehetősen olajozottan működött a Kádár-rendszerben. Más megközelítésben pedig nem egyszer találunk olyan momentumokat, amelyek a többi szocialista ország relatív nagyobb szabadságát támasztják alá az ifjúságpolitika területén. Példaként lehetne említeni Lengyelországot, amely először szándékozott létrehozni a keleti blokk országai közül könnyűzenei képviselői irodákat kapitalista államokban 1976-ban. A lengyel hatóságok elnézőbbek voltak az autóstoppos fiatalok megjelenésével kapcsolatban is, akik sokszor éppen koncertre igyekeztek, miközben 1963-ban a balatonföldvári, más források szerint balatonboglári hippitalálkozóra menő vonatokat rendőri ellenőrzés alá vették, a Budapestről jövő vonatokat pedig nem engedték itt megállni. Ugyanígy lehetne említeni a beat, pop, rock hanglemezek és kazetták feketepiacát, amelynek egyik, Magyarországnál nagyobb központja szintén Lengyelországban volt, amire bizonyíték, hogy a magyar fiatalok is innen szereztek be jó néhány hanghordozót. A lemezborítók publicitása NDK-ban esetenként (Hungária együttes) nagyobb liberalizmusról tanúskodott. A hetvenes évek közepéig a szocialista országok némelyike megelőzte az MHV-t a termelés volumenében is, utána viszont a hetvenes évek második felétől Magyarország jelentős mértékben átvette a vezető szerepet ezen a téren, és az eladott hanglemezek után járó előadói jogdíjakat is az MHV fizette először művészeinek a szocialista társintézmények közül. Ezenkívül a nagy könnyűzenei fesztiválokat lehet felhozni, mint amely területen Magyarországnál nagyobb presztízszt vívott ki néhány baráti állam, így Bulgária, Románia, NDK, Lengyelország, vagy a sorból kissé kilógó Jugoszlávia. Itt tehetjük hozzá, hogy a magyar zenekarok előszeretettel turnéztak a KGST-országokban, mert itt a források adatai szerint nagyobb anyagi megbecsülésnek örvendtek, mint Magyarországon, következésképp a magyar közönséget fosztották meg jelenlétüktől. Az ifjúsági napilapok terén úgyszintén nagy lemaradása volt az MSZMP irányítása alatt álló kultúrpolitikának, a KGST-országok között ugyanis egyedül Magyarországnak nem volt ilyen jellegű kommunikációs eszköze.

A Kádár-rendszer korszakolásában a nehezen meghúzható időhatárokat nem csak a praktikum, a jobb átláthatóság determinálta, hanem az esszenciális tényezők, amelyek kézzelfogható változásokat indukáltak a könnyűzene különböző területein. Állíthatjuk ezt annak ellenére, hogy a cezúra meghúzása vitára adhat okot, mert arra is akad példa, hogy az

előző időszakban meghatározott célkitűzéseik megvalósításának eredményeiről a következő időszak párthatározatai döntöttek, igaz, a mindenkori viszonyoknak megfelelően. A disszertáció további feladata volt a témák fejezetekbe osztása, besorolása, ugyanis nem lehet mereven elválasztani egymástól sem a párt és az állami vezetés megnyilatkozásait, sem az intézményi koordinációt a párt és állami szervek munkájától. Kérdéses esetekben ott, ahol a pártvezetés dominanciáját állapítottam meg, a pártanyaggal foglalkozó fejezetbe osztottam be az ügyeket, ellenkező esetben a kormányzati és közigazgatási fejezetben kaptak helyet. Ennek ellenére akadnak olyan esetek, ahol nem egyértelmű a besorolás. Témánk tárgyalását az is komplikálja, hogy a könnyűzenei élet komponenseinek relatív mellőzöttsége egyszersmind relatív szabadságot, kultúrpolitikai értelemben vett mozgásteret jelentett számukra, ami úgy alkotói tevékenységüket, mint a közönséggel való viszonyukat befolyásolta. A változások ennek megfelelően gyorsan követték egymást a zenei életben stílusok és magatartásformák tekintetében egyaránt, így a kultúrpolitikai megítélést is ennek alapján kellett alkalmazni a Kádár-rendszer ideológusainak. Ahogy találóan megfogalmazták: a párt mindig utólag tájékozódott a stílusirányzatokról, és ez természetszerű volt, mert a változások mindig Nyugatról jöttek.

Másként viszonyult a kulturális vezetés a jazz problematikájához az ötvenes évek végén, mint nem sokkal utána a hatvanas évek elején. A tömegkommunikáció adta lehetőségeket ugyanakkor az egyik legjobb szövetségesének tekintette a rezsim, így a könnyűzene csak annak arányában szívároghatott oda be, hogy mekkora kompromisszumokat voltak képesek és hajlandók megtenni képviselői ebben az irányban (lásd a Metro zenekar megnyiratkozását élő egyenes adásban), felvállalva esetlegesen a szocialista eszmék terjesztését. A kezdeti időszakban alkalmazott, pártszervek által kezdeményezett intenciók alapján bekövetkezett tiltás után szinte meglepetésszerűen jöttek ugyanilyen kezdeményezésre a tévésztárrá avanzsált beaténekesek, akinek pályafutása a táncdalfesztiválokra teljesedett ki. Ezzel egy időben viszont meg kell jegyeznünk, hogy a zenészek másik, nagyobb fele nem kapott publicitást, így nem lett lekötöztetve a rendszernek, következésképp kívülállóságát direkter formában is megfogalmazhatta. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a rendszer egészére nézve a mindenkori körön kívüliek jelentették a hatalom számára a legtöbb problémát, beengedni őket viszont éppen a szocializmus-ellenességük miatt nem lehetett a tömegkommunikációba. Ennek fényében annál nagyobb meglepetést jelentett sokak, még a bennfentesek számára is az Illés együttest ért retorziók sorozata. Többek között ennek eredményeként következett be 1973-ban feloszlásuk.

A korszakhatárt azonban ezt megelőzően az új gazdasági mechanizmus jelentette, melynek fémjelzéseként megjelent 1971-ben az ifjúsági törvény. E rövid, 1972-ig tartó korszak hatásaként megjelentek az első magyar nyelvű beatlemezek, és a hivatalos szervek – elsősorban az ORI – munkát kínáltak, igaz szocialista jellegű bérezés fejében, a legjobban alkalmazkodóknak vagy éppen legtehetségesebbeknek. Ez a korszak egyúttal a klubhálózat első fénykorát jelentette, amely koncertek sokaságát szervezte. A hetvenes évek második fele más, heterogénebb arculatot mutat, mert a klubmozgalom háttérbe szorulásával, mintegy amellet, de részben annak pótlására a nagy tömegeket vonzó koncertek terjedtek el, amelynek első megnyilvánulása a diósgyőri popfesztivál volt. A pártszervek és szervezetek azonban ezekkel kapcsolatban is kifejtettek bizonyos szegmenseiben elasztikus, ám a lényeget tekintve mégis szilárd véleményt, amelyet betartattak a végrehajtó apparátussal. Ennek voltak a pártállami diktatúrában hasznélvezői a zenekarok között, ugyanakkor összességében sok tehetségesnek mondott és később bizonyított művész ekkor még mindig mellőzött volt. Az időszak egyúttal az új utak keresésének időszaka is lett a könnyűzenében mind a pártállami apparátus, mind a zenészek részéről. Korábban tiltott zenekarok kaptak lehetőséget a hivatalos megszólalásra, megalakult a speciálisan őket tömörítő szakszervezet, sőt még a hatalom emberei is találkoztak velük hivatalos vagy félhivatalos formában. A kádárizmus liberalizációját abban is lemérhetjük, hogy milyen fokú volt a hatalmi szféra és a könnyűzenészek képviselőinek érintkezése. Összességében azt mondhatjuk erre, hogy a nyolcvanas években az idő előrehaladtával egyre intenzívebbek és egyre gyakoribbak lettek ezek az érintkezések, a politikai ranglétrán pedig egyre magasabb fokon álló pártvezérek szenteltek nekik figyelmet, miközben a KISZ ebben az időszakban szinte már magától értetődően szervezte jó néhány zenekar fellépéseit. Hozzá kell azonban rögtön tennünk, hogy a zenekaroknak egy törpe minoritása éppen ebben az enyhülési időszakban részesült börtönbe zárással a legnagyobb retorzióban. Ez viszont nem jelent önellentmondást, mert az ekkor elítélt zenészek nem csak kommunizmus-ellenességük miatt kaptak szabadságvesztést, hanem fajgyűlöletre alkalmas szövegeik miatt.

A történeti források közül igyekeztem a legfontosabbakat, a rendszert leginkább jellemzőket egybegyűjteni, amelyek a fenti összefüggés-láncolatot adták. Meggyőződésem, hogy írott forrásaim többsége indikátorként jelezte a kádárizmus legfontosabb kultúrpolitikai sajátosságait, így alkalmas volt a korszak mélyebb összefüggéseinek feltárására. A terjedelmi korlátok miatt több, általam fontosnak tartott forrás csak hivatkozással szerepel a műben, hatása ugyanakkor megkérdőjelezhetetlen, emiatt ebben a formában építettem be mondanivalómba. Kutatásaim következő szakaszában, bővebb terjedelem esetén sort keríték

ismertetésükre a Kádár-rendszer könnyűzenei politikáját még jobban árnyalandó. Azt is megállapíthatjuk, hogy disszertációmban nem elsősorban a könnyűzenei eseményekre, hanem az azokat alakító hatalmi tényezőkre helyeztem a hangsúlyt, emiatt más aspektusból fontosnak tartott könnyűzenei történéseket hagytam ki vagy csak utaltam rájuk. Továbbá kétségtelen, hogy a későbbiekben más történeti forrásokkal is ki kell egészíteni munkámat. Ilyenek többek között: a Belügyminisztérium irattárában fellelhető iratok, az ORI Oktatási és Kulturális Minisztériumban található anyaga, a SZOT, az MHV gazdasági vonatkozású iratanyaga, a fővárosi kerületi pártbizottságok és művelődési osztályaik, csoportjaik iratai, a kerületi és a megyei tanácsok szakigazgatási szerveinek iratai, a rádió, a televízió irattárának, az Artpool Művészetkutató Központ vagy az egyetemi levéltárak klubokra vonatkozó anyagai, valamint az oral history alanyai. A szekunder források közül az ifjúsági magazinok idevonatkozó cikkei említhetők meg, amelyek összevetése a különböző szintű hatalmi szféra megnyilatkozásaival érdemes lett volna a feldolgozásra, erre azonban részint szintén publikáltságuk okán, részint terjedelmi okokból nem vállalkoztam. A fenti munkálatok későbbi időpontja ellenére reményemet fejezem ki, hogy mélyebben fel tudtam tárni és közelebb tudtam hozni a Kádár-rendszer kultúrpolitikai vetületének ezt a kis szeletét.

Levéltári források

I. Magyar Országos Levéltár (MOL)

1. MSZMP KB IB, majd PB iratai

M-KS 288. f. 5/1957 12. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1966 396. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1967 416. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1967 421. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1968 456. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1969 495. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1969 506. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1973 607. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1973 623. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1977 722. ő. e.

M-KS 288. f. 5/ 1977 734. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1978 753. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1982 850. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1984 904. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1984 917. ő. e.

M-KS 288. f. 5/1986 972. ő. e

2. MSZMP KB Titkársága iratai

M-KS 288. f. 7/1960 78. ő. e.

M-KS 288. f. 7/1973 416. ő. e.

M-KS 288. f. 7/1977 517. ő. e.

M-KS 288. f. 7/1977 526. ő. e.

M-KS 288. f. 7/1977 543. ő. e.

M-KS 288. f. 7/1983 678. ő. e.

M-KS 288. f. 7/1986 751. ő. e.

M-KS 288. f. 7/1987 777. ő. e.

3. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya iratai

M-KS 288. f. 22/1960 10. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1967 1. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1968 13. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1968 15. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1974 24. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1977 2. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1979 15. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1980 49. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1983 2. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1983 21. ő. e.

M-KS 28. f. 22/1984 19. ő. e.

M-KS 288. f. 22/1986 39. ő. e.

4. MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztály iratai (1957-1963)

M-KS 288. f. 33/1957 1. ő. e.

M-KS 288. f. 33/1958 12. ő. e.

M-KS 288. f. 33/1958 24. ő. e.

M-KS 288. f. 33/1959 10. ő. e.

M-KS 288. f. 33/1959 16. ő. e.

M-KS 288. f. 33/1959 18. ő. e.

M-KS 288. f. 33/1959 20. ő. e.
M-KS 288. f. 33/1959 27. ő. e.
M-KS 288. f. 33/1960 15. ő. e.
M-KS 288. f. 33/1960 21. ő. e.
M-KS 288. f. 33/1960 41. d. 94088-VI/1961
M-KS 288. f. 33/1961 16. ő. e.
M-KS 288. f. 33/1962 2. ő. e.
M-KS 288. f. 33/1962 9. ő. e.
M-KS 288. f. 33/1962 11. ő. e.

M-KS 288. f. 33/1962 44. d. 94088-VI-1962
M-KS 288. f. 33/1963 26. ő. e.

5. MSZMP KB Kulturális Osztály iratai (1964-1966)

M-KS 288. f. 35/1964 8. ő. e.
M-KS 288. f. 35/1966 2. ő. e.

5. MSZMP KB Tudományos Közoktatási és Kulturális Osztály iratai (1967-1988)

M-KS 288. f. 36/1967 9. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1968 13. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1969 13. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1971 8. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1971 31. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1971 35. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1972 12. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1972 18. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1972 26. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1972 28. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1973 44. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1973 46. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1974 18. ő. e.

M-KS 288. f. 36/1974 48. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1974 49. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1975 42. ő. e.
M-KS 288.f. 36/1976 18. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1976 41. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1979 12. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1979 29. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1980 26. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1980 38. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1981 2. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1981 11. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1981 14. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1981 20. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1981 39. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1982 36. ő. e.
M-KS 288. f. 36/1986 6. ő. e.

6. MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottság iratai

M-KS 288. f. 41/1963 11. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1965 52. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1966 58. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1968 105. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1970 130. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1971 169. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1972 85. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1974 221. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1979 333. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1982 392. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1983 407. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1984 430. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1984 435. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1986 461. ő. e.
M-KS 288. f. 41/1986 462. ő. e.

M-KS 288. f. 41/1986 467. ő. e.

M-KS 288. f. 41/1986 469. ő. e.

M-KS 288. f. 41/1986 475. ő. e.

M-KS 288. f. 41/ 1987 496. ő. e.

7. MSZMP KB Kultúrpolitikai Munkaközösség iratai

M-KS 288. f. 50/1976 2. ő. e.

8. MSZMP KB Ifjúsági Bizottság iratai

M-KS 288. f. 53/1975-1976 1. ő. e.

M-KS 288. f. 53/1977-1979 2. ő. e.

9. Népgazdasági Tanács ülések jegyzőkönyvei, előterjesztések, határozatok

XIX-A-19-b 28. d. 206/1951

10. Belügyminisztérium Miniszteri Titkársága iratai

XIX-B-1-ai 43. d. 1-a/295

XIX-B-1-ai 50. d. 1-a/644

XIX-B-1-ai 54. d. 1-1969

XIX-B-1-ai 57. d. 1-a/450

XIX-B-1-ai 57. d. 1-a/459

XIX-B-1-ai 58. d. 1-a/540

XIX-B-1-ai 62. d. 1-a/1239

XIX-B-1-ai 69. d. 1-a/653

XIX-B-1-ai 136. d. 1-a/1386

XIX-B-1-ai 138. d. 1-a/107

11. Belügyminisztérium Főügyelet napi tájékoztató jelentések iratai

XIX-B-1-ak 6. d. 8-12/235/1980

12. Belügyminisztérium főparancsnoki értekezletek iratai

XIX-B-1-x 42. d. 56. sorszám

13. Művelődésügyi Minisztérium Ellenőrzési Főosztály iratai

XIX-I-4-c 7. d. 48051-VI./1958

XIX-I-4-c 9. d. 488066-VI/1958

XIX-I-4-c 16. d. 122082-VI-1-37/1959

XIX-I-4-c 42. d. 94117-VI-1961

XIX-I-4-c 50. d. 94082/b-VI-1962

XIX-I-4-c 70. d. 129088-VI-1964

XIX-I-4-c 74. d. 129082/b-VI-1964

XIX-I-4-c 74. d. 129117-VI-1964

XIX-I-4-c 83. d. 129088-VI-1965

XIX-I-4-c 129082/b-VI-1966

XIX-I-4-c 94. d. 129088-VI-1966

XIX-I-4-c 102. d. 1966. évi revízió. dosszié.

XIX-I-4-c 110. d. 129088-1967

XIX-I-4-c 120. d. 1968. június-július. dosszié.

XIX-I-4-c 131. d. Az NKI 1970. évi vizsgálatának 9. és 26. sz. melléklete

XIX-I-4-c 131. d. ORI-iratok

XIX-I-4-c 141. d.

14. Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztály iratai

XIX-I-4-o 75. d. 73035/1966

XIX-I-4-o 75. d. 73732/1966

XIX-I-4-o 76. d. 1. t. 73129/1966

XIX-I-4-o 77. d. 2. t. 72019/1966

XIX-I-4-o 77. d. 2. t. 72253/1966

XIX-I-4-o 85. d. 1. t. 72390/1967
XIX-I-4-o 86. d. 2. t. 72379/1967
XIX-I-4-o 86. d. 2. t. 72944/1967
XIX-I-4-o 86. d. 2. t. 73053/1967
XIX-I-4-o 92. d. 3. t. 73118/1967
XIX-I-4-o 103. d. 80281/1969
XIX-I-4-o 103. d. 80522/1969
XIX-I-4-o 103. d. 80920/1969
XIX-I-4-o 107. d. 3. t. 80242/1969
XIX-I-4-o 107. d. 3. t. 80639/1969
XIX-I-4-o 107. d. 3. t. 80669//1969
XIX-I-4-o 113. d. 80830/1970
XIX-I-4-o 114. d. 80799/1970
XIX-I-4-o 123. d. 44063/1971
XIX-I-4-o 126. d. 3. t. 43079/1971
XIX-I-4-o 131. d. 8. t. 43957/1972
XIX-I-4-o 132. d. 43225/1972
XIX-I-4-o 132. d. 43358/1972
XIX-I-4-o 132. d. 43541/1972
XIX-I-4-o 132. d. 9. t. 44286/1972
XIX-I-4-o 139. d. 7. t. 43154/1973

15. Ilku Pál művelődésügyi miniszterhelyettes iratai

XIX-I-4-zs 106. d. 60. t.

16. XIX-I-4-ff 12. d. 49962/1959

XIX-I-4-ff 50. d. 49936/1959

17. Művelődésügyi Minisztérium Zene és Táncművészeti Főosztály iratai

XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114252/1971

XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114259/1971

XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114598/1971

XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114727/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 114859/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115064/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115088/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115199/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115261/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115268/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115280/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115299/1971
XIX-I-4-rr 34. d. 21. t. 115613/1971
XIX-I-4-rr 37. d. 9. t. 114020/1972
XIX-I-4-rr 37. d. 9. t. 114146/1972
XIX-I-4-rr 39. d. 14. t. 114174/1972
XIX-I-4-rr 39. d. 14. t. 114500/1972
XIX-I-4-rr 114583/1972
XIX-I-4-rr 37. d. 9. t. 114672/1972
XIX-I-4-rr 114706/1972
XIX-I-4-rr 114885/1972
XIX-I-4-rr 114937/1972
XIX-I-4-rr 115028/1972
XIX-I-4-rr 41. d. 15. t. 115042/1972
XIX-I-4-rr 38. d. 9. t. 115077/1972
XIX-I-4-rr 36. d. 3. t. 115084/1972
XIX-I-4-rr 38. d. 9. t. 115144/1972
XIX-I-4-rr 115242/1972
XIX-I-4-rr 115253/1972
XIX-I-4-rr 115257/1972
XIX-I-4-rr 39. d. 14. t. 115468/1972

18. Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes, művelődésügyi miniszter
első helyettese iratai

XIX-I-4-aaa 20. d. 122088-VI./1959
XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 58/1957/A

XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 132/1957/A
XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 639/1957
XIX-I-4-aaa 49. d. 52. ö. e. 8722-224/1957
XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ö. e. 1008/1958
XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ö. e. 1019/1958
XIX-I-4-aaa 51. d. 64. ö. e. 2198/1958
XIX-I-4-aaa 56. d. 81. ö. e. 1957-1958

19. Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletek iratai

XIX-I-4-eee 1. d. 8. t.
XIX-I-4-eee 4. d. 16. t.
XIX-I-4-eee 8. d. 4. t.
XIX-I-4-eee 10. d. 15. t. 1964. július 6.

20. Simó Jenő művelődésügyi miniszterhelyettes iratai

XIX-I-4-kkk 10. d. 30. t.
XIX-I-4-kkk 11. d. 48. t.

21. Orbán László kulturális miniszter iratai

XIX-I-7-a 15. d. 40. t.
XIX-I-7-a 18. d. 46. t.

22. Kulturális Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztály iratai

XIX-I-7-g 1. d. 3. t. 114662/1974
XIX-I-7-g 1. d. 4. t. 115301/1974
XIX-I-7-g 1. d. 1. t. 115396/1974
XIX-I-7-g 1. d. 2. t. 115590/1974
XIX-I-7-g 3. d. 9. t. 115086/1974

XIX-I-7-g 3. d. 9. t. 115165/1974
XIX-I-7-g 4. d. 14. t. 114440/1974
XIX-I-7-g 5. d. 15. t. 115099/1974
XIX-I-7-g 6. d. 15. t. 115478/1974
XIX-I-7-g 8. d. 1. t. 17161/1975
XIX-I-7-g 8. d. 1. t. 18031/1975
XIX-I-7-g 12. d. 9. t. 17759/1975
XIX-I-7-g 12. d. 9. t. 18421/1975
XIX-I-7-g 13. d. 10. t. 17420/1975
XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 114840/1974
XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 114966/1974
XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 17233/1975
XIX-I-7-g 10. d. 5. t. 17353/1975
XIX-I-7-g 13. d. 15. t. 17810/1975
XIX-I-7-g 10. d. 5. t. 17978/1975
XIX-I-7-g 10. d. 5. t. 18219/1975
XIX-I-7-g 18. d. 2. t. 56012/1976
XIX-I-7-g 23. d. 16. t. 57380/1976
XIX-I-7-g 24. d. 2. t. 56817/1977
XIX-I-7-g 24. d. 2. t. 56919/1977
XIX-I-7-g 24. d. 1. t. 58199/1977
XIX-I-7-g 25. d. 4. t. 57370/1977
XIX-I-7-g 26. d. 9. t. 56147/1977
XIX-I-7-g 30. d. 15. t. 58485/1977
XIX-I-7-g 30. d. 16. t. 56479/1977

23. Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály iratai

XIX-I-7-j 1. d. 4. t. 43561/1974
XIX-I-7-j 2. d. 7. t. 43573/1974
XIX-I-7-j 3. d. 15. t. 43286/1974
XIX-I-7-j 34. d. 6. t. 18570/1977
XIX-I-7-j 34. d. 7. t. 19156/1977

XIX-I-7-j 38. d. 13. t. 19394/1977

XIX-I-7-j 45. d. 2. t. 40153/1978

XIX-I-7-j 51. d. 5. t. 31046/1979

XIX-I-7-j 54. d. 7. t. 34088/1980

XIX-I-7-j 54. d. 7. t. 34641/1980

24. Molnár Ferenc kulturális államtitkár iratai

XIX-I-7-y 8. d. 23. t.

25. Pozsgay Imre kulturális miniszterhelyettes iratai

XIX-I-7-bb 5. d. 21. t. Zene. dosszié.

26. Pozsgay Imre kulturális miniszter iratai

XIX-I-7-cc 17. d. 116. t

XIX-I-7-cc 27. d. 176. t.

27. Tóth Dezső kulturális miniszterhelyettes iratai

XIX-I-7-dd 3. d. Tóth Dezső miniszterhelyettes irattári anyaga. dosszié.

XIX-I-7-dd 4. d. Balatoni Intéző Bizottság. dosszié.

XIX-I-7-dd 4. d. Országos Közművelődési Tanács. dosszié.

XIX-I-7-dd 4. d. Személyzeti és Oktatási Főosztály. dosszié.

XIX-I-7-dd 4. d. Színház-, Zene- és Táncművészeti Főosztály. dosszié.

XIX-I-7-dd 5. d. Országos Közművelődési Tanács 1979. dosszié.

XIX-I-7-dd 5. d. Tudomány. dosszié.

XIX-I-7-dd 14. d. Szórakozás-Szórakoztatás. dosszié.

28. Kulturális Minisztérium Ellenőrzési Osztály iratai

XIX-I-7-jj 6. d. MHV 1977. évi utóvizsgálata. dosszié.

XIX-I-7-jj 7. d. ORI 1977. évi költségvetési revíziója. dosszié.

XIX-I-7-jj 6.d. (ideiglenesen) ORI 1979. évi vizsgálati anyaga. dosszié.

29. Pozsgay Imre művelődési miniszter iratai

XIX-I-9-a 1. d. 97/1979

XIX-I-9-a 6. d. 91/1980

XIX-I-9-a 7. d. 242/1980

XIX-I-9-a 20. d. 1364/1981

30. Vajda György művelődési miniszterhelyettes iratai

XIX-I-9-n 11. d. 1. t. Zenei Osztály 1987. dosszié.

XIX-I-9-n 17. d. 4. t. Zene- és Táncművészet. Vajda György miniszterhelyettes 1988. dosszié.

XIX-I-9-n 17. d. 4. t. Zenei Osztály. dosszié.

XIX-I-9-n 21. d. 18. t. Szórakozás, szórakoztatás. dosszié.

31. Művelődési Minisztérium Titkárság - Igazgatási, Jogi és Tanácsi Főosztály iratai

XIX-I-9-t 20-1/1981

XIX-I-9-t 126. d. 374/1985

32. Művelődési Minisztérium Művelődéspolitikai Főosztály iratai

XIX-I-9-u 1. d. 1. kollégiumi ülés 1981. június 1. dosszié.

XIX-I-9-u 2. d. 1981. augusztus 14. dosszié.

XIX-I-9-u 2. d. Miniszterhelyettesi értekezletek március. dosszié.

33. Művelődési Minisztérium Közművelődési Főosztály iratai

XIX-I-9-dd 4. d. 35209/1982

XIX-I-9-dd 39. d. 67067/1987

XIX-I-9-dd 39. d. 67222/1987

XIX-I-9-dd 39. d. 67701/1987

XIX-I-9-dd 39. d. 67858/1987

XIX-I-9-dd 39. d. 1988. évi fesztiválok, nagyrendezvények engedélyezése. dosszié.

34. Művelődési Minisztérium Ellenőrzési Főosztály

XIX-I-9-pp 16. d. ORI 1982. évi költségvetési ellenőrzése. dosszié.

XIX-I-9-pp 35. d. ORI 1984. évi komplex felügyeleti ellenőrzése. dosszié.

XIX-I-9-pp 49. d. Interkoncert 1986. dosszié.

XIX-I-9-pp 57. d. MHV 1981. évi ellenőrzése. dosszié.

XIX-I-9-pp 57. d. MHV 1986. évi átfogó felügyeleti vizsgálatának jelentése dokumentumai. dosszié.

XIX-I-9-pp 70. d. ORI költségvetési ellenőrzése. dosszié.

XIX-I-9-pp 79. d. NKI jegyzőkönyvei. dosszié.

XIX-I-9-pp 95. d. Rock Színház 1988. évi költségvetési ellenőrzése. dosszié.

XIX-I-9-pp 105. d. ORI átfogó ellenőrzése 1989. dosszié.

35. ORI-iratok

XXVI-I-67 38. d. 1974. április 12. 41. sz. igazgatói utasítás

II. Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL)

1. KISZ KB IB iratai

289/3 41. ő. e.
289/3 113. ő. e.
289/3 130. ő. e.
289/3 190. ő. e.
289/3 232. ő. e.
289/3 234. ő. e.
289/3 253. ő. e.
289/3 362. ő. e.
289/3 488. ő. e.
289/3 517. ő. e.
289/3 556. ő. e.

2. KISZ KB iratai

289/2 23. ő. e.
289/2 45. ő. e.
289/2 55. ő. e.
289/2 109. ő. e.
289/2 113. ő. e.

3. KISZ kongresszusok iratai

289/1 127. ő. e.
289/1 262. ő. e.

III. Budapest Főváros Levéltára (BFL)

1. Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága iratai

XXIII. 102. a. 1965. június 23.
XXIII. 102. a. 1969. április 30.
XXIII. 102. a 1969. október 15.

XXIII. 102. a. 1970. június 24.
XXIII. 102. a. 1970. július 8.
XXIII. 102. a. 1970. július 22.
XXIII. 102. a. 1971. április 28.
XXIII. 102. a. 1971. november 29.
XXIII. 102. a. 1980. december 3.
XXIII. 102. a. 1981. március 11.
XXIII. 102. a. 1982. augusztus 4.
XXIII. 102. a. 1984. december 19.

2. Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága Népművelési Osztályának
iratai

XXIII. 114. 170665 - XI- 1957
XXIII. 114. 171565/3 - XI-1957
XXIII. 114. 172493- XI - 1958
XXIII. 114. 173928 - XI - 1958
XXIII. 114. 170651 - XI - 1960
XXIII. 114. 170681/2 - XI - 1960
XXIII. 114. 171228/2 - XI - 1960
XXIII. 114. 171279 - XI – 1960
XXIII. 114. 172144 - XI - 1960
XXIII. 114. 172326 - XI - 1960
XXIII. 114. 173253 - XI - 1960
XXIII. 114. 173717 - XI - 1960
XXIII. 114. 170745 - XI - 1961
XXIII. 114. 171474 - XI - 1961
XXIII. 114. 171913/4 - XI - 1961
XXIII. 114. 172615 - XI - 1961
XXIII. 114. 172635 - XI - 1961
XXIII. 114. 172661/2 - XI – 1961
XXIII. 114. 172662 - XI – 1961
XXIII. 114. 172736 - XI - 1961
XXIII. 114. 171198 - XI - 1962

XXIII. 114. 171485/2 - XI - 1962
XXIII. 114. 171567 - XI – 1962
XXIII. 114. 171777 - XI - 1962
XXIII. 114. 171918/4 - XI - 1962
XXIII. 114. 172168 - XI - 1962
XXIII. 114. 171172- XI – 1963
XXIII. 114. 171802/2 - XI - 1965

3. Budapest I. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága iratai

XXIII. 201. a 1964. július 3.
XXIII. 201. a 1965. október 1.
XXIII. 201. a 1966. április 1.
XXIII. 201. a 1965. június 23.

4. Budapest I. Kerületi Tanács Végrehajtó Bizottság Művelődésügyi Főosztály iratai

XXIII. 201. b 7439/1969
XXIII. 201. b 7332/1970
XXIII. 201. b 7325/1971
XXIII. 201. b 7375/1971
XXIII. 201. b 7391/1971
XXIII. 201. b 7397/1971

5. BRFK iratai

XXIV. 1. 0250/1958
XXIV. 1. 08/13-1/1959
XXIV. 111-07/14-1960
XXIV. 111-017/12-1963
XXIV. 1. 111-017/6-1964

XXIV. 1. 111-011/8-1966
XXIV. 1. 111-026/4-1968
XXIV. 1. 111-025/4-1970
XXIV. 1. 111-022/3-1974
XXIV. 1. 111-027/1-1979

6. Budapest Fővárosi Bíróság iratai

XXV. 4. a XXX. 819/1970-17

7. Az MSZMP Budapesti Pártbizottsága iratai

XXXV. 1. a/3 - 1957. szeptember 26.
XXXV. 1. a/3 - 1958. október 1.
XXXV. 1. a/3 – 1961. december 18.
XXXV. 1. a/3 - 1969. március 31.
XXXV. 1. a/3 - 1970. április 23.
XXXV. 1. a/3 - 1971. szeptember 27.
XXXV. 1. a/3 – 1972. április 7.
XXXV. 1. a/3 - 1973. június 28.
XXXV. 1. a/3 – 1978. november 23.
XXXV. 1. a/3 - 1983. július 8.
XXXV. 1. a/3 - 1984. július 5.
XXXV. 1. a/3 - 1985. október 17.

8. Az MSZMP Budapesti Pártbizottsága Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei

XXXV. 1. a/4 - 1959. március 16.
XXXV. 1. a/4 - 1960. január 4.
XXXV. 1. a/4 - 1960. július 18.
XXXV. 1. a/4 - 1960. szeptember 26.
XXXV. 1. a/4 - 1961. december 22.
XXXV. 1. a/4 - 1962. május 28.

XXXV. 1. a/4 - 1964. április 13.
XXXV. 1. a/4 - 1971. augusztus 13.
XXXV. 1. a/4 - 1971. szeptember 10.
XXXV. 1. a/4 - 1972. július 28.
XXXV. 1. a/4 - 1974. december 9.
XXXV. 1. a/4 - 1978. március 8.
XXXV. 1. a/4 - 1978. október 4.
XXXV. 1. a/4 - 1978. november 29.
XXXV. 1. a/4 - 1983. június 1.
XXXV. 1. a/4 - 1984. április 18.
XXXV. 1. a/4 - 1984. szeptember 5.
XXXV. 1. a/4 - 1986. július 8.

9. Az MSZMP Budapesti Bizottsága Ifjúsági Munkabizottságának jegyzőkönyve

XXXV. 1. a/19 - 1974. február 12.

IV. Állambiztonsági Szolgálatok Levéltára (ÁBTL)

M-36061
M-37332
M-37864
M-37908
M-38326
M-39382
M-39755
M-40189
M-40245
M-41343
M-42182/1
O-12548
O-19799/1
O-19799/2
V-158094/I

V-164155/1

V-164155/2

NOIJ III/III - 146-169/9/1983. augusztus 25.

NOIJ BRFK -79, 1984. május 25.

NOIJ III/III - 100, 1984. május 28.

V. Artisjus Irattár (AI)

1. Dokumentációs és Felosztási Osztály

Sanzon és Magyar Nóta Bizottság jegyzőkönyve az engedélyezett művekről. dosszié.

2. Jogi Főosztály

Magyar Zeneművészek Szövetségének elnökségi ülése 1987. november 12. dosszié.

ORI. dosszié. 1987. I. félévi rendezési terv.

39043. István, a király. dosszié. Koltay Gábor levele a Szerzői Jogvédő Hivatal vezetőségéhez 1985. február 1.

VI. MTA Könyvtár Kézirattára (MTAKK)

Ms 6034/240-247 Aczél György kézirathagyaték. Aczél György MSZMP KB titkári működésére vonatkozó iratok. Bródy János beatzenész elleni eljárásra vonatkozó iratok. 1973.

Ms 6038/77-82 Aczél György kézirathagyaték. Aczél György MSZMP KB-titkári működésre vonatkozó iratok. A Dialógus Békecsoport működésére vonatkozó iratok.

Ms 6041/105-139 Aczél György kézírathagyaték. Aczél György MSZMP KB-titkári működésre vonatkozó iratok, 1983. Az ún. „punk-ügyre” vonatkozó jelentések, vitacikkek, újságkivágatok.

Ms 6120/57 Aczél György kézírathagyaték. Aczél György beszédei, előadásai, beszéd- és előadásvázlatai 1960-1991. Beszéd a Politikai Akadémián 1968. április 1.

VII. Magyar Távirati Iroda (MTI) Fotóarchivuma

Bródy János fénykép hátoldala. 1983. július 23.

Bródy János fénykép hátoldala. 1988. szeptember 6.

Felhasznált szakirodalom

Szakkönyvek

1. Aczél György: *Művelődéspolitikánk időszerű kérdései*. Budapest, 1985. Kossuth Kiadó.
2. Aczél György: *Szocializmus, nemzet, kultúra. Írások a kultúráról*. Budapest, 1985. Kossuth.
3. Andrassy Mária – Vitányi Iván: *Ifjúság és kultúra*. Budapest, 1979. Kossuth Kiadó.
4. Bácskai Erika - Makara Péter - Manchin Róbert - Váradi László - Vitányi Iván: *Beat*. Budapest, 1969. Zeneműkiadó.
5. Balázs Fecó: *Új évszakok*. Fábián L. Gyula interjúkötete. Budapest, 2005. Marosi-Print Kft.
6. Bankó András: *Muzsikás évtizedek*. Budapest, 1994. Kós Károly Alapítvány.
7. *Beszélő összkiadás 1981-1984*. I. kötet. szerk.: Haraszi Miklós, Kis János. Budapest, 1992. AB-Beszélő Kiadó.

8. Bihari Mihály: *Magyar politika 1944-2004 Politikai és hatalmi viszonyok*. Budapest, 2005. Osiris Kiadó.
9. Birkás Attila: *A Piramis sztori*. Budapest, 2006. Szerzői kiadás.
10. Borzák Tibor: *Családtörténet – A Neoton Família műhelyében*. Budapest, 1989. Laude Kiadó.
11. Böhm Antal: *A XX. századi magyar társadalom*. Budapest, 1999. Korona Kiadó.
12. Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848-1992*. Budapest, 1992. Akadémiai Kiadó.
13. Breuer János: *Negyven év magyar zenekultúrája*. Budapest, 1985. Zeneműkiadó.
14. Budai Ervin - Nemes Nagy Péter - Zoltán János: *Száttört álmok*. Öröm, 2006. Staen Hungaria Kft.
15. *Charlie - Ami soul, az szól*. Charlie gondolatait lejegyezte: Imredy Péter. Budapest, 2004. Charlie Music.
16. Csengey Dénes: „...és mi most itt vagyunk?”. Budapest, 1983. Magvető Kiadó.
17. Csizmadia Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék (1968-1988)*. Dokumentumok. Budapest, 1995. T-Twins Kiadó.
18. Dalia László – B. Molnár László: *A dal ugyanaz marad*. Budapest, 2002. Media Nox Kiadó.
19. Dám László: *Rockszámla*. Budapest, 1987. Ifjúsági Rendező Iroda.
20. Fekete Kálmán: *Első magyar blueskönyv*. Budapest, 1996. Alexandra Kiadó.
21. Feuer Mária: *A koncert és közönsége*. In. Közművelődési ismeretek 7. Budapest, 1985. Múzsák Közművelődési Kiadó.
22. Fodor Sándor: *Cseh Tamás*. Budapest, 1994. Graffiti Bt.
23. Fonyódi Péter: *Beatkorszak a pártállamban, 1963-1973*. Budapest 2003. XX. Század Intézet.
24. Földes György: *Hatalom és mozgalom 1956-1989*. Budapest, 1989. Reform-Kossuth Kiadó.
25. Földes László: *Hobo Sapiens*. Budapest, 1989. Hírlapkiadó.
26. *Garázs*. összeállította: Kőszegi Gábor - Nagy Feró. Budapest, 1989. Háttér Lap- és Könyvkiadó Kft.
27. Géra Eleonóra - Csatári Bence: *Az Artisjus 100 éve*. (előkészületben, Artisjus kiadvány)
28. Gergely Jenő-Izsák Lajos: *A XX. század története*. Budapest, 2000. Pannonica Kiadó.

29. Gesztes Albert – Gesztes Ildikó: *Egy jampi szív*. Budapest, 2006. Rózsavölgyi és Tsa.
30. Glagylin, Anatolij: *Örök küldetés*. Budapest, 1964. Európa Kiadó.
31. Göbölös N. László: *Fuvolalovag*. Budapest, 1998. Crossroads.
32. Gréczy Zsolt - Retkes Attila: *Bródy*. Budapest, 2003. Vince Kiadó.
33. Gréczy Zsolt - Retkes Attila: *Presser*. Budapest 2003. Vince Kiadó.
34. Gurály László - Herskovits Iván - Kapuvári Gábor - Nemes Nagy Péter - Sebők János - Szönyei Tamás: *Képes Rock Enciklopédia*. Budapest, 1988. Zeneműkiadó.
35. Győri Magda: *Egy hang Európa szívéből - Varga Miklós*. Budapest, 2001. Szabad Tér Kiadó.
36. Győri Magda: *Vikidál*. Budapest, 1990. Laude Kiadó.
37. Hankiss Elemér: *Kelet-európai alternatívák*. Budapest, 1989. Közgazdasági Kiadó.
38. *Hatályos jogszabályok gyűjteménye 1945-1987 IV.* szerk.: Petrik Ferenc, Raft Miklós. összeállította: Hársfalvi Rezsőné, Komáromi Gábor, Tamás Andrásné. Budapest, 1989. Közgazdasági és Jogi Kiadó.
39. Hérics Nándor: *Zenésportrék*. Budapest, 2006. Hérics Neon Design Kft.
40. Huszár Tibor: *Kádár - A hatalom évei 1956-1989*. Budapest, 2006. Corvina.
41. Hoensch, Jörg K.: *Geschichte Ungarns 1867-1983*. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, 1984. W. Kohlhammer.
42. *Hogyan készül a popmenedzser?* - Erdős Péterrel beszélget Acsay Judit. Budapest, 1990. Unió Kiadó.
43. Horváth István: *Feladatunk a párt ifjúságpolitikájának valóra váltása*. Budapest, 1971. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat.
44. Horváth József: *A III/III. főnöke voltam*. Budapest, 1998. Püski Kiadó.
45. *Ifjúság és szórakozás - Szöveggyűjtemény*. Válogatta és szerkesztette: Pörös Géza, Thoma László. Budapest, 1983. Népművelési Iroda.
46. Izsák Lajos: *Rendszerváltástól rendszerváltásig 1944-1990*. Budapest, 1998. Kulturtrade Kiadó.
47. Jávorszky Béla Szilárd-Sebők János: *A magyarrock története 1.* Budapest, 2005. Népszabadság könyvek.
48. Jávorszky Béla Szilárd-Sebők János: *A magyarrock története 2.* Budapest, 2006. Népszabadság könyvek.
49. Kállai Gyula: *A Magyar Szocialista Munkáspárt kulturális politikája*. Budapest, 1958. Kossuth Kiadó.

50. Kalmár Melinda: *Ennivaló és hagyomány. A korai kádárizmus ideológiája*. Budapest, 1998. Magvető Kiadó.
51. Kenyeres István: *A superman hippik és a tanácstalan rendőrök*. In: Majtényi György-Ring Orsolya (szerk.): *Közel-Múlt - Hús történet a 20. századból*. Budapest, 2002. Magyar Országos Levéltár.
52. *Ki kicsoda a magyar rockzenében?* szerk.: Czippán György. Budapest, 1979. Zeneműkiadó.
53. Kiss István Zoltán: *Magyar könnyűzenei lexikon*. Budapest, 1998. Zaj-Zone Kiadó.
54. Kiss Sándor: *Elefántdübörgés*. Budapest, 1996. K.U.K Kiadó.
55. Kiss Sándor - Lerch István: *30 év zene - Lerch István feketén-fehéren*. Budapest, 2001. Brazil Bt.
56. Kiss Sándor: *Tátrai Band - Az első tíz év*. Budapest, 1998. T.B. Bt.
57. Kocsis L. Mihály: *Illés- Énekelt történelem*. Budapest, 1999. Zikkurat Kft.
58. Koltay Gábor: *Benkó Dixieland Band story*. Budapest, 1982. Zeneműkiadó.
59. Koltay Gábor: *István, a király*. Budapest, 1984. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó.
60. Koltay Gábor: *A Koncert-dosszié*. Budapest, 1981. Zeneműkiadó.
61. Koltay Gábor: *Szörényi-Bródy*. Budapest, 1980. Zeneműkiadó.
62. Komár László: *Táncoló fekete lakkcipők*. Pécs, 2005. Alexandra Kiadó.
63. Kozma Gábor: *Lord sztori*. Szombathely, 1983. KISZ Vas Megyei Bizottsága.
64. Kőbányai János: *Beatünnep után*. Budapest, 1986. Gondolat Kiadó.
65. *Könnyűműfaj '81 – Popzene és környéke egy tanácskozás tükrében*. Budapest, 1981. szerk.: Boros Lajos, Czippán György, Földes Péter, Sebők János. A KISZ Budapesti Bizottságának Politikai Képzési Központja kiadványa.
66. Köpeczi Béla: *A magyar kultúra útja 1945-1985*. Budapest, 1986. Kossuth Kiadó.
67. *Könnyűzenei lexikon*. szerk.: Sebők János. Budapest, 1987. Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat.
68. *Közel-Múlt - Hús történet a 20. századból*. szerk.: Majtényi György-Ring Orsolya. Budapest, 2002. Magyar Országos Levéltár.
69. Lendvai Ildikó - Szerdahelyi István: *Az MSZMP művészetpolitikája*. Budapest, 1986. MSZMP Politikai Főiskola. jegyzet.
70. Lévai Júlia - Vitányi Iván: *Miből lesz a sláger?* Budapest, 1973. Zeneműkiadó.
71. Losonczy Ágnes: *Zene - Ifjúság - Társadalom*. Budapest, 1974. Zeneműkiadó.
72. *Magyar ki kicsoda 1990*. főszerk.: Hermann Péter. Budapest, 1990. Láng-Texoft Kiadó.

73. *Magyar kódex 6. Magyarok a XX. században. Magyarország művelődéstörténete 1918-2000.* főszerk.: Szentpéteri József. Budapest, 2001. Kossuth Kiadó.
74. *Magyar művelődéstörténet.* szerk.: Kósa László. Budapest, 2002. Osiris Kiadó.
75. *A magyar népi demokrácia története 1944-1962.* szerk.: Balogh Sándor és Jakab Sándor. Budapest, 1978. Kossuth Kiadó.
76. *A magyarok krónikája.* szerk.: Glatz Ferenc. Budapest, 2006. Helikon Kiadó.
77. *Magyarország a XX. században* szerk.: Balogh Sándor. Budapest, 1980. Kossuth Kiadó.
78. *Magyarország a XX. században I.* főszerk.: Tarsoly István. Szekszárd, 1996. Babits Kiadó.
79. *Magyarország a XX. században II.* főszerk.: Tarsoly István. Szekszárd, 1997. Babits Kiadó.
80. *Magyarország művelődési viszonyai 1960-1982.* szerk.: Barta Barnabás. Budapest, 1984. Kossuth Kiadó.
81. *Magyarország története 1918-1990.* szerk.: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos.-Budapest, 1995. Korona Kiadó.
82. *Magyarország történeti kronológiája IV. 1944-1970.* főszerk.: Benda Kálmán. Budapest, 1983. Akadémiai Kiadó.
83. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962.* szerk.: Ságvári Ágnes-Vass Henrik. Budapest 1973. Kossuth Kiadó.
84. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963-1966.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1978. Kossuth Kiadó.
85. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1967-1970.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1974. Kossuth Kiadó.
86. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1971-1975.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1978. Kossuth Kiadó.
87. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975-1980.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1983. Kossuth Kiadó.
88. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1980-1985.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1988. Kossuth Kiadó.
89. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985-1989.* szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1994. Interart Stúdió Kft.
90. *A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei.* Budapest, 1962. Könyvtartudományi és Módszertani Központ.

91. *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezlete - Írásban leadott hozzászólások.* II. kötet. Budapest, 1988. Kossuth Kiadó.
92. *A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusának jegyzőkönyve.* Budapest, 1960. Kossuth Kiadó.
93. *A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának jegyzőkönyve.* Budapest, 1963. Kossuth Kiadó.
94. *A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusának jegyzőkönyve.* Budapest, 1967. Kossuth Kiadó.
95. *A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve.* Budapest, 1971. Kossuth Kiadó.
96. *A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve.* Budapest, 1975. Kossuth Kiadó.
97. *A Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusának jegyzőkönyve.* Budapest, 1980. Kossuth Kiadó.
98. *A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusának jegyzőkönyve.* Budapest, 1985. Kossuth Kiadó.
99. *Magyar történeti kronológia 1971-1990.* Összeállította: Dr. Seifert Tibor. Budapest, 1994. Ikva Kiadó.
100. *A magyar történettudomány válogatott bibliográfiája 1945-1968.* Összeállította az MTA Történettudományi Intézetének munkaközössége. Budapest, 1971. Akadémiai Kiadó.
101. Malecz Attila: *A jazz Magyarországon.* Budapest, 1981. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadványa.
102. Malecz Attila: *Zenei ízlés Magyarországon.* Budapest, 1987. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadványa.
103. Malecz Attila-Strém Kálmán-Valkó Emőke: *Éteri dallamok - zenei műsorok és közönségük.* Budapest, 1986. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadványa.
104. Markó György: *A Kalef. A Moszkva téri galeri 1964-1965.* Budapest, 2005. H&T Kiadó.
105. Maróthy György: *Bikini.* Budapest, 1997. Oláh Nyomda és Kiadó Bt.
106. Maróthy László: *A párt ifjúságpolitikájának néhány kérdése.* Budapest, 1980. Kossuth Kiadó.
107. Máté Pál: *Máté Péter.* Budapest, 2007. Mima Kiadó.

108. Méhes Lajos: *A párt ifjúsági politikája: az ifjúság nevelésének kérdései és feladatai*. Budapest, 1968. Ifjúsági Lapkiadó.
109. Miklós Tibor: *Keresem a szót, keresem a hangot*. Budapest, 1977. Zeneműkiadó.
110. Moldova György: *Kádár János*. Budapest, 2006. Urbis Könyvkiadó.
111. *Az MRT szerepe a közművelődésben*. é. n. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadványa.
112. Nagy Márta: *Vélemények a szórakozásról és a rádió és a televízió szórakoztató műsorairól*. In: *Rádió és Televízió Szemle*. Budapest, 1974. VI. évf. 8. sz. Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső kiadványa.
113. *Nations of the modern World - Hungary*. New York, 1972. ifj. Ignó Pál kiadása.
114. Nemes Péter: *Ismerkedés a csövesek világával*. Budapest, 1984. Tankönyvkiadó.
115. Németh Gyula: *Hatalom és érdek*. Kiadatlan házi dolgozat.
116. Ómolnár Miklós: *R. B. kapitány, avagy pengék és halak*. Budapest, 1986. Ifjúsági Rendező Iroda.
117. Ómolnár Miklós - Rózsa Péter: *Bem-rockparty*. Budapest, 1989. Múzsák Kiadó.
118. Orbán László: *Ifjúság, értelmiség, szocialista kultúra*. Válogatott beszédek és írások. Összeállította: Pintér István, előszó: Óvári Miklós. Budapest, 1981. Kossuth Kiadó.
119. Para-Kovács Imre: *Amerika Kiadó. Beszélgetések Menyhárt Jenővel*. Budapest, 2006. Glória Kiadó.
120. Paulina Éva: *Zenészballada*. Budapest, 1987. A szerző kiadása.
121. *Popperiszkóp '87*. szerk.: Czippán György. Budapest, 1987. Ifjúsági Rendező Iroda Reflex Szerkesztőség.
122. Pozsgay Imre: *Demokrácia és kultúra*. Budapest, 1980. Kossuth Kiadó.
123. Pozsonyi Ádám: *A Lenin-szobor helyén bombatölcsér tátong. A magyar punk története (1978-1990)*. Budapest, 2001. A szerző kiadása.
124. Pullai Árpád: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúságpolitikájának néhány kérdéséről*. Budapest, 1971. Kossuth Kiadó.
125. Rácz Árpád: *Ki volt Kádár?* Budapest, 2001. Rubicon-Aquila Kiadó.
126. Révész Sándor: *Aczél és korunk*. Budapest, 1997. Sík Kiadó.
127. Riskó Géza: *Diszkó A.B.C.D.* Budapest, 1989. HungariaSport.
128. Riskó Géza: *Edda Művek - Miskolc*. Budapest, 1984. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó.
129. Riskó Géza: *Pege Aladár*. Budapest, 1985. Ifjúsági Lap - és Könyvkiadó.
130. Riskó Géza: *R-Go*. Budapest, 1986. Zeneműkiadó.
131. *Rockévkönyv 1981*. szerk.: Sebők János. Budapest, 1982. Zeneműkiadó.

132. *Rockzene – társadalom – ifjúság.* szerk. Nagy Mihály. Budapest, 1981. ELTE.
133. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Budapest, 2004. Osiris Kiadó.
134. Sárvári Vilmos: *Örökmozgó lettem...* Budapest, é. n. Magánkiadás.
135. Sebők János: *A daltulajdonos.* Budapest, 1988. Múzsák Kiadó.
136. Sebők János: *Magyarock 1. 1958-1973.* Budapest, 1983. Zeneműkiadó.
137. Sebők János: *Magyarock 2. 1973-1983.* Budapest, 1984. Zeneműkiadó.
138. Sebők János: *Rock a vasfüggöny mögött.* Budapest, 2002. GM és társai Kiadó.
139. Siklós László: *Táncház.* Budapest, 1977. Zeneműkiadó.
140. S. Nagy István: *Elmegyek. Máté Péter emlékére.* Budapest, 1985. Magánkiadás.
141. Som Lajos: *Piramis-vádirat.* Budapest, 1989. Hélios Kiadó.
142. *Szabadidő és művelődés. Tanulmányok a magyar szabadidő-kutatások témaköréből.* Budapest, 1974. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat központi kiadványa.
143. Szabó Miklós: *Politikai kultúra Magyarországon 1896-1986.* Budapest, 1989. Válogatott tanulmányok. ELTE - Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők kiadása.
144. Szakács Gábor: *Így volt, ez van, hogy lesz? Magyar Beatológia.* Budapest, 1996. Nemzeti Korona Kiadó.
145. Szakács Gábor: *Maradsz, aki voltál (?)* Budapest, 2001. A szerző kiadása.
146. Szántó Péter: *És ilyen a bokszt. Az LGT-sztori.* Budapest, 1985. Zeneműkiadó.
147. Sz. Koncz István: *Demjén - félszáz év.* Budapest 1996. A szerző saját kiadása.
148. Szőnyei Tamás: *Nyilván tartottak.* Budapest, 2005. Magyar Narancs-Tihany Rév Kiadó.
149. Szőnyei Tamás: *Az új hullám évtizede.* Budapest, 1989. Laude Kiadó.
150. Szőnyei Tamás: *Az új hullám évtizede 2.* Budapest, 1992. Katalizátor Iroda.
151. Sztévanovity Zorán: *Az elmúlt 30 év.* Budapest, é. n. Hunga-Print Nyomda és Kiadó.
152. Szűcs Judith: *Táncolsz velem? - fiatalságom titkai.* Budapest, 2005. Szűcs Judith Kiadó.
153. Tardos Péter: *Rocklexikon.* Budapest 1982. Zeneműkiadó.
154. *A „Társadalmi beilleszkedési zavarok” kutatási főirány kutatóinak III. munkaértekezlete.* Pilisszentkereszt, 1990. május 31-június 2. kézirat.
155. Tóth István: *A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődéspolitikájának tartalma és alapelvei.* Budapest, 1986. Kossuth Kiadó.
156. Tóth Tamás Béla - Zoltán János: *Csodálatos utazás.* Budapest, 2002. Zoltán és Tsa Bt - East Europe Bt

157. *Törvény az ifjúságról.* Budapest 1971. Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanács Ifjúságpolitikai Titkársága.
158. *Törvény a közművelődésről.* Összeállította: Bíró Zoltán és Dr. Für Sándor. Budapest, 1976. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
159. *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1973.* Budapest, 1974. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
160. Trunkos András: *20 év Bikiniben.* Budapest, 2002. Teuro Kiadó.
161. *Új Magyar Életrajzi Lexikon.* főszerk.: Markó László. Budapest, 2001. Magyar Könyvklub.
162. Valuch Tibor: *Hétköznapi élet Kádár János korában.* Budapest, 2006. Corvina Kiadó.
163. Valuch Tibor: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század 2. felében.* Budapest, 2001. Osiris Kiadó.
164. Vámos Miklós: *Ha én Bródy volnék.* Budapest, 1994. Ab ovo Kiadó.
165. Varjas Endre: *Koncz Zsuzsa.* Budapest, 1992. Ab ovo Kiadó.
166. Vedres Csaba: *Mi az, hogy könnyűzene?* Budapest, 2006. Kairosz Kiadó.
167. Vitányi Iván: *A könnyű műfaj.* Budapest, 1965. Akadémiai Kiadó.
168. Vitányi Iván: *A tánc.* Budapest, 1963. Gondolat Kiadó.
169. Vitányi Iván: *Vitairat a mai magyar művelődésről.* Budapest, 1983. Gondolat Kiadó.
170. *Volt egyszer egy Ifipark - Emlékkönyv.* szerk.: Sebők János. Budapest, 1984. Magánkiadás.
171. Zalatnay Sarolta: *Nem vagyok én apáca.* Budapest, 1985. Szerzői kiadás.
172. Zétényi Zoltán: *Első (az) Emelet?* Budapest, 1989. Zrínyi Nyomda.
173. Zoltán János: *Csak egy kis emlék... Németh Lehelről.* Budapest, 2004. Elszta Kft – Zoltán és Tsa Bt.
174. Zoltán János: *A nagy (de)generáció. A Liversing története.* Budapest, é. n. Zoltán és Tsa Bt.
175. Zoltán János: *A Piramis-legenda.* Budapest, 2006. Zoltán és Tsa Bt.
176. Zoltán János: *Vesztesnek születünk. Scampolo-könyv.* Budapest, 2004. Music City Kiadó.

Napilapok, folyóiratok

1. *Belügyi Szemle.* IV. évf. 1966/9. sz.

2. *Belügyi Szemle*. V. évf. 1967/6. sz.
3. *Belügyi Szemle*. V. évf. 1967/9. sz.
4. *Belügyi Szemle*. VI. évf. 1968/6. sz.
5. *Belügyi Szemle*. XVIII. évf. 1980/11. sz.
6. *Élet és irodalom*. V. évf. 14. sz. 1961. április 7.
7. *Élet és irodalom*. XV. évf. 46. sz. 1971. november 13.
8. *Élet és irodalom*. XV. évf. 48. sz. 1971. november 27.
9. *Élet és irodalom*. XXIII. évf. 19. sz. 1979. május 12.
10. *Élet és irodalom*. XXIII. évf. 20. sz. 1979. május 19.
11. *Élet és irodalom*. XXIII. évf. 23. sz. 1979. június 9.
12. *Élet és irodalom*. LI. évf. 2007. augusztus 17.
13. *Filmvilág*. XXIV. évf. 9. sz.
14. *Filmvilág*. XXVII. évf. 4. sz.
15. *Fons*. XIII. évf. 2006. 1. sz.
16. *Hétfői Hírek*. II. évf. 29. sz. 1958. július 21.
17. *Ifjúkommunista*. XXIX. évf. 1985/1. sz.
18. *Ifjúkommunista*. XXIX. évf. 1985/12. sz.
19. *Ifjúságpolitikai Értesítő*. 1972/5-6. sz. (évf. nélkül)
20. *Kritika*. XVI. évf. 1979/1. sz.
21. *Kritika*. XVI. évf. 1979/12. sz.
22. *Kritika*. XXI. évf. 1983/7. sz.
23. *Kritika*. XXI. évf. 1983/10. sz.
24. *Magyar Hírlap*. XXII. évf. 22. sz. 1989. január 26.
25. *Magyar Közlöny*. XIII. évf. 1. sz. 1958. január 3.
26. *Magyar Közlöny*. XXII. évf. 42. sz. 1967. június 26.
27. *Magyar Közlöny*. XXV. évf. 13. sz. 1970. március 3.
28. *Magyar Közlöny*. XXVI. évf. 95. sz. 1971. december 17.
29. *Magyar Közlöny*. XXIX. évf. 40. sz. 1974. június 13.
30. *Magyar Közlöny*. XXIX. évf. 49. sz. 1974. július 10.
31. *Magyar Közlöny*. XXXI. évf. 86. sz. 1976. november 13.
32. *Magyar Közlöny*. XXIII. évf. 31. sz. 1968. április 14.
33. *Magyar Közlöny*. XXXV. évf. 76. sz. 1982. december 15.
34. *Magyar Közlöny*. XXXVIII. évf. 26. sz. 1983. június 15.
35. *Magyar Közlöny*. XXXVIII. évf. 52. sz. 1983. november 20.

36. *Magyar Közlöny*. XLI. évf. 36. sz. 1986. szeptember 1.
37. *Magyar Nemzet*. LII. évf. 14. sz. 1989. január 17.
38. *Magyar Nemzet*. LII. évf. 18. sz. 1989. január 21.
39. *Magyar Rendőr*. XXII. évf. 1968/27-33. sz.
40. *Mozgó Világ*. V. évf. 1979/2. sz.
41. *Művelődésügyi Közlöny*. II. évf. 3. sz. 1958. február 1.
42. *Művelődésügyi Közlöny*. II. évf. 5. sz. 1958. március 1.
43. *Művelődésügyi Közlöny*. II. évf. 9. sz. 1958. május 1.
44. *Művelődésügyi Közlöny*. III. évf. 1. sz. 1959. január 1.
45. *Művelődésügyi Közlöny*. V. évf. 12. sz. 1961. június 15.
46. *Művelődésügyi Közlöny*. IX. évf. 15. sz. 1965. augusztus 1.
47. *Művelődésügyi Közlöny*. XII. évf. 23. sz. 1968. december 1.
48. *Művelődésügyi Közlöny*. XIV. évf. 23. sz. 1975. december 4.
49. *Művelődésügyi Közlöny*. XIX. évf. 21. sz. 1978. november 1.
50. *Művelődésügyi Közlöny*. XXII. évf. 4. sz. 1978. február 17.
51. *Művelődésügyi Közlöny*. XXII. évf. 9. sz. 1978. május 5.
52. *Művelődésügyi Közlöny*. XXIII. évf. 20. sz. 1979. október 16.
53. *Népművelési Közlöny*. V. évf. 10. sz. 1955. június 3.
54. *Népművelési Közlöny*. VI. évf. 11. sz. 1956. június 16.
55. *Népszabadság*. XXVII. évf. 137. sz. 1969. június 15.
56. *Népszabadság*. XXIX. évf. 275. sz. 1971. november 21.
57. *Népszabadság*. XXXIV. évf. 92. sz. 1976. április 17.
58. *Népszabadság*. XLII. évf. 21. sz. 1989. január 25.
59. *Népszabadság*. XLII. évf. 22. sz. 1989. január 26.
60. *Népszabadság*. XLII. évf. 24. sz. 1989. január 28.
61. *Népszava*. CXVII. évf. 15. sz. 1989. január 18.
62. *Pártélet*. XIII. évf. 1968/2. sz.
63. *Pártélet*. XVII. évf. 1972/12. sz.
64. *Rádió és Televízió Szemle*. II. évf. 1970/1. sz.
65. *Rádió és Televízió Szemle*. III. évf. 1971/3. sz.
66. *Rádió és Televízió Szemle*. IV. évf. 1972/4. sz.
67. *Rádió és Televízió Szemle*. V. évf. 1973/2. sz.
68. *Rádió és Televízió Szemle*. VIII. évf. 1976/2. sz.
69. *Tanácsok közlönye* XXII. évf. 2. sz. 1973. január 13.

70. *Társadalmi Szemle*. XXII. évf. 8-9. sz. 1968. július.
71. *Társadalmi Szemle*. XXXIX. évf. 10. sz.
72. *Valóság*. IV. évf. 1961/1. sz.
73. *Valóság*. XIV. évf. 1971/7. sz.
74. *Valóság*. XIV. évf. 1971/9. sz.
75. *Valóság*. XV. évf. 1972/2. sz.
76. *Valóság*. XVI. évf. 1973/11. sz.

Filmek, elektronikus kiadványok, források

1. *A Budai Ifjúsági Park felvételei*. szerk.: Monostori Péter.
2. *Dob meg basszus*. 2006. július 13. MTV 1.
3. *XXI. század*. 2007. augusztus 3. RTL Klub.
4. *A Kádár-korszak (1956-1988). XX. századi akták*. CD-sorozat. szerk.: Kojanitz László. Budapest, 2005. Ráció Kiadó.
5. *Könnyű zene, nehéz évek*. rend.: Silló Sándor. Budapest, 2005. Duna TV.
6. *Kultúrház*. MTV1 2005. június 24.
7. *Múlt-kor*. 2007. február 1. MTV1
8. P. Mobil: *A magyar Fal*. DVD 2004. P. Mobil Kulturális Szolgáltató Bt.
9. *Sláger Rádió - Hírek*. 2007. július 28. 16 óra.
10. *168 óra*. Magyar Rádió. 1989. január 8.

Személyes közlések

1. Boytha György, a Szerzői Jogvédő Hivatal igazgatója. 2005. január 28.
2. Bródy János, az Illés és a Fonográf együttes tagja. 2006. február 11.
3. Cserháti István, a P. Box vezetője. 1996. február 9.
4. Gál Iván, az ORI, majd az IRI igazgatója. 2005. június 26.
5. Kisszabó Gábor, az Első Emelet tagja. 2004. október 9.
6. Kóháti Zsolt, az MSZMP KB TKKO 1973-1977 közötti politikai munkatársa. 2005. április 11.
7. Muzsay András, a Váza Klub tagja. 2006. október 8.

8. Nagy Feró, a Beatrice együttes énekese. 2006. november 22.
9. Németh Gyula, a Budai Ifjúsági Park igazgatója (1982-1984). 2005. május 12.
10. Pentz Zsolt, a Nemzetközi Koncert Igazgatóság könnyűzenei osztályvezetője. 2005. május 9.
11. Pyka Józsefné, a Szerzői Jogvédő Hivatal párttitkára. 2005. február 11.
12. Sárvári Vilmos, a P. Mobil együttes tagja. 2004. április 18.
13. Schuster Lóránt, a P. Mobil együttes vezetője. 2005. december 8.
14. Vajda Tibor, a Kulturális Minisztérium Zene és Táncművészeti Főosztálya könnyűzenei előadója. 2005. március 18.
15. Zongor Árpád, a Táncdal és Sanzonbizottság főtitkára. 2005. május 9.